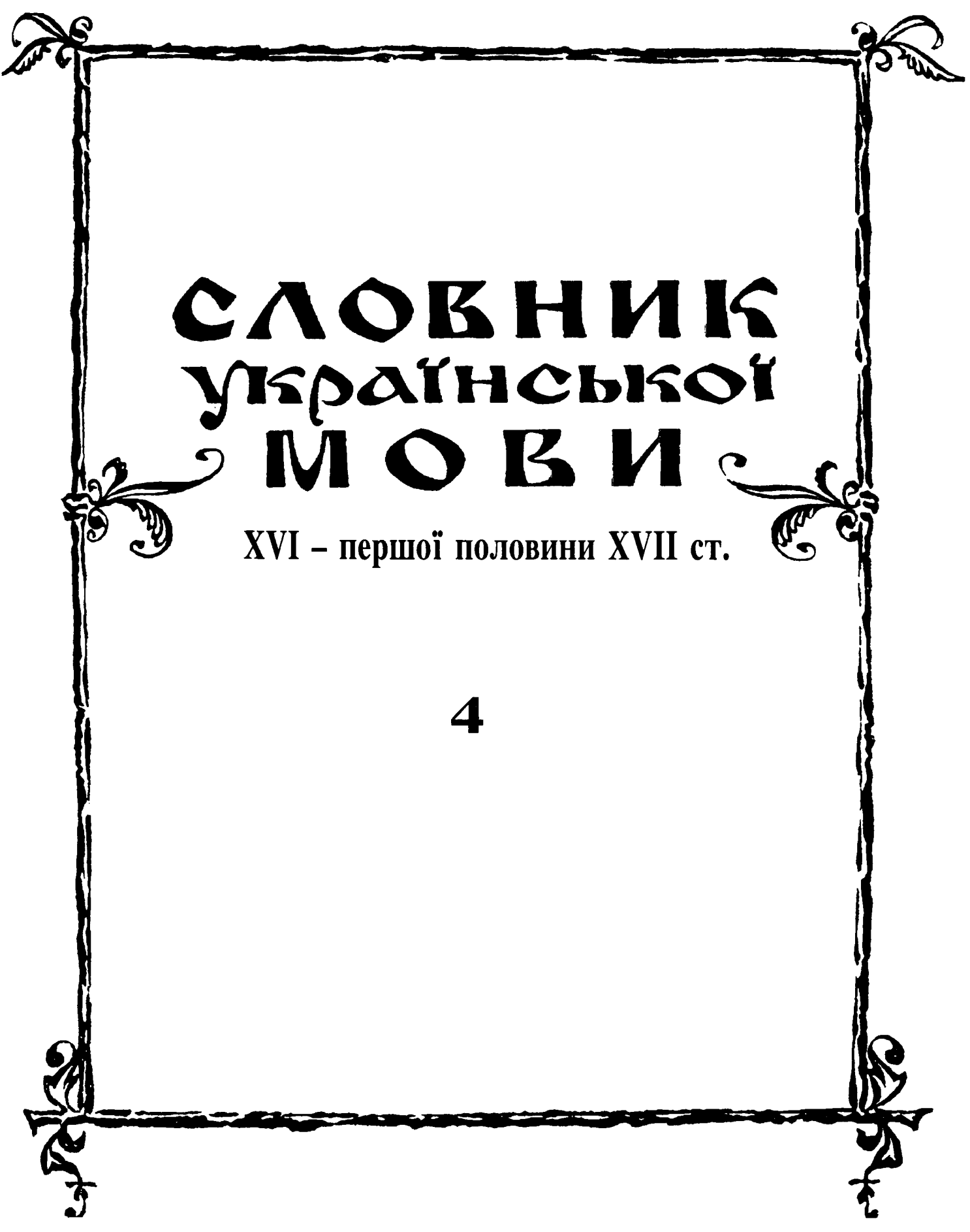

СЛОВНИК української МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 4

В

Львів
1997

Четвертий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1202 слів на літеру В (*весь* — *вправъ*); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристики. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. Д.Гринчишин (відп. ред.),
к.ф.н. У.Єдлінська, д.ф.н. Я.Закревська,
к.ф.н. Р.Керста, д.ф.н. Л.Полюга,
к.ф.н. М.Чікало (секретар)

Редактори 4-го випуску
Д.Гринчишин, У.Єдлінська, Л.Полюга

Рецензенти

к.ф.н. О. Купчинський, к.ф.н. І.Ощипко

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича;
гол. ред. Д.Гринчишин.
Вип. 4. В (*весь* — *вправъ*)
Укладачі Н.Осташ,
О.Федик, М.Чікало.
Львів, 1997. — 260 с.

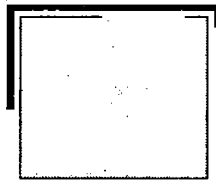
Від редакційної колегії:

Четвертий випуск уклали: кандидати філол. наук:
М. Чікало (*весь* — *власатый*),
Н. Осташ (*власне* — *воляти*), О. Федик, співавтор
У. Єдлінська (*вомаľъ* — *вправъ*).
Технічну роботу виконувала О. Черкавська
Випуск до видання підготували
Г. Войтів, О. Кровицька, Р. Осташ, М. Чікало
Комп'ютерна верстка — З.Матчак
Комп'ютерний набір — О.Тріль

Консультували: д.ф.н. М.Кашуба,
професори О.Горбач, Г.Роте, Дж. Дінглі
Редакційна колегія складає щиро подяку консультантам, рецензентам і всім тим, хто своїми порадами та допомогою на різних етапах праці спричинився до підготовки та публікації цього випуску.

**Видання підготовлене за фінансовим сприянням Міжнародної Асоціації "INTAS"
Випуск опублікований за кошти Міжнародного Фонду "Відродження"**

ISBN 966-02-0091-9

ВЕСЬ¹, ВВЕСЬ, ВЪВЕСЬ, УВЕСЬ займ. озна-
чальний **1.** (вказує на щось як ціле, неподільне, взяте
повністю) цілий, весь: увесь домъ напо(л)нитса ра-
дости (1489 *Чет.* 162); а и словом ѿ том казали
єсмо тобѣ ѿт нас мовити томѣ нашомѣ дворанинѣ
Ивашкѣ, и теж ѿ том ѿбо всем казали єсмо ємѣ до-
вѣдавши са к нам ѿтказати (Мельник, 1501 *AS I*,
146); Бл(с)вние макария бо(ж)ю мл(с)тью архиеп-
(с)кпа митрополита кие(в)ского и галицкого и всея
рѣси (Новгородок, 1547 *ЛСБ* 13); напо(л)нилося
все место замеша(н)я (Хорошів, 1581 *Є. Нег.* 134);
а овунъ ся змиловавъ слугы своего, и выдслобо-
дивъ его, и довгъ ему выпустивъ увесь (XVI ст.
НЄ 121); Потомъ самъ гетьманъ велики(й) панъ
краковъски(й) и з... пано(м) Мартино(м) Калиновъ-
скимъ гетьманомъ полни(м) коронъни(м) подъ
ко(р)суно(м) городомъ попали ѿбадва в неволю и
во(й)ско все ихъ квартянное до ща(д)кѣ єсть роз-
бито (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12); Которы(и)
же то те(с)таментъ... до книгъ нине(ш)ныхъ кгро(д)-
скихъ... слово в слово уве(с) уписанъ (Житомир,
1650 *ДМВН* 219); **всею душею див. ДУША; всѣмъ**
сердцемъ див. СЕРЦЕ; зо всеи хоти див. ХОТЬ;
у знач ім. с. р. **все** — (те, що є цілим, узятим
повністю) все: личбу тые восковничіє и соляничіє
мають со всего Михелю выдавати (Петрків, 1508
РЕА I, 75); иконы завѣсы сосуды... чого потреба а
мы все маємо готово (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29); Ова, дей,
все зъ дому побрано и ничего не оставлено
(Луцьк, 1563 *РЕА II*, 127); изготовано все на столѣ
ведле обычаю (XVI ст. *УЄ Трост.* 51); Котрыхъ
гамъ ѿні рѣчій самовідци были, И щѣса за таєм-
ницъ ѿчне насмотріли. Иж бы то намъ хотѣли ѿ
всѣмъ ознайміти, И повѣстю всѣхъ насъ гоїне

розвеселіти (Львів, 1616 *Бер. В.* 70); министрѣве...
все зѣли и спіли (серед. XVII ст. *Хрон.* 371); **во**
(вѣ) всемъ — у всьому, цілковито, повністю: ино
ка(к) ѿни ро(к) ва(м) положа(т) и тебѣ ѿбошлю(т)
и ты бы пере(д) ними... ста(л) и права бы еси по-
слѣшо(н) бы(л) во все(м) (Вільна, 1503 *Арх. Р.* фо-
токоп. 59); Вѣ всѣмъ повѣлнымъ слѣгѣю хотачі
быти, И пожітокъ собѣю Цркви оучиніти (Львів,
1616 *Бер. В.* 66); **все (у)се а все** — без винятку,
повністю, абсолютно все: ѿво зѣгола все А все што
ѿ(д)но Колъвекъ в томъ за(м)кѣ и (с)карѣбцѣ было
для велико(г) ѿпанованъя ѿгнѣ погорело (Київ,
1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 21); А Ва(с) и повѣторе на-
поминає(м) абысте уси а всѣ... законъница(м) Пе-
черски(м) по старому послуше(н)ство ѿ(т)давали
(Київ, 1648 *ЛОИИ* 68, 1); **все на все** — разом, усьо-
го: ѿбѣдъ бра(т)ски(й) на вл(д)ку,... шля(х)ту, з
пиво(м), медо(м), вина 8 го(р)це(й) и за горѣлку все
на все коштує(т)... 41 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 а);
зо (зе, вѣ, со) всѣм (всемъ, всимъ) на все (всим)
— зовсім, назавжди: маєт Михил тыи имѣнья дер-
жати со всим на все и службу служити с них (Він-
ниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); дѣти є(г)... буду(т)
пови(н)ни вши(т)ко в цѣлости о(д)да(ти) о(д) мала
до велика (в)сѣ(м) на (в)се (Одрехова, 1576 *ЦДІАЛ*
37, 16, 6); сто копъ литовскихъ зо всим на всим, якъ
самую суму, такъ и провентъ од того в тую жъ
копъ сто кладучы, маю коли колвекъ тую тилко
сто копъ оддати, а не болшей (Луцьк, 1641 *ПККДА*
I-1, 74); **на все** — у всьому, з усім: Златоустый св.
...мовить, ижъ двакротъ апеловаль на соборъ, на
которомъ хотѣлъ ся на все справити достатечне
(Київ, 1621 *Коп. Пал.* 624); **сѣ всѣмъ по тому див.**
ТОТЬ;

(у сполученні з числівником) разом, усього: Ѡ(з)-на(й)мую... и(ж) ми досы(т) ѡчини(л) за побо(р)... па(н) ва(в)ринє(ц) кграбя з має(т)ностє(й) свои(х)... то є(ст) з ме(с)те(ч)ка воронина... з села запрудн(н) з дымо(в) тро(х) по пѡ(л)тора золото(г) все(г) сумою чини(т) золоты(х) по(л)скы(х) два(д)ца(т) ѡди(н) и гроше(й) два(д)ца(т) се(м) (Київ, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 63); выдаємъ всего зло(т) 1 и 18 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5).

2. (вказує на ряд однорідних предметів) весь: Я ива(н) тѡрѣ сознаваю си(м) мои(м) листомъ што(ж) єсми мѣлѣ дѣлѣ с пани скипоровою... а которыи(ж) имѣа (!) были нѣде(л)ныи межи на(с)... взяла собѣ к своей гущи(н)ци вси (Житомир, 1502 *Арх. Р.* фоток. 5); а мы со всѣми тыми добрыми лю(д)ми дороги єсмо никакое тѡ(т) не видели (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); Па(р)ка(н) коло места ви(н)ни робити вси мещанє которые в месте дома свои маю(т) (1552 *ОЛЗ* 178 зв.); маю(т) мещанє Александровские того права во всихъ артикулахъ его уживати и оных во всихъ справахъ завжды належне судити (Варшава, 1591 *Тр. ПАК* 52); у всихъ тыхъ оконъ оболоны шкляные єсть уцале (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 368); Прийдѣте ко мнѣ усѣ отерханныи, што ся трудите, я спочину васѣ (XVI ст. *НЄ* 20); Сповѣдъ, то єсть вызнание предъ іереємъ всѣхъ грѣховъ своихъ (1608 *Гарм.* 208); Дай бже згѡбѡдѣ, мѣжи всѣми хр(с)тіаны (Київ, 1622 *Сак. В.* 49 зв.); В ѡпекѡнство ѡставилъ: оусѣ свой дѣти (Львів, 1642 *Бум.* 5); Всѣ лѣта свои котѡрыи мѣла ѡ(т) Бга таа побѡжнаа ѡсоба, стравила не на мѡрностахъ тогѡ свѣта, алѣ на примноженю знаменитыхъ цнѡ(т) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 943); Которые всѣ разомъ повєдили, же ихъ па(н) Янѣ Бєлє(ц)ки(и)... з меѡваны(х) має(т)ностє(и) и се(л) выбави(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 195); день Всихъ Светыхъ див. **СВЯТЫЙ**;

(у сполученні з абстрактним іменником означає вищий ступінь виявлення почуттів, стану) весь: жаднаа годїна бы тѣжѣ найсвѣтлѣшаа не здасть ми са быти ясна, южѣ бовѣмъ свѣча всѣхъ потѣхъ мойхъ нѡвѣки згѡсла (Острог, 1603 *Лям. Остр.* 6); тѣє тєды всѣ трѣвѡги, и дрѣжѡнѡ, и бѡлѣ, и страхи велїкїє, якїє тє(р)пѣти боудемо, самыи... оука-

зѡти мѡже(м) подоста(т)коу (Острог, 1607 *Лѣк.* 40); аще боудеть чїстѣ ѡ(т) всѣхъ вїнѣ недостѡйныхъ, такогѡ нѡмѣ... ставити оу єп(с)кпы (Львів, 1614 *Вил. соб.* 9); Штѡжѣ єще рекѡ и то: ижѣ Б(г)ѣ Всєдєржитє(л) всѣхъ добрѣ давца в(ш)и к(ж) м(л) ѡблаторѡвѡти рѡчилѣ рѡзѡмо(м) высѡки(м) (Київ, 1623 *МКСВ* 72); А кто ѡкомъ вндѣтрнымъ... пригладн(т)-са, смѡкѣ щасливѡсти нѡ(с)нон... в ср(д)цѣ своємъ почѣєтѣ, и всѣми рѡскошами дочѡсныи... нѡѡ(т)врѡтнє згордн(т) (Київ, 1631 *Тр. П.* 4 ненум.); бо гды южѣ... всѣ сєгѡшѣтнѣ трѡднѡсти и перешкѡды были перєшли, тогды длѡ... бжтѡвеннои слѡвы, на котѡрѡю та(к) дѡлгѡ и працюєтє заслѡговали, ѡ(т)-пали (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 5);

(у сполученні з числівником) (вказує на повну кількість, виражену цим числівником) всі: и господство ми заплатих оуси тоти тисѡщѣ и пат съѣ златѣ татарскихъ оу рѡкы крѣстннн (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259); повнн(и) тє(ж) боярє... шляхо(в) ѡ(т)ведн(т) по то(и) же сторѡнє снє(р)ско(и) выє(з)дн(т) всн(х) и(х) двѡ(д)ца(т) сємѣ конє(и) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 3); Пѡдѣ поспѡлѡ маю(т) всѣ трє збѡдѡвати (Одрєхова, 1630 *ЦДІАЛ* 37, 2, 45); книги грє(ц)кїє рѡ(з)нѣ... ка(ж)ды(и) ѡсобно мѣнє(и) чтыры всѣ(х) двѡна(и)цѡти мѣсяцє(и) (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 33);

у знач. ім. (означає ряд предметів, повний склад) весь: знаменито чиним снм листѡм нашнм всѣм, кто на немѣ вѣзрн(т) (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259); в месте всн по(с)нулн (Житомир, 1583 *АЖМУ* 50); якѣ вамѣ, так и усѣмъ Господѣ єсть на небєсѣхъ (XVI ст. *НЄ* 98); бѡдтє всѣ весѡлыи // прошѣ (к. XVI ст. *Розм.* 13 зв.-14); Chot sia dylity choczemо Pretia sia wsi ne nѡiєmo (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Изѡщнн(к): На(д) всѣхъ снлнѣншїй, рыцєрѣ (1627 *ЛБ* 47); Свѣтлїй прѡмєнѣ снлнчнїй, всѣ(х) оувєсєлѡєтѣ, Гды на зѣмлю блѡскѣ ясны(и) зѣ ѡлїмпѡ спѡдѡє(т) (Київ, 1632 *Євх.* 302); Цр(с)тѡїє Нѡ(с)ноє... абыхмѡ всѣ полѣчнтн мѡгли (Київ, 1639 *МКСВ* 219).

3. Всякий, будь-який: ѡ(н) абѣ тоє выпѡ(л)нн(л) як са ѡбнцѡ(л) и на всѣ потрєбы цркѡвє стѡ(и)... по снлѣ вшє(и) (Стрѡтнн, 1565 *ЛСБ* 39, 1); Єсть стра(ст) абѣ лѡкоты все ндѡтн хо(т) трѡха (1596 *ЛЗ*

41); и коли ани слн̄це ани звѣзды чере(з) много дне(и) не вказовали а непогода ты(м) бо(л)шаа наставляла то(г)ды на(м) ѡ(т)ната вса надѣя здоро(в)а нашего (II пол. XVI ст. КА 149); Рѣпа(к)... // па(р)хы въсѣ выганае(т). и въсѣ нечи(с)то(с)ти вычищае(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 8 зв.-9); бл̄гочес- тивом̄... князю Иван̄ Петрович̄ Про(н)ском̄... всѣ(х) благъ, здравия... препосылае(м) (1649 ЦДАДА 124, 3, 32).

ВЕСЬ² ж. Село, весь: ѡб̄хождалъ іс̄ грады и веси оуча их̄ на съборища(х) (1556-1561 ПЄ 48); прішо(л) хс̄ въ гра(д) самарейскый.... бли(з) веси котрую бы(л) да(л) іако(в) іѡсифоу (к. XVI ст. УЄ № 31, 67); слышали тамъ... чудную новину о... спанѣлой женѣ..., которая мешкала у едной малой веси, так названой Ока (Вавилон, 1635-1636 АрхЮЗР 1/VI, 710); другой позовъ того жъ дня урожоному его милости пану Миколаеви Малинскому в маетности его ве вси Горошкахъ..., в хате на столе положи(л) (Житомир, 1643 АрхЮЗР 1/VI, 774); то(и)... до ве(с)и з котрои бы(л) вышолъ, не входилъ (серед. XVII ст. Кас. 86).

ВЕСЪЛЄ див. **ВЕСЕЛЄ**.

ВЕСЪЛЪ див. **ВЕСЕЛЫЙ**.

ВЕСЪЛЬЄ див. **ВЕСЕЛЄ**.

ВЕСЪЛЯ див. **ВЕСЕЛЄ**.

ВЕСЪЛА див. **ВЕСЕЛЄ**.

ВЕСЪННЫЙ див. **ВЕСЕННЫЙ**.

ВЕСЮЛЬ див. **ВЕСЕЛЫЙ**.

ВЕТВИЄ див. **ВѢТВІЄ**.

ВЕТЕРЬ див. **ВѢТЕРЬ**.

ВЕТОВАНІЄ с. Винагорода: Бг̄ прето всѣхъ зл̄чїти, и в̄ згодѣ мѣти хотачи, таковоє до вшел̄а- кихъ справъ привазалъ ветованіє, абы в̄ пожїткѣ блїжнего кождый свой пожїтокъ знайдовалъ: а в̄ Его шкѡдѣ свою шкѡдѣ ѡ(т)носилъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 563).

Пор. **ВЕТОВАТИ**.

ВЕТОВАТИ дієсл. недок. (стп. wetować, лат. vetare) І. (чого, що чим) Мстити, віддячувати, відплачувати: а естлибы Казаки наши где на вл̄с Татарский пришли, або которю шкѡдѣ вчинили, тогды он̄ для того хочеть самъ своею головою ѡ панство нашо ити и ѡбложити сѧ под которымъ

замкомъ нашимъ ѡкраиннымъ и тоє шкѡды своеє ветовати (Вільна, 1541 AS IV, 296); Нарушене вѣры своей нарушенемъ вчасовъ и достатковъ нашихъ ветовати хотять (Київ, 1621 Кон. Пал. 964).

2. (від кого) Віддячувати, винагороджувати (кого ким): То віддачи и я Бг̄мблецъ и Сл̄вга Вш̄... якъса добродѣйства ѡ(т) рѡзны(х) Ст̄анѡ(в) Люд̄ей дозн̄ано(є), и ѡ(т) самого Ба̄ в(ш̄) к(ж) м(л): вет̄ѣ(т) и нагорожае(т) (Київ, 1625 Кіз. Ходк. 5 ненум.); Жаднымъ абѡв̄мъ їншимъ спѡсобомъ такъ рѡвно чловеколѡбіє Бж̄єє ѡ(т) насъ ветѡвано б̄ити не мѡже(т), якъ братѡлѡбіємъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 49).

3. (що чим і без додатка) Каятися, покутувати: истрас̄аю, кар̄, вет̄ю, плач̄ (1596 ЛЗ 51); К̄ см̄ерти сѧ ѡ(т) к̄л̄к̄х̄ недел̄ь гот̄ючи, Спѡв̄(д)ю, и жалостю гр̄х̄ї вет̄ючи. Тайн̄ седм̄ькротъ при- нял̄ Маслос̄щенїя (Київ, 1622 Сак. В. 47).

4. (ставитися до чогось певним чином) розуміти, розглядати: Мы взаємъ такъ ветуємо: „Адріанъ папежъ посылалъ до Тарасіа, ерго — папежъ патріарс̄ былъ послушный!“ (Київ, 1621 Кон. Пал. 722).

ВЕТОВАТИСЯ дієсл. недок. Відшкодовувати- ся: Тая ш̄кѡда по грош. пят ветовалася (1637 АрхЮЗР 1/XI, 394).

ВЕТОХЪ див. **ВЕТХИЙ**.

ВЕТРЕНИЙ див. **ВѢТРЯНИЙ**.

ВЕТРИЄ с. Те саме, що вѣтеръ у І знач.: яко паучина по ветрию расходячися, сказительности подлежить, за чимъ и животъ нашъ..., яко пара, на часъ оказується и заразъ погибаетъ (Клевань, 1596 АрхЮЗР 1/I, 491).

ВЕТРОНОГИЙ прикм. (дуже швидкий) вітро- ногий: которы(х) кле(й)ното(в)... ветроноги(х) ча- со(в) ѡ(т)ме(н)ность... загаси(ти)... не будѣ(т) могли (1582 Кр. Стр. 15).

ВЕТРЪ див. **ВѢТЕРЬ**.

ВЕТХИЙ, ВЕТОХЪ, ВЕТХІЙ, ВЕТХЫЙ, ВЕТЪХИЙ, ВЕТЪХИЙ прикм. 1. Старий, ветхий: есть близъ полаты моеє грѡбъ вето(х) (1489 Чет. 181); Замокъ канев̄ски(й) ѡт̄ поль̄четве(р)та(д)- цати лет̄ь лю(д)ми добродере(в)цы... роблень з де- рева соснового... але вже ветохъ погнило и пошпа- дало бѣдован̄я много (1552 ОКан. 3. 18 зв.); нӣкто

тыжъ не в'ливае(т) вина новω(г), // в' мѣхы ве(т)хы а если ж' бы иначеи, то роз'са(ди)ть вино молодое мѣхы (1556-1561 *ПС* 135-135 зв.); Але тѣи которѣи мѣшкали в' гавлѣнѣ... хѣтре мѣслачи, набрали собѣ старѣи мѣхи..., и лагвицы скѣрѣны вѣнныи подѣрты и посшѣваны и бѣты велми вѣтхи (серед.XVII ст. *Хрон.* 166);

у знач. ім. **ветхое** (про вино) старе, вистояне: Нѣкто не (мо)жетъ, пивши ветхое, што бы схотѣвъ заразы нового (XVI ст. *НС* 150).

2. Стародавній, древній: Року 1612, месеца апреля 19 дня, на память преподобного отца нашего Иоана вѣтхия лавры освещенна бысть церковь свѣтого Спаса (поч.XVII ст. *КЛ* 81); тоу заправды, то роздѣлѣти можемъ, и(ж) той Вавилѣнѣ: Рѣмъ естъ вѣтхій (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32); Дрѣвній, вѣтхій, старожитный, слахѣтный (1627 *ЛБ* 163); *priscus*, ветхи(й), дрѣвни(й) (1642 *ЛС* 330); **ветхий заветъ** див. **ЗАВѢТЪ**; **ветхий законъ** див. **ЗАКОНЪ**; книга ветхаа див. **КНИГА**; право ветхое див. **ПРАВО**.

3. Смертний; тлінний: въ водѣ погружаемымъ нашимъ главамъ ветхій челоуѣкъ погребается долу и истопляется весь до конца (1603 *Пит.* 52); то есть якимъ способомъ имѣетъ боголюбецъ предспѣти до истиннаго разума и которыми образы, дѣлы, труды и подвиги, и которые знаменія послѣдовати имѣютъ в совлечение вѣтхаго челоуѣка приходящому изобразили (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); В том же и вѣтхій челоуѣкъ подвигомъ постничества, труда и плача, в молитвѣ дѣйствующаго, отлагается и вново по исцелѣнню страстей одѣвается (1615-1616 *Виш. Поз.мисл.* 245);

у знач. ім. ж. р. **ветхаа** — тлінъ, минучість; грѣховність: мѣртвыи всѣ вѣскрѣснѣтъ в' досконѣломъ вѣзрѣстѣ, тѣлко в рѣзных' лицах'; якω нѣжѣны; и мѣжѣе, не бѣде в' нихъ пожа(д)ливости, вса бо сѣа телеснаа вѣтхаа мѣмω идѣтъ. а настѣпнѣтъ нѣваа дѣвнаа (Чернігів, 1646 *Перло* 144 зв.).

ветхий деньми див. **ДЕНЬ**.

ВЕТХОСТЬ ж. Ветхість: Вѣтхость. *Vetustas*. *Antiquitas* (1650 *ЛК* 433);

перен. помилковість, хибність: Тот... который сам,... з мирского старозаконнаго, ревниваго и свар-

ливаго разуму вызувся и ветхость своихъ разумѣний и навѣкныхъ обычаевъ поверг... заразы учинився глупымъ (1608-1609 *Виш. Зач.* 205).

ВЕТХЫЙ див. **ВЕТХИЙ**.

ВЕТШАТИ дієсл. *недок.* Старіти: *obsolesco*, *is*, ветшаю, старѣюся (1642 *ЛС* 286).

ВЕТШИТИ дієсл. *недок.* Псувати: скорѣ почне(ш) залицати папѣжа... зара(з) са почне(ш) сам' ганьбѣ(ти). а надкѣ которѣю есъ повѣда(л). ве(т)шити. дѣравити (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 155).

ВЕТЬ ч. (*стп.* *wet*) відплата. ◊ **ветъ за ветъ** — зуб за зуб: ісаавъ іаковъ въ оутрѣбѣ мате(р)ней патѣми ве(т) за ве(т) бѣлиса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 250); За тоє в правдѣ годило бы бы ся (!) та(к) пре(д) Его м(л): Гдно(м) Ѡ(т)це(м) Митрополи-то(м) ѣ котораго(м) бы(л) Поѣхавъши Ѡ(т) вмѣ(с)-те(й), такъ ѡвѣде пре(д) Господаремъ Его м(л): ве(т) за ветъ якъ Посполите мовя(т) Ѡ(т)дати (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

ВЕТЪЖЕ див. **ВЕДЖЕ**.

ВЕТЫ *мн.* (*стп.* *wety*) десерт: Ѡ(д)мени талѣры принеси веты посполѣ веспо(л) зае(д)но з сыро(м) (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.); Ласкосрѣдый: Полизачѣ мѣсо(к), талѣрѣвъ,... лакомый на вѣты на конфѣк-ты, жарлѣкъ (1627 *ЛБ* 57); такъ же гды вѣты настѣ-повѣли, тѣюжъ потравѣ трѣпеи головы презенто-вали: даючи знѣти, ѣжъ найбѣрѣй при банкѣтахъ... смерть несподѣванаа на живѣтъ людскѣй настѣп-етъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 941).

ВѢХАНЕ див. **ВѢХАНЕ**.

ВѢХАТИ див. **ВѢХАТИ**.

ВЕЧЕ див. **ВѢЧЕ**.

ВЕЧЕРА див. **ВЕЧЕРЯ**.

ВЕЧЕРАТИ див. **ВЕЧЕРЯТИ**.

ВЕЧЕРАТЬ див. **ВЕЧЕРЯТИ**.

ВЕЧЕРКА, ВЕЧОРКА, ВЕЧОРѢКА, ВЕЧУРѢКА ж. 1. Невелика вечеря: соена, соenula, вечеря, вечерка (1642 *ЛС* 127).

2. ч. Вл. н.: панъ Ян и панъ Олехно Вороны... отправили напередъ себе двоихъ служебниковъ своихъ на имя Федора Вечорку и з товаришемъ его (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 434); Конѣдрать Вече(р)ка (1649 *РЗВ* 368); Ярема Вечѣрѣка (Там же, 192); Сидоръ вечорѣка (Там же, 208).

ВЕЧЕРНИЙ, ВЕЧЕРНІЙ, ВЕЧЕРНЫЙ, ВЕЧОРНИЙ, ВЕЧОРНЫЙ *прикм.* 1. Вечі́рній, вечоро́вий: вшолъ па(н)... до костела... аже была вечерная година (Хорошів, 1581 *Є. Нег.* 48); А теперъ вже прыступую..., до молитовъ дневныхъ и вечернихъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 213); Весёлое вы(й)та́ часто смѣ(т)ное ве(р)тана́ рѣди(т) а весѣлаа заб́ава вечернаа смѣ(т)ный зар́анокъ ч́ини(т) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 20 зв.); мѣл(т)вы вечѣрніи и Оутреніи... прѣзъ дрѣкъ вы́дати покѣсилемса (Київ, 1625 *МИКСВ* 130); годіны вечѣрной вы́шли предъ мѣсто (серед. XVII ст. *Хрон.* 398 зв.); Вечѣрный. *Vesperin(us)* (1650 *ЛК* 433); **вечерняя зоря** *див.* **ЗОРЯ**; **вечернаа звѣзда** *див.* **ЗВѢЗДА**; **офѣра** **вечернаа** *див.* **ОФѢРА**.

2. Західний: Ара́віа: Вечѣрна, або вѣчерова, або рѣкоймствѡ, або вд́ачно(ст) (1627 *ЛБ* 178); Араві́ти(н): Вечѣрній, або рѣкои(м)ца рѣкойма, застѣ(п)ца, або вда(ч)ны(й) (Там же).

3. У знач. ім. Вл.н.: Петро вечо(р)ны(й) (1649 *РЗВ* 439).

Див. ще ВЕЧЕРОВЫЙ.

ВЕЧЕРНИКЪ *ч.* Їдальня; кімната, призначена для споживання вечері: zeta вече(р)никъ, изба (1642 *ЛС* 420); Снѣ́ Бж́ій... Евхарі́стію своѣмъ пода́лъ Оу́чникѡмъ, гдѣ́ былъ вѣ́ Вечѣрникѣ́ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4 зв.); соепасу́lum, вече(р)ни(к), го(р)ница (1642 *ЛС* 128); Вечѣрникъ. Sa(e)pasúlum (1650 *ЛК* 433).

Див. ще ВЕЧЕРЯДЛО.

ВЕЧЕРНИЦЯ, ВЕЧЕРНІЦА *ж.* Вечі́рня зірка, зірни́ця: афроді́та, л(т): Вѣнѣ́(с). богі́на мѣлостей, ...и ро́скоше(й) всѣ́(х). Таа́ж де(н)ніи́ц(а) Гдѣ́ прѣ́(д) слн́це(м) иде́(т), а за ни́(м) Вечѣ́рніцѣ́ зове́(т) (1627 *ЛБ* 183); [венус] То е́сть де(н)ніи́ца подобна, и вечерни́ци (серед. XVII ст. *Луц.* 540).

ВЕЧѢРНІЙ *див.* **ВЕЧЕРНИЙ**.

ВЕЧЕРНЫЙ *див.* **ВЕЧЕРНИЙ**.

ВЕЧЕРНЯ, ВЕЧЕРНА *ж.* Вечі́рня: ѡ(т)пѣ́вши(м) вечѣ́рню пошо́(л) агри́пъ в домъ́ свои́ (1489 *Чет.* 98 зв.); Вѣ́ стоу́а и великоу́а не(д)ла́ пасхы... на ве(ч)рни́, єв(г) ѡ(т) іѡа́(н). гла́(в). к̄. (1556-1561 *ПС* 3 зв.); В нашої́ церкви: Обѣ́дня. Вечерня́. Повечерни́ца (Вільна, 1608 *Гарм.* 213); Вечѣ́рна, па́вечерна, ко́торіи́ вси по́вѣинны ѡ(т)пѣ́витиса́

явствѣ́нно, а не́ потаѣ́мне (Київ, 1621 *Кон. Пал. (Лв.)* 28); П.Мигалъ́ на га́(н)ку в це́(р)кви на́(д) при́(т)-воромъ́ з пора́(н)ку а́(ж) до вече́(р)нѣ́ не ѡ́(д)ходя́чи трва́ль (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 36 зв.); на ко́ждый день... налѣ́жное набоже́нство, а́лбо вы́слѣхати в ц́ркви, а́лбо само́мѣ ѡ́(т)пѣ́вити́ при́ва(т)не́: я́кѡ то Оу́трню, Часы́, Вечѣ́рню, и Па́вечерню́ (Львів, 1646 *Зобр.* 35).

ВЕЧЕРОВЫЙ *прикм.* Західний: Ара́віа: Вечѣ́рна, або вѣ́черова, або рѣ́коймствѡ, або вд́ачно(ст) (1627 *ЛБ* 178).

Див. ще ВЕЧЕРНИЙ.

ВЕЧЕРОМЪ *присл.* Увечері́: которые́ дей́ слуги... Пусто́шинского, выса́дивши́ его́ вѣ́черомъ́ на печу́нку вѣ́черать, того́ ко́зака зарѣ́зали́ (Луцьк, 1579 *АрхЮЗР* 3/І, 9).

Див. ще ВЕЧЕРЬ².

ВЕЧЕРЬ¹, ВЕЧЕРЬ, ВЕЧОРЬ *ч. 1.* (*частина доби*) вѣ́чір: вси́ бо ста́рци по́стѣ́ при́яша до вѣ́чера (1489 *Чет.* 2 зв.); і́ коли́ былъ́ ю́(ж) вѣ́черь, и за́ходило́ ю́жъ и слн́це. Прине́сли ќ немо́у в́се немо́цны́(и), и // бѣ́сноую́щїи́ (1556-1561 *ПС* 131 зв.-132); ю́(ж) было́ сполоуд́на́ ко́у вѣ́чероу́, а доро́ги ити́ три́ милѣ́ (XVI ст. *УЄ Трост.* 50); Вѣ́ року́ 1620́ дня́ 29 па́здерна́ тресе́ние зе́мли было́ на чверть́ годи́ны зекга́ровой, прѣ́дѣ́ вѣ́черомъ́ годи́нь две́ (поч. XVII ст. *КЛ* 90); была́ ска́(р)га́ на... ма́ляра ѡ́ слова́ непочти́вые по́(д) пяты́(й) вѣ́чо(р) мовя́чие лю́де(м) (Львів, 1638 *ЛСБ* 1043, 51); Вѣ́черь. *Vesper. Vesper(us)* (1650 *ЛК* 433); **велі́кій вѣ́черь** — Свя́тий Вѣ́чір: Чті́ Пя́к вѣ́ велі́кій вѣ́чер (Володи́мир, 1571 *УЄ Вол.* 83); **з ранку́ (аж) до вѣ́чора** — від́ ранку́ до вѣ́чора, ці́лий де́нь: А та́к мы, вы́ехавши́ на ты́е зе́млі, о́ кото́рыи́ ме́жи ими́ спор́ идет́ ча́с не́малый, па́вши з́ ранку́ аж́ до вѣ́чора, па́на Мы́шки о́жидали́ (Гали́чани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 12); ку́ вѣ́черови́ се́ склони́ло — звѣ́чори́ло, сме́рклося́: А и́жъ се́ того́ дня́ ку́ вѣ́черови́ склони́ло, те́ды(м) ту́ю спра́ву до́ дня́ за́втрѣ́шне(г)о́]..., ѡ́(б)вола́(т) ро́(с)каза́(л) (Горо́шки, 1642 *ДМВН* 221); ку́ вѣ́черови́ са́ склани́ти; ку́ вѣ́черу́ са́ схили́ти — вѣ́чори́ти, сме́ркатиса́: ро́жеству́ іѡа́н-ново́у днѣ́ па́къ ю́жъ по́чалъ са́ ко́у вѣ́черови́ склани́ти (1556-1561 *ПС* 254); Де́нь... ю́жъ кѣ́

вечерѣ са сшила(л) (Київ, 1637 УЄ Кал. 427); **ку вечорови ся скланяло** — смеркалося, вечоріло: то(г)[о] а(к)ту... читати не мо(г)лъ, кгда(ж) ю(ж) ку вечорови ся скланяло (Київщина, 1639 ККПС 289); **ку вечеру са склонити** — звечоріти, смеркнутися: зоста(н) з на́ми бо ю(ж) са днь кѣ вечероу склони(л) (XVI ст. УЄ № 29519, 51); **на вечоръ** — увечері: ѿ па(т)нищѣ с полѣ(д)на а потомъ на вѣчо(р) и самъ намѣстѣникъ слѣдѣща пошолъ за ними (Брацлав, 1552 ОБЗ 143); **надъ вечеромъ** — надвечір: пѣрвшій день тѣднєвий, єсть день Недѣлный... А для то́го на(д) вѣчєро(м) по(з)ноу показѣтсѣ имъ, жебы всѣхъ поспѣлѣ засталъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 211); **од (отъ, с) поранку ажъ (и) до вечера (вечора)** — від ранку до вечора, увесь (цілий) день: ѿтъ пораньку а(ж) до вечера, тутъ, в Житомиру, пильность чинилъ (Житомир, 1583 АЖМУ 68); Панъ григори(й)... чини(л) пи(л)но... с пора(н)ку а(ж) до вечера чекаючи (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 17); **отъ вечера** — увечері: которы(х) [подданы(х)] де(й) назавтрєє ѿ(т) вечера сѣсєди и(х) по(з)находили (1577 ЖKK I, 88); **щедрый вечеръ** — Щедрий Вечір: Щєдры(й) вечеръ з мѣ(ст) ѿ зъ сѣ(л), вѣ болота заженѣте (п. 1596 Виш. Кн. 258 зв.).

2. Захід: Аравъ: Вѣчеръ (1627 ЛБ 178).

3. *Перен.* Кінець життя: а кгда(ы) прїйде́тъ вѣчоръ... за оучінки прїйме(т) ко́ждый кто чого го́де(н) (Острог, 1607 Лѣк. 104); Аравъ: Вѣчеръ. ме(т)ф. ко(н)чіна (1627 ЛБ 178).

ВЕЧЕРЬ², ВЕЧОРЪ, ВЕЧУРЪ *присл.* Ввечері: в четвєрто(к) вѣчоръ собраліса вси люди во цр̑ко(в) (1489 Чет. 150 зв.); вѣ(ч)рѣ мно(ж)ство птахо(в) пало на намето(х) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 19); Вѣчоръ ет̑ позна *vesperi* (Уж. 1643, 49); То єсть де(н)ніца... Видаемо ей рано, пре(д) сло(н)цемъ, а вѣчрѣ за сло(н)цемъ (серед. XVII ст. Луц. 540).

Див. ще ВЕЧЕРОМЪ, УВЕЧЕРИ, УВЕЧЕРЬ.

ВЕЧЕРЬТИ *дієсл. недок.* Вечоріти: *vesperare*, вѣчерѣти (1642 ЛС 411); *invesperasco*, вѣчерѣю (Там же, 245).

ВЕЧЕРА, ВЕЧЕРА, ВЕЧЕРА *ж. 1.* (*споживання їжі ввечері*) вечера: Вже на смерканьї ка(к) сѣли на вѣ(ч)ри за трапезою почали ясти и пити (1489

Чет. 98 зв.); в'став'ши ѿ(т) в'ечерѣ и из'ложилъ ѿдѣна своє (1556-1561 ПЄ 406); бѣдѣчи мнѣ ѿ кнєгини Четвертенское въ домѣ еє по вечери въ колько годинахъ князь Ярославъ Санкѣшковиць тамъ приехалъ (Петрків, 1564 AS VI, 250); я заразъ ѿ(д) вечери прїйде́ (к. XVI ст. Розм. 41); А гды было по вечери, поа́лъ зъ собою Хс̑ Гд̑ь трї оученики свой (поч. XVII ст. Пчела 35); Безроздмный... то по́стъ єсть, до часѣ пѣвного ждѣти, а вѣ часѣ обѣда, аѿв вѣчерѣ ла́коме до сто́лѣ са спѣшїти (Київ, 1637 УЄ Кал. 64); Заспа́ти вѣчєри (Уж. 1645, 76 зв.); **вечера господня** — (*вечеря Христа з апостолами перед страстями*) Тайна Вечеря: Жидовскій опрѣсно́к честїю почтили, а та́йную вечеру господню змѣни́ли (к. XVI ст. Укр. п. 76); **вечера остатняя, остатняя вечера** — те саме, що **вечера господня**: два ра́зы хс̑ пре(д) вѣскр(с)ніємъ за насъ са ѿфѣровѣлъ. Першый ра́зъ на вѣчєри ѿста́тней безкрѡвнымъ спѡсобомъ... Дрѣгимъ спѡсобомъ крѡ́ває на кр(с)тѣ (Львів, 1642 Жел. О тайн. 13); іс̑ хс̑ своє поспѡлітованье на ѿста́тней вѣчєри ѿбхѡдѣчи... ѿбѣдѣ ѿсѡбѣ стѡсти пода́лъ, тѣло истѡтное своє прєстѡє по(д) ѿсѡбою хлѣ́ба (Дермань, 1605 Мел. Л. 13); **вечера тайная, тайная вечера** — те саме, що **вечера господня**: Вѣчерѣ твоєй та́йнѣ дне(с) Сн̑ѣ Бж̑й, прича́тника ма прїйми, не повѣмъ бо врагѡ(м) твои(м) та́йны твоєѡ (Київ, 1646 Мог. Тр. 912); ѡнь [іуда] с хм̑ ходилъ и хлѣ́(б) єго яль и на тайной ве(ч)ри бы(л) (к. XVI ст. УЄ № 31, 48); **вечеря Христова** — те саме, що **вечера господня**: Дроугѡ́а єсть, вѣчєра х̑ва (Дермань, 1605 Мел. Л. 12 зв.); **великая вечера** — те саме, що **вечера господня**: ты(ж) при(т)ча або подобєньство ѿ великои вечери (1556-1561 ПЄ 283); **последная вечера** — те саме, що **вечера господня**: ты(ж) якъ на послѣ(д)неи вѣчерѣ хс̑ своє тѣло и крѡвь оученико(м) даває(т) (1556-1561 ПЄ 109); **таємная вечеря** — те саме, що **вечера господня**: Не прѣсникъ тєды, але живущій хлѣ́бъ Христосъ ученикомъ своимъ на таємной вечери, яко живущєє своє власное тѣло, давалъ (1603 Пут. 44); **таинственная вечеря** — те саме, що **вечера господня**: не причащенїє, ѡвшѣки тоєи таинствєнной вѣчерѣ єсть зара́зою и згѣ́бою вѣчною (Київ, 1646 Мог. Тр. 915);

(пригощання, яке влаштовують увечері з певної нагоди) вечера: Члкъ нѣкоторые оучинили вечероу великую [або достаточноую] и проси(л) многы(х) и послалъ слоугы сѣво(и) в годину вечерѣ моваши званѣны(м) абы пришли. бо южъ все естъ зготовано (1556-1561 *ПС* 285); попъ на(ш) ѡ(ц) васили(й)... пре(д) ѡсвѣчене(м) цркви вечерѣ да(л)... которая ко(ш)туе(т) з(лт) 8 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1041, 5 а); Звычай лю(д)скій естъ, же гды сѣсѣдѡвъ своѣхъ, абы прїятелїи ведлѡгъ тѣла честовати хотѣтъ, и на ѡбѣдъ ихъ до себе, абы на вечерѣ запрѡшѡють (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 433); Вшѣдши дарїи весполѡкъ зъ Алексѣандроу, до одного кгмѡхъ оздобноу гдѣ тамъ была справлена гоїнаа и роскошнаа вечера // сѣлъ з нимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 420-420 зв.); **Панская Вечера** — (поєднання з Богом) Трапеза Господня: Але и самыи Рѣды Збавительевы выплнѣнѣти оусилѣють, то естъ, зо всегѡса въздѣвши, лѣгкѡ безъ вшелѣакоу тажѣрѣ и перешкѡды кѣпленѡу Села досконалыми быти, хотачи, на Па(н)скѡю Вечерѣ идѡтъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 285); (їжа, яку споживають увечері) вечера: ни едины ис ты(х) моужей званѣны(х) не вѣкоуси(т) моєи вечерѣ (1556-1561 *ПС* 286).

вечера духовная — вечірня молитва: А вечера ѡваа дѡхѡвнаа, зъ Стѣго Єв(г)ліа чере(з) Ап(с)лы, и Прорѡки, Пѣстырѣ, и Оучителѣ, Бжѣѣ Цркви готѡвана бывѣѣтъ на кождый день (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 682).

ВЕЧЕРЯДЛО с. (стп. *wieczerzadło*) те саме, що вечерникъ: Престолъ, вечерядло оучинилъ собѣ царь Соломонъ зъ древа ливанова..., оучинилъ опочивало золотое (поч. XVI ст. *Песн. п.* 52).

ВЕЧЕРЯТИ, ВЕЧЕРАТИ, ВЕЧЕРАТЬ, ВЕЧЕРАТИ дієсл. недок. Вечеряти: не годно тобѣ со мною вечерати (1489 *Чет.* 310); зготовай ми што боуду вечераль (1556-1561 *ПС* 296); которые дей слуги, абы дружина Пустошинского, высадивши его вечеромъ на печунку вечерать, того козака зарѣзали (Луцьк, 1579 *АрхЮЗР* 3/1, 9); во(и)ду до него и буду з ни(м) вечерати (XVI ст. *КАЗ* 604); Іс... приішоль... до ір(с)лимѣ (!) абы тамъ... ве(ч)раль (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 11 зв.); *coenatum. e(st)*, вечеряно, по вечера (1642 *ЛС* 128); Вечеряю. *Ca(e)no* (1650 *ЛК* 433).

ВЕЧЕРА див. **ВЕЧЕРЯ**.

ВЕЧЕРАТИ див. **ВЕЧЕРЯТИ**.

ВЕЧИСТО див. **ВѢЧИСТО**.

ВЕЧИСТИЙ див. **ВѢЧИСТЫЙ**.

ВЕЧНЕ див. **ВѢЧНЕ**.

ВЕЧНЕЙШИЙ прикм. в.ст. Давніший: а кто (в) которые на реестре ме(т) а которые ве(ч)не(й)шие в книги вписыва(т) и для приклада(н)я печатѣ(й) и(х) и минута(м) которые есми бы(л) наготова(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 7).

Пор. **ВѢЧНЫЙ**.

ВЕЧНО див. **ВѢЧНО**.

ВЕЧНОСЛАВНЫЙ прикм. (славний у віках) вічнославний: все штокоблѣвекъ Естъ дѡброе и збавѣнное..., вѣчнославное и Бгѡлюбѡе..., тоє самѡе мыслѣмѡ, вѣ то(м) са цвичмѡ, тоє мѡвмѡ, тоє и чинѣмѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1011).

ВЕЧНОСТЬ див. **ВѢЧНОСТЬ**.

ВЕЧНОСТЬ див. **ВѢЧНОСТЬ**.

ВЕЧНЫЙ див. **ВѢЧНЫЙ**.

ВЕЧОРКА див. **ВЕЧЕРКА**.

ВЕЧОРНИЙ див. **ВЕЧЕРНИЙ**.

ВЕЧОРЬ¹ див. **ВЕЧЕРЬ**¹.

ВЕЧОРЬ² див. **ВЕЧЕРЬ**².

ВЕЧОРЬКА див. **ВЕЧЕРКА**.

ВЕЧУРЬ див. **ВЕЧЕРЬ**².

ВЕЧУРЬКА див. **ВЕЧЕРКА**.

ВЕЧЫСТЫЙ див. **ВѢЧИСТЫЙ**.

ВЕЧЬЕ див. **ВѢЧЕ**.

ВЕШАТИ див. **ВѢШАТИ**.

ВЕШНИЙ прикм. Весняний: на то(й) стороне направе ратенѣско поку(л) вешняя вода бываѣ(т) поту(л) го(р)чане гаты и езы свои маю(т) (1546 *ОГ* 32); А з двора моего Вышкова и з ыншихъ дворцовъ ...пашню всю ѡзимѡю и вешнюю побрати и до двора... звозити маѣтъ (Луків, 1559 *AS* VI, 48);

(у сполученні з іменем святого) — християнське свято і календарна дата: а мы рѡ(к) положи(ли) том(ѡ) теса(н)ю стѣго никола днѣ вешнего нине(ш)-него годѡ (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220,1,4); рок // есмо тым справом и границам положили и з обоих сторон принали на ден сватого Юра, прийдѡчого свата вешнего, которое свато бѡдет индикта пато-го (Задиби, 1531 *AS* III, 392-393); Люди зема(н)-

ские... // пови(н)ни в кажъды(й) годъ ѿ сватомъ юрѣи вешнемъ городъни свои целы ѿправены... ѿказати городъничемъ (1552 *Овол.З.* 195 зв.- 196).

ВЕШНЯКЪ, ВЕШЪНЯКЪ ч. 1. Млин, який працює тільки весною: корчма, до которой зъ двора солоды дають шинковать; колъ три млыновыхъ, вешняковъ (Деречин, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 116); млынокъ вешнякъ; корчма, — аренды зъ нее копъ семнадцать (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 206); другой млынокъ вешнякъ на речце Березницы, коло въ немъ мучное 1 (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 370).

2. Вл.н.: Сидо(р) Вешъня(к) (1649 *РЗВ* 333); Хома Вешънякъ (Там же, 342).

ВЕЩАВЫЙ прикм. Віщий, пророчий: боюса дабы не прелестникъ пришо(л) вещавый ко мнѣ (1489 *Чет.* 37).

ВЕЩАНИЕ с. Віщування, пророцтво: хто еси ты приноса мнѣ вещание (1489 *Чет.* 33).

Пор. **ВЕЩАТИ**.

ВЕЩАТИ дієсл. недок. Віщувати, пророчити: младенецъ во ютробѣ еє началъ вещати (1489 *Чет.* 36 зв.).

ВЕЩЬ, ВЕЩЬ ж. (цсл. вещь) 1. Річ, предмет: И увѣдалъ то царь Езекія, ижъ Жидове, недовлеючи о покрасе церковней и о томъ зміи, промежъ вещей церковныхъ свои фикгуры вымысливаючи, и около онои зміи ставили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 57); кнѣжка до минаючихъ мовить. Почто нѣвыхъ вещей вѣдѣти желаете, нѣвоу вещь мене имѣа презираете (Острог, 1589-1599 *Апокр.* 1 зв.); Сѣѣтнѣ: Мѣрнѣ, дарѣмнѣ, нѣкчѣмнѣ. Имѣа крѣмѣ вещи (1627 *ЛБ* 125); и(н)вента(р)... з прыписанямъ ново прыобрѣлы(х) вещи до на(с) ѿ(д)дали (Львів, 1642 *ЛСБ* 1043, 60 зв.);

мн. **вещи** — (група предметів одного характеру) речі, що належать комусь: Инвентаръ сѣрѣчь порядное описана вещи ѿбрѣтаючи(х)са въ скѣрбцы црковно(м) (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 1); спѣтеа, рѣшина, спра(т) домови(х) вещи(й) (1642 *ЛС* 376); живы хашъ протолкѣтса жива глѣбина, или яма или слѣаніе, или мракъ или слѣаніе вѣщей (серед. XVII ст. *Хрон.* 1 зв.); депѣтовали з посро(д)кѣ дво(х) братіи... для преревѣдованя... вещи всѣхъ це(р)ковныхъ (Львів, 1642 *ЛСБ* 1043, 60 зв.);

(невидѣмна частина чогось) приналежність: сѣѣникъ е(ст) вещь нѣнаа, и аггль га савабѣа (Львів, 1603 *ЛСБ* 384).

2. (предмет, на який спрямована певна діяльність) об'єкт: Землемѣріе, или землемѣрство: з елли(н): Геомѣтріа, сѣрѣчь размѣрительнаа. Есть сѣе хѣдѣжество зѣлѣо полезно къ размѣренію градо(в)ства, и пѣтій, и къ йнымъ вещь(м) пѣче болши(м) 1627 *ЛБ* 43).

3. (зреалізована дія) вчинок; поведінка: Сіе книги што нинѣ видиши, то соу(т) написано на нѣсѣхъ и што есть оу бѣзна(х) и ѿ всакой вещи члѣвчестей и грѣсѣхъ и(х) (1489 *Чет.* 372 зв.); Что есть вина народное страсти и которого народа, доумѣтися не могу. Ни бо вещь, ниже народныхъ лиц, от мене пострадавшихъ, не изобрази, — отвѣщати не вѣм что (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 195);

(чуттєві, гріховні бажання) порив: Се, мню, пострадади иноческому чину, иже на брань естественныхъ похотей, в еже одолѣти плоти вооружается и исходят, вещми же чювственными побѣждаются и обѣт свой попираютъ,... в мирское упражнение смысла вещей чювственныхъ ся возвращают и, улихоимствивши вещи или ржу того сокровища, тогда скупостию утробы свои заключают (1588-1596 *Виш. Кн.* 145).

4. (дія, що є зовнішнім виявом церковного обряду) ритуал: Ве(щ) ближа(и)шаа есть погрѣженіе трыкра(т)но(е) въ водѣ, албо во(з)лѣаніе трыкратное воды// на крѣстѣшегося (Львів, 1645 *О тайн.* 15-16); Вещъ есть, вкладанѣе рѣкъ еп(с)пскихъ на головѣ тогѣо штѣ сѣѣнство прѣимѣ(т) (Там же, 49);

(відповідний предмет для здійснення церковного обряду) засіб: Абы тыѣ, котѣрыѣ помѣзѣются, были блѣгоуха(н)ные бѣви. // для чого, еслѣбы міро было вывѣ(т)рѣлое,... албо еслѣбы была тѣлко оліва самаа, албо олѣй, и и(н)шіѣ тѣмъ подобные тлѣдстости. тогда не мѣгѣтъ быти вещью тоѣ тайны (Львів, 1645 *О тайн.* 28-29).

5. (те, що безпосередньо стосується когонебудь, входить у сферу його дій) справа; обов'язок: въ книга(х) ѿ вещь(х) немецкы(х) гла(с) лѣв (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 174); И я, ижъ за великими трудностями моими, маючи на собѣ бремя тяготы

внѣшнихъ вещей, хотяжъ не могъ быть конечнымъ милосникомъ... альбо забавцою около помноженья валы Божее, — одѣнакѣже, съ повинности моее,... была у мене хуть такая (Вільна, 1599 *Ант.* 577); нѣкоторые... // сваще(н)ници и мѣрскіи людіе, выпадши въ нѣкоторые дѣхъвныи вѣщи ѡ(т) своѣго архіеп(с)кпа... ѡ(т)хѣдять въ иныи Є(п)скпїи (Львів, 1614 *Вил. соб.* 9-10); Єдна(к)же не в кáждой тайне потреба, абы всї тѣе рѣчи были ѡ(т) себе ро(з)дѣленые: яко в' малѣже(н)стве вещь, слѣжител' и при(и)мѣючїй, не сѣт' ро(з)дѣленые, то ест' // ѡблюбѣнецъ и ѡблюбеница (Львів, 1645 *О тайн.* 8-9);

(питання, що вимагає розгляду) справа: с кото-рою вещью послале(м) его до в̄м то ѡповѣдаючи и просячи абы(с)те в̄м в то(м) мене допомагаючи се(р)-де(ч)нѣю радѣ дали (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); по истыннѣ вещь явственна е(ст), иж, всако и ѡ(т)нюдѣ нѡвый календарѣ ѡблѣднѣй, тѡкмо згвалченіе сватѣ... творачїи, а тое ище бы и подлого раздѣ оудѡбно разсѣдигъ (Київ, 1621 *Кон. Пал. (Лв.)* 27); на собо(р) приходї исправлѣнїа рáди цр̄ковны(х) вѣщеи и прїáтїа рáди исти(н)наго раздѣа (Львів, 1642 *Жел. П.* 6);

(факт суспільного життя) подїя: слѣчиса в нѣкон(х) мира сего вещь(х) в домѣ моемъ бы(ти) бѡѡ(т)ступно(мѣ) вл(д)цѣ лѣцкомѣ иже де(р)знѣвъ и внїде в це(р)ковѣ... и властите(л)ско изе(ли) с престола а(н)тими(с) (Верба, 1606 *ЛСБ* 407, 1); Пр(о)рчество: Бѣдѣщы(х) вѣще(и) провѣзглашенїе (1627 *ЛБ* 102).

6. (почуття людини, які визначають її психічний стан) переживання: Слѣпимъ былъ еси и слѣпимъ быти хотѣлъ еси... услаждалъ еси себѣ вещь го(р)-кѣю, а горе(ст) роздѣмѣлъ еси быти сладостию (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276).

7. (характерна ознака) особливість: Сїеже ѡ(т) самѣ(х) вѣще(и) ко(ж)до на(с) подрѡбнѣ да познáетъ (Львів, 1591 *Просф.* 70).

ВЕЯТИ див. **ВЪЯТИ**.

ВЖАЛОВАТИСЕ див. **УЖАЛОВАТИСЯ**.

ВЖАТИ див. **УЖАТИ**.

ВЖДЫ I. присл. (смч. vzdy, смн. wždy) 1. Завжди, постійно, повсякчас: Єстлиж князь Кѣзма... вѣсхочет комѣ тѡю половицѣ мыта... запродати для

большое сѣмы // пѣназей, ижбы емѣ тое сто коп грошей не гинѣло и кролевой... штобы вжды до скарбѣ могло быти, Твоа бы Милость князю Кѣзме... того не боронил (Вільна, 1541 *AS IV*, 276-277); Та(к) са написáло, годѣ са роздѣмѣло. што вжды з ва(с) годныхъ сталого порѣшити и по-двїгнѣти могло бы. вza(в)ши волю д(х)внѣю ѡ(т) недѣужого и не дѣмѣлого (Острог, 1587 *См. Кл.* 5); А ты ѡ(т)че нашѣ..., берѣчїса ѡ(т) насѣ, ѡ(т) насѣ волаючи(х) Ѱ(т)че ѡ(т)че, што вжды зоставѣ(ш), Ѱ зайсте мнѡго дѡброго, як' нїжеи оуслышите (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 27).

2. Уже: Азали вжды з мл(с)рдѣя своѣго... сер(д)-це и хѣт его к(р) м(с) до того наклони(т), якобы нѣкого нѣ в чомѣ не кри(в)ди(ти) (Луцьк, 1600 *ЛСБ* 349); моглáбысь вжды очи продѣрти (Вільна, 1620 *Лям. К.* 5); вжды коли колвек Бг̄ѣ дѣмысл твѣи стали примет, в терпливостях, и вѣрѣ с(т). трвалы (Венеція, 1641 *Анаф.* 22).

3. (у такому разї, за таких обставин) тоді: Еслиж такъ естъ, якъ ты правишъ, же папежѣ Римскїй не естъ единымъ найвышшимъ по Христѣ... на земли и въ костели его пастыромъ, хтожѣ вжды естъ? (1603 *Пит.* 36); еслїсь... за прїкладами землемѣ(р)скими // геомѣтрицкими и ѡмыльными навками оудáтїса сѣзвѡлїлєсь: Чемѣ вжды хѡтѣ з' твоїхъ сáмы(х) лѡбы(х) не оучи(ш)са прáвды (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 276-277); А кто жѣ ты вжды єстєсь; Я єстємъ котѡрый Нбѡ розпáлє(м) (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.).

4. (у знач. вставного слова) однак: К томѣ ещѣ жидове, а(ч) месїяша правдивого не познали, але в законныхъ дѡставахъ и церемонїахъ, а звлаща в той набольшой, переходѣ израї(л)ского зѣ єгїпта, где мо(й)сеови богъ самѣ явне дказалъ и м(с)цѣ на има, и днѣ м(с)цевї также, в чомѣ роздѣмѣю жадномѣ дѣвѣстїса не дадѣтъ, а вжды и тамса кѣшено, праве дѣвєсь свѣтѣ хотачи подѣрити, передѣ своєю великою ночью ихъ жидовскѣю пасхѣ... поставили... Хотачи ихъ ѡ(т)меною м(с)ца подманѣти (Острог, 1587 *См. Кл.* 18); павѣ(л) стѣй хотай ѡчїма видѣ(л) пр(с)то(л) гнїй к(д)ы бы(л) за(х)ваче(н) до третєтєго (!) нбá а вж(д)ы коли са розмысли(л) ѡ великой силѣ бж(с)тва то(г) //... тог(д)ы... мовї(л) ѡ глоу-

бина бога(т)ства и пре́моу(д)рости га̃ моего (к. XVI ст. УЄ № 31, 92 зв.); йншого срѣдзє лѣпаты и мордѣють, а вжды не оумираѣтъ, а часомъ дрѣгого за ѡ(д)но слѣвко стинають, и гинетъ (Вильна, 1627 Дух. б. 137); Не поймѣю, чи Стрѣла вжды Крѣстъ зголдѡвала, чи Крѣстъ Стрѣлѣ, ѡдмѣна зъ именемъ пода́ла (Київ, 1637 МІКСВ 334).

II. част. (підсилювальна) навіть: бѣда его моу(д)рымъ наоучила. к(д)ы бы(л) на землі теды бли(з)ко не хождова(л) а вж(д)ы на него поздрѣти не хотѣ(л), а тепе(р) его здалека види(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 212).

ВЖЕ див. **УЖЕ**.

ВЖЕЧИ дієсл. док. (що) (викликати горіння чого-небудь) запалити: єп(с)кпъ... постави(л) ико-ноу бж(с)твеного нероукотворѣного ѡбраза и свечю вжегль прѣ(д) нею (1489 Чет. 268 зв.).

Див. ще **ВЖИГАТИ**.

ВЖИВАНЄ див. **УЖИВАНЄ**.

ВЖИВАНІЄ див. **УЖИВАНЄ**.

ВЖИВАНЬЄ див. **УЖИВАНЄ**.

ВЖИВАНЬЄ див. **УЖИВАНЄ**.

ВЖИВАТИ див. **УЖИВАТИ**.

ВЖИВАТИСЕ див. **УЖИВАТИЄЯ**.

ВЖИГАТИ дієсл. недок. (що) (викликати горіння чого-небудь) запалювати: Не вжигаютъ (мѡвачи) Свѣчи, и не кладѣтъ по(д) Корѣць, але на Лихтарѣ, жебы свѣтила всѣмъ бѣдѣчимъ въ дѡмѣ (Вильна, 1627 Дух. б. 5).

Див. ще **ВЖЕЧИ**.

ВЖИТИ див. **УЖИТИ**.

ВЖИТОКЪ див. **УЖИТОКЪ**.

ВЖИТОЧНЕШИЙ див. **УЖИТОЧНЕЙШИЙ**.

ВЖИТОЧНЫЙ див. **УЖИТОЧНЫЙ**.

ВЖО див. **УЖЕ**.

ВЖЫВАНЄ див. **УЖИВАНЄ**.

ВЖЫВАТИ див. **УЖИВАТИ**.

ВЖЫТОКЪ див. **УЖИТОКЪ**.

ВЗАДЪ, ВЪЗАДЪ присл. (зворотно) назад: Все... хотачо видѣти моужество є(г), а ка(к) видѣвши да опа(т) идоу(т) взадъ (1489 Чет. 39); в Чо(р)торы(и)ску князе(и)... ѡтъ кояги берутъ по ѡсми гроше(и),... а коли вза(д) едутъ — по трое рыбъ (Луцьк, 1545 ТУ 66); прошѣ абысте и(х) вм(л) ласкаве на кажѣдо(м) ме(ст)цѣ при(и)мовали... такъ

взадъ яко и въпередъ пропѣскали (Дубно, 1593 ЛСБ 241); А кгда, дастъ Богъ, тамъ се засъ взадъ зворотимъ восвоѣси, тогда о всемъ по достатку устне вашмости ознаймимъ (Рим, 1595 АрхЮЗР 1/І, 485); котори(й) на роли неха(й) са вза(д) не ве(р)таѣ(т) взѣти ша(т) свои(х) (Вильна, 1596 З. Каз. 25 зв.); скоро толькѡ тые неприятели, Орда поганъская, взад поворочала, пан Каменъскій,... череды... всю занявъшы и заграбившы, до села Садова запудил (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/ІV, 368); **обернутиса взадъ** див. **ОБЕРНУТИСЯ**.

ВЗАЄМНЕ, ВЗАЄМНИ присл. Взаємно: Ща(с)-те которое ѡ(т) многи(х) вѣрны(х) пожада(н)ное,... дочекати видѣти и служитъ Богу и в(ш)мъ въ томъ ѡприимымъ се(р)дцемъ взаємни собѣ зычимъ (Пуятинці, 1630 ЛСБ 511, 1); Не шарпай злѣй Зойле: пѣмъ зѣбомъ таємне Ни въ чѡмъ славы людской; бо натѡжъ взаємне..., дознаѣшъ ижъ камень... Зѣбы крѣшитъ (Київ, 1632 Євх. 304); Пото(м) абы... бра(т)ства свѣ(ц)кїє при правахъ и волноста(х) своихъ непоколѣбимо в сто(м) блѣгочестїи... застаючи, є(д)ны, ѡ дрѣги(х) недо(с)та(т)кахъ... вѣдаючи, взає(м)не радѡю, и помо(ч)ю были (Городок, 1640 ПВКРДА І-І, 156); повїнни малжѡнковѣ єдинъ дрѣгѡш шанѡвати взаємне (Київ, 1646 Мог. Тр. 932).

Див. ще **ВЗАЄМЪ**¹.

ВЗАЄМНЫЙ прикм. Взаємний: намъ... пристѡитъ абыхмы мѣли политоване взаємное (к. XVI ст. Розм. 33 зв.); хотѣ(л) гѣ такъ пїлного и милоуючого себе показѣти в иншого мл(с)ти прошѣню, жебы кды его такъ мл(с)ти на́шей хтївого дозна́ваемо латвы(м) дозна́намъ зъ дво(х) єднѡ могли оува́жити, або же такъ на(с) са(м) милоуетъ и лѡбитъ жебыс-мо его взаємною лѡбовїю могли лѡбити (поч. XVII ст. Проп. р. 219 зв.); повїнна облѡбенїца женихѡ своѣмъ ѡ(т)давати: на́предъ вѣрѣ, вѣсѣмъ // в'заємнѡю лѡбовѣ (Почаїв, 1618 Зерц. 52 зв.-53); посланниковѣ... о взаємномъ покою церковномъ... одны о другихъ ознаймовали (Київ, 1621 Коп. Пал. 556); трѣба захѡвати малжѡнкѡмъ взаємнѡю вѣрѣ малжѣнскѡю (Київ, 1646 Мог. Тр. 932).

ВЗАЄМЪ¹, **ВЗАИМЪ** присл. 1. Те саме, що **взаємне**: мл(с)тню ни́щему по силѣ своѣй дай, то само́му снѣ бѣ́жю взаємъ даѣтъ (1489 Чет. 19);

Пытаю чомѣ яко патріархове рѣм'скомѣ папѣжови, та(к) вѣземъ папѣжове патріархомъ востѣчнимъ чере(з) // лѣсты з' стороны вѣры свѣей са справовали (Острог, 1598-599 *Апокр.* 126 зв.-127); Гермесъ Жычѣ тобѣ щасливого дна яне. И: тобѣ тежъ вѣземъ гермесъ щасливы(й) день неха(й) дасть богъ (к. XVI ст. *Розм.* 5 зв.); дѣша и тѣло ѡт себе вѣземъ роздѣлени, нѣчѣго дѣлати не мѣгѣтъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 122); Намилшій, абѣсмыса мѣловали вѣзи(м), понева(ж) любѣвъ з' Ба ѣсть (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 302); ипѣсет, вѣземъ, другъ друга (1642 *ЛС* 247); Ѡбрѣченіе ест' ѡбѣтница при(ш)лого мѣлѣже(н)ства, котѣрю собѣ чѣнат' вѣземъ ѡблюбѣнецъ, и ѡблюбѣница (Львів, 1645 *О тайн.* 149).

2. Замѣсть: Такъ чинили оныя вѣлечници, купуючи Гектора зацного Троянчици: Золото вѣземъ ваги поступили Тело оное мужне великимъ коштомъ чтили (поч. XVII ст. *КЛ* 91).

ВЗАЕМЪ², ВЪЗАЕМЪ ч. Позичка, борг: Бо если бы-мъ хотѣлъ вѣземъ одѣдати, нашло бы ся и у мене листовъ не мало ваше кнежатское милости, годныхъ до друку, которые бы явне показали невинность мою (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1007); А коли ся християны зовете, чем..., вѣземъ стѣсгубнѣ и злымъ восплачете (1598 *Виш. Кн.* 125); бы есмы... вѣзе(м) не позѣчили ты(м) ѡ котѣры(х) не спѣдѣвае(м)са вѣзати (поч. XVII ст. *УС* № 236, 94); брѣтъе свѣей порѣжне давѣлъ есъ вѣзѣмъ, бо одѣжи нагѣхъ до себе брѣлѣсъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 58).

ВЗАИМСТВОВАТИ дієсл. недок. Віддячувати: за што ва(м) бѣгъ свою мѣдѣ ѡ(т)да(ст), и мы в чѣсо(м) слѣдѣтся вѣзѣмъ(м) (Дубно, 1592 *ЛСБ* 212).

ВЗАИМЪ див. **ВЗАЕМЪ¹.**

ВЗАКОНЕНИЕ див. **УЗАКОНЕНИЕ.**

ВЗБИРАТИ дієсл. недок. (кого чим) Вдаряти, огрѣвати: Jak ia bálámute tebe Pocznu palíciu wzbiraty Ne budež ty żartowáty (Яворів, 1619 *Гав.* 22); зъ мѣстца на мѣстце Пана отводили,... И въ плащъ го посмѣвиска убираючи, И трстиною, по головѣ взбираючи (Львів, 1630 *Траг. п.* 163).

ВЗБОРОНИТИ дієсл. док. (чого і без додатка) Заборонити: То(м) мѣви(л) жебы(м) не взборонилъ и не ѡ(т)сѣклъ тѣлко, але абѣсмы направили и привели, и старѣніе абѣсми ѡ всѣ(х) мѣли (Київ,

бл.1619 *Аз. В.* 303); ежели в справѣ црѣвно(й) пѣбли(ч)но(й) котѣрю на свои приваты ѡборочаеъ того се важити в дѣщѣзіи нашо(й) взборони(т) бо и Канона не позвалаю(т) (Київ, 1646 *ЛСБ* 573).

Див. ще **ВЗБОРОНАТИ, ВЗБРАНЯТИ, ВОЗБРАНИТИ, ВОЗБРАНЯТИ.**

ВЗБОРОНИТИСЯ дієсл. док. (стп. wzbronić się) відсторонитися, ухилитися (від чого): гды писа(н)ѣ ѡ(т) мл(с)ти(й) вашы(х) бѣде(т) до на(с) не в(з)брони(м)са и самѣ з вами вѣмъ вслѣговати (Вільна, I пол. XVII ст. *ЛСБ* 500, 1).

ВЗБОРОНАТИ, УЗБОРОНАТИ дієсл. недок. (кому і без додатка) Забороняти: іѡаннь (ж) ѡузборонаючи ємоу реклѣ я и самъ потребою (!) ѡ(т) тебе кр(с)тити(с) (1556-1561 *ПС* 27); Повѣжъ же ми, што взборонае(т) тобѣ // не подлѣгати Бѣгсловіи (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 293-294); жадного не было Котѣрыйбы вѣбороналъ, албо такъ мнѣгѣкѣртное его Настѣе перетиналъ (Київ, 1627 *Тр.* 658).

Див. ще **ВЗБОРОНИТИ, ВЗБРАНЯТИ, ВОЗБРАНИТИ, ВОЗБРАНЯТИ.**

ВЗБРАНЯТИ дієсл. недок. (кому що) Забороняти: Патая кгда дѣ(в)ка неря(д)ные дѣи(н)ки чинитъ чи(с)то(ст) свою ѡбражаючи а родича ма(л)же(н)ства и вѣна єе не (в)збраняли (1566 *ВЛС* 77); златѣусты взбранял иноком из града в горы отбѣгати (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 237).

Див. ще **ВЗБОРОНИТИ, ВЗБОРОНАТИ, ВОЗБРАНИТИ, ВОЗБРАНЯТИ.**

ВЗБУДИТИ, ВЗБУДЫТИ, ВЪЗБУДИТИ, ВЪЗБУДИТИ дієсл. док. 1. (кого, що і без додатка) (змусити прокинутись) розбудити, збудити: его стѣа мл(с)тъ брѣта моего лѣзора четвѣроднѣвна ѡумрѣшаго мѣцію своєю яко ѡ(т) сѣна вѣзбуди(л) (Смѣтрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 6 зв.); а вѣзбѣужные и зббраные пѣки при ѡ(т)стѣплѣнью трѣвѣешъ, небѣчне потвѣржаешъ (Дѣрмань, 1605 *Мел. Л.* 43); а брѣхѣнецъ..., якѣмъ же кѣлвекъ щѣка(н)емъ, снѣтъ подѣбно вѣзбѣждѣ тѣлко срѣгѣхъ пѣѣвъ спѣчихъ, ѡ(д) Пѣпѣ(з)ства (Євѣе а. Вільна, п. 1616 *Прич. отѣх.* 16); лѣвѣтко свѣжо рѣждѣшеєса три дѣни зѣвше спѣтъ,... ажъ пѣкы ѡ(т)цѣ его лѣвъ са(м) стрѣшны(м) его рыкѣнамъ ѡ(т) сноу не вѣзбѣудитъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 118 зв.).

2. *Перен.* (кого, що) (*спонукати, підняти активність, розбурхати*) збудити: Єдиною бовѣ(м) того иси́дора таа(ж) м(д)рость пло(т)скаа, которая и вм(ст) в' тцѣю славицѣ мѣра сѣго възбѣдила, в горѣ высокомы(с)лѣа двигнѣла и взне(с)ла (1598 *Виш. Кн.* 277); Того и на звѣтазство подаль Кѡнста(н)-тѣнѣ, През котро́го до вѣры възбѣжо(н) бы(л) причинѣ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14); той... правовѣрнѣйшого того Царя възбѣдѣль жарли́вость (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 133); Бже мой... възбѣди ср(д)це мое кѣ тебѣ (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 46).

3. *Перен.* (що) Призвести до чого-небудь, спричинити, викликати щось: и тые самыя котѡрыя тѣе пекѣлныя огнѣ възбѣдили, достатѣчне не вѣдають (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 40); не естъ то такаа мо́ва, котѡраа бы мл(с)рдѣе оупросила, але ра́чей котѡраа гнѣвъ възбудить (поч. XVII ст. *Проп. р.* 158); сребролюбіе... во́йны чѣстыѣ и... шкодливѣ възбѣди́ло (Київ, 1637 *УС Кал.* 359);

покликати до життя, створити; відновити, відродити: хотѣль... из' ѡфѣрѡваного ѡ(т)ца, ѡфѣрѡваное пото(м)ство възбѣдити (Дермань, 1604 *Охт.* 4); дарѡ(в) ѡ(т) них' Сщѣнницы прѣймо́вати не хотѣли, прето, ижъ не възбѣдили потѡмства в' Израїли (Київ, 1637 *УС Кал.* 755); Прокла́тый мѣжъ пред' г(с)демъ котѡрый бы възбѣдѣль, а збѣдоваль мѣсто Єрѣхо(н) (серед. XVII ст. *Хрон.* 163 зв.).

4. (кого) Воскресити, оживити: Хс̄ самы(м) росказа́намъ и сло́во(м) и пова́гою доскона́лою възбуди(л) оумѣрлы(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 154); Мови(л) грозне Самѣи(л)... Которого для порады през чары възбѣдыла. Оная вѣщяя невѣста гды на(д) нимъ ворожи́ла. Мовячы про що(ж) ми покоя не даешъ в мое(м) гробѣ (1636 *Лям.о пр.* 5 зв.-6); Проро́ка вам' възбѣди(т) Бг̄ъ з' посро́дкѣ бра́тѣй ва́шихъ якъ и мене (Київ, 1637 *УС Кал.* 329).

Див. ще ВЗБУЖАТИ, ВЗБУЖОВАТИ, ВОЗБУЖАТИ.

ВЗБУДИТИСА *дієсл.док.* 1. (від сну) прокинутися: по(д) дре́во(м) я́блонею възбудѣле(м)са (поч. XVII ст. *Проп. р.* 305 зв.).

2. *Перен.* (до чого) (*заповзятися, запалитися*) збудитися: гды бѣдешъ читѣ́лникѣ ла́скавыи, всѣ дхѡвныи цнѡты заховѣючи ѡ(т)правова́ти, ла́тво са

възбѣдишь до розмышлѣна добродѣ́йствъ Бжѣих' (Київ, 1640 *Тр. Ч.* 7).

ВЗБУДЫТИ *див. ВЗБУДИТИ.*

ВЗБУЖАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*про море, річку*) (*робити бурхливим, неспокійним*) розбурхувати: мо́ре бовѣм', ро́вныи го́ра́мъ ва́лы възбѣжало, и на кштальтъ дѣкогѡ звѣра срѡжи́лоса (Київ, 1627 *Тр.* 662).

2. (від чого) Позбуватися (чого), звільнитися (від чого): которѣю [дѣш] оуморенѣю якъ мертвыи тѣла възбѣжае́тъ Г(с)дѣ ѡ(д) грѣ́ха (Вільна, 1627 *Дух. б.* 306).

3. *Перен.* (чим) (*спонукати, піднімати активність, розбурхувати*) збуджувати: Г(с)дѣ... ѡчистивши насъ слово(м) нб(с)ным' оумореныи и зѣпсованыи оумысли наши, добрымъ ап(с)ло́въ ѡбцова(н)е́мъ и надко́ю ѡ(д)живлае́тъ и възбужае́тъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 121); Єднакъ ведлѣгъ си́ль мои(х), (моцнѣйшихъ до того възбѣжаючи) якѣмъ ко́лвекъ про́менемъ, в' то́мъ діалѣ́ктѣ рѣ́скомъ. свѣ́тѣ ѡбасна́ю (Львів, 1642 *Бут.* 3).

4. *Перен.* (кого, що) (*призводити до чого-небудь, спричинювати, виклика́ти*) збуджувати (що): для чого те́ды прагнѣ́чѣй хѡди(ш) ѡ(т) створѣ́на нѣ́аки(х) кропе́ле(к), жебраючи, котѡріє прагнѣ́на бо́лшъ бо(л)ше възбужа́ прагнѣ́на нѣ́(ж) оу́скромла́ю(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 225); Нынѣ́шнего преза́цного дна хвале́бнаа оу́рочѣ́стост', Правосла́вныѣ хрѣ́стіа́не, до ра́достѣ, и весѣ́ла дхѡ́вного всѣ́хъ насъ възбужае́тъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 753).

5. (кого) Воскрешати: Гла́съ трѣ́бы значѣ́тъ, послѣ́гѣ и справова́на Агг̄лское, възбѣжа́ючи ме́ртвыхъ (Чернігів, 1646 *Перло* 147 зв.).

Див. ще ВЗБУДИТИ, ВЗБУЖОВАТИ, ВОЗБУЖАТИ.

ВЗБУЖЕНЄ, ВЗБУЖЕНЬЄ *с.* 1. *Перен.* (*про рід, сім'ю*) продовження, відтворення; оновлення: ѡ(т)цѣ́ котѡро́му даро́уе́тъ, бг̄ъ сы́на... На свѣ́тѣ по собѣ́ сла́вы в розмно́же́ньє ро́доу но́вого лю́бъ ста́рого на възбѣ́же́ньє (Острог, 1607 *Лѣк.* 183 зв.).

2. *Перен.* (*про думку*) спонукання, розбудження: тѣ́и Канѡ́ны,... сѣ́гъ зложѣ́ныи для пре́днѣ́на Га́ Ба̄и възбѣ́жена члѣ́ка до ро(з)мышлѣ́на ласки Бжѣи (Київ, 1640 *Тр. Ч.* 6 зв. нenum.).

Див. ще **ВЪЗБУЖДЕНС.**

Пор. **ВЗБУДИТИ.**

ВЗБУЖОВАТИ дієсл.недок. (що в кому) Те саме, що **взбужати** у 4 знач.: тые згоршенѣа,... милость ѿ тобѣ възбоуждють в насѣ (Дермань, 1605 Мел. Л. 30).

Див. ще **ВЗБУДИТИ, ВОЗБУЖАТИ.**

ВЗБУНѢТОВАТИСЬ дієсл. док. Обуритися; збунтуватися: такъже и подданные его мл. пана Еловицького вышъменованные, подчасъ... тех инъ-курсий неприятельскихъ взбунѣтовавшыес..., часто а густо на маетьности его мл. пана старосты..., наезджаючи, розные речы и спряты господарские побрали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 304).

ВЗБУРЕНЄ с. Знищення: Ннѣ есть, а зѣвтра его нѣ машѣ, который ннѣ възбѣре(н)а всчиналѣ, помѣлой хвѣли алы его ѿплакиваю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 119).

Пор. **ВЗБУРИТИ.**

ВЗБУРИТИ дієсл. док. 1. (що) (про море) (зробити неспокійним) збурити: вѣтрѣ протѣвний, валѣми знѣгла морѣ не възбѣри(л), и корабля вѣ небе(з)-пече(н)ство не вѣправиль (Вільна, 1627 *Дух. б.* 339).

2. (кого на кого) (роздратувати, розсердити) збурити: Павелъ апостолъ скоро почаль... смѣле учити и проповѣдати, на-тыхъ-мѣстѣ възбурилъ на себе всѣхъ Жидовъ и князя языческаго Ареѣи царя (1603 *Пит.* 31).

ВЗБУРИТИСА дієсл. док. 1. Збунтуватися: неприятелѣ твоѣ възбѣрилиса, и ненавѣдачѣи тебе поднесли гѣловѣ (Київ, 1627 *Тр.* 667).

2. Перен. (про море) (стати неспокійним) розбурхатися, захвилюватися: морѣ възбѣрившиса и закрѣивши, бѣны тѣсачныи ѿкрѣты погѣбѣло (Київ, 1627 *Тр.* 668).

ВЗБѢГАТИ дієсл. недок. (бігом підніматися вгору) збігати: Види(ш) ли я(к) еси ро(з)бить о(т) того ра(з)бо(й)ника, которѣи... на могилу часто възбѣгае(т), выгладѣючи, да нѣкоторого кѣпѣца... ро(з)бієтъ (п. 1596 *Виш. Кн.* 237).

Див. ще **ВЗБѢЖАТИ.**

ВЗБѢЖАТИ дієсл. док. (бігом піднятися вгору) збігти, вибігти: сталса великій розрѣхъ вѣ мѣсте, и възбѣжали которѣи бѣли вѣ мѣсте... на мѣры (серед. XVII ст. *Хрон.* 492 зв.).

Див. ще **ВЗБѢГАТИ.**

ВЗБѢСИТИСА дієсл. док. Здуріти, збіситися: на-пѣты(м) та(к) назбытъ възбѣси(л)са и ѿшале(л), ижѣ таки(х) же слоу(г) бѣжи(х), кѣг(д)ыса емѣ не клѣнали, вѣ пѣчѣ казѣлѣ оуверѣчи (Острог, 1607 *Лѣк.* 21).

Див. ще **ВЗБѢСНѢТИ.**

ВЗБѢСНѢТИ дієсл. док. Те саме, що **възбѣситиса**: Если... всѣ в згодѣ и едности вѣры будучи, а единъ всбѣснѣвши и зеретичившиися оторгнувся от лика или почту вѣрных..., то бы и тая хула пала на апостолы (1608-1609 *Виш. Зач.* 214).

ВЗБѢЧИ дієсл. док., перен. (про рослини) рости, підніматися: А инѣшее пало межѣ терна. и възбѣгѣло трѣна коу горѣ, и оудоушило его. и плоду не дало (1556-1561 *ПС* 139 зв.).

ВЗБѢШЕНС, ВЗБѢШЕНЬЄ с. Нестриманість, розпущеність: го(р)танобѣсїє, го(р)ла в(з)бѣшенье, коха(н)есѣ вѣ роскошны(х) потрава(х) (1596 *ЛЗ* 40); Гортанобѣсїє: Гѣрла възбѣше(н)є, коха(н)есѣ вѣ роскошны(х) потрава(х). есть страсть абы лѣкоты все едѣти хѣтъ трѣха (1627 *ЛБ* 27).

ВЗВАЗНЕНЬЄ с. (стп. wzwaśnienie) ненависть, розбрат, чвари: если тыи причины, которыи ты в листѣ своем нам припоминаешѣ, нелюбость и взвазненье ѣ панов рад... первших тебе чинивало, того не бачим, абы Твоей Милости потребъ была до нас писати (Краків, 1542 *AS* IV, 320).

ВЗВЕСТИ, УЗВЕСТИ дієсл. док. (кого) (про-вести кого-небудь знизу вгору) вивести, звести: хто бы вѣрилъ емоу ѿ(т) жидовъ тогды и г(с)ѣ ты(х) причо(л) оу свое цр(с)тво, оузве(л) на нѣ(с)а (1489 *Чет.* 166 зв.); Вэвѣлѣ ихъ на Горѣ (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 123 зв.); з **хороби взвести** — підняти на ноги, вилікувати: Брата... тогѣжѣ Цесара Стефана... з хоробы ѿложной взвела (Київ, 1631 *Син. Тр.* 816).

Див. ще **ВОЗВЕСТИ.**

ВЗВЫШѢ, ВЪЗВЫШѢ присл. 1. Угору, догори, вверх: а то зѣ тѣхъ слѣвъ пр(о)рчки(х), з нѣздрѣ его вѣшо(л) ды(м) го(р)ношка запалѣного, я(к) бѣвѣмъ горщѣкъ вѣре(т) дѣла ѿгна, што на спѣдѣ є(ст) възвышѣ або вѣзгороу по(д)скѣкоуе(т): бо тепло(ст) або ѿгнь который на спѣди справѣе(т), смро(д), дро(ж)джѣ, и все ледащо выкидае(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244 зв.).

2. (у верхній, горішній частині чого-небудь) зверху, вгорі: над тою камен чирвоный яко грошъ велкостю з золотом високий, взвышъ осмъ перел великих попрек положонные (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 426); Яко звѣзда оу мдрыхъ цнотѣ прозначаетъ, И якъ М(с)цъ взвышъ острый погобы знакъ маєть: Такъ тежъ М(с)цъ и звѣзда в Копистѣнскихъ домѣ, Вѣры и цнотѣ, ижъ знакомъ, не тайно нѣкомѣ (Київ, 1625 *На г. Кон.* тит. зв.).

3. Висотою; зростом: церковъ... на мощныхъ стандаряхъ, високо, взвышъ на чоловека... заложивши, тесли... //... мощне збудовали (1577 *AS* VI, 76-77); Оучинишъ олтаръ з дѣрева негніючого, котрій бѣде мѣлѣ... три локти възвышъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 104); Вышолъ мѣжъ... взвышъ на 5 локотъ и пѣди (Там же, 218).

ВЗГАРДА, ВЗГАРЪДА, ВЗГАРДА, ВЪЗГАРДА, ЗГАРДА ж. (стп. wzgarda). 1. Презирство, зневага, погорда: и еще, на взгарду его милости, пана моего, тые слова до книгъ ваша милость записати велелъ, въ чомъ его милость владыка не есть виненъ, ани ся то покажетъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 313); Аза то не възгарда зверхности панское? (Вильна, 1599 *Ант.* 861); под боком моимъ на болшую згарду мою тие се смял важити, которого злосливый упор я видечи, не хотил тои своиволи погамовати, дня вчорашнего на казанью сам усты своими оголосилом и декградации винного быть, ведле канонов церковных осудивши, обволалемъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 309); которые ач за прозбою его не бючи, однак самого его з сукон на взгарде зволокли и в дому коморы поотбивавши, такъ скрыни маетность его усю побрали (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 154); Оуничидѣніє, понось: Вѣгарда (1627 *ЛБ* 139); Чемѣ за(с) грѣхи // про(с)то та(к), бѣ(з) дѣсы(т)ѣчине(н)а, в то(й) тайне ѡ(т)пѣщѣные не бывають, слѣшно(с)ти сѣтъ тые: Абы(с)мы причинѣ ѡ(т)тѣлѣ звѣвши, а грѣховъ собѣ лѣгко не важили, в та(ж)шіє не впадали, якобы кри(в)дѣ и вѣгардѣ чыначи дѣхови стѣмѣ, а скѣрбачи собѣ гнѣвъ в дѣнь гнѣвъ бѣжого (Львів, 1645 *О тайн.* 95-96); знову,... с подданными своими милецкими греблю власную законников милецких,... и ставъ, на взагарду права посполитого

и шкodu великую тых же законниковъ, роскопали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264).

2. Пихатість, гордия: гдѣ змѣлѣ(с)а // надъ нами, бѣсѣмъ нѣзбыть напѣлнени вѣга(р)ды (Острог, 1607 *Лѣк.* 10-11); С котѣры(х) [книгъ] ѡднѣ ѡ вѣгардѣ сегосвѣтѣнее мѣрности Діѡптрѣ названѣю преложивъшы: яко нааснѣйшѣю походнѣю, при Цѣркви Братства нашего, и при грѣбѣ тѣла своѣго зоставилъ (Євѣ, 1612 *Діон.* 1 зв. нenum.); о котѣрыхъ то злые учинки, будучи слушне и належите Серафѣонъ през насъ позиваний противенство, взгарду и непослушенство явное показалъ, въ чомъ и против праву..., выкročилъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 217); Робѣкъ естемъ а не члѣвкъ, вѣгарда члѣвчаа и зелживость лю(д)скаа (Вильна, 1627 *Дух.* б. 105).

3. (почуття задоволення) гордість: Йеродіаконъ Виталій, в краи наші Литовскіє, с тымъ, вѣгарды свѣта клейнѣтомъ прѣѣхалъ, хѣтечы надѣкѣ Бо(з)ски(х) пѣр'лою, прикладомъ стѣго Вар'лаама: до слѣдѣбы Бѣжое прывѣби(т) Іѡсѣфа (Євѣ, 1612 *Діон.* 2 зв. нenum.).

Див. ще **ВЗГОРДА**.

ВЗГАРДИТИ, ВЗГАРДИТЬ, УЗГОРДѢТИ дієсл. док. (стп. wzgardzić) те саме, що **взгордити**: оузгордѣлъ и помыслилъ лоукавый врагъ (1489 *Чет.* 251); всѣ собѣ речи на земли вѣгаржѣныи, и на(д) сѣнѣ бѣрзѣй ѡшѣквиваючими поличивши, шѣкалъ оутѣчѣса и оудати до... Ба (Київ, 1627 *Тр.* 394); И пыталсе што бы то бѣли за люди, котѣрыи нѣмъ вѣгардѣтъ смѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 372 зв.).

Див. ще **ВЗГАРЖАТИ, ВОЗГОРЖАТИ, ВОЗГОРДИТИ**.

ВЗГАРЖАТИ дієсл. недок. (стп. wzgardzać) (чим) погорджувати, погорджати: Котѣры(й) [Лукашъ Бартниковичъ]... поча(л) ревоковати взгаржаючи декрето(м)... причитаючи братия(м), же не слѣшны(й) декре(т) были на него выдали (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2).

Див. ще **ВЗГАРДИТИ, ВЗГОРДИТИ, ВЗГОРЖАТИ, ВОЗГОРДИТИ**.

ВЗГАРЖОНЫЙ, ВЪЗГАРЖОНЫЙ прикм. Погорджений, зневажений: И хтожъ не знаетъ гнѣсного и възгаржоного... народу Греческого (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1017); жѣлѣи же(с) ещѣ... //...

та(к) дво(р)ный кѡ слѣхѣню нови(н) а смотрѣна на чѡ(д)ніи рѣчи, а не(д)балый до прїймова́на по(д)-лы(х), и възга(р)жо́ны(х) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 52-52 зв.).

Див. ще **ВЗГОРЖЕНЫЙ**.

ВЗГЛЕДОМЪ див. **ВЗГЛЯДОМЪ**.

ВЗГЛЯДНО *прийм.* (стп. *względnie*) (з *род.*) (виражає модальні відношення) стосовно, щодо: вся православнаа це(р)ковъ російская... не могла при(й)ти до того, абы во(л)ковъ драпѣ(ж)ныхъ ѡ(т)далити ѡ(т) себе яко бы православныи // и послѣдшныи снѡве це(р)кви восточной з ними жа(д)ное конве(р)сацыи възглядно релѣе не мѣли (Городок, 1640 *ПВКРДА* I-1, 150-151).

ВЗГЛЯДОМЪ, ВЗГЛЕДОМЪ, ВЗГЛАДОМЪ, ВЪЗГЛЯДОМЪ, ВЪЗГЛАДОМЪ, УЗГЛЯДОМЪ *прийм.* (стп. *względem*) (з *род.*) (виражає причинові відношення) через (що), у зв'язку (з чим-небудь), з уваги (на щось): ѡѡаючы цалє во всем ѡден з нас дрѣгомѡ, възглядом чо́го для поратована речей моих розныє листы,... //... воевода Браславский мнѣ давал (Камінь, 1571 *AS* VII, 379-380); взялъ ѡ(т) Петра марша(л)ка сѡмѣ пяти либрѣ и пяти солдовъ брабантскихъ възглядомъ на(й)мована домѡ на по(л)рока (к. XVI ст. *Розм.* 69 зв.); ѡбывате(л) мѡлта(н)ски(й), ѡма(р), и похова(н) в гро(б)ница(х) новы(х) того крєвныє възгледомъ мѣсца и за спасєніє его дали злотыхъ... 10 (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 2); кгда з реєстрѣ сѡдѡвого ѡпере(д) простого яко пото(м) з аре(ш)тѣ кгда за(с) припала ѡзглядѡ(м) затыгнено(й) ѡгоды не попиралъ // та(к)же Панѣ Пе(н)ски(й) з ма(л)-жо(н)кою своєю... спѣстити з реєстрѣ ѡнѡю мели (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17-17 зв.); абы в маєтностяхъ своихъ жа(д)ною преюдициюмъ не поносили възглядомъ потрачени(х) справъ и по(в)торє све(д)чи(л) и манифєстѡва(л)ся (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

ВЗГЛЯДЪ, ВЗГЛАДЪ, ВЪЗГЛЯДЪ, УЗГЛАДЪ ч. 1. (*орган зору*) око: Кгда о Богу читаемо, мовимо або слухаемо, двома възглядами а двояким ѡбачиванем маемо оглядати и вѣрити въ Бога (Вільна, 1600 *Катех.* 10).

2. (*спрямованість зору на щось*) погляд: пѣрсовє ...велми се єгѡ боя́ли. для тѡго ижѣ єгѡ възгладѣ

видѣлса ѡмѣ срѡбкѣй а ѡкрѣтныи (серед. XVII ст. *Хрон.* 422).

3. Привід, причина: и впрѣвдѣ тоюю налѣжностью соудѣ тымѣ самѣымъ възгладѡмъ мѡгѣ бымѣ и(мѣ) приписати же всѣ ѡкоса вѣшей показѣло належѣли до синѡдѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 73); так теж и на другѣй записѣ мнє самой служачѣй тысячи шєсти сотѣ двадцати двѡх золотых полских, възглядом которого права небожчикѣ и зѡ мною посполу былѣ у спокойномѣ уживаню аж до смерти и потомѣ а възглядѡмъ права єго и своего (Луцьк, 1606 *ИКА*, дод. 109); Сѣтъ тѣды єго причѣны а рѣчєй възгла(д) припадѡковъ похѡдѣчи(х) (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 251); Жадны(м) възгладѡ(м), повѣда, нарѣшѣти не вѣжимѡса подѣной ѡ(т) ѡцѡвъ вѣры, то єсть вѣры на́шей възнѣна (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 215).

4. Погляд, позиція: Азали вжды з мл(с)рдѣя своего святого, и сер(д)це и хѣть Єго к(р) м(с) до того наклони(т), якобы нѣкого нѣ в чѡмѣ не кри(в)ди(ти) и ѡ(в)шємѣ ко(ж)до(г) при свои(мѣ) възгладѡ(м) справєдливѡсти святоє бѣде(т) рачилѣ (Луцьк, 1600 *ЛСБ* 349, 1); Хтѡ са в цнѡтахъ кохѣеть, а Бѣга не знѣетѣ, цнѡта, възгладѡмъ нѣго, не єсть цнѡта (Євѣ, 1616 *УЄ Єв.* 2 ненум.); Возгладѡмъ Снѡвъ и Брѣтѣй Инокѡвъ ѡцѣмъ всѣмъ бѣлѣ, и достѡбинѣ є(ст) ѡ(т) на(с) именє оца дѡброгѡ (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 31); Слово: Мѡва, възгладѣ, спѡсо(б), позѡрѣ, стара(н)є ѡбычай, звѣчай (1627 *ЛБ* 116); възглядѣ (узглядѣ) мати (мѣти); мати (мѣти) възглядѣ (узглядѣ) — зважати (на що), брати до уваги (що), рахуватися (з чим): мы маючи възглядѣ и бачность на верныє заслѣги, которыми заслѣгами старѡстичѣ Володимєрський,... єсть намѣ вѡдѡчѡнѣ и тѣ тежѣ, ижѣ ѡнѣ всю тѣю сѡмѣ пенѣзєй... намѣ добровѡлнє спѣстил (Краків, 1531 *AS* III, 389); а ижѣ тыхъ жиѡвѣ на ѡнѣ часѣ въ тотѣ привилєй мєскѣй не было именѣ ѡписано, и на то тежѣ узглядѣ маючи, абы ѡни для недостатѡковъ своихъ сѣ того мєста Нашѡго прочѣ ся не разошли (Вільна, 1556 *РЕА* II, 54); Смерѣть бѡвѣ(м) єсть неѡупрѡшєный жѡл'нѣрѣ... на пєрсѡны възгладѣ нѣ маючѣй (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); Кролевское дѣло є(ст)... на по(д)дѣныхъ мѣти възглядѣ (Острог, 1614 *Тєст.* 176); Уважѣ же єдно зѣ пилностью, православный

чителнику, а обачишъ... людей облуду, якъ сами, оманены бывши, иншихъ обезумити усилюють, нѣ на порядокъ справъ, нѣ на речи истоту жадного взгляду не маючи (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 696); Безъ очій, абы Свѣдѣ на жаднѣю персонѣмъ взглядѣмъ не маючи, зарѣвно каждаго и справедливѣ свѣдѣль (Львів, 1646 *Ном.* 6).

ВЗГЛЯНУТИ, ВЗГЛЕНУТИ, ВЗГЛАНУТИ

дієсл. док. 1. (у що) Подивитися, глянути, поглянути: А уряд,... не слухаючи жадныхъ оборонъ нашихъ... тилько взглянувши в тотъ нашъ // добровольный запис..., отправу... учинити мает (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 169-170).

2. (на кого, на що) Звернути увагу: Взгленѣль тежъ и на насъ Господь Богъ, в полъночъныхъ... краяхъ мешкаючыхъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 185); Взгланѣль абовѣмъ Панъ на вздыха(н)є Мытничово, на скрѣхѣ ср(д)ца его (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 15).

ВЗГЛАДОМЪ *див. ВЗГЛЯДОМЪ.*

ВЗГЛАДЪ *див. ВЗГЛЯДЪ.*

ВЗГЛАНУТИ *див. ВЗГЛЯНУТИ.*

ВЗГНѢТИТИ *дієсл. док., перен.* (що) Розбудити, розпалити: ѡ(т)стоупный вл(д)ка володимерскій цркви тамошніє в' своєй моци маючи замкненые держалъ, зачимъ нѣлзе было одно черезъ моцъ до нихъ са добывати штобы и розрѣхъ якій в'згнѣтити было могло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 85 зв.).

ВЗГОДНЕ *присл.* Одностайно, згідно: и до того жъ помененого Брехова приложивши вину, вся громада взгодне всказала на село Брехове его милости пану Малинскому осмъ мацъ репы, на што и памятное есмо взяли (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 6/I, 216).

ВЗГОЛОВЕ *див. УЗГОЛОВЕ.*

ВЗГОРДА *ж.* 1. Те саме, що **взгарда** у 1 знач.: Бодай за божію в'згѣрдѣ всѣ поганѣбени бѣли (Львів, 1591 *Просф.* 67); гды по до(л)го(й) в'згѣрдѣ прина́ты(й) былъ, з примѡ(в)ками же з'трибѣлы(й) старецъ... в'проша(л)са до монастыра... не маючи где бы са індей обернѣти и притулыти мѣлъ, того станѣ просити замыслылъ (серед. XVII ст. *Кас.* 52 зв.); **прийти ку в'згордѣ** — почати зневажатися: книги тые,... порохомъ припали и все набоженство пришло ку в'згордѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26).

2. Те саме, що **взгарда** у 3 знач.: на то(м) же

синѡдѣ... на в'згѣрдѣ костѣлови... намѣстник(а) петра.. самѣю гѡловѣ костѣла оуводачи то собѣ на пото(м)ные часы ѡнѡрѣа мѡло винного, столици ри(м)ской ѡ(т)свѣдили, и завсегды нарѡдови нашо-моу незычливими са ѡказовали (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 48 зв.).

ВЗГОРДИТЕЛЬ *ч.* Гордй, гордѣвник: Презорѣвъ: В'згордѣтель, надѣтый (1627 *ЛБ* 94).

ВЗГОРДИТИ, ВЗГОРДѢТИ, ВЪЗГОРДИТИ, ВЪЗГРѢДѢТИ *дієсл. док.* (ким, чим) Погордити: геретыкове правы церковными в'згордили и отмѣнили стародавние церемоніи крещенія светого (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 164); мы ... маємо... в'згѣрдѣти мѣрнѡстами то́го соѡе(т)наго свѣта (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 77); Свѣдѣа боѡде(т) свѣдѣти в'згорѣ́еный... тобо́ю (Острог, 1607 *Лѣк.* 102); Пренебрѣгѣ, в'зненавѣдѣвъ: Занедбавѣ, в'згордѣвъ (1627 *ЛБ* 95); моа...//..., пре(д) Бѣго(м) прислѣга ѡ(т) нѣго не бѣде(т) в'згорѣ́она (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 5 зв.-6); потѣхъ и кохана в'згѣрдити не бѣде(м)... могли (серед. XVII ст. *Кас.* 71 зв.); помененый панъ Еничъ,... в'згорѣдивши свободою, волностю... отъчизны,... розъные маєтнѡсти обывателевъ наездѣжаючи пустошил огнемъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 438).

Див. ще ВЗГАРДИТИ, ВЗГАРѢЖАТИ, ВЗГОРЖАТИ, ВОЗГОРДИТИ.

ВЗГОРЕ *присл.* Вгору: И ты оцѣанское глѣбѡкое мѡре, Рѣдѣйса, выска́кѣй, прѣрадо(ст) в'збѣйса в'згѡре (Львів, 1631 *Волк.* 25).

ВЗГОРЖАТИ, ВЪЗГОРЖАТИ *дієсл. недок.* (кого, що, ким, чим) Те саме, що **взгаржати**: на(с) ...неви(н)ныхъ оукорѣють, в'згоржѣють и ненавидѣть (Острог, 1587 *Сл.Кл.* 15); Рѣчій котрыѣ бы кѣ хвалѣ Бѣжой бѣли, И людіи до цѣлю приводили. Не в'згоржѣючи прѣцею слѣгѣ твоѣго, Малѣй кѡлос оубѡгого жнѣва моѣго (Львів, 1616 *Бер. В.* 66); Пренебрегаю: Пребѣчѣю, занедбавѣю, погоржѣю, в'згоржѣю, презираю, зазираю, прѣшобижаю, зоставлѣю (1627 *ЛБ* 95); в'згоржѣють бѡвѣмъ мно́ю, и насмѣваются з' мене всѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 757).

Див. ще ВЗГАРДИТИ, ВЗГОРДИТИ, ВОЗГОРДИТИ.

ВЗГОРЖЕНЄ, ВЗГОРЖЕНЬЄ *с.* Презирство, погорда, зневага: надѣа заисте добра и мѡцнаа

є(ст) хр(с)тіано(м), бє(з)пéчно(ст) оупадáючи(х) ср(д)це(м), кр(с)ть оутѣхоу в навалнoста(х) боудѣчи(х), и порто(м) естѣ пѣвны(м), хóры(м) естѣ лѣкарство, грѣховѣ възгорѣна срóдокъ до набыта здорóва дóброго (поч. XVII ст. *Проп. р.* 295); Шавствѣю: ѡдаѡса на лѣнивство и недбáл'ство, на гндснѣю недмѣѣтнoсть, и на възгорже(н)є, прє(з) рóскошы дóбрѣ оуживáю, нецнотлѣве и нечѣсто живѣ (1627 ЛБ 158).

Пор. **ВЗГОРДИТИ**.

ВЗГОРЖЕНЬИЙ, ВЗГОРЖОНЬИЙ, ВЗГОРЖЕНЬ *прикм.* Погорджений, зневажений: Члѣкъ... болóто в'зго(р)жéноє... пóпѣлѣ ро(з)доу́тый (Острог, 1607 Лѣк. 119); Первѣй [Исусъ Христосъ] мѣлѣ быти възгоржоньмъ и... утрапленньмъ, веденьмъ на забите, яко баранокъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 377); Порѣганѣ: Посмѣа(н), в'згóрже(н) (1627 ЛБ 89).

Див. ще **ВЗГАРЖОНЬИЙ**.

ВЗГОРЖЕНЬЄ *див.* **ВЗГОРЖЕНЄ**.

ВЗГОРЖОНЬИЙ *див.* **ВЗГОРЖЕНЬИЙ**.

ВЗГОРОКЪ *ч.* (стп. wzgórek) пагорбок: границу есми положилъ:... отъ дороги... в долину стежкою просто на възгорокъ Клиноватой ниви (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); мы приятели... з обудву(х) сторо(н)... выехали есмо... такъ ро(з)граничили... ѡ(д) сосны до со(с)ны... межи двема со(с)нами ѡглядали копе(ц) на в'зго(р)кѣ на(д) болото(м) ѡкрѣглы(м) (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДА/П-216*, 99 зв.).

ВЗГОРУ, ВЪЗГОРУ *присл.* 1. Угору, вверх, догори: напервей, почавши от реки Иквы, под самую греблю Аршичицкую... у верхъ ставу, аж до узножи того ставу Коблинского възгору, а черезъ тую узнюжъ переехавши до дороги, которая идетъ надъ узнюжью (Луцьк, 1547 *АрхЮЗР* 8/III, 21); жона таа... такъ была скорѣчена и же не могла в'згору поглядѣти (1556-1561 *ПС* 280); я(к) бовѣмъ горшóкъ врѣ(т) дла ѡгна, што на спóдѣ є(ст) взвѣшъ або в'згору по(д)скáкоує(т): бо тепло(ст)... смро(д), дро(ж)джѣ, и все лѣдащо выкидає(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244 зв.); тóгда бы, свѣтло(с)ть и(х) і теплота, яко с прирoжéна горѣноснаа; вса бы са оберноула в'згорѣ и на высоту проходѣла (Почаїв, 1618 *Зерц.* 15); В'звó(д)жѣ: В'згóрѣ по(д)ношѣ (1627 ЛБ 18); Ово згола кды

кóлвекъ трегáчнѣю овѣю намѣтнoсть кѣнешъ, зáвше в'згорѣ тквáчѣй єѣ гакъ нáйдешъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 6); **взгору ногами (вывернути)** *див.* **НОГА**.

2. Угорі, вверху: ѡчиню чуда на небѣ възгору и знамена на землѣ ни(з)ко (II пол. XVI ст. *КА* 8); Бо якъ коулѣ дѣла яко́го велѣ́кого ва́гою свóєю соу(т) та(ж)кѣ, и а(ж) з велѣ́кою пра́цею, высóко и възгóрѣ могоу(т) са ва́жѣти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 231 зв.); Дла чóгожъ ты тредгóльной твоѣй рѣсы прирoжéню приганáешъ, и штó нáдолѣ оу нѣй възгóрѣ, а штó възгóрѣ нáдолѣ кладѣшъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 277); Ходѣ где хóче(ш)... а не на(й)де(ш) инои дорóги възгóрѣ, анѣ бє(з)печнѣ(й)шеи на долѣ (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 5); Не ѡчѣнишъ собѣ балвана, áлбо рѣтогѡ ѡбразѣ, ани жáдногѡ подобѣнства ты(х) рѣчѣй, котóрыи сѣтъ на нѣбѣ възгóрѣ, и // котóрыи на земли нѣзкѡ (Львів, 1646 *Зобр.* 83-83 зв.).

3. (за напрямком до верхів'я, до початку ріки) вгору: а ѡ(т) того каменя... идѣчи пона(д) ставище(м) ставѣ свѣрского рѣчкою липою възгóрѣ до копцо(в)... ѡ(т)коля почали провадити (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 1 зв.).

ВЗГОРШАТИ *дієсл. недок.* (кого) Неприємно вражати, шокувати: Прѣтожъ пѣлнѣ оува́жай до якѣхъ пришóлесь // затрѣднѣній такъ в сѡмнѣню, яко и в' мнѣмáню ѡ тобѣ всеє цѣркѣи люде́й, котóры(х) в'згоршáешъ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 42-42 зв.); священникъ Серафѣонъ, прозываемый Бѣлскѣй, находится въ чину иноческомъ выступнѣмъ, братѣи възгоршаєтъ, пьянствомъ се збытнѣмъ забавляєтъ, до шкоды монастырь приводитъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 215).

ВЗГРѢВАТИ *дієсл. недок.* Нагрівати, зігрівати, грѣти: то єсть хлѣбъ котора далъ вамъ куяденью... и всегды збирáли з порáнкѣ. а коли с́лнце възгрѣвáло, тѣды се ростоплáло (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.).

ВЗГАРДА *див.* **ВЗГАРДА**.

ВЗДА *див.* **УЗДА**.

ВЗДАНЄ, ВЗДАНЬЄ *с.* 1. Думка, погляд: чернѣцовѣ и послушников до монастыря, и кого разумеючи приймавати, мети, ховати, невижу научати непослушного напоменути, упорѣного скарати и непотребного нетерпити, и тымъ монастыромъ

водлуг воли и вздана своего радити и справовати, владати... маетъ (Луцьк, 1642 *КМПИ* I, 236).

2. Вирок, присуд: ѓмоцованы(й) поводовъ по(з)ваны(х) яко несталыхъ з допѣще(н)ѧ сѣдѣ нинѣшне(г) повторѣ... (*Пошк. — Прим. ред.*) взы(с)- ку речи в по(з)ве написаное взда(л): а по таковомъ взда(н)ю сѣдѣ нинѣшни(й) кгро(д)ски(й) киев- ски(й)... на позваны(х)... таксѣ за (з)бѣ(ги) поводѣ... присѣжае(т) (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 30 зв.); Сѣд(д) зѣ(м)ски(й) лѣ(ц)ки(й) доброе взданѣ быти ѓзна(л) и ве(р) т: постѣповати наказа(л) (Люблін, 1634 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2010, 14 зв.); которое вздане для памяти до книгъ канцелярии нашео естъ записано (Варшава, 1639 *ЧИОНЛ* XIV-3, 155); По которомъ взданью пленипотѣнѣтъ стороны поводо- вое на позванныхъ яко несталы(х) дальшого по- ступку правного домавялѣсе (Горошки, 1643 *ДМВН* 234); А ижъ по томъ взданю и о године звыклой арештовной позваные... ани през себе, а ни през умоцованого своего не арештовали и причи- ны нестаня своего судови нинѣшнему и стороне поводовой, яко первой, не ознакомили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 466).

Див. ще ВОЗДАНИЕ.

Пор. ВЗДАТИ.

ВЗДАТИ *дієсл. док.* (кого, що) Внести до суду скаргу (на кого, що): ѓмоцованы(й) поводовъ по(з)ваны(х) яко несталыхъ з допѣще(н)ѧ сѣдѣ нинѣшне(г) повторѣ... (*Пошк. — Прим. ред.*) взы(с)- ку речи в по(з)ве написаное взда(л) (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 30 зв.); за чимъ ѡны(х) яко не сталы(х) и права посполитого не посълушѣныхъ з допусъ- ченѣя сѣдого на ѡпадѣ взысѣку речи въ позъве ниже(й) инѣсерованомъ меновите выражоное такъ- же и въ винѣ баниции и еѣ публикации з вольнымъ ѡ(д)накъ тоѣ справы арештомъ до звыкѣлое години vzdalъ на позовъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4049, 119).

Див. ще ВОЗДАВАТИ, ВОЗДАТИ.

ВЗДВИГНУТИ *дієсл. док.* (що) Спорудити, звести: Вѣдѣли тѣтѣ едѣнъ другоѡ, Начѣлникѡве Старѡѡ Зако́на, Начѣлникѡ(в) Но́воѡ. Там то́тѣ роздѣлѣлѣ Мѡре, ходѣти посре(д) нава́лностѣй, а сѣй вз(д)вѣгнѣлѣ присѣнокъ збѣдовѣти Црѣвъ (Київ, 1625

Сур. Сл. 124).

Див. ще ВОЗДВИГНУТИ.

ВЗДЛУЖЪ, ВЪЗДЛУЖЪ *присл. (стп. wzdłuż)* те саме, що **вздожъ**: роботы подданныхъ его мило- сти Махновскихъ кгвалтовне и безправне зъ кгрун- товъ и урочискъ тыхъ всихъ, почавши отъ месца того Кремянного Пяту,... съ тоѣ слободы кгрунѣту на миль три вшырѣ и въздлужъ одыймуючи и вытискаючи (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/1, 377); Ты(л)ко упо(р)нѣ по(з)ваная,... кгру(н)ту на (д)ве миле вши(р) и (в)здлужъ... докола, пре(з) анѣтеце- сора своего ѡ(д)няля (Житомирщина, 1639 *ККПС* 209); изба великая белая, на сажний чотыри vzdлужъ и вшир (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 242).

ВЗДОЛЖЪ, ВЪЗДОВЖЪ, ВЪЗДОЛЖЪ *присл.* Уздовж, вздовж: Паве(л) Подѣво(и)ски(и),... до ты(х) Якуба и Адама,... абы бу(д) на улици Ры(н)ково(и)... не будовали, але абы вздо(л)жѣ по(д)лѣ други(х) шото(в) по(д) домами ры(н)ковыми се ташовали, одѣ... пана Ю(р)я // Будзише(в)ско- (го),... напминаючи, бы(л) по(с)ланы(и) (Володи- мир, 1616 *ТУ* 258-259); сѣна стыртѣ две, одѣна сажни дванадцѣтъ въздовжѣ, другую сажни десят въздовжѣ, забрали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117); од них пехотою уходячого, улапивши, первой оноѡ з ручници въздолжѣ твари пострѣлили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 67).

Див. ще ВЗДЛУЖЪ.

ВЗДОХНУТИ *дієсл. док.* Зѣтхнути: Подѡбно ѣжъ на ѡстѣтне(м) стѡпню вз(д)охнѣшѣ з глѣбо- кѡсти ср(д)ца, ѣле ктѡбы вѣбавилѣ не нѣйдѣшѣ (Остроѡ, 1607 *Лѣк.* 122).

Див. ще ВЗДЫХАТИ, ВЗОДХНУТИ, ВОЗ- ДХНУТИ, ВОЗДОХНУТИ, ВОЗДЫХАТИ.

ВЗДРИГАТИСЕ *див. ВЗДРЫГАТИСА.*

ВЗДРЫГАТЕЛЬНО *присл.* Боязко, лячно: не дивуйся: не естъ дивно и не естъ вздрыгательно — папежа выклинати и отлучати! (Київ, 1627 *Кон. Пал.* 1092-1093).

ВЗДРЫГАТИСА, ВЗДРИГАТЪСЕ, ВЗДРЫ- ГАТИСЬ *дієсл. недок.* (перед чим, на що і без додатка) (*від страху та ін. неприємних відчуттів*) здригати: Претожѣ, поколь се тая розница отъ

кгрунту не упрятнеть (што на партикулярномъ сеноде речъ неподобна), вздрыгаться мусять на тое таковое зъедночене (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 512); Страшливаа в'правде, пре(д) котóрою сѣ в'здрѣгати мѣсить, ёсть Крóла зѣмного велмóж-ность (Єв'е а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 15 зв.); Хлѣбъ засы и вино для тои причыны поданы сѣ(т), ижъ Бгѣ вѣдома ёсть лю(д)ской натыры слабость, звлѣща жѣ рѣчи котóрыи в' оуживаню несѣ(т), тѣжко понóси(т) и вздрыгаѣ(т)са (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 192).

Див. ще ВЗДРЫГНУТИСА.

ВЗДРЫГНУТИСА *дієсл. док.* Здригнутися: Чемѣ не вышпочаѣшъ ѡ Николáю Єв(г)лскій рó-зѣ(м)... Чему ошѣквиваѣ(ш) себе и йны(х) ѡблѣдными силлогісами; И гóло(с) чинѣти, ѡ(т) Єв(г)лста речѣный ѡ реча(х) створѣны(х), и ѡ йномъ зражѣню, кѣ нестворѣномѣ Бо(з)ствѣ натагати не вздрыгнѣлесьса (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 259).

Див. ще ВЗДРЫГАТИСА.

ВЗДУМѢВАНЕ *с. (стп. zdumienie)* здивування, подив: ср(д)ца такъ яснѣ ѡсвѣцѣныхъ и велмóжныхъ Панѡвъ покрѣвныхъ..., яко те(ж) и всего // Православного Дѣховѣнства, та(ж)ки(м) вздѣмѣва(н)емъ сѣтъ ѡтагѣбныѣ (Київ, 1641 *МКСВ* 362-363).

ВЗДУТИ *дієсл. док.* (що) (*про хвили*) підняти: морѣ... валы свои бѣрліве коу горѣ вздѣвши, и(з) грани(ц) са свѣихъ выне(с)ши, абы... в'ве(с) свѣ(т) затопѣти квѣпилоса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 104 зв.).

ВЗДУШОКЪ *див. ВОЗДУШОКЪ.*

ВЗДЫХАЛНИЦЯ *ж.* Вл. н.: тая гора оттоль называется "Вздыхалницею", ижъ, высокою будучи, люде идучи вздыхають, а на верхъ вшедши отдыхають спочиваючи (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 970).

ВЗДЫХАЛНЫЙ *прикм. у знач. ім.* Вл. н. ж.: по конѣ(ц) мостѣ прилегла гора на (й)ма клинецъ... А дрѣгаа тамъ же подалѣ(й) вышгъша на (й)ма вздыхальнѣа (1552 *ОКЗ* 34); На той горѣ въ Кієвѣ, гдѣ стоялъ (которую зовутъ нынѣ "Вздыхалною", якобы отъ того, ижъ на ней... отъ трудовъ отдохнулъ...)... церковъ... была поставлена (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 970).

ВЗДЫХАНЕ, ВЗДЫХАНИЕ, ВЗДЫХАНЬЕ *с.* Зігхання: Чого инъшимъ способомъ ратовати не

могъчи мѣсить нарека(н)емъ вздыхан(и)емъ, и слезами чѣсто бѣдѣ свою нагорожати (Острог, 1587 *См. Кл.* 17); змылѣйса на(д) слезами вдовинными и вздыханья сир(т) // не лёгче собѣ вѣжъ (Острог, 1614 *Тест.* 158-159); Пѣрвей воды слезами твѣри оумываѣмъ. Пѣрвей хлѣба вздыханемъ, дшѣ посылаѣмъ (Вільна, 1620 *Лям. К.* 4); Бгѣ всемогъщій, преступлѣніе волѣ своѣи чере(з) грѣхъ, бѣдномѣ члѣкѣ, для щегѣльного жалю, плѣчѣ, вздыхана, и покааніа сердѣчногѡ, за ѡсвѣдчѣнемъ пре(д)савзатіа поправы живота, ѡ(д)пѣщаѣтъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 906).

Див. ще ВОЗДЫХАНІЄ.

Пор. ВЗДЫХАТИ.

ВЗДЫХАТИ, ВЗДЫХАТЬ *дієсл. недок. 1.* (*посилено дихати від утоми*) зітхати: тая гора оттоль называется "Вздыхалницею", ижъ, высокою будучи, люде идучи вздыхають, а на врѣхъ вшедши отдыхають спочиваючи (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 970).

2. (за що і без додатка) (*під впливом якихось почуттів*) зітхати: якожъ тоутъ побѣжного и сватоблівого дшѣ члѣка оумыслѣ на тѣе смѣтрачи, не маѣтъ в'здыхати, не маѣ(т) стогнати, не маѣтъ плакати (Острог, 1598 *Отп. КО* 16); Малжѣнка позосталаа, тѣжко в'здыхаѣтъ: и повтѣре Вдѣвство свое оплакиваѣтъ (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 4); Але ёще зѣмлю любѣ(ш) вѣдѣти, и на пѣназѣ и зѣлото позираючи вздыхаѣшъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 299), мѣ(й) жѣ ѡсти(д)но(ст) всѣ(х) твои(х) грѣхо(в) и за повше(х)нѣи вѣстѣ(п)ки з ѡсѣбна жалѣ(й) и вздыхай (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 52); Мои то грѣхи Дѣѡ обнажили Сна тѣбѣго, в то(м) грѣбѣ зложѣли. Мнѣ, горкосмѣтне пристѣи(т) рыдѣти, Тѣжко вздыхати (Львів, 1631 *Волк.* 21 зв.); дѣрѣй... пѣчалъ тѣжко вздыхать и рѣвно плакѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 423).

3. (на кого) Ремствувати, нарікати: ѡнъ зле набѣвъ, а и(н)шѣе оуживають. его проклиная(т), а йнши(м) оугожаю(т). на нѣго вздыхають (Острог, 1607 *Лѣк.* 118); мнихѡ(в) котрыѣ то та(м) тою са типографією ѣ ва(с) бавѣтъ захѡвѣ(й)те и(х) собѣ и милѣ(й)те, абы з радѣ(с)тю таковое дѣло ѡ(т)правовали, а не вздыхали на кого з ва(с) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 387, 2 зв).

вздыхати до христа; ко Господу Богу вздыхати — молитися, звертатися до Бога (Христа): Та(м) на цви(н)тарѣ пла(ч)ливѣ вздыхала До хр(с)та (1636 *Лям. о пр.* 9 зв.); нашѣ посланцѣ... ся дивовали такъ тежъ и на болвана розлупленого въ мѣстѣ Вавилонѣ, що такъже своими очима видѣли и ко Господу Богу вздыхали (Вавилон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 712).

Див. ще **ВЗДОХНУТИ, ВЗОДХНУТИ, ВОЗДХНУТИ, ВОЗДОХНУТИ, ВОЗДЫХАТИ.**

ВЗДЫХАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. ім.* Той, хто молитися, звертається до Бога: Іовъ, Твѣрдъ, любай Ба, а(б) болѣючій, а(б) вздыхаючій, терпачій неприяни (1627 *ЛБ* 213).

ВЗЕЙСТІЄ, ВЗЕСТІЄ, ВЗЫСТІЄ *с.* Вознесенія: На овомъ Єднакъ мѣсцѣ ѡ(т)хоженіє предивное Єго по Воскрѣсеніѣ на Нб(с)а Взейстіє называється (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 534); Цр(с)тво Нб(с)ное Єсть и прістіє Хво, котѡрое намъ... на нбо взестіє даровало (Там же, 798); Єв(г)ліє... добрыѣ вѣсти ѡзнаймѣтъ намъ... то єсть, ѡ(т)пѣщеніє грѣхѡвъ, справедливостъ, взыстіє на Нбо (Там же, 827).

ВЗЕТЕ *див. ВЗЯТЕ.*

ВЗЕТИ *див. ВЗЯТИ.*

ВЗИВАТИ *див. ВЗЫВАТИ.*

ВЗИИТИ *див. ВЗЫЙТИ.*

ВЗИМѢ *присл. Узимку, діал. взимі:* Тимошъ... отъ работъ инъшихъ и податковъ воленъ, кромъ абы в лѣтѣ пчолъ в пасецѣ пилновалъ, а в зимѣ добытокъ на оборе дозыралъ (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 299); мы чотыри посты // в Рокѣ постимъ, а меновите навеснѣ великій постъ, в лѣтѣ Ап(с)льській, восени Спсо(в)... а взимѣ Рожествѣнный (Київ, бл. 1619 *О обр.* 156-157).

ВЗИРАНЕ *с.* Погляд, споглядання; ѡчій наши(х) нб(с)ною свѣтлостю ѡсвѣчены(х), невстыдливый(м) взира(н)ємъ не потемнаймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 913).

Див. ще **ВОЗРѢНЬЄ.**

Пор. **ВЗИРАТИ.**

ВЗИРАТИ, ВЗЫРАТИ, ВЪЗИРАТИ *дієсл. недок. 1.* (на кого, на що) (*дивитися час від часу*) поглядати, споглядати, дивитися: бѣсове помышлѣніа... члѣка назирають: еслиса гнѣвається, гнѣвли-

вого на блюзнѣрство и оубійство приводатъ, аще съ похотю на женоу възирається чѣжоу, на блоудъ приводатъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 8); И было кгда оуѣдали змій члѣка, взираючи на змію ондѣю мѣданю, здорови бывали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 54); Хершвиими... Лица своа закривають Крилѡма, несмѣючи ясно възира́ти на лице є(г) (Чернігів, 1646 *Перло* 162).

2. Перен. (на що) (*брати приклад з чого-небудь*) дивитися: Справы и житіа стѣ(х) для того на писмѣ соу(т) на(м) оставлены. абы(х)мо... справовалиса възираючи на и(х) побо(ж)ное житіє (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 178 зв., на полях); повиннысмо завше възира́ти на пресвѣтлое лице матки на́шей цркви сиѡньской (Почаїв, 1618 *Зерц.* 55); ѡ стѡблѣвомъ... тогѡ Єп(с)па животъ вѣдомо є(ст) всѣмъ, окомъ дхѡвнымъ възираючымъ (Київ, 1623 *МИКСВ* 83).

3. Перен. (на кого, на що) (*брати до уваги що-небудь, зважати на кого-, що-небудь*) дивитися (на кого), пам'ятати (про що): Прѡтожъ мы възираючи... на всѣ декрета... и на́шего оутверженіа Гедешна Болобана... по(д) декретомъ зоставуємо (Берестя, 1591 *ЛСБ* 188); запрѣ(н)єса самого себе того по насъ потребѣтъ, абысмо на Бга барзѣй възирали нѣжъ на самѣхъ себе (Київ, 1632 *МИКСВ* 282); братия теды взыраючи на дорого(ст) ка(ж)до(й) речы... чы(н)шу ѡному наняти не хотѣли (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.).

Див. ще **ВОЗИРАТИ, ВОЗРѢТИ.**

ВЗИРАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. ім.* Споглядач, споглядальник: Тогды на ѡного оужа възираючѣ, ѡ(т) телѣсноѣ дочасноѣ смѣрти ратованы были (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 768).

Див. ще **ВЗИРАЮЩИЙ.**

ВЗИРАЮЩИЙ *дієприкм. у знач. ім. (цсл. взираючи)* те саме, що **взираючій**: Мѣданаа змиа або гадина по́ки на земли лежала ійлта(н) ядомъ и трѣтѣзноу якобы заражала и възираючи(м) на неи страхъ яки(й)сь приносила (поч. XVII ст. *Проп. р.* 231).

ВЗИСКЪ *див. ВЗЫСКЪ.*

ВЗЛЕТЫВАТИ *дієсл. недок. (ку чому) (про розум, пізнання, думку)* злітати, підніматися: Наслѣдѣймо стѣхъ шестокрилатыхъ прирожена, и зъ ббазню и набоженство(м) ѡсторожными скры(д)-

лами тоє, чо́го быса мѣлѣ рѣзѣмъ нашѣ довьдовати и ба́дати, закрива́ймо. кгда́ а́лбо кѣ превьне́слымъ и превьша́ючимъ вса́кое ство́ренное прироже́ние велмо́жнѣстемъ Бо(з)ства вы́соко възлѣтыва́ти порвьѣ́тсѣ: а́лбо кѣ выбра́даню спорáжєныхъ пре(з) не́го невѣ́слѣжєныхъ тѣхъ кото́рыи сѣтъ рѣ́чей и спра́въ встѣповати схоче́(т) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 305).

Див. ще **ВЗЛѢТѢТИ, ВОЗЛЕТАТИ, ВОЗЛЕТОВАТИ, ВОЗЛЕТѢТИ.**

ВЗЛЕТѢЛЫЙ *прикм. (який летить)* летучий. летучий: вы́со́кѡ възлѣтѣ́логѡ пта́ка, взро́кѡ члѣ́вогѡ бы́стрѡсть дойти не мо́жетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 303).

ВЗЛЕЧИ *дієсл. док. (на кого і без додатка)* Лягти: А Павелъ възлѣ́глъ на не́го, я́ко Єли́ссей на сына //... и ѡжи(л) млоде́не(ц) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 111-112); Онѣ... не схили́лѣ колѣ́на, не сѣ́лѣ, не възлѣ́гъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* (Передм. II), 6 зв.).

Див. ще **ВОЗЛЕЧИ.**

ВЗЛИВАТИ *дієсл. недок. 1.* Помазувати (*про церковний обряд*): Не ви́дишѣли што на(д) оумѣ́рлыми чѣ́нимѡ... в' но́выи шáты оболоча́емо їхъ,... мі́ро и олі́вѣ възлива́емъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 161).

2. *Перен. (що на кого)* Залишати, передавати (що кому): пра́ва нале́жачѡе с то́ю(ж) мо(ц)ю такъ́ я́ко мне до то́го часѣ́ слѣ́жило и прина́лежало на нихъ дете́(и) мо́ихъ възлива́мъ и записѣ́ю вѣ́чньми часы сы́нови мо́ємѣ (Луцьк, 1585 *ЖКК I*, 278).

Див. ще **ВЪЗЛИТИ.**

ВЗЛИШЬ *присл.* Надміру, понад міру: онѣ́ [сынѣ] ѡ то́е про́си(т), а ла́скавыи О́цѣ ѡбѣ́йте в'зли́шѣ да́е́тъ Є́мѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 30); Є́сть и дрѣ́га ѡбѣ́йтѡсть, кото́рѣю О́цѣ нашѣ́ небѣ́сный в'зли́шѣ покѣ́тѣючи(м) грѣ́шникѡ(м) да́е́тъ (Там же).

ВЗЛОЖИТИ, ОУЗЛОЖИТИ *дієсл. док. 1.* (що на кого, на що) Покласти, положить: ѡни възло́живши роуцѣ́ свои на него и поймали его (1556-1561 *ЛЄ* 188); Тѣ́гды вѣ́йско сторо́стіно... сплѣ́тшѣ вѣ́нец терновыи. оу́зложі́лі на го́лову є́моу (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 53); Поспѣ́ш(и)ла́са то́гды Авигѣ́а. и в́зала сѣ́. хлѣ́ба, и двѣ́ бокла́ги вина, и па́ть бара́новъ,... и сѣ́. ваза́нокъ фі́кѣгъ, и възложи́ла на о́слы (серед. XVII ст. *Хрон.* 233 зв.); *Образно:* Дви́гнетъ І́с махі́нѣ котрѣ́ю зрѡ́били, Мо́и та́жкіи

грѣ́хи на ра́мо възложи́ли (Львів, 1631 *Волк.* 14).

2. (що) (*про одяг*) зняти, скинути: ворѡ́битсѣ Аарѡ́нѣ до на́мѣтѣ́ свѣ́дѣ́ства, а възложі́вши шáты //ѡ́мыѣ тѣ́ло своѣ́е (серед. XVII ст. *Хрон.* 121-121 зв.).

Див. ще **ВЛОЖИТИ, ВОЗЛОЖИТИ.**

ВЗЛОЖѢНЬЕ *с.* Покладення: Възложѣ́ніє: Възложѣ́ннѣе, накла́даннѣе, полицѣ́ннѣе, на́вѣ́рхъ чо́го възложѣ́ннѣе (1627 *ЛБ* 19).

Див. ще **ВЛОЖЕНЕ, ВОЗЛОЖЕНЕ.**

Пор. **ВЗЛОЖИТИ.**

ВЗЛѢЗТИ *дієсл. док. (піднятися на гору)* вилі́зти: унѣ́ты подо́бныи тѣ́мъ мужѣ́мъ, кото́рыи... за́мыслили му́ровати ве́жу, абы по нѡ́ю възлѣ́зти на небо (бл. 1626 *Кир. Н.* 17); то́гды та́а рѣ́бка є́хініи възлѣ́зши што́набо́лшіи ка́мень, и бѣ́детъ имѣ́ хвѣ́яти поты, а́жъ // са́мѣю ю́ ты(ж) во́лны ме́та́тъ бѣ́дѣ́тъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.-7).

ВЗЛѢТѢТИ *дієсл. док. (піднятися вгору)* злѣ́тѣти: Ста́ло са́ те́ды вѣ́чѡрь, и възлѣ́тѣ́вши пере́пѡрки ѡ́кри́ли обѡ́зъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.).

Див. ще **ВЗЛЕТЫВАТИ, ВОЗЛЕТАТИ, ВОЗЛЕТОВАТИ, ВОЗЛЕТѢТИ.**

ВЗЛЮБИТИ *дієсл. док. (відчути схильність до чого-небудь)* полюбити: дру́гий отро́к, възлюбив до́мовую ле́жню, пе́чь тѣ́плую, ха́ту,... и в про́жності всѣ́ часы жи́тия изну́рити лю́бячѡе ко́стырствы и про́чими бѣ́сновании и непотребствы (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 243).

Див. ще **ВОЗЛЮБИТИ.**

ВЗМАГАТИ *дієсл. недок.* Змагати: *inualesco, is, vзмагаю* (1642 *ЛС* 245).

Див. ще **ВОЗМАГАТИ.**

ВЗМЕНКА *див. ВЗМѢНКА.*

ВЗМОЧИ' *дієсл. док. (бути спроможним)* змо́гти: Хто та́мъ то́гды стра́шнѣю... сѣ́діи за́палчивѡ(ст) стѣ́рпѣ́ти взмо́же(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 41); Што́(ж) то́гды оу́чѣ́нимѡ, гды ю́жъ стра́шный онѡ́й Трибѣ́на́лѣ за́са́детъ... ко́ли напро́тивъ де́кретѣ́ нѣ́чо́го мо́вити не взмо́жемѡ (Там же, 43).

Див. ще **ВОЗМОЧИ, ЗМОЧИ.**

ВЗМОЧИ' *дієсл. док.* Набрати юриди́чно́ї си́ли: вьводе́чи то́ што се́ до́тыче́(т) те́стаментѣ́ кнѣ́зя... ѡ(т)ца́ те́перешньѡго по́вода кото́ры(м) се́ по(з)ва́ны(и) щити́(т) мену́ючи я́кобы в́зглядо́(м) ѡно́(г)

тую часть де(р)жать ме(л) то(г)ды то(т) тестаментъ по(з)ваного намне(й) взмочи не може(т) (Луцьк, 1597 ЛНБ 5, II 4049, 69 зв.).

ВЗМѢНКА, ВЗМЕНКА ж. (стп. wzmiánka) (побіжне називання чого-небудь, зауваження про щось) згадка: жадной не машъ ѿ покою взмѣнки не маю што бымъ ѿ покою повѣдалъ (к. XVI ст. Розм. 23); на многихъ мѣстцахъ за розними окказіями взменку чинилемъ о привѣляхъ и прерогативахъ Римского епископа (Київ, 1621 Коп. Пал. 710); Помень: Взмѣнка (1627 ЛБ 87); Всюды, при всѣхъ немаль чѣдахъ своѣхъ, Хс̄ Г(с̄)дь, ѿ мѣцѣ своѣй взмѣнкѣ до Оучнѣвъ чинить (Київ, 1637 УЄ Кал. 425); Поневажъ ѿ Кр(с̄)тѣ взмѣнка оучинена // єсть, потреба абы былъ в' пошанованію и оуживанію частомъ (Львів, 1646 Зобр. 22 зв.-23).

ВЗНАВЯТИ, ВЗНАВАТИ дієсл. недок. (стп. wzpawiać (що) (розпочинати що-небудь знову) відновлювати, поновлювати: Што и чини(т) пре(з) насъ згѣднымъ вѣроко(м), наѣки ѿблѣдливый знѣсачи, А нешмѣлндо Ѡ(т)цѡ(в) Стѣ(х) вѣрѣ знавѣючи (Київ, бл. 1619 Аз. В. 133); церковь Божіа... постановила, абы... всѣ писма... огнемъ згладити..., абы и память того... роздору не была, зъ клятвою на тыхъ, которые бы смѣли знавяти (Київ, 1621 Коп. Пал. 755).

Див. ще **ВЗНОВИТИ, ВЗНОВЛЯТИ, ЗНОВИТИ, ЗНОВЛАТИ**.

ВЗНАКЪ присл. Навзак: Взнакъ (Уж. 1643, 49).

ВЗНАНЄ див. **УЗНАНЄ**.

ВЗНАТИ див. **УЗНАТИ**.

ВЗНАТЬ див. **УЗНАТИ**.

ВЗНЕНАВИДѢНЪ дієприкм. Зненавиджений, ненависний: преложѣный взненавидѣнъ бываѣтъ. найпотѣжнѣйшій похлѣбовати моуситъ (Острог, 1607 Лѣк. 121).

ВЗНЕСТИ, УЗНЕСТИ дієсл. док. (кого, що) (перемістити знизу вгору) підняти, знести: порвѣли бѣси симѡна во(л)хва в Римѣ, и в(з)несли его на повѣтра (1596 ЛЗ 35); в гору взнести — звеличити, прославити: единою бовѣ(м) того исидора таа(ж) м(д)рость пло(т)скаа, котораа и вм(с) в' тшѣю славицѣ міра сѣго възбѣдила, в горѣ высоко-

мы(с)лѣа двигнѣла и взне(с)ла (1598 Виш. Кн. 277); **взнести очи** — (спрямувати погляд кудись) піднести, звести очі: Іоанъ Єрѣй... сполночи выпѣстилъ дѣха, в' Нѣбо взне́сши очи (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 19); валку узнести див. **ВАЛКА**.

Див. ще **ВЗНОСИТИ, ВОЗНЕСТИ, ЗНЕСТИ, ЗНОСИТИ**.

ВЗНЕТИТИ див. **ВЗНѢТИТИ**.

ВЗНИКНУТИ дієсл. док. Прорости, зійти: А дрѣгое [насѣн'є] пѣло на кѣмени, а взнікнѣвши оусхло, ижъ не мѣло вѣл'гѣтности (Київ, 1637 УЄ Кал. 578).

ВЗНОВЕНЬЄ с. Відновлення, поновлення: Кгда теды оуважаю, що бы за пожѣтокъ... ѡ(т)несла церковь... изъ ѡного придѣткѣ и ѡ(т) сѣна почѣткомъ всего злѣго, и з' затрасѣнья и стурбовѣнѣа всѣго свѣта, тѣмъ взновѣньемъ нѡвыхъ вѣмысловъ (Дермаанъ, 1605 Мел. Л. 27).

Пор. **ВЗНОВИТИ**.

ВЗНОВИТИ дієсл. док. (що) Поновити, відновити: и засѣ, пишучи книжки и друкуючи,... ничего иного в церковь божію не внесли, только то, що якобы исперва быти мѣло и бывало, взновили (Львів, 1605-1606 Перест. 25); Нѣчѣгосмы не придали, нѣчѣгосмы не оунѣли, и нѣчѣго не взновили (Київ, бл. 1619 Аз. В. 165); Тарасій патріархъ... обавлялся, абы царъ ереси образоборства не взновилъ (Київ, 1621 Коп. Пал. 653); стѣнѣлъ црѣ на стѣпню и постановилъ примірьє предъ г(с̄)демъ, жѣбы ходили зъ г(с̄)демъ и стерегли приказаніи его свѣдѣцтво, и церомѣнѣи зо всего ср(д̄)ца, и зо всѣй дѣши, ажъ взновили слова примірьѣа (серед. XVII ст. Хрон. 349 зв.).

Див. ще **ВЗНАВЯТИ, ВЗНОВЛЯТИ, ЗНОВИТИ, ЗНОВЛАТИ**.

ВЗНОВИТИСА, ВЗНОВИТИСЕ, ВЪЗНОВИТИСА дієсл. док. (повернутися до попереднього стану) поновитися: тая ре(ч) тепе(р) на ни(х) ѡ зареза(н)є дитати взновиласѣ (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, I, 2, 58); давные жъ то часы полѣтарапта летъ, яко се тая єднѡсть взновила (Вільна, 1597 РИБ XIX, 311); жаднаа сѣ ѡ(т)мѣна ѡ(т) стѣрой грѣческой цркви не оучиніла, але сѣ то(л)ко в'зновила єднѡсть з ри(м)ски(м) костѣломъ

(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 39).

ВЗНОВЛЯТИ, ВЗНОВЯТИ, УЗНОВЛЯТИ

дієсл. недок. (що) Поновлювати, відновлювати: если бы хто на справе разъ себе упустилъ, albo черезъ право былъ отсужонъ, другой разъ того взновляти,... не можетъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 174); костель Римскій... згордивши хлѣбомъ кваснымъ, яко живущимъ, которого передъ тымъ в сакраментѣ Господень и Римская церковь посвящала, откинулъ, взновляючи оное геретицтво (1603 *Пит.* 42); ѿ которое вже выбитѣ я сама ани потомъкове мое потегати, и (в)же ѿного ѳзновляти мочи не бѣдѣ и не бѣдѣтъ (Люблін, 1618 *ЛНБ* 5, II 4056, 61); всего того не годится и вспомянати, бо и... подъ клятвою соборно заказано, абы того не взновляти и не публиковати (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 744).

Див. ще ВЗНАВЯТИ, ВЗНОВИТИ, ЗНОВИТИ, ЗНОВЛЯТИ.

ВЗНОСИТИ *дієсл. недок.* Підносити, піднімати: въ(з)дви́заю, по(д)дви́гаю взношѣ (1596 *ЛЗ* 39); Въздви́заю: По(д)ви́гаю, взношѣ (1627 *ЛБ* 19).

Див. ще ВЗНЕСТИ, ВОЗНОСИТИ, ЗНЕСТИ, ЗНОСИТИ.

ВЗНОСИТИСЯ *дієсл. недок.* Злітати, підноситися вгору, підніматися: Прѣтожъ ихъ сла́ва в' нбо якъ стрѣла взно́сити, И на вѣки са, бѣдетъ, в' люде́хъ голосо́ити (Київ, 1630 *Соб. На г. Єтетк.* тит. зв.).

Див. ще ВОЗНОСИТИСЯ.

ВЗНОШЕНЬЕ *с.* Піднімання: Въздви́женіє: Подви́гненіє, взноше́нье, побѣдка (1627 *ЛБ* 19).

Див. ще ВОЗНОШЕНИЕ.

Пор. ВЗНОСИТИ.

ВЗНѢТИТИ, ВЗНЕТИТИ *дієсл. док. (стп. wznieść)* (що) (в)кликати наростання чого-небудь) розпалити, збудити: обавѣмыса... абѣсте мѣсто єдноти розорва́нья и мѣшаніны з' згинѣньемъ, albo прина́мнѣи з' захвѣ́анье(м) и наво́нт'лѣнье(м) рѣчи посполітой злѣчо́ной, не взне́тили (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 203); З яковѣхъ до́бръ в'знѣ́тилъ еси то́с злѣ́е;... для чо́го ста́ле(с)са те́мнымъ (Вільна. 1627 *Дух. б.* 286).

Див. ще ВЗНѢЧАТИ.

ВЗНѢЧАТИ *дієсл. недок. (стп. wznieść)* (що)

(в)кликати наростання чого-небудь) розпалювати: припо́мню крива́вые вѣ́йны, кото́рые оу́мы́слне па́пежи рѣ́м'скіє прѣшлыхъ вѣ́ковъ и часѣ́въ в'знѣ́чали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 180).

Див. ще ВЗНѢТИТИ.

ВЗНѢЧЕНИЕ *с. (стп. wzniecenie)* розпалення, збудження: они... имѣ далѣ́й, тимѣ болше блудѣвъ причиня́ли, якъ о томѣ в'знѣ́че́нїи отъ нихъ блуды правя́тъ, о которыхъ я... ниже́й (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 772).

Пор. ВЗНѢТИТИ.

ВЗНѢЧЕНЫЙ *прикм.* Розпалений, збуджений: Для то́гѣ те́ды ста́ндли ме́жи нѣ́ми А́ггловѣ, и смѣто(к) з' одѣ́ста Х(с)ва в' ср(д)цах' их' в'знѣ́ченый, рыхлѣго за́сь верне́на́са припо́мне(н)е́мъ оутѣ́ша́ють (Київ, 167 *УЄ Кал.* 302).

ВЗНЯТИ, ВЗНАТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*про одяг*) підняти, задерти: А кгда то(й) вл(д)ка лу(ц)ки(й) дводѣль... его [потѣя] до ѿлтаря тогды прѣше́(д)ши́й ве(р)хъ взня́(в) ему кошулю на // голову́ и ѿказа́(л) хребе́(т) (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45 зв.-46).

2. (що) (*про наклепи, поговір, звинувачення*) звести: такіє... свиде́цтва го́лые на сторо́ну є́смо ѿ(т)ложи́(в)ши вы́роко(м) наши́(м) гѣ́р(с)ки́(м) ѿны́(х) жидо́(в) росо́(ш)ски́(х)... на кото́ры(х) тая по́мова бы́ла взна́та... во(л)ны́ми є́смо вчи́ни(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 8, 61).

Див. ще ЗНАТИ.

ВЗОДХНУТИ *дієсл. док.* Те саме, що *вздохнути*: парасковія... вздохнувши почала молити (1489 *Чет.* 65).

Див. ще ВЗДЫХАТИ, ВОЗДОХНУТИ, ВОЗДХНУТИ, ВОЗДЫХАТИ.

ВЗОЙТИ *дієсл. док.* Увійти, прийти: Варвара... взошла на // полату свою (1489 *Чет.* 85-85 зв.).

на крестѣ взойти — бути розп'ятим: подоба́е(т) ми на кр(с)тъ взойти. и гвоздѣ́ми пробо́деноу бы́ти и терпѣ́ти (1489 *Чет.* 128 зв.).

Див. ще ВЗЫЙТИ.

ВЗОЛОЧЕНЪ *дієприкм.* (чим) Прикрашений, оздоблений, прибраный (дорогоцінностями): была таа невѣ́(с)та ѿболо́чена в одѣ́(н)е ша(р)латное... и взоло́чена зо́лото(м) и каме́(н)е́(м) доро́ги(м) (XVI

ВЗОРАТИ, УЗОРАТИ *дієсл. док. 1.* (що чим) (*обробити землю*) зорати: а што дво(р)ними сохами ѓзорѣть то повинѣни все спратати помолотити (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III, 48); по(д)даные пово(р)ские тя(г)лые пашню всякѣю пови(н)ни жати што дво(р)ными сохами ѓзорати могѣть (Там же, 57).

2. (що) (*орючи, знищити щось*) розорати, зорати: тѣ былъ копецъ але его взорали панове рѣ(д)кирове (1546 *ОГ* 60 зв.).

ВЗОРИСТОЗЛОТИСТЫЙ *прикм.* Який по- критий золотистими візерунками: Пречы(с)тои зъ двома корѣ(н)ками и(с) камы(ч)ками бляха взорис- тозлоти(с)тая (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 49 зв.).

Див. ще ВЗОРИСТОЗЛОЦЬСТЫЙ.

ВЗОРИСТЫЙ, ВЗОРИСТЫЙ, УЗОРИСТЫЙ, УЗОРИСТЫЙ *прикм. 1.* Взористый, візрчастий: епетрахи(л) чи(р)воны(и) взористы(и) (Львів, 1579 *ЛСБ* 1033); При то(и) же шкатуле в то(и) же скри- ни... оксамиту взористого чо(р)ного локо(т) ше(ст) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 79); побрал... обрусовъ узористыхъ и простых, простирал, пошовокъ (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* I/VI, 316); Завѣса на ца(р)- ские дверѣ, аксамиту взоры(с)того на бѣло(м) днѣ че(р)воны(е) квѣты (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 68 зв.); Ізраиль... // ... оучинилъ емѣ шатѣ взористѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 59-59 зв.).

2. *У знач. ім.* Вл. н.: Аврамъ ѓзорысты(й) (1649 *РЗВ* 203 зв.).

ВЗОРЪ, ВЪЗОРЪ, УЗОРЪ *ч. 1.* (*зовнішній вигляд кого-небудь*) взір: Хвалїтисѣ въ плѣти, възѣро(м) своимъ оугодїти (1627 *ЛБ* 143); Рахїлъ ѡблїчѣѣ ѡздѣбногѣ и взѣрѣ вдѣчногѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 45); до него вышолѣ Мелхиседѣкъ взѣрѣ былѣ велми страшногѣ, и хотѣлѣ Аврамѣ бѣжати (Там же, 26);

(*зразок кого-, чого-небудь*) взір, візрєць, приклад: вѣша кнѣ(ж) мѣ(стѣ)... маючи за(в)жды а та(к)же пре(д) очїма стра(х) и взо(р), яснероди(в)ша(г) и свѣтло питающаго,... и многі(м) по многі(х) сторонахъ свѣта... прикла(д) дающаго (Острог, 1587 *См. Кл.* 1 зв.); самого себе во вси(х) рѣча(х) ста(в) взоро(м) добры(х) ѣчи(н)ко(в) (II пол. XVI ст.

КА 536); Рыхло скорѣ гнѣвъ настѣпи(т) Бѣудъ вѣ той мѣрѣ всѣ(м) взѣро(м) (Київ, 1630 *Імн.* 4 зв.); то скѣшенѣ допѣстїлѣ на него гѣ(с)дѣ бѣгѣ абы потѣмныи мѣли взѣрѣ терплївостї якѣ и зѣ стѣго Іѣѡѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 384 зв.).

2. Погляд, *діал.* взір: ѡбразѣ бо его баше оунилѣ и оузорѣ его печалєнѣ (1489 *Чет.* 239).

3. (*те, що намальоване, вишите, викарбуване*) взір: въ шкатѣлѣ(х) не виде(л) є(с)ми ничѣго и(н)- шѣго ѡ(д)но шо(л)кѣ ро(з)ного ки(л)ка золо(т)ни- ковѣ а взѣро(в) на папєри та(к)же и(н)шіє взѣри пописанѣє (1578 *ЖКК* I, 122); А кгда при(й)де(т) до трѣ(д)нѣ(й)ши(х) фо(р)мѣ тєсати взѣры или рїтя якѣє та(к) бѣде(т) вѣ(д)лугѣ роботѣ єму запла(т)а (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); Анна Андрѣевна Пивничнаѣ ѡ(т)дала до цѣркви фєлѣѡ(н) Табїнѣ червонока(р)ма- зїновогѣ взѣрѣ воднистѣго (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 54 зв.).

ВЗОРИСТОЗЛОЦЬСТЫЙ *прикм.* Те саме, що **взористозлотистый**: Крєстѣ деревяны(й) сѣрѣбро(м) взористозлоцѣсты(м) ѡправны(й) (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 4).

ВЗОРИСТОШКАРЛАТНЫЙ *прикм.* (*про візе- рунок тканини*) візрчєсто-пурпурѣвий: ѡдѣѡ(д)ло панѣя(н)скѣє га(т)ласу взѣры(с)то шка(р)латнагѣ (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 73).

ВЗОРИСТЫЙ *див. ВЗОРИСТЫЙ.*

ВЗРАСТЬ, УЗРАСТЬ *ч. (цєл. вѣзраст, вѣзраст) (довжина тѣла людини) зріст:* оузорѣ его печалєнѣ... оузрастомѣ высокѣ (1489 *Чет.* 231); пѣрѣвшыхъ родѣначѣлникѣѡвѣ нѣшыхъ досконѣлы(х) бѣгѣ сѣтворїлѣ, вѣзрастомѣ, слѣѡѡѡмѣ и рѣзѣѡмѣ в зѣпѣлногѣ мѣжѣ (Острог, 1588 *Сур.* 1 зв.).

Див. ще ВЗРОСТЬ, ВОЗРАСТЬ, ЗРОСТЬ.

ВЗРЕНЕ *с.* Зустрїч, побачєннѣ: Я... ажѣ до (в)зрє(н)ѣ зѣ его кролє(в)скою мѣл(с)тѣю комо(р) и прикомо(р)ковѣ нїкому мѣти не допущу (Луцьк, 1567 *ТУ* 120).

ВЗРОКЪ, УЗРОКЪ *ч. (стп. wzrok) 1.* (*одне з нѣѣти почуттїѡв — здѣтнїсть бачити*) зїр: маю(т) мѣцѣ, недѣѡужныхъ оуздѣровлѣѣти, прокажєны(х) очїшѣѣѣти, слѣпїмѣ вѣзрѣкѣ даѣѣѣти (Острог, 1598 *Отп. КО* 26 зв.); вѣ трѣтї(й) днѣ члѣкѣ ѣмѣрлїый ѡ(т)мѣнѣѣє(т) вѣзрѣкѣ (Київ, 1627 *Тр.* 41); Язы(к)

вѣмнѣ окрѣтне (нестѣты(ж)) дрептѣе(т), Взро(к) зреніць очій мойхъ ѡвшеки слабѣетъ. Кгды виждѣ, а Іс мой срѣдзѣ оумираѣтъ (Львів, 1631 *Волк.* 22); вѣдрѣковати казѣлемъ... книгѣ, названію Євхологіонъ,... Лѣтѣрою, на притѣплый ихъ взрокъ читѣлною, изъ Рѣбрикою (Львів, 1645 *Жел. Тр.* 3); **взрокъ взати** — (почати бачити) прозріти: почало бѣльмо зъ очью егѡ сходіть, якѡ плѣвка яєчнаа, которѣю взѣвши товѣа зътагнѣлъ зъ очью егѡ и натѣхъмѣсть взрокъ взѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 389 зв.); **взрокъ утѣшати** див. **УТѢШАТИ**.

2. (погляд) зір: взрокъ зазростливыхъ зъ ідѣ вѣнцѣ померкаѣтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 447); На той ѡнъ ѡбразѣ, кгды прочітоваль его посланіа, ѡчій свои(х) взро(к) напѣтый мѣва(л), и въ него... зрѣніє свое впоєное и влѣпленое мѣлъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 21); Василіскъ: змій взроко(м) ѡбиваючі(й) (1627 *ЛБ* 191); высокъ взлетѣлогѡ птака, взрокѣ члѣвчого бѣстрѡсть дойти не мѡжетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 303); и та(к)... мо(л)чаніє заховѣють, же и клобѣки спущены а(ж) до вѣй ѡ(ч)ны(х) маю(т), абы взро(к) блѣкатиса ѡ(к)казіи не мѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 43); **взрокъ обертати, обернути взрокъ** — звертати (звернути) погляд, увагу: Всѣхъ бѡвѣмъ сѣрце Кнѣга таа проражаѣтъ... Котрою охѣтне а пѣльне читаючі, и взрокъ свѣй вѣдѣчне до неи обертаючі (Львів, 1614 *Кн. о св.* 29 зв. нenum.); Ѡбернѣмѡ възрокъ на(ш) оумный,... гды пристѣпѣмъ до тоѣи нѡ(с)нои ѣчты (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 919); **взрокъ колоти** див. **КОЛОТИ**; **розширати взрокъ** див. **РОЗШИРЯТИ**.

3. (думка, судження) погляд: Непщеваніє: мнѣма(н)є, вымовка,... ѡзрокъ, подозрѣ(н)є, зазрѣньє, довнѣма(н)є (1627 *ЛБ* 75); **взрокъ внутріній** — (здатність розуміти, відчувати) внутрішній зір: нехѣй васѣ застѣпи(т) Аггль певный проводникъ... Зратѣтъ васѣ... зъ пѣщекъ Бѣса Оуяснитъ вамъ взрокъ внѣтрній (Вільна, 1620 *Лям. К.* 25); **взрокъ мыслный внурати** див. **ВНУРАТИ**.

ВЗРОСЛЫЙ прикм. (який досяг повної зрілості) доспілий, дорослий: Трѣтаа Злѡстѣ сластолю бѣе,... которѡе и выниклому насѣню и възрѡслому въ досконалость прійти не допускаѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 590).

ВЗРОСНЕНЕ с. (збільшення рослини в процесі розвитку) ріст: И вса Црѣковъ... нѣмъ намакаѣтъ... // вѣлкѡтнѡсть... зъ наоукъ ѡного берѣчи:... На взроснѣна дрѣвъ въ домоу Бѡмѡ плодови́тыхъ (Львів, 1609 *На Злат.* 2 зв.).

ВЗРОСТАТИ дієсл. недок. 1. (ставати більшим, досягати вищого ступеня розвитку) виростати, зростати: зачатый пло(д) въ оутрѣбѣ не зѣразъ възростаѣтъ въ члѣвка, лѣчъ помѣле(н)кѣ формѣється и рѡдитъся (Вільна, 1627 *Дух. б.* 154).

2. *Перен.* (в що) Втілювати: Не быва(й)мо южъ бо(л)ше дѣти оумо(м), фѣючиса, и слѡнаючи са вѣ всѣко(м) вѣтрѣ нау(к)... и в хѣтрѡсти наѣздо(в) облѣды ѣле исти(н)ствѡючи въ мл(с)ти, абѣсмо взростаіи в него всѣ рѣчи, которы(м) є(ст) голова хс (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 222).

Див. ще **ВЗРОСТИ, ВОЗРОСТАТИ**.

ВЗРОСТИ, ВЪЗРОСТИ, ВЪЗРОСТИ, ВЪЗРОСТИ, УЗРОСТИ дієсл. док. 1. (стати дорослим) вирости, зрости: Ѡ(т)цѣве зѣмный, зъ своѣи натѣры рѡдатъ дѣти,... и вшѣлѣкимъ старѣньємъ пѣльне цвѣчатъ ихъ якъ своѣ потѡмство: нѣмъ въ досконалого мѡжа възрѡстѣтъ и настѣпцями и дѣдичами зостѣнѣтъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 282); рѣклъ Іуда ѡамѣрѣ невѣстце своѣй: ѡдди вдовѡю в домоу оца твоегѡ, ѣжъ ѡзрѡсте Єилѡмъ сынъ мой (серед. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.);

(вирости в певних умовах, виховатися) вирости, зрости: не ѡ(т) елисаветѣ са родилъ, але ѡ(т) мріи прѣч(с)тоє // двѣ с вами оузрослѣ (1489 *Чет.* 129 зв.-130); Тѡжъ и ѡ Моисѣи, которѡго гды продвѣдѣлъ и назначѣлъ Бгъ, за проводника и и(з)бавѣтеля людѣ: оучини(л) его снѡмъ цѡрки Фараѡновы: гдѣ взро(з)ши въ кролѣвскіи бога(т)ства, слѣвѣ, рѡскошъ,... все то знеѡажилъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 79).

2. (стати більшим у процесі росту) вирости, зрости: Єгда пакъ вѣзросла былина и пло(д) оучинила тогды са оуказаль и коуколь (1556-1561 *ПС* 62); црѣтѡв ѡжѣє... пѡдобно єс зернятѣ горчічно-мѡу (!) которѡе взявши члѣкъ оувергъ оуѣ огороу свой и взрѡсло и оучнілося дрѣвом велѣким (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 80).

3. (збільшитися кількісно) вирости, зрости: спѡсобѡмъ възрѡстѣ такъ вѣзросли и розмѡжилисѣ

в людях' намітності грѣха, же а́жъ до чѣжо-
ло(з)ства..., и ѳнши(х) спрѣснѣстѣй пришли (Вільна,
1627 Дух. б. 218).

Див. ще **ВЗРОСТАТИ, ВОЗРОСТАТИ.**

ВЗРОСТЬ, ВЪЗРОСТЬ, ВЪЗЪРОСТЬ, УЗРОСТЬ, УЗЪРОСТЬ ч. 1. (*довжина тіла лю-
дини*) зріст: хто(ж) з васъ... може(т) придати ку
взросту своєму ѡди(н) локо(т) (Хорошів, 1581 Є.
Нег. 6 зв.); Сиби(л)ла... была в'зростѣ цѣднѣго.
плѣти рѣмѣнои. вдѣчнои тѣари (Львів, поч. XVII ст.
Крон. 78); младѣнецъ красоты дѣвнои, в'зрѣстѣ
вышгышего в'кладѣлъ з'ѡсѣбна на кождого ѳхъ
корѡны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64); Не выносіса
взростѣ, або зрѣды тѣла ко́торѣе малою са
хорѣбою псуе и шпети(т) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 16);
Тридцати лѣтъ бѣдѣчи Х̄с, Крещѣтъса: понева́жъ
ста́нь взрѣстѣ и лѣтъ тыхъ всѣ грѣхи загѣртѣтъ и
ѡбыймѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 898); Немѡвѣтка
засе же ма́ють ѡкръщѣны бѣти я́ко нарѣхлѣй не
чекѣючи сѣвершѣнства лѣтъ и в'зрѣстѣ (Київ, 1646
Мог. Тр. 905).

2. (*вік*) зріст: вси ѡдинымъ образомъ оуста-
ноу(т) и вси ѡдинымъ оузростомъ молодѣи и
старѣи (1489 *Чет.* 374); панъ Семашко... взрост
теж паннинъ оказѡвал, же вже лета мае(т) (Луцьк,
1569 *АрхЮЗР* 8/III, 129); Нехѣй же ма в живѣхъ
зверѣцѣдлахъ сыно(х) моѳхъ бѣчитъ, а лѣскаве на
ѳхъ малѣй в'зрѣстѣ позрѣвши спома́ноути ма не
забѣчитъ (Острог, 1603 *Лям. Остр.* 9); Тѣя сума
Гануси, внучѣце моеи належачая, мае(т) бѣти дана
до часу певнѣного вѣзрѣсту и постановѣнѣя ей
людѣмъ добрымъ, абы в цѣлости была (Володимир,
1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 626); тогды... мѣртвыѣ всѣ з'
грѣѡ(в) // в'ста́нѣтъ, в' єди́номъ в'зрѣстѣ всѣ бѣдѣтъ
(Київ, 1637 *УЄ Кал.* 40-41); **взрѣстѣ летъ,
узрѣстѣ летъ (детинныхъ)** — повноліття: тую
суму по вѣзро(с)ту лет ѳхъ кождѡму зѡсѣбне вѣ
ровный дел ѡтдасть (Руда, 1646 *ПККДА* 1-1, 85);
су(д) нынѣ(ш)ни(й) тую справѣ до вѣзро(с)тѣ летъ
дѣти(н)ны(х) ѡ(т)кладае(т) и завѣшае(т) (Кременецъ,
1603 *ЛНБ* 103, 18/Іс, 1958, 27 зв.).

3. (*кількісне збільшення*) ріст, зріст: Хр̄(с)ті́ане,
хѡтачи помно́жѣн'є и в'зрѣстѣ мѣти, ви(н)ни себе
гвѣ́лтомъ примѣсити до всего дѡброго (Вільна, 1627

Дух. б. (Передм. II), 11 зв.).

Див. ще **ВЗРАСТЬ, ВОЗРАСТЬ, ЗРОСТЬ.**

ВЗРОЩЕНЕ с. Зрѡстаннѣя, вирѡстаннѣя: кгда и
в' тѣлѣ ходѣлъ Гѣ... хлѣбъ ѡнъ ко́торѣй ѣлъ, в'
тѣло єго входи(л), и ставѣльса подѡбный с(т). єго
тѣлѣ, кѣ в'зрощѣню и помно́жѣню подлѣгъ спѡсѡбѣ
// члѣ́чого (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 195-196).

Пор. **ВЗРОСТИ.**

ВЗРУШАТИ, ВЗРУШАТЬ дієсл. недок. 1.
(що) (*мінати, ламати щось усталене*) порушувати:
наказѣю абы и(х) мл(ст) ѡбѡя сторо́на... ты(х) гра-
ни(ц) ... не в'зрушали (біля Кременця, 1606 *ЛНБ* 103,
60/Іс, 254, 47 зв.);

(*переривати, припиняти стан спокою*) порушу-
вати: мае(т)атъ Єго Свѣтый ображають, ... и покой
пѡсполитый в'зрушають (Дубно, 1575 *АСД* IV, 17);
не зна(ш)лѣхмо таково́го постано́влен'а..., абы тѣи,
на(д) ко́торѣи старѣиши(н)ство ма́емо, то тѣды,
то сюды не бѣгали, ани єп̄(с)повѣ згѡды дѡ́бре спѡе-
ной, свѡєю лѣстною а фортѣ́льною смѣ́лостью
в'зрѣ́шали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 140); панъ
хѡружий во́лынський праву пѡсполитему спрѡтив-
ляе(т) се, покой пѡсполитый сусѣдский в'зрушае(т)
(Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 189);

(*відступати від чогось установленого, звичного*)
порушувати: мы вже са(ми)... насле(д)ко(м) єго
мл̄(ст)и и ко(ж)до(мѣ) сѣе право маючо(мѣ) а(л)бо
дѣ(р)жачомѣ чинити в'зрѣ́шати и нико(ли) ничи(м)
ся встѣ́пова(ти) и затрѣ́(д)няти... не бѣде(м) (Креме-
нецъ, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34 зв.); Єсли бы хтѡ
в'зрѣ́шалъ што ѡ(т) дѡ́гма(т) Сѣ́тыхъ... тѡе не
прѣстои(т) назывѣти смѡтрѣ́нїє, ѣ́ле прѣстѣ́плѣнїє
(Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 128); держѣ́мо, тѡесть мо́чно
заде́ржуймо, што на(м) Бѡ́зскимъ зра́жѣнїємъ
ѡб'ѣ́вено єсть... А ты ѡ чоловѣ́че не злѣ́кнешъ ли
са то в'зрѣ́шаючи (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 207); они,
спрѡтивляючысе и в'зрушаючы декрѣтъ ѳхъ мѣло-
стей панѡвъ коммисарѡвъ, ... свѣчки зъ цѣхѡвъ... ѡд-
давати наказали (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 736);

(*відмовлятися від попередніх намірів*) порушу-
вати: А єсли бы то(т) тепѣ́решній па́пѣжъ того
своѣ́го позво́лен'а в'зрѣ́шати не хотѣ́лъ, а дѣла того
абы са тѡе я́рмо на на́съ застарѣ́ло, дрѣ́гомѣ албо
трѣ́темѣ по єго смѣ́рти, хто бы того заборѡнѣ́лъ

(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 43).

2. (що) (*пробуджувати, розбурхувати*) порушувати: тоє жь оуважєньє роускій набѣжнѣй нарѣдъ збавєньє дшєвного прѣгнѣчїй, по нѣнѣшнїй днѣ такъ вѣрѣшаєтъ, и такъ ємоу звѣрхность патріархѣвъ вѣ грєції боудѣчи(х) залєцаєтъ, же пєвнѣе тѣє оурѣганѣя твоє, не ѡ(т)вѣбать єго ѡ(т) ихъ послѣшє(н)ства (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 160);

(кого, що) підбурювати, спонукати: Дѣлєй почи наєшъ войнѣ зводїти, и вѣлкѣ точїти, вѣрѣшаючи мѣсли прѣтивко мѣслїй, оумѣслъ на оумѣслъ, дшѣ прѣтивъ дшїи, и дхъ на дхѣ (Вїльнѣ, 1627 *Дух. б.* 301); Єсли тѣ вѣрѣшає(т) ср(д)цє твоє або око лѣкавое. абѣ(с) кого кривдї(л) лїхвї(л) несправє(д)лївє вѣдє(р). ѣдѣ(и)сѣ до покѣры (Вїсочанї, 1635 *УЄ* № 62, 18 зв.);

(що) (*навмисне перебільшувати*) роздувати: алє єрєтїкоу блѣзнішъ и вѣвєртѣєшъ пїсмо спѣсрє(д)коу бѣвѣ(м)... всю вѣроу вѣмѣтоуєшъ а пѣтанѣ и шпѣранѣ вѣрѣшаєшъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 126 зв.);

(кого) (*піддавати сумнівам*) переглядати, перевіряти: До которѣ(х) по(д)писѣвъ своє(х) ѡнї сє тєпє(р) не зѣнали, бо сє того не спѣдєвали, абѣ и(х) мѣно вѣруша(т) (Кїївщина, 1600 *ККПС* 133).

Див. ще ВЗРУШАТИСА, ВЗРУШИВАТИ, ВЗРУШИТИ.

ВЗРУШАТИСА *дієсл. недок.* 1. Вирушати, їти: Послѣли, мѣвїтъ: Єдноѣо чѣсѣ стѣрци Нїтрїйскїѣ горы, ко вєлїкомѣ Макѣрїю вѣ Скїтъ, прѣсѣачи и мѣвачи, жєбѣ сѣ не вѣрѣшѣлѣ вєсь лю(д) до тєбє, прѣсїмѣ тѣ прїїдї жєбѣсмо тѣ вїдѣли, нїмѣ ѡ(д)їдєшъ до Бѣга (Вїльнѣ, 1627 *Дух. б.* (Передм. II), 9 зв.).

2. (ку чому і без додатка) (*хвилюватися, співчувувати*) зворушуватися (чим і без додатка): Бѣсмо не оуважѣли їхъ бѣлєзни, пєчѣли, и вѣздыхѣнїѣ, бѣсмо не вѣрѣшѣлїсѣ кѣ злїтова(н)юсѣ на(д) їхъ шкѣдамї, котѣрыи понѣсѣтъ (Кїїв, 1625 *Коп. Ом.* 165); Ктѣ їногѣсѣ запрїтъ, то єсть, албо брѣта, албо слѣгї, або кого їншого, гдѣ ѡбачи(т), жє єго рѣзгѣми сѣкѣтъ, вѣзєнѣємъ трѣпатъ, албо што їноє тєрпїтъ, не забѣгаєтъ, не помагѣєтъ, не скланѣєтсѣ, анїсѣ жѣднѣмъ їнѣмъ спѣсѣобѣмъ вѣрѣшаєтъ,

якѣо згѣла ѡ(т)чѣжєнѣй ѡ(т) нєго: тѣкъ Г(с)дѣ... хѣчє(т), абѣсмо тѣлѣ нефѣлгѣвалї (Кїїв, 1632 *МІКСВ* 283).

3. (*посилюватися, збільшуватися*) збуджуватися: ро(з)мѣтѣхъ сѣмѣкѣвъ потрѣвѣ зѣбѣвѣяю(т)сѣ... //... їмѣ бѣлѣшєй... поѣвѣано бѣвѣєтъ, тѣмъ бѣлѣшєє жѣдѣнїє вѣрѣшаєтъсѣ, и єщє бѣрѣзѣй жѣдѣєтъ (Кїїв, 1637 *УЄ Кал.* 433-434).

Див. ще ВЗРУШАТИ, ВЗРУШИТИСЯ.

ВЗРУШАТЬ *див. ВЗРУШАТИ.*

ВЗРУШЕНЄ, ВЗРУШЕНЬЄ, ВЗРУШЕНА, ВѢЗРУШЕНЄ, УЗРУШЕНЬЄ с. 1. Рух, перемїщення: Вѣтрыжє, и вїхрѣвє, вѣзѣдоухѣ вѣрѣшєнѣ; порѣшаєтъ жєсѣ вѣзѣдѣхъ, ѡ(т) чєтїрѣхъ чѣ(с)тєй свѣта, спрѣвою ѣггггскоу (Пѣчаїв, 1618 *Зєрц.* 11 зв.).

2. *Перен.* (зміна, ламання, руйнування чогось усталеного) порушення: мїтрополи(т) и(з) своє(м) товѣрыштво(м) хотѣ ѡ(т)стѣпи(л) вѣры грєчєскої, упѣрнє и дѣтола добрѣ вѣры грєчєскої дєржѣчи явнє штѣрмоуєтъ // и до вѣрѣшєнѣ єї дѣєтъ прїчїнѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 27-27 зв.); панѣ Якгѣдзїнѣски(и)... на вѣрушенє прѣвѣ дєдїчнѣхъ... вѣжїлѣ (Ісѣїки, 1643 *ДМВН* 240); ихъ м(л)... на вѣзрушенє прѣвѣ повѣдовѣє стѣрѣны и ухѣдѣчи тѣє спрѣвѣ, не мѣючи. тутѣ жѣ(д)ноє конѣтїкгѣїтѣтємъ кгрѣнѣтовѣ, на (з)рѣженє актѣ тєпєрєшнєго чїнѣ(т) (Кїїв, 1643 *ДМВН* 247);

нєспѣїкѣ, сумѣтѣтѣ: тѣєжѣ тѣжѣ црѣковѣ... тѣмъ-жє спѣсѣобѣмъ прє(з) мнѣгїє вѣкї захѣвѣвалѣ, нѣж-лї сѣ ѡпрѣснокѣ нєкѣвѣшѣонѣй зѣявїлѣ на захѣдѣ слнѣца, якобѣ звѣздѣ юпїтерѣвѣ кѣ вѣрушєнѣю и замѣшѣнѣю црѣкѣ (Дєрманѣ, 1605 *Мєл. Л.* 14 зв.).

3. Кривдѣ, шкѣдѣ: єстлїжѣ, чѣго Бѣжє вѣхѣвай, за вѣшою нєдѣбалѣстю, которѣє вѣрѣшєнѣє длѣ Кѣзѣковъ томѣ мєло стѣтї, а пѣнствѣ бѣ нѣшї которѣй вѣпѣд, або шкѣдѣ прїнѣли, кѣ чѣмѣбѣ вѣ за тѣ прїшлї (Вїльнѣ, 1541 *AS IV*, 296).

4. Вїнїкнєннѣ, збѣдженнѣ: Ілє щѣ єсть рѣдѣстнѣго, тѣу вѣпѣмїнѣю: А щѣбѣ дѣ вѣрѣшєнѣ жѣлѣю, ѡпѣшѣю (Лѣвїв, 1616 *Бєр. В.* 82).

5. Прїстѣрѣстѣ, хѣвлѣваннѣ, бѣжѣннѣ: Стѣрѣстѣ, вѣрѣшє(н)є, єфє(к)тѣ (1596 *ЛЗ* 74); Єсли тѣдѣ по(д)чѣстѣ тѣкої тѣвѣї млѣтѣвѣ повѣстѣнєтъ вѣрѣшєнѣє и пожѣдлївѣстѣ тєлѣснаѣ,... вѣстанѣ, и ѣучїнївѣшї,

л̄ поклѡновѣ,... сѣдѣ з̄новѣ якъ и пѣрвѣй, на цвѣчѣ-
нѣ сѣ в̄ Бгѡмыслности (Київ, 1625 *Кіз. Н.* 198);
велдадѣ, а: Старбѣ дмилѡванѣ або цѣцокъ, а(б) бѣ(з)
взрѣше(н)а (1627 *ЛБ* 193); жа(д)наа фа(н)тѣзиа
проти(в)наа чѣстѡсти, гдѣ ѡ(т)почиваемо, во снѣ
на(м) сѣ не показѣе, або если сѣ показѣе... взрѣшенѣ
и покѣсы в насѣ справити не може (серед. XVII ст.
Кас. 94).

Пор. ВЗРУШИТИ.

ВЗРУШЕНЪ *див. ВЗРУШОНЫЙ.*

ВЗРУШИВАТИ, УЗРУШИВАТИ *дієсл. не-*
док., перен. (що) (переривати, припиняти якийсь
стан) порушувати: А потом Протасью, архимандриту
печерскому, того всего под игуменом пустын-
ским и под старцы пустинскими не искати, а ни
того узрушивати (Київ, 1510 *АрхЮЗР* 8/IV, 161);
которѡуж... менѣ вы сами и потомки ваши на
вечност мели держати, а ѡ тоѣ николи не мовити
и никоторыми причинами тоѣ менѣ не дзрушивати
(Краків, 1539 *АС IV*, 228); позванный... покой
посполитый взрушиваючи, по колко кротѣ панства
цесара Турецкого воевалѣ (Варшава, 1597 *ЗНТШ*
XXXI-XXXII, 27).

Див. ще ВЗРУШАТИ, ВЗРУШИТИ.

ВЗРУШИТЕЛЬ, УЗРУШИТЕЛЬ *ч. Порушник*
(спокою, прав): просимо, абы ваша милость...
ратунокъ вчинити рачилѣ, якобы тотѣ человекъ
свовольный а узрушитель покою посполитого...
потухи доброе не односилѣ (Київ, 1575 *АСД IV*, 15);
самѣ тѣмъ взрѣшителѣ стѡе не маѡютъ в собѣ смѣлѡ-
сти и невстыдливѡсти, абы того прѣти мѣли (Ос-
трог, 1598-1599 *Апокр.* 20 зв.); Исака Долмацкого,
яко кгвалтовника церкви Божое и взрушителя
покою Посполитого, поимали и... въ той церкви
замкнули (Володимир, 1601 *АЮЗР II*, 11); то чело-
вѣкъ ест... взрушителем покою и всего христѣян-
ства (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37).

ВЗРУШИТИ, ВЪЗРУШИТИ, ВЪЗРУШЫТИ

дієсл. док. 1. (що) (змістити, позбавити поперед-
нього положення) зрушити: Пото(м) днѣ потѣканя
ѡбра(л) мгли(с)ты(й)... к томѣ вѣтряны(й), абы и(м)
Пѣсо(к) ѡ(т) вѣтрѣ ко(н)ми взрѣшены(й) в тва(р) и
вочи куры(л) (1582 *Кр. Стр.* 45).

2. (що) (зробити щось всупереч угоді, наказів,

закону) порушити: А еслибыхмо мы сами, або дѣти,
або счадки и близкие наши... мѣли тѡю менѣ чимъ
взрѣшити, тот маѣт господарю... заплатити двѣсте
коп грошей (Луцьк, 1535 *АС IV*, 10); Ѡ правѣ
непѣсано(м) або звѣчаю мноѡ мѡвити непотрѣба і
показова(н)а же его мѣтрополѣтъ и зъ вл(д)ками
възроушилѣ, всѣ то лѡди вѣдаю(т) (Острог, 1598-
1599 *Апокр.* 20 зв.); хто бы (кольвекъ) напономъ тоѣ
постановенѣ его хотѣлъ взрушити? (Вільна, 1599
Ант. 725);

(перервати, припинити стан спокою) порушити:
кназь Дмитрѣ // ... в спокойномъ краю вчинил
замешанѣ и покой посполитый взрѣшил (Книшин,
1554 *АС III*, 163-164); За которымъ таковымъ
кгвалтовнымъ и безправным поступком своим,
право посполитое зквалѣтивѣшы, и покой сусед-
ский взрушивѣшы, в вины за то... попали (Луцьк,
1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 351).

3. (кого, що) Підбурити, під'юдити, настроїти:
наветѣ, будучи простим человеком, выжилѣсе (!)
турбацію чинити в Речи Посполитой,... увѣсь народ
рускій подвигнути и взрушити, и непокой вчинити
(Львів, 1605-1606 *Перест.* 38); не тѣ(к) бѡвѣмъ
злѡсти котѡры(х)сѣ допѣщаемо, мѡгоу(т) его
възроушити на гнѣвъ, якъ то кт(д)ысѣ не хѡчемо
полѣпшити напѡгы(м) (Осгрог, 1607 *Лѣк.* 72);
которая речѣ, въ Константинополи подѣ вечерѣ
оголошена бывши, посполство до бунту великого
взрушила (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 621); дѣхъ подо-
изрѣнѣа взрѣшитѣ, мѡжа прѡтивѣ жонѣ своѣй
(серед. XVII ст. *Хрон.* 130);

викликати, збудити: Абы наглый... мѡй ѡ(т)-
ездѣ... неякого оусѣде, (!) оу нашихъ подивѣнѣа не
взрѣшилѣ (Євѣ а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 1);

підняти, скерувати, спрямувати: оусмири и
оутѣшъ взрѣшѡный на насѣ гнѣвъ Бжїй и погѣбель
(Київ, 1627 *Тр.* 670).

4. (кого чим) (*пройнятися співчуттям до себе*
чи когось) зрушити, зворушити, розчулити: А умо-
цованный его милости,... будучи жалеми взрушѡный
зъ такое легкости пана своего, мовилѣ, до... старѡ-
сты, же тѣе слова самѣ ваша милость... пану Бѡры-
шовскому, ку срамѡте и обѣльженю его милости,
мовити розказалѣ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1,

313); Нехай та взроуши(т) достѣніе збавѣна твоего, роускій набѣжный народе (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); Гды бовѣмъ дѣша оуйметѣся Г(с)да, и Г(с)дѣ к' ней мл(с)рдіемъ и мл(с)тю вѣрѣшѣный, пристѣпѣтъ, и злѣчаѣтѣся з' нѣю (Вільна, 1627 *Дух.* б. 360); Онѣ тѣды Лѣо мл(с)рдіемъ протівъ оубѣгого вѣрѣшѣный, гдѣтый лѣсъ вѣсъ перезрѣлъ (Київ, 1631 *Син. Тр.* 813).

Див. ще **ВЗРУШАТИ, ВЗРУШИВАТИ, ВЗРУШИТИСЯ, ВЗРУШОВАТИ.**

ВЗРУШИТИСЯ *дієсл. док.* (чим) Сповнитися, проиянитися: коли г(с)дѣ вѣбдѣлъ сѣдѣи за часѣ ихъ вѣрѣшилѣя милосѣрдѣе(м) и слѣдхалѣ въздыхаѣна оутиснѣны(х), и выбавля(л) ихъ з мордѣрства пѣстошачи(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 173 зв.).

Див. ще **ВЗРУШИТИ, ВЗРУШАТИСЯ.**

ВЗРУШОВАТИ *дієсл. недок.* Рухати: Движу: Вѣрѣшѣю, працу задаю (1627 *ЛБ* 29).

ВЗРУШОНЫЙ, ВЗРУШЕНЬ *прикм.* Зруйнований, порушений: бачачы мы тые речи быт барзо шкодливые и покой посполитый взрушоныи, напоминамы то, якие поменены старосты наши... и оним того на потомѣ не допушачи (Краків, 1605 *ЦНОП* XV-3, 130); И мы престо братіе... идѣмоу до Ха, и не остѣпаймоу ѡ(т) него.... бы лѣкѣвы(х) // дѣховѣ навѣл'ности и небезпечѣнства, вѣрѣшѣны и по(д)нѣсѣны были (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 443-444).

ВЗРѢНІЄ *с.* (*погляд*) зір: и вѣрѣнїе є(г) было ясно яко блискѣ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 41 зв.).

ВЗРѢТИ *див. УЗРѢТИ.*

ВЗСТУПИТИ *див. ВСТУПИТИ.*

ВЗСЫЛАТИ *дієсл. недок.* (що) Віддавати: Хс Бгъ нашѣ Єсть: котѣромѣ мы чѣсть, слѣвѣ, и поклѣнѣ, възсылаемо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 578).

Див. ще **ВОЗСИЛАТИ.**

ВЗУВАТИ *дієсл. недок.* (що) Взувати: ѡсвобоженѣномѣ ѡ(т) грѣха... бѣты дѣла небезпечѣнства на нѣги єго възвѣають (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 33).

ВЗФУНДОВАНЫЙ *дієприкм.* Спонсорований, оплачений: вси убиры..., штомѣ я коштомѣ своимѣ посправовалѣ, мають зостати вѣ церкви презѣ мене збудованой и взфундованой во имѣнью... Пирковичахѣ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 231).

ВЗЧИНЕНЫЙ *прикм.* Названий, перелічений:

Но ижѣ то(й) Ива(н) дрѣка(р) помысли(л) бы(л) бо(л)ше кни(г) ремесла своего дрѣка(р)ского на потребѣ церква(м)... выдати, Нащо зближи(л)ся бы(л) зо всѣми варстаты ѡсѣ зо всѣми належачими штука-ми застави(л) вѣчинѣное имя до жидѣ(в) в сумѣ немало(й), в по(л)торы тысячи золоты(х), щого ты(ж) и до(л)ги своя плати(л) (Львів, 1585 *ЛЄБ* 70, 1).

ВЗЪВЫШЕНЄ *с.* Звеличенїя: тѣе пониженїе не и(н)шее є(ст), то(л)ко в то(т) ро(в) оупадѣнїе, тѣе за(с) в(з)ѣ(вы)ше(н)є не и(н)шее є(ст), то(л)ко оуготова(н)є нападе(н)є (1599 *Виш. Кн.* 214 зв.).

ВЗЪЛЕТИТИ *дієсл. док.* Злетѣти, піднятися: латвей на долѣ до преисподнихъ спасти, анижѣ на высоту възлетити! (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1047).

Див. ще **ВОЗЛЕТѢТИ.**

ВЗЪНЕНАВИДѢТИ *дієсл. док.* (що) Зненавидѣти: ю(ж) мысли(т) я(к) мирѣ то(т) до ко(н)ца в(з)ъненавиди(т) и ко бѣдѣшемѣ вѣкѣ дѣлы добрымиса оуготови(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 229 зв.).

Див. ще **ВОЗНЕНАВИДѢТИ, ЗНЕНАВИДѢТИ.**

ВЗЫВАНЄ, ВЗЫВАНІЄ, ВЗЫВАНА, ВЪЗЫВАНЬЄ *с.* 1. Поклик, заклик: а прѣто таковыи ѡ(т)поущаю(т) вшистки справы ха избавитѣся своего и го(р)дѣть єго стѣымъ възыванамъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 19 зв.); дрѣгое шалѣнство конста(н)тіана копѣрѣнима, котѣрый декрето(м) поублѣчны(м) и заказѣ(м) възывѣна стѣы(х), на помо(ч) ѡсѣловѣлѣ ѡбалити, и выкиноути ѡ(т) инши(х) артикоуловѣ вѣры хр(с)тіанской (поч. XVII ст. *Проп. р.* 238): мѣло ты(х) котѣрыѣ на Єгѣ възывѣнїе дѣають (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 424);

молитва: превелебные отцѣе... отпраивши звѣчайные молитвы и възыванья Духа Светѣго, дѣнь одинѣ до зачатѣя собѣру на послы... ждали (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 188); всѣ вѣрили,... ижѣ възывѣна стѣы(х) є(ст) порожне постановѣнное, понева(ж) мѣватѣ оушѣй не мають, жебы нашѣ мѣлты възсѣлухывали (поч. XVII ст. *Проп. р.* 238).

Пор. ВЗЫВАТИ.

ВЗЫВАТИ, ВЗИВАТИ, ВЗЫВАТЬ, ВЪЗЫВАТИ, УЗЫВАТИ *дієсл. недок.* 1. (кого, що) (*скликати, запрошувати, кликати*) възивати, узивати: пытали єсмо, водлугѣ обычая права, по три светка к

собе взиваючи, кождих з особна,... чие то озеро суть? (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 42); до жадныхъ листовъ, и справъ, и // становеня, отъ небожъчика владыки Борзобогатого взывани не были (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 219-220); А такъ ли бы кото-ры(й)-колъвекъ в тамошнемъ краю хр(с)тиянъ-ски(й) члкъ з вами неблгословенными и ѿ(т)лучен-ными людьми хотѣлъ ѿ приязни жити и васъ в до-мы свое взывати тогды и таковы(й) кожды(й) под-тоєжъ неблгословение бжїе... подылегати пови-ненъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142); в томъ Пáто(м) стѣ-лѣтъ жилъ Стѣй Авгѣсти(н), котóрый ѿ(т) Царá Ѳеодóсіа на тóй Ефѣскій Сѣборъ былъ взыванный (Київ, бл. 1619 *Аз. В.*); *incalo, взиваю* (1642 *ЛС* 229); **взывати до права** *див. ПРАВО*;

волати, кричати: И взыváли велікимъ гóлосомъ до нба мóвечи: Г(с)ди на тебе са надѣмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 480 зв.);

(кого, що, до чого) приклиkáти, закликáти, спонукати: Бо ся не выноситъ надъ иншіе папежи, предки свое, и овшемъ многихъ ихъ маєтъ за светые и взываеъ ихъ до Бога о [п]ричину (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 155); взыváю, закликаю (1596 *ЛЗ* 37); взыváлемъ теды на помóчь о(т)цевъски(х) богóвъ мойхъ, áле ѿни ѿ мнѣ не дбáли (Дермань, 1604 *Охт.* 10); и тогó такъ окрѣпного, и бе(з)бóж'ного извѣра влáсне анѣ(ж)ли чоловѣка, до пока́ніа взываеъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 19); котóрое то позрѣ-нѣ, всáкого в рожаю цвѣтковъ милаа рбзно(ст) спра-вдеътъ погладаючи(х) на себе, взыváючи к' позрѣ-ню; и мимоходáчихъ задерживáючи (Київ, 1628 *Лим.* 6 непум.); То тыл'кѡ гдѣ збываеъ, абыс'гс вы ѡхóтне и набóжне до такóвы(х) ѿ(т)правовáна и заживáна Таёмницъ, та(к) самѣхъ себе, якѡ и послѣшáющи(х) васъ, побѣжáли, взыváли и в'право-váли (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 6);

(до чого) покликáтися (на що), згадувати, називати (що): и на тожъ чáсъ в' правдѣ полáнье Елѣа до стѣхъ подвигóвъ посвачáемого взыváль (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 16).

2. (кого, чого, до кого) звертатися з благанням, просьбою, молитися: а коли(ж) оузывали га ба. теды ты(ж) и(з)бави(л) и(х) ѿ(т) бѣдъ (к. XVI ст. *УС* № 31, 216); и такъ трóхы ѿ(т) сна ѿ(т)стоу-

пивши г(с)да горáчи(м) ср(д)це(м) и мóдлами взывае(т) жебы са змыловáль (поч. XVII ст. *Проп. р.* 297); Гóловѣ до землѣ прехилáючи, якъ мытáрь взыва́й з' скрѣхою вл(д)кѣ (Київ, 1625 *Кіз. Н.* 200); Бѣдетъ ли взыváль до мене выслѣхаю егѡ бóмъ естъ милосѣрдный (серед. XVII ст. *Хрон.* 100); **взывати има, имени (о имени) взывати** (кого) — взывати ім'я (господне), звертатися з мольбою, молитвою (до кого): збѣдováль... олтáрь г(с)дѣ, и взыváль йма егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 21); Ѻныи бóвѣмъ, мóви(т), полегли и оупáли. А ймени Га Ба взыvá-ючи(м) повстáние и ѡстáние ѡповѣдае(т) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 189); ѿ имени г(с)дне(м) взываемо, и проси(м) (Городок, 1640 *ПВКРДА* 1-1, 155);

(чого) просити, благати: бѣ... ѡто стою пре(д) тобою ѡбóгій нагій, ласки жадаючи, и мл(с)рда взыváючи (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 45).

3. (кого) Величати, прославляти, славити: Видѣли соуть дщери Иерусалимскіа естъ а // пре-благословеную соуть ю взывали царевны, а мужніи жоны хвалили соуть ю (поч. XVI ст. *Песн. п.* 54-55); А обачишъ ясне, ижъ николи не блюзнилъ селенія Божого,... и николи не заказовалъ хвалиги Бога правдивого, ани светых взывати, але еще самъ вси светые хвалитъ, оныхъ взываеъ и праздни-ки ихъ свегигъ кажегъ (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 153); А такъ ты Ба и Стѣхъ сго похвалáй, чти, велбѣ, и взывай Ба, яко створителя,... а Стѣхъ Бжїихъ, яко створеніе Стѣй ѡживáющей Тр(о)ци (Київ, бл. 1619 *О обр.* 97); И ти ѡ шпѣй Григорій... в' своемъ Гѣлмѣ шлахѣцгва того паторбга за зпáкъ собѣ маючи: взыва́й ено́ Бга (Київ, 1625 *На г. Долм.* 2).

ВЗЫВАТИСА *дієсл. недок.* (що) Мати назву, називатися: кажи ми бѣсе ка(к) взываеъса имя твоє (1489 *Чет.* 33 зв.); але абы еси зналъ иже едина глава, замыкаетъ в' собѣ кол'ко зачалъ и што естъ в ней написано Ты(ж) дла людїи законуу рим'ского, сире(ч) латинанъ иже в нихъ не взываю(т)са зачала едно // капитоулы. А по нашемоу языкоу главы (1556-1561 *ПЕ* 443-443 зв.).

Див. ще ВОЗЫВАТИСА.

ВЗЫВАТЬ *див. ВЗЫВАТИ.*

ВЗЫЙТИ, ВЗИЙТИ, ВЪЗЫЙТИ, УЗОЙТИ, УЗЫЙТИ *дієсл. док. 1. (піднятися вгору) зійти:*

люди... оузышли на гороу (1489 *Чет.* 234); Стоить замокъ на горе невысоко(й) але прикро(й) ѓзо(й)ти не(ль)га со вьсихъ сторонъ а вода около ве(з)де (1552 *ОВол.* 3. 195 зв.); оуз(д)рѣв'ши їс народы и взышолъ на гороу и сѣлъ тамо (1556-1561 *ПЄ* 30); И възйде Ааронъ жрѣцъ на горѣ Орѣ..., и оумре тѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6 зв.); **взыйти на крестъ див.** **КРЕСТЬ;**

вознестися, здійнятися: велікий то ди(в) теле(с)не взыйти на обла(к) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 76 зв.); пр(с)таа бѣа не зара(з) з сѣно(м) взышла на горный оутѣ(ш)ны(й) замо(к) (поч. XVII ст. *Проп.* р. 275 зв.); Нѣхто не взышо(л) на небо, тѣл'кѡ той котѡрый зъ неба з'ишолъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 763); где дѡша замыслитъ тамъ она заразомъ стѡне; во (м)гновѣнію ѡка, и зъ Нѣа на землю сийде; и ѡ(т) землѣ на Нѣо възйде (Чернігів, 1646 *Перло* 165); (про дим) піднятися, здійнятися: двѣ(д)ъ мови(т); възйде ды(м) гнѣво(м) его и ѡгнь ѡ(т) лица его запѡли(т)са. оугла распѡли(т)ся ѡ(т) неѡ (Вільна, 1596 *З. Каз.* 5 зв.).

2. (про небесні світила) зйти: И ве(л)ми рано въ единою ѡ(т) соуботъ приш'ли на гробъ оно южъ сѣнце взышло (1556-1561 *ПЄ* 196); некоторые че(р)на пали при дорозе... А кѣды сло(н)це взышло выгорели (Хорошів, 1581 *Є. Нег.* 12 зв.); Звѣзды, гды сѣнце възйде(т), потемнѣвають. (Київ, 1625 *Злат. II.* 127); Возйдѣте всѣ днѣсь Сѡнскѣи зѡри, ѡмѣвши тѣмнѡсть в' Роксолѡнскомъ мѡри:... И заскѣпѣте (Львів, 1642 *Бум.* 8 зв.);

перен. (про правду, справедливѡсть) з'явитися: намъ во тмѣ бывши(м). взышло солнце праведное (1489 *Чет.* 18 зв.); Ѡ дѣво, правда якъ сѣнце на землю взышла (Львів, 1616 *Бер. В.* 81); А свѣтлозорной, ночи ся ознакомило: гдыжъ внеи, солнце справедливѡсти взыйти мѣло (Львів, 1630 *Траг. п.* 174).

3. Перен. (досягти високоѡ рівня, духовно вдосконалитися) піднятися, піднестися: хс... взышо(л) на самоѡю высоѡгоу превыш'ше всѣ(х) нѣсѣ (поч. XVII ст. *Проп.* р. 199); прѣто(ж) если и на самоѡю досконалѡсть знѡвоу взыйти не змѡжешъ, але // хѡтъ мѡло що ѡ(т) тоѣ зарѡзы плюгѡв'ства себе ѡ(т)-дѡлишъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 34-35); слѡха(й) тѣды пора(д)кѡ, котѡры(м) мѡжешъ до на(й)вы(ш)шой

досконалѡсти... бе(з) трѣднѡсти и блѡдо(в), взы(й)ти (серед. XVII ст. *Кас.* 60 зв.).

4. (на що) (подіяти, відбитися певним чином) вплинути: Вѡторѡе събѡрно съзва(в)ши бра(т)ию православ'ны(х) в школѣ рано по проспѡніи нош-но(м) докѡла еще мо(л)ва миркаа (!) смѣщеніе и попечѣніе на мысль бо(д)рѡю и з(д)равѡю не взы(й)де(т) и не ѡболѣе(т) промысло(м) земны(м)..., тогда даса читае(т) (1599-1600 *Виш. Кн.* 201 зв.).

5. (про рослини) зйти, прорости: вышо(л) сѣвецъ сѣати сѣма своего, а коли(ж) ро(з)сѣва(л), тѣды е(д)но пало пола (!) дороги..., а дрѡгое пало на камен, а коли(ж) взы(ш)ло оувало (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 203 зв.); сѣма възйде и в'зросте... бо земля плоди(т). напередъ травѡу, а пото(м) колось (1556-1561 *ПЄ* 141).

Див. ще **ВОЗЫЙТИ.**

ВЗЫМАТИ, ВЪЗЫМАТИ дієсл. недок. (що і без додатка) Брати, збирати: взымаа мюра на ѡсвещѣніе со радѡстью ѡ(т)хожашіе в домъ свои (1489 *Чет.* 92); блаженѣ есть давати, нежели взымати, бо мылѡстына зъ добрыми дѣлы и на страшномъ а нелицѣмѣрномъ сѣде Господа нашего бѡдетъ фалитися (1577 *AS VI*, 81).

Див. ще **ВОЗИМАТИ.**

ВЗЫРАТИ див. ВЗИРАТИ.

ВЗЫСКАНИЕ, ВЪЗЫСКАНИЕ с. Розшукування, шукування, пошук: на(м) са здаѡло, абы на кѡждѡе лѣто в' кѡждѡй єпѡрхїи два рѡзы на рокъ в єпїс-ко(п)екїи собѡ(р) бывѡлѣ, абы поспѡлѣ на єдиѡю мѣсце з'ѣжджѡючися с пѡлноѡ єпѡрхїи такѡвыи взыс-кѡніа истѡзовали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 135 зв.); Мы тако, православнии, мудрствуем, вѣруем и испѡвѣдуем... первѣе познати правдивѡю божію церковь, таже от церкви вѣдомѡстию познания о бѡзѣ взысканиемъ православной вѣры породитися и науку приняти (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 167); Стѡзѡніе: Взыскѡніе, выпытова(н)є, выбрадова(н)єса (1627 *ЛБ* 124).

Пор. **ВЗЫСКАТИ.**

ВЗЫСКАНЪ прикм. Який є розшукуваним: Непѡстижѡмый: Недѡстїгнѣны(й), недѡгѡжѣный, єгда испытовѡн', и взыскѡн', непѡстижѣнъ бѡде(т) ѡ(т) ищѣщихъ его (1627 *ЛБ* 75).

ВЗЫСКАТИ, ВЪЗЫСКАТИ дієсл. док. 1. (що)

Знайти, відшукати: тѣмъ мл(с)рдіе твоѣ, молю Пастырѣ мой,... дѣшъ мою блѣднѣю; вѣзыщѣ на пѣти житѣиско(м); и принеси въ оградѣ Нб(с)нѣю (Чернігів, 1646 *Перло* 28 зв.);

(що, чого) здобути, досягнути; одержати: Побѣдѣ и ч(с)ть вѣзыще(т),... Звѣтаз(с)тва, мѣви(т), и почести набѣдетъ, кто даѣтъ оупомѣнки (Київ, 1625 *Кіз. Ходк.* 2 нenum.); оустнѣ хранѣти имѣтъ свѣдѣнїе, и закона ѡ(т) оустѣ егѡ вѣзыщѣтъ, якѡ Аггль Бга Саваѡѡа ѣсть (Львів, 1646 *Ном.* 2 зв.).

2. (през кого) Дізнатися, довідатися (від кого): ѡнѣ взыскалъ презѣ тѣижь послы, ѣжѣ я идѣ протѣвко брѣтѣ моѣмѣ зѣ чѣтырми стѣми мѣжѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 49 зв.).

3. (на кого, чого) (*примусити розплатитися*) вимогти, зажадати (від кого, чого): аще кого погѣбиши лѣностїю, ѣли нерадѣнїемъ свои(м), то мѣка егѡ на тебе взыскана бѣдетѣ (Львів, 1642 *Жел. П.* 5 зв.); Абы, мѣвлю, немоцнѣйшїй братѣ не погѣблѣ во тѣѡемъ рѣзмѣ. Крве абѡвѣмъ егѡ ѡ(т) рѣкѣ взыщѣтъ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 3).

Див. ще ВЗЫСКАТИСЯ, ВЗЫСКОВАТИ, ВОЗЫСКАТЬ.

ВЗЫСКАТИСЯ *дієсл. док.* 1. Віднайти(ся), знайти(ся), розшука(т)ися: Неизслѣдоуѣнны(й): неслѣдѣдоуѣнны(й). немоуѣчїй взыскѣтисѣ, анѣ слѣдоуѣнѣ быти (1627 *ЛБ* 73).

2. Шукати, розшукувати: вшолѣ оцѣ еѣ в полѣту и не оувидѣлѣ еѣ взыскалѣсѣ со гнѣвомъ и много искалѣ // сс и не нашо(л) (1489 *Чет.* 85 зв.-86).

Див. ще ВЗЫСКАТИ, ВЗЫСКОВАТИ, ВОЗЫСКАТЬ.

ВЗЫСКОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (чого) Знаходити; здобувати (що): Абѣсмо... през... оный прикла(л) вѣрно(го)... патріарха... которы(й) стѣте(ч)не вѣры додрѣжѣвши боу ро(з)сѣа(л)... мно(з)ство(м) пото(м)ства, ѡ(т)чѣства незѣмного Авраѣмова, я(к) гѡстѣ а перѣгрїмѡве на землі, ѣле лѣпшого нѡ(с)ного взыскоуѣчи достѣповали (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 203).

2. (чого) (*примушувати розплатитися*) вимагати, зажадати: Іис Хс Крѡве ѡвѣцѣ своихѣ словѣсныхѣ, въ пѣствѣ мнѣ повѣрѣннихѣ ѡ(т) рѣкѣ мойхѣ взысковѣти бѣдетѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 4).

3. Зобов'язувати, веліти: ани прѣ(д) равноднѣст-

вомъ весенны(м), ани и зѣ жидѣми пѣсхѣ обходимѣ..., а всегды вѣ недѣлный днѣ, якѣ цѣркѡвное предѣнїе взыскѣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191).

Див. ще ВЗЫСКАТИ, ВЗЫСКАТИСЯ, ВОЗЫСКАТЬ.

ВЗЫСКЪ, ВЗЫСКЪ, ВЗЫСКЪ *ч.* Судовий вирок; виконання постанови суду: ѡмоцованы(й) поводѡвъ по(з)ваны(х) якѡ несталыхѣ з допѣще(н)ѣ сѣдѣ нинѣшне(г) повторѣ (*Пошк. — Прим. ред.*) взы(с)кѣ речи в по(з)вѣ написанѡе взда(л) (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 30 зв.); ѡмоцованы(й) поводѡ(в) шляхе(т)ны(й) панѣ але(к)са(н)дѣ(р) илинѣски(й) по(з)ванѡго... якѡ не (с)талѡго и права не(с)лушнѡго з допущѣнѣя Судѡвого на ѣпа(д) взы(с)ку речи в по(з)вѣ ниже(й) инѣсерѡванѡмъ... вѣзда(л) на позо(в) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56); справа... гди (с) взиску была вѣздавана [?]. на сѣимѣ в арѣшти зѡстала (Житомир, 1649 *ДМВН* 191).

ВЗЫСТІЕ *див. ВЗЕСТІЕ.*

ВЗЫЧАТИ *див. УЗЫЧАТИ.*

ВЗЫЧИТИ *див. УЗЫЧИТИ.*

ВЗѢХАТИ *дієсл. док.* Заїхати: welmi trudny wschod peszym do zamku, a wozom y konem zadnoju teroju ne mozet wzicchaty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 20).

ВЗЯТѢ, ВЗЕТѢ, ВЗЯТѢ, ВЗЯТѢ, ВЗАТѢ, ВЗАТѢ, ВЗАТѢ, ВЪЗЯТѢ *с. 1.* Одержання, отримання: па(п) мо(й) мене гу(т) до воло(д)и(мѣра) для ѡ(т)бѣри(п)я ты(х) пнѣзе(й) або те(ж) и вѣз(т)ю ѡпого запису... ѡ(г) пнѣ микѡлая сопсгн посла(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, I, 2, 49); Микѡлаи Перѣший, папа (Римський), вѣслѣлѣ свое послы до Царѡгороду толькѡ на взѣтѣ справи и скрутынѣумѣ речи оное (Вільна, 1597 *РНБ* XIX, 270); Попѡв до тои унѣи кѣвалѣтом прѣтягали..., изѣячи по мѣстѣх, цѣркѣи печѣтуючи за взѣтѣемъ вѣласти у гѣтмана (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); пнѣ Тре(м)-бицѣкого... в листѣ авѣзѡриа(л)но(м) на взѣ(т)ѣ дѣляциѣ бо(л)шѡѣ справи якѡ слугу писали и присылали (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 253); **взѣтѣ вѣдомо(с)ти** *див. ВѢДОМОСТЬ;*

здобування, роздобування: глѣпѣи зѡстаѡаючи вѣ своѣй натѣрѣ, не чѣли, и не старѣлисѣ ѡ вѣз(т)ѣ олѣвы до нѣчи(н)ѣ своѣго (Вільна, 1627 *Дух. б.* 30);

стягнення (оплати): оуслышавъ то стѣй Кѣзма ѿ взятѣи дамѣянове што взѣ(л) мѣздѣ и сталъ печаленъ стѣи кѣзма (1489 *Чет.* 67 зв.); жалоба Войтеха Рудницкого на // пана Яна Плисковского о взятѣи мыта (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 148-149); *Образно*: Сѣдѣа справедливый Хс Г(с)дѣ ѿто оуже при двѣрехъ, а зъ нимъ, и Книги до взѣта зъ насъ лѣчбы (Київ, 1637 *УС Кал.* 668).

2. (наильне заволодіння чимось) захоплення: княз Жикгмонт Август с паны радами Их Милостю рачил сѣдети на справе сѣдовой в кривде старостиное Браславское..., догледаючи и чинечи ей справедливост // ѿ квалтовное взѣте замкѣ еє (Книшин, 1554 *АС VI*, 162-163); ведучи валку з неприятелем нашим великим князем московским по взятѣи замку нашего Полоцкого, и на отретованъе его взяли есмо... певъную суму пенезей... у войскового луцкого (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 188); Сомоель Сенчило... зверхности его спротивился въ многихъ речахъ, меновити въ взятѣи квалтовномъ ключовъ церковныхъ против воли его отъ отца Юсафа (Володимир, 1608 *АСД VI*, 116); Штѣ... незбожніи Латинникове, по... взятѣи Константинополя, въ немъ чинили?! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 775); воєншыи инстрѣмѣнта... привезли были варвари на взѣтѣи мѣста (Київ, 1627 *Гр.* 662);

пограбування, кража: Гдѣ утерпѣлъ ближнему, и не судился зъ нимъ, и благословилъ его вмѣсто клятвы або огнѣтемъ маестности, и кривды учинения, и до сукни взѣта, и половицу бѣиеня, и другое стороны оборочения и иныхъ росказаній отъ Господа? (1603 *Пит.* 101); а пото(м) не переста(в)ши томѣ взѣ(т)ю то(т) Ива(н) во(з)ны(й), и Хома Ждановичи Щепие(в)ские... по(д)даны(х) мон(х)... //... помордовали (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 8); ксендз Анѣтоний Янишевский... о взѣтѣи образъ зъ костела... оферовалсе правѣне чинити не занехати (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 154); менованные попи... неконѣтентующисе взѣтѣемъ котѣла и инъныхъ речей... розмайтѣи кривѣды... и деспекта чинѣятъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 475);

(схоплення кого-небудь) полонення; ув'язнення: О што дей о все, яко о квалтовное взѣте еє... и инъшѣи многие незносные утрапеные речи... она

сама нехай... мовит и жалует (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 248); с ты(х) причи(н)... сказѣмъ и во(з)ного на (в)зѣ(т)ѣ и двѣза(н)ѣ з двѣма шля(х)-тычами (Луцьк, 1597 *ЛНБ* 5, II 4049, 70); О которое то квалтовное взѣте попа своего Колпытовского правне чините не занехамъ (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 543); тыхъ всѣхъ верхуменованныхъ студентовъ... для взѣта квалтомъ не толко того, еслибы боронено, спѣвачка Иванъка, дишканѣицисты, але и другихъ при нимъ выборнейшихъ спѣваковъ з манастира и з школы брацкое выправили (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 593); Поємлѣніе: Скарѣга,... бранѣе, взѣтѣе (1627 *ЛБ* 86); **взѣте у везене див. ВЯЗЕНЕ; взѣтѣе въ неволю див. НЕВОЛЯ.**

взѣте в мальженство, взѣте за себе в мальженство — одруження: а... вчинити рачилъ достаточное постановене ѿколо взѣта в мальженство за князя Романа дочѣи моеє старшее (Берестя, 1558 *АС VII*, 34); Што я в часъ забегаючи тому, абы се тотъ дякъ того учинку своего не записегши, зачимъ бы того ексцесу и взѣта за себе в мальженство дочѣи моеє с потомствомъ отъ него привѣянымъ зникънути мѣлъ, то за часу до ведомости ваш. Милости прѣдовое доношу (Володимир, 1607 *АрхЮЗР* 8/III, 525); **взѣте на поруку див. ПОРУКА; взѣте на (свои) руки див. РУКА; взѣте до неба див. НЕБО.**

Пор. ВЗЯТИ.

ВЗЯТИ, ВЗЕТИ, ВЗЯТЬ, ВЗАТИ, ВЗАТИ, ВЪЗЯТИ, ВЪЗАТИ, ОЗЯТИ, ОЗАТИ, УЗЪТИ, УЗЯТИ, УЗАТИ дієсл. док. I. (кого, що) (схопити рукою, руками або яким-небудь знаряддѣмъ) взѣти: евфимъ янъ же хотѣа оузѣти харѣтѣю изъ роукоу его хотѣа видѣти што с(ст) написано в неѣ (1489 *Чет.* 151 зв.); в'зявъши іс хлѣбъ хвалоу далъ и роздавалъ оучнкомъ (1556-1561 *ПЕ* 365); ѿдинъ змежи нихъ взѣмши губу. намочилъ еє ѿцомъ... и напоилъ его (Володимир, 1571 *УС Вол.* 54); И узѣли каменіе, що бы метали на него (XVI ст. *НС* 45); и ста(л)са я(к) мрѣтѣи то(т) младене(ц)а... а хсъ взѣавши его за роукѣи по(д)неслъ его и оуста(л) (к. XVI ст. *УС* № 31, 29 зв.); слуга замковый..., торбу взѣл, и... отнесъ до замку (Львів, 1605-1606 *Перест.* 36); Ба(н)к(а), або слѣбикъ алабастровый, або нѣчи(н)ѣ бѣ(з)ѣхое,

немаючеє за што взато быти (1627 ЛБ 174); рекль Моисей до Аарона: Во(з)ми кадилницѣ, а набравши огна з' олтарѣ, наклади на негѣ кадила (серед. XVII ст. Хрон. 138); **взяти на руки, взати на рамена, на рукахъ взяти** — узяти на руки, плечі: щожъ теды опоустивъ ли еє [овечкѣ] жебы вѣчне згйбла; жа(д)ною мѣрою. але позыскаль изъ и(н)-шими злѣчивъ, не гнавъ, анѣ бивъ, але взаль на рамена (Острог, 1607 Лѣк. 28); И якъ дитѣ, стрѣитисѣ и опатровати себе не оумѣетъ, але толко до матки бчи свои оборочаетъ плачѣчи, нимъ его... възметъ на рѣки: такъ вѣрныхъ дѣши в'... Г(с)дѣ... надѣю мають (Вильна, 1627 Дух. б. 292); и на роука(х) воз'моу(т) тѣ да некогда прит'кнеши ѣ камен' ногъ твои(х) (1556-1561 ПС 28); **под руку взяти** (кого) — узяти під руку: А кгда ишолъ в покояхъ королевскихъ у Варшавѣ пан воевода кievьскій..., там же пріятель его... под руку его взявши, провадилъ (Львiв, 1605-1606 Перест. 40).

2. (що, чого) (*набрати певну кількість чогось*) взяти: Та(к)же ѣ(т) кашлю ѣзми боуквицѣ и сто(л)-ци с прѣсны(м) медомъ (XVI ст. УТ фотокоп. 7); за двѣстѣ пѣнези [гроши] коупивши хлѣба тогды имѣ. не стане х(т)о бы зъ нихъ ка(ж)дый понемного в'залъ (1556-1561 ПС 364 зв.); Тое рс(к)ши плюи(в) хс на землю и в(з)а(л) болото. і ѣчи слѣпомѣ помаза(л) (к. XVI ст. УС № 31, 72 зв.); Моисей. і ааро(н) в'зали по го(р)сти попелѣ с комина (Львiв, поч. XVII ст. Хрон. 18 зв.); Старецъ нашъ зоставивши насъ сиротами до Бѣга одишолъ, лечъ ѣто покормѣ возми и ѣжъ (Київ, 1625 Кон. Каз. 19); А бнаѣ жена мѣла тела... и забйла є, в'завши тежъ мѣки замѣсила ю, и напекла хлѣба (серед. XVII ст. Хрон. 238 зв.).

3. (що) (*одержати в користування*) дістати, взяти, забрати, здобути: которыи(ж) имѣа (!) были нѣде(л)ныи межи на(с) гоущи(н)ци а ко(ло)де(ж)-наѣ и скупороваѣ взяла собѣ к своєи гущи(н)ци вси а мнѣ постѣпила сѣ проти(в) гущи(н)цо(в) колоде(ж)ндо всю (Житомир, 1502 Арх. Р. фотокоп. № 5); А штос дотычет ѣстатка заплаты, за тот попел маю я Єго Милости ѣстаток, всю заплатѣ вчинити первой, нижли попел ѣзмѣ (Краків, 1539 AS IV, 214); ѣна [жена] в(з)а(в)ши часть свою вырек-

ласа зє (в)ши(т)ко(г) и з мужє(м) свои(м) на вѣкы истыѣ (Одрехова, 1580 ЦДІАЛ 37, 1, 11); члѣкъ трѣвѣжити и старатисѣ ѣ має(т)ность нѣкгда не переставаетъ. тоє в'завъ, а на дроугое мѣсли(т). тоє дер'житъ, а на ин'шее ро(з)завивъ пащѣкѣ (Острог, 1607 Лѣк. 127); Повторє рє(ч) дѣбре в'затѣю любто ѣндю хто ѣ кого позычалнымъ спѣсобо(м), альбо наѣмнымъ, албо заставнымъ ал'бо до схова(н)ѣ свѣего в'залъ повиненъ на(з)начоного чѣсѣ вернѣти (Львiв, 1645 О тайн. 104); *Образно*: Живйж' долгофортѣнне на своєй століци, Котрѣю гѣдне в'залєсь зъ Бѣзкои Правйцы (Київ, 1633 Евфон. 309); ѣ бѣѣ спсѣтелю свѣомъ в'зрадуєтєсѣ Прѣве(д)никъ, якѣ в'залъ Нѣбо, и цр(с)тво єгѣ (Чернігiв, 1646 Перло 166); в диспозыцью взяти див. **ДИСПОЗИЦИЯ**; **взяти в моцъ** (подъ моцъ), до моцы взяти див. **МОЦЪ**; **взяти до (зъ) рукъ** (к рукамъ); **руками взяти** див. **РУКА**; **взяти личбу** див. **ЛИЧБА**; **взяти на (свою) потребу** див. **ПОТРЕБА**; **взати фримаркомъ** див. **ФРИМАРОКЪ**; **въ держанє** (своє) **взати** див. **ДЕРЖАНЄ**; **на рукоємство взяти** див. **РУКОЄМСТВО**;

(*доручення, наказ*) одержати, дістати: А потомъ Христо(с) па(н) которыи(и) взявши ѣ(т) бога... росказа(н)є ѣноє паперс(л) пере(д) ѣчениками своими прекладаюч(и)... залєзалъ //... наѣкъ (Хорошiв, 1581 Є. Нєг. 1-1 зв.); йхъ помордѣетъ чловекъ затрачєня, В'завши ѣ(т) Бѣга зъ Нѣба на то порѣчєня (Київ, 1622 Сак. В. 50);

(*фізичні чи духовні цінності, властивості, здібності*) здобути, досягти, одержати, дістати: горе вамъ законови оучєны(м) иже єсте в'зали ключѣ розоумєнію сами жъ в'ходите а и ты(м) которыи бы войти хотѣли заборонаєте (1556-1561 ПС 272); А служи суть, котрыи вѣрують и дають слово на службу, то суть владыци, попове, дякуны, котрыи узали даръ душевный (XVI ст. НС 138); ѣбѣче покѣрного мардохеѣ іс хѣ, котѣрый... звѣтаживши амана ѣного пеке(л)ного в'завши слѣвы шѣты, ѣ(т)мєнѣвши ѣдѣна показѣтєсѣ велѣкому ѣномуу артакссозоу (поч. XVII ст. Проп.р. 261 зв.); дарѣи мнѣ зѣто в'зѣти радѣсть вѣчндо (Чернігiв, 1646 Перло 146); **взрокъ взати** див. **ВЗРОКЪ**;

(*муки, покарання*) взяти, прийняти: Взявші

кр̑(с)ть свой, а он засмутившис̑ с той мовы пошол̑ з жало(с)тью. бо мног богатства мѣл̑ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 63); Братия, филип̑д маляр̑д декре-то(м) свои(м) наказали, абы бы(л) вз(л) казн̑ за то, же маючи ключ(ч) ѡ(т) скри(н)ки братское по двѣ сх(ж)цѣ в бра(т)ствѣ не быва(л) (Львѣв, 1601 *ЛСБ* 1043, 5); Прѣйми(ж) прѣто знѡвѣ вѣчний живо(т),... знѡвѣ ярмо вѣзьми на себе дѡброе (Острог, 1607 *Лѣк.* 94); Аггловѣ... зле джѣли вѡлности своѣй. Хотѣли бѣть бг̑д рѡвны:... зачѣмъ взѣли карѡны свое (серед. XVII ст. *Хрон.* 3 зв.); **взяти рану див. РАНА;**

(*вѣдомість*) одержати: Тамъже взяли есмо вѣдо-мость, ижъ были речи, въ тои скрыни (Луцк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 345); взявши одъ тое Полажки вѣдо-мость о зкгвалченю ее, а будучи одъ нее жоданыи, тогъ кгвалтъ именемъ ее околичнымъ суседомъ оповѣдалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 421); И взѣли вѣдомость въ людей Озерскихъ, ижъ тые люди,... естъ во имену княжатъ (Луцк, 1609 *АрхЮЗР* 6/1, 356);

(*спадщину, посаг*) одержати, взяти: Я князь Костентин... вызнаваю... Штож з воли Божее по-нал есми был за себе жонѣ, дочкѣ княза Семена... и взал есми по нѣй посаг̑ не мало, яко имѣней, так готовизны (Острог, 1522 *АС* III, 236); Пришо(л) ва(с)ко з воупьчако(м) с вѣдоро(м) (!) кограа была воуп(п)чакова дѣвка за ва(с)ковы(м) снѡ(м) ива-но(м) когрюю чѣсткоу ѡна была вогнала живи(н)-ки ѡ(д) ѡца свое(г) тотоу чѣсткоу засѣ взѣла... и пѣшла с нѣю за мѣшка за маркова снѣ (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 18); Смотрыжъ, яко-вый то блудъ: по дочѣце поповѣской взяти хлопу простому церкѡвъ, и продавати ее и отдаляти отъ церкви соборное...! (Вѣльна, 1599 *Ант.* 933);

(*платню, борг тощо*) одержати, взяти; вторгу-вати: есмо Его Милости тоѣ имѣне продали и лист (записный) дали, нижли тых пѣназей ѡземши в княза Его Милости (Володимир, 1533 *АС* III, 477); андреи ись сыно(м)... взали заплату вы(д) давыда зополную (Одрехова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 14, 14); ремесники... мусели прочъ пойти, ничего не зробивши, а заплату взявши (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 300); А они, повѣда, взѣвши пѣназѣ

оучинили такъ, якъ ихъ бѣло надѣно (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 82); ко(ж)ды(и) каѣне(н) лво(в)ски(и) по зло(т) 8 продав(ши) за всю взѣ(ли) зло(т) 4746 и 12 (Львѣв, 1627 *ЛСБ* 1051, 2); панове Макарьские... золотых килканадцѣ задатковыхъ взявши, на себе и свое потребы оберънули (Луцк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 596); повѣдай што за выслѣг̑д хѡчешъ взѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 45);

(*купити*) взяти, придбати: А што Его милость звышей ста лаштов попелѣ вробит, тот попел маю я... взати по томѣж лашть, по полторы копы гро-ши Ладских (Кракѣв, 1539 *АС* IV, 214); Лажина, а Сенчило взяли у мене меду двѣ дежки (Клевѡнъ, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 38); по см̑рти ивана дрѣкара ѣза(л) ѡ(т)цѣ лѡв(н)ти(и) м̑ ап̑(с)лѡ(в) за тьи ѡсмыдеса(т) золоты(х) цр̑ковны(х)... то па(к) по копѣ ап̑(с)лѣ (Львѣв, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 2 зв.); п̑ни лѣкѣанѡвая... взявши грѡбѡвецъ каѣне(н) це(р)-ковны(и), на грѡбъ мужа своего положи(ти) занѣ дала зло(т) (Львѣв, 1628 *ЛСБ* 1049, 7 зв.);

(*одержати в тимчасове користування*) взяти, позичити: взѣли есмо яко ѡпекунове ѡбадва посполите на тую потребу земскую пинезѣ(и) дѣтяти сына пана гневѡшѡва (Єскѣвцѣ, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043, 25); Я етефа(н) ки(р)диѣпи(ч) джѣса з ляхѡна // ... записую(с)... гдѣ воля ее м(л) булѣ(т) яко(м) я взѣ(л) готовые гроши та(к)же готовыми гро(ш)ми монстою доброу ѡ(т)дати и заплатити (Вѣнницѣ, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 30-30 зв.); Пани Мѣтка Мѡя взѣла и позичила готовы(х)... чѡтыри тисѣчи... 8 п̑па Семсѣна Бо(г)лашевичѣ (Крупѣнь, 1643 *ЛНБ* 103, 21/1d, 2006, 18).

4. (шо) (*данину, мито, податок та ін.*) стягнути, взяти: Я Павел Нарѣшович,... взал есми въ слѣжеб-ника княза Федѡрова... 8 Гринѣ... серебщины з держана княза его, з Мѣдина патнадцѣт коп гро-шей (1534 *АС* III, 471); З ѡходовъ ве(р)хѣ писаныхъ не завѣжды ро(в)но алѣ яко коли ѡхо(д)нико(в) много бываесть... поведилъ... ча(и)ка боаринъ ижъ ѡнѣ бѣдѣчи... намѣ(с)никомъ... взалъ... ѡ(д)ное ѡсени... медѣ... дѣванѡсто каѣе(и) (1552 *ОКан.* 3. 29 зв.); а та(к) тѡя м̑л(ст) на(м) таково(и) труднос-ти не задава(и) ѡ(з)ми в на(с) дѣ(ц)кованѡе ѡ(т) тоѣ сумы тепѣре(ш)нѣе ве(д)лѣ статуту (Володимир,

1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 65); итемъ указалъ, ли(ст) короля Жикгимо(н)та,... абы у того Ю(р)ши по(д)даны(х) всѣхъ в мае(т)носта(х) выше(и) поменены(х) дани(и) и доходовъ жа(д)ны(х) не бралъ, и што възьялъ — поворочалъ (Київщина, 1639 ККПС 282).

5. (кого, що) (силою, незаконно, самовільно) відняти, забрати, пограбувати: и естли Глинскій въ тыхъ золотыхъ сознается, тогды они, тыи золотыи въ него взявши, мають войту отдати (Берестя, 1507 РЕА I, 72); С того жъ села по(д)га(й)ского староста възьялъ члѣвка именемъ клима Тишича и(з) земълею его И приве(р)нѣлъ его до кѣпли своеѣ (1552 ОЛЗ 186 зв.); не добро є(ст) в'зав'вши хлѣбъ ѡ(т) дѣтѣй и поверечи п'сомъ (1556-1561 ПЄ 71); Як то, тутъ маеть Ісѣ до пекла оуступати И всѣхъ моихъ вязневъ ѡ(т) мене взяти? (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 22); в мили ѡ(т) Сви(р)жовъ челядъ по(з)ваное з росказаня єє м(л). догонивши, уже на чужомъ кгру(н)те волов'никовъ пото(л)кши, што на(и)-леп'шого вола взяти казала (Володимир, 1647 ТУ 338); **гвалтомъ взяти див. ГВАЛТОМЪ;**

(примусово забрати без оплати) конфіскувати: А хто бы с чужозє(м)цовъ... ѡпоменены(м) буд'ючи того за разомъ не поступи(л), то(г)ды маестность его вся має(т) быти взата до етолу и ска(р)бу ншго великого кнѣзства (1566 ВЛС 3); ча(р) ѡсѣт вслнкихъ... ложо(к) тѣзипо(в) чтыри... // ... со(л)нища сребреная... скрынно с приви(л)ями и с квинтами ро(з)мантими на до(л)ги... ѡз(л) (Володимир, 1578 ЖКК I, 131-132);

захопити (у бою, війні): ро(к) ѡафи. Братславъ ѡ(т) татарь възѣтъ (1509-1633 Остр. л. 126 зв.); ѡпанѡвали не(р)нѣий мѡрь. за дрѡгѣй м(с)цѣ възѣли втѡрѣй моу(р). пото(м) грѣтѣй (Львів, поч. XVII ст. Хрон. 84 зв.); За своѣго Гетма(н)ства вз(л) в' Тѡрце(х) Мѣсто Кафѡ (Київ, 1622 Сак. В. 44); видачи Ісѡ(с) и вѣсь Ізраїль же мѣсто възѡ, воротѣвшисѡ, поразѣлъ // мѡжи гѡйскѣй (серед. XVII ст. Хрон. 165-165 зв.).

6. (кого, що) (ідуци, ідучи, захопити з собою) взяти: А так я водле росказанѡа и листѡ господарского послалъ єсми тамъ слѡджебниковъ своих и казалъ имъ взати сѡ собою некоторых людей добрыхъ старыхъ (Володимир, 1513 АС III, 104);

хотѣли взати его в' лодю а лѡда пакъ того жъ часѡу пришла к' зем'ли до которой то ѡни плыноули (1556-1561 ПЄ 366); Еу pobrátymowe stoite... Dálek idete kaŹyte Tá z sobuiu (!) me wezmyte (Яворів, 1619 Гав, 20); зо всѣхъ звѣрѡтъ возми по пѡрѣ для рѡжаю (серед. XVII ст. Хрон. 15);

(забрати звідкись) узяти: казали ему зѡ оного везеня того архимандрита моцно взяти и выпустити (Краків, 1540 КМПИ I, дод. 1); тотъ Мисанъ Рабѣвичъ, приходчи до дому моего, напервей жѡну мою, а дочку свою, зѡ дому моего взявши, не вѣдаю самъ гдѣ єє запровадилъ (Луцьк, 1563 РЕА II, 126); и хотя стережено ѡ воро(т) вде(н) и вночи абы его заби(ли) а ѡченики вз(в)ши его вночи чере(з) му(р) его выпу(с)тили звѣси(в)ши в коши (II пол. XVI ст. КА 48); Володимерь... възьялъ ѡт Грековъ учителѣ вѣры... монахи, книги, спѣваки (Київ, 1621 Коп. Пал. 977); Але же бысѡ до зє(м)ли // и рѡдины моѣй ѣхалъ, и тамъ ѡ(т)тѡлѣ вз(л) жѡнѡ снѡви моємѡ ясаакѡ (серед. XVII ст. Хрон. 36 зв.-37); взяти горло див. ГОРЛО; взяти сѡ того свѣта див. СВѣТЪ; богъ душу зѡ сего свѣта възьялъ див. БОГЪ; душу (зѡ сего свѣта) взяти див. ДУША; на поруку взяти див. ПОРУКА; на слово взяти див. СЛОВО;

забрати, прибрати геть: вѣзмѣтс Кнѡзѣ Нѡ(с)-ныи, Врѣта нѡша, Црѣ то идєтъ ѡ(т) брѡни (Чернігів, 1646 Перло 43 зв.);

зпичити: вышо(л) други(и) ку(и) рыжи(и) а тому котры(и) на не(м) єєдѣ(л) дано ему абы поко(и) вз(л) и(з) землѣ (XVI ст. КАЗ 610);

(приійняти до себе) взяти: А хто... збєга на имєньє свое примєтъ, таковыє вси шкоды ѡпому, чьєго збєга возмєтъ, што бы шкодоваѣлъ // чере(з) того збєга... маеть платити (1554 РИБ XXX, 264-265); подданные пана Демяна Павловича... оное тело выволокли... и пану своему дали знати, который оное тѣло до имени своего възьялъ и не ховалъ, але ѡпыт чинилъ (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 412); А даска(л) взавши порѡчѣное ему дѣтище, маеть єго ѡчитѣи... доброе надки (Львів, 1587 ЛСБ 87, 2); тотъ же хлопъ Бакула... скоѡь єє ратовав'шы, възьялъ до себе до халупы, где прудко... с перемерзненѣя сро-кѡго Пану Богу духа оддала (Луцьк, 1649 АрхЮЗР

8/III, 618); **взяти въ сердце (до сердца) див.** **СЕРЦЕ**; **взати за сына, взати за сына мѣсть, за сына мѣсть взати (кого) —** узяти за сына, усиновити: взал есми собѣ за сына княза Илю (Луцьк, 1534 *AS* III, 471); я взала есми собе за сына мѣсть сестренца своего (Острог, 1508 *AS* III, 55); Ино мы дозволаем Емѣ его за сына мѣсть на тоє имѣнье взати (Вільна, 1517 *AS* III, 156); **подъ протекѣцію (свою) взяти див.** **ПРОТЕКЦИЯ**;

(*схопити, захопити*) взяти, полонити; заарештувати: Коли были ма з Божего допѣщена поганство Татарове взали, и седел есми въ их поганских рѣках в Белегородѣ и бил есми чолом господарю моему... абы ма... с поганских рѣк выкѣпил (Острог, 1514 *AS* III, 114); А а, мови(т), обачивши потому ча(с), и прибѣгну до ва(с) а вы со мною жо(л)нѣрѣ пошлете и его възмете, а мнѣ пѣназѣ ѡ(т)дасте (XVI ст. *УЕ Трост.* 47); одного рѣсина попеля знашли в че(рн)ца взяли и розстрѣляли (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169); **взати в ланцюхъ див.** **ЛАНЦУХЪ**; **взати в полонъ див.** **ПОЛОНЪ**; **во плѣнъ взети див.** **ПЛѢНЪ**; **до вязенѣя взяти, у везенѣе взати див.** **ВЯЗЕНЕ**; **у секвестрѣ взати див.** **СЕКВЕСТРЪ**.

7. (кого, що) Підняти в повітря; вознести: ёно(х) вз(а)т(а) бы(л)и на повѣтрю, и і(д)есь сѧ подѣ(л) бѣ вѣдас(а) (XVI ст. *УЕ* № 29519, 72); Ілїа те(ж) вз(а)т(а) я́ко на нѣбо (Там же); к. а(ж) до дна того до которого заказа(л) апо(с)толо(м) чере(з) дѣха свѣтого которы(х) ѡбри(л)и вз(а)т(а) є(ст) к горѣ (II пол. XVI ст. *КА* 1); Неха(й) ведають неприятели и жѣ не для слабости бѣжа але для закона преступленна служащи(х) сму звытя(ж)ство се стало и скриня взѣта была и занесена до чужее земли (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46 зв.); Ілїа взѣтъ па возѣ огнѣво(м) яко на нѣбо (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 20 зв.); И ста́лосє коли г(с)дѣ хотѣлѣ взѣти илїю з вѣхро(м) до нѣа (серед. XVII ст. *Хрон.* 319 зв.).

8. (що) (*почати робити щось*) узяти: маєть мерено быти ѡт Городельца до Клевѣцка и ѡпѣть тѣю мерѣ вымеривши и тоюж мерою взати мерити ѡтѣ реки Тѣрыи (Мизове, 1537 *AS* IV, 99); Противъ замѣкѣ надъ рекою лѣгомъ владыка взалѣ и млыны собе на то(й) реце побѣдовалѣ (1552 *ОВол.* 3. 202-202 зв.); Тѣтъ пѣршѣю чѣсть мѡвы замыкаѣ(м) Котѡрѣю

твоа ясность вѣзѣвши и прочитѣвши, ели штѡ добре рѣченое бѣвши знайдеть в ѣей, давци всѣ(х) добръ Бѣ нехѣй приписѣть (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 229); **похопѣ взяти —** набрати прискорення: куля, одѣ кафѣтана похопѣ взявѣвши, ажѣ кошули зарвавѣши, прочѣ выпала (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 146);

(з інфінітивом) (*приступити до чогось, почати щось*) узятися: Бѣ... рѣчи(л)... зослати сѧ своего дѣхо(м) стѣ(м) зачатого... за великою нѣ(ж)дѣ и пренаслѣдовѣна свѣта того. абы ѡ(н)... идна(л) и посередни(к) прѣвы(и). вз(а)л(а) примѣрати межи бѣго(м) и чѣло(м) (XVI ст. *УЕ* № 29519, 21 зв.);

(*уживається для вираження спонукання до дії*) узяти: А пры то(м) Вѣ пано(в)и брати(й) мои(х) покорне прошу..., абыстєся Вѣ рачили за такую кривдѣ и безчестіє закону стѣго и тоє(й) ѣбогои епископии взати и того перестеречи (Стратин, 1588 *ЛСБ* 101); а голо(с)... з неба повторє мови(л)... иди во(з)ми книги... и пошо(л) есми... и да(л) книги и рѣ(к) ми ѡ(з)ми а (з)є(ж)и(х) (XVI ст. *КАЗ* 623); и всѣ волают: возми, возми распни его (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47).

9. Взяти напрям, повернути: И ѡ(т)голь взяли земляне Корѣны польское... якобы на по(л)ночѣ и по(с)л(л)и чере(з) дорожѣкѣ (1546 *М* 7); го(т) кгрѣ(н)тѣ лишѣтви(н)ски(и) при граници моско(в)ско(и) ѡ(д) веко(в)и в таки(м) положєнїи лєжи(т), то єсть идѣчи зѧ сло(н)це(м) якѣ сло(н)це иде(т)и взѣ(н)ни ѡ(д) рѣчки беловєса кинѣ(н)ши(с) влєпо п глѣбокиє зѣбра (Любєч, 1571 *ЛНБ* 5, 4043, 38 зв.); ѡ(т) ты(х) ко(п)но(н)и взѣ(н)ни и ты(м) гостѣ(н)цо(м)... идѣчи кгру(пт) полєво(н)... чо(л) га(н)скомѣ... зоставуючи (б. Крємєнця, 1606 *ЛНБ* 103, 60/1є, 254, 47); Взѣвши отѣ озера Стучокѣ, до того жѣ озера Усороцкого стягается по-надѣ рѣкою... перевозѣ (Київ, 1636 *АИМЗМ* 5, № 1 (1)).

10. (що) Переїняти, засвоїти, запозичити: возмѣте муй обычай на себе и научѣте сѧ видѣ мене, якѣ я емѣ кротокѣ (XVI ст. *НЄ* 53); и не може(т) сѣгрѣшати яко ѡ(т) бѣа роди(л)са, то є(ст) слово є(го) вѣзѣвши... яко на доброй нивѣ посѣа(л) (1598 *Розм. нап.* 52 зв.); Ижѣ жрѣдло Бозства Ѡцѣ єсть, а Снѣи Дѣхъ Бозского рожѣна, ели слѣшна

такъ речи, ѡ(т)ростки зъ Ба̄рожѡныи, якъ квѣты, и преисто(т)ныи свѣтлости, ѡ(т) ѡсвѣчѡныхъ пѣсмъ взаіисмо (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 207); межи тою горою которою зовѣтъ кагсфисъ. межи море(м) с котѡрого тая гора имя взяла. та(м) загна(л) црѣ александеръ двое Люде (серед. XVII ст. *Луц.* 531);

(надати перевагу чому-небудь) вибрати, обрати: Пѣтоє, бл̄гогове(н)ство, и то є(ст) оучтиво(ст), боазнь, и всты(д) заховѣти. и всѣгды при сбѣѣ имѣти к' бг̄ѡ и сты(м), се же є(ст) хр(с)тоносце(в) па(т) скорѣбъны(й), взѣ(в)ши(х), мл̄ити, просѣти, припадати (п. 1596 *Виш. Кн.* 240);

використати; покласти в основу чогось: Тыє всѣ речѣ, яко сполные Грекомъ и Рымляномъ,... яко за певные взявши, и здало ми ся тутъ вложить (Рожана, 1598 *Л. Пот.* 997); фрассоуѣтса, а с того фрассоун'кѡ нѣчѡго не взѣвши ѡ(т)хѡдитъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 118); тоє(м) взѣ(л) за ѡснованіє своего казана (поч. XVII ст. *Проп. р.* 249 зв.); Посвѣдчає(т) пѣсμο ѡ(т) мене за фѣндаментъ мѡвы моєи взѣтое и залѡженое (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 148); на **приклад взяти див. ПРИКЛАДЪ.**

(приійняти за щось, зрозуміти як щось) узяти: Да не возми никто снхъ словъ. ложно (поч. XVII ст. *КЛ* 83); тамже оныє пѣные будучи и влѣзавши то собе за якуюсь уразу, же их поминувалъ, крикнули: "онъ ляхъ едєтъ! биймо єго поганскаго сина!" (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

11. у наказ.сп. (що) (уживається при оиділенні у розповіді чого-небудь як прик'їдн) узяти: Мовѣятъ отєтупниковє еще повторє: вѣра, отдѣленє взѣтая. ачъ слушнє назывѣается фундаментомъ... цнотъ, лечъ церкви фундаментомъ вѣра не єсть власнє (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 377); Алє вѣзмѣмъ еще сучѡлопѡв, кнѣгѡ мл̄твєпєиѡ, возмѣмъ ѡктѡихи, и ѣныє цр̄ковномѡ прѣвилѡ слѣдѣжѣчи кнѣги: Єсли та(м) стѣхѣрѡвъ, тропарѡвъ... и цѣлыхъ послѣдовѣнѣй ѡ оусѡбшихъ в' Хѣ, по достѣткѡ не знѣйдемъ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 151);

(що) врахувати, взяти до уваги: Павелъ свѣтый зосталъ христїаниномъ по вознесенїи Христовѡ 35 року. придай же до того 3 лѣта, о которыхъ самъ споминаєт, ... засъ во((зми)) // 14 лѣт, о которыхъ споминаєт, ижъ кгда... пришѡлъ Петрѡ до Іерусалиму

на звышъ поменєный синодъ апостольскїй, и з нимъ пришлѣ Варнава и Титъ (Львѣв, 1605-1606 *Перєст.* 51-52).

12. (кого) (обрати, використати в якійсь функції) взяти: Взѣли насъ сѣдами, с обѣ сторонъ злюбивши, князь Андрѣй..., а князь Иван... Жєславскїй (Острог, 1506 *AS* III, 38); є(ст)ли бы которы(й) з ва(с) на то(т) рокъ... не ста(л) и(з) стороны своєє никого не вывє(л)... тогды... прѣятєли на то взѣтыє... не ѡ(т)єждчаючи... все имє(н)є... справє(д)ливє роздєлитѣ мєли (Петрѣв, 1563 *ЛНБ* 103, 26/1d, 1810, 3); которы(й) бы бра(т) яковѡ справѣ мєлѣ а не ѣмєлѣ бы своє рєчи справитѣ волѣно ємѣ взѣти дво(х) братѡвъ на порадѣ и на помѡчь (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71).

13. (що) Прѣйнятѣся чим-небудь (думкою, станом, почуттям): ду(б)ни(ц)ки(й) ѡ(т) вл̄(д)чни(х) по(д)даны(х) тую вѣзнь на мєнє взѣ(л) поведѣючи яко бы(х) я будучи арє(н)дарѡ(м) ново таковы(й) ѡбыча(й) ѡводи(ти) мє(л) ано дє(й) то перє(д) ты(м) бывало (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 73); приказѣмъ абыстє... та(м) с товариство(м) и помѡчѣниками своими стали и прєдъ єго мл̄єстю свѣтѣ(й)шимъ на триа(р)хо(м)... спра(в)у ѡ собє дали для чѡго вы такую смєлєсть и сновѡлєпство взѣвши кѣвалѣтъ цр̄кви свѣтѡ(и) и мѣтєжъ в законѣ стѡмъ чипитє (Львѣв, 1588 *ЛСБ* 103); потомковє... княжѣ рускихъ... упали в великѡє лакомство, околѡ панѡпанѣя великую хтѣвѡєсть взѣли и роздѣлилися: єдинѣ тутъ зостали, а другѣє у полночныхъ краѣхъ панєства ѡстѣли (Львѣв, 1605-1606 *Перєст.* 26); пнѣь яп(л)... прѡтє(с)това(л) на пнѣь Ба(л)цєра... которы(й) за по(м)пє(в)ши бг̄а... а (в)зѣ(в)ши перє(л) сєбє злы(й) а непри(с)то(и)ны(й) ѡмы(сл) прѡти(в)ко мнє хотєчи мѣ здѡро(в)ѣя по(з)бывѣ(т) непѡш(д)нокрѡ(т) засѣ(д)ки по дорогахъ и при цє(р)кви... чипи(л) (Жигѡмир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 22 зв.); отєцъ игуменъ милєцкїй... взѣвѣши гнєвъ великїй, непѡтрєбнѣй прѡтивко прѡтєстующѡму, тымъ способомъ поведѣючи, же былѣ религии грєцкѡє, а тепєрь зосталъ // католицкѡє (Кременєць, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 252-253); **взяти за сєрцє, за сєрдцє взяти** (кого) — взѣти за сєрцє: Той жартѣ взѣлѣ Терлєцкѡго за сєрцє (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1061); который [жартѣ]

его за сердце быть взять (Там же).

14. (що) Взяти участь у чомусь, прилучитися до чогось; встановити, нав'язати стосунки: ма́ло що́ са. о́ста́ло бо́и(с)ка ла́цскаго, и мѣсили є́днати́ козако́въ, и примѣ́рье в́зали (1509-1633 *Остр. л.* 130 зв.); А так мы з... князи и паны порузуме́не съ того взяли (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 25); и тамъ вшоломъ до него зо двора, и намовилисмося зъ собою, же мѣлъ дати знати Иванови Дирбахови Крупьскому, взявши певную намову — где быхмося зыйти могли (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 458); онъ, не будучи яко стенъникъ, до sprawy приволаны(и), възявъши ко(н)диктаме́нь с прияте(л)ми, з слугами и (з) пленипотенътами, я(с)не-ω(с)вещоно(г)[о]... Корецкого,... //... ме(ст)це провоженъя дукту, загорожаю(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 251-252); [Тыи то Первѣци стѣи,] Пре(д) маестáтомъ Бжѣимъ ста́ли, и съ Агглы стѣими товари́ствомъ в́зали (Чернігів, 1646 *Перло* 54 зв.).

15. (чим) (зазнати на собі певної дії кого-, чого-небудь) дістати, одержати: тѣтъ въ тыи ворота ва(с) не пѣсти(м) але є(д)те себе про(ч) целы къ дрѣги(м) ворота(м) поки ту(т) ки(й)ми не ω(з)мете (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 100); будешъ-ли тутъ булшей бывалъ, озмешъ сокирою в бокъ (Луцьк, 1620 *ПКСД* I-1, 15); nie baliusz wo woźmiesz kiom zā vszy (Раків, поч. XVII ст. *Траз.* фотокоп. 3); в **поличокѣ в́зати** — дістати ляпаса: Кды бовѣ(м) несамохоташ в поліцюкъ кто в́зметы; гды тѣс понево́льное бе(з) нагорѣды є(ст) (поч. XVII ст. *Проп.* р. 94 зв.).

16. (що) (про час, часовий проміжок) взяти, зайняти; виділити: А єсли бы того днѣа або и на за(в)триє розмы(с)литиса не мо(г)ли и до трете(г) днѣа то себе взяли на пораду и розъмышле(н)є могутъ А трете́го дня вже судъ конечное сказа(н)є вчинити буде(т) повине(н) (1566 *ВЛС* 9); до слоу-ханъа посѣлствъ з рѣзныхъ сторо́нъ... часѣ не ма́ло в́зати моу́сѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 13 зв.); За́цный онъ мала(р)... в́з(л) на тѣю робо́тоу де-са(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.* р. 273); прето собѣ заха(г)ка взялъ до ки(л)ку днѣи(и) на намы(с)лѣ (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.).

17. (кого) (одружитися) взяти: коли трафится

Руска богатая албо дедичка маестности, такъ же и геретичка, то позволяют своимъ таковую взяти албо поняти (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); Царъ Константинъ... възгордивши Марією женою, взялъ другую теодору и короновалъ еи (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 652); Скоро едно бѣдный рѣсин лаховицѣ возмет, то зараз до Риму ѡт вѣрных ѡтстѣпивше, праве згинет (поч. XVII ст. *Вол. В.* 82); **взяти въ малженство, взяти за жену, за жону взати, взяти за себе, за себе взяти, взяти за себе в станъ малжонский, взяти у закон малженский, взати в станъ малженскій, в станъ малженскій взати; взати за малжонъку, за малжонку взати; взати за себе в малженство, в малженство за себе взати, за себе в малжонство взати; до малъженства взати (кого) — одружитися (з ким), взяти за себе, взяти шлюб (з ким): а кгда першая [жона] умреть, то и другую волно ему взяти въ малженство (1603 *Пит.* 84); взялъ за жену // собѣ кривную рода своего (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 57-59); маю дочку еє милости кнежну Катерину за себе взяти (Клевань, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 207); Я Янъ Якубовичъ... понял и взялъ есми за себе у станъ малжонский дочку невожника Андрея Мапкевича (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 20); пошлюбил есми взяти у закон светий малъженский за сына моего... дочку... гет-мапа землѣ Литфлянтское (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 8/III, 290); ѡбещю тебѣ взати собѣ за малжонъкѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 150); я дмитрь скулинови(ч)... в́зало(м) за себе в ма(л)же(н)ство до(ч)ку в пана станислава во(л)ского (Дикунки, 1565 *ЛНБ* 3, 820, 47); тую синовичу... до малъженства безъ... ведомости Ихъ Мил. взялъ (Володимир, 1615 *ИКА*, под. 112); **взяти шлюбъ, шлюбъ взяти: а) (з ким) одружитися, взяти шлюб: кнежа Чортгориский взялъ шлюбъ с панною Федорою Колпытовскою (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 553); б) перен. (з чим) пов'язатися духовними узами, поріднитися: Пѣрвое прише́ствіє хѣо на землю знаменуєть пошлюбѣна, хѣ женихъ шлюбъ в́завъ з дѣшами лю(д)-скими, и спироже́намъ на́шимъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 52); на **наложництво взяти** — зробити когось наложницею: Сестры жоны твоєи на налѣж-****

ництво при не́й не вѣзмешъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 122).

18. (що) Одягти, *діал.* взяти: рѣкъ іакимъ, избѣрѣте дѣвки жидѣвскіи, несквѣрніи, и негаи вѣзмѣтъ ѡдѣна дорогое кра(с)но пстреное, и свѣчѣ // запалѣніи. и негаи провадате єй въ црковь га ба (XVI ст. *УС* № 29519, 155 зв.-156); Двѣдъ пастоу(х) по голіадѣ звитажѣны(м) скиноувши пастоушѣю свѣткою, вз(л) поурпѣроу (поч. XVII ст. *Проп. р.* 261 зв.); **взати на себе** (ѡдѣна) — одягтися: и якъ южѣ оумыль ноги ихъ вѣзаль на себе ѡдѣна свое и сѣль ѡпа(т) за столъ (1556-1561 *ПЄ* 407).

19. (що) (*урожай*) зібрати, взяти: А коли южѣ былъ часъ. послалъ до виногра(д)никовъ слоугоу абы плоды зѣ винициѣ вѣзаль ѡ(т) виногра(д)никовъ (1556-1561 *ПЄ* 174); Выполнилось пророчество Исаи, же хотѣ сто мѣрѣ хто посѣяль, ледве одну взяль (1636-1650 *ХЛ* 78).

20. Утворитися, виникнути: душу мою грѣшную предаю въ руцы Божіи, а тѣло земли, съ которое есть взято (Володимир, 1609 *АСД* X, 230); южѣ тѣе тѣло того ѡ(т)ца нѣшего, до землѣ, ѡ(т)кѣла вѣзѣе є(ст), зѣ ѡшанованѣемъ и слезѣми ѡ(т)несѣмъ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 45); а тѣло мое гришное [з] зе(м)лѣ есть взято (Тригорськ, 1649 *ДМВІІ* 211).

біс взяв біс узяв: *Тя и хорѣѣки libov rubral Oš Mátunko sežom ia wyhral Na toim lichy (!) iármárku Vix wżicu y z horsežkami mírku* (Яворіа, 1619 *Гав.* 18); **Бога на помѣчь взяти, взяти Бога на помѣчь, взяти на помѣчь бога, в помѣчь бога взяти** — просити у Бога помѣчи, звертатися до Бога за помѣччю: кидыж. Пана Бога на помѣчь взавши, єст то в предсѣзѣтїю нашимъ небезпеченствомъ, которые на Корону отъ несприятелей постороннихъ заходятъ, яко напотужней и напрудшей забегати, а... границы панствъ нашихъ...//... розширяти и распрастреняги (Краків, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 133-134); сага(и)дач-ны(и)... мовиль такъ: взя(в)ши на помѣчь гѣда бѣга ѡто я зъ вами смѣле идѣ противко несприятеле(м) наши(м) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); запорѣзское войско... Мѣнжне поганъ разѣло, в помѣ(щ) бѣ вѣз(в)ши (Київ, 1622 *Сак. В.* 49); **взати (на) помѣчь, на помѣчь взяти** (кого, що) — взяти на допомѣгу: Которы(и) са(н)ко... на помѣ(ч)о собѣ вѣз(в)ши ново-

сѣла(н) печѣ(р)ски(х) люде(и)... нѣши(х) бѣе(т) мо(р)дуе(т) Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2); якоую ѡбмѣвою кг(д)ы тамъ оувѣдений боудѣ оучиню, которѣе на помѣчь собѣ тамъ добродѣйство вѣзмоу (Острог, 1607 *Лѣк.* 123); **взати на себе, на себе взяти** (що): а) узяти на себе: ѡ(н)... сѣщенническѣю повинность і оура(д) іерейскій взавши на себе ѡ(т)-правиль ѡфѣроу (поч. XVII ст. *Проп. р.* 158 зв.); ѡнъ бы грѣхи наша на себе вѣзаль (1489 *Чет.* 123 зв.); б) привласнити щось: князь Матѣей кгвалтовне тоє именѣ... ѡтнал и на себе ѡзѣмши, держит и вживаетъ (Луцьк, 1559 *АС* VI, 49); в) прибрати якийсь вигляд, уподѣбнитися комусь: Ижѣ недѣсытъ мѣль на такъ многіхъ ѡ(т) себѣ намъ показѣныхъ добродѣйствахъ: жѣ са сѣталъ (!) члѣкомъ, жѣ побѣтѣ невѣлѣника на себѣ вѣзѣвши былъ послѣдшны(м) ажѣ до смѣрти (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4); **взати передъ себе, предъ себе взяти** (що) — взяти на себе: я съ пови(н)ности свое(и) вашѣ стѣню надпоминаю и прошу ра(ч)те ваша мѣ(л) и сами взяти то пере(д) себѣ и(ж) наше(г) живота конецъ приходи(т) (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); це(р)-ковные давнѣе звычаи пѣлне переглѣдѣти... пре(д) себѣ вѣзѣлемъ (Євѣ а. Вѣльна, п. 1616 *Прич. отех.* 7); **взати подѣ себе** (що) — узяти собѣ, привласнити: А и(ж) ку браню пѣнѣзю(м) не сѣ(л) бра(т) яро(ш) тѣды сѣ(г) частѣ вѣз(л) но(л) себѣ ле(м)я(ш) бра(т) сѣ(г) (Одѣрхона, 1575 *ЦЦЛЛ* 37, 16, 4); **взати въ борѣну** *див.* **ОБОРОНА**; **взати концѣ** *див.* **КОНЕЦѢ**; **взати окказію** *див.* **ОКАЗІЯ**; **взати початокъ** *див.* **ПОЧАТОКѢ**; **взати (собѣ) на памѣть, до памѣти (нашеи) взати** *див.* **ПАМѢТЬ**; **взати слѣдъ** *див.* **СЛѢДѢ**; в опеку озяти, взати подѣ опѣку *див.* **ОПѢКА**; в опатриость взати *див.* **ОПАТРИСТЬ**; въ оборѣну взати *див.* **ОБОРОНА**; гору взати *див.* **ГОРА**; законѣ взати *див.* **ЗАКОНѢ**; звычай взати *див.* **ЗВЫЧАЙ**; зрозуменѣ взати *див.* **ЗРОЗУМЕНЕ**; зѣ держаня взати *див.* **ДЕРЖАНЕ**; поводѣ взати *див.* **ПОВОДѢ**; позовѣ взати *див.* **ПОЗОВѢ**; посилокѣ взати *див.* **ПОСЫЛОКѢ**; послушное взати *див.* **ПОСЛУШНОЕ**; причину взати *див.* **ПРИЧИНА**; росправу взати *див.* **РОСПРАВА**; свѣта взати *див.* **СВѢТѢ**; скутокѣ взати *див.* **СКУТОКѢ**;

справу на угоду взяти див. УГОДА; у ведомость взяти див. ВѢДОМОСТЬ; узяти на розумъ див. РОЗУМЪ.

Див. ще БРАТИ, ВЗЯТИСА.
ВЗЯТИСЯ, ВЗЯТИСЕ, ВЗАТИСЬ, ВЗАТИСА, УЗЯТИСЯ дієсл. док. 1. пас. (бути забраним кудись) узятися: то(т) жѣзль рѣздѣлаючій бы(л) хс котѣры(м) всѣ камѣна жывые которые некды(с) вѣ нѣво възмоутса маютса ро(з)мѣрати (поч. XVII ст. Проп.р. 258);

(бути покладеним, поміщеним на щось) узятися: И за тот попел заплатили єсмо... заплатѣ всю, окроме тых шестинадцати лаштовъ, што са на комаги не взало (Висоцьк, 1546 AS IV, 453);

(бути захопленим чим-небудь) узятися: Двѣ мелюшій вѣ жѣрна(х), єдна възметѣса, а дрѣгаа остане(т) (Київ, 1625 Коп. Каз. 43).

2. (за що) (розпочати щось, приступити до виконання чогось) узятися: Для того и діаволь, вѣдаючи и(ж) тѣе котѣрые великіе попѣлѣнили злѣсти, кг(д)ы почноу(т) кѣатиса, з великою потоу(ж)ностью то чѣнатѣ, вѣдаючи грѣхи свое. бойгса и забѣгаѣтѣ, абыса за почѣто(к) рѣчи своеє не вѣзли (Острог, 1607 Лѣк. 75); ко(ж)ды(и) спѣде(и)... // ... мас(т) ста(р)шого па(л) школами радитися, за якѣю павѣдъ взятиса ма(є)г (Луцьк, [1624] ПВКРДА I-1, 85-86); Яко за кѣпѣцкій хлѣбъ вѣзавшесѣ, не єдинѣ только спѣсоєѣ зысковѣ выпѣйдѣтъ, але є(д)вѣсѣоль приспособити и примпѣжити зыскѣ оусилѣтъ (Вільна, 1627 Дух. б. 303);

(погодитися робити щось, виконувати певні обов'язки) взятися: видечы велики(и) вѣнадѣк кривду тоє(и) це(р)кви светое жало(є)гивѣ с того будучы и за докукою ѡєодѣсія те(р)ле(ц)кого... взялемѣсе... абы... манастиры... // не впадали (Львів, 1593 ЛСБ 245, 1 зв.-2); Затымѣ, кгды (вже) таковая ведомость... дошла... // взялся за то владыка Володымеръский и новый списъ на то учынилѣ (Вільна, 1599 Ант. 591-593); Взялемся еще зъ побудки самого сумнѣня (Київ, 1621 Коп. Пал. 319); што ємѣ зрозѣмѣвши єго и лѣта, и ѡхотѣ, и способно(ст) поради(т), за тоєся з ѡхотою взяти повинѣ(н) бѣде(т) (Луцьк, [1624] ПВКРДА I-1, 86).

3. (за що) (удатися до рішучих заходів, дії) узя-

тися: взялемѣ се тѣды за тую кривдѣ абы за живота моего вѣ епископии моє(и) црѣквы и манастиры стѣе // не впадали, и не нищали (Львів, 1593 ЛСБ 245, 1 зв.-2); прошу, абысь в. м. хутливе до того се вложыти и за то всею силою и моцью взяти, и тамѣ на томѣ соборе сѣ пильностью старатисе вѣсполь зѣ ихѣ милостью рачылѣ (Вільна, 1599 Ант. 581); Хто ся коли за то взялъ? Хто на сеймахѣ або на сеймикахѣ о тоє мовилѣ, коли цѣрѣквы одѣ геретиковѣ, апостатовѣ на шопы, на стайни оборочано? (Там же, 677); Тѣды братѣ, любовію ближняго и ревностью по невинности, взялся за кривду братнюю и зѣ влады своей архіерейской строфуєтъ зѣ злого учинку (Київ, 1621 Коп. Пал. 651);

(кого, за кого) (застосувати до когось рішучі дії) взятися, прийнятися (за кого): Онѣ, отзываючи-ся до права и статуту, до... отца владыки,... приступилѣ и взялся за отца владыку, а гайдуки, прискочивѣши, зѣ великою попудливостью, того пана Сасина Русина за волосы порвавши, торгали (Володимир, 1591 АрхЮЗР I/I, 314); Іѡанѣ свѣщен-ный... дѣбре кѣ смѣрти былѣ пригатовлѣнный вѣзѣлѣсь єгѣ смѣртѣ, лечѣсь мѣ не зашкѣдила (Луцьк, 1628 Андр. Лѣм. 17).

4. (на що) (заглиблюватися у щось, віддаватися чомусь) узятися (до чого): А за тымѣ... вѣзѣлѣса на мѣтвы аже до дѣна зываючи бѣа ѡцѣ абы ємоу да(л) такѣю мо(ц)и и силѣ иже бы мѣглы выиолѣтити єго... // волю (поч. XVII ст. Ус № 256, 9-9 зв.).

5. (виинкнути, появилися) взятися: прото жѣ пристѣупивѣши єлоужѣбѣнничи кѣ // господарєви и рекли ємоу ги, а ни(д) же дѣброє сѣма є(ст) сѣялѣ на поли євѣс(м) гдѣ жѣ са є(ст) пакѣ вѣзѣль коуколь (1556-1561 ПЄ 62-62 зв.); Кгды жѣ... сѣ того гуку огненого, великого, жѣна моя очутившисѣ, и, не вѣдаючи ни о чѣмѣ ничего щѣго ся такий огонѣ великий взялъ, порвавшисѣ зо страху великого, зѣ дверей залѣдво ся дѣбыла (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 6/I, 129); Аггль зѣнагла гдѣсѣса вѣзѣвши, тоу(ж) ста(л) на(д) нѣми (Львів, 1616 Бер. В. 71); Hde-m sia wziaiw kozak Ochryn, Vchopyw y oskrebtaw y zyw babusyn toy chrin (бл. 1650 ШКН 179).

6. (оповитися, пройнятися чим-небудь) узятися: Айно, якѣ пушовѣ на небо Христѣсѣ, такѣ што,

коли мовивъ, а они смотрѣли (*в рук. стрѣли — Прим. вид.*), узявъ ся, якъ блискъ, изпередъ очей ихъ, и смотрѣли, ажъ идетъ на небеса (XVI ст. *НЄ* 73).

7. (*взяти початок*) початися: Потомъ былисмы провожоны... смужалиною, которая в тоє болото И(в)ницу впадае(т), взявъшисе зверху (Житомир, 1639 *ККПС* 204); прише(д)ши до гостинъца Фастовського,... переѣхавъши онъ // въпоперекъ, зара(з) въ долъ, а доломъ идучи, въ которомъ възяласе ве(р)ховина, ру(д)ки (Київщина, 1639 *ККПС* 262-263); **взявшися за (от)** — (*у сполученні з просторовою назвою передає значення вихідного моменту*) почавши від: сторона освє(т)че(н)є напере(д) учинила... ѿ и(х) нестатєчно(м) проваже(н)ю границы,... аBOVE(м), взя(в)шися за новосыпаные копцы, знову до речки удалися, которую меную(т) старою границею бы(т) (Київщина, 1600 *ККПС* 142); тогда некоторые пробаторы вѣры..., взявшись от Святой горы, пошли искати и видѣти в родѣ латынском мошей (1608-1609 *Виш. Зач.* 221);

(*бути розташованим поруч із чимось*) прилягти: пе(р)пная пята взяла(с) кгрѣнѣтѣ лишѣтви(н)ского а(ж) до ре(ч)ки хо(л)хова и вы(ш) помещены(х) в(р)очи(ш) (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38 зв.).

8. *нас.* (за що, з чого) (*бути одержаним як плата*) узятися, вгоргуватися: С пдпн(ъ)ки взялося двана(л)па(т) золо(т): бс(з) гроше(н) десяти за еквѣрѣ взялася копа за грѣ(н)нѣ пд(л)трєтя золотого взяго (Львів, 1607 1645 *РДВ* 8 зв.); по по(л) і рикни взялося два рази за дрипа (Там же).

ВЗАТОКЪ, ВЗАТОКЪ ч. 1. Одержання грошової плати: и вже пас таа заплаата справедливим взаткомъ к нашимъ рѣкамъ дошла (Володимир, 1533 *AS* III, 408); я ста(н)ко снѣ ма(р)гапо(в)... за такы(м) вза(т)ко(м) сумы тоѣ тему ва(н)цѣ очизну свою вызволаю (Одrehова, 1584 *ЦДІАЛ* 37, 1, 21 зв.); Нєро(з)сѣдныи Латинникѡвє, нашто ѡ(т)правдєте псаломы по оумѣрлы(х) а и то по самѣхъ толко богачѣхъ, дла взѣтѣ самѡго, а не по оубѡги(х) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 128).

2. Грошові надходження у казну: Рєє(ст)рѣ взя(т)ку. Напро(д) За дрыва золотыхъ два (Львів, 1607-1645 *РДВ* 8 зв.); взято(к) взяли(с)мо с пушки

золотыхъ ѡ (Там же, 13).

ВЗЯТЬЄ див. ВЗЯТЕ.

ВЗЯТЬ див. ВЗЯТИ.

ВЗЯТЬЄ див. ВЗЯТЕ.

ВЗАТЕ див. ВЗЯТЕ.

ВЗАТИ див. ВЗЯТИ.

ВЗАТИСЬ див. ВЗЯТИСЯ.

ВЗАТИСА див. ВЗЯТИСЯ.

ВЗАТІ див. ВЗЯТИ.

ВЗАТІЄ див. ВЗЯТЕ.

ВЗАТОКЪ див. ВЗЯТОКЪ.

ВЗАТЫЙ прикм. Шановний: Блгоискоуствоуємый: взѣтый, прославляемый, славный, знаменитый, хвалный (Київ, 1627 *ЛБ* 8); Блгоискоуствоую: Похвалѣюса, естемъ взѣтый, оу людѣй маю доброе розоумѣнє (Там же).

ВЗАТЬ див. ВЗЯТИ.

ВЗАТЬЄ див. ВЗЯТЕ.

ВИБАВИТИ див. ВЫБАВИТИ.

ВИБИВАТИ див. ВЫБИВАТИ.

ВИБИТЕ див. ВЫБИТА.

ВИБИТИ див. ВЫБИТИ.

ВИБИТИСЯ див. ВЫБИТИСЯ.

ВИБРАТИ див. ВЫБРАТИ.

ВИБѢЛИТИ дієсл. док., перен. (*зробити чистим перед Богом, звільнити від гріхів*) вибілити, очистити: Прєго на горѣ сѣѡнскои поставлєни, Тѣи ѡ(т) гѣла Кропїю Хрїс(т)овою квплєни... И шаги ихъ въ Крови Хрїтовои Вибѣленки (Чернігів, 1646 *Перло* 54 зв.).

ВИВЕРНУТИ див. ВЫВЕРНУТИ.

ВИВЕСТИ див. ВЫВЕСТИ.

ВИВИШИТИ див. ВЫВИШИТИ.

ВИВЛЕЧИ див. ВЫВЛЕЧИ.

ВИВОДИТИ див. ВЫВОДИТИ.

ВИВОДЪ див. ВЫВОДЪ.

ВИВОЖЕНЄ див. ВЫВОЖЕНЄ.

ВИВОЛГА ж. Назва птаха: *albula*, виво(л)га птица (1642 *ЛС* 205).

ВИВѢРКА ж. Білка: *sciur(us)*, вивѣрка (1642 *ЛС* 364).

ВИГАНЯТИ див. ВЫГАНЯТИ.

ВИГЛЯДАТИ див. ВЫГЛЯДАТИ.

ВИГНАНЄ див. ВЫГНАНЄ.

ВИГНАНИЙ *див. ВЫГНАНИЙ.*

ВИГНАНИЙ *див. ВЫГНАНИЙ.*

ВИГНАТИ *див. ВЫГНАТИ.*

ВИГОЛЕНІЙ *див. ВЫГОЛЕНІЙ.*

ВИГРАТИСЯ *дієсл. док.* (з-поміж кого) виграти, перемогти: А хто дѣжшій, то ся выиграеть з мижи насъ (серед. XVII ст. *Сл. о зб.* 22).

Див. ще ВЫИГРАТИ.

ВИГУБИТИ *див. ВЫГУБИТИ.*

ВИГУРА *див. ФИГУРА.*

ВИДАВАТИ *див. ВЫДАВАТИ.*

ВИДАНЄ¹ *див. ВЫДАНЄ.*

ВИДАНЄ² *с.* Бачення, зустріч: кѣліа́ми ро(з)-двоєно ихъ: абы ѡтѣцъ з чѣстого видѣна дитѣти своего, собѣ не вспомина́лъ... же... зоста́лъ му кѣ потѣсѣ... сѣнъ его єдинакѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 49).

ВИДАНЕСА *див. ВЫДАНЕСА.*

ВИДАНИЙ *див. ВЫДАНИЙ.*

ВИДАТИ¹, **ВИДАТИ** *дієсл. недок. 1.* (кого, що) (*сприймати зором*) бачити, оглядати: пруски(й) поведи(л) же(м) я ѡ(т) тебе листо(в) николи не вида(л) тепер ихъ бач(у) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/I d, 2032, 4 зв.); Жехмѣ залѣдвеса могли оупамѣтѣти. Боса то на(м) пѣкгды не трафлѣло видѣти (Львів, 1616 *Бер. В.* 71); хто где вида(л) албо слыха(л), жебы прагнѣчому, и воды потребѣчю(мѣ), не ты(л)ко воды додава(л), але ты(ж) мѣглъ запрое́сны(й) бѣти, пѣназми ѣи пѣлъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 221); По тѣхъ великихъ мѣрахъ корабниці плаваючи дивы великіи видѣюгъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); **вѣ очы (свои) не видати** (що, кого) — ніде не бачити, не зустрічати чогось, когонебудь: Бо Митрополитъ старшій ихъ, зъ ними былъ, а его королевская тежъ милость... позвовъ...не выдавалъ: але бы тежъ и одѣ... Никифора якая баламутня была, и тое вѣ очы не видали (Вільна, 1599 *Ант.* 811); а мы... // пана комо(р)-ника в очи сво(и) не видали, и при(з)наты того, не может пан комо(р)никъ, штобы тутъ ме(л) бы(т) на часъ назначоны (Київ, 1599 *ККПС* 115-116); **вѣ світі не видати** (чого) — ніде не бачити, не зустрічати чого-небудь: Hey brátia iam w nebi byu... Tá tot nebo iák zoloty zámok sczo takey roboty W świtym nie

wydat (Яворів, 1619 *Гав.* 21); **на око видати** (кого) — бути очевидцем чогось, самому спостерігати щонебудь: Все тые речи, которыхъ отъ тебе слышу, еще ми вонтпливость // приносятъ, а то для того, же много тыхъ и на око выдаемъ, которые отъ вашею церкве... до Римского костела приступаютъ (1603 *Пит.* 93-94); **свѣтъ видати** — стати відомим; стати загальним надбанням: Поневажъ тые листы твое овыхъ другихъ зъ замѣкненя на свѣтъ праве якобы вытиснули. Бо где бы тые твое спокоемъ лежали, певна бы и сие света не видали (Вільна, 1599 *Ант.* 571); **сны видати** (кому) — снити, бачити сні: млоде(н)ци ваши виде(н)а видети буду(т) а ста(р)цо(м) ваши(м) сны видати буду(т) (II пол. XVI ст. *КА* 8).

2. (що) Розуміти, усвідомлювати, відчувати: Протівко чомѣ, кгда вѣдачность боудеть видѣти: Боудетьса тѣжъ и що знѣчного, выдавати (Львів, 1616 *Бер. В.* 96).

3. Враховувати, брати до уваги: або не вѣратъ же хс̄ сп̄с̄ нашъ такъ чудовне крестилса вѣ ердани... Кгдажъ ани в старомъ, ани в новомъ календарѣ того ста не видати, такъ тежъ и в костелѣ не слыхати (Острог, 1587 *См. Кл.* 20 зв.).

Див. ще ВИДѢТИ.

ВИДАТИ² *див. ВЫДАТИ*².

ВИДАТИ³ *див. ВѢДАТИ.*

ВИДАТИСЯ *див. ВЫДАТИСЯ.*

ВИДАТИСА *дієсл. недок.* (що) (*сприйматися зором*) видітися, бачитися, *діал.* видатися: Огла́днни чогѣ са предъ тымъ не видѣло. Шо са пѣ́ясне ве́мъ з Ба́ показало (Львів, 1616 *Бер. В.* 81).

ВИДАТОКЪ *див. ВЫДАТОКЪ.*

ВИДВИГНУТИ *див. ВЫДВИГНУТИ.*

ВИДѢЛИТИ *див. ОТДѢЛИТИ.*

ВИДЕЛИТИ *див. ВЫДѢЛИТИ.*

ВИДЕНЄ *див. ВИДѢНЄ.*

ВИДЕНИЄ *див. ВИДѢНЄ.*

ВИДЕНІЄ¹ *див. ВИДѢНЄ.*

ВИДЕНІЄ² *див. ВѢДЕНЄ.*

ВИДЕНѢЄ *див. ВИДѢНЄ.*

ВИДЕНЬЄ *див. ВИДѢНЄ.*

ВИДЕРЖАНЄ *див. ВЫДЕРЖАНЄ.*

ВИДЕРКАФОВЫЙ *див. ВЫДЕРКАФОВЫЙ.*

ВИДЕРКО с. Видерко. Вл. н.: Костя виде(р)ко (1649 РЗВ 170 зв.).

Див. ще **ВЪДЕРЦЕ**.

ВИДЕРТЫ див. **ВЫДЕРТИ**.

ВИДЕТИ див. **ВИДІТИ**.

ВИДЕТИСЕ див. **ВИДІТИСЯ**.

ВИДЕТИСЯ див. **ВИДІТИСЯ**.

ВИДЕТИСА див. **ВИДІТИСЯ**.

ВИДЕТЬ див. **ВИДІТИ**.

ВИДЕЦЬ ч. (той, хто спостерігає, бачить щонебудь) глядач, діал. видець: Фома же одинъ ѿ(т) оученикъ его нарицаемый близнецъ. не бы(л) тоу(т) и с ними и слыша(в) ѿ(т) дрѣжины што видѣли г(с)а. гора дѣшею и самъ хотя видець емѣ быти ѿсмыи(ж) днѣ, пришолъ ис(с)ъ (1489 Чет. 335); Амѡсъ: чре(з) Але(ф), Долготрѣпѣли(в), Вѣре(н) видець люді(й). жесто(к) (1627 ЛБ 175).

ВИДЖЕ див. **ВЕДЖЕ**.

ВИДЗЕНЬЕ с (стп. widzenie) 1. (сприймання зором) бачення: Яко гдѣ бы хто вше(д)ши на пала(ц) Кроле(в)скій, огладѣлъ тамъ маліованныи гистѡрїи и вшелѣкъю ѡздобѣ... и засѣлъ бы оу столѣ, и поставлено бы пре(д) него потрѣвы и напѣи коштѡвыи, жебысѣ згѡла вѣ бѡмѣ видѣти ясности оутѣшилъ (Вільна, 1627 Дух. б. 66).

2. Незвичайна подія, явище: хотя вѣ тыхъ створеныхъ речахъ бачитисѣ христїане вѣ пошы(и) еднакъ пѡб(с)ныи видѣлиа яко вѣ слани и таемищи вѣзании похопѣ зѣ рѣчїй видѡмыхъ, переходѣтъ (Вільна, 1627 Дух. б. 294).

Див. ще **ВИДѢНЕ**.

ВИДИМЕ присл. Зримо, видимо: На землі шїѣ въ плоти видїмс явисѣ, И всѣ землѣ емѣ поклонисѣ (Чернігів, 1646 Перло 56).

Див. ще **ВИДИМО**.

ВИДИМО присл. у знач. присудк. сл. (можно бачити, доступно зорові) видно: а то выкладѣючи мѡвѣтъ, же слнцѣ не вѣдаю яки(м) способѡ(м) порѣшившисѣ видимо было же спѣшилѡса прѣве(и) променами своими землю ѡсвѣтити (поч. XVII ст. Проп. р. 254).

Див. ще **ВИДИМЕ**.

ВИДИМУСЪ, ВЫДИМУСЪ ч. (з судово-урядових книг) випис: Справа съ паномъ Богуринскимъ

маеть въ собе листовъ королевскихъ... врьдѡвыхъ и отвозныхъ одинадцѣтъ... декретъ..., видимусъ съ книгъ Володимерскихъ о незаплачене... Марку Жиду (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 1/1, 55); сторона повѡдовая..., листы и... привилеѣ свои на тѣе имѣ(н)я..., показала. Напере(д) выдимусъ с книгъ ка(н)целяри(и)... коро(н)ное (Київщина, 1600 ККПС 131); Видиму(с) с кни(г) кгрѡ(д)ски(х) воево(д)ства браславского виницкихъ (Вінниця, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 50); Се(и) видиму(с) с кни(г) по(д) печа(т)ю кгрѡ(д)скою ѡбру(б)ною в року теперешнемъ... є(ст) выда(н) (Острів, 1627 ЛНБ 5, II 4045, 83).

ВИДИМЫЙ, ВИДИМИЙ, ВЪДИМЫЙ прикм.

1. (який сприймається зором) зримий, видимий: яко то с книжки скаржины показало, иж славу христову божию затлумивши и угасивши, а на челѡвѣку видимѡм, папѣ римском, латинский род вѣру свою фундуєт и оному славу у свѣта сего прелестнаго еднаєт (1608-1609 Виш. Зач. 211); Вѣрѣ ми йжѣ видимый хлѣбѣ, хо(т) и ма(л) вкѣсо(м), але тѣло Хѡво єсть (Київ, бл. 1619 Аз. В. 191); visibilis, видими(й) (1642 ЛС 415); и назвалъ бѣгъ оутвержѣнєе нѡбо бо тѡє видимѡе (серед. XVII ст. Хрон. 2);

у знач. ім. с. р. **видимѡе** — (все те, що сприймається зором) видимѡе, -ого: Чѡмѣ за него сѣздано было усе, хотѣ на небесѣхъ, а хотѣ на землі, видимѡе и невидимѡе, хотѣ высѡта, а хотѣ папѣство, а хотѣ початокъ, усе дѣля него (XVI ст. НС 46);

реальний, дійсний, існуючий: поспѣба(ж) невидимы(й) бы(л) бѣ. а свѣ(т) сѣи видимы(й), дає(т) поєрѣ(д)ника достѡвѣрнаго (Вільна, 1596 З. Каз. 92 зв.); тѣло видимѡе, с чѡтырѡхъ елементѡ(н) (!) сѣствѣлено (Почаїн, 1618 Зери. 19 зв.); дѣла члѣвѣка сѣтворилъ сѣи оувѣсь вѣдимый: сѣи мїръ, нѡбо, и зѣмлю, съ всею красѡтою, и слѣдѡстю єгѡ (Чернігів, 1646 Перло 23 зв.);

явний, неприхований: домъ сѣи яко побѣдонѡсѣць, Явлѣшесѣ преслѣвно ѿ(т) начѣла даже и до ннѣ, видимыхъ вѣргъ и невидимыхъ низлага(л) грѣдынѣ (Острог, 1581 См. В. 7 зв.); Знайде(ш) якъ поносѣщи(м) и насилствѡючи(м) врагѡ(м) видимымъ и невидимымъ ѡ тѣрѣдѡсти Артикѣловѣ Вѣры Правослѣвнои ѿ(д)повѣдѣти (Київ, 1646 Мог. Тр. 5 зв.); очевидний: Але ѡное бо(л)шеє а видимѡе подо-

бе(н)ство было ω той силѣ гнѣи. коли са оуказаль
мойсеѡви зелєный коустъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 93);
Сими стихами ми, православнии, тѣшмося, яко ес-
мо на камѣни, а не на пѣсцѣ самохвалных видимых
похвал основаны (бл. 1610 Виш. Посл. Лв. бр. 234).

2. *Перен.* Знаний, відомий, справжній: геретико-
ве... тайны Хрыстовы одкинули, и голыми почини-
ли, и преложєнство единого пастыра видимого въ
церкви Божой отмѣнили (Вильна, 1595 Ун. гр. 164);
такъ и тепер там пыха панует, и штокольвєк чинит,
все для того чинит, абы видимы чєловѣки были и
похвалу односили (Львѣв, 1605-1606 Перест. 50).

ВИДИРАТИ *див. ВЫДИРАТИ.*

ВИДИРЦА *див. ВЫДИРЦА.*

ВИДИТИ *див. ВИДІТИ.*

ВИДИТИСЕ *див. ВИДІТИСЯ.*

ВИДИТИСЯ *див. ВИДІТИСЯ.*

ВИДИТИСА *див. ВИДІТИСЯ.*

ВИДІВШИЙ *дієприкм. у знач. ім.* Той, хто
бачив: Видівшіє стрясєніє землі и тоє што было
оустрашілис (Володимир, 1571 УЄ Вол. 54).

ВИДІТИ, ВИДЕТИ, ВИДЕТЬ, ВИДИТИ, ВИ-
ДЫТИ, ВИДѢТИ, ВИДѢТЬ, ВИДЕТИ, ВИДИТИ,
ВИДІТИ, ВИДѢТИ, ВИДИТЫ, ВИДѢТИ *дієсл.*
недок. і док. 1. (мати здатність сприймати зором)
бачити, *діал.* видіти: Козма и демьянъ... слєпымъ
давахѣ видѣти (1489 Чет. 67); родичовє его... рекли
пѣдаємо иже то єсть сѣи нашє и слѣ(п) єа єсть
народилъ алє того не пѣдаємо якъ ω(п) ннѣ видитъ
и кто є(ст) то(т) которыи отворили. ємоу ωчи его
мы не пѣдаємо (1556-1561 НЄ 386 зв.); виждѣ. вижд.
видѣти остро. смотріти бєстро (1596 ЛЗ 33); Кто
учинилъ ротъ. члѣвѣку и кто пѣтокмилъ глухого,
пѣмого, и што бы видѣвъ слѣпый. ци не я? (XVI ст.
НЄ 207); слѣпый боуду(т) видѣти (к. XVI ст. УЄ
№ 77, 23); котѡрыє маючи ѡчи, не ви(ди)те, ѡши і
не слышите (Острог, 1599 Кл. Остр. 207); прочитай
истории житій оных святых мужей,... которыє...
бѣсных исцѣляли, хромым ходити, слѣпым видѣ-
ти,... видомѣ явно чудотворили (1608-1609 Виш.
Зач. 218); мастю лєгкѡю нама(ж) очы твои абы(с)
видѣ(л) (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 154); Смѣслы
тѣды // сѣтъ оу члѡвѣка двѣрми до грѣха: по-
нєва(ж) вѣдачи, слышачи, дотыкаючиcя,... албо

запахъ прїймѡючи, вѣ та(к) многіє впадаємо
прєтыканїа, хтожъ..., бєзпѣчнѡ и ненарѣшѡнѡ
дорѡгѣ пожитїа свѡєгѡ Провѣдити мѡжєтъ (Київ,
1646 Мог. Тр. 910-911).

2. (кого, що) (*сприймати очима*) бачити, *діал.*
видіти: мѣи... приде хотащи видѣти его (1489 Чет.
5 зв.); на замковой цркви видѣли аггла стоячого з
гѡлымъ мечѣмъ (1509-1633 Остр. л. 130); а с кажѣ-
дого зрдѣа по два ω(к)на скро(з) валь на земнѡю
а побо(ч)нѡ стрєльбѣ и видити зѣ ωконъ (1552
ОЧерк. 3. 18); онъ прозрѣвъши рекль. вижоу люди
яко бы дрєва которыи хода(т) (1556-1561 ПЄ 157
зв.); видєл єсми на телє их раны битыє, синиє
(Луцьк, 1560 АS VII, 60); та(м) жє тыи вы(ш)шє
поманєныи сусѣдє видѣли все що и(м) показова(л)
ωцѣ лєω(н)ти(и) (Львѣв, 1579-1588 ЛСБ 1033, 1); на
Фє(д)ку... видєль єсми... з ручници стрєленую ра-
ну на нозє лєво(и) (Житомир, 1584 АЖМУ 87); я...
видє(л) єсми... двє печи розвалєны (Жорнища,
1590 ЛНБ 5, II 4046, 148); Такъ пушовѣ Затѣхєй
сєсь, лишивѣ, што бы видѣвъ Христа, ищє вилѣзъ
горѣ на одинъ пєнь, чѡмъ бєвъ тѣломъ малый (XVI
ст. НЄ 181); виждѣ вєждѣ мѣйскую (к. XVI ст. Розм.
37 зв.); Сова, во днѣ свѣта не видитъ, вѣ ноци жє
въ пѣстїпахъ лѣгѣєтъ (Почаїн, 1618 Зєрц. 37);
Видѣли бѡгѣмъ члѣка, и не вѣдали жє Бѣ є(ст) (Київ,
1625 Сур. Сл. 123 зв.); ничѡго згѡла не заста(л) вє
(д)ворє: ани бєлє(л), ани збожѣ... тѣ(л)кѡ видє(л)
мє(с)тѣца, гдє, аначѣ, будовапѣ были (Житомир,
1650 ДМВН 197); **видѣти на око, на око видѣти**
див. ОКО; видєти очима, окомъ (своимъ) видіти
див. ОКО; очнє видѣти див. ОЧНЄ;

у знач. вставн. сл. видишъ, виждѣ — (уживає-
ється при потребі звернути чийсь увагу на що-
небудь) бачити, бач: Чѡмъ, видишъ, Христѡсѣ
рєчєтъ бєзѣ милѡсти: Пуйдѣте // видѣ мєнє, про-
клятыи, у муку вѣчнѡю и неискончаннѡю (XVI ст.
НЄ 12-13); Ісє нѣшъ, виж(д)ѣ враги лѣютѣа нѣдѣ
мѣрѣ, ѡзбрѡєны и на насѣ, и на нѣшѣ Вѣрѣ, И вѣбавѣ
насѣ, и храни ω(т) всѣхъ ихъ навѣтѡвъ (1625
МІКСВ 133);

(кого, що) (*дивлячись, звертати увагу на що-*
небудь) бачити, спостєрігати, *діал.* видіти: Пѣнны
слѣждѣбници єи. вси поднѣвши подѡлки по пѡєсѣ,

и пошли в та́не(ц), в ко́ски, в ко́стѣлѣ. а(ж) вси полака́лиса ви́дачи то́е (1509-1633 *Остр. л.* 132); чо(го) // при́ш'ли е́сте на поу́щоу ви́дѣти трости ли вѣ́тра(м) колебле́мы(и) (1556-1561 *ПЄ* 52 зв.-53); зади́вованыи султа́нъ Махо́метъ на-тыхъ-мѣ́стъ шле́тъ по па́триарха и чю́до тако́е ви́дѣти пра́гнетъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 471); они. ма́ючи погѣ́дѣ и вѣ́тръ по собѣ́, плывѣ́тъ, а ви́дачи бѣ́рѣ и вѣ́тры протѣ́вныи..., на прѣ́стани стоа́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 102); привѣ́лъ всѣ́(х) до дѣ́вѣ ко́трїи то ви́дѣ́ли (серед. XVII ст. *Кас.* 53);

(кого, що) (*зауважувати, помічати*) бачити, *діал.* видіти: а ко́лі моли́шся не бо́уд жо́ як ли́це-мирні́къ (!) кото́рыє лю́бят в собо́рах: и на сте́жках оуличні́х моли́тис'. абы́ их лю́ді ви́ділі (Володи́мир, 1571 *ВИАС* II, 47); Ко́ли мешѣ́ ви́дѣ́ти голо́го, оде́зы и по́крыи́ его́ (XVI ст. *НЄ* 17); Хто́жъ е́днакъ не ви́дитъ вѣ́ морде́рствѣ́ Игна́тіево́мъ я́вно́го кла́мства (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 741); во́ла прѣ́млю́ща́го ма́етъ бы́ти выра́(з)на́а, е́сли не само́(г) прѣ́(з) се́бе́ я́ко в до́рѣ́слы(х) ви́димо, прѣ́на́мней прѣ́(з) до́вго́го я́ко ви́димо в ма́лы(х) (Льви́в, 1645 *О тайн.* 3); Ви́дѣ́лъ Бѣ́ оупа́докъ на́ро́да Лю́дско́го. я́ко вѣ́сѣ́вѣ злѣ́омѣ́ нача́лници́ ошѣ́ка́ли но́во́го а́н҃гѣ́ла вѣ́ тѣ́лѣ́ жи́вѣ́ща́го (Черні́гів, 1646 *Перло* 7); вы́ е́сте са́ми ви́дѣ́ли, што́мъ оу́чипи́лъ е́гипта́номъ. и я́комъ ви́а́съ но́си́лъ па́ кри́лахъ орло́выхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 95 зв.);

(кого) (*зустрічати, мати особисту зустріч з лим-небудь*) бачити, *діал.* видіти: В то́(т) ча́(с) ма́гѣ́оеи́ игу́менъ и(х) ве́лми бы́(л) немо́цо(и) и са́ми е́смо е́(г) ви́дели (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); Ту́(г)-жо́ зара́зомъ сто́ячи́ и па́(н) ми́ха(й)ло́ дчу́са по́веди(л) и(ж)... я́ дна́ вчо́рашне́го... ви́де(л) е́сми бу́ча(й)ско́го ѣ́ бо́гѣ́рине (Лу́цьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); Я́ко́са ма́ешѣ́ я́къ мѣ́лє́сьса́ ѡ́(т) ѡ́но́го ча́сѣ́ кгда́(м) те́бе́ ви́ди(л) (к. XVI ст. *Розм.* 35); Я́з... со́(з)на́ваю... и(ж)... да́(л) и по́ложи́ломъ по́(з)вы́ зе́(м)ски́е... ѣ́ бра́мы за́(м)ко́вое ѣ́ во́рота во́(т)кнѣ́(л) и ме́щано́(м) ко́го(м) на то́(т) ча́(с) ви́дети мо́(г) (Жи́томир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 13); Оба́че же́лаю па́ки ви́дети́ и по́сє́тити ва́с (бл. 1610 *Виш. Посл. до Княг.* 236); Е́днакъ я́ то́бѣ́, жо́но мо́я, ѡ́знаймѣ́ю, И́жъ сѣ́ те́бе́ не рихло́ ви́дѣ́тъ ѡ́бє́цѣ́ю

(I пол. XVII ст. *Рез.* 176);

(з ким) бачитися, зустрѣ́чатися: Для́ чо́го по́-то́мъ и на сы́ноде зѣ́борѣ́ня́ли́ся зо́ вси́ми ви́дети́ и зѣ́ вла́дыко́ю Лу́цкимъ́ о́ то́ спра́вы ме́ты? (Ви́льна, 1599 *Ант.* 887);

(що, кого) (*уявляти собі щось; снити; мати ви́діння, марити*) бачити, *діал.* видіти: ви́де(л) е́(с)мо́ з у́(ст) зме́и́ны(х)... три́ ду́хи не́чи(с)ты́(х) ви́хода́чи(х) подо́бны жа́ба(м), бо́ су́(т) ду́хи чо́(р)то́вьскі́и (XVI ст. *КАЗ* 641); ви́жѣ́ всѣ́ кни́ги в рѣ́ка(х) лю́дскихъ́, кото́рыми́ по́божні́и господа́ре́ве... до́мы и сто́лы сво́и оу́краша́ю(т) (То́маші́в, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 148); Dynis. Tá ia brátia sobi liežu Tá os Hándel idet wižu (Яво́рів, 1619 *Гав.* 22); За́ ря́женє́мъ Бо́зскимъ́, ви́дѣ́ніє́ ви́дѣ́лъ Ки́рилъ, и́жъ бы́лъ на стра́шномъ́ и кра́сномъ́ мѣ́стци́, гдѣ́ мно́зство а́н҃гє́ловъ... прѣ́дсто́яло (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 476); Сѣ́тий Іо́анъ пи́шетъ... и́жъ ви́дѣ́лъ кра́(с)на́го, а́г҃ла, з нѣ́а а́ би(л) ѡ́болче́(н) во́ ѡ́боло́къ бѣ́ли(и) (XVII ст. *Луц.* 546); По́вѣ́далъ те́ды́ фара́ѡнъ што́ ви́дѣ́лъ. Зда́ло́мисѣ́, же́мъ стоа́лъ на бе́регѣ́ рѣ́ки, з ко́то́рой ви́ходило́ се́мъ коро́вѣ́ вслѣ́ди ѡ́здобі́ныхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66);

передчу́вати, прѣ́дбача́ти що́ не́будь: и́ е́е оу́и́с-ре́(д) ви́де(л) по́вѣ́ди(л) ѡ́ зме́(р)твы́(х) вѣ́ста́(н)ю... и(ж) не́ зо́(с)та́ла и́з грѣ́бе́ ду́ша е́го́ а́ни́ тѣ́ло е́го́ по́чуло́ зо́пє́со́ва(и)а́ (II пол. XVI ст. *КА* 10); Іс̄ ви́да́чи и́же́са́ ю́жъ прѣ́бли́жалъ ча́(с) мо́у́кы е́го́... при́по́ль... до́ і́р(с)ли́мъ (!) (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, II зп.); Прѣ́(р)о́къ: Прѣ́зорлі́вє́тъ, прѣ́зра́(и) и́л(и) ви́да́ще́ прѣ́дна́а (1627 *ЛБ* 102); **ви́дена́ ви́дети́, ви́дѣ́ти вѣ́ ви́денї́и, ви́дѣ́ти прѣ́зъ ви́денє́ див.** **ВИ́Дѣ́НЕ;** **ви́дѣ́ти со́нъ, со́нъ ви́дѣ́ти, прѣ́з со́нъ ви́дѣ́ти див.** **СО́НЪ;** **ви́дѣ́ти у́ ви́женю́ див.** **ВИ́ЖЕНЬЄ;** **ви́дѣ́ти у́ про́вѣ́дѣ́нїю́ див.** **ПРО́ВИДѣ́НЕ.**

3. (що) (*розуміти, усвідомлювати*) бачити, *діал.* видіти: Не́божъ́чик бра́тъ ви́дє́чи то́, же́бы бы́л за́быты ѡ́т лю́дей па́ных, ско́чивши́, ѡ́тна́л е́го ѡ́т них́ и ви́вел е́го ѣ́ ца́лости прѣ́ч изъ́ све́тлицы́ (1564 *AS* VI, 245); Ви́диши́ ли, я́ко лю́бить Бо́гъ и бла́го-во́литъ и прѣ́имує́тъ то́ Е́му́ возло́женіє́ (Су́прасль-ський мо́насти́р, 1580 *Пис. пр. лют.* 73); о́ны(и) де́(и) па́(н) зѣ́нько́ чо́(в)га́рѣ́ ви́дє́чи и́жъ ма́

звн(р)хность ѿ домѣ моемъ казалъ до комо(р) замѣки ѡ(т)бнати (Володимир, 1585 ЖЖК I, 270); але // вѣжд не мѡжете ми ѡ не(и) пѣвнѣю справѣ дати, бо є(с)те єе и не слыхали (1598 Виш. Кн. 304 зв.-305); Снадне то кождый видети можетъ: изажъ бы то не великая шкода была — очекивати того такъ долго, а смерть за плечима уставичне? (Рожанка, 1598 Л. Пот. 1019); Кто(ж) тогды тоутъ ю(ж) не видить, же на сѣймѣ коронаціи к(р) стефана конфедерация межи ко(н)ститвцию влѣзла, и правомъ явно естъ признан(а) (Острог, 1598-1599 Апокр. 25); Бо вижд, иждъ король, его милость, будучи съ того баръзо жалостивый, и ображонный, не хочетъ того в. м. стерпети (Вильна, 1599 Ант. 657); тоє всѣ его подручники за реч правдивую пріймуют, хотяй часом сами видят, же противно правде на то ся обезпечаючи (Львів, 1605-1606 Перест. 54); Видеши ли, Скарго, ижд в твоих школах и науках... тайна и гнѣздо антихристово фундованно естъ (1608-1609 Виш. Зач. 227); Видячи теды отступникове, же не могутъ каноновъ соборовыхъ уникнути,... удаются до рацій и софистій (Київ, 1621 Кон. Пал. 590); яко камѣнь з горы на долъ, такъ мы прѣдко, къ смѣрти бѣжи(м), всѣ то нпѣ яснѡ видимѡ (Чернігів, 1646 Церк. 126 зв.); Видачи преложоны(и) надъ пѣкарми, иждъ мѣдре єѡнъ вѣложилъ, рѣклъ: ямъ тѣжъ вѣдѣлъ єѡнъ (серед. XVII ст. Хрон. 65 зв.);

(пересвідчуватись у чому-небудь) бачити, діал. видіти: Я рабъ Божій,... явно чиню сеєю моею духовницею пнпѣшпимъ и напотимъ будучимъ, кому то будетъ потреба видити, или чѣучи слышати (Київ, 1507 АрхЮЗР I/VI, 12); Потѡмъ кгда к(р) стефанъ... до кракова приѣхалъ, на сѣймѣ коронаціи, знѡвъ прѣсвѣд... оучини(л)... жебы потверженъе черезъ него пра(в) дѡвннхъ во(л)ности набоже(н)ства ничѡго не вѣдило; // яко то в ко(н)ститвціяхъ явне вѣдимо (Острог, 1598-1599 Апокр. 24-24 зв.); Туй видиме, што тотъ члвѣкъ добывъ (здоровя и спасеніе) изъ вѣровъ правовъ (XVI ст. НС 179); Взаемъ, яко видимо, трафлялося тымъ двомъ столицамъ, же ратунку у нихъ, якъ на онъ часть велможныхъ, укривженіи потребовали (Київ, 1621 Кон. Пал. 687); И рѣкъ Іосифъ до лю-

дѣ: што якѡ видите, и ва(с) и землю вѣшѣ // фараонъ ѡдержалъ (серед. XVII ст. Хрон. 74 зв.-75);

(що) (знати) бачити, діал. видіти: волелбы Єго Кролевскаа Милост видети, абы пан гетман великий с так малым почтом людей там в том край не был (Варшава, 1568 AS VII, 306); Вѣдишъ ли штѡ ми оучинѣла нерозѣ(м)наа цѡрка іѡдова, ѡставила мене, и пошѣла вслѣ(д) бѣѡ(в) чѣжи(х) (Вильна, 1596 З. Каз. 89 зв.); и того самѡго ищемѡ в томъ писме нашо(м), котѡрое на насъ ро(з)майтые мѡвъ нашихъ на сѣймохъ по тѣе чѣсы заслѣше(н)а наибольшей видить бѣ, вѣтиснѣли (Острог, 1598-1599 Апокр. 215 зв.); Дѣтоньки, видите, ажъ не добро, надѣючи ся на богатство, увыйти у царство небесное, чѡмъ лехѣче, мовить, "комѣлѣ пруйти скрузь игляное ухо, нѣжъ богатому у царство небесное увыйти..." (XVI ст. НС 123); Видиш ли, Скарго, твоего бесмысленна разума хула на твоих же православных и правовѣрных пап святых... куды падает! (1608-1609 Виш. Зач. 223); Причыны иншеи не вѣжд, тѣлѡ для тажѡровъ малѣнскихъ,... а вѣ ѡстѣтѣ гвѡлѣ телѣсны(х) роскошей заживѣна якобы по земли пресмыкающіиса быти здаѡтъ (Київ, 1646 Мог. Тр. 925).

4. (що) (брати до уваги) зважати (на що), бачити (що): И мы видѣвшѣ ихъ доброю воли и токмежъ и полнѣю заплагоу, а мы такѡжде ре и ѡт нас дали и потвердили єєи нашимъ слѣгам... чѣтвертѣю частъ села Фадренци (Васлуй, 1502 ВД II, 204); Вы тежъ выдачи таковѡ реч, которѡю Брасловчане и Величане напротивѣкъ господара... чинят, на тоє єєе розделение не поехали и вернѣли сѣ назад (Вильна, 1541 AS IV, 278); Ино мы видѣвши ихъ братеніє и дааніє... за що им было (!) права ѡтнина (Хуші, 1528 DBB I, 27); Што мы, уряд, видечи устное сознане... Панаса Черняховца, казали до книгъ меских... записати — што ест записано (Бориспіль, 1637 АБМУ 23); видечи доброе заховане жоны свое до себе, з доброе воли своеє записал ей замки свои (Острог, 1539 AS IV, 208); а вѣдачи болѣзнь єгѡ, зстѣпѣлъ єсмъ абыхъ єгѡ вызволилъ з рѣкъ єгѣптановъ (серед. XVII ст. Хрон. 81);

(кого ким, що чим) (важати, визнавати, мати за когось) бачити, діал. видіти: естли бы ко(л)ко

бра(т)и або вча(ст)нико(в)... а сказа(н)є бы против ни(х) вышло, въ чо(м) бы видечи собе с кри(в)доу до на(с) ѿтзв(а)в)шися ѿде(н) з ни(х)... тогды тако-вы(й) ѿ(т)поръ ѿ права не має(т) бы(ти) при(й)мо-ванъ (1566 *ВЛЄ* 56); коли са мо(и)се(и) народи(л) схова(н) бы(л) чере(з) три месеци ѿ(т) родичо(в) свои(х) для то(г) и(ж) его видели хороши(м) детате(м) (II пол. XVI ст. *КА* 578); они... Монарѣ Нб(с)номѸ оуклѡны чїначи, Ба̄ несмртѣльного, чл̄комъ выдачи... подārки коштовные ѿ(т)давали (Львів, 1616 *Бер. В.* 77); А хочешъ ли его видѣти валѣчны(м) Воиномъ: не єсть намъ война и валка протївко тѣла и крѣви (Київ, 1625 *Злат. Н.* 127 зв.); Видитъ в' томъ Клейнотъ свой Клейнотъ Црквѣ наша (Київ, 1637 *УЄ Кал.* тит. зв.);

(що) (*зазнати, пізнати*) побачити, відчути: а я де(й) самъ и челя(д) моѧ дво(р)наѧ выдачы таки(й) стра(х)... повтекали де(й) єсмо з домѸ до лѣса (Володимир, 1585 *ЖКК* I, 270); Али мы, братья, не упо-добляйме ся злomu, али добромu, если хочеме не видѣти надъ собовъ, анѣ чути грузной карности, которую то Павелъ святыи потвережаетъ (XVI ст. *НЄ* 220); *Охъ, лихо наше, вѣдѣлисмо страхъ пезиосний* (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 27); Працїючи..., напїтїи рѡзвмомъ не поймовалємъ, и не помышлалъ: яковїи страхъ..., бѣдєтѣ мѣти и видѣти дѣша, кгда ѿ(т) тѣла розлѣчїтїся си прїїдетъ (Львів, 1647 *Чис. Слово* 267); Прїїдѣте бѣдѣи дѣлїгелъ вшо града мѣтею..., пїїидѣте в' радость Гда свѣего..., //... ибѡ вы сподѡбїтєса: на землї живѡщи, видѣти мнѡгѡ и дїпнѡ премоу(д)рость мою Пб(с)нѡю (Чернігів, 1646 *Перлю* 160-160 зв.); **ку собѣ видѣти** (що) — відчути, пізнати що-небудь на собі: Молодшїй зась... Чл̄колюбіє Бжїє которое кѧ собѣ вїдѣлъ мārне оутрāтилъ, вшетечне жївши (Київ, 1627 *Тр.* 29).

Див. ще ВИДАТИ.

ВИДІТИСЯ, ВИДЕТИСЕ, ВИДЕТИСЯ, ВИДЕТИСА, ВИДИТИСЕ, ВИДИТИСЬ, ВИДИТИСЯ, ВИДИТИСА, ВИДѢТИСЕ, ВИДѢТИСЯ, ВИДИТИСА *дієсл. недок. 1.* (кому, що) (*сприйматися зором*) бачити, *діал.* видіти; бачитися, *діал.* видітися; алижъ дошли цр(с)тва иродова, тогды стала звезда што вела и(х). имъ же видитса (1489

Чет. 121); тыми словы... са розумѣю(т) чере(з) третью ча(ст) землѣ дерева и сѣна спаленого бо што са в ни(х) видело быти зелены(м) ѿго(н) непобо(ж)но(с)ти все пожєр) (XVI ст. *КАЗ* 617, на полях); малые са то комоу рѣчи видатъ, але атоли и тыхъ малы(х) рѣчей хр(с)тіанє в' неволи тѡрецькой живѡчи, з' ла(с)ки бжїє не терпять (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 213); Анѣ бѡвѣ(м) реклѣ, то єсть фѣкгѡра, але то єсть тѣло моє. Бѡ вѣ(м) невѣповѣдѣною справою перемѣнїаетъса, хотя(ж) на(м) вїди(т)са хлѣбъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 194); та(м) ѡбачишъ... телеса... котѡрые просвѣщаю(т)-са такъ же свѣтло(ст) пре(з) нїхъ мѡже(т) са видѣти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 233);

выглядати: нѡ звѣздами сплѣтеное котѡрое якъ сребро са вїди(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 74 зв.); азājъ тые фигоуры нечоудовные са ва(м) вїдатъ? (поч. XVII ст. *Проп. р.* 192 зв.); **на око видитъся див. ОКО.**

2. (кому) Здаватися, вважати, уявлятися: Мнѣ са та(к) вїдитъ, тые слова кгда бы са зє(з)вѡлили з ва(с)... и звязāли крѣпко нера(з)дѣлнѡю сїлѡ власть и єдность (Острог, 1587 *См. Кл.* 10); заты(м) коли надошла по(ч) чоты(р)на(д)цѡта..., около по(л)ночи виделоса жєкларо(м) и(ж) была бли(з)-ко ии(х) нѣкотѡраа краина (II пол. XVI ст. *КА* 150); чомъ суть одны, котрыи сїлнѡту свою не позна-ють, та видитъ ся имъ, ажѣ они май гораздъ видятъ, нѣжъ другиы (XVI ст. *НЄ* 109); Мнїтєса: Подѡбїтєса... вїдїтєса (1627 *ЛБ* 65); если кѡ мєжи нами вїди(т)са мѡ(д)рїи быти... то нехїи бѣдє(т) развнїи за глоуиою. абовѣ(м) хитро(ст) свѣта того шалѣньство єсть (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 57 зв.); **во снѣ видитса див. СОНЪ.**

3. (кому, що) (*сприйматися певним чином*) вида-ватися, сприйматися, здаватися, усвідомлюватися: кн<а>зь Андрѣй перед нами мовил кн<а>г<и>ни Михайловой: коли са видить тобѣ <моя дѣлница болша, то возми собѣ дворъ Кошоръ (Кошир, 1502 *AS* I, 147); естлиж бы пакъ пану Загорѡвському в третьей части виделася кривда, тогды мають зъ оныхъ двухъ частей именеи то ему дополнити (Вільна, 1552 *АрхЮЗР* 8/VI, 25); повѣжъ на(м) шѣто са тобѣ вїди(т) годи(т) лїса данъ дати цесарови,

или нѣтъ (1556-1561 ПС 95); на(й)бо(л)шей фрасу-
ю(т)ся ѿ дѣка види(т)ся имъ же ся з моцы и(х) то
выняло же дѣкъ зѣ лвова (Рогатин, 1591 ЛСБ 162);
Юда былъ хитлянень, та видѣло ся ему, ажъ лихо,
и моркоталь на жону за тото мащѣня, що мастила
миромъ ноги Христовы (XVI ст. НС 41); Еще тобѣ
види(т)ся не часъ встати (к. XVI ст. Розм. 6); при-
смотрѣса писма стго моудрости, кды неподбнаа
ре(ч) видѣласа, абы едѣнь незличономъ мно́жествѣ
спротивилса (поч. XVII ст. Проп. р. 150); З тѣхъ
тѣды свѣдо́цствъ ясне видѣтиса да́етъ, дшѣ
преставльшихса Мл̑твами, Ѡфѣрами, и Ялм̑жна-
ми за нѣхъ... ѿ(т)пѣщеніе грѣховъ ѿдѣржѣю(т)
(Київ, 1625 Коп. Ом. 154); А при то(м) и то
пѣтребно вѣдати тебѣ ла(с)кавы(и) чите(л)никѣ;
и(ж) таа Кнѣга преза́ннаа, хотя(и)са ви́ди(т) ма́ла
въ ча(х) (!) лю(д)ски(х), але вели́кїи съдѣржи(т) в̑
собѣ тайны (Чернігів, 1646 Перло 8).

4. (з ким) (мати особисту зустріч) зустрічатися,
бачитися, діал. видітиса: м̑ти твоа и братіа твоа
з̑вноутрь стоять и хотать абы са с тобою видѣли
(1556-1561 ПС 248); Потом в недѣлю,... видилса
есми с паном Иваном холопевскимъ у церкви
(Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 403); кого тѣды повѣмъ
кто хочеть з нимъ видитиса (к. XVI ст. Розм. 15
зв.); А въ томъ часѣ... Богури́нскій переїздомъ з̑
Кієва до Володимѣра видитса з̑ Терле́нскимъ (Київ,
1621 Коп. Пол. 1061); если дрѣв̑ бѣо за рѣкѣв̑ возме...
если са з рѣдичами... види(т) и витасе(т)... В тако-
выхъ в̑бѣтѣнка(х) кара́ніе дѣхо(в)ное... быва́етъ
назначено (серед. XVII ст. Кас. 42).

5. (кому) Хотітиса, бажатиса: И волєи бѣдет
сын мой... и его жона и дѣти... замок Степан зо
всим, што к немѣ прислѣхает, комѣ хотя ѿдати,...
даровати..., и к лепшомѣ,... то ѿбернѣти, яко са
емѣ... налепей видети бѣдет (Острог, 1522 АС III,
237); волность емѣ... тот... замок Степан..., комѣ
хота ѿдати,... записати... якъ са емѣ... налепей
видети бѣдет (Краків, 1531 АС III, 378); Якож дла
большого и мощнейшого способѣ людей, виделоса
// намъ всю землю Во́лынскѣю кѣ той послѣзе
нашой рѣшити (Олбенг, 1552 АС VI, 124-125);
Прѣто якъ са бѣде(т) вамъ ви́дѣти д̑чинѣти та(к)
или прѣ(з) его слѣгѣ, или прѣ(з) кого и(н)шого до

кнѣзя пишѣте (Дубно, 1596 ЛСБ 299, 1); а если в
Литве, ино где наближей — албо у Вилни, в собор-
ной церкви, албо в Новагородьку, тамъ, где ся
наслушней дѣтямъ моимъ и приятелемъ видети
будетъ (Володимир, 1609 АрхЮЗР I/VI, 393).

ВИДНО, ВІДНО, ВѢДНО присл. 1. У знач.
присудк. сл. (доступно зорові) видно, видко: за бро-
ною воеводиною прилегла гора... с которе ви(д)но
все посере(д) замькѣ (1552 ОКЗ 34); все обли(ч)е
синее, побито такъ, и(ж) ледве видно (Житомир,
1584 АЖМУ 118); Теперъ при немѣ не видно и
жадного апостола, и Марія боитса за нимъ
причинити (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 18); Та(м) ест̑
една // гора с то(и) гори ви(д)но сѣрку горячую
(серед. XVII ст. Луц. 535-536).

2. Світло, ясно: але скѣро по сѣбѣтѣ... бѣрзо
рѣно пѣки е́ще не ви(д)но бѣло. оудали(с) в дорогоу
(XVI ст. УС № 29519, 61); ви(д)но, свѣтло, illustris
(I пол. XVII ст. Своб. 18).

3. У знач. вставн. сл. Напєвно, очевидно: чл̑вкѣ
той не ест̑ чл̑вкѣ: бѣстїа ест̑, мѣн̑стрѣмъ ест̑ з
дѣши розд̑мнои и з безрозд̑мныхъ справъ злѣженое,
нешасливє живѣчєе..., вѣдно вѣчными чѣсы окрѣт-
нымъ мѣкамъ подлѣглѣе (Єв'є, 1616 УС Єв. 3
нєпум.).

ВИДНОСТЬ ж. Снѣтлїсть, яснїсть: але же и(х)
прє(д)ца напомина(л) в дє(н) сто(л)помъ ѿбла(ч)-
ны(м) яко(ж) мови(т) вѣ сто(л)нѣ ѿбла(ч)нѣ гл̑ашє
до ни(х) жебы хр̑пѣли або стєре(г)ли ви(д)но́сти
то(й) що ѿ(т) него мѣли (к. XVI ст. УС № 31, 166).

ВИДОВИ́СКО с. (те, що відкрите для спогля-
дання і повертає увагу) видови́сько, видовище:
Понєва(ж) и то самѣ е́дино видови́ско, срѣжшєє
е́ст̑ на(д) всѣ́кѣю мѣкѣ: на котрѣхъ позира́ючи
дѣша, грѣб̑житса (Львів, 1642 Час. Слово 267 зв.).

ВИДОКЪ, ВИДУКЪ, ВІДОКЪ, ВѢДОКЪ ч.
1. (сприймання зором) споглядання, бачення: Ест̑-
са чємѣ... задивовати (православніи хрєстїанє) ижъ
мы часто на д̑мерлы(х) смотрачы, и на погрєба(х)
ихъ бываючи пожыткѣ собѣ д̑ховного с̑ такового
вѣдокѣ не берємо (Корець, 1618 З. Поуч. 171); такъ
и см̑ртъ кѣждогѣ чл̑ка живѣтъ гѣбитъ: що сам̑ым̑
см̑слѣ(м) н̑аши(м) е́ст̑ я́вно з̑ ѿсѣбы хрєстїан̑ско
змерлои, // а на тѣхъ ма́рахъ до видѣкѣ намъ прє-

зентованої (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 937-938); раны свои пр(с)тыи показѣ(т) и(м)..., и ребро выставѣ(т) на видѣоу всѣ(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 163 зв.); **речь на вѣдоку** — видима річ; безумовно, безсумнівно: А што ся ткнетъ, якомъ вишей мало преложилъ, святыхъ Ігнатія и Фотія, ижъ зъ патріаршеского престола были складаны, естъ речъ на вѣдоку, же Фотій не былъ причиною зогнанья зъ престола Ігнатія (Київ, 1627 *Кон. Пал.* 743).

2. Вид, зовнішній вигляд, образ: Сібнь сказдается весёлый видокъ, позрёна всакой красоты (Почаїв, 1618 *Зерц.* 49); Топнѣючи ѡлбо мѣншость знаменѣючи вѣдле повѣги маестатѣ и достоинства, а свѣтачіиса вѣдле оказѣлости видѣкѣ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 148); **на видоку** — (як свідчать зовнішні ознаки) на вигляд: яко крѣпѣль на видокѣ, такіи пѣтъ сходилъ з него, капаючи на землю, высѣшаючи несмѣлости // члчѣй криницѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 90-90 зв.).

3. Видіння; привид, примара: дх̑ ст̑(й) пр(о)-
рцкы(х) видбковъ и слбвъ ест̑ причіною (поч.
XVII ст. *Проп. р.* 148 зв.); Мечтáніє: облѣда, ма́ра,
Тма, відокъ фалшійвий, покѣса (1627 *ЛБ* 63);
visum, видокъ, нозорь (1642 *ЛС* 415).

4. Видовище, дійство: В такóвoй бiтвi, театрoмъ або вiдoкoмъ ёсть: мiсто растoбiя, межi справeдливими людьми // н грiшними (Почaтiв, 1618 *Зерц.* 28-28 ж.); Почaтiв: Дивoвище, вiдoкoмъ, и гриско (1627 *ЛБ* 86); В тоi часi. Римaнe стрiбили н справoкали Розмaйтiн Трiбoмфi н вiдoки; нaстaвлaдлi Лiampi зaпiленi по всьoмъ мiстoв, н мiзбикi рoзмaйтiн (Чepнiгiв, 1646 *Перлo* 63).

5. Свідок: А оны не могли добыты, чомъ не продавъ былъ Чи(р), але даровалъ. Право было великое: быть видукъ и все село (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 222); Приню(с) я на то Алдомашъ передъ всѣмъ селомъ и виδοкомъ (Там же, 224).

справити видокъ — подати приклад: гды Володимера короля многіи... народове вzywали до своихъ вѣръ..., Господь Богъ нѣяко справилъ всѣмъ тымъ народомъ видокъ: Володимера и людѣ его якъ бы на вазѣ якої поставивши, абы... обирали збавенную вѣру (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 981).

Див. ще **ВИДЦА.**

ВИДОМЕ див. ВѢДОМЕ.

ВИДОМО див. ВЪДОМО.

ВИДОМОСТЬ *див.* ВЪДОМОСТЬ.

ВИДОМЪ *див.* ВЪДОМЪ.

ВИДОМЫЙ див. ВЪДОМЫЙ.

ВИДОМЪ див. ВЪДОМЕ.

ВИДОПТАТИ див. ВЫДОПТАТИ.

ВИДОЧНЕ *присл. (смп. widocznie)* 1. Очевидно, безперечно: писмо святое видочне свѣдчить, же не толко самъ апостолъ Петръ фундаментомъ Церкви, але сполечне зъ ним и вси апостолове (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 365).

2. Ясно, виразно, зримо: А по лѣте(х) мно́ги(х) гды вели́кій то(т) Хра(м) схи́лалъсѧ до оупа́дкѧ... Преч̑(с)таа Бѣа́ оказавши́сѧ видочне́ по́ты его дръжа́ла и вспи́рала, а́жъ бо́ное мно́зство воды́ было ѡ(т)да́лено (Киѡв, 1631 *Син. Тр.* 815); Порохъ взавши́ з' землѣ́ х̑с̑ очи́ небы́лыми слѣ́помѧ́ творить, видочне́ показю́чи же онъ́ естѣ́ той, кото́рый до́шевнымъ́ сила́мъ дае́тъ мо́цъ справо́ва(н)а́ (Киѡв, 1637 *УЄ Кал.* 142-142 зв.); она́а зве́зда не оуказа́ла бы́ видочне́ и я́вне х̑а́, е́сли бы́ не зни́жиласѧ́ и на(д) голо́вою́ отро́чати́ не ста́ла (Там же, 362 зв.).

ВИДОЧНЫЙ *прикм. (стп. widoczny)*. ♦ **свѣ-
докъ видочный** *див. СВѢДОКЪ*.

ВИДПОВІДАТИ *див.* ОДПОВІДАТИ.

ВИДРУКОВАТИ *она.* **ВЫДРУКОВАТИ.**

ВИДТИБЫТИ дієсл. док. (що) (ударили пошкодили що павуок в орґанізмі) порвати, поламати, повідбивати; и такь оучипили иже по чстыри на о(г)мѣноу были сго. иже еѣс тѣло крѣвѣю бѣло скѣпѣло. аже ви(д)тибѣло жили и кѣсти сго еѣын (Смоґирч, II пол. XVI ст. Прот. Д. 9).

ВИДУКЪ *дио.* **ВИДОКЪ.**

ВИДХНЕНЄ див. ВЫДХНЕНЄ.

ВИДЦА ч. Очевидець, свідок: Гдѣ рекъ, яко ви(д)ца тѣхъ речѣй, чѣднѣхъ, и страшнѣхъ, рекъ: по скорбѣ ѡной, помрачѣтсѣ слнцѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.).

Див. ще **ВИДОКЪ.**

ВИДЪ¹ ч. 1. Зовнішній вигляд: ты же архіпе
вида мое(г) оустрашаєшисѧ и не терпиши рабія
подобія силы (1489 *Чет.* 12); Хлѣбъ абовѣмъ
которого оуживаємо, видомъ своимъ з⁵ пшеницы

оучиненъ быти знаемо, але зъ истности, зъ пожи(т)кѣ и зъ стости, тѣло Хво, и самого телца оноу оупитанного быти его вѣрѣмо (Київ, 1637 УЄ Кал. 34); *Образно*: ви(д) его яко ливанъ избранъ, и яко кѣдрове, гортанъ его слáдость (поч. XVII ст. *Проп. р.* 235 зв.).

2. Обличчя: видомъ какъ свѣтило сияеши (1489 *Чет.* 155 зв.); Многимъ людямъ поморозило, кому ногу, кому пальцы, другому видъ, уши, носъ (1601 *МИВР* 78).

3. Образ, форма, вид: всѣхъ затопить, потѣкъ огненнй неподѣванѣ, ... елементѣвъ не растлѣть, тѣлѣмъ очѣиститъ и обнѣовитъ, и въ иный // свѣтлѣйшій ви(д) премѣнитъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.-143); Видъ. *Species. Forma. Facies* (1650 *ЛК* 433).

4. Вияв, вираження, втілення: не явно ли є(ст) все(му) позѣрѣ аггѣско(му), и члѣко(м) живѣщи(м) на зе(м)ли, яко сами есте тѣе би(с)кѣпство... ѡгонѣли, и того всѣми виды и ѡбразы свои(ми), бѣ(з)-пло(д)наго и не хр(с)тіа(н)ского жѣтїа... пока(з)у-ете (1598 *Виш. Кн.* 291 зв.); вѣдай ижъ Оучѣтелѣ... розмѣю(т) звѣрхнїи виды то естѣ ѡсѣбы хлѣба и вина (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 205); даль намъ... ѡ преч(с)тихъ Тѣйнахъ, Тѣло и Крѣвь свою прѣстѣю; по(д)види хлѣба и Вина (Чернігів, 1646 *Перло* 7 зв.).

5. Різновид, гатунок: Приправѣють тежъ и оздоблѣють тѣи кѣлива розмайтыхъ видѣвъ матѣріали и присмѣками (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 161); атегіна, ви(д) ве(р)бы древа (1642 *ЛС* 80).

6. Причина, привід: Извѣтъ: Причїна, замѣвка, // любѣ правдїваа, любѣ неправдїваа, вѣмовка, вѣдъ, ѡказїа (1627 *ЛБ* 45-46).

Див. ще **ВИДОКЪ, ВИДѢНІЄ.**

ВИДЪ² *див. ОТЪ.*

ВИДЫВАТИ (*стп. widywać*) *дієсл. недок., многокр.* (кого) Неодноразово, часто бачити: Видывали егѡ же ядалъ и пїалъ (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 123 зв.).

ВИДЫТИ *див. ВИДІТИ.*

ВИДЪ, ВЕДЪ, ВѢДЪ *част. (підсилювальна)* адже, же: килка мѣщанъ за вѣру на горло посажено, отъ которихъ панъ канцлеръ... шесть тысячей червонныхъ хочетъ, если хотятъ быти вольными а иншихъ вѣдъ и выличити трудно всюды (Київ, 1621

АСД I, 256);

(у сполуч. з **а, да, а... же**) однако, адже, все ж, та ж, тож: соуѣде... // ... мовили а видъ то(т) то є(ст) котори сѣжоваль и милостынѣ прошоваль (1556-1561 *ПС* 384 зв.); Да ведь не по небу летаешъ, але по земли, яко и я, пользаешъ! (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1047); а ви(д) же и то намъ не вадить розмѣти. и(ж) то та(к) быти можетъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 93 зв.).

ВИДѢНЄ, ВИДЕНЄ, ВИДЕНІЄ, ВИДЕНІЄ, ВИДЕНЬЄ, ВИДѢНІЄ, ВѢДЕНІЄ, ВѢДѢНІЄ *с. 1. (здатність бачити)* зїр: Справедливый ѡный тѣвїа, гды взѣроку и свѣтлости ѡчѣй пострадалъ бы(л). нѣвы(м) спѣсобо(м) прѣ(з) аггла расфаила, то є(ст) жлѣчїю рїбною... видѣна и прозрѣнїа достоупи(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 188); вѣрѣмо всѣоди Бгви, и не спротивлѣймося ємѣ, хѣта(ж) смѣслѣ(м) нѣши(м) и видѣню нѣшемѣ здаѣтѣся быти прѣтївно (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 185); я рабъ Божий Іовъ Борецкий... пятма смыслами телесными, то ест виденїемъ, слышанемъ, смакованемъ, повонянємъ и дотыканемъ, ... добре здоровый (Київ, 1631 *ПККДА II-1, 406).*

2. (*сприймання очима*) бачення, споглядання, оглядання: пр(д)те всї позорищници на видѣнїє дѣха а(н)тихри(с)това гласа, и ѡзрите его я(к) са бѣде(т) рѣманѣти и сорѣмѣти (1598 *Виш. Кн.* 290); Прїйдѣте(ж) тепе(р) всѣ православны(и) хр(с)тіане на виденїє того рапсакѣ папе(ж)ского глѣса (1599 *Виш. Кн.* 216); **на видѣня (вѣдѣнїє)** — на показ, про людське око: Али научайте ся хрестїяне, чѣмъ не мовитъ Христѣсъ за пустъ — не постїме, али постїти, али лише на (в)идѣня, якъ держатъ ся много ихъ сеи години, лише на вѣдѣнїє, а не вытъ правды постятъ (XVI ст. *НЄ* 35);

спостерїгання: Прохѣдѣмъся тѣлко до грѣбѣвъ; размнїмъ видѣнїемъ, покажї ми ѡ(т)ца, матѣрь, жѣнѣ, и дѣти, покажї ми коѣ Царѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 123 зв.).

3. (*те, що можна сприймати зором; предмет бачення*) вид, зовнїшнїй вигляд: Видѣнїемъ же насладѣтѣся красѣты жѣнѣської, и ѡздѣбѣ шѣтъ свѣтлѣхъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 21); не ты(л)ко видѣнїемъ лица моего наслади(ш)ся. но и пооученїемъ

слѡвъ мои(х) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 308); А еслися мя дѡткнетъ своєю рѣкою,... Брѣдкость внѣтъ чуеъ и хѡт' трѣтитъ до еден'а Дла самѡго по смерти трѣпѡго видѣн'а (Київ, 1622 Сак. В. 50 зв.).

4. (те, що постало перед очима) з'ява: АГГЛъ бо ГНъ съше(д) съ нѡсь... ѡ(т)вали(л) кѣме(н) ѡ(т) двѣрѣй грѡба и сѣ(л) на не(м) и было видѣнїе его яко промѣна страшнїи (XVI ст. УЄ № 29519, 45 зв.); Року прошлаго 1618,... указалосе дивное видение на небе, которое кометоу албо звездоу злучоу зовуть (поч. XVII ст. КЛ 87); А правѣ(д)никъ радѣеться бѣрзо с таковогѡ вѣдѣнїа АГГЛскогѡ, и с прихѡдѡ ихъ щаслївогѡ (Чернігів, 1646 Перло 127 зв.).

5. Обличчя, лице: виж... вызнал и поведил, иж... видел есми... во Ивашка Сенковича ранѡ битѡю на видени, а в пастѣха Тишка ран много битых, синих по хрыбтѡ и по рѣкам (Луцьк, 1558 AS VII, 39); Желехъ того Хрѣстицкого по виденю вдарилъ и за бородѡ былъ порвалъ (Петрків, 1565 AS VI, 262); виде(л) есми в по(д)дано(г) пѣна миколая... чу(н)ца виде(н)е с правѡе стороны ѡ(д)ранѡе до крове а за плѣчима ра(н)у синюю битую (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 20); на видѣню головномъ — з першого погляду: Ѡ волѡ(с)ю зась, ѡдно, дла того ино(к) головѡ за(з)рости попѣстилъ, абы бы(л) шпе(т)-ны(и) на вѣдѣ(н)ю головно(м) (п. 1596 Виш. Кн. 230).

6. Видовище, видовисько: Та(ж) погрѣ(б)ши и ѡплака(в)ши того трѣпа, и събравшесѡ всѣ зрїтели. ѡного видѣнїа бѣ(з)ѡбразнаго того гла(с)а, чѡдѡ(й)-теса и помина(й)те Его (1598 Виш. Кн. 218); жадномѡ сѡ на то(т) ча(с) не хотѣло смотрѣти на своѡго крола, але всѣ(х) ѡчи были ѡбе(р)нени на тѡе дивное виде(н)е. корѡна и ша(р)латъ (Острог, 1607 Лѣк. 22); Вѣрныхъ рабѡвъ твоихъ. На преслѡвное вѣдѣнїе събырѣашъ. Въ влаѣсти то своѡе яко БГъ маѣшъ (Чернігів, 1646 Перло 72 зв.).

7. (образ, що постає уві сні, в уяві, при передбаченні) видіння: И чтѡжъ ннѣ вїжѡ чюдо бѣрзо дивнѡе, видѣнїе же сладкое и всѣ(м) потѣшливое (Львів, 1591 Просф. 65); Мѡвитъ некды(с) пр(о)ркоу бѣ. Напиш(и) видѣна и вѣрази... на таблицѣ вѣрысѡ(и): абы перебѣглъ читаючїй ѡное (поч. XVII ст. Проп. р. 158); Еше... прїстои(т) тѡ

приложїти ѡ видѣнїа(х)... Григорїа... Котѡрыи видѣнїа и ѡбавѣна мѣвали, якобы нѣкотѡры(х) по смерти видѣли в'... мѡкахъ мѡчачихъсѡ (Київ, бл. 1619 О обр. 143); видѣна видѣти — бачити видіння: дѣха моего на всакоѡе тѣло и буду(т) пр(о)рковати снѡве ваши // и до(ч)ки ваши а млоде(н)ци ваши виде(н)а видѣти буду(т) (II пол. XVI ст. КА 7-8); видѣти въ видѣнїи, видѣти презъ видѣне(кого) — бачити у видіннї: вѣдѣ(л) е(м) ѡу видѣнїи на гѡрѣ синайско(й). мнѡго лю(ди) незлїченѡ(х) (XVI ст. УЄ № 29519, 36); ѡто му(ж) гаврїи(л), котѡрого(м) вѣдѣ(л) в' видѣнїи мое(м) летѡчего, дѡткноулсѡ мнѣ и мѡви(л) (Острог, 1599 Кл. Остр. 210); ѡцѣ нашѣ Іѡаннъ гды в' Кѣллїи своѡей пребывалъ,... вѣдѣлъ пре(з) виде(н)е мѡжа єдного, котѡры(й) повѡжноу твѡрю и постаѡоу его бѣди(т) (Київ, 1627 Тр. 556);

чудо: Але Христос Петра жабами не корѣмил, ани устен его гадом не сквернил. Токмо видѣнїе на приклад показал, абы и погѡнов до вѣры прїймовал (к. XVI ст. Укр. п. 84).

Див. ще **ВИДЗЕНЄ, ВИДѢ, ВИЖЕНЬЄ.**

ВИДѢТИ див. **ВИДІТИ.**

ВИДѢТИСЯ див. **ВИДІТИСЯ.**

ВИДѢТИСА див. **ВИДІТИСА.**

ВИДѢТѢ див. **ВИДІТИ.**

ВИДАЧИЙ, ВИДАЧІЙ прикм. у знач. ім. 1.

Зрячий: арѣи, или ара: Проклинаючїй, злѡрѣчачїй, або вѣдачїй (1627 ЛБ 179); Видачїи не познали Сна Дѡдва, а слѣпыи его познали (Київ, 1637 УЄ Кал. 40 зв.). Рѣклъ г(с)дѣ до негѡ:... хто(ж) оучинїлъ нѣмѡгѡ, и глѡхѡго, вѣдачѡгѡ, и слѣпѡгѡ; а коли не я (серед. XVII ст. Хрон. 82).

2. Пророк, вішун: прїидѣте а поїдемъ до видачѡгѡ, котѡрагѡ бѡвѣмъ ннѣ пророкомъ зѡвѣтъ пре(д) тымъ звано видачимъ (серед. XVII ст. Хрон. 207); впередъ видачїй — пророк, вішун: Прозорлївецъ: Впѣредъ вѣдачї(й), тѡкъ пре(д) тымъ Пр(о)рки звѡно (1627 ЛБ 101).

ВИЖЕЙОПИСАНЫЙ див. **ВЫЖЕЙОПИСАНЫЙ.**

ВИЖЕНЬЄ с. (смп. widzenie) те саме, що **видѣне** у 7 знач. ◊ **видѣти у виженью** — бачити у видіннї: та(к)же те(ж) е(с)ми виде(л) кони ѡ виже-

ню седачи(х) на ни(х) маючи па(н)циры ѿгни(с)-
тѣи и ахи(н)товы и си(р)ченѣи(и) (XVI ст. КАЗ 621).

ВИЖОВАНЬЕ с. Оплата за розгляд судової справи: А за працу свою ижъ бы большъ вижованья не брали (1547 АЗР III, 8); Вижованья грошъ, отъ присяги 2 грошы (Луцьк, 1557 ПККДА II, 534).

ВИЖОВОЕ с. Оплата урядовому чиновникові за свідчення про заподіяні комусь шкоди: тую прозьбу вашу и тыи вышей менены двѣ рѣчи, о вижохъ и о браньи вижового, рачитъ его милость подлѣ тоѣжъ ухвалы... вскладати на тыхъ, хто статутъ поправовати будетъ (1547 АЗР III, 9).

ВИЖОВЫЙ, ВИЖОВЪ прикм. Який стосується урядового чиновника — вижа або належний йому: мы стороны, вышей писаные,... // ... то все слышали и видали, и тѣмже весполек на лепшее сведомѣ при вижовой печати свои есмо печати к томѣ листѣ вижовомѣ приложили (Городище, 1551 АС VI, 117-118); А та(к) я тоѣ ѿповѣда(н)е его и вижово со(з)на(н)е до кни(г) за(м)ковы(х) записа(ти) казалъ (Луцьк, 1561 ТУ 92); И просилъ Кирикъ А(н)дреевичъ, абы тая жалоба и ѿповѣда(н)е его и вижово созна(н)е в книги замковыѣ записати каза(л) (Житомир, 1584 АЖМУ 130).

ВИЖУВКА ж. Узгір'я, підвищення, пагорб: а шило стецко из маркомѣ брато(м) свои(м) дали чергѣжъ межи вижоувками сѣмоу воскресенію (I пол. XVII ст. УИ 1911/9, 13).

ВИЖЪ ч. 1. Урядова особа, обов'язком якої було офіційне свідчення про факти злочинів, шкод, кривд: мы... приехали и до князя Ковельского... и вижовъ замкѣ Лѣцкого (Мизове, 1537 АС IV, 99); И показавши мнѣ ли(ст) его кроле(в)ско(и) мл(сти), проси(л) ѿ вижа, при которо(м) бы ме(л) мовити па(н)у Бо(р)зобогатому, жебы его не гамова(л) (Луцьк, 1561 ТУ 91); хто бы хотѣ(л) ѣ чиємъ дому речи краде(н)ные застати то(г)ды ѿ(т) вѣду беручи возного, маѣ(т) вѣдо(м) ѿзна(й)мити што ему згинуло,... а вместе ме(ст)ского вижа и к тому люде(й) сторо(н)нихъ... маючи при собе и при ни(х)... ты(х) рече(й)... искати маѣтъ (1566 ВЛС 103); прото неха(й) бы де(й) тая жалоба и ѿповѣда(н)е наше до за(в)трея до кни(г) не завожоно за чи(м) то(т) паробо(к) дома буде(т) абы и его раны

во(з)ны(й) або ви(ж) ѿгледе(ли) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 28); ѿнѣ... ѿповѣда(л) и ѿбѣжаловаль и вижомъ за(м)ковы(м) стороною лю(д)ми добрыми знаки ѿного кѣва(л)ту... ѿказова(л) (Варшава, 1571 ЛНБ 5, II 4043, 79 зв.); И прошу, де(и), пне вѣде, ѿ вижа, абыхъ тѣе речи свои застати мо(г)лъ, што ми погынули (Житомир, 1583 АЖМУ 65); А такъ мы, вѣдъ, выслушавъшы жалобы Миколая Водвинского, за прозбою ѿного, на ѿгледае ранъ, придали вижа (Бориспіль, 1615 АБМУ 9).

2. Арбітр, посередник від суду для засвідчення окремого факту злочину чи правового спору: А што са ткънет того, яко Гринко... меновал на людей Его Милости, штожбы они... броварные рѣчи з двора его покрали... князь... маѣтъ емѣ на то дати слѣдѣбника вижом (Берестя, 1512 АС III, 98); И на то отецъ архимандритъ... взял в нас вижем службника нашего Бѣлецкого, перед ким бы мел гран оказати (Луцьк, 1537 АрхЮЗР I/VI, 24); Я гри(ш)ко тру(ш)... да(н)ный вижо(м) кнѣзю... буремскому визнаваю симъ мои(м) листо(м) што(ж)... кнѣзь дми(т)ре(й) буремски(й)... ѣзди(л) до новосело(к) (Буремль, 1560 ЛНБ 5, II 4043, 23).

ВИЖЪВЯНЕ мн. (жителі села Вижова) вижвяни: на дорозе ѿказали вижъвяне дѣбъ порѣбаны(и) (1546 ОГ 46 зв.).

ВИЗВАТИ див. **ВЫЗВАТИ**.

ВИЗВОЛИТИ див. **ВЫЗВОЛИТИ**.

ВИЗВОЛАТИ див. **ВЫЗВОЛЯТИ**.

ВИЗЕРУНОКЪ див. **ВЪЗЕРУНОКЪ**.

ВИЗИТАЦИЯ ж. (смп. wizytacya, лат. visitatio) (здійснення урядових відвідин, переважно церков та монастирів, щоб перевірити стан справ) інспектування: отецъ Пузына, яко чулый пастырь, з повинности своеѣ пустивъшис в ѿѣздъ на ревизию и визитацию диоцезіеи своеѣ, хотѣлъ в маѣтъностяхъ кнежъны еѣ милости церкви и монастыри визитоват (Луцьк, 1633 АрхЮЗР I/VI, 673).

Див. ще **ВИЗИТОВАНИЕ**.

ВИЗИТОВАНИЕ с. Те саме, що визитация: Пѣстїлемса... на Визитованіе и споражѣніе, во всѣхъ Повѣтахъ, мѣстахъ и селахъ... не для якобъ привѣты и нѣкчѣмного зыскѣ... але боачьса и оухѣдачи страшны(х) вырѣковъ Г(с)да Саваѣфа

(Львів, 1645 Жел. Тр. 1 зв.).

Пор. ВИЗИТОВАТИ.

ВИЗИТОВАТИ, ВИЗИТОВАТЬ дієсл. недок. (стп. wizytować, лат. visitacio) (здійснювати відвідини, переважно церков та монастирів, щоб перевіряти стан справ) інспектувати: его милост отец Пузина до Острога... приехалъ, хотечи визитовати, если бы якая непилность в набоженъстве была (Луцьк, 1633 АрхЮЗР 1/VI, 674); Теды сама кнежна... его милости отцу Пузыне... визитовать и ревизовать заборонила (Там же).

ВИЗНАВАТИ див. **ВИЗНАВАТИ.**

ВИЗНАНЄ див. **ВИЗНАНЄ.**

ВИЗНАНІЄ див. **ВИЗНАНЄ.**

ВИЗНАТИ див. **ВИЗНАТИ.**

ВИЗНАЧАТИ дієсл. недок. (що) (означати) символізувати: Що знаменуєть сукна (!) що била вся цѣла и бѣла, и не било в ней шва, жаднаго. Майстеръ. // Тая сѣкня визначала стое хри(с)ти-я(н)ство (серед. XVII ст. Луц. 546-547).

ВИЗУВАТИ див. **ВИЗУВАТИ.**

ВИЗУИТЬ див. **ЄЗУИТЬ.**

ВИЗУТИ див. **ВИЗУТИ.**

ВИЗЬ ч. Тунець: pelamis, dis, визь риба (1642 ЛС 304); thunnus, визь риба мо(р)ская (Там же, 398).

ВИИГРАТИ див. **ВИИГРАТИ.**

ВИЙКА ж. ◊ **вийка коничая** — (назва рослини) кип'ятки (Polygala L.): polygalon, ви(й)ка коничая (1642 ЛС 320); **полная вийка** — (назва рослини) повій, повійка: lonchitis, по(л)ная ви(н)ка (!) трава (1642 ЛС 257).

ВИЙТИ див. **ВЫЙТИ.**

ВИКА див. **ВЫКА.**

ВИКАЗЪ ч. (стп. vykaz) вирок, судове рішення, судове розпорядження: А та(к)... су(д) для розмышле(н)я тоє речи ѡ(т)ложили есмо... намови(в)ши ся есмо з собою, а бачечи в то(и) справе, и(ж) еще головно(г)[о] виказу не вчинили (Житомир, 1584 АЖМУ 93).

ВИКАРЕЙ див. **ВИКАРИЙ.**

ВИКАРЕЙСКИЙ прикм. (який належить вікарію) вікаріїв: а естли бы... добра оные косьтедьные столу викарейского утерпить притрафили се, на тотъ часъ иншую угоду аренды зо мною... княз

викареи... учинити будут повинъни (Луцьк, 1559 АрхЮЗР 8/VI, 68).

ВИКАРИЙ, ВИКАРЕЙ, ВИКАРЫЙ ч. (стп. wikary, лат. vicarius) (помічник або заступник архієрея, єпископа чи парафіяльного священника) вікарій: реченые кнзи викареее мне... будутъ винъни и объезалися в таковыхъ сумахъ... листы квитиующими усьпокоити (Луцьк, 1559 АрхЮЗР 8/VI, 67); Папа Римский пишется вселенъскимъ, и опокою, и викариемъ Христовымъ, и слугою слугъ Божиихъ (1582 Посл. до лат. 1123); И просили тые менованые викарыеве Луцкие абы тоє оповедане ихъ до книгъ кгородскихъ Луцкихъ было записано (Луцьк, 1584 АрхЮЗР 1/I, 186); Сами бовемъ Єп(с)копове, сѣтъ Пна Пáпы лє(д)во Вика́рыами, послѣдгачами, по(д)лыми (Єв'є а. Вільна, п. 1616 Прич. отех. 11); панъна Софрония Ивашенъцевичовна... за позволенъемъ... ѡтѣцовъ... на то ѡмы(с)лъне ѡтѣ велебного в бозе ѡтѣца его милости Ксенъдза... Святое теѡлокии... вика(р)его Єнера(л)ного и по провинъция(х),... депутатовыхъ и тѣтъ до Киева зсланыхъ явне ѡстне и доброво(л)не для вписаня до книгъ... подала листѣ (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 131); отѣцове викарие, обавяючисе, нетолько протестантовъ переховывать не смели, але и сами в катедре не ночовали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 309).

Див. ще **ВИКАРИЯ.**

ВИКАРИЯ, ВИКАРЪЯ, ВЪКАРИЯ, ВЪКАРИЯ ч. (стп. wikarya, лат. vicarius) 1. Те саме, що **викарий**: Іосифъ... ѡ(т) фараѡна цр̄а вожены(и) на возѣ цр(с)ко(м) Пáно(м) всего цр(с)тва єгипе(т)-ского, або вѣкарією поста́влены(и), и посполіты(м) єгипта(н) нáзвиско(м) збавіте(л) свѣта былъ звáный (поч. XVII ст. Проп. р. 205); В томъ часе отецъ Иоанъ, витиснувши викарѣю моего,... всю маетность мою взялъ (Володимир, 1617 АрхЮЗР 1/VI, 450); над то, што тяжшая, викария и послушник его смѣет и важится тытуломъ церкви святого Спаса тытуловатися (Київ, 1629 АрхЮЗР 1/VI, 601).

2. Посада і будинок вікарія: и такъ есми отѣхалъ, спровавши маетность свою и церковь Божую, при которой и викарѣю zostавилъ письмомъ обьявровавши (Володимир, 1617 АрхЮЗР 1/VI, 450).

ВИКАРЫЙ див. **ВИКАРИЙ**.

ВИКАРЪЯ див. **ВИКАРИЯ**.

ВИКИДАТИ див. **ВЫКИДАТИ**.

ВИКИДАТИСА див. **ВЫКИДАТИСА**.

ВИКИНУТИ див. **ВЫКИНУТИ**.

ВИКЛАДАЧЪ див. **ВЫКЛАДАЧЪ**.

ВИКЛАДЪ див. **ВЫКЛАДЪ**.

ВИКОНАТИ див. **ВЫКОНАТИ**.

ВИКОНИВАТИ див. **ВЫКОНИВАТИ**.

ВИКОПАТИ див. **ВЫКОПАТИ**.

ВИКОРЕНИТИ див. **ВЫКОРЕНИТИ**.

ВИКРИКАТИ див. **ВЫКРИКАТИ**.

ВИКТОРІА, ВИКЪТОРИЯ ж. (лат. victoria) перемога: котории... заледве з манастира и з шпиралы с такою викъторією пречъ отошли (Луцк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 595); в Днѣ сѣй Хс̄ црѣ... Въ славѣ бѣ(з)тва свѣгѣ изъ Грѣба явѣса, Нѣ нѣси и нѣ земли днѣсь прославѣса. Виктѣрїа егѣ славна и знаменїта, якѣ смѣртъ вѣчнаа; смѣртю егѣ оубїта (Чернїгїв, 1646 *Перло* 60).

ВИКЪ див. **ВЪКЪ**.

ВИКЪТОРИЯ див. **ВИКТОРИА**.

ВИЛА мн. 1. Вила: aecumnula, вила, носи(л)ца (1642 *ЛС* 73).

2. *Перен.* (місце розгалуження доріг) розвилка, розвилка, роздоріжжя: попови резѣвъ два и надѣлатокъ въ кутѣ надѣ ставискемъ, въ вилахъ нивка ку Туриску (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 326).

Див. ще **ВИЛЫ**.

ВИЛАМАТИ див. **ВЫЛАМАТИ**.

ВИЛАМОВАТИСЯ див. **ВЫЛАМОВАТИСЯ**.

ВИЛГОТНЫЙ див. **ВЫЛГОТНЫЙ**.

ВИЛГОТНОСТЬ, ВЪЛКГОТНОСТЬ ж. (стп. wilgotność) волога, вильгїсть: пало насѣна... на камени, и на мѣсца(х) неплѣдны(х), гдѣ дла недостаткоу вильгѣтности и мѣкрости зосхло (поч. XVII ст. *Проп. р.* 22 зв.); А ижъ са оучинила напередѣ змѣнка о люнатикахъ, або о хоробѣ мѣсачной, о той розмѣняютъ нѣкоторые ижъ бываетъ зъ загнилой чокрогы або вѣлкгѣтности, которѣю латинѣницы гѣморамы называютъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 160).

ВИЛЕНЕЦЪ ч. (мешканецъ м. Вільна) виленець: спосро(д) себе млоде(н)цовъ досто(и)ны(х) на ста(н) дѣхо(в)ный оберете, и оупра(в)те въ слѣ(ж)бѣ бѣгѣ

и собѣ. я(к) виле(н)цы дѣчинили (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 1 зв.).

Див. ще **ВИЛНЕВЕЦЪ**.

ВИЛИВАТИ див. **ВЫЛИВАТИ**.

ВИЛИЗТИ див. **ВЫЛѢЗТИ**.

ВИЛИТИ див. **ВЫЛИТИ**.

ВИЛИЦА ж. Гак, гачок: Вилица... крѣкъ, гакъ (1627 *ЛБ* 15); uncin(us), кручок, вилици (1642 *ЛС* 416).

ВИЛИЯ, ВИЛИА, ВИЛІЯ, ВЪЛѢЯ ж. (стп. vilia, лат. vigilia) (день передъ яким-небудь святом) переддѣнь: Поидѣможъ до постѣвъ. Яко ся въ нихъ помешали: Великого посту укоротили, и иншихъ вилиями, Суботствомъ... затлумили! (1582 *Посл. до лат.* 1137); Дѣалоса на за(м)кѣ к(р) е(г) м(л) варшавскомъ, в сѣботѣ, вилію свата, стѣго мартѣеа ап(с)ла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 285); теперешни(и) день рыбны(и) естѣ чемѣжъ такъ естѣ Святого бартоломеа постѣ: вилия заповѣданы(и) естѣ по(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 43 зв.); Скоро по(д) се(й)мъ земла са трасла на вѣлѣю панны Ма(рии) гдромницѣ (!) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 174);

(день передъ Рїздвомъ) святвечір: ро(к) бо(ж) а.ф.пѣ во (в)торо(к) вилія бо(ж) наро(ж)на по(л)-ско(г) (Одрехова, 1585 *ЦДІАЛ* 37, 1, 22); А назавтрие, то естѣ декабра двадцѣгъ четвертого дня, въ вилію Божего Нароженѣя самъ его милость вечерню,... въ костеле новомъ Петра светого отправовавъ (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 483).

ВИЛИЯТИ див. **ВЫЛИТИ**.

ВИЛІЯ див. **ВИЛИЯ**.

ВИЛКА ж. Виделка, вилка: с ку(х)ни кома(р)ка в не(и) ви(л)ки желе(з)ные три ро(ж)ны три (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 5); Але хто кѣлвекъ оферѣвалъ офѣрѣ приходѣлъ слѣдга сѣщенническїй колї са варїло мѣсо, и маючи вилки ѡ трѣхъ збѣахъ в рѣцѣ своѣй, и вѣщаючи ихъ в котѣлъ, все // што вилками поднѣслъ брѣлъ собѣ сѣщенникъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198 зв.-199).

ВИЛКЪ ч. (стп. wilk) шуба з вовчого хутра: розказалъ вил(ст) слугамъ... которые... пограбили... ле(т)никъ чо(р)ны(и) аксами(т)ны(и)... ви(л)ковѣ два коштовали золоты(х) ше(ст) (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 125, 2, 1 зв.).

Див. ще **ВИЛЧУРА**.

ВИЛНЕВЕЦЬ, ВИЛЬНЕВЕЦЬ ч. 1. (мешка-
нець м. *Вільна*) віленець: горо(д)нанє, и ви(л)невъ-
цы, хожывали до Позънанья, до Варъшева, до
Гнезъна и до Рос(т)лавля (Берестя, 1526 *ТУ* 52).

2. Вл. н.: Герасимъ матфиевичъ ви(л)невѣ(ц)
мель... Гребель *л* (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 52 зв.);
илью вильне(в)ца... з нами на тые кгру(н)ты посла-
ти рачи(л) (б. Киева, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*, 2).

Див. ще **ВИЛЕНЕЦЬ**.

ВИЛОВИТИ *див. ВЫЛОВИТИ*.

ВИЛУЧАТИ *див. ВЫЛУЧАТИ*.

ВИЛУЧИТИ *див. ВЫЛУЧИТИ*.

ВИЛЧАСТЫЙ *прикм. (стп. wilczaty) (який має колір шерсті вовка) сірий*: Гры(ш)ко волыне(ц) на не(м) па(н)це(р) пры(л)бица шабля тарчъ древо по(д) ни(м) ко(н) ви(л)ча(с)тый (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 85).

Див. ще **ВИЛЧАТЫЙ**.

ВИЛЧАТЫЙ, ВИЛЬЧАТЫЙ *прикм. (стп. wilczaty) те саме, що вилчастый*: въ стани коней езныхъ взяли чотыри: кунъ сивый, турский,... дри-
кгонть вилчатый, турский, куплений за двесте
золотыхъ Полскихъ (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/1, 430); У Русачька:... лужьнико(в) чотыры,... коня
вильчатого зо всимъ на золоты(х) ѡ(с)мьдесятъ
(Житомир, 1650 *ДМВН* 194).

ВИЛЧУРА ж. (*стп. wilczura*) те саме, що
вилкъ: кгва(л)то(в)не выдравъ... було(в) турѣ(ц)-
кихъ па(р) пя(т), ви(л)чу(р) двѣ, сукъмано(в)... два
(Житомир, 1650 *ДМВН* 193).

ВИЛЫ *мн.* Те саме, що **вила** у 1 знач.: Вилы
sulcus (*Уж.* 1645, 39); клещи и вилы, и вси начинья,
и кадилники з мѣди починишъ (серед. XVII ст.
Хрон. 104 зв.).

ВИЛЬГОТНЫЙ, ВИЛГОТНЫЙ *прикм. (стп. wilgotny) вологий, вильготный*: тые сукна, яко у
вильготномъ местцу,... лежачи непросушиваные,
абы ся не попсовали,... на иншее местце... зложить
велели (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 235); якъ жрод-
ло при мѣстцахъ вилготныхъ и болотныхъ текдѣе,
настѣпивши горячость слѣчнаа, и егѡ, и мѣстца
емѡ близко прилеглыи высѣшаеъ (Вільна, 1627
Дух. б. 168).

ВИЛЬМИ *див. ВЕЛМИ*.

ВИЛЬЗТИ *див. ВЫЛЬЗТИ*.

ВИЛАТИ *див. ВЫЛИТИ*.

ВИМАЗАТИ *див. ВЫМАЗАТИ*.

ВИМЕРЯТИСЯ *див. ВЫМѢРАТИСЯ*.

ВИМИСЕЛЪ *див. ВЫМЫСЕЛЪ*.

ВИМИСЛИТИ *див. ВЫМЫСЛИТИ*.

ВИМИШЛЕННЫЙ *див. ВЫМЫШЛЕННЫЙ*.

ВИМИШЛАТИ *див. ВЫМЫШЛАТИ*.

ВИМОВА *див. ВЫМОВА*.

ВИМОВЛАТИСА *див. ВЫМОВЛЯТИСЯ*.

ВИНА, ВЕНА, ВІНА, ВЫНА ж. 1. Вина, прови-
на; грѣх; злочин: Сенько а Демьянъ, маючи вазнь на
отца моего Степана, безъ жадное вины, кромъ
знайдена копного,... пофативши отца моего..., ста-
ли его прутьемъ // бити (Луцьк, 1564 *Ив.* 262-263);
врадники его... за неакие вины кони въ подданных
нашихъ берѡтъ (Варшава, 1566 *AS VII*, 105); ажъ вы
не выпустите вашимъ виноватымъ, ни отецъ вашъ
небесный не выпуститъ вамъ вины вашѣ (XVI ст.
НС 52); если ся Бога боишъ, правду сознаешъ
(: пры комъ тая вина зостанетъ) (Вільна, 1599 *Ант.*
641); аще боудетъ чистъ ѡ(т) всѣхъ винъ недостѡй-
ныхъ, такого намъ,... ставити оу Еп(с)кпы (Львів,
1614 *Вил. соб.* 9); Всѣхъ моихъ винъ, и обрѣзъ, прошѣ
запомнѣте, И просѣте за мене всѣ Га̄ Бга̄, Бѣ ми
вѡлнаа была до Нѣба дорѡга (Київ, 1622 *Сак. В.* 48);
поха, а(е), вина, тѣета, грѣхъ (1642 *ЛС* 282); таа
вина моа проклатаа, бѣрзо изранила Рѣцѣ, и нѡзѣ,
и Ребра тво(и) (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.); ігѡмень
...// ... вины его недба(л)ства ѡ(т)пѣстѣти не
хотѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 43 зв.-44); **вина смерт-
ная (смертьелная)** — (дуже тяжка провина, яку не
можно спокутувати) смертний (смертельный) грѣх:
я ни единой // вины смртной в немъ не найдоую
(1556-1561 *ПЄ* 326 зв.); запра(в)ды ни единой вины
смертьел(л)ной не найдоую въ члѣѣ се(м) (XVI ст.
УЄ Трост. 65).

2. Звинувачення, оскарження: А што са доты-
чет вин и вымыслов,... на подданныхъ тыхъ именей Єго
Милости, теды жадныхъ речей не маю ѡбтежати
(Звиняче, 1553 *AS VI*, 10); вложили над головою
его тѣтулъ вѣны его. написано то есѣ ісѣ црѣ жидовь-
скій (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 53); Жыдове. пыта-
ни будучы отъ Пилата, якую бы вину приносили,
не могли иначе мовити, одно то, же ся Сыномъ

Божымъ чынилъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 203); ѡкорѣна, ѡкорѣніе, ѡклеветаніе. Скарга, ... вина, бе(з)честіе (1627 *ЛБ* 138);

скарга: еще на себе подношу особную вину на врьд, которому бы ся спротивила и всказу его послушна не была (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 187); А по вычитаню позву, сторона поведовая... просила абы той белое голове Полажце, которая обельжона и згвалчона, и которая о то отцу владиче Луцкому вину дала, рота присяги, водлугъ констытуции, выдана была (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 401); **вину валити** (на кого) — звинувачувати (кого): Оказанье неви(н)ности нашей, ... которую тотъ писа(р) поменены(х) сенѡдѣ книжо(к) обмовлае(т), на на(с) виноу валачи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4 зв.); **вину вѣложити** (на кого) — звинуватити (кого): грошей и розмаитыхъ речей и того всего уходечи, абы свою вину на мене вѣложилъ, смель мене потварити забитемъ (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/1, 167); **вину давати** (дати), **давати** (дати) **вину** (кому) — пред'являти (пред'явити) звинувачення: князь Роман Желеха шпикгѣть и винѣ емѣ ѡ забите брата своего, ... даеъ (Петрѣв, 1564 *АС* VI, 251); тот, которому яко принципалови вину дано, с того света зшол, с которымъ криминаль умер (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 262); Прииметь испытаніа: Даемъ вины. бѣдетъ каранъ (1627 *ЛБ* 101); И въ той шкоде своей дала вину паней Васильевой Вербской (Володимир, 1608 *Ив.* 287); **вину задавати, задати вину** (на кого і без додатка) — пред'являти (пред'явити) звинувачення, звинувачувати (звинуватити): кто чого на кого ведеъ а недоведеъ, самъ въ томъ заставаеъ, а затымъ такому каранью, которому подлегати мѣлъ обвиненый, самъ тотъ, который вину задаеъ, подлегаеъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 118); А въ ѡно(м) замѣшаню нѣкого не по(з)налы Зачы(м) самыжъ задавшы до гнѣву прычынѣ Єще на ныхъ небожа(т) свою(ж) вла(с)нѣю вынѣ (1636 *Лям. о приг.* 7 зв.); **вину складати** (на кого) — (*несправедливо звинувачувати*) складати вину: и(з)раелиты ...коли за зло(с)ти свои карани бываю(т) на пана сѣ гнѣваю(т) або вину складаю(т) (II пол. XVI ст. *КА* 552, на полях).

3. Кара, покарання: А за вину мае(т) седе(т)и ше(ст) неде(л), па(к)ли бы... шабли... добы(л) (1566 *ВЛС* 51); на празники старого календаря звонити не дадѣте, новый же святити и празновати с силою понудѣте и виноу запретѣте (1588-1596 *Виш. Кн.* 149); вязеня(м) ѡкрѣ(т)нымъ и винами часто мо(р)дѣю(т) (Львѣв, 1595 *ЛСБ* 277, 1 зв.); Єслимъ то оучинилъ оумыслѣне цѣ ли за да(н)еемъ (!) причѣны, нехѣй же тоую виноу не а ѡ(т)ношоу але ктѣ йный (Дерманъ а. Острог, 1603 *Лям. Остр.* 10); тая унѣя черезъ заруки презъ вины, презъ заруки урядовые, презъ вязеня до турмѣ по мѣстахъ и селахъ до себе примушають и приводятъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 17); **вина баниции** — покарання вигнання з батьківщини: писаны(й) то(т) пѣзо(в)... по ѡрожного его Мѣл пѣна Алекса(н)дра Пясеци(н)ского, А то до всказа(н)я на Єго Мл(с)ти вины баниции и є(г) пѣбликации за недопущє(н)є чинє(н)я ѡ(т)правы в мае(т)ности свое(й) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146); росѣказѣмо абысь пере(д) сѣдо(м)... станѣли... до присѣженя... // вины баниции... такъже шкодѣ десять тисєчє(й) золотыхъ (Луцьк, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 120 зв.-121); **вина банацыйна** — те саме, що **вина баниции**: прєрєчєныхъ боярѣ на баницию отосланныхъ вину банацыйну узнали єсмо и банитами ихъ бытъ узнаваемъ (Варшава, 1614 *АрхЮЗР* 8/V, 418); **вину налагати** (на кого) — накладати покарання, карати: Аще же ни и сами досадами им не одолѣте, в темницах затворяйте и без вин вины на них налагайте, бийте, безчєстѣте и убийте в имя найсвятѣшого папы (1588-1596 *Виш. Кн.* 149); **крывава вина** — кара смерті: Хто кого ѡ(б)винить в то(м) выступє которыхъ кривавою виноу або го(р)ломѣ караютъ (1566 *ВЛС* 110); **подѣ виноу** — під загрозою покарання: прє(з)витєри ѡ(т)ню(д) ставити и сове(р)шити не мае(м) по(д) виноу до скринки на рє(ч) дѣѡвнѣю по(д) стома копами гроши(и) лито(в)ски(х) (Берєстѣя, 1590 *ЛСБ* 118); ча(с) певны(й)... зложо(н) бы(л) на которы(й)... по(д) вєною двємасты гривє(н) зѣехали и тоє ро(з)граничєнє... ѣчини(ли) (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 78); а хтобы... якую перешкоду вышєй поменєнымъ чинити мєв, тєды я... жона моя и потомки наши в каждого права своим влас-

нымъ накладомъ под виною такъ сумы пенезей 12 коп грошей шкодь... повинни будем (Бориспіль, 1614 АБМУ 5); **поносити вину** (за кого) — нести відповідальність: Вамъ шлѣхтамъ котѣрыѣ маѣте сыни, абѣистѣ за нѣхъ не поносили вины (Острог, 1607 Лѣк. 184 зв.); **попасти в вину** (вины), у вины **попасти** — підлягти покаранню, зазнати покарання; бути винним: а котѣры(и) бы з на(с) попа(д)ши в тую вину платити єе не хотѣ(л) тогды таковы(и) ка(ж)ды(и) з на(с) маѣ(м) по(д)лѣчи по(д) вѣчноє... прокла(т)ство (Берестя, 1590 ЛСБ 118); к тому те(ж) попа(л) бы(л) єсми єго(ж) мл(с)ти ѿ многи(и) вины за мо(и) выстѣ(п) (Володимир, 1520 Арх.Р. фотокоп. 70); хмѣ(л) того по(д)даного, ѡная по(л)тора ва(н)туха, чере(з) пѣна Овлочи(м)ского пограбленая,... чи(м), де(и), па(н) Овлочи(м)ски(и) у вины, за грабе(ж)..., попа(л) (Володимир, 1594 ТУ 228); тую швачку, девку учтивую, кгвалтомъ взялъ..., за чимъ у вины, вѣ праве посполитомъ вѣ таковыхъ речахъ описаные, попалъ (Люблін, 1603 АрхЮЗР I/VI, 335).

4. (*грошове і матеріально визначене покарання*) кара, штраф: єго милостью... о злодѣйство... и о иныхъ всихъ проступкахъ позвани были, не мають отповѣдати, а ни суть обвязани никоторыхъ винъ платити (Краків, 1507 АЗР II, 10); а вина на ни(х) за то больше нѣтъ ѡ(д)но г грош (1552 ОЛЗ 176 зв.); А єсли бы хто пограби(л) не доводачи права тогды маѣ(т) дати вины на(м)... три ру(б)ли грѣше(и) (1566 ВЛС 12 зв.); А єсли бы бра(т) брата слово(м) в братствѣ наганьбивъ маѣтъ быти каранъ сѣдьямъ а вины камень воскѣ маѣтъ дати (Львів, 1586 ЛСБ 68); Былъ кара(н) П. Васили(и) буневски(и) д(в)ома фѣ(н)тами во(с)ку, котри(и) будѣ(т) повине(н)... ѡ(д)дати... а гды бы не мѣлъ ѡ(д)дати такое вини... теди маѣ(т) двоякое караня приняти (Львів, 1633 ЛСБ 1043, 35 зв.); **вина пенежная** — грошовий штраф: за нестанное (!) на першимъ второмъ року сказана была вина пенежная (Володимир, 1608 АСД VI, 117); **вина правная** — кара, штраф, визначені законом: И преречоное су(мы) пѣзе(и), декрето(м) кгро(д)ски(м)... присужоной, не заплати(л), за котѣры(м) спротивѣ(н)ємъ декре(ту) преречоно(му) и праву по(с)полито(му) в да(л)шую

є(к)зекуцию и (в) вины пра(в)ные попа(л) (Житомир, 1609 ДМВН 145); ѡ котѣры(и) грабе(ж) ѡ совитосѣтъ и вины пра(в)ные за тымъ походячие пово(д) вѣмъ позываѣтъ (Київ, 1633 ЛНБ 5, II 4060, 56 зв.); **вина статutowая** — кара, штраф, визначені статутом: На которого пана... су(д)я засажоны(и) ...стату(т) ѡ(т)вориль и... сѣдѣти былъ єму казалъ, котѣры(и) абѣ не то(л)ко был мелъ вину статutowую выпо(л)нити, алѣ єще, нарукавши су(д)и засажоному..., прочъ ѡтѣ суду... пошолъ (Житомир, 1584 АЖМУ 71); сторона поводовая тую то сторону позваную яко не(с)талую и п(ра)ва посполито(г) непослу(ш)ную ѿ вина(х) статutowы(х) пѣ(р)шого не(с)та(н)я за допусчѣ(н)ємъ судѣ нинѣшне(г) здала (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 106 зв.); **вина церковная** — (кара, штраф, визначені на користь церкви) церковна кара: хто бы ся сягнѣлъ слово(м) непочтивы(м) на кого таковы(и) маѣ(т) быти кара(н) виною це(р)ковною фѣнѣтъ во(с)кѣ бѣ(з) ѡ(т)пѣстѣ (Перемишль, 1600 ПВКРДА IV-1, 5); А котѣрого ты(ж) всѣ сполѣчне оберѣ(т) на старѣйшинство, нѣ маѣ(т)са с того вымовла(ти). Алѣ єсли бы са мѣлъ зборонѣти, маѣ(т) бѣти кѣра(н) виною цѣрковною (Львів, 1603 ЛСБ 325); **винами карати, карати виною (винами)** (кого) — накладати грошову кару, штраф: бояр путныхъ,... винныхъ и непослушныхъ подлуг выступковъ ихъ винами и горлом карати (Горохів, 1593 ПМКДА I-2, 158); А котѣры(и) бра(т) бы(л) кара(н) сѣдѣна(м) или виною маѣ(т) по ка(р)ности зара(з) перепросити того кому бы(л) провини(л) (Перемишль, 1592 ЛСБ 181); а непослушного и вы(с)тѣпѣно(г) межи собою кара(т)и вина(м)и (Перемишль, 1600 ПВКРДА IV-1, 4); **вину вкладати див. УКЛАДАТИ.**

5. Податок, плата: А зѣ винъ мѣсткихъ взялъ єго милость на себе по два гроши, а войтъ зѣ винъ и тежѣ зѣ ятокъ третій грошъ (Краків, 1507 АЗР II, 11); Татаръ дей поиманыхъ велишъ имъ [слугамъ] стережи и водити, и за то дей на нихъ вины берешъ (Вільна, 1523 АЮЗР II, 132); З винъ мешца(н)скихъ старостѣ иде(тъ) вѣ гроши (1552 ОВол. З. 201); Те(ж) сере(б)щи(з)ны ани ви(н) ѡпеку(н) бра(ти)... не маѣ(т) (1566 ВЛС 68); взяли(с)мо аї гро(ш) вины ѡ(т) бабы (Львів, 1607-1645 РДВ 27 зв.);

оплата суду: Пересѣ(д) децѣкованье вижова(н)е вины во(д)лѣгъ статѣѣ (1552 *ОБрац. 3. 142*); Вины пересѣ(д) вижованье де(ц)кованье блѣдачи во(д)-лѣ(г) статѣѣ (1552 *ОКр. 3. 148 зв.*); винѣ ани пересѣдовѣ брати... николи не мають (Почаїв, 1597 *ПВКРДА IV-1, 48*);

(*позичені гроші*) борг: А кто бы не ѡ(т)да(л) вины бра(т)ской, порѣку не ѡ(т)ходачи имає(т) поставити два браты до дрѣгое схо(ж)ки (Перемишль, 1592 *ЛСБ 181*); А кто бы не ѡ(т)далъ вины бра(т)-ской порѣкѣ має(т) поставити двѣ брато(в) не ѡ(т)-ходячи до дрѣгои сха(ж)ки (Львів, 1602 *ЛСБ 369*).

6. Повинність: На роботѣ на панцизнѣ мають подданые ходити скоро ден, а которыйбы не шолъ, тогды его виною не карати, толко на пню хлостѣ емѣ дати мають (1567 *АС VII, 120*); хтобы те(ж)... неприятелю ѡ(т)порѣ не чини(л) а рѣчи посполито(й) слѣжити не хоте(л) тогды кожды(й) таковѣю (ж) винѣ выше(й) помененѣю выпо(л)нити бѣде(т) повиненъ (Берестечко, 1573 *ЖКК I, 51*); подає(м)... имене свое... з десятинами и всѣ(х) люде(й) роботами по(д)водами винами пересѣдами и зо всеми и(х) пожит(т)ками (Юсківці, 1576 *ЛНБ 5, II 4044, 87 зв.*); именье наше дедичное... з повозами,... данями, винами великими и малыми,... нинешним листомъ нашимъ арендуемъ (Локачі, 1591 *ПККДА I-2, 162*); Коли возмѣтъ члѣвкъ свѣжо жонѣ не выходитъ на войнѣ..., але вѣленъ бѣдетъ без вины вѣ домѣ своѣмъ, абы се пре(з) одѣнъ рокъ веселѣлъ зѣ женою своєю (серед. XVII ст. *Хрон. 157*).

7. Причина, привід: рекли ємоу оученици его если же таковая вина є(ст) члѣкоу зѣ жоною то лѣпѣше є(ст) и не женитиса (1556-1561 *ПС 83 зв.*); Виною же, или причиною всему тому бѣды суть, иже всяко скорби намъ творять (Константинополь, 1594 *Малыш. 24*); вѣрѣмъ въ ѡ(д)ного ѡ(т)ца, котѣрый єсть всѣмъ почѣтокъ, и вина або повѣдъ (Острог, 1598 *Ист. фл. син. 44 зв.*); Ано, братя, Бгѣ указываетъ, што бесме задарѣ не изывали имя Божіє, // тай нѣ лаяли ся безъ вины (XVI ст. *НС 212-213*); Что єсть вина народное страсти и которого народа, доумѣтиса не могу (Унів, 1605 *Виш. Домн. 195*); Основаніє, ѣмеліонъ: Фѣндаментъ, вина, начѣло, грѣнтъ, закладъ, заложє(н)є (1627 *ЛБ*

153); Винѣ же семѣ подаде... отецъ Памво Берѣнда ...Архѣтипографъ... Стѣи Лѣвры (Київ, 1628 *Дор. Поуч. 520*); occasio, пѣс, блѣговреніє, (блѣговременіє — *Прим. ред.*) вина, причина, пово(д) (1642 *ЛС 288*); Тамѣ з вѣми в товѣриствѣ вѣчне жѣти. и Бгѣ мѣгѣо вѣнѣ безъ оуприкрѣна хвалѣти (Чернігів, 1646 *Перло 46*).

ВИНАЙДЕНЪЄ *див. ВЫНАЙДЕНЄ.*

ВИНАЙДОВАТИ *див. ВЫНАЙДОВАТИ.*

ВИНАЙТИ *див. ВЫНАЙТИ.*

ВИНАПАСТОВАТИ *дієсл. док. (що) (добитися чого-небудь нападками, дошкулянням) змогти, дошкулити, діал. винапастувати:* Повторне прошу тѣ, Ісѣ, не нападѣй пекла [мого], // Анѣ мене, бо не винапастѣшъ нѣчого. Коли ти Бгѣ, тамѣ собѣ сиди в раю, А я тебе тѣтъ не потребѣю (I пол. XVII ст. *Сл. о зб. 29-30*).

ВИНАРСКЪ *прикм. (який стосується винаря)* винарський: vinari(us), вина(р)скѣ (1642 *ЛС 414*).

ВИНАРЪ, ВИНАРЪ *ч. Виноградар:* и рекѣль кѣ винареви што южѣ третєє лѣто як // прихожоу а гладаю плода на том то древѣ смоковѣничѣно(м) а не найдоую (1556-1561 *ПС 279 зв.-280*); [wzi] Мѣлъ тежѣ винницы и, винари по горахѣ и на кармилѣ: бо былѣ члѣвкъ кохаючіисє вѣ справованью ролѣи (серед. XVII ст. *Хрон. 336*);

винар, винороб: далє(м) винарови ѡ(д) ѡправованя вина золоты(и) ѡди(н) (Львів, 1594-1595 *ЛСБ 1041, 1*); як Богѣ множит збожє... през орачей, и вино и напой през винаревѣ и их роботу,... так теж даєт вѣру през працу пастырев и учителей своих правдивых и вѣрных (Вільна, 1600 *Катех. 72*); Винарь. Vinitor. Rampinator (1650 *ЛК 433*).

ВИНДИКОВАНЄ *с. (смп. windykowanie, лат. vindiciae) домагання вирішити якусь справу на основі статуту чи права, вимога повернути власне майно: то все вѣчными часы ѣморяючы ѡ дорогѣ до дохожє(н)я и ви(н)дикова(н)я того всего завираючы на што є(с)мо тотѣ квитѣ нашѣ... межи себе дали по(д) печѣ(т)ми и(с) по(д)писами рѣкъ наши(х) (Вінниця, 1623 *ЛНБ 5, II 4058, 27*).*

Пор. ВИНДИКОВАТИ.

ВИНДИКОВАТИ, ВИНЪДИКОВАТИ, ВИНЪДИКОВАТЬ, ВИНЪДЫКОВАТИ *дієсл. недок. (смп.*

windykować, *лат.* vindico) (чого, в що, на кому і без додатка) домагатися вирішення якоїсь справи на основі статуту або права; вимагати повернення власного майна: През... учінок свой... помененье особы... въ вины... попали, о што все обещающее з ними правомъ, иле с права будетъ належало, правне чинити и тыхъ винъ на нихъ винъдиковать (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 8/III, 589); Не можетъ нихъто инъши(й) задавати Акъции то(л)ко, поводовая Сторона Которо(й) тоє Комъпетить, того доходити и винъдиковать, што дедъковавши, просила абы судъ, належнѣю Акъцию дъзнавши позъвано(й) Скутечъне ѡ(д)поведати наказалъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 141 зв.); А право... выразиѣ дчитъ, же хто до чого, не належитъ, то тежъ и права не маєтъ, то є(ст) и винъдыковать, того не можетъ за чымъ Просила ѡ(д) Акътора яко неналежнѣного волности (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 140 зв.); Што ся зас тичет вин правних, о которые инстикгаторъ нашъ,... в тые добра на позваном виндикует, теды тые пены... мы, крол... кондонуемо (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 173); Которых шкодъ своих таяж ее мл. пани стольникова любелъская не виндикувавши смертю с того света зошла (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 204).

ВИНЕН *див.* **ВИННЫЙ**¹.

ВИНЕНЪ *див.* **ВИННЫЙ**¹.

ВИНЕНЬ *див.* **ВИННЫЙ**¹.

ВИНЕСТИ *див.* **ВЫНЕСТИ**.

ВИНЕЦЪ *див.* **ВЪНЕЦЪ**.

ВИНИКНУТИ *див.* **ВЫНИКНУТИ**.

ВИНИМАТИ *див.* **ВЫЙМАТИ**.

ВИНИТЕЛНЫЙ *прикм.* у знач. ім. (той, хто звинувачує) обвинувач: винителны(й), то(т) который причинѣ ѡ(т) кого має(т). албо ты(ж) которі(й) кого виндѣтъ (1596 *ЛЗ* 32).

ВИНИТИ, ВЫНИТИ *дієсл. недок.* (що і без додатка) Винити, звинувачувати: Постараймоса братіа абы на(с) бѣ не вини(л), абовѣ(м) не потребде(т) на сѣдѣ свѣ(д)кѡ(в) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 159 зв.); Мы бра(т)ство Стѣго бѡгоявленя выслѣхали ли(ч)би Пано(в) шпита(л)ны(х)... которіе ря(д) сво(й) ѡ(т)правляли присто(й)не И нѣ в чо(м) не... выныли С чого и(х) квитѣмо и во(л)ними чинимо

(Львів, 1607-1645 *РДВ* 11 зв.); то, не на зневаже(н)є мѣста, але на оушанова(н)є Стѣхъ Бѣихъ захождемо, абы насъ огдрства выстѣпко(м) не винили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 147 зв.); imputo, причитаю, вми́няю, виню (1642 *ЛЄ* 229).

Див. ще **ВИНОВАТИ**.

ВИНИЦА *див.* **ВИННИЦЯ**.

ВИНИЧИНА ж. Виноградна лоза: bethysalca, лоза че(р)ная, виничина (1642 *ЛС* 102).

ВИНИЧНЫЙ *див.* **ВИННИЧНЫЙ**.

ВИННЕ *присл.* Винувато, з почуттям вини: а иже(м) я то за пѣя(н)ствомъ глѣпого розмѣ своего... // ... бы(л) про(ч) втѣ(к) и тым є(м)... своего мл(с)тивога пна на ла(с)це которѣю(м) пере(д) ты(м) мѣва(л) нарѣши(л) тогды што(м) чини(л) во все(м) даюса вин(н)є ваше(й) мл(ст)и (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 140-141); Ада(м) вінне оумѣръ, бо згрѣши(л): а Хс̄ Г̄(с)дѣ невінне оумѣ(р), бо не згрѣшилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 770).

Див. ще **ВИННО**.

ВИННЕЙШИЙ, ВЫННѢЙШИЙ *прикм. найв. ст.* Найбільш винний: А па(н) Федо(р) сенюта... проси(л)... абы черезъ ми(ст)ра ѡ(д)но(г) с ты(х) по(й)маны(х) ми(с)ка бы(ло) ѡпытано розумеючи его бы(ти) ви(н)не(и)ши(м) в заби(т)ю брата своѣ(г) (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 21 зв.); Не ва(м) то але бг̄д самому провины(л). Же смѣлъ рѣкд по(д)носити на та(к) стѣе справы. Чы(м) ся всѣ щытимо и до(с)таємо славы Ро(з)суди которы(й) ты вы(н)нѣ(й)шы(й) в таково(й) го(р)до(с)ти (1636 *Лям. о приг.* 3 зв.); Который то возный тамже перед их мл. на громаду зобранныхъ хлопѡвъ перепытовал се и межи хлопами и громадою о виннейшихъ подданныхъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209).

Пор. **ВИННЫЙ**¹.

ВИННИЙ¹ *див.* **ВИННЫЙ**¹.

ВИННЫЙ² *див.* **ВИННЫЙ**².

ВИННИКЪ, ВИНЪНИКЪ ч. 1. Винороб, винар: ка(к) и(х) права май(д)боръское несѣтъ кра(в)ци... стре(л)ники вин(н)ики лу(ч)ники... а с ты(х) вси(х) ремесникѡ(в)... г(с)дрь на(ш) на замо(к) свои вына(л) по два ремесники мѣ(ти) к за(м)кд (Київ, 1518 *Арх. Р.* фотокоп. 29); Пивоварника, винника, мелника, который ся ему не сподобает, волно ему

его выкинути (Кременець, 1569 ПККДА II, дод. 558); Въ томъ же року... самъ панъ Городинский... нашолъ кгвалтомъ... на винницу... тамже челядь и винника протестующихъ се съ тое винницы... выгнавши, взялъ и кгвалтовне пограбилъ статковъ..., до паленя горилки належачихъ (Луцьк, 1618 *АрхЮЗР* 6/1, 389); Винаръ: Винникъ (1627 *ЛБ* 15).

2. Вл. н.: гринець ви(н)никъ (1552 *ОВин.* 3. 137); ле(в)ко ви(н)ни(к) (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 11); грицько винъникъ (1649 *РЗВ* 99 зв.).

ВИННИЦЯ, ВЕННИЦА, ВИНИЦА, ВИННИЦА, ВИННИЦА, ВИННЫЦА, ВИНЪНИЦЯ, ВИНЬНИЦА ж. 1. Виноградный куш, лоза: А коли южь былъ часъ. послалъ до виногра(д)никовъ слоугоу абы плоды зъ винъницъ в'залъ ѡ(т) виногра(д)никовъ (1556-1561 *ПС* 174); много с'ялъ... погорѣло и древа... оливного. помара(н)чій і винъницъ (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 27 зв.); Обиманіє: Збиранье зъ винницъ гронъ (1627 *ЛБ* 168); А тобѣ езекиѣ то бѣде знакъ ѣжь сего рѣдъ саморѣдное збѣжѣ, але трѣтегѣ рѣдъ с'яте и жнїте: садїте винницы и ѣжте ѡвоцы ихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346); *У порівн.*: столица ри(м)скаа квітне(т) и родить яко винница (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 126); *Образно*: Я емъ винница, а вы винничное галузя (XVI ст. *НС* 123).

2. Виноградник: Зымайте намъ лисенята малии, котрыи жъ то казять винници (поч. XVI ст. *Песн.* л. 51); Вин(н)ицы в ѡ(д)на пере(д) замкомъ... а дрѣгаа на горѣ вышгороде (1552 *ОКЗ* 41); Злыхъ зле погубить, // пушлетъ на нѣ мѣчъ римскый и винницу свою дасть другимъ робутникумъ (XVI ст. *НС* 127-128); Подобалася лакомой Евдзій, винница едной вдовы (XVI ст. *УС* № 29519, 282 зв.); А далѣй на долинѣ 4 нивы, и пу(д) чопу(в)скима, винницами великая до воды (Бенедиківці, 1603 *НЗУж.* XIV, 222); Иліа пр(о)ркъ тыми негдысь словѣми ахауо идоучемоу до винницы наватовы, котрѣю былъ взалъ неслоушне, грози(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.); Якъ якій богѣтый фолварокъ, зъ многими приходами, зъ ви(н)ницею оуорожа(и)ною, зъ зе(м)лѣю обфїтоу...: такъ зацное было село адамово (Вільна, 1627 *Дух. б.* 103); Виноградъ: Винница (1627 *ЛБ* 15); Былъ єди(н) члѣкъ господар' кѣторїи насади(л) ви(н)ницѣ, и опаркѣни(в) єи

оукупаль ты(ж) в не(и) прѣсы (1645 *УС* № 32, 122); ани позосталыхъ колосѡвъ зберѣшь, ани в' винницы твоє(и) гро(н) и ягоды оупадающихъ але оубѣгимъ, и гѡстемъ на (з)бира(н)є зоставишь (серед. XVII ст. *Хрон.* 122 зв.).

3. Винокурня: Отъ солоду цехованого у бровари от вару пива по семи грошей и четверт молоту, а тижъ..., хто варит, арандару зо пять грошей до винницы (Кременець, 1569 ПККДА II, дод. 558); побра(л)... (в) ви(н)ницы што ко(л)векъ было... проса молоченого три(д)ца(т) мерокъ (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4); А коли пришли до винницъ мѣстски(х), оуказѣлса молоды(и) ле(в) срѣбкїй а рїчѣчи(й), и забѣжалъ ємѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 184 зв.); взяли... в дворе и въ винницы вси начиня домовые (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 405).

4. *Перен.* Християнська віра: Если бы, ведлугъ твоее повѣсти, папѣжъ римскїй былъ противнымъ Христови и Петрови..., не разширялъ бы тоее вѣры або винницы своее въ далекіе крає (1603 *Пит.* 7); Штѡжъ еще, гды пѡйзримъ на жїтїє... Євѡймїа..., и гды тогѡ пѡстѣпки розбїрати бѣдемъ; ано Богобѡйне..., жїлѣ, ано ѡвоцъ сторѣкїй Гви принѣсь, ано... ѡхѡтне ѡ(т) самѡи зорѣ працювалъ в' винници Г'да (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 164); **винница Христова** — поле поширення християнської віри: з которого за единопдушнымъ вашихъ милостей непорушеномъ заставляю се за церковь Бозкую, матку нашу, винница Христова, то есть Братство милосердія, годный овоцъ з себе выдавала, а не потребное было ...выкидала (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288); **небесная винница** — царство небесне, рай: Мы теды пилный опытъ чинѣмо, чи естесмо в' ѡной невѣдомой зе(м)-ли насѣяны и в' небесной ви(н)ниці прищеплены (Вільна, 1627 *Дух. б.* 123);

перен. церква: Црковъ по(д) Рїмскимъ Папѣжомъ, не есть далѣй црковью, але Речью посполїтоу якѡю(с), лїудскою, ... Ви(н)ницею есть, то(л)ко на оупоєніє ноа (Єв'є а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11 зв.).

5. *Перен.* (основа релїгїї) єврейскїй народ: винница есть нарудъ жиудскый, што єи чинивъ Бгъ на земли своєю, а плутъ есть ангелы (XVI ст. *НС* 127); Винница'єсть нароу Жидѡвскїй зъ Єгїптѡ

перенесенный, а в' земли оѣцѣной ѡ(т) Бѣга, насаженый. Як' ѡ томъ Бж(с)твѣнный Дѣдъ мѡвить; Вѣнницѣ з' Егѣпта перенеслъ, выгналъ, Поганъ, и насадилъ Еѣ (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 487).

ВИННИЧНЫЙ, ВИНИЧНЫЙ, ВИННИШНИЙ
прикм. 1. Виноградный: Я емъ винница, а вы винничное галузя (XVI ст. НЄ 123); *У порівн.*: оуступлю на палму а похвачю оwoщѣ еe; и боудуть перси еe яко гронове виннишнии (поч. XVI ст. Песн. п. 55).

2. (який належить винниці) винницький: начиня броварные и виничные, властнымъ коштомъ пановъ протестантисъ справленые (Житомир, 1646 АрхЮЗР 6/І, 540).

3. (який стосується вина) винний. **ВИННИЧНЫЙ покой** — кімната, призначена для пиття вина: Оувель мя есть царь до винничного покоя, и зрядилъ есть в' мнѣ любовь (поч. XVI ст. Песн. п. 50).

Див. ще **ВИННЫЙ**².

ВИННО, ВИНЬНО *присл. у знач. присудк. сл.* Заборговано, винувано: такъ же и передъ тымъ, ижъ ся на потреби церковные тое епископии Луцкое, на отыскане добръ церковныхъ рознымъ особамъ... черезъ насъ сполною рукою, виньно зостало и листья нашими варовано есть (Луцьк, 1595 АрхЮЗР 1/1, 461); сѣмъ двесте копѣ гроше(й) лито(в)скихъ мнѣ само(й) слѣдѣжачю ви(н)но зо(с)талые, которыми то записами вышѣменованые особы записали и ѡбликовалися (Кременецъ, 1627 ЦДІАЛ 181, 2, 132, 9, 1); воловъ сѣмъ а коровъ тринадцатъ и яловятъ шестеро взявъ,... и еще болшей быдла у челяди войсковой розныхъ особъ, и за дługi набралъ, що му было винно в обози (Житомир, 1630 АрхЮЗР 1/VI, 616); которые Пнзи протестѣючие для знесенъ заставъниковъ а меновите Его м(л) Пана Алексанъдра Ѡлекшича были зобрали Которому виньно три(д)цатъ тисече(й) золоты(х) (Киѣв, 1633 ЛНБ 5, II 4060, 24 зв.).

Див. ще **ВИННЕ**.

ВИННОСТЬ¹, ВИНЬНОСТЬ, ВИННОСТЬ ж. Провина, вина: Его Милостъ тыхъ часовъ безъ жадное моеѣ// винности тьи сѣла в мене ѡтналъ (Берестя, 1512 АS III, 97-98); я се к томѣ знамъ ижемъ ва(с) кла(л) є(д)но не(з) своего ѡмыслу ани за вашу ви(н)ность є(д)ножь за тую причину и(ж) ма

проси(л) ѡте(ц) ниѡа(н)ти(и) и па(н) воло(с) (Лѣвѣв, 1552 ЛСБ 17); ни единой винности не найдоую в' то(м) то члѣцѣ (1556-1561 ПЄ 324 зв.); прѣвелѣ есте мѣ тог члѣка. на которогъ мовѣте. иже бѣ онъ люди розворочал. чого і я предъ вамѣ пыталъ его. і нѣ единой винности не нашолъ єсми в томъ то члѣци (Володимир, 1571 УЄ Вол. 82); Пры томъ г(с)дру свѣты(и) ми(т)рополите з великою се(р)дечною жалосьтию того ѡживаю и(ж) таковую нехоть и неласку вм(л) на собе бо(г) ве(ст) безъ всяки(х) прычинъ и ви(н)ностиє(и) мои(х) ѡ(т)ношу (Лѣвѣв, 1593 ЛСБ 245, 1); тоє самое досытъ бѣ могло быти до показанъа винности, же замѣтилъ цѣрковъ, ни дла чого доброго (Острог, 1598-1599 Апокр. 19); **безъ винности** — безвинно: пришли до мене панове мещане лво(в)ские... желуючи на мене пере(д) посла(н)цемъ митрополита є(г) м(лѣ)... а(ж) бы(х) я и(х) кла(л) свово(л)не бе(з) ви(н)ности и(х) и ку закону не пуща(л) (Лѣвѣв, 1552 ЛСБ 17).

ВИННОСТЬ², ВИНЬНОСТЬ ж. Повинність: Ви(н)ность. Ѡгороды ѡwoщовые городать дво(р) ѡвесь крѣгомъ ѡгороживаютъ ста(й)ни на кони з лозы плѣтѣтъ (1552 ОЛЗ 185); Виньность. Тыє люди дають ключъникѣ ѡрочистого платѣ... с ко(ж)дого дворища по вѣ грш(й) (Там же, 185 зв.); ѡ(т) вѣ летъ тоє ви(н)ности тагнѣти перестали (1552 ООвр. 3. 105 зв.).

ВИННЫЙ¹, ВИННИЙ, ВИНЬНЫЙ, ВИНЬНЫЙ, ВЫННЫЙ, ВЫНЬНЫЙ, ВИНЕНЪ, ВИНЕНЬ *прикм.* 1. (в моральному або юридичному відношенні) винуватий, винний, винен: Мы, подлугъ присяги и свѣдоцтва того жыда Товьи, Михеля и его жону въ томъ нашли правыхъ, а докторовая винна, ижъ она тыхъ шкодъ своихъ на Михелю и на его жонѣ не доискалася (Краків, 1518 РЕА I, 95); к'то бы к'лалъ са дарѡ(м) которыхъ [ол'тарь] є(ст) на немъ, винень є(ст) (1556-1561 ПЄ 98 зв.); такъ єсмо нашли и сказали, ижъ Желехъ во всемъ томъ... виннымъ зосталъ (Вѣльна, 1565 АS VI, 285); где бы дей пани Борисовая Охлоповская в томъ не была виньна,... теды бы дей была зараз в томъ опытъ учинила (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 373); Девятое: нѣкто нагай не судить нѣкого, доку не оузнавать, ци винень, ци нѣтъ (XVI ст. НЄ 83);

А штожь, чи винна вона съ того, же сынове съ не всѣ однакого послушенства бывають?! (1603 *Пит.* 98); быся было наше пи(с)мо впро(д) ѡтослаѡ нѣ(м) з киева при(с)лано не было бы тоѣй мовы, але кто(ж) виненъ. Мы же(с)мо ѡ(т)волочили прости и на(м) бже (Львів, 1642 *ЛСБ* 559, 1); Що на(д) мѣрѣ то грѣхъ: не винно вино. але пѣнство проклѣто (Чернігів, 1646 *Перло* 4 зв.).

2. (який має борг) винний, винен: Ино король его милость осталъ ему виненъ сто копѣ и 30 копѣ, а старого долгу виненъ его милость пять сотѣ копѣ и тридцать копѣ (Краків, 1508 *АЮЗР* II, 120); двесте коп грошей бѣдѣ винен, кгда мнѣ княз его Милость, то все... тьи товары ѡтдасть (Вільна, 1550 *AS* VII, 9); Я Петръ великій мещанинъ ѡнтверпскій зєзнаваю ижъ виненъ естемъ Янови блянкарѡви... сѣмѣ чтыридєся(т) сорокъ либрѣ флядрѣскихъ (к. XVI ст. *Розм.* 71); и(х) м(лст) зѡ(ст)али ми ви(н)ны на ѡбликѣ запи(с) сво(й) доброво(л)ны(й) пє(в)нѣю сѣмѣ пнѣзе(й) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 32 зв.); А ещє мови(т) папу(ж)ка ми виненъ кга(л)-бино(в) добры(х) 500 за воли (Ясси, 1627 *ЛСБ* 436, 1 зв.); девять копѣ литовскихъ на тую роботу зосталемъ ему виненъ (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 409); маєть быти послѣдшная,.... жєбы исповѣдѣющійся бѣлѣ готѡвымъ з' ѡхѡтою прынѣти всѣкѣю покѣтѣ... такъ те(ж) и ѡ(т)дѣти што комѣ виненъ, иначєй исповѣданіє не было бы ва(ж)ное (Львів, 1645 *О тайн.* 79); Котѡромѣ я виненъ барзо многѡ Тмѣ талѣнтѡвъ дѣѣній злѡгѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 19 зв.).

3. (який є причиною чого-небудь) винний, винен: Не Грекове тєды, якомъ вышей повѣдалъ, винни того розєрваня, але папєжъ Римскій (1603 *Пит.* 32); то поспѡлите быває(т), же пѣна наслѣдѣю(т) и слѡуги. а прѣто єсми недѡбре жѣти позвѡлишъ, погорѣнѣня по(д)дѣны(х) виненъ боуде(ш) (Острог, 1614 *Тєст.* 147); еслѣбы в' ѡтробѣ матери(н)ской зостѣло живѡє немѡва(т)ко, а мѣтка бы ѡмє(р)ла// тогды пови(н)ность хрєстїѣнськаа вытагѣеть, ѡбы было вѣнѣтѡє распѡрѡвши мѣтѣкѣ ѡмєрлѣю, иначєй еслѣбы хто могѣчи ѡчынѣти, занєдѣбалъ, бы(л)бы виненъ вѣчного затрѣчєнѣ ѡного дѣтѣтка (Львів, 1645 *О тайн.* 16-17); Если хто з нѣнавѣсти члѣвка

попхнѣтъ ѡбо на нєгѡ кѣнєтъ з' засѣды, ѡбо бѣдѣчи ємѣ нєпрїѣтєлє(м) рѣкѡю ѡудѣритъ, а ѡнъ ѡумрєтъ, котѡрый ѡудѣрилъ винєнъ бѣдєтъ мѣжєбойства (сєред. XVII ст. *Хрон.* 150 зв.).

4. У знач. присудк. сл. з інфінітивом (виражає необхідність робити що-небудь) повинен, зобов'язаний: тежъ естлибы князи Сонкѣгѣшковичи по тьи лѣта дѣржали его имѣнѣ... ѡкладали и брали на его людєхъ поплатки звыжъ, нижли винни имъ подлє давного ѡбычаѣ платити, ино тьи пѣнази мають ѡни князю Рѡговицкомѣ вєрнѣти (Краків, 1510 *AS* III, 73); тѣю тежъ вєжѣ винни крыти кобры(н)цы (1552 *ОЛЗ* 157 зв.); Мостъ пере(д) замѣко(м) на палєхъ ви(н)ни робити его зєманє и бодрє (1552 *ООвр.* 3. 100); а то(т) исты(и) ива(н) бра(т) му(и) вѣне(н) ма при собѣ хѡва(ти) до смє(р)ти (Одрєхова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 14 зв.); А же за такъ великій выстѡпокъ покѣта и нагорода зъ особы Петровы показѣтисѣ и учинѣти винна была (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 428); Имѣю: Мѣю, дєржѣ. Так же: естемъ вѣненъ, повѣненъ (1627 *ЛБ* 48); тѣя су(ма) тѣ є(ст) длѣ памєти напѣсана: лє(ч) пнѣ грѣгоры(й) ю вѣзє(л) и рахѣно(к) с нѣѣ дѣти винєнъ бра(т)ствѣ (Львів, 1628 *ЛСБ* 1049, 7 зв.); Котѡрого Маєстѣтѡви за все дѣковѣт виннисмо (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 226).

5. (який вчинив злочин, грѣх, провинився) винний: Мы єсме винни, чѡмъ сѣ выдѣмѣтуємє изъ слабѡвъ вѣровъ нашєвъ выдѣ тои добрѡи волѣ Бѡжєи (XVI ст. *НЄ* 118); та мы єсме людє грѣшныи, винныи, идємє изъ Єрусѣлима у Єрєхѡнъ и ѡбєртаємє сѣ ико// грѣхѣмъ лихѣмъ, коли правду Бѡжую лишаємє (Там же, 160); Назаутрѣє ранѡ радѣ ѡчынѣлы Вши(т)ки(х) до судѣ з ѡсобна водѣлы Пытаѡчы котѡры(й) бы(л) бы прычыною того Ставѣте вынѣного (1636 *Лѣм. о пр.* 10 зв.);

у знач. ім. винний, винуватець: я з ними справєдливѡсти ємѣ не борѡню и за винныи не хѡчѣ стоѣти (Львів, 1537 *AS* IV, 86); А еслѣ ихъ не ѡсѣдитъ ѡбо его не слѣхѣють тогды атаманъ тєсєльски(й) маєть дѣти вєдѣти горо(д)ничѡмѣ ѡ вѣне на ви(н)-номѣ (1552 *ОЛЗ* 176 зв.); даємъ во всѣхъ справѣхъ судовыхъ и вѣ рєчѣхъ крѣвѣвыхъ... винныхъ... карѣти (Вѣршава, 1591 *Тр. ПАК* 53); боудѣ дѡлѣго тєрѣпли-

вы(м) на(д) він'ними (Острог, 1614 *Тест.* 153); поляци... многи(х) и дховны(х) и свѣтски(х), ви(н)ни(х) и неви(н)ны(х) на па(л) повбивали, и погубили таємне и явне (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181).

6. Необхідний, потрібний: з унѣю на томъ выкладѣ злѣпленою, передъ све(т)скими са оповѣдити, а такъ имъ тотъ выкладъ подати была — ре(ч) виннаа (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 59 зв.); не была речъ винна с тоєю оунеею дховны(м) пере(д) свѣтскими са оповѣдити (Там же, 68).

ВИННЫЙ², ВИННИЙ, ВІННИЙ *прикм.* 1. (який стосується винограду) виноградний: постава твоя приподобана есть палмѣ, а сесца персеи твоихъ грезнови винному (поч. XVI ст. *Песн. п.* 55); Єв(г)листа выписоуе иже хс поведает са быти вин'ною лозою а оучныкы лѣторослами (1556-1561 *ПС* 414 зв.); На Хѣ тѣды бѣдѣмоса, и фндаментѣ держѣмоса: яко лѣтораслѣ мѣтицѣ винной (Київ, бл. 1619 *О обр.* 171); Хс похвала наша, ... дорога и животъ, ... матицею ви(н)ною и хлѣбомъ живота (Вільна, 1627 *Дух.б.* 405); Пародокъ: Лѣторослѣ, албо грѣно, або ягода винная не дозрѣлаа (1627 *ЛБ* 80); пышный, и сердѣтый, и гнѣвливыи, выклѣтый єсть ѡ(т) Бга: того покармѣ, в'мѣсто грѣнъ Винны(х), гѣркост' бѣсо(в)скаа (Львів, 1642 *Час. Слово* 275 зв.); Видѣлѣ єсмь передъ собою винный щепъ, на котѣромъ были три рѣшчки // и знѣгла виростающее квѣтьє. а по квѣтью ягоды доставѣючи, и кѣбокъ фараѣновъ въ рѣцѣ моѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 65-65 зв.).

2. (який стосується вина, призначений для його виготовлення, зберігання, вживання або продажу) винний: пан Вацлав Садковский... заложивъши, шинкѣ вшелякий: медовый, пивный, винный, и горелочный... на чотырох местцах установичне (!) шинковат казал (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 469); Точѣло: Прѣса, виннаа ка(д) (1627 *ЛБ* 133); Тѣска: Точѣло, прѣса винна(а) (Там же, 167); trulla, а(е), ѡполоникъ, сосуд(д) ви(н)ни(й), вапило (1642 *ЛС* 404).

3. Кисло-солодкий: людѣй є(ст) нѣмало которых жа(д)ного смѣкоу и запахоу винного трѣпѣти не могу(т) (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 98); Єгдаже бо приливаю(т) до кѣлѣха воды, и ю

поспо(л) // смѣша(в)ши со вино(мъ). и то не прѣс-ты(м),... и тако справить и(ж) бы сма(к) винный чоути (Там же, 124-124 зв.).

4. У складі вл.н.: **Винное поле:** почавши пониже млина одъ броду просто въ гору ку полночи, ажъ на между знатну одъ Глинника з Винного поля (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225).

Див. ще **ВИННИЧНЫЙ.**

ВИННЫЦА *див.* **ВИННИЦЯ.**

ВИНО¹, ВІНО *с.* 1. (виноградна лоза) виноград: та трава имѣ(т) листвѣе подобно вѣтвѣемъ дикого вина (XVI ст. *Травн.* 427 зв.); да(л) хлопѣ по(в)ѣдина(й)цяти гроша що коло вина роби(л) (Львів, 1594-1595 *ЛЄБ* 1041, 7 зв.); пчолы у пасеци видели есмо улѣи подранные, ... въ сарахъ щепы поламаном, у виноградѣ вина въ корчахъ, въ гронахъ, порубали (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 161); Нѣй... почѣна(л) господа(р)ство пѣршее. То є(ст). ѡрати. сѣати. добыто(к) пасти. Винѣ справѣати (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 7); ви(н)ницѣ щепачѣй, передъ взѣтѣемъса за працѣ, радѣтѣса, и крислитъ в' оумѣ своемъ приходы, хотъ еще вино не выросло (Вільна, 1627 *Дух. б.* 238);

(ягоди винограду) виноград: Овѣцы их быти мают, мед в пасеци, окром вина и бросквин, которые для себе заставуемо (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 164); Оувеселѣй дшѣ твою симъ слѣд'кимъ грѣно(м) вина (Почаїв, 1618 *Зерц.* 76 зв.); Гумна вашѣ будутъ наполнены збожемъ, а въ прасахъ будетъ обфитость вина и оливы (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 886); Ѱбимаю, ѡбемлю лѣзѣ: Збираю винѣ з' винной мѣтицѣ, або з' винницѣ (1627 *ЛБ* 168); А такѣвый пло(д) жѣзни вѣчнои, аболи рѣскоши Нѣ(с)нои; якѣ грѣно винѣ чѣдногѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 168).

2. (напѣй) вино: не впивайтєса вино(м). в не(м) же нѣсть сп(с)ния (1489 *Чет.* 50); даровалъ пререченому мѣсту... зложенъ и шинкованъ пива и меду и вина (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); а коли имъ не достало вина рекла ісѣа мѣти к немоу вина не мають (1556-1561 *ПС* 346 зв.); вино — право ветхое, заказъ, покартаныи слова, и радусть, и гнѣвъ (XVI ст. *НС* 160); Та(к)же сѣкъ букви(ч)ныи змѣшаи з вино(м) и з водою ко(л)ко вина то(л)ко и воды (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5 зв.); Яне принеси хлѣб и нали(й)

вина вѣмъ (к. XVI ст. *Розм.* 21 зв.); за поставене(м) вина пре(з) б не(де) (!) да(л) з(лт) 2 (Львів, 1626 *ЛСБ* 1049, 6); Вино веселитъ ср(д)це чл(коу). а писмо бж(іе) дш(в) (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 313); Матеріа тогѡ Сакраментѡ, естъ Хлѣбъ и Вино (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4); ѡ(т) створѣнѡ свѣта до потѡпѡ мѡса жаднѡгѡ и вина не вкѡшѡли (серед. XVII ст. *Хрон.* 16 зв.); *У порівн.*: горло твое яко вино налепшее (поч. XVI ст. *Песн.п.* 55); Весѣлы бчи егѡ нижъ вино (серед. XVII ст. *Хрон.* 76 зв.); **вино вареное** — сироп із винограду: sapa, a(e), вино вареное (1642 *ЛС* 361); **вино венгерское** — (*гатунок імпортного вина*) угорське вино: Ма(р)тинъ каштеля... ме(л) чере(с) слугѡ своего матыса... вина венкге(р)ского по(л)куфко(в) sī (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 4 зв.); **вино горѣлое** — горілка: даровалъ пререченому мѣсту... шинкованье вина горѣлого (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); Заставил есми князю Или... две части... имѣнѡ моего... с корчмою вина горѣлого (Луцьк, 1534 *АС* III, 472); **вино молодое** — (*ще не настояне вино, недавно приготовлене вино*) молодое вино: ѡпилися вина молодого (II пол. XVI ст. *КА* 7); **вино муравское** — (*гатунок імпортного вина*) чеське вино: Отъ вина муравского..., отъ горнца по пенезю одному (Берестя, 1566 *РИБ* XXX, 398); **вино новое, новое вино** — те саме, що **вино молодое**: никъто тыжъ не вѣливѡе(т) вина ново(г)[о]// вѣ мѣхы ветхы (1556-1561 *ПЕ* 135-135 зв.); Мѣстъ: Нѡвое вино, мѡщъ, или вино молодѡе (1627 *ЛБ* 63); **вино рынское** — гатунок імпортного вина: От гарнѣца вина рынского пенезей чѣтыры (Вільна, 1563 *ПККДА* II, дод. 556); **есмирисмено вино** — гатунок вина: И давали емоу пити// есмирисмено вино ѡнъ же не пріаль (1556-1561 *ПЕ* 193-193 зв.); **кислое вино** — сухе вино: Ма(р)тинъ каштеля... ме(л) чере(с) слугѡ своего матыса ки(с)лого вина... по(л)куфко(в) sī (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 4 зв.); **сикилийское вино** — гатунок імпортного вина: balincium, сикили(й)-ское вино (1642 *ЛС* 100); **угорское вино** — те саме, що **вино венгерское**: отъ угорского вина, отъ каждого горнца пнз. 2 (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 398).

ВИНО² див. ВѢНО.

ВИНОБЕРЬ ж. Збір виноградного урожаю <?>: В по>нед<ѣлокъ> аще прилѣчитсѡ Рож<де>ство Хво, боудетъ зима добра, весна и лѣто мокро,... ѡсѣн сѡха, виноберь мало, медѡ скоудость (к. XVI ст. — поч. XVII ст. *Яв. Рук.* 113).

ВИНОБОЙНЫЙ *прикм.* Призначений для витискання вина: Становили тѣды Кѡчки по нѣвахъ своѣхъ вѣ полю, и ѡбираючи винницы своѣ, вина вѣ прѡсахъ винобойны(х) витискѡли (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 238).

ВИНОВАЙЦА ч. (*стп.* winowajca) винуватець, винний; провинник: Такъ теж, гдебыколькоекъ его князь Роман..., вырокъ нашъ над нимъ выконувати казати хотел, штобы есте за нимъ ничымъ не стоали, и князю Романѡ его, яко виновайцѡ его, сѡдомъ нашимъ поконаного боронити не смели (Вільна, 1565 *АС* VI, 285); А ты(ж) здра(й)цѡвъ А винова(й)-цѡвъ которы(х) ѡ(н) ва(м) ѡснѡ повѣ(л)... до на(с) ѡ(г)сыла(й)те (Корсунь, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 113); протестантесъ просили уряду о указанье вязеня таковымъ виновайцомъ тутъ в замку Луцкомъ, в бране, в турме здавна будучой (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 601); а так протестанс зъ его мил. паном войским володимерским, взгладом неучиненя справедливости з тыхъ подданныхъ виновайцов... о тые вины правѣные и шкоды починеные,... правѣне през возного шляхетного..., офяруетъ се чинити (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 238).

Див. ще **ВИНОВАТЦА.**

ВИНОВАТ *див. ВИНОВАТЫЙ.*

ВИНОВАТИ, ВИНОВАТЬ дієсл. недок. 1. (кого, що) Винуватити, обвинувачувати: А архієрее и оучителие стояли вельми его виноуючи. а иродъ ... //...ѡболокъ его въ [о]дѣна свѣтлое и ѡтосла(л) его ѡпѡть до пилата (1556-1561 *ПЕ* 325-325 зв.); ми са таа ре(ч) неслушна видить по(с)лати ва(з)на а не ѡ(з)начи(т) его вчи(н)ку в чо(м) его виную(т) (II пол. XVI ст. *КА* 140); который листъ// князя Коширского, до него писанный, передо мною, вознымъ, оному враннику Ворокомъскому, Федору Мордачу, до рукъ отдалъ, абы его въ томъ самого невиновано (!) (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 6/I, 218-219); А тутъ не вѣмъ, кого виновать: чыли тыхъ, которые што се было черезъ такъ долгій вѣкъ

выкročыло — направили, чили своихъ, што..., поправы мѣти не хотятъ? (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 144); Вѣдишь тогдѣ дѣепісе, же насъ неба(ч)не і неслѣу(ш)не о спісы на протестѣцѣи виноуе(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 81); Нехай винують... папежа Римского, который... на таковыхъ же символу того профанаторовъ проклятво учинилъ! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 736); Порицѣю, ѿглабѣлю, лаю, злорѣчу, стрѣбѣю, ѿбрѣшаюся, винѣю (1627 *ЛБ* 165); Іереміа винѣючи ихъ реклъ: ижъ мѣстце не бѣде(т) вѣдомо, ажъ збереть бѣгъ згромаженъе людѣа змилѣтса (серед. XVII ст. *Хрон.* 355 зв.).

2. (чого) Нарѣкати (на що): прето(ж) каж(дыи) члѣкъ нехай не винѣть болести, коли емоу боуде(т) або якыи оупадо(к). але неха(й) того смотреть за що емоу тое са прѣгодило (к. XVI ст. *УЕ* № 31, 65 зв.).

ВИНОВАТЦА, ВИНОВАТЬЦА ч. (стп. winowajca) те саме, що **виновайца**: на тотъ домъ на насъ стреляли, волали, сромотили: "выдайте намъ виноватъцу пана нашего, Василия, сына твоего, владыко" (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 164); Варѣйса и того, абы..., престѣпцею а// виновѣ(т)цею не стѣлѣса... бо бы то была дѣси(т) мѣзернаа рѣчу гды бѣсь... зачинѣлъ до нѣкчѣмны(х) речи(й) верѣтѣтса (серед. XVII ст. *Кас.* 56 зв.-57).

ВИНОВАТЫЙ, ВИНОВАТ, ВИНОВАТЬ, ВИНОВАТЫЙ *прикм.* 1. Те саме, що **винный**¹ у 1 знач.: а мы вже сами промежкѣ себе своими парсѣнами маемъ свои децкыи давати, на своихъ людей, хто комѣ бѣдетъ виноват, безъ каждое отволоки (Вільна, 1522 *AS* III, 231); Wielmi to blahy iest skarb twoy! — Kozak szczęśliw, chot niebohat, Nikomu nic niewi-powat (1625 *П. про Кул.* 24).

2. Те саме, що **винный**¹ у 2 знач.: Али, чомъ есме мы не виноваты у вучинкохъ (в *ориг.* вѣчи(н)-кы(х)). — *Прим. вид.*) жиудовскыхъ и дѣля того ихъ не святиме сабышу, али мы приказаня Божіе повины есме повнити (XVI ст. *НЄ* 214); От которого самъ гордостю своею отщепилъся и всѣхъ отщепенцами называетъ и виноватыми чинитъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46);

у *знач. ім.* боржник, винный, винуватий: виноватого не велено бити своею рѣкою (1489 *Чет.* 107 зв.); у недѣлю прошлую,... тыи подданыи...

збирали копу, хочечися виноватого доискати (Луцьк, 1564 *Ив.* 262); Ажъ выпустите вы вашимъ виноватымъ выпустить и вамъ отецъ вашъ небесный (XVI ст. *НЄ* 52); Бо(л)ше ѿбогихъ та(м) естъ виноваты(й). И прѣ(д)ше згинѣ(т) нѣжлы богаты(й) (1636 *Лям. о приг.* 11).

3. Те саме, що **винный**¹ у 3 знач.: а которыхъ людей промежкѣ ними тые сѣди знайдѣтъ *виноватых*, ино тыежъ сѣди тымъ виноватымъ маютъ роки покладати, водлѣгъ земское ѡхвалы (Вільна, 1522 *AS* III, 231);

у *знач. ім.* винуватець, винный, винуватий: тыежъ сѣди тымъ виноватымъ маютъ роки покладати, водлѣгъ земское ѡхвалы (Вільна, 1522 *AS* III, 231); Тежъ ѡста(в)уемъ и(ж) мещанѣ... ѡ тые до(л)ги съ тыми виноватыми... ѡ вра(д)нико(в) нѣши(х) буду(т) пови(н)ни справе(д)ливо(сти) доходити (1566 *ВЛС* 12 зв.).

ВИНОВАТЬ *див.* **ВИНОВАТИ.**

ВИНОВЕНЬ *див.* **ВИНОВНЫЙ.**

ВИНОВНОСТЬ ж. Те саме, що **винность**¹: Винѡвность. Culpa. Vitium. Noxa. Crimen (1650 *ЛК* 433).

ВИНОВНЫЙ, ВИНОВЕНЬ *прикм.* 1. Те саме, що **винный**¹ у 3 знач.: винѡвны(й), то(т) котори(й) естъ чѣмѣ причиною (1596 *ЛЗ* 32).

2. Те саме, що **винный**¹ у 1 знач.: А ѡ то(м) которы(й)... велики(м) Гблосѡ(м) моли(т)са... двоакѡ грѣши(т): пѣрвое, стае(т)са моли(т)вѣ своѣи винѡве(н), же еи не(д)бѣле ѡфѣрѣеть г(с)дѣ бѣ; повтѣре, нескро(м)ны(м) гѣлѡсѣ выпѣщѣнѣе(м) (серед. XVII ст. *Кас.* 16 зв.).

3. Повинен: И г(с)пѣа бѣга молити винѡве(н) за то, дабы ѡ(н) дѣшевне и телесне пода(л) ва(м)... сове(р)ше(н)ное чѣвство (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 192).

ВИНОГРАДАРЪ ч. Виноградар: Єв(г)листа выпиосуе... ѡ злы(х) виноградарѣ(х) (1556-1561 *ПС* 308);

перен. проповѣдники Божого слова, душпастир: Виноградарѣ поневажъ дѣкѣю виннѣю лѡзѣ скопѣли, и насѣнѣа Блѣгч(с)тѣа насади(л)и (Київ, 1625 *Злат. Н.* 127 зв.).

Див. ще **ВИНОГРАДНИКЪ.**

ВИНОГРАДАТЕЛЬ ч. Винар: оепоролa, вино-
градате(л) (1642 ЛС 289).

ВИНОГРАДНИЙ див. **ВИНОГРАДНЫЙ**.

ВИНОГРАДНИКЪ ч. 1. (ділянка землі, де
вироснуть виноград) виноградник: ш'то ж' пакъ
оучинить господарь виноградový. прійдет а
погоуби(т) виноград'ники. и дастъ виноградъ
ин'ши(м) (1556-1561 ПЄ 175).

2. Те саме, що **виноградаръ**: Жаловала намъ
виноградничка на имя теодосія... и з иншими вино-
градники на игумена святого Николи Пустинского
и на ихъ братію: "отняли де в насъ двѣ нивы,
Плоскую и Клиноватую" (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI,
9); Ви(н)ницы в̄ ω(д)на пере(д) замъкомъ... а дрѣгаа
на горе вышогороде ωправдѣтъ тѣю... виногра(д)-
никъ съ села... але пожитъкѣ з ви(н)ни(ц) тыхъ
мало не вытискають вина ягоды тамъ бывають
(1552 *ОКЗ* 42); А коли южъ былъ часъ. послалъ до
виногра(д)никовъ слоугоу абы плоды з' вин'ницѣ
в'заль ω(т) виногра(д)никовъ (1556-1561 ПЄ 174);
vinitor, виноградникъ (1642 ЛС 414).

3. Вл.н.: Лево(н) мила(н) виногра(д)никъ заве-
даєть виногра(д) ѣ петровъцохъ (1552 *ОКЗ* 43 зв.).

ВИНОГРАДНИЧКА ж. Виноградарка: Жало-
вала намъ виноградничка на имя теодосія... и з
иншими виноградники на игумена святого Николи
Пустинского и на ихъ братію: "отняли де в насъ
двѣ нивы, Плоскую и Клиноватую" (Київ, 1507
АрхЮЗР 1/VI, 9).

ВИНОГРАДНЫЙ, ВИНОГРАДНИЙ прикм. 1.
Виноградный: члкъ нѣкоторый насадилъ виноградъ
и даль его роботникомъ... а коли южъ былъ часъ
посла(л) до робо(т)никовъ слоугоу абы ω(т) плода
виногра(д)ного дали емоу (1556-1561 ПЄ 309); а
оттоль... колодезь, край горы виноградное, пуска-
ючи гору виноградную и колодезь по леву пану
войскому (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 369);
rampin(us), ли(с)тъ виноградный (1642 ЛС 298).

2. У знач. ім. Виноградный. Вл. н.: старецъ Про-
хоръ виноградный (Густин, 1638 *АЮЗР* II, 22); в
заменѣ того помененномѣ со(с)кови... пля(ц)
є(с)ков(с)ки(и)... которые ωб межѣ з василиє(м)
виногра(д)ны(м)... лежи(т) (Васильків, 1645 *ЛОИИ*
68, 1, 46, 1).

Див. ще **ВИНОГРАДОВЫЙ, ВИНОГРАДСКИЙ**.

ВИНОГРАДОВЫЙ прикм. Виноградový: ш'то
ж' пакъ оучинить господарь виноградový. прійдетъ
а погоуби(т) виноград'ники. и дастъ виноградъ ин'-
ши(м) (1556-1561 ПЄ 175).

Див. ще **ВИНОГРАДНИЙ, ВИНОГРАДСКИЙ**.

ВИНОГРАДЪ, ВИНОГРАД, ВИНОГРАДЪ, ВИНОГРАДЪ, ВИНОГРАДЪ ч. 1. (кущі, виноград-
на лоза) виноград: ω(т) нівы жнїво и радѣсть: ω(т)
виногра́да ѡвоцы покaрмѡвыи (Київ, 1625 *Сур. Сл.*
123).

2. (ягоди винограду) виноград: радоуиса м̄рия
виноградѣ красьныи (1489 *Чет.* 157); котѡрое [сва-
то] обходѣти дѣкѡючи Вседаровѣтелномѣ Бг̄ѣ за
зобра(н)є з' поль, з' садѡвъ, и з' вѣнни(ц) вшелѣ-
когѡ збѡжа, ѡвоцѡ(в) и виногра́дѣ (Київ, 1637 *УЄ*
Кал. 238); ѡколо рѡльи. знашѡлѣ ягодичины вѣн-
ныи. и в'щепѣлѣ виногра́дѣ. и вытиснувши вина
коштѡвѣлѣ напѡю оногѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 17).

3. (ділянка землі, де вирощують виноград) вино-
градник: г(с)и с̄ нѣси призри. посети виноградъ
свои (1489 *Чет.* 32); Подобєньство ѡ наятѣ(х) дѣла-
телєхъ ѡу виноградъ (1556-1561 ПЄ 83 зв.); Лево(н)
мила(н) виногра(д)никъ заведаетъ виногра(д) ѣ
петровъцохъ (1552 *ОКЗ* 43 зв.); також даєм и по-
тврѣждаєм тож (!) с[ва]тѣи мѡнастири пет фалчи
виногради ѣ Хородище (1583 *ДВВ* I, 86); вѣ вино-
гради все вино виламали, видоптали (Володимир,
1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); тотъ виногра́дѣ Навѣѡе-
єѡвъ бѣрзо былѣ мѣлѣый и кохѡный Ієзавѣлѣ (Київ,
1646 *Мог. Тр.* 941); вѣнницы и олівницы, и вино-
гра́дѣ попалилѣ огѡнь (серед. XVII ст. *Хрон.* 185).

4. *Перен.* Віра, релігія, церква: то(т) же то
пѣсты(р). добрѣй повсєхны(м) боудѣчи... до вино-
гра(д)у своего то є(ст) ц̄ркѣи роботникѡ(в)... вы-
сѣлаєтъ (1598 *Розм. nap.* 25 зв.); Мы же дѡѡвне сѣа
разѣмѣти мѡжемъ; виногра(д) // єсть нѡвый рѡдѣ
х̄р(с)тіаньскѣй (Почаїв, 1618 *Зерц.* 47 зв.-48);
Аг̄глскѣй ц̄рѣ... дарѣи мнѣ... в'зѣти радѣсть вѣчнѣю;
сѣ моу(д)рими стрѡїтелми; Таинъ с̄тыхъ твоѣихъ,
и(з) бѡдрими дѣлѣателми виногра́да твоєгѡ вѣ
ѡче(ст)вѣ Нѣсно(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 146);

перен. виведені з Єгипту євреї-їудеї: принѣслѣ
єси виногра(д) изъ єгип'та выгна(л) єсѣ погѡны(х)

и насадиль есь его (1645 УЄ № 32, 122 зв.).

ВИНОПИЙЦА, ВИНОПІЙЦА ч. П'яниця: а вы мовите сеи члкъ юдьца и винопица // товаришь мыт'никомъ и грѣш'никомъ (1556-1561 ПЄ 243-243 зв.); Та(к) и прѣд'ковѣ и(х) посѣж'али,... видѣли Ха̄ядоуща и піюща, мѣвили, обжир'ца, и винопійца (Острог, 1599 Кл. Остр. 223); meribibul(us), винопи(й)ца (1642 ЛС 268).

ВИНОПИТІЄ с. Пияцтво: Кѣждое бо мѣтництво ѡсобливыи грѣхи принѡситъ ѣи:... ѡбжирства збытнаго, и нечистѡтно(г) винопитіа, и збытѣчны(х) смѣховъ (Львѣв, 1642 Час. Слово 268).

ВИНОПІЙЦА див. **ВИНОПИЙЦА**.

ВИНОПРОДАНІЄ с. Торгівля вином: оепор-
lium, винопроданіе (1642 ЛС 289).

ВИНОСИТИ див. **ВЫНОСИТИ**.

ВИНОСИТИСА див. **ВЫНОСИТИСЯ**.

ВИНОСИТЬСЕ див. **ВЫНОСИТИСЯ**.

ВИНОЧЕРПАТЕЛЪ ч. Виночерпій: pincerna, виночѣ(р)пател(ъ) (1642 ЛС 316).

ВИНЧАКЪ ч. (пол. gwinciak) рѣзбовий рѣзецъ: на противно комора рубленая на столпи, кгонтами побита, в которой свердлов комажныхъ три, пила и винчакъ (Володимир, 1590 АрхЮЗР 6/1, 204).

ВИНЧАНЄ див. **ВЪНЧАНС**.

ВИНЧОВАНЄ див. **ВЪНШОВАНЬЄ**.

ВИНШОВАТИ див. **ВЪНШОВАТИ**.

ВИНЪДИКОВАТИ див. **ВИНДИКОВАТИ**.

ВИНЪДИКОВАТЪ див. **ВИНДИКОВАТИ**.

ВИНЪДЫКОВАТИ див. **ВИНДИКОВАТИ**.

ВИНАТИ див. **ВЫНЯТИ**.

ВИНАТЬ див. **ВЫНЯТИ**.

ВИОБРАЖАТИ див. **ВЫОБРАЖАТИ**.

ВИОЛЕНЦІЯ, ВИОЛЕНЪЦІЯ, ВИОЛЕНЪ-ЦЫЯ ж. (стп. wiolencja, лат. violentio) насильство, жорстокість: отець Могила... на преречоный мана-стырь... кгвальтовне наехалъ... речи всѣ и пѣнези церковные побралъ и веле виоленций... починилъ (Люблін, 1636 АрхЮЗР 1/VI, 126); веле инъшихъ тым подобныхъ ексьцессов, наездовъ, виоленций и кривдъ, шкод такъ протестантъи, яко теж велю инъшим обывателом,... почынившѣи,... ажъ до трехъ кроловъ,... съ тымъже гультайствомъ до себе прибранным zostавалъ (Луцьк, 1650 АрхЮЗР

3/IV, 431).

ВИОЛОВЪ, ВИОЛОВЪ прикм. У складі бота-нічної назви. ♦ **виолова (вїолова) трава** — фіал-ка: цвѣтъ виоловы травы... блгѡвоне(н). а нѣкїи же цвѣ(т) тѡе(ж) вїоловы травы велико блгѡвханіє ѡ(т) себе дає(т) (XVI ст. Травн. 126).

ВИОЛЯТОРЪ ч. (лат. violator) порушник: по-менены(и) ѡте(ц) протопѡпа володѣме(р)ски(и), не ѡ(г)лядаючи се на право по(с)политое и вины в томъ же правѣ, яко те(ж) и въ духовъны(х) против-ко виоляторомъ покою по(с)полито(го)... //...кни-гу рускую, набоже(н)ству рускому належачую,... велебному ѡ(т)цу Євля(м)пиеви... прода(л) бы(л) (Володимир, 1638 ТУ 306-307); Противъко кото-рымъ гултаемъ и виоляторомъ дому Божого про-тестансъ и повтѡре именемъ своимъ и всеє шляхты ...оферовалъ, ижъ о то все..., правъне в суде на-лежномъ... протестацию... занесутъ (Луцьк, 1644 АрхЮЗР 1/VI, 798); урожоный панъ Марцинъ Гулъкевичъ... //..., недбаючи то на право поспо-литое и на вины в немъ, на таковыхъ виоляторов, которые дома шляхетские зносятъ,... смел и важился роковъ прошлыхъ (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 492-493).

ВИПАЛЕВАТИ дієсл. недок. Випалювати, рѣзбити: іпугѡ, аs, випалюю, печатую, знаменуя, начѣ(р)таю (1642 ЛС 247).

Див. ще **ВЫПАЛИТИ**.

ВИПАСТИ див. **ВЫПАСТИ**.

ВИПИВАТИ див. **ВЫПИВАТИ**.

ВИПИСАТИ див. **ВЫПИСАТИ**.

ВИПИСОВАНЄ див. **ВЫПИСОВАНЄ**.

ВИПИХАТИ див. **ВЫПИХАТИ**.

ВИПОВѢСТИ див. **ВЫПОВѢСТИ**.

ВИПОЛНЯТИ див. **ВЫПОЛНЯТИ**.

ВИПОЛНАТИ див. **ВЫПОЛНЯТИ**.

ВИПОЛНАТИСА див. **ВЫПОЛНЯТИСЯ**.

ВИПРАВИТ див. **ВЫПРАВИТИ**¹.

ВИПРАВИТИ див. **ВЫПРАВИТИ**².

ВИПРАВИТИСА див. **ВЫПРАВИТИСЯ**.

ВИПРОВАДИТИ див. **ВЫПРОВАДИТИ**.

ВИПРОСИТИ див. **ВЫПРОСИТИ**.

ВИПУСТИТИ див. **ВЫПУСТИТИ**.

ВИПЫХАТИ див. **ВЫПИХАТИ**.

ВИРА див. **ВЪРА**.

ВИРАЖАТИ див. **ВЫРАЖАТИ**.

ВИРАЗНЕ див. **ВЫРАЗНЕ**.

ВИРАЗНЫЙ див. **ВЫРАЗНЫЙ**.

ВИРВАТИ див. **ВЫРВАТИ**.

ВИРГАНЬЄ с. (сильне кидання) вергання: Праніє: Вирганье, битье, або топга(н)є нога́ми (1627 ЛБ 91).

ВИРГАТИ дієсл. недок. (пустуючи, стрибаючи, бігати) брикати: А найпервѣй Млодѣнци до васъ моа мо́ва. Памата́йте... якомъ громѣль розпѣстность Пѣ́анство злостъ сваво́лю. Бѣ́сте томѣ дѣ́комѣ коникови, в' По́лю... омѣ́льного свѣ́та. Не давали ві́ргати (Вільна, 1620 Лям. К. 22);

ширяти, вирувати: Перѣ: Прѣ́дко лечѣ, текѣ. или ві́ргая (1627 ЛБ 80).

ВИРЕЧИСА див. **ВЫРЕЧИСА**.

ВИРИДАРЪ ч. (лат. viridarium) гай; сад: На ві́року гѣ́дний, Чѣ́стои Палла́ды, Днѣ́сь з' вірида́ровѣ Рѣ́йскіє Дріа́ды; Вда́чныхъ за́паховѣ вѣ́нѣ оупросѣ́те: Та́мъ принесе́те (Львів, 1642 Бут. 7).

ВИРИЛІОТЬ ч. (гр. βηρυλλος) берил: То́жъ мо́жемо роздѣ́мѣти и ѿ фѣ́дамѣ́нтахъ мѣ́ста того сто́го; котѣ́рїи сѣ́тъ ѿ(т) ка́менїй мно́го цѣ́ннихъ: пе́рвѣй а́спїи(с), самфі́ръ..., хрисолі́тъ, віриліо́тъ, топазіо́нъ (Почаїв, 1618 Зерц. 68 зв.).

Див. ще **ВИРІЛІОНЪ**.

ВИРІЛІОНЪ ч. (гр. βηρυλλος) те саме, що віриліо́тъ: И насади́шь в него чо́тыре ра́ды ка́меня, в пе́ршомъ ра́де бѣ́де ка́мень сардіо́нъ... Во второ́мъ ана́ракъ... В трете́мъ лігі́ріонъ..., В четве́ртомъ хрі́солитѣ́съ, и віриліо́нъ, и онихіо́нъ (серед. XVII ст. Хрон. 105 зв.).

ВИРИСОВАТИ див. **ВЫРИСОВАТИ**.

ВИРИТИ див. **ВЪРИТИ**.

ВИРНЕ див. **ВЪРНЕ**.

ВИРНЫЙ див. **ВЪРНЫЙ**.

ВИРОБИТИ див. **ВЫРОБИТИ**.

ВИРОДОКЪ див. **ВЫРОДОКЪ**.

ВИРОКЪ див. **ВЫРОКЪ**.

ВИРОСТИ див. **ВЫРОСТИ**.

ВИРУБАТИ див. **ВЫРУБАТИ**.

ВИРУЧИТИ див. **ВЫРУЧИТИ**.

ВИРШЪ див. **ВЪРШЪ**.

ВИРЪ, ВІРЪ ч. І. (місце у річці, морі з круговим

рухом води) вир; (про рух повітря) смерч: море покорилось. а вирове оу вода(х) рыбѣ. заноу(ж) коли по свое(м) из мртвы(х) востанѣи. пришо(л) ко вѣ́инко(м) своимъ (1489 Чет. 114); княз Матѣ́ей Четвертенский... наехавши на поле нашо...почонши ѿ реки Стыра, ѿ ви́ра, заехал, земли половицѣ́ болшѣ́ю и копцами закопал (Луків, 1558 AS VI, 36); Євѣ́пїни: пѣ́пи, про́пасти, а́лѣ́бо ві́рѣ́ве мо́ра окиа́нського (Почаїв, 1618 Зерц. 7 зв.); потре́ба на́ то оумѣ́лого... плывача́, котѣ́рїй бы вше́дши в' глѣ́бокі́й ві́ръ воды́ зану́рїльсѣ́, и ві́не(с) оуто́нѣ́лого (Вільна, 1627 Дух. б. 99); Съпрево́бращеніє: Ві́ръ в' водѣ́, и те́(ж) вихо́ръ, и ві́ръ та(к) вѣ́трный, якъ и во́дный (1627 ЛБ 167); са́ута, ви(р), те́плота (1642 ЛС 116).

2. *Перен. (стрімка, насичена діяльність, розвиток яких-небудь ідей, що захоплюють собою)* вир: Ви(ди)те ли, яко на глѣ́боки(й) ві́ръ ри(м)скѣ́ю прѣ́ле(ст) натрафи́ли есте, в котѣ́ро(й) вѣ́чне вѣ́сто́нѣ́ти мѣ́сите (1598 Виш. Кн. 293 зв.); а що́жъ на(д)то ты(м) котѣ́рыє церко́вный ві́ръ ло́ва(т). котѣ́ры(х) по́житокъ не на́ день, а́нѣ́ зѣ́мный, а́ле са́меє кро́лѣ́вство нѣ́(с)ное є́сть (Острог, 1607 Лѣ́к. 117); Вы на то́є мо́ре Бѣ́гомъ наведе́ны... И якѣ́ ві́рѣ́ве того мо́ра глѣ́бокі́и (Чернігів, 1646 Перло 45 зв.).

ВИРЪШИКЪ див. **ВЪРШИКЪ**.

ВИРЪЗАТИ див. **ВЫРЪЗАТИ**.

ВИРАРЪ ч. Те саме, що **винарѣ́**: иншо́е поспольство пере́неслѣ́ навѣ́здарна́н гѣ́тманѣ́ войска, и з вѣ́богихъ земли зоста́вилъ ви́рари и ора́чи (серед. XVII ст. Хрон. 352).

ВИСВОБОДИТИСЯ дієсл. док. (звільнитися з нево́лі) визволитися: та(м) є́сть є́дна // го́ра с то(и) го́ри ви(д)но сѣ́ркѣ́ горячу́ю, тамъ за́держани дѣ́ши, котѣ́рїи ся висво́бодити маю́тъ (серед. XVII ст. Луц. 535-536).

ВИСЕКТОВЫЙ прикм. (гр. Βισεκτης). ♦ **Висектѣ́вое лѣ́то** — високосний рік: Поста́новили є́ди(н) Крѣ́(г) вели́кіи..., и дрѣ́гіи за(с) ме́(н)шіи кро́угы, спо́собомъ звѣ́здоче́(т)ски(м), яко слѣ́нчный на кѣ́, // лѣ́(т), котрый почи́нае(т)сѣ́ ѿ(т) кѣ́, фе́врала, заты́(м) кро́угомъ идоу́(т) при́бы(т)ныи, и Висѣ́ктовыи лѣ́та (Острог, 1612 Час. Туп. 309-309 зв.).

ВИСЕЛЕЦЪ ч. (той, хто висить на шибениці)

повішений: на горѣ голгоѣѣ шпро(ч) кр(с)тоувъ, шѣбени(ц) и висе(л)цо(в) и х̄а оукрижованого, ничого не віждѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 163).

ВИСЕТИ *див. ВИСѢТИ.*

ВИСИЛКА *ж.* Відправлення з певною метою якоїсь урядової особи: хто бы... мешчано(м) нѣжински(м)... важи(л)се на(д) слушно(ст) и звича(й) бѣдѣчи виси(л)кою и мимоиздо(м) прикрос(т) чини(т)и, вря(д) мески(и) зневажати..., таковы(и)... на го(р)лѣ кара(н) бѣде(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

ВИСИЛОКЪ *ч. (відправлена в якійсь справі урядова особа)* посланець: Паномъ полковникомъ со(т)нико(м) атаманомъ виси(л)комъ вшеляки(м) ѡ(д) на(с) в сѣверъ (!) кожного часѣ vysлани(м) до вѣдомо(ст)и подаємо и(ж) дошло на(с) вѣдати же ро(з)ніє в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тиє край заєхавши в месте... Нѣжине... пода(т)ки витягаю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

ВИСИПЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* Висиплятися: Лѣнивство тежъ речеть: "Я... ѡ справа(х)... лю(д)скихъ мало що когда мислило,... на ло(ж)ку особливѣ висипляючися і витягаючися..." (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 273).

ВИСКАЗАТИ *дієсл. док. (що кому) (суму грошей)* визначити, встановити: на которы(х) Топорищахъ су(д) кгро(д)ски(и)... мне суму пнзе(и) висказа(л) и, декрето(м) своимъ присудивши, чере(з) листь уважчи(и),... ѡ(т)праву и увеза(н)е далъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 109).

ВИСКАКОВАТИ *див. ВЫСКАКОВАТИ.*

ВИСКВАРКА *ч.* Вишкварка. Вл. н.: Гапѣ(н) Вискварка (1649 *РЗВ* 52).

ВИСЛАВИТИ *див. ВЫСЛАВИТИ.*

ВИСЛАТИ *див. ВЫСЛАТИ.*

ВИСЛОВИТИ *див. ВЫСЛОВИТИ.*

ВИСЛУГА *див. ВЫСЛУГА.*

ВИСЛУГОВАТИ *див. ВЫСЛУГОВАТИ.*

ВИСЛУЖЕНІЄ *с.* Одержане за службу земельне володіння: Пѣтрашко и сестра его Мѣнѣнта ...// продали свою правою ѡтнинѣ и дѣднинѣ от исписок за раздѣленіє, що имали ѡтциве их ѡт Івана воеводі, и ѡт врик <за> вислѣженіє, що имал прѣдад их Бѣлош чашник ѡт Ілієя... воеводі...

село ѡт Воловорѣни, что на Раковец (Ясси, 1577 *МЭФ* 106-107).

Див. ще ВЫСЛУГА.

Пор. ВЫСЛУЖИТИ.

ВИСЛУЖИТИ *див. ВЫСЛУЖИТИ.*

ВИСНУТИ *дієсл. недок. (перебувати у висячому положенні)* виснути: А коли были вѣведены предъ негѡ казаль ихъ позабива(т), и завѣситъ ихъ на пати палахъ, и висли ажъ до вѣчора (серед. XVII ст. *Хрон.* 167).

ВИСОКИЙ *див. ВЫСОКИЙ.*

ВИСОКО *див. ВЫСОКО.*

ВИСОКОМИСЛЬНЫЙ *див. ВЫСОКОМИСЛНЫЙ.*

ВИСОКОСТЬ *див. ВЫСОКОСТЬ.*

ВИСОКЪ¹ *ч.* Висок, скроня: тутъ в Луцку огледал есми раны на... Гапоне Чернцевичу, на которомъ видел... на голове на виску боку правомъ рану синюю (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* I/VI, 345).

ВИСОКЪ² *див. ВЫСОКИЙ.*

ВИСОКИЙ *див. ВЫСОКИЙ.*

ВИСОТА *див. ВЫСОТА.*

ВИСПОВѢДАТИСЯ *дієсл. док. (покаятися у своїх гріхах)* висповідатися: Пожди ми хочъ мало, бом не готовъ, если(м) що согрѣши(л)... тогомъ са не сповѣдалъ... неха(й) бим са би(л) висповѣда(л) і покѣтова(л) (XVI ст. *Сл. о см.* 335).

Див. ще СПОВѢДАТИСЯ.

ВИССОНОВЫЙ *прикм. (виготовлений із віссону)* віссонний: кидаръ шйданы(й) киве(р) віс'ссоновы(й), с тонѣнького поло(т)на (1596 *ЛЗ* 53).

ВИССОНЪ, ВИССОНЪ *ч. (гр. Βυσσων) (гатунок тонкої коштовної тканини)* заст. віссон: Члкъ нѣкоторые были богатый который же то ѡболочивался в' перѣфи(р) и в' вис'сонъ [в шарлатъ и в дорогое одѣна] (1556-1561 *ПС* 293 зв.); вис'сонъ, поло(т)но тон'кѣе (1596 *ЛЗ* 34); и якъ ша(т) рѣспорочки пре(з) которіє злѣто або якій коштовный вис'сонъ свѣти(т)са, коу ѡздѣбѣ соутъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 164 зв.); Богатый в' шарлатъ и в' виссонъ оубиралъса (Київ, 1637 *УС Кал.* 597); дано ей ѡблещиса оу виссонъ ч(с)тый (Чернігів, 1646 *Перло* 163 зв.); Слово тежъ сѣдѣ, оурѣбитъ, гафтѣрскою роботою вѣдлѣ (!) ткѣньа нараменника, з' золота... и

шарлатѣ, и кармазинѣ, и виссонѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 105 зв.); Справили тежъ заслонѣ... з шарлатѣ и виссонѣ, и выгафтовалъ на неи херѣвимовѣ (Там же, 294 зв.).

ВИСТАВИТИ *див.* **ВЫСТАВИТИ.**

ВИСТЕ *див.* **ВЫЙСТЕ.**

ВИСТЕРЕГАТИ *див.* **ВЫСТЕРѢГАТИ.**

ВИСТЕРНИКЪ *див.* **ВИСТѢРНИКЪ.**

ВИСТИАРНИКЪ *див.* **ВИСТѢРНИКЪ.**

ВИСТУПИТИ *див.* **ВЫСТУПИТИ.**

ВИСТУПНЫЙ *див.* **ВЫСТУПНЫЙ.**

ВИСТУПОКЪ *див.* **ВЫСТУПОКЪ.**

ВИСТЬ *див.* **ВѢСТЬ.**

ВИСТѢРНИКЪ, ВИСТЕРНИКЪ, ВИСТІАРНИКЪ, ВИСТАРНИКЪ *ч. (молд. вистьер)* скарбник: Рѡ(д) симы вистарника (Київ, к. XV — поч. XVI ст. *Пом. Печ.* 80); а на то есть вѣра... пана исака вистѣрника, вѣра пана козми шарпе постелника (Сучава, 1503 *Cost. S.* 261); мы,... иса(к) вистерни(к) и ива(н)ко пита(р), послы г(с)п(д)ра нашего..., посла(н)ныи коу... кралю по(л)скомѣ (Люблін, 1506 *Cost. DB* 440); А на то ест вѣра... бояр наших,... вѣра пана вистѣрника, вѣра пана чашника (Ясси, 1587 *МЭФ* 130).

ВИСХНУТИ *див.* **ВЫСХНУТИ.**

ВИСѢТИ, ВИСЕТИ, ВИСѢТИ *дiесл. недок. 1.*

(*не маючи опори знизу, бути прикріпленням або зачепленням до чогось*) висіти, звисати: Тамъ,... видель есми у тыхъ всихъ, у приборяхъ, нити зъ воскомъ чиръвонымъ висять (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 162); Над гробом прапоръ висить и булава (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 367); Каптѣ(р) то(т),... а по ншомѣ клобѣкъ, котѡромѣ хво(ст) виси(т) на задѣ: правѣ(д)но є(ст) назвати страшило(м) (п. 1596 *Виш. Кн.* 228 зв.); принеси ми бѣлкги которая висит(т) при сѣдлѣ (к. XVI ст. *Розм.* 40 зв.); проклять кождый, што висить на деревѣ (XVI ст. *НЄ* 81); На(д) Шією на нити, Мѣчь висѣлъ сталістый (Вільна, 1620 *Лям. К.* 19); тѣжъ нашѡлѣ кадѣ мѣдяноѣ, на ланцѡхѣ желѣзномѣ оу стѣдни висѣчѡю (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5 зв.); тая таблица завше висит(т) на(д) гробо(м) зме(р)ло(й) (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 20); по сада(х)... овоцы гѣсто по дѣрева(х)... ни(з)ко висѣчие бѣча(т) же са ѡ ни(х)

торкаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 43); руки и ноги оного круцификса висять (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 564);

(*бути прицепленням до чогось вертикального*) висіти: яко вежа Давидова шіа твоя, которая жѣ то есть оудѣлана зъ дѣлы пушечными, а щитовѣ висить изъ нее и всякіи горнашѣ мощныхъ (поч. XVI ст. *Песн. п.* 52); претивко сеней... свиренѣ, ленцухомѣ железнымѣ завишонѣ, который былѣ не замкненѣ, одно на пробѡи висѣлъ (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 161); Повторѣ назывѣется стражницею, и вежѣю, на которой виситѣ сто тѣрчѣ, и щитѡвѣ злѣтыхъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 48 зв.); Ѡ зайсте тѣсѣча тарчій и вшелѣкаа армѣѣра албо збрѡа на то(й) вынѣслой... вежи висит(т)! (Київ, 1634 *МКСВ* 313);

бути розп'ятим: ѡнѣ на кр(с)тѣ висѣлъ и оумерлѣ (1489 *Чет.* 169 зв.); Спыталѣ бымѣ тебе, виляете,... якое мы Тѣло Хрыстовѡ теперѣ приимѣемѣ, чѣ мерѣтѡвое, которое висѣло на крестѣ (безѣ души и) безѣ крове, чѣли живѡе и оживляющее, якое теперѣ сидитѣ одесную Бога Отца Своего зъ душею и божѣствомѣ (Вільна, 1599 *Ант.* 747); ѡ(т) моу(к) вѣ(ч)ны(х)... трѣпѣлъ [гѣ бѣ] стр(с)тѣ го(р)коюу висѣчи на ѡномѣ древѣ кр(с)тно(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.); женѡю єи имѣноѡетѣ якѣ и мѣтѣкоу свою, на(й)милшѣю висѣчи на кр(с)тѣ назва(л), жѣно се сѣнѣ твѡй (поч. XVII ст. *Проп. р.* 184); Виси(т) Ісѣ на древѣ срѡдѣе пригвожденный, Ѡ(т) влѣсныхъ своихъ сынѡ(в) лѡтѣ оуязвлѣнный (Львів, 1631 *Волк.* 16 зв.); Дѣвѣ Мрїю, котѡраа по(д) Кр(с)томѣ стоѡла, гды на нѣмѣ живѡтѣ нашѣ висѣти зѣзвѡлилѣ, ѡсѣлне,... просѣмо, абы... сѣна своѣгѡ... оупросѣла, абы... мнѣ... слѡво кѡ vysлѣвлѣнѣю Крѣста, вѣ оустѣхъ дѣти (Київ, 1632 *МКСВ* 272); ѡ сла(д)кїй мѡй Іисѣ, не мѣлес ты покѡю, на Кр(с)тѣ висѣщи (Чернігів, 1646 *Перло* 100);

(*спадаючи вниз*) висіти: в оныхъ ранъ скура висит(т) (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 413); с которѡго ударѣнья заразѣ кишки... на долѣ пошли и теперѣ межѣи удомѣ на нѡзе висять (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 277).

2. *Перен. (над ким) (загрожувати, здаватися*

неминучим) висіти, нависати: на(д) тобою, ни(ч) и(н)шого не віси(т) ёдно сьмрть и по(м)ста (XVI ст. УЄ № 29519, 27); висачій на(д) нами бѣды абы ѡ(т)далилъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 120); надо мною виси(т) срогій гнѣвъ Бжїй (поч. XVII ст. Пчела 6); сѣдъ Бжїй оуставѣчне віси(т) на(д) тобою, сынѣ члѣвчскїй (Чернігів, 1646 Перло 130 зв.).

3. *Перен.* (на чому) Грунтуватися, базуватися: Єв(г)листь мовить, старый и новый законъ. на семь приказаний виси(т) (XVI ст. УЄ № 29519, 321 зв.); (від чого) залежати: О поспѣхѣ члѣва христїанского, которогѡ вса моцъ ѡ(д) срѣца висить, якѡ на томъ мѣстѣ розмаите ѡписѣється (Вільна, 1627 Дух. б. 336).

Див. ще **ВИШЫВАТИ.**

ВИСЯЧИЙ дієприкм. у знач. ім. Розп'ятий: Оба(ч) раны висѣчого, крѡвъ оумирающо҃го..., ѣзвы востающо҃го (Львів, 1631 Волк. 23 зв.).

ВИТАЛНЯ ж. Кімната для приїжджих: Witalnia: gospoda (Жовква, 1641 Dict. 97).

ВИТАНЕ, ВИТАНІЄ, ВИТАНЬЄ с. Вітання: Слоувъ ѡныхъ... хѡчемъ занехати, Щѡ тамъ было замѡвы ѡ(т) Крѡлю(в) слыхати. Якъ в ѡныхъ... подѣркъѡвъ ѡ(т)даваню, Такъ и в ни(з)ки(х) оуклѡна(х), и оустно(м) витаню (Львів, 1616 Бер. В. 79);

(вияв приязні, прихильного ставлення) вітання: то є(ст) агнець бжїй которій въ(з)ме(т) вши(ст)кого свѣта грѣхы на себе. и то(т) є(ст) на оупадо(к) многы(м) люде(м). и ты(ж) многы(м) на витаніє и на радость (к. XVI ст. УЄ № 31, 103); **витанє рукъ** — рукостискання: А ямъ имъ заразомъ оповедаль, жемъ есть отъ тыхъ особъ..., черезъ витанье рукъ ихъ, струтъ и ядомъ шкодливымъ заражонъ (Володимир, 1596 АрхЮЗР I/I, 487); потомъ презъ витанє рукъ слугъ своихъ..., которые за розказанемъ и посланьемъ его мене были отрутили, о чомъ протестации... въ томъ учинитися не занежали (Луцьк, 1599 АрхЮЗР I/6, 269).

Пор. **ВИТАТИ.**

ВИТАНЕСА с. Вітання, привітання: Рѣкї дава(н)є: Вита(н)є са (1627 ЛБ 110).

Пор. **ВИТАТИСЯ.**

ВИТАНІЄ див. **ВИТАНЕ.**

ВИТАНЬЄ див. **ВИТАНЕ.**

ВИТАТИ, ВІТАТИ, ВЫТАТИ дієсл. недок. 1. (кого) (*радісно, привітно зустрічати*) вітати: всѣ роптали рекоучи. Иже вѣшоль грѣшного члѣка витати (1556-1561 ПЄ 303 зв.); Идите(ж)... Не носите(ж) мешка... ани ботовъ, а жа(д)но(г) в дорозе не вита(и)те (Хорошів, 1581 Є.Нег. 68 зв.); А они заразомъ обадва до мене зъ руками удали, хотечи мене витати (Володимир, 1596 АрхЮЗР I/I, 486); Павел святой, христїаны витаючи и много з ними бесѣдуючи, Петра святого не споминает (Львів, 1605-1606 Перест. 52); А зажъ не старалъса вѣмъ, въ всемъ ѡгодїти, Кгдѣсте его порѡги... навѣжали, И любѣзными слѡвы, любѣзне витѣли (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 5); онъ ласкаве ихъ поздорѡвивши, витѣль ихъ мѡвачи: здорѡвли єсть ѡцъ вашъ старый (серед. XVII ст. Хрон. 70);

перен. (*зустрічати, приймати*) вітати: Емѣ же жидове крестъ ѡготовали и те(р)новы(м) вѣнце(м) с копие(м) витали (к. XVI — поч. XVII ст. ПДПИ 182, 64);

(форма вітання) вітай, привіт, здрастуй (здрасуйте): витай мл(с)тивый црю (XVI ст. УЄ № 29519, 57 зв.); богъ помага(й) всѣмъ гостемъ витай же генрикѣ што доброго принеслєсь (к. XVI ст. Розм. 16); Спудей. О витай же, мой добродѣю (Єгипет, 1602 Дїал. 51); иныи торгаючи волѡсы з гѡловы..., волали: витай Црю жидѡвскїй (поч. XVII ст. Пчела 36 зв.).

2. (кого) (*з якоїсь радісної нагоди*) поздорѡвляти, вітати: В Хѣ збавїтеля дна того Нароженье... Крѡлѣве Пѣрскїє Пнѣ свѣта почтіли... З мїромъ... и з Злѡгомъ го витѣючи, Бгомъ и Члкомъ Хѣ визнаваючи (Львів, 1616 Бер. В. 65); Про то тя... зъ сѣрца вітаємо, радѣючыся, ѡгоу въ... поклѡнъ... възсылаючи (Манява, 1619 Прив. Феод. 288 зв.); Кгдѣ та Ясне велможный Пнѣ нашъ витѣе(м), И мы то(т) дѣрѣ, а(ч) щѡплый на плѣцъ выставлѣемъ (Київ, 1633 Евфон. 309).

3. Гостити, приймати: Берѣмо потѣхѣ в дѣши свои нынѣ, ижъ бысмо витали в то(м) ерѣсалимѣ (к. XVI — поч. XVII ст. ПДПИ 182, 98); Витаю гощю. Diuersos. Hospitor (1650 ЛК 433); *Образно:* Што(ж) за пожито(к), с тѡе оутѣхи и пѡхоти телѣсное, ко(ли) а оутѣшителя дѣхѣ стѣго витѣти во свое(м)

к҃гм(а)х҃ср(д)но(м) нїко(ли) сѧ не сподоблю (1599-1600 *Виш. Кн.* 211 зв.);

(кого) запрошувати: южъ васѣ всѣхъ витаю много тѣ // потравъ естѣ великий сѣмѣтъ ѣчинилесь (к. XVI ст. *Розм.* 13-13 зв.).

4. (без кого, чого) Існувати: аз без Христа и его мира витати, жити альбо забавлятися на оно҃го мѣсцы нимало могу (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 195).

ВИТАТИСЯ, ВИТАТИСА дієсл. недок. 1. (з ким) Вітатися: если дрѣгого за рѣкѣ вѣзме... еслї сѧ з рѣдичами... віди(т) и витає(т)... В такѣвыхъ вѣстѣпка(х)... кѣранїе дѣхо(в)ное... бываєтъ назна-чєно (серед. XVII ст. *Кас.* 42).

2. (з ким) Бачитися з ким-небудь, зустрічатися: и са(м) кна(з)... бы(л) во (л)вовѣ... в мана(с)тыри и вита(л)сѧ з а(р)хима(н)дрито(м) в це(р)кви (Львів, 1599 *ЦДІА Лен.* 823, 3, 67, 6 зв.); И якъ сѧ поткалъ з кролемъ, много люду королевского стерѣ и прими-рьє взялъ, сѧ кролемъ сѧ виталѣ гетманѣ, заразѣ отъ Збаражѣ мѣста отступилѣ (1636-1650 *ХЛ* 81).

ВИТЕРЕБИТИ дієсл. док. (що) (про поле) очис-тити: бивали ми чоломъ... мужи заманастирскїи..., жалуючи на... старцовѣ Пустинского монастыра о Кононовскїй дворѣ..., и о тое полко, што они, вите-ребивши, вѣспахали (Київ, 1508 *АрхїОЗР* 1/VI, 13).

ВИТЕРЬ див. **ВѢТЕРЬ**.

ВИТЕСАННЫЙ прикм. Витесаний: За чи(м) не ѡ томъ є(ст) рє(ч), але ѡ рѣзности междѣ ѡбразо(м) на таблїици малїѡванны(м) и междѣ вїтесанны(м) балвано(м) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 31).

ВИТИ дієсл. недок. (що) (про вінок, корону) (сплїтати з чого-небудь) вити: Корѣны зъ Лѣвровѣ нехѣй Вѣють Могилы, Всѣ, всѣ (Київ, 1633 *Евфон.* 308); *Образно*: Цнѣты вѣюгъ Мїтрѣ стїтелемъ сами (Львів, 1642 *Єпігр. Жел.* тит. зв.);

(про гнѣзда птахів) вити, звивати: комѣ сѧ могоу ровнати птица(м) ли но и тѣи гнѣзда вѣють (1489 *Чет.* 15); створивши Бѣгъ птаховѣ ро(з)ный рожай, ...жебы гнѣзда на земли вили (Вільна, 1627 *Дух. б.* 355); гнѣздо миролюбия вити див. **ГНѢЗДО**.

ВИТИСКАТИ див. **ВЫТИСКАТИ**.

ВИТИСНУТИ див. **ВЫТИСНУТИ**.

ВИТОЛМАЧИТИ див. **ВЫТОЛМАЧИТИ**.

ВИТОЧИТИ див. **ВЫТОЧИТИ**.

ВИТРИВАТИ див. **ВЫТРИВАТИ**.

ВИТРИЛО див. **ВѢТРИЛО**².

ВИТРУЧАТИ див. **ВЫТРУЧАТИ**.

ВИТЬ ж. 1. Невелика земельна ділянка: пять ѣходовѣ дерѣживалѣ староста и даивалѣ ихъ комѣ хотячи а зъ якое кольвекѣ вити або части (1552 *Очерк.* 3. 10 зв.).

2. Частина плуга: Лемѣшъ єди(н), вить желѣз-ная до плуга борона... тоє все спродати (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 471).

ВИТЬЄ с. Плетення, виття. *Образно*: Где засѣ вѣ витью єгѡ Корѣны положѣ слѣзѣ оно҃го жрѣдло (Київ, 1627 *Тр.* 555).

ВИТЯГАТИ див. **ВЫТЯГАТИ**.

ВИТЯГАТИСЯ дієсл. недок. (потягатися усім тілом) витягатися, простягатися: Лѣнивство тежѣ речетѣ: "Я тако(ж) ѡ справа(х) і ѡ мова(х) лю(д)-скихъ мало що когда мислило, ѣже быломъ свой покой, про(ж)нова(н)є, те(мъ)ность ѣлюбило, на ло(ж)кѣ ѡсобливе висипляючисѧ і витягаючисѧ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 273).

ВИТЯЖНЫЙ прикм. Мужній, хоробрий, зви-тяжний: Красна си, милая моя, сладка и витяжна, яко Иерусалимѣ, грозна, яко спица кѣ бою сряже-ная! (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); И по тумѣ каравѣ Господѣ Бѣгъ нарудѣ увесѣ Венїаминувѣ..., ̑ тисячїй людіѣ изъгыбло витяжныхъ (XVI ст. *НЄ* 222).

ВИТЯЗЬ, ВѢТЯЗЬ ч. 1. Витязь, воїн: Сыне Тимоѣю, притерпи, якъ добрый витязь Ісусъ Христовѣ (XVI ст. *НЄ* 206).

2. Вл.н.: Семе(н) Вѣтя(з) (1649 *РЗВ* 72 зв.).

ВИТАГНУТИ див. **ВЫТАГНУТИ**.

ВИУПАСТИ дієсл. док. (про туман) осїсти, опасти, розвіятися: Собѣ по вѣтрѣ при(с)тѣпъ ѡбравши, такъ ѣры свое шикова(л) проти(в) всходѣ слнца, ажъ кгда мгла к полѣдне видпала, а слнце сѧ я(с)ное ро(с)свѣтило (1582 *Кр. Стр.* 45).

ВИФИГЛЕВАТИСЯ дієсл. док. (вийти із скрутного становища) викрутитися (з чого): И ти тутъ будешъ и твой Ісѣ будетъ оу насѣ... И ти сѧ не вифиглюєшъ хоч бис якъ фигловалѣ с тимъ, которому я доро҃гу готовалѣ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22).

Див. ще **ФИГЛОВАТИСЯ**.

ВИФЛЕМЧИКЪ ч. (мешканець м. Вифлеема) вифлеемець: Трета же тежъ война была... на которой забилъ еліановъ снѣ алворіевъ вифлѣмчикъ Лашлию брата голаѳова (серед. XVII ст. *Хрон.* 259 зв.).

ВИХАТИ див. **ВЪСХАТИ**.

ВИХВАЛЯТИ див. **ВЫХВАЛЯТИ**.

ВИХВАЛЯТИСЯ див. **ВЫХВАЛЯТИСЯ**.

ВИХЕРЪ ч. (стп. wicher) вихор: Завертъ: Выхоръ, або вихеръ (1627 *ЛБ* 40); Трѣсъ: Трасѣ(н)е землѣ або вихеръ, вѣалница, вѣтръ гвалтовный, поплдливый(и), наглы(и) (Там же, 134).

Див. ще **ВИХОРЪ**.

ВИХОВАНЄ див. **ВЫХОВАНЄ**.

ВИХОВАТИ див. **ВЫХОВАТИ**.

ВИХОДИТИ див. **ВЫХОДИТИ**.

ВИХОДѢТИ див. **ВЫХОДИТИ**.

ВИХОРЪ, ВИХОР, ВИХОРЪ, ВЫХОРЪ,

ВИХРЪ ч. 1. (сильный реучкий вітер) вихор: восхвало илью ка(к)ъ вихромъ на нѣо (1489 *Чет.* 235 зв.); коли(ж) е(с)те не при(с)тупили к горѣ которои быса можно до(т)кнути и до ѡгна... и до ви(х)ру и до те(м)но(с)ти и ква(л)товно(и) непогоди (II пол. XVI ст. *КА* 584); Заве(р)тъ, вихоръ (1596 *ЛЗ* 47); нѣт вѣдома, отколь... вихор ушолъ и поднялъ ему подолокъ оноє кошулѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); Завертъ: Выхоръ, або вихеръ (1627 *ЛБ* 40); мы оуставичне днемъ и нѣчю, плаваемъ, вѣ непогоди в вихры (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 102); Нѣчь бнѣю темный вихоръ нехай ѡсаде (серед. XVII ст. *Хрон.* 57); Вихоръ. Turbo conis (1650 *ЛК* 433).

2. Перен. (стрѣмкий хід, розвиток чого-небудь) вихор: елорѣ(с)... промышля(л) тежъ ѡ собѣ, где бы ся мо(г)... прѣ(д) ѡны(м) забдрены(м) криваво(й) домово(й) во(й)ны, выхро(м) бе(з)печне заховати (1582 *Кр. Стр.* 79 зв.); я прѣ(д) лицемъ славы твои... Прахъ и пѣпелъ непостоянный, Латво грѣховными вихри розвѣаній (Чернігів, 1646 *Перло* 27а).

3. Вл.н.: Демя(н) выхо(р) (1649 *РЗВ* 177 зв.).

Див. ще **ВИХЕРЪ**.

ВИХРИСТЫЙ прикм. Вихровый: Таа оускрѣмитъ вихрістыє бѣры; Таа вамъ бѣдетъ тихою пристаню: В быстрымъ плыва(н)ю (Львів, 1642 *Бут.* 9).

Див. ще **ВИХРОВАТЫЙ**¹.

ВИХРИТИ дієсл. недок. (утворювати вихори) вихорити: Южъ по(д) зѣмлю встѣпили шкодливые хмѣры, И вихрити престали страшливые бѣры (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.).

ВИХРОВАТЫЙ¹, **ВИХРОВАТЫЙ** прикм. 1. (який відзначається вихорами) вихровый, вихриватий: turbinat(us), вихровати(й), ѡко(н)ченъ (1642 *ЛС* 405).

2. Перен. Бурхливый, неспокойный: С таки(м) орѣжѣ(м) идѣ оуважати и строфовати еп(с)па,... неро(з)соу(д)ны(й), и ле(г)комыслный постоупо(к) мѣшанои а вихроватои и бѣрливои згѣды (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 202); Котѣрою [ласкою нашею] напо(л)нены бѣвши, бѣрливого сегѡсвѣ(т)негѡ мѣшка(н)а // нашегѡ вихроватое море бе(з)печне абысѡм преплыли, и на тихой нѣ(с)ногѡ твоѣго цр(с)тва пристани пристали (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 318-319).

Див. ще **ВИХРИСТЫЙ**.

ВИХРОВАТЫЙ² прикм. Вихрастий, вихрястий, кучерявий: Ѡ того вихроватого лба... (*Пошкодж.* — *Прим. ред.*)... марка ефѣского иде(т) найбільше, бо ани его лагодными слѡвы, ани прѣзбою... ѡ(т) его оупѣрѣ шаленого ѡ(т)вести...//... престали всѣ (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 49-49 зв.).

ВИЦЕКАНЦЛЕРИЙ ч. Заступник канцлера: подѣписа(л) вицека(н)цлери(й) лаври(н) песочиньски(й) (Варшава, 1581 *ЖКК* II, 90).

ВИЦЕРЕГЕНТЪ ч. (стп. wiceregent) заступник начальника княжѣи канцеляріи: которые речи княжа его милост... будучи того месца старостою от теперешного позваного, вицегерента (!) своего, взял и на то атѣстацию свою дал (Володимир, 1621 *ЧИОНЛ* XIV-2, 93).

ВИЧЕРПАТИ див. **ВЫЧЕРПАТИ**.

ВИЧЕРПНУТИ див. **ВЫЧЕРПНУТИ**.

ВИЧНИЙ див. **ВЪЧНЫЙ**.

ВИЧНІЙ див. **ВЪЧНЫЙ**.

ВИЧНЫЙ див. **ВЪЧНЫЙ**.

ВИШАТИ дієсл. недок. (страчувати через повѣшання) вишати: а потомъ и на квестии зъ декрету урядового вишали и заразъ одтяли и пустили яко се обѣцали..., а за тымъ мощно квалтомъ на домъ его нашѣдъши, домъ и вѣсю маѣтность его злу-

пили (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/1, 278).

ВИШЕ див. **ВЫШЕ**².

ВИШЕЙ див. **ВЫШЕ**¹.

ВИШЕНКА, ВИШЕНЪКА ж. 1. (лише мн.) вишенки. < > **вишенки** полнїи — назва рослини: *chama(c)cerasi* више(н)ки по(л)нїи (1642 *ЛС* 119).

2. ч. Вл.н.: Федоръ Вишенъка (Володимир, 1626 *АрхЮЗР* 6/1, 463).

Див. ще **ВИШЕНКИ**.

ВИШЕНКИ мн. Вишеньки. Вл. н.: Олександръ дей король его милость предку нашему тое имѣнье Вишенки... на вѣчность далъ (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 39).

Див. ще **ВИШЕНКА**.

ВИШЕННОЙ прикм. (який стосується плоду вишні) вишневий: пло(д) вишенно(й) в лѣка(р)ски(х) книга(х) именде(т)са гранд(м) рего(м) (XVI ст. *Травн.* 318 зв.).

Див. ще **ВИШНЕВЫЙ**.

ВИШЕНЦЫ мн. (мешканці с. Вишенки) вишенці: кгва(л)томъ... више(н)цы недавно зашли и ѡ(т)нимаю(т) землю ѡ(т)рубную (Київ, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*, 3).

ВИШЕПИСАННІЙ див. **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВИШЕПИСАННЫЙ див. **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВИШЕРЕЧЕННІЙ див. **ВЫШЕРЕЧЕННЫЙ**.

ВИШНЕВЫЙ, ВИШЪНЕВИЙ, ВИШЪНЕВЫЙ, ВЫШЪНЕВЫЙ прикм. 1. (який стосується вишні) вишневий: а одъ того копца идѡчи... чрезъ садокъ вышъневыи въ горд... не далеко валѡ и дорожки (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 67).

2. (темно-червоний колір) вишневий: ле(т)никъ ви(ш)невы(й) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 14 зв.); братовая... речи нижеи менованье... выбрала, а меновите... пласчикъ гатъласовый вишъневий, рысями подшитый (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); Панъ Юре(и) Макаровичъ... заграбилъ... Кожѡхъ горъностаеви(и) крыты(и) сѡкномъ пу(л)кѡ ранатовы(м) вышъневы(м) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26); Оудѡвало великое гатласѡ вишневого (Львів, 1642 *Інв. Усп.* 73 зв.).

Див. ще **ВИШЕННОЙ**.

ВИШНИЙ див. **ВЫШНИЙ**.

ВИШНЫЙ див. **ВЫШНИЙ**.

ВИШНЯ, ВИШЪНЯ ж. 1. (дерево) вишня: серазѡ(с) или серазѡ(м) по ла(т)... вишни по рѡ(с)ски (XVI ст. *Травн.* 318 зв.); *ceras*, вишня дерево (1642 *ЛС* 118); тамъ же... садъ внивечъ оберънулъ и вирубати казалъ, в котормъ было дерева розмаитого: яблони,... сливы, черешни и вишъни (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 493).

2. (плід) вишня: вишень в меде барылко немалое (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

3. У складі ботанічної назви. ѡ **песии вишнѣ** — (*Solanum* L.) паслін: *solanum*, песии вишнѣ, пси(н)ки (1642 *ЛС* 374).

4. Вл.н.: А се мы мѣщани у Вишни... зволилися есмо... братство имѣти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 51); пани... песочи(н)ская... ма(л)жо(н)ку... право свое ѡ(т)чизное... на вишню... записала (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 122).

ВИШПИСАННЫЙ див. **ВЫШПИСАННЫЙ**.

ВИШПИСАНЫЙ див. **ВЫШПИСАННЫЙ**.

ВИШРЕЧОНЫЙ див. **ВЫШРЕЧЕННЫЙ**.

ВИШШЕ див. **ВЫШЕ**¹.

ВИШШЕЙ див. **ВЫШЕ**¹.

ВИШШЕЙПИСАННЫЙ див. **ВЫШПИСАННЫЙ**.

ВИШШИЙ див. **ВЫШШИЙ**.

ВИШЪ див. **ВЫШЕ**¹.

ВИШЫВАТИ дієсл. недок. Постійно висіти: оповедал перед ними, ижъ... его, спячого... ножемъ его власнымъ голелным, который уставичне у светлице на колку от часу немалого вишывальъ, у горло сколото (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 373).

Див. ще **ВЫСѢТИ**.

ВИШЬ ж. Болотна трава. ѡ **вишью** фататися (ся хатати), хвататися и вишью — (намагатися використати єдину, хоч і безнадійну можливість врятуватися) хапатися за соломину: припоминамъ...абы тѣхъ котѡрыи якѣмсь протѣвнымъ вѣ берѣстыи оучѣненнымъ дѣкретомъ, пере(д) посполѣтими лю(д)ми, вишью (зѣла на водѣ — на полях. — Прим. ред.) оутопѣючи фатѣютса, недавно потрасѣти почалѣ неправдѣвыи змышлѣнѣа і оудава(н)ѣ рѣчи... кѣждый обѣчати... мѡглъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51); але правда не дивъ же тонѣчїи и вишью сѣ хатаєтъ (Там же, 116 зв.); Писаръ уніатскїи, якъ тонучїи, хватаєтся и вишью, чимъ бы

ся поратовати могль, ано — неспоро! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1123).

ВИЩАТИ див. **ВЪЩАТИ**.

ВИЩИЙ прикм. в. ст. у знач. ім. Вищий. Вл. н.: пилипъ вищи(й) (1552 *ОКан.* 3. 29).

ВИЩЪ див. **ВЫНЕ**¹.

ВИЯ див. **ВЫЯ**.

ВИЯЛО с. Віхола, завірюха, хуртовина: припущоный непогодоу и виялом, ... ксюндзъ Миколай Пашъковский... позно на ночь приехал и тамъ у него ночовал у монастыру (Володимир, 1624 *АрхЮЗР* I/VI, 539).

ВІАТЧАНЕ мн. (назва племені) в'ятичі: кій, щекъ, корє(в)... мали... в' себе кнѣжата, которы(м) роздавали краины пѣстыи боудованію замковъ... віатко, ѡ(т) которого віатчане, на(д) рѣкою во(л)га, дѣлева, ѡ(т) которого дѣлебіане (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 45).

ВІВЕСЕЛІТИСЯ дієсл. док. Звеселитися, розвеселитися: добре слово що се село вівеселі(т) (I пол. XVII ст. *Сем.* 48).

ВІДЕТИ див. **ВИДІТИ**.

ВІДИТИ див. **ВИДІТИ**.

ВІДІТИ див. **ВИДІТИ**.

ВІДМА див. **ВѢДЬМА**.

ВІДНО див. **ВИДНО**.

ВІДОКЪ див. **ВИДОКЪ**.

ВІДРА див. **ВЫДРА**.

ВІДѢТИ див. **ВИДІТИ**.

ВІЗНАВАТИ див. **ВЫЗНАВАТИ**.

ВІЙТИ див. **ВЫЙТИ**.

ВІКЪ див. **ВѢКЪ**.

ВІКУПІТИ див. **ВЫКУПИТИ**.

ВІЛЬМИ див. **ВЕЛМИ**.

ВІМОВЛЯТИСЯ див. **ВЫМОВЛЯТИСЯ**.

ВІНА див. **ВИНА**.

ВІНЕНЪ див. **ВИННЫЙ**¹.

ВІННИЙ див. **ВИННЫЙ**².

ВІННОСТЬ див. **ВИННОСТЬ**¹.

ВІНО див. **ВИНО**.

ВІНОГРАДСКИЙ прикм. Те саме, що виноградный у 1 знач.: лі(с)ти віноградски (I пол. XVII ст. *Сем.* 128).

ВІНОГРАДЪ див. **ВИНОГРАДЪ**.

ВІНОПРОДАВАЧ ч. Продавець вина: vinarius, винопродавач (I пол. XVII ст. *Сем.* 178).

ВІОЛОВЪ див. **ВИОЛОВЪ**.

ВІРІЗАТИ див. **ВЫРѢЗАТИ**.

ВІРНЫЙ див. **ВѢРНЫЙ**.

ВІРЪ див. **ВИРЪ**.

ВІСОКО див. **ВЫСОКО**.

ВІТАТИ див. **ВИТАТИ**.

ВІТЕРЪ див. **ВѢТЕРЪ**.

ВКАЗАНЕ див. **УКАЗАНЕ**.

ВКАЗАНЪЕ див. **УКАЗАНЕ**.

ВКАЗАНЫЙ див. **УКАЗАНЫЙ**.

ВКАЗАТИ див. **УКАЗАТИ**.

ВКАЗАТИСЯ див. **УКАЗАТИСЯ**.

ВКАЗАТИСА див. **УКАЗАТИСЯ**.

ВКАЗИВАТИ див. **УКАЗИВАТИ**.

ВКАЗОВАТИ див. **УКАЗОВАТИ**.

ВКАЗЪ див. **УКАЗЪ**.

ВКАЗЫВАТИ див. **УКАЗЫВАТИ**.

ВКАМЕНОВАТИ див. **УКАМЕНОВАТИ**.

ВКАНУТИ дієсл. док. (в кого) (зануритися) канути: якъ далеко болєй тыи в которыхъ кропла дѣа оживляющего Бо(з)ства вканѣла, и которыхъ ср(д)це Бж(с)твенною любовію до нб(с)ного Крола Ха̄ естъ зранєно (Вільна, 1627 *Дух.* б. 54).

ВКАРЯТИ див. **УКАРЯТИ**.

ВКИДАТИ, УКІДАТИ дієсл. недок. 1. (кого, що) (кидати кого-, що-небудь кудись) вкидати: якъ розька оуохнетъ ѥ збірають ѥи и на ѡгонъ оукідають, и зьгоритъ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 88); они мбвatz, маємо ісаію пророка, если и(х) в морє вкидаю(т), они мбvatz, маємо іоноу прр(о)ка, если и(х) до Лво(в) вкидаю(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 224); якъ в неводъ многій рожай рибу впадають, а з него мало пожитєчний зновѣ назадъ вкидають в морє (Вільна, 1627 *Дух.* б. 163); што сѧ колвекъ мѣжской плоти оуродитъ ізраильтанъ, то вырвавши з рѣкъ ихъ вкидайте до реки (серед. XVII ст. *Хрон.* 79); *Образно*: На такіхъ стѣжка(х) побѣжности, звѣклъ діаво(л) сѣти свои роскидати, абы такъ незначне в кбждю справѣ дббрѣю, трѣтїзнѣ свою снадѣй вкидати мбгъ (Острог, 1598 *Отп. КО* 5).

2. *Перен.* (кого) Спонукаати, штовхати (до чогось, на щось): Зачимъ шатанъ взявши надъ ними

мощь, съѣтъ ними, яко пшеницею, абовѣмъ вкида-
еть ихъ въ розмаитые геретицтва, отщепенства и
ишіе вшелякіе злости (1603 *Пит.* 97);

(що) (про думки, вчинки) спрямовувати в іншому
напрямку: Частокротъ шатанъ, по(д) претекстомъ
добрыхъ помысловъ : же тымъ можышь оугодити
Бгѣ, вкидаєть дѣмъ в дшѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 239).

на мѣчъ вкидати — віддавати життя: то
млюую(т) полкы м(ч)ническіе свѣтлые, которіи для
любви и пошанована бжого показана горачости
протівъ боу живо(т) свой на спалѣна дають и на
мѣ(ч) вкидають доброволне (поч. XVII ст. *Проп. р.*
21); подъ лаву вкидати — знеславлювати, при-
нижувати, зневажати: Котѣрыѣ бы намнѣй ѡ тоѣ не
дбають, Же мѣдрыѣ по(д) лавѣ славѣ ихъ вкида-
ють (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15).

Див. ще **ВКИДАТИСА, ВКИДЫВАТИ, ВКИ-**
НУТИ.

ВКИДАТИСА дієсл. недок. (що) (бути вкине-
ним) вкидатися: єсть в склавоміи жрѣдло, которѣе
соу Kno... и що колвекъ са вкидаєть попадаєть
псоуетъ и в поро(х) ѡборочаетъ (поч. XVII ст.
Проп. р. 172 зв.); Повѣдаю(т) еще натѣралистовѣ...
и жъ соу(т) такіѣ // воды которіѣ... ѡлівное древо
и инѣе квитноучіѣ дрѣва, скѣро и в' чрѣвноѣ морѣ
вкидаются камѣнѣю(т) (Там же, 173 зв.-174); **вки-**
датиса до земли (про тіло) — бути похованим,
похороненим: певнѣ ѡдного дха, ѡдного ро(з)тво-
рена, и ѡ(д)ного роздѣлѣна дша и Г(с)дѣ бывають:
и тѣло вкидаєтса до земли, а смыслъ ей весь в нб(с)-
номѣ іер(с)лімѣ живеть (Вільна, 1627 *Дух. б.* 360).

Див. ще **ВКИДАТИ, ВКИДЫВАТИ, ВКИ-**
НУТИ.

ВКИДЫВАТИ дієсл. недок., перен. (що) (про
думки, вчинки) спрямовувати в іншому напрямку:
Діаво(л) самъ пре(з)са не може(т) ничего чинити.
вкидываєт дѣмъ в дшѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 390).

Див. ще **ВКИДАТИ, ВКИДАТИСА, ВКИ-**
НУТИ.

ВКИНУТИ, ВКІНУТИ, ВЪКІНУТИ, ВЪКІ-
НУТИ, УКИНУТИ дієсл. док. 1. (кого, що)
(звалити, скинути всередину чого-небудь) вкинути:
бѣра...// вѣжд замковую... оу водѣ вкиндла, и
двѣрѣ сопѣжи(н) стерла (1509-1633 *Остр. л.* 129

зв.-130); Прр(о)къ іѡна... ѡ(т) жекгларовѣ в
морѣ... вкіненый былъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 109
зв.); Кото[ро]го потимъ небо(з)чика забито(г)[о]
тело въ воду... своѣ(и) челяди и коза(ч)комѣ
вкинута росказа(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);
Образно: аньгѣ(л)... збира(л) ви(н)ниці зѣ(м)скіи и
вкину(л) в ка(д) гнѣву бжого великого (XVI ст.
КАЗ 637);

(недбало покласти зверху) кинути, вкинути:
обычаємъ разбойничимъ... //... мене кгвалтом... на
сани вкинули (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 8/III, 476-477);
Єсли бовѣ(м), поневажъ Збавитель реклъ. Ѡгонь
пришлѣ(м) вкінута на землю (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 299).

2. (кого) (ув'язнити, позбавити волі) вкинути (у
в'язницю): црѣ максимьянъ повелѣ(л) стго дмитрея
свазавши вкінѣти в темницю (1489 *Чет.* 56); Ка-
залъ его в темницю вкинути, пѣнязѣ собѣ побравши
(Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Покѣрному ѡному
іѡсифу по... //... тѣжкѣй темниці в которѣю
бы(л) ѡ(т)... фараѡна вкінѣный, такъ лагѣднѣй...
повѣалъ вѣтрѣ, же вѣшедши з' ѡковъ темнич-
ны(х)... прѣшлѣй ѡ(т) црѣ бы(л) постановленый
(поч. XVII ст. *Проп. р.* 266-266 зв.);

(насильно помістити де-небудь) вкинути, ски-
нути: и потомъ дей мене казавъ до погребѣ вкину-
ти, изъ которого єсми... ледвѣ втекла (Володимир,
1594 *АрхЮЗР* 1/I, 397); Потомъ Москва оногѣ За-
руцкогѣ добыла и на косы въ яму живого вкинула
(поч. XVII ст. *КЛ* 80); Фотій и Барда, рознимъ
утрапенемъ мордуючи Игнатіа... нагогѣ звязавши
въ студню або въ грѣбъ вкинули (Київ, 1621 *Кон.*
Пал. 740); А пото(м) є(г)... ѡкру(т)нѣ... мордовали...
зволо(к)шы з дороги в ли(с) межы колоды дкинули
(Овруч, 1643 *ЛНБ* 5, II 4060, 164 зв.); Рѣвѣмъ ста-
рѣлса выбавитъ єгѡ з рѣкъ и(х) и мѣвилъ: не...
розливѣйте крѣви брѣта своєгѡ, алѣ вкінте єгѡ до
колодеза живѣгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60);

(відправити з недобрим наміром) запроторити,
віддати: єслі же ѡко твоѣ правѣе блазнѣт тѣ выколѣ
его и кин ѡ(т) себѣ, бо єс лепшей тобѣ абы згиноул
ѡден члонок твой нижлѣ все тѣло твоѣ вкінѣно
будетъ въ ѡгнь гѣшнскій (Володимир, 1571 *УѢ Вол.*
45); а прѣмоуючи кѣждѣй з на(с) тѣлѣнты, повѣ-
ненъ єсть вѣдавати торжникомѣ, абысмо ѡ(т)дали

его з ліхвою, а не... з' бнымъ злымъ слѣгою в' тѣмнѣю кромѣшною в'кинени боуде(м) (Острог, 1598 *Отп. КО* 4); внемлѣте себѣ жебысте съ оны(м) сѣкрывши(м) талантъ в' Грѣбъ тмы кромѣшней не бѣли в'кинени (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 36).

3. Перен. (що) (викликати у людей яке-небудь почуття) посіяти: абы вкину(л) зго(р)ше(н)є пере(д) сы(н)ми и(з)рає(л)скими (XVI ст. *КАЗ* 599).

Див. ще **ВКИДАТИ, ВКИДАТИСЯ, ВКИДЫВАТИ.**

ВКЛАДАНЄ *див. УКЛАДАНЄ.*

ВКЛАДАНЬЄ *див. УКЛАДАНЄ.*

ВКЛАДАТИ *див. УКЛАДАТИ.*

ВКЛАДАТИСЯ *дієсл. недок.* (що) (зі словами клятва, анафема, маронафа) бути проклятим, бути відлученим від церкви: а хто бы колвекъ такъ отъ священного, якъ и мирского стану з оными обцоваль..., теды... на таковыхъ клятва, анафема, маронафа, презъ святѣйшихъ Патриарховъ, в привиліяхъ Ставропигіи положеная, вкладается и растягается (Київ, 1626 *ЧИОНЛ V-3*, 219).

Див. ще **УКЛАСТИСЯ.**

ВКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (давати початок чомусь) закладати: ѡ якъ ѡхъ многѡ на початкѣ преслѣдовали Црковъ, гды еще насѣна Вѣры... вклядованы бѣли (Київ, 1625 *Злат. Н.* 129 зв.).

Див. ще **УКЛАДАТИ.**

ВКЛАНЯТИ *дієсл. недок.* (кого) Нахилати, примушувати, змушувати (до чогось): стороны засъ толѡкъ, на сѣно повини ити, а на жито и овесъ — тыхъ наболшей — толко десетъ толѡкъ быти маеть, однакъ не кгвалтомъ и на голову всихъ вкланяти, зоставуючи челяди и подданымъ на ихъ власную роботу и потребу домовую (Володимир, 1626 *АрхЮЗР 6/I*, 463).

ВКЛОНИТИСЯ *див. УКЛОНИТИСЯ.*

ВКОЛО¹, ВЪКОЛО, ВОКОЛО *присл. 1.* Навколо, вколо, навколо: ѡ(т) тоє сосны вели на чвє(р)тѣ мили, и всю границѣ споча(т)кѣ якобы вколо... и привели насъ до пня ѡгорелого (1546 *ОГ* 17); пнѣ ѡле(н)ски(й)... зна(ки) кгва(л)тѣ ѡказова(л)... кгано(к) вколо ѡпалено (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 24); Рыцѣрьство тѣ Нб̄(с)ное, вкроугъ остѣпѣло, И вкбѣло пѣлками своими ото-

чѣло (Львів, 1616 *Бер. В.* 75); Лѡтъ... ѡуизрѣлъ всю вѡколо країнѣ Іѡрдѣнскѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 22 зв.); панѡве Трыпо(л)сцы... го(с)поду є(г) [ѡ] вколо ѡ(с)кочи(в)ши, словы у(с)чыпливыми... лжа(т) сромѡ(т)нє... почєли (Житомир, 1649 *ДМВН* 180).

2. (по всій території; всюди) скрізь: тежъ прѣ(с)кѣю землю в коло и морє(м) и зє(м)лею звѣда(л) (1582 *Кр. Стр.* 6 зв.); Тая скрыня выфутрована вся вѣколо зеленымъ сукномъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР 1/I*, 317).

Див. ще **ВКОЛЬ, ОКОЛО¹.**

ВКОЛО², УКОЛО *прим.* (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце або об'єкт, біля яких відбувається дія або розташований предмет) вколо, навколо, навкруг: и замокъ зна(г) и(з)биты(й) и тины вколо двора его зна(т) свєжѡ поламаны (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 8 зв.); маєстатѡве вколо грѡбу стоятъ (Львів, 1630 *Траг. н.* 170); панъ голѣбъ з братѡмъ своимъ... ѡскочивши вколо пана хлебовѣско(г) почали на него сечи стреляти гѣсто стрє(л)бою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3); и в'коло Маєстѣтѣ егѡ стоѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 58 зв.).

Див. ще **ОКОЛО².**

ВКОЛОСТОАНЄ *с.* (сукупність умов, у яких що-небудь відбувається) обставини: Ѡбстоѣнїє: Ѡколичность, вколостѡа(н)є (Київ, 1627 *ЛБ* 149).

ВКОЛОШІЙНИЙ *примк.* Нашийний: Монїсто: Клейнѡтъ кѡтѡрого на шїи нѡсѣтъ, ѡхендѡзство вколошїйнее, якѡ ѡбрѣчка (1627 *ЛБ* 65).

ВКОЛЬ *присл.* Те саме, що вколо¹ у 2 знач.: Тогды г(с)дѣ... вѣворотилъ мѣста тѣи и всю вкѡль країнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 32).

Див. ще **ОКОЛО¹.**

ВКОНЕЦЪ, ВКОНѢЦ *присл.* Укінці, нарешті: третєє, бє(з)хвалїє, ро(з)сѣжаючи в собѣ. и(ж) нѣма(ш)са чи(м) хвалити, што во вѣки не пребыває(т), и скоро(са) ѡ(т)мѣнає(т), и в' конецъ изъчєзѣє(т) и погибѣєтъ (п. 1596 *Виш. Кн.* 239 зв.); Поготову тогда... бога, троично славимаго не только не прославим, але и в конѣц похулим — запѣвно вѣдайтѣ! (бл. 1610 *Виш. Посл. Лв. бр.* 233); Уповаємъ на Бога, же еще достоянїя своего не отрынетъ, а ни вконецъ порадоватися врагомъ

нашимъ зъ упадку нашего не допустить (Корсунь, 1625 КМПС I, дод. 275).

ВКОПАТИ див. УКОПАТИ.

ВКОРЕНЕНЕ с. (остаточне встановлення, запровадження чого-небудь) вкорінення: такъ же ку взурушеню покою посполитого, важилисте секъту якуюсъ новую... на заразу верныхъ Божихъ и на вкоренене такъ блюзирское и чортовское профессии... проводить (Володимир, 1640 АрхЮЗР 1/VI, 759).

Пор. ВКОРЕНИТИ.

ВКОРЕНИТИ, УКОРЕНИТИ дієсл. док. 1. (про рослину) вкоренити: radicatus, вкорененъ (1642 ЛС 344).

2. Перен. (що) (міцно закріпити, встановити, запровадити що-небудь у чомусь) вкоренити: Яко смѣти боудемо гва(л)то(м) неналежачій собѣ титоу(л) снѣвства... в' мѣсла(х) и постоупко(х)... оугроу(н)тѣван'ны(х) и вкоренены(х), про(д)ко(в) наши(х) привлащати (Острог, 1599 Кл. Остр. 204); Поляци... цорки свое за Русинов давши, через них свое обычае оздобные и науку укоренили (Львів, 1605-1606 Перест. 26); діаволь... завшеса ѿ тѣе старається, абы доброе огидивъ: а свое злое оуказавъ и вкоренивъ въ чловѣцехъ (Почаїв, 1618 Зерц. 66); Мовить бѣвѣ(м), Бѣдте в' любви вкоренѣни и ѿсновани (Київ, бл. 1619 О обр. 56).

Див. ще ВКОРЕНИТИСЯ.

ВКОРЕНИТИСЯ, ВКОРЕНИТИСА, УКОРЕНИТИСА дієсл. док. 1. (про рослину) (вростати корінням у ґрунт) вкоренитися: если боудете мѣти вѣроу яко зерно горчичное а рекли бы сте той то ягодичинѣ вытрѣг'ниса а в'корениса в' море. послуухала бы васъ (1556-1561 ПЄ 295 зв.); Вышо(л) той котѣрый сѣе(т). Сѣяти насѣна свое. Гды сѣа(л) ово... // паде на камени, и прозабло и зосхло. а то для того иже не мало са где оукоренити (Височани, 1635 УЄ № 62, 102 зв.-103).

2. Перен. (у кому, у що і без додатка) (міцно закріпитися, встановитися) вкоренитися: таа вѣра не могла(с) вкоренити в ср(д)ца и(х) (XVI ст. УЄ № 29519, 48 зв.); Изали теды и такового блуду, который ся тутъ только въ нашихъ краяхъ у поповъ Рускихъ вкоренилъ,... — не потреба ли въ

церкви Божой поправити? (Вільна, 1599 Ант. 741); Посадились... грѣшниковъ, а они са оукоренили (Київ, 1637 УЄ Кал. 37).

Див. ще ВКОРЕНИТИ, ВКОРЕНЯТИСЯ.

ВКОРЕНЯТИСЯ дієсл. недок. Вкорінятися, вкорінюватися: radico, as, вкореняюся (1642 ЛС 344).

Див. ще ВКОРЕНИТИСЯ.

ВКОРОТЦЬ, ВКОРОТЦЕ, ВЪКОРОТЦЕ присл. 1. Коротко, стисло: тѣтъ то(л)ко самы(й) початокъ и конецъ книжокъ // пре(д)написаныхъ вкоро(т)це са припомандло (Острог, 1587 См. Кл. 6-6 зв.); На тоє все, ижъ не розумѣлъ Никифор по польску, повѣдали му вкоротце по волоску тоє (Львів, 1605-1606 Перест. 38); А ижъ бы то все, що са многими словы широко вывело, ср(д)цѣ твое(м)ѣ подано быти ла(т)вѣи могло,...зберѣ ти... рее(ст)ръ, пре(з) котеры(й) бы(с) мѣгль в' коро(т)цѣ тоє все паматати (серед. XVII ст. Кас. 60 зв.); **вкѣротце (вкоротцѣ) рекши** — коротко кажучи: А вкоротцѣ рекши, то презъ листь свой ознанити имъ хотѣлемъ, абы... пыха за достоинство полѣчана не была (Київ, 1621 Кон.Пал. 506); А в'кѣротце рѣкши; зѣвше в' томъ цномъ гнѣздѣ, бывали люде мѣжныи (Київ, 1623 МІКСВ 73);

у знач. вставн. сл. коротко, стисло: Чини тѣды тѣтъ знѣкъ и вѣдаючи, и пыаючи, и сѣдаючи,... и хѣдачи, и в' кѣротцѣ въ всѣко(м) дѣлѣ (Київ, 1632 МІКСВ 276).

2. (у скорому часі) скоро: Вждѣ то естъ лю(д)-скі(й) обыча(й) и пови(н)ность, на пита(н)е чинити ѿ(т)пове(д), а на писа(н)е... тежъ вкоро(т)це а пра(в)дѣве ѿ(т)правити (Острог, 1587 См. Кл. 4 зв.); прѣтожъ тоу(т)... наслоушнѣй моймъ зданьемъ в ни(х) вглѣнѣти прихѣдитъ, што не такъ для переконанья митрополѣта и владѣковъ... // ... яко бѣлшей для забеже(на) омаме(н)ю людѣй прѣстѣхъ, в корѣтцѣ оучиню (Острог, 1598-1599 Апокр. 58 зв.-59); Але поневажъ отступникове на доводъ сво[е]й имъ монархіи свѣдоцтвѣ зъ нѣкотрыхъ книгъ молитвенныхъ... зажили, — зъ тыхъ же належить и мнѣ вкоротцѣ показати, же што колвекъ они зъ нихъ въ помѣчь въ подпору пререченой имъ своей монархіи приводятъ, напрасно приводятъ

(Київ, 1621 *Кон. Пал.* 394).

Див. ще ВКРАТЦЬ, ВКРОТЦЬ.

ВКРАДАТИСА, ВКРАДАТИСЕ *дієсл. недок.*
(*крадучись, проникати куди-небудь*) вкрадатися, закрадатися: слуга... чини(л) шповеданє... на Бутовича, о то(м), и(ж)... ш(н)... са(м) шособою своєю, мощно, кгва(л)то(м), з ро(з)ными бронями, яко до во(и)ны, вкра(д)ши се потаємнє... взявши ш то(м) ведомость, где... пнѣ Ма(т)фе(и) Немири(ч) мешка(л)... спячо(г)[о]... // рани(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 50-51);

перен. (непомітно, мимоволі з'являтися, виникати) вкрадатися, проникати, закрадатися: грѣхъ през' похлѣбство в' дѣшу вкрадаѣтсѧ, а правымъ обличеніємъ вонѣ изгнѣтсѧ ш(т) послѣдшѧющеи дѣшѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); мно́го ра́зо(в) неприа-те(л) сѣфте(л)ны(й)... оусилѣючи мѣсли нѣшѣ шторва́ти, до нѣшого са ср(д)ца в'крадаѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 67 зв.).

Див. ще УКРАСТИСЯ.

ВКРАИНА¹ *див. УКРАИНА¹.*

ВКРАИНА² *див. УКРАИНА².*

ВКРАИННЬ *див. УКРАИННЬ.*

ВКРАСТИ *див. УКРАСТИ.*

ВКРАСТИСЯ *див. УКРАСТИСЯ.*

ВКРАТЦЬ, ВКРАТЦЕ, ВКРАТЬЦЕ, ВОКРАТЦЬ, ВЪКРАТЦЬ *присл. (цсл. вѣкратцѣ)* те саме, що **вкратцѣ** у 1 знач.: Сказаніє вѣкратцѣ ш(т) лѣтописца, сирѣчь ш(т) крѣбники, о латѣне(х) (Острог, 1588 *Сур.* 47 зв.); Прето умыслилемъ во-кратцѣ о кождомъ артыкулѣ... ку вѣдомости лю-дямъ подати (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 121); читайже пилней... листѣ мой,... вѣ которомъ тые пожитки, хотяжѣ вкратце, сугѣ описаны (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1065); perbreuiter, вкратцѣ (1642 *ЛС* 306); Пѣрвѣе пре(д)мѣвѣ покладаю вѣ крѣтцѣ, до чѣтелника (Чернігів, 1646 *Перло* 129).

Див. ще ВКРОТЦЬ.

ВКРОТЦЬ, ВКРОТЦЕ, ВЪКРОТЦЕ *присл. (стп. wkrótce)* 1. Те саме, що **вкратцѣ** у 1 знач.: Ово дру́гій в'крѣтце за мѣне то ш(т)правитѣ, И васѣ не до́лго мо́вою ш томъ забавитѣ (Львів, 1616 *Бер. В.* 77); науку тобѣ о томъ зѣ святыхъ учителей..., вкрѣтцѣ прекладаю (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 406); Кр

(с)тъ Хр(с)та сп(с)тела, и ко́ждого члѣка на казаню пѣбличномъ. пре(з) яснєвелѣбного... Петра Моги́лѣ... в н(д)лю Кр(с)топоклоннѣю, в'крѣтце выражѣный (Київ, 1632 *МКСВ* 167); прѣте(с)ту-ючы(и)... //... проси(л), абы тая [мелиорация], вѣкро(т)це написаная,... до кни(г) нинє(ш)ны(х) записана была (Володимир, 1646 *ТУ* 335-336).

2. Те саме, що **вкратцѣ** у 2 знач.: рыка(л) якѣ лѣвъ, и кла(л)са же южѣ вкрѣтце свѣ(т) маѣтъ згѣнѣти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 247 зв.).

Див. ще ВКРАТЦЬ.

ВКРУГЪ *присл.* Навкруг, навколо: то праве вкругъ граница тое земли (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 251); а́нѣось (!) бовѣ(м) называ-е(т)са вкрѣгъ мнѣгѣе листѣчки ма́ючий (Вільна, 1596 *З. Каз.* 75); Бы и якѣй Па́нѣ, Слоу́ги его не застоу́патѣ, Кгды го а́нгѣлове Стра́шныи вкrou(г) остоу́па(т) (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 3); а ш(н) того не слухалѣ, але рѣшилсѧ к ни(м), которого шго(р)-нули вкрѣгъ и лѣ(д)ве са(м) дѣтѣкъ... а нѣмцѣ якѣ мухи погинули (серед. XVII ст. *ЛЛ* 173).

ВКУПЕ *див. ВКУПѢ.*

ВКУПИТИСЕ *див. УКУПИТИСА.*

ВКУПИТИСА *див. УКУПИТИСА.*

ВКУПОВАТИСА *дієсл. недок. (у що) (віддавати певну суму, щоб заволодіти чимсь)* сплачувати: А межи роков не маю того имена моего... 8 пана городничого шкѣпати и ничимъ са в то вкѣповати, з моцы и держанѣа его брати не маю (Луцьк, 1570 *AS VII*, 361).

Див. ще УКУПИТИСА.

ВКУПУ, ВЪКУПУ, УКУПУ *присл.* Докупи, разом: хто бра(т)ствѣ всхѣчетѣ принати маѣ(т) дати шкѣпѣ шѣ(ст) гроши(и) (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); оуслышавѣши народовѣ, дивовалисѧ о наоучени его. оуслышавѣши фарисее иже зам'кну(л) оуста са(д)доукѣш(м). зошѣлисѧ в'к(оу)поу (1556-1561 *ПС* 96); Хлопу(м) що дере́во и(с)клали на (с)торону и вѣкпу да(л)ѣ(м) по(л) пѣта грош (Львів, 1592 *ЛСБ* 1040, 12).

Див. ще ВКУПѢ.

ВКУПѢ, ВОКУПЕ, ВОКУПѢ, ВЪКУПѢ, УКУПѢ *присл.* Вкупі, разом: ш(н) реклѣ и(м) ни: абы нѣяко вытрьѣгоуючы плевѣлы вытрьгнѣте с

ними в'коупѣ и п'шеницоу (1556-1561 ПЄ 62 зв.); Всимѣ вокупѣ во(з)люблены(м) сыно(м)... обывате-
ле(м) града Лвова (Замостя, 1589 ЛСБ 113); во(з)-
любленныѣ сыно(м) нѣшого смирення вси(м) воку-
пе паномѣ мещано(м) гали(ц)ки(м) благодать ми-
ло(ст)... неха(й) бѣде(т) всегда (Рогатин, 1591 ЛСБ
158); и росказаль црѣ. посторонки на шію стѣ(м)
зложіти, и вести и(х) всѣх вкупѣ на озеро (XVI
ст. УЄ № 29519, 196); то все в'коупѣ сто(л)ци
(XVI ст. УТ фотокоп. 2 зв.); дали ему часу абы ся
намышля(л), поки челя(д) ѡкупѣ (Львів, 1636 ЛСБ
1043, 45 зв.); а козаковѣ еще было вѣ-тысячій,
которые ѡсобно стоали, же ся не могли сто(л)пити
вкѣпѣ и для ѡбляже(н)а и для живности (серед.
XVII ст. ЛЛ 170).

Див. ще **ВКУПУ.**

ВКУСИТИ, ВОКУСИТИ, ВЪКУСИТИ, УКУСИТИ дієсл. док. 1. (кого) (поранити зубами, жалом) вкусити, укусити: Єсли бы пе(с) непривязаны(й) кого вкуси(л), ѡста(в)уемѣ, кгда бы кого пе(с) ѡелѣ с чієго присчва(н)а а ѡ(н) бы... к тому посчва(н)ю са не зна(л), таковому сѣ(д) всказати ѡ(т)приса(г)нѣтиса. и(ж) того не (в)чини(л) (1566 ВЛС 100); и скоро дей мя уколото у горло, власне яко оса укусила (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 373); Та(к)же кого оукоуси(т) скаженаа котюга. кропив-(н)ыи коре(н) гризи (XVI ст. УТ фотокоп. 9 зв.); котѡрого кѡлвекѣ оужѣ вкѣсиль нехай на оужа пилне погладаѣтъ и цѣ(л) боуде(т) (поч. XVII ст. Проп. р. 132); и кого вкѣсила змѣа. приходилі до тогѡ дрѣва і смотрачи покланалисa. и ты(м) збывалі смрті (Львів, поч. XVII ст. Крон. 114).

2. (що, що від чого) (кусаючи, відокремити зубами частину від цілого) відкусити, розм. укусити: ѡна [євга] вкѣсила ѡ(т) того дерева овощю... и адамѣ оукоусиль... г(с)ѣ бѣ выгналь ихъ из рая (1489 Чет. 18); бо яко... ада(м) в раю еще чере(з) ѡное... древо кѡли егѡ в'кѣси(л) тогды на все по-то(м)ство прівѣ(л) вѣч'ный оупадо(к) (Чалгани, 1603 УЄ № 78, 20 зв.); такъ ада(м)... для єдногѡ в рай стѡкра(д)ства пополнѣного оукоусивши ѡвощъ заказаного яблока ста(л)са прокажен'ны(м) (поч. XVII ст. Проп.р. 192 зв.); и вкѣсиль з' рѣкъ еи овѡчѣ // и перестѡпилъ прѡво и росказанье створителя

(серед. XVII ст. Хрон. 8 зв.-9).

3. (що) (ужити що-небудь як їжу) з'їсти, спожити: Што роздѣшѣ ѡ(т)чѣ велѣбный, пр(о)ркѣ с пр(о)рко(м) в мл(с)ти и в згѡдѣ в' домоу пр(о)рцко(м)... побѣсѣдовали. и шмѣтъ хлѣба вкѣсили, пѣвне тѣе мыслили ѡ згѡдѣ (Острог, 1598 Отп. КО 10 зв.); може(т) ли бѣти абы нѣ хлѣба не в'коусити в' тыи стѣи днѣ в па(т)кы токмо мѡлитвою и посто(м) (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 18).

4. Перен. (що, чого) (з'їсти або випити трохи) попробувати, покуштувати, прийняти: вкоусѣмѣ бра(т)я сего животворящего тѣла г(с)на и другѣ друуга любовь приемѣ (1489 Чет. 172); повѣдаю бо ва(м), иже ни єдинѣ ис ты(х) моужей зван'ны(х) не в'коуси(т) моєи вечерѣ многыи бо соу(т) зван'ніи але мало събранныхъ (1556-1561 ПЄ 286); З' Виѡлѣємскои криницѣ и Двѣдѣ жадаѣтъ Воды вкѣсити (Львів, 1631 Волк. 17); Мѡвлю вамѣ, ижѣ жаденѣ з' мѡжѡвѣ ѡныхъ званыхъ не оукѣситѣ Вечерѣ моѣѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 675).

5. Перен. (чого) (пізнати що-небудь з власного досвіду) попробувати, покоштувати: нашѣ мл(с)тивыи сотворітель... желчи оукоусиль і ѡцѣта (1489 Чет. 175 зв.); ты(х) котѡріи ю(ж) ра(з) просвѣщен'ныи стѣлиса и вкоусили дѣра нѣ(с)наго, и прича(ст)никами стѣли(с) дѣха стѣго, и добрѣа скошто-вали слѡва бѣжего... абы знѡвѣ мѣли ѡ(т)новлѣти са к' покаанію (Острог, 1599 Кл. Остр. 225); Оувеселай дѣшѣ твою сѣмѣ слѣд'кимѣ грѡно(м) вина... ибо слѣдости его желѣють агглы бѣжи в'кѣсити (Почаїв, 1618 Зерц. 76 зв.).

6. (від чого) (дістати вигоду від чогось) скористатися (чим): Ачѣ ко(л)векѣ достои(н) дѣлате(л) мзды своеа: И трѣ(ж)дающемѣся дѣлателю подобае(т) ѡ(т) плода вкѣсити, которы(й) ѡ(л)тарєви слѣжитѣ з ѡлтара и выживе(н)є мѣти маєтъ (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 73).

вкусити смерти, смерти (смерть) вкусити (вокусити) див. **СМЕРТЬ.**

ВКУСЪ¹, УКУСЪ ч. 1. (одне з н'яти зовнішніх чуттів) смак: не очи ли, слѣх, в'кѣсѣ. нѡз(д)ри. рѣки. ноги в то(м)же пора(д)кѣ ро(з)сажены, што и оубогого (п. 1596 Виш. Кн. 256 зв.); Имѣєтъ же в тѣлѣ своємѣ чоувѣства: рѡзныи... єдны тѡнки а

дроугии гроубы. Вкоусть яко земля, гроубшій; не почоуетъ ажъса чого доткнѣтъ сла(д)кого, или горкаго (Почаїв, 1618 *Зерц.* 20); Пáтое ѡкнѡ вкѡсъ горкого: и сла(д)кого, и тѣмъ познáváешъ; невидѣмыи рѣчи в' подлежащей матерѣи (Чернігів, 1646 *Перло* 3);

(властивість їжі, яка відчувається при її споживанні) смак: Вѣръ ми ижъ видимый хлѣбъ, хо(т) и ма(л) вкѡсо(м), але тѣло Хвѡ ёсть (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 191); въ ядре(х) сла(д)ки(х) мигда(л)ны(х) во вкѡсе мала горестъ яви(т)са (XVI ст. *Травн.* 40).

2. *Перен. (способ вислову)* манера, стиль: прочитал есми несладко а бридко тую составленную скаржину лжу, от которого вкуса, во истинну вам глаголю, мало есми не врацал, дивуючися той смертельной потраве латынского мудрования (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 160).

ВКУЄТЬ² ч. (відділення, відокремлення зубами частини чогось від цілого) укус: дрѣвнимъ вкѡсомъ изведенъ бы(л) адамъ... ис породы райское (1489 *Чет.* 28 зв.).

ВКУШАТИ, ВОКУШАТИ дієсл. недок. 1. (що) (уживати як їжу) їсти, споживати: бѣ... одно дерево сре(д) рая поставилъ, ѡ(т) того не велѣлъ имъ вкоушати (1489 *Чет.* 17 зв.); пре(з) цѣлѣю сѣм' лѣтъ не вкѡшáлъ ничѡго, ѡпрочъ сѣровѣхъ яринъ албо легѣмѣнъ мочѡны(х) (Вільна, 1627 *Дух. б.* 4); ѡ(т) створѣнья свѣта до потѡпѣ мáса жаднѡго и вина не вкѡшáли, однѡ овѡчи и зѣлѣа вкѡшáли (серед. XVII ст. *Хрон.* 16 зв.);

куштувати, пробувати: *gusto*, вкѡшаю (1642 *ЛС* 212).

2. (чого, от чого) Причащатися: ѡнъ дрѣво животное и розѣмное, вкѡшающе ѡ(т) него живи бѣдемъ (1489 *Чет.* 134); сего тѣла бжѣего и с вѣроу вокоушаючи хр(с)тянѣ освещаются и вѣчноую жизнь приимаю(т) на нѡсѣ(х) (Там же, 172).

3. *Перен. (що, чого) (пізнавати що-небудь з власного досвіду)* пробувати, куштувати: и зо всѣхъ рѣчѣй мѣрне вкѡшаючи, тира(н)ство прѡжної хлѡбы по(д) ярмо посылаючи... телѣснѣю рѡско(ш) тákъ оугасилъ, же згѡла... оупокѡе́на была (Київ, 1627 *Тр.* 555).

ВКУШЕНЕ¹, ВКУШЕНІЄ, ВКУШЕНЬЄ, УКУШЕНЄ с. 1. (поранення зубами, жалом і т.ін.)

укус: то(т) же коре(н) прия(т) заживлає(т) ѡкуше(н)є ядовита(г) па́дка (XVI ст. *Травн.* 453 зв.); а чемоужъ на кр(с)тъ прибѣвается оужъ мѣданный абы были зглажѡны и залѣчѡны раны оукоушѣна оужовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 134 зв.); Тѡй [знакъ] оумораючи оугасилъ чарѡвáна... Тѡй звѣрей ядовиты(х) оукѡшѣна оуздорѡви(л) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 77).

2. (відокремлення зубами частини від цілого) кусання: Акрѣды: Трава а(б) зѣ(л)є котрѡго кѡре(н) вѣколо себе йны(х) зелѣ(и) сма(к) притагає(т) вдáчный до вкѡше(н)а и трвáлый в' сѣтости є(ст) (1627 *ЛБ* 173).

3. (оживання їжі) споживання: По(д) вкѡшеніємъ за(с) якѣе рѡскоши якѣе смакы знайдоуются? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 175 зв.); люде... Пре(з) вкѡшеніє на ѡстáто(к), якъ мнѡго и чáстѡ при банкѣта(х), бѣсѣда(х), и рѡзны(х) оучтахъ грѣша(т), лáтво ёсть хотáчомѣ познáти (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910).

4. *Перен. (розуміння чого-небудь)* відчуття; пізнання: Дхѡвноу бѡвѣмъ соло(д)костю зо всѣхъ сторѡнъ оуцѡкрѡванный и оумáшенный, не тѣлко вкѡшеніє розѣмнои дѡшѣ здаётся цѡкрѡючи, але стѣха я(к) осно(м) по(д)бѡдáеть (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 185); хотачи абовѣмъ на(с) Г(с)дѣ вкѡшеніємъ ца(р)ства напѡлнити, мѡвѣтъ: Бе(з) мене ничогѡ не можете (Вільна, 1627 *Дух. б.* 119).

5. *Перен. (зняття проби з чого-небудь)* куштування: Иншаа ёсть ѡ вдáчномъ напои мѡвити: а иншаа ити, черпати з' самого жродла, и самымъ вкѡше(н)емъ сма(ч)ного напою насытитиса (Вільна, 1627 *Дух. б.* 260).

6. (одне з н'яти зовнішніх чуттів) смак: Вѣкѡсъ: Вкѡшеніє. Ёдинъ з' межи пати смѣслъ (1627 *ЛБ* 20); Частѡкрѡть и медъ, нѣкоторымъ гѡрокъ бѣти здáл'са, вкѡшенá смѣслъ зázдрѡст'ю зѡпѡванный мáючимъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 670).

Пор. ВКУСИТИ.

ВКУШОНЫЙ, ВКУШЕНЪ, УКУШОНЫЙ дієприкм. Укушенный, вкушенный: если кто вкѡшный боудеть, възгѡроу на нѡѡ до бá нехáй погладáеть, и боуде(т) здѡрѡвъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 132 зв.); *libatus*, вкушенъ, ѡсызанъ (1642 *ЛС* 254);

у знач. ім.: И рѣклъ г(с)дѣ до не(го) оучини змѣа

мѣданагѡ а вѣставъ егѡ на знѣкъ, котѡры(й) оукѣшѡный поизрѣтъ на негѡ живѣ бѣдетъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 140 зв.).

ВЛАГА ж. Волога: яко море не може наплѣнѣтиса ѡ(т) многы(х) рѣ(к), тако и богатыи члѣкъ ѡ(т) влаги земной и ѡ(т) росы нѡ(с)ной насытитиса не може плодѡ(в) (к. XVI ст. *УС* № 31, 17); mador, oris, влага, мокрота (1642 *ЛС* 260); якже ся повѣтра влагѡ то естъ мокрос(т) и мглѡ. исто(р)гнетъ, то ся в немъ изме(р)знетъ и дѣчинитъ ся с того градъ, и крѣпи (серед. XVII ст. *Луц.* 542); Река онаа великаа райскаа... не толко одно што тыхъ рѣкъ и землю она напоетъ, але и мора великии и езера и ка(ж)дыи рѣчки... и всеи земли влагѡ даеъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 6).

Див. ще ВЛАЖНОСТЬ.

ВЛАГАЛИЩЕ, ВЪЛАГАЛИЩЕ с. 1. Примищення певного призначення: при которомъ священнику... собранное наданое маетности от когож колвекъ благолюбца во влагалищи своемъ и шпиталными братскими праведно справовати и радити мають (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); pīnacorthesa, влагалище (1642 *ЛС* 316); Вѣдаю то а бѣрзо дѡбре, же сѡтъ, котѡрыѣ великѣи скѣрбы трѡдѡвъ, и высѡкоѣ мѡдрости свѡеѣ зъ побѡжностью злѣчѡнѡѣ, ѡ(т)даю(т) до газѡфилѣѣкѣи, то естъ, влагѣлища Црѣковнѡѣ (Лѣвѣв, 1646 *Жел.Сл.* 5 зв.).

2. (*коштовности, гроши*) скарб: Чи(м) лѣпше великѣе вѣлагѣлища аѡ скарбы ѡ(т) избы(т)ка, на(д) двѣ цѣтѣ дѡбоги вдѡвы з недоста(т)кѡ; чи(м) лѣпше разорѣати мѣншии жѣтницѣ, бога(т)ствѣ свѣта того, а бѡ(л)шиѣ боудовати на(д) ѡно. ничѡго не внелсисмо (!) на то(т) свѣ(т), явно, и(ж) вѣнести не мѡжемо (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 219).

3. Те саме, що **влагателное**: нѣкотѡры(х) брати(й) для ѡ(т)ѣ(з)довѣ в дороги не бывало, часто за непослуше(н)ствомъ.. братии зачы(м) и належного мѣся(ч)ного влагалища до скри(н)ки бра(т)ское не ѡ(д)давали (Лѣвѣв, 1638 *ЛСБ* 1043, 50 зв.).

4. Гаман (для грошей): тогды реклѣ имъ коли есми вась посылалъ // безъ мѣха и безъ влагалища и... безъ ѡбоуви а чи пакъ ва(м) чого не доставало (1556-1561 *ПС* 320-320 зв.);

(*для зброї*) пѣхви (*одн. пѣхва*): кѡплѣръ мѣдѣный

закривѣлъ плѣчи егѡ, а ошѣпище ошѣпоу (*на поли* — влагѣлище ордѣжа.- *Прим. ред.*) егѡ было якѡ навѡй ткѣцкѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 218 зв.).

ВЛАГАТЕЛЬНОЕ с. Грошовый внесок: Влагателное... до ски(п)ки (!) до пры(ш)ло(й)... се(с)сии мѣся(ч)но(й) ѡ(д)ложили, а то для зѡпо(л)ности братии (Лѣвѣв, 1637 *ЛСБ* 1043, 49).

Див. ще ВЛАГАЛИЩЕ.

ВЛАГАТИ *дієсл. недок.* 1. (кого, в що) (*призводити кого-небудь до якогось стану*) ввергати, кидати: но всѣ сіѣ дѣволѣ... в рѡспачѣ влагѣеъ невѡлника свѡегѡ (Чернѣв, 1646 *Перло* 124 зв.).

2. *Перен.* (що в що, що на кого) (*про думки, почуття, наклепи, силу*) вкладати: ты же сіѣ блѡгѡдѣрствѣнѣно прѣйми..., вѣ пѡмысли своѣ влагай (Лѣвѣв, 1591 *Просф.* 63); І нинѣ таковы Каиновы вѣнѣуки... Іже снопы злѡбы на жѣртву влагѣють, и души праведныхъ хитро погубляють (к. XVI ст. *Укр. н.* 84); таже конечное и богоугодное предспѣяние в разумѣ — дѣльное богословие, тогда учат... проповѣдь с толкованиемъ простымъ, а нехитрымъ, — не слухи... чесати словомъ проповѣднымъ, але силу духа свѣтаго влагати в слышащихъ сердца (1608-1609 *Виш. Зач.* 202); **влагати потвари** *див. ПОТВАРЬ.*

ВЛАДАНЕ, ВЛАДАНИЕ с. (*стан держання у власності нерухомого майна*) володіння: на имену Горкахъ... доживотье... и особливе владане и справоване половици монастыря Зѣменского... мне записалъ... князь Александръ Черторискѣй (Сѣльце, 1531 *АрхЮЗР* 71, 29); к тому... доживотье... а особливе владане и справоване половици манастира Зѣменского (Сѣльце, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 48).

ВЛАДАРСТВО с. 1. (*при повнѣй владѣ керѣвництва краѣм, монастиремъ и т.ін.*) володарювання: І да(ли) на(м) справу ѡ захова(н)ю того монастыря фѣндато(р)ства и владарства и(х) ктито(р)ского ѡ(т) веко(в) по(д) зве(р)хностью прономи(и) нѣше бѣдѣчѡго (Лѣвѣв, 1591 *ЛСБ* 154);

(*повне підпорядкування чѣй-небудь волѣ*) володарювання: гды сѣ зѡпсѣе(т) римскаа влада, то(г)ды а(н)тѣхристовѡ зачне(т)сѣ влада(р)ство (Вѣльна, 1596 *З. Каз.* 132 зв.); бо такъ Христѡс сыномъ Завѣдѣвымъ..., рече: "Сего, — мѡвит, — владарства и первѡсѣдалства и суетѡславства языцы, то естъ по-

ганцы, ищут, а межи вами, моими ученицы, такую фундацію чиню и не перемѣнати никагоже постоновляю" (1608-1609 *Виш. Зач.* 227); владычество, владарство (1596 *ЛЗ* 39; Владычество: Владарство, Панство, мѡцъ, мѡжность (Київ, 1627 *ЛБ* 16).

2. *Перен. (значне поширення чого-небудь)* панування, володарювання: плáмєнь... выпѣщєны(и) велики(м) вырвавшыся пѣдо(м), оддалѡнными запѡрами възѡрѣ възнѡсы(т)ся и ажъ на самы(м) на(и)вышшы(м) повѣтрны(м) мѣсцѣ пánство ꙗ влад(р)ство свое ростягає(т) (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 287 зв.).

3. *(нерухоме майно, що є чиею-небудь власністю)* володарство: Такъже и игѡмєнь днєвскыи речѣнныи, яко предáтель и ѡ(т)стѹпникъ владарства самѡго в собѣ волного речѣнного ставропѣкѣга посполитого манастиря лвовского ѡ(т)сѣжѡнъ самъ и по немъ будѣчие игумени днєвскіє (Берестя, 1590 *ЛЄБ* 143).

ВЛАДАРЬ, ВЛАДАРЬ ч. 1. *(той, хто очолює державу, край і т. ін.)* володар, правитель, цар: ꙗс же пак сталь прѣ(д) гнємономъ прѣдъ владаремъ и пыталъ его игемонъ рекоучи, ты ли еси цѣрь иоудейскыи (1556-1561 *ЛЄ* 117); архієреи... ег повелі, и далі его понтейскому пілату владарови (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 51); тоє тѡ пісаніє наперше(и) стáлоса ѡ(т) владара сирскагѡ киринеа (XVI ст. *УЄ Літк.* 72);

(той, хто має владу над ким-, чим-небудь) володар, велитель: если и на нѣвѣ бѣдєшъ, во(з)мѣ(т) тѡ аггли. не мнѣма(и) же владáрѡ(в) зє(м)ы(х)и (!) во(з)мѣ(т), а тебе ѡрача ѡстáвять (Вільна, 1596 *З. Каз.* 78); гѣ которіи привѣль вши(ст)кы рѣчи... тогды то оучини(л) мл(с)ти дѣла чл(с)кои и яко вл(д)ка всакого члч(с)тва то є(ст) влада(р) вши(ст)-кого чл́ка (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 164); Влады́ка: Владáръ, владзоу ма́ючі (1627 *ЛБ* 16); Радости вѣрныхъ своихъ гоине набавиль, Абы смерть которая зѣ вѣку пановала, Тобѣ владару смерти, неподолала (Львів, 1630 *Траг. п.* 165).

2. *(власник майна)* володар, господар: а я тежъ имениа его милости поступиль, и ач тепер я их держу, яко будучи владаремъ от него, але поступит их не поступлю (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 133);

Нынѣ — жолнѣръ, владарь, богачъ, роскошникъ, а ютро — с тыми жѣ имѣнми, ни въ чомъ убозства не заживши, для другихъ имѣній, абы былъ болшій панъ и богатшій (1603 *Пит.* 101).

Див. ще **ВЛАДАТАРЬ, ВЛАДАТЕЛЬ, ВЛАДАТОРЬ.**

ВЛАДАТАРЬ ч. *(про Бога)* повелитель, господь: избавите(л) нашъ... дшѣ нашѣ злѣчи(т) яко прав(д)ивый лѣкаръ. и владатарь дшѣ и тѣль наши(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 144).

Див. ще **ВЛАДАРЬ, ВЛАДАТЕЛЬ.**

ВЛАДАТЕЛЬ ч. Те саме, що владатарь: приводит уже знак, яко под единым строителем, владателем и шафаром науки и роду поземного разумѣния и согласия во нераздѣльном гласѣ вызнания о вѣрѣ и о всяком разумѣнию околoduшного збавения латынский костел стоит (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 171).

Див. ще **ВЛАДАРЬ.**

ВЛАДАТИ, ВЛАДАТ, ВЛАДАТЬ *дієсл. недок. (стп. władać)* 1. (ким, чим) *(керувати державою)* володарювати, володіти: ты владає(ш) дрѣжавою морьскою (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 216); ѡрожена Вам была реч панствы владати и всемѣ нѣгдысь свѣтоу наѣк оузычати (Венеція, 1641 *Анаф.* 22).

2. (ким, чим) *(маючи владу, розпоряжатися ким- або чим-небудь)* володіти: Покорне прошѣ... матѣхнѣ мою... нехай всими именами моими владнет и врадников ѡстановлаєтъ, ними розкажѣт и во всемъ волност маєт, не иначе и ничимъ не мнѣй, ѡдно такъ, яко я самъ владалъ (Рожана, 1571 *AS VII*, 398); и все штобы... его мл(с)ти... де(р)жати...// ро(з)ширяти лю(д)ми ѡсажати будовати... и ты(м) всѣмъ... во(д)лугъ своеє воли владати и шафовати (Володимир, 1588 *ЛНБ* 5, II 4046, 123 зв.); на то бовѣ(м) хс̄ и оумѣръ и ожи(л), абы и мертвыми и живыими влада(л) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 84); хто всѣмъ владаєтъ што єсть оу домѣ той господарє(м) єсть всеє чѣлади (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96); панъ, котрій все створєньє въ горсти маєтъ: И животомъ, и смертю, дужо владаєтъ (Львів, 1630 *Траг. п.* 161); повинни малжѡнкѡве взаємною вѣрѣ собѣ ѡсвѣдчити, постерѣгаючи тогѡ, же свои(м) тѣло(м) щєгѣлне владáти не могѣтъ (Київ, 1646

3. (чим) *(бути спроможним рухати частинами свого тіла; мати здатність відчуття)* володіти: *виде(л)...* у Станислава Романовського рану коло-
тую на твари под лѣвым оком и руку правую збито
и ею владати не может (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI,
178); *Виде(л) [те(ж)]* есми ла(в)рика бу(д)ника...,
збитого, ногою левою не (в)ладає(т) (Житомир,
1582 *АЖМУ* 43); Василя Кграбовського в руку
правую... пострелено, кости покгрухотано и вечь-
ным калекою, же и рукою владат не будет, учы-
нено (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* I/VI, 754); Не годи(т)са
жа(д)номѣ оста(т)него помаза(н)а оузычати... //...
томѣ котѣры(и) бы хоте(л) бѣтвѣ звести, вѣ
котѣро(и) бы пѣвне оумрѣти мѣсе(л), ани маѣтса
такій часъ оупатровати на то, вѣ котѣры(м) бы,
оуже ѡ(т)чаѣно ѡ здоровью хѣрого, жѣбы оуже
почаѣл смѣслами не владати (Львів, 1645 *О тайн.*
120-121);

(про думки, уміти спрямовувати) володіти:
пре(д) тымъ самъ Адамъ вѣ чистости живѣчи, вла-
даль мыслами своими (Вільна, 1627 *Дух.б.* 143).

ВЛАДАТОРЪ ч. Те саме, що владаръ у 1
знач.: хто бы был владатором в небытности... пана
Абрама... того монастыра Заручайского..? (Овруч,
1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 286).

ВЛАДЕТИ *див. ВЛАДѢТИ.*

ВЛАДЗА ж. (*стп. władza*) 1. *(право керівництва державою, церквою, урядом та ін. відповідно до суспільного становища керівної особи)* влада: Про
то, забегаючи тому, абы за таковы(мъ) поступкомъ
...таковий нерядъ межи людьми не былъ, и
правомъ, привилеемъ и владзы и звирхности
бискупства Луцького въ чомъ не уближало, рос-
казуемы вамъ, абысте всѣмъ попомъ вѣры и закону
своего Греческого... сродзе рассказали, абы ...въ
люди вѣры и закону Римського костела... не всту-
повали (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* I/I, 118); Который на
то ничего не дбаючи... кривды и шкоды... це(р)к-
вамъ божи(м) и особа(м) ихъ дѣховнымъ, владзы
нѣшое митрополее належачи(м) кѣва(л)товне почи-
ни(л) (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 270, 1); Не слухай
же тых баламутовъ, которые тобѣ вдают, ижбы там
церковъ божія правдивая мѣла быти, где владза

свѣтская з духовною змешалася, где пыха гнѣздо
собѣ збудовала (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56); Я(н)
ха(р)лѣ(н)зски(и)... по(д)коморы(и) лу(ц)ки(и)...
владзою дрядѣ моего по(д)комо(р)ского приказѣю
абы вм(л) передо (м)ною... самъ ѡчевисто... сталъ
(Луцьк, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 101); Томашъ замо(й)-
ски(й)... моею владзою воево(д)скою ро(з)казѣю
абы вм(с) передо (м)ною... ста(л) (Київ, 1621 *ЛНБ*
5, III 4057, 19); Богданъ Хме(л)ни(ц)кий... всѣм...
Листомъ... ѡзнаймуем и Владзою Гетма(н)скою
сурове напинає(м), абысте... Игуменъ Печерской
...Послушни были (Київ, 1648 *ЛОИИ* 68, 1, 1);

*(право та можливість керувати, розпоряджа-
тися ким-, чим-небудь)* влада: якожъ тымъ всѣмъ
людямъ при замку въ мѣстѣ оселымъ... надали
есмо и надаемъ право... майдеборское, зо всякою
волностю, порядкомъ и владзою таковою (Вар-
шава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 285); Ачколвекъ межи
апостолами привлащона // естъ Петрови святому
преднѣйшость, теды то не въ тотъ способъ, абы
мѣлъ владзу собѣ ростегати надъ иншыя апостолы
...але толко для порядку першого мѣстца (1603
Пит. 38-39); Іс. Котѣрый є(ст)... Владнѣчи а не
по(д) владзою бѣдѣчи(и)... натѣроу Бо(з)скою (Київ,
1625 *Сур. Сл.* 125); тая унѣя подобная челядницы,
которая надъ своею панею владзу маєтъ (бл. 1626
Кир. Н. 16); Владыка: Владаръ, владзоу маючі (1627
ЛБ 16); Двана(д)цать естъ оуживаній непорядны(х)
свѣта: Мѣдрый бѣ(з) оучинковъ... Панъ бѣ(з)
владзы (Львів, 1645 *Жел. Тр.* 6); Бѣгъ всемогѣщій
малжѣнка оучтілъ владзою и ста(р)шѣнствомъ
на(д) жѣнобю (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 920);

(наділені повноваження, компетенції) влада: ино
вельможность его зъ владзы и присуду всякихъ
владовъ ихъ вынялъ и подъ справу свою гетман-
скую взялъ (Варшава, 1572 *АЮЗР* II, 176); Ѡто да-
лемъ ва(м) владзу настѣпати на оужѣвъ и на шкѣр-
пѣ(в) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 237); учитель церковный
...учителскою владзою вырокъ чинячи, выразне
особу Петрову выймуєтъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.*
343); а Сѣщенници, владнѣтъ дѣшею лю(д)скою,
розвѣзѣючи ѡнѣю, зъ грѣховъ Бѣгъ брѣдкихъ, и звѣзѣ-
ючи владзою, ѡ(т) Ха Пана собѣ даною (Київ, 1637
УС Кал. 9); Лечъ самѣмъ// Сѣщенникови даєтса

владѣа справовати правдѣвое Тѣло Хво̄ (Львів, 1646 *Ном.* 5-5 зв.).

2. (*органи, представители влади*) влада: ѡ(т) нѣхъ были чотѣри оѡбы гѡдныѣ до такоѡвой владѣзы обѣраны, с котѡры(х) абы одѣнъ на такѡвыи оурады чере(з) насъ былъ подаванъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 36 зв.); Которые недавныхъ вековъ противъ папѣжомъ ядъ свой проклятый вырыгнули... керуючы // писмо светое и (светыхъ) отецъ старыхъ противъ владѣзы (Вільна, 1599 *Ант.* 895-897); а ономѡ сѡдѡ и врьдѡ до которого бы(м) я самъ и пото(м)ки мое по(з)ваны были зве(р)хности владѣзы доброволно по(д)даючися... на пе(р)шомъ року... будѡ повинѣ(н)... ста(ти) (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 3); всѣхъ це(р)ковныхъ стѡпней владѣзы, пови(н)ностей, оурадовъ, го(д)ностей... досконале вырозѡмѣти належало (Єв'є а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 7); такъ превротные владѣзы зъ страхомъ ворочаютъ задержаного Адама (Вільна, 1627 *Дух. б.* 98).

3. Юридична сила, правомочність: выписы дрядовые и со(з)на(н)я... касѣю и внивечъ обѡрочаю... и вже то(т) запи(с)... жа(д)ное моцы и владѣзы мети не маю(т) (Войничѣв, 1573 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1822, 14 зв.); и ты(м) тестаментѡ(м) мои(м) братию мою брѣства це(р)ковного мощными чиню и владѣзѡ безпечнѣю досконалую чиню на выправлѣня таковы(х) (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49); таковыѣ протѣстѣацыи... въ невинности его милости учинилемъ,... хотѣчы, абы потомъные часы жадное моцы, владѣзы... во всѣхъ людѣхъ и у неприятеѣь его милости не мѣлы и за никчемъные zostали (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293).

4. *Перен.* Сила, сфера впливу, панування: Михайло Джуса тотъ манастирь... держати и уживати и... уживаючи владѣзы пастырства своего надъ черънчи... за насъ... Бога уставичне просити повинен будетъ (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* 1/I, 51); побѡрцѣ и ши(н)карѣ въ своѣй владѣзы мѣста держѣтъ, вѡды по(д) владѣзею панѡвъ соутъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 126); Смокъ страшний червѡно фарѣбѡванный; потоужность и владѣа римьского панѣства (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 32); Ѡнъ къ на(м) зъ Нѣба на землю позволѣи зстѣпѣити: Бы ѡ(т) владѣзы шатѣана мѡглъ ѡсвобѡдити Людѣ (Киѣв, 1618 *Вѣзер.* 16); Я

посылаю ва(с), Тѡ ѣ(ст), котѡры смрѣти и живота владѣзѡ маю (Киѣв, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.); Змыѣлѣь едѣна(к) тотъ Мѡдрѣцѣь, бо рѡзѣмъ въ пога(н)ской ещѣ ховѣлъ тѣмнѡсти, и владѣзы шатѣанской (Киѣв, 1632 *Єах.* 297); Заклинѣтелѣе, имъ абы нечи(с)тые дѣхи заклинали, дѣна ѣ(ст) владѣа, котѡрое владѣзы немѣючи ѡные сынѡве Скѣвы, абы ѡны(х) дѣховъ заклинали (Львів, 1645 *О тайн.* 130); **быти во владѣзы див.** **БЫТИ;**

(*віровчення*) віра: Изали не видимо, ижъ вси патріархѡве, епископи, презвитѣри подъ владѣзу Махомѣтову прышли (Вільна, 1608 *Гарм.* 187); Такъ тѣжъ нѣ потлумлѣне и згѣбѡ Пѣнствѣь и владѣзы нечѣистѡе махметѣанское (Киѣв, 1634 *МІКСВ* 314).

5. (*об'єкт власності*) володѣння: А поменѣные добра наши зарѡзомъ в моц, владѣзу и целѡе держанѣе ихъ зо всемъ на все завѣли, подаѣли, поступиѣли и пустиѣли есмо (Горохѣв, 1593 *ПККДА* 1-2, 158); па(н) Немири(ч)... маѣ(т)но(ст) Хво(с)ни(ц)кѣю... братѡви своѣмѡ... до моцы владѣзы и дѣ(р)жа(н)я постѣпова(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 17); запи-сую... зара(з) до моцы владѣзы дѣ(р)жаня и (с)по-ко(и)но(г)[ѡ] уживаня и посѣсиѣи чере(з) во(з)ного (Тригорьскъ, 1649 *ДМВН* 213).

ВЛАДѢЦА *див.* **ВЛАДЦА.**

ВЛАДИКА *див.* **ВЛАДЫКА.**

ВЛАДИКИЙСКИЙ *прикм.* Те саме, що **владычинъ**: а коли будѣ(т) ѡ ва(с) прочита(н) тотъ ли(ст) кажѣте абы и владики(ѣ)ско(ѣ) це(р)кви бы(л) про(ч)те(н) (II пол. XVI ст. *КА* 476).

Див. ще **ВЛАДЫНЫЙ, ВЛАДЫЧЕНСКИЙ, ВЛАДЫЧИЙ, ВЛАДЫЧНЫЙ.**

ВЛАДИЦТВО *див.* **ВЛАДЫЦТВО.**

ВЛАДИЧЕСТВО *див.* **ВЛАДЫЧЕСТВО.**

ВЛАДИЧИЙ *див.* **ВЛАДЫЧИЙ.**

ВЛАДИЧИНЪ *див.* **ВЛАДЫЧИНЪ.**

ВЛАДИЧИЦА *див.* **ВЛАДЫЧИЦА.**

ВЛАДИЧИЦЯ *див.* **ВЛАДЫЧИЦЯ.**

ВЛАДИЧНІЙ *див.* **ВЛАДЫЧНЫЙ.**

ВЛАДНОСТЬ, ВЛАДЪНОСТЬ *ж.* 1. (*те, що комусь належить*) володѣння, власність: тую суму пнѣзе(ѣ)... записую ма(л)жо(н)це мое(ѣ)... мило(ѣ)... на третѣе(ѣ) части имѣ(н)я моего... котѡрое маю во вла(д)ности своѣ(ѣ) ѡ(т) брата моего (Володимир,

1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 39); до... владности моее ни-хто иный над его милост... малжонка моего... жадного вступу и жадного права... не мает (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 188); а в ты(х) сту копа(х)... пусти(л) есми в де(р)жа(н)є и вжива(н)є ...п̄ну стефану... части моеє... зо вси(м)... яко есми са(м) в де(р)жа(н)ю и (в) д̄жива(н)ю в моцы и вла(д)ности свое(й) ме(л) и вжива(л) (Кременець, 1570 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1814, 3); маетность свою,... маючи ее въ держаньи и владности своей...// записы... брати моей милой (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/I, 32-33);

(право на вживання чого-небудь як власність) користування, володіння: которого имениа Чати... пань Янушъ Крупский ся упоминаль... хотечи... мети в... власности своей (Острог, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 74); маеть пан Иван Чап̄лич дворец вышей помененый Гнидавский... от Нароженъя Панны Марьи руского свята... ку пожитку своему в моцы справе и владности своей мети, ажъ// до такоговожъ свята... в году тисеча пятсот шестдесят семом (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 188-189); мает малжонка моя милая, скоро по животе моемъ, в моц, владност и в шафунокъ свой взявши, на пожиток оборочати (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 351); А тые все им̄нья свои вышей поменены... дочъце своей Ганне... в держанье, в моцъ и владность... подалъ и поступилъ (Затурці, 1590 *ИКА*, дод. 92).

2. (право та можливість керувати, розпоряджатися ким-, чим-небудь) влада (над ким, чим); право (на що): маеть его милость князь, малжонокъ мой ...тую часть мою им̄ней вышейпом̄неныхъ въ моцъ свою взяти, и ихъ держати и уживати... и со всякою владностью справованья и росказыванья въ нихъ, подл̄т̄ воли своее (Межиріччя, 1564 *АЗР* III, 136); Маеть онъ,... надъ игумены, попы,... вшелякую владность пастырства своего ростегати, повинностей ихъ и порядку всякого межи ними пристойного догледати (Торунь, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 63); ино и(ж) тая справа иде(т) з самы(м) пано(м): воеводоу которо: о вла(д)но(ст) на(д) во(з)ными т̄д(то)шними р̄стягає(т)ся (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.); в том моц и владность зуполную теперешнему и

напотом будучим войтом... и всему урядови местскому даем, во всех справах судовых (Краків, 1592 *ЧИОНЛ* XIV-3, 102); корѳтко мѳвачи ѿ мѳци и вла(д)ности и слав̄ б̄ж(с)тва его стѳго нѳ тлько рѳзоумъ лю(д)скїи, оум̄ыслити им̄ль. але и ѿныи философи... домьслїтиса нѳ могли ѿ дївнои мѳци бж(ст)ва его (поч. XVII ст. *Проп. р.* 13); Показалось... достатечне въ первой части сей нашей отпов̄ди и доводне, же якъ Петр̄ не м̄ль н̄чого надъ ин̄шии спол-апостолы свои..., такъ и епископъ Римскїй... не м̄ль въ духовныхъ болшей владности и зверхности (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 654);

(наділені повноваження, компетенції) влада: и где до skutьку тое спущенье приидеть, то ар̄химандрыцтво и манастыр̄ Жидичинский ему владностию нашою поддаемы (Луцьк, 1589 *АрхЮЗР* 1/I, 251); прето я зви(р)хности его короле(в)ское мл(с)ти а з вла(д)ности староства своего... приказю в̄м̄ (Вінниця, 1599 *ЛНБ* 5, II 4049, 132); Юрей Струсь... княжати Янушови Острозскому... с тых же и зъ иншихъ добрь... з владности уряду моего старостинского приказую (Вінниця, 1603 *АрхЮЗР* 7/II, 386).

3. *Перен. (сфера поширення)* панування: Сл̄нце пакъ і л̄дн̄а в̄ четвѳртый д̄н̄ь в̄же по зровна(н)ю на свѳт̄н̄іє и на владность д̄ню и нѳчи ствѳрены с̄тъ (Острог, 1588 *Сур.* 3); Да ли не в̄дає(ш), иж то не ты р̄гає(ш) с̄а и см̄є(ш) з̄ йнока, але то(т), которы(й) м̄стце свое(й) вла(д)ности соб̄ъ оуф̄д̄н̄дова(л) в тоб̄ъ, то(т), которы(й), ѿпановавши мысль твою, та(м) с̄д̄и(т) в то(м) начиню //... оборо-чає(т) к̄да хоче(т) волю и мысль твою (п. 1596 *Виш. Кн.* 236-236 зв.).

4. (можливість поводитися згідно з своїм бажанням) воля: Коли южъ хто наказания в̄н̄шняго строхи досяг̄л, подобен коневи,... который, часу пролетного дождавши, коли траву ощутить и выпущен будет, не в̄да, як ся поимати даст от игранья, скаканья и шаленья ради своевольное владности (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191).

5. (характерні ознаки для кого-небудь) властивість: а внизивши(с) д̄ла на(с) в то(м) нес̄м̄р̄те(л)-но(м) т̄ль̄ поча(л) м̄ати вла(д)но(ст) члч(с)коюу (XVI ст. *УЄ* № 29519, 18).

Див. ще **ВЛАДНОСЦЬ**.

ВЛАДНОСЦЬ ж. (смп. władność) те саме, що **владность** у 1 знач.: а не отдавши и не заплативши суммы позычноное... имени нашего верху менованого з моци и владности их нияким способом... выймовать,... не мають (Сільце, 1580 *ПККДА* I-2, 154).

ВЛАДНУТИ, ВЛАДНУТЬ, ВЛАДЪНУТИ дієсл. недок. 1. (ким, над ким) (*мати владу над ким-небудь*) панувати: Вѣдайте иже тыи которыи са надѣвали влад'ноути на(д) люд'ми. паноую(т) над' ними (1556-1561 *ПЄ* 169); владычествю, влѣ(д)нѣ (1596 *ЛЗ* 39); Ви(ди)те ли ксе(н)дзове бискѣпи, яко не слѣшне тогѣ прѣгнете, яко да звычае(м) ри(м)-ски(м) на(д) ро(с)ски(ми) овца(ми) влѣ(д)нете (1598 *Виш. Кн.* 285); а ты(м) еще болѣше... в доброты боудешъ, кг(д)ы ко(ж)домѣ гѣдное мѣсце подаси... а прѣто розбачѣй достатѣчне кѣждога... абы не влѣд'ноули ѣленѣ львѣми, ѣле львы ѣленами (Острог, 1614 *Тест.* 166); снѣ не вла(д)не(т) ѡ(т)цемъ. але ѡцѣ с'номъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 219); не выдавай прѣто дѣдичства твоего на посмѣвиско, абы мѣли над' нами влѣд'нѣти погѣнове (Київ, 1627 *Тр.* 667); Гдѣ сѣть, мѣвачи, Кнажѣта того-свѣтныи, и которыи влѣд'нѣтъ бѣстѣями зѣмныи (Київ, 1632 *МКСВ* 287);

перен. (чим) (*всеохоплювати, заповнювати собою*) панувати (над чим): А слѣнце и лѣнѣ яко писанѣ свѣтчить в' четвѣртый дѣнь по поровнанѣю бѣгъ сѣтворилъ. не мнимѣи же ижбы лѣнѣ молодѣю спѣрва створилъ, яко кгды в' наста(т)ю м(с)ца бывае(т). и(ж) жаденъ вѣдети еѣ не може(т)... то естѣ нѣчью справова(т) бы не могла, кѣторѣю (*Пошкодж.* — *Прим. ред.*) вла(д)нѣтъ еи повелѣлъ (Острог, 1588 *Сур.* 2); дхъ ра(з)ума добрѣи а правдивы(и), вла(д)нѣтъ вшистки(м) а ѡчищае(т) грѣхи лю(д)-скыа кто са и(х) кае(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 88); яко а вла(д)ноу мѣре(м) и землѣю въ мѣри ро(з)множаю рѣбы а на землѣ ро(з)маитыи плѣды и насѣна (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 183 зв.).

2. (над ким, чим) (*підкоряти кого-, що-небудь своєму впливові, своїй дії*) панувати (над ким, над чим); керувати (ким, чим): хс оучить... абы лако(м)ство, и телесное попеченѣ на(д) жадны(м) не вла(д)ноуло (1556-1561 *ПЄ* 35); Сщѣнници, влѣд-

нѣтъ дѣшею лю(д)скою (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 9); Мозокъ сотворенъ на трое роздѣле(н)ний естѣ, една частка же вла(д)не(т) мѣдро(с)тю (серсд. XVII ст. *Луц.* 544).

3. (чим) (*мати у власності*) володіти: Вольна бѣдетъ кнагина малжонка моѣ тыи вси рѣчи... к рѣкамъ своимъ мети и тым влад'нѣти и шаѣовати (Городок, 1561 *AS* VII, 63); онѣ обирати, ѡундовати и подавати и тымъ всимъ владнути мае(т) (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286); иванъ косцевѣ(ц)ки(и)... дарова(л) часы вѣчныи прѣ(д)речѣному а(н)дрѣеви ...//...и пото(м)ко(м) его... прѣ(д)речѣны(и) фо(л)-варокъ держати мѣти и вѣчне владнути (Белз, 1596 *Юр.* 16 зв.-17).

4. (чим) (*бути спроможним рухати частинами свого тіла, працювати розумом*) володіти: слугу моего стасѣ прилу(ц)ко(г) збили... задали де(й) ему ра(ну)... в руку левую и не ведати де(й) если тою рукою с того зране(н)я владнути буде(т) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 68); бѣгъ... члѣка, або і ѡ(т) него женѣ, не дѣтми малыми ихъ створилъ, яко ннѣ ѡ(т) насѣ ражѣются. кѣторѣе ни рѣзѣмо(м) ани члѣнками до слѣднаго вѣзрастѣ влѣд'нѣти не мѣгѣтъ (Острог, 1588 *Сур.* 1 зв.); **собою владнути:** а) (*мати фізичну справність*) володіти тілом: то пакъ въ томъ часе... былъ отъ пана Бога хоробою тяжкою обложѣною горячкою... зложѣный, въ которой ледвомъ собою владнути або о собе ведати могъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 339); а южъ рушитись и собою владнути не могучы, тамъ же лежала (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 600); б) (*бути врівноваженим*) володіти собою: ѡпеку(н) мае(т) быти не ве(л)ми зешлыхъ ле(т) не хоры(й) рѣстро(п)-ны(й) розумны(й), то(т) которы(й) бы добре собою владнулъ и домъ сво(й) рѣстро(п)не... справова(л) (1566 *ВЛС* 67 зв.); правдѣе естѣ дѣръ Бжѣй при на(с). абѣвѣмъ еслѣбысмѣ не были самѣвластныи, сѣбѣю влѣд'нѣчи: тогдѣ бысмо бѣли абѣ Кѣменѣемъ, или Желѣзомъ (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.).

Див. ще **ВЛАДАТИ, ВЛАДЫВАТИ, ВЛАДЪТИ, ВОЛОДѢТИ**.

ВЛАДНУЧІЙ *прикм.* Можновладний: Іс. Кѣторый е(ст) Снѣ а не домѣчадецъ, Панъ а не слѣга, Влѣднучій а не по(д) влѣдзою бѣдѣчи(и) (Київ, 1625

Див. ще ВЛАДУЩИЙ, ВЛАДЬЮЩИЙ.

ВЛАДУЩИЙ *прикм.* Те саме, що **владнучій**:
Что жъ за пожиток с тых пастырей безхристо-
пригодных и владущих, коли не имѣют силы
ничтоже добро, ниже за свое спасение сотворити,
ниже о прочих спасению промыслити! (1608-1609
Виш. Зач. 200);

у знач. ім. Володар: Мрїа, или Маріамъ: Вла-
дѣщаа, или Г(с)жа (1627 *ЛБ* 222).

Див. ще ВЛАДЬЮЩИЙ.

ВЛАДЦА, ВЛАДЗЦА ч. (*стч.* vladca, *стп.* wladca) 1. (*той, хто може розпоряджатися, керува-
ти чим-небудь*) володар: ѡ собѣ само(м) пánови при-
ложено было пытанá. двѣ теды снá маѣтъ за пánа
и за вла(д)цѣ и дрѣжавцѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 147
зв.); котóрые влáсностю соу(т) добрые, ты(х) на(с)
оучини(л) быти вла(д)цами (Острог, 1607 *Лѣк.* 57).

2. (*той, хто має безмежну владу над ким-, чим-
небудь*) володар, велитель: властели(н), вла(д)ца,
влада(р) (1596 *ЛЗ* 39); Радный, Бгѣ мощный, вла(д)-
ца, Кнѣзь покóбá, Ѡ(т)цѣ прѣшлого вѣкѣ (Київ, бл.
1619 *Аз. В.* 41); слóво стáлосá оучѣнкомъ. Бѣгло
прироже(н)е, и жáденъ не перешкажáлъ: понева́жъ
Влáдцá прироже́ньá роскáзова(л), и чинѣти и
ѡ(т)мѣнѣти могѣчѣй (Київ, 1625 *Злат. Н.* 129 зв.);
Властели́нъ: Влáдцá, Пáнъ (1627 *ЛБ* 16); Хс̄ естѣ
Єдиноро(д)ны(м) Снóмъ Бжѣимъ, Єстѣ Створѣте-
лемъ, Влáдцюю, Пáномъ, всѣхъ до́бръ подáтелемъ
(Київ, 1637 *УЄ Кал.* 328).

ВЛАДЫВАТИ *дієсл. недок., многокр. (мати у
сво́йй власно́сті)* володіти: а мы вамъ мѣстцо
ѡставѣм, на которое маєте вси зъ земли Во́лынское
ехати и положить (са) межи Горо́дка и Дѣброви-
цы, ... где и перед тымъ землá Во́лынская владывана
бывала (Краків, 1539 *AS IV*, 197).

*Див. ще ВЛАДАТИ, ВЛАДНУТИ, ВЛАДѢТИ,
ВОЛОДѢТИ.*

ВЛАДЫКА, ВЛАДИКА ч. 1. (*про Бога, що має
безмежну владу над світом*) володар, велитель: Се
азъ рабъ вл(а)д(и)кы моего І(с)с(с)у Х(рист)а Ію
Стефан Воєвода (Гирлов, 1519 *ДВВ II*, 1); Ѡ спо-
мо-
жение заплáты того стóбливого дѣла чи(м) кого
г(с)дѣ бгѣ на́вчи(т) ... по силѣ в̄м ... за що заплáта

будетъ ваши(м) мл(с̄)тя(м) во ца(р)ствѣи нб̄(с)но(м):
ѡ(т) хр̄(с̄)та сп̄са и владыкы бг̄а нашего (Львів, 1585
ЛСБ 70, 1 зв.); Свѣтѣи наш владыка инымъ нози
умывал (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); Монáрхá нáшъ Іис̄ъ
Хс̄; Бл̄гословѣнный Сн̄ъ Бжѣй; Цѣсарь на(д) цѣсар-
ми, и Крѣль на(д) крѣлми ... // ... Пн̄ъ и Вл(д)ка,
Котóрый владѣтъ Нб̄о(м); и землѣю (Чернігів,
1646 *Перло* 63 зв.).

2. (*титул духовних осіб високого чину*) владика:
А при томъ были господинъ нашъ отец и владыка
луцкѣй Кирилъ, а князь Иванъ Путятѣчъ (Луцк,
1505 *АрхЮЗР* 3/IV, 227); А по ты(х) премова(х)
свои(х) вмоцни(л) врадо(в)не ѡ(т) его мл(с̄)тъ
ѡте(ц) владыка ѡ(т)ца селиве(с)тра (б. Києва. 1585
ЦНБ ДА/П-216, 2); зъ сима пошли патрия(р)хи,
владыки и всѣ дх̄овнии (серед. XVII ст. *Луц.* 529);
кгрецкѣй владыка — найви́ща офіці́йна особа гре-
ко-католицько́ї церквѣ: а што(ж) сѣ(т) патріа(р)хи
или кгре(ц)кѣ вл(д)ки, жебраки, волоцѣги, знаме(н)-
ники. Видите ли вашого м(д)рованіа стра(н)нопрѣ-
и(м)ство (1598 *Виш. Кн.* 273); **дворный владыка** —
представник церкви у монашому дворі: не то(л)ко
то(т) мана(с)ты(р) але и са(м) епископъ лвовски(й)
єсть дво(р)ны(м) владыкою наши(м) (Новгородок,
1589 *ЛСБ* 123); **домоу владыка** — глава сім'ї, гос-
подар: тог̄ды розгнѣвал'са домоу вл(д)ка и реклъ
слоуга(м) своимъ выидѣте(ж) борзо на рынокъ
(1556-1561 *ПЄ* 285 зв.).

3. (*той, хто має владу над ким-, чим-небудь*) во-
лодар: вл́дка, влада(р) (1596 *ЛЗ* 39); Госпбдіе:
Влáстелѣ, владѣкы, панóве, влáдарѣ, преложѣнены
(1627 *ЛБ* 27); dynastes, велможа, владика (1642 *ЛС*
172).

ВЛАДЫНЫЙ *прикм.* Те саме, що **владычинъ**:
ѡ(т)цѣ игѣме(н) на свое(м) возѣ поеха(л) але на
владынѣ(м) возѣ (Унів, 1589 *ЛСБ* 111).

*Див. ще ВЛАДИКИЙСКИЙ, ВЛАДЫЧЕН-
СКИЙ, ВЛАДЫЧИЙ, ВЛАДЫЧНЫЙ.*

**ВЛАДЫЦСТВО, ВЛАДИЦТВО, ВЛАДЫЦ-
СТВО, ВЛАДЫЦѢТВО** с. 1. Те саме, що **вла-
дичество** у 3 знач.: то въ томъ же схованью въ
скрыняхъ при небожчику было, а иншихъ многихъ
листовъ и справъ, привилевъ на владыцство и на
архимандрыцство ... теперъ ведать подостатку не

можемъ (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* I/1, 353); то(т) владыка лвовски(и) гедешнъ болобанъ за показа(н)емъ на него певны(х) знаковъ и доводо(в) о(т) по(д)даны(х) его к(р̄) мл̄(с)ти мещанъ лвовски(х), зрдце(н)ю з влады(ц)тва подпавши... на покѣтѣ в клятвѣ бы(л) оставле(н) (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 270, 1); Тотже болобанъ з митрополитомъ... посветили григорка на влады(ц)тво поло(ц)кое (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46); Патріарсѣ стѣмѣ ихъ Презентовали, ѿ Посвяченѣ ихъ на Владыц(с)тва жадали (Київ, 1622 *Сак. В.* 46); который за приеханьемъ..., до его милости отца Пузины, владыки Луцкого, по наступеню зараз оногo на тоє владыцтво, пришовши до церкви... насвятый сакраментъ... прочъ выкинуть казал (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* I/VI, 740).

2. Те саме, що владычество у 4 знач.: вси именья церковьные, кому жъ кольвекъ черезъ владыку // есть отъданы, привержены зася быти мають ку владыцтву Володимерьскому (1554 *РИБ* XXX, 266-267); але тые вси пожи(т)ки до влады(ц)ства з ыменѣ(й) це(р)ковны(х) належачие неха(й) имает(т) его м̄(л) ѿте(ц) владыка споко(и)не ѡживати (Острог, 1577 *ЛОИИ* 52, 1, 1); перед нами... велебные отцове... церкви катедральное Луцкое уставник, презвитерове с капитулы владыцтва Луцкого, пилне ся сведчили... напротивко велебному ксендзу Яцинктові Любовскому (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* I/VI, 556).

ВЛАДЫЧЕНСКИЙ *прикм.* Те саме, що **владычинъ**: был есми дня сегодняшнего... ув отца владыки... в замочку его милости владыченском (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 160).

Див. ще **ВЛАДИКИЙСКИЙ, ВЛАДЫНЫЙ, ВЛАДЫЧИЙ, ВЛАДЫЧНЫЙ.**

ВЛАДЫЧЕСТВО, ВЛАДЫЧСТВО, ВЛАДЫЧТВО *с.* 1. Влада, панування, владарювання, управління державою, верховна влада: владычество, вла́да(р)ство (1596 *ЛЗ* 39); на десѣтое лѣто, вл(д)чества тивѣриа цесѣра. коли понтійскіи пила(т) справова(л)е з(м)лею жидовскою... Філипп па(к) былъ справца атиреи. итрахони(т)ского повѣтоу (XVI ст. *УЄ Літк.* 5); Начѣлство: Пѣнство, кнѣзство, старши(н)ство, владычество, вла(ст) (1627 *ЛБ* 72).

2. (*урочисто про Бога*) всесильность Всевишнего: Іаковъ Ап(ст)лъ хвалѣ въздавалъ Пр(с)тѣи Тр(о)ци... тыми словы: Земла тѣжъ томѣжъ вл(д)чствѣ, и всѣкѣй смыслъ величество проповѣдѣтъ всегда (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 13); А мы... за васъ, славное войско // Запорозское, Господа Бога тутъ и на всякомъ мѣстѣ владычества его и у гробу Божого, если насъ до столицы нашей Господь Богъ здорового донесетъ, просить не перестанемъ (поч. XVII ст. *КЛ* 89-90); и всѣди Бѣга видѣтъ, и дѣвнѣю премоу(д)рость егѣ, с тогѣ радѣетъса на всѣкомъ мѣстѣ владыче(ст)ва егѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.).

3. Сан, становище, посада: а коли боудоу(т) васъ приводити на соборища и власти и владычества [предъ оурады и соудіи] не трошѣтѣся якъ або што бысте за ѿ(т)повѣдъ чинити мали вѣистинноу дѣхъ стѣи наоучитъ ва(с) в то(и) ча(с) што бысте мали мовити (1556-1561 *ПЄ* 273 зв.); Пытамъ тебе, пане Василей, естли поступиешъ владычество Володимерское владыце Холѣмъскому? (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* I/I, 8); яко бѣдѣчи дѣди(ч) с пре(д)ко(в) свои(х) свѣдомы(и) по(с)тѣпкѣ здешнего ѿ(т) поча(т)кѣ владыче(с)тва лво(в)ского болобано(в)ского яковыѣ шкоды и трѣ(д)но(с)ти межи нами бывали и бываю(т) а(ж) до сего часѣ (Львів, 1596 *ЛСБ* 297, 1); Азали не ваша королевская милость з ласки своѣи за причину пана воеводы кѣвѣского, который мене ледво с плачем упросилъ на то, жем я, покинувши вѣрад сенаторскій, позволилъ на владыцтво володимерское (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41).

4. (*церковно-адміністративний округ, що знаходиться під правлінням владыки*) володарство: держалъ есми имене церкви столечное владычества луцкого Немецкое побѣлизу Луцка (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 103); Панове рада и все обыватели земли Волынское... писали до нас, за ускарженемъ владыки володимерского..., ижъ якобы войский и городничий кремянецкий... вѣехать мелъ // вы имене церковныя (!) владычества Володимерского безправне (Варшава, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 273-274); Селце владычества Володимерского, Бискѣпичи,... съ того въ каждый годъ, водлѣгъ квитовъ владыки Егѣ Милости по чотыри копы грошей... платити...

маєть (1577 AS VI, 83).

Див. ще **ВЛАДЫЦСТВО.**

ВЛАДЫЧЕСТВОВАТИ дієсл. недок. (мати владу над ким-небудь) панувати: и еще и на и(н)шего болобана владыче(с)тво береть потае(м)но дѣрю // до на(с) лѣзѣчи. абы ѡ(т) рода в ро(д) владыче(с)твѣючи на(с) до ко(н)ца пѣстоши(ли) (Львів, 1596 ЛСБ 297, I-I зв.); А яже нужду от навѣта диявола-миродержца, страстно владычествующаго, страждет, в искупѣ жизни обрѣтающися zde, — не подобает ми время подробну изглаголати (бл. 1616 Виш. Посл. до Княг. 235).

ВЛАДЫЧИЙ, ВЛАДИЧИЙ, ВЛАДЫЧІЙ

прикм. Те саме, що **владычинъ**: Мешчане оужалившись сѣенника нашли на двѣрь владычїи // добывѣючи его (1509-1633 *Остр. л.* 130-130 зв.); Дома в месте... На пе(р)ве(и) пана петра Семашька в дворы... Боарина владычого ждана смолеевича дво(р) (1552 *ОЛЗ* 181); коштуе(т) бы(т)но(ст) вл(д)чая пре(з) ко(л)ко дне(й), та(к), цо ѡтець васили(й) выда(л) по(д)имуючи вл(д)кѣ. такъ те(ж) п(н) ферен(ц) кушнѣ(р) куха(р)камъ и спѣваку(м) вл(д)чи(м) и ѡ(т)цѣ) а(р)хима(н)дритовы(м) всего на все вышло зло(т) 75 (Львів, 1631 ЛСБ 1052, 5 зв.); мыто владычєє *див.* **МЫТО.**

Див. ще **ВЛАДИКИЙСКИЙ, ВЛАДЫНЫЙ, ВЛАДЫЧЕНСКИЙ, ВЛАДЫЧНЫЙ.**

ВЛАДЫЧИНЪ, ВЛАДЫЧИН, ВЛАДЫЧЫНЪ *прикм.* 1. (який стосується владыки, належить йому) владычин, владыки: на тых землах владник владычин и владник архимандрытов з людьми стоали (Пісочне, 1541 AS IV, 281); Замѣкѣ самого вдолжѣ ѡтѣ брони воротное мимо владычи(н) домѣ до стѣны н̄ и по(л) сажѣна(1552 *ОЛЗ* 161); Домовѣ мѣща(н)скихъ... двесте и сорокъ и три а владычиныхъ мѣ (1552 *ОВол. 3.* 200 зв.); а иншее дерево, что подданные несли, тымъ же гайдукѣмъ своимъ поотнимати розказалъ, и подданныхъ отца владычиныхъ кийми ѡтѣ брамы бити... велелъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 301).

2. *У знач. ім.* Владичин. Вл. н.: Другая дей причина, ижъ... жалоба пана владычына, ни о што иншого не стегається..., одно о добра его королевской милости (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/1, 146).

Див. ще **ВЛАДЫКИЙСКИЙ, ВЛАДИЧИНСКИЙ, ВЛАДЫНЫЙ, ВЛАДЫЧЕНСКИЙ, ВЛАДЫЧИЙ, ВЛАДЫЧНЫЙ.**

ВЛАДЫЧИЦЯ, ВЛАДИЧИЦЯ, ВЛАДЫЧИЦА ж. (*про Матір Божу*) Владичиця, Богородиця: в том також єсмы дали и ѡт нас с(вѣ)томѣ монастирю ѡт Хомора идеже єст храм оуспєніє прѣч(и)стѣи и прѣбл(а)гословєнѣи вл(ади)чици нашої б(огороди)ци и пр(ис)но д(а)вѣи (!) Марїи єдно ѡзеро на имѣ Ѡрѣхов (Сучава, 1520 *ДВВ* I, 16); братство храма ѡспєнія прѣстѣи владычица нашої б(д)ца двѣ Мрїи мещане Львовские... жаловалися на Гедєона Балабана (Берестя, 1590 ЛСБ 144); ч(с)тно врожоны(и) Панове бра(т)ство Храма ѡспєнія Пречист(и) владычицѣ богородицѣ... (в)сего добро(г) ѡ(т) г(с)да бѣа вѣ зычимо (Ясси, 1604 ЛСБ 390); В' сєи днѣ Несѣдѣлнѣю Пѣснѣ Праз(д)нѣмъ Пр(с)тѣи Вл(д)чци нашої Бѣи (Київ, 1627 *Тр.* 680); Бл҃гочестивомѣ и хр(с)тоимєнітомѣ Цркѣвномѣ Бра(т)ствѣ Цркѣи ѡспєнія Прч(с)тѣи вл(д)чци нашої Бѣи и Пр(с)но Дѣи Марии Пно(м) Ѡбывѣтеле(м) Львовски(м) Правосла(в)нымъ Бл҃гословєнія и всѣ(х) Добр(о) ѡ(т) хр(с)та Бѣа зычливє Повѣнѣшовавши (Ясси, 1642 ЛСБ 557).

ВЛАДЫЧІЙ *див.* **ВЛАДЫЧИЙ.**

ВЛАДЫЧКА ч. Владичка. Вл. н.: с тое земли моеє согнали и... // подданныхъ моих... Полумужа Владычку, Волоса... позабивали и поранили (Володимир, 1570 *АрхЮЗР* 6/1, 203); попѣ, на ймя Василей, прозвище Владычка (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 203).

ВЛАДЫЧНЫЙ, ВЛАДИЧНІЙ, ВЛАДЫЧНИЙ, ВЛАДЫЧЪННЫЙ *прикм.* Те саме, що **владычинъ**: да их и сѣдит Пѣтенскїи єгѣмен, а оурѣдници владычнїи да не имають ни єдного дила да тых попѣв на вѣкы (Сучава, 1503 *ВД* II, 210); Таа вежа владычѣнаа добре тежѣ ѡправѣлена (1552 *ОЛЗ* 157 зв.); войский кремьянецкий показовалъ перед нами... листы увяжѣчие..., за которыми не безправне в тое имєне церковное, але водлугъ записовѣ владычныхъ..., вѣехалъ (Варшава, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 274); Чого явный знакъ маєшь на прыкладанью его листовѣ папєжскихъ и владычнихъ (Вільна, 1599 *Ант.* 899); **владычнєє право**

див. ПРАВО.

Див. ще **ВЛАДИКИЙСКИЙ, ВЛАДЫНЫЙ, ВЛАДЫЧЕНСКИЙ, ВЛАДЫЧИЙ.**

ВЛАДЫЧТВО див. **ВЛАДЫЧЕСТВО.**

ВЛАДЫЧЫНЪ див. **ВЛАДЫЧИНЪ.**

ВЛАДѢТИ, ВЛАДЕТИ дієсл. недок. 1. (ким, чим, над ким, над чим) (*мати владу над ким-, чим-небудь*) панувати, володіти: Ви(ди)те ли и(ж) не добре ри(м)скіє овца чина(т), што кдрѣвнико(м) и двора̀но(м) бе(з)встыдны(м) на(д) собою владѣти допѣшаю(т) (1598 Виш. Кн. 284 зв.); Чи(м) є(ст) певне(й)ші́й збавѣна ра(д), владѣти наро́ды, и панова́ти кроле́в'ствы (Острог, 1599 Кл. Остр. 220); папа сам над всѣми владѣет и сам что хошет, во всѣх созиждает (1600-1601 Виш. Кр. отв. 177); папа... смирение христово поверг и, на воздух славы свѣта сего вознесшися, яко... плац, над всеми владети хочаши и прагнучи, засѣл (1608-1609 Виш. Зач. 222); всѣ снїйдѣша въ адъ, где сѣтъ ннѣ сла́вныи Ца́ріє, и тира́нове, владѣющїи мнѡ́гим(и) страна́ми (Чернігів, 1646 Перло 123);

(підкоряти своєму впливові, мати у своєму віданні) панувати (над ким, над чим), володіти (ким, чим): тогда оузрїте игрѣ(ш)кѣ коро(ла) вѣры папы ры(м)ского, хто владѣетъ на(д) правосла́вными дѣрною рѣсю и в неволи бѣдѣчими греками (п. 1596 Виш. Кн. 296 зв.); вл(д)ка всѣми владѣющїй: крѣткій понева́жъ на землі; при бо́кѣ егѣ безпѣчне сѣда́тъ грѣшницы (Почаїв, 1618 Зерц. 64 зв.); И реклѣ оцѣ до сна... оучинїмо члѣвка на выо́браже- нье на́ше и на подобенство. а неха́й владѣетъ Рїба́ми морскїми и пта́ствомъ повѣтрнымъ (серед. XVII ст. Хрон. 4 зв.); Вла(д)ко силный; йже Нбо́мъ и землею владѣешъ, и все чѣдѣвно якѡ Бгъ всемогущїй дѣешъ (Чернігів, 1646 Перло 67);

(ким і без додатка) (*поширювати свій вплив на кого-небудь*) панувати, володіти: то(т), которы(й) мѣстце свое(й) вла(д)ности собѣ оуфѣнѣдова(л) в тобѣ, то(т) которы(й) ѡпановавши мысль твою, та(м) сѣди(т) в то(м) начиню // владѣе(т), роска- (з)уе(т), и ѡборочае(т) кѣда хоче(т) волю и мысль твою (п. 1596 Виш. Кн. 236-236 зв.); Тотъ же и на йномъ мѣстцѣ та(к) мѡви(т): Женѣ же оучїти не повелѣваю, ни владѣти мѡжемъ, но бѣти въ без-

мѡлвіи (Київ, 1646 Мог. Тр. 920).

2. (чим) (*мати у власності що*) володіти: Та(к) же и вы панове би(с)кѣпи... селами владѣете, але ваши(ми) дѣшами дѣаво(л) владѣетъ (1598 Виш. Кн. 290); Православный: Не были пастырами нашими, ани суть, але блюзнительи и зводители. Понева́жъ разбойнически на столицы... вступили, абы имѣни, а не церковью владѣти (1603 Пит. 100); коли имѣет кто два сына или отрочища, и един, вожде- лѣнно расторг любѣвѣ домашнѣго пребывания узы, домѣстится на службу царскую владѣющего всею землею (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 243).

Див. ще **ВЛАДАТИ, ВЛАДНУТИ, ВОЛОДѢТИ. ВЛАДѢЮЩИЙ** прикм. Можновладный: О щастію тогда видим и разумѣем, Скарго, костела латынского, иж есть щасливый для того, ибо его щастіе от владѣющаго миродержца искал и получил (1608-1609 Виш. Зач. 224).

Див. ще **ВЛАДНУЧІЙ, ВЛАДУЩИЙ. ВЛАЖИТИ** дієсл. недок. (цсл. влажити) зволю- жувати: madido, as, madifico, ѡмочаю, мочу, влажу, ѡрошаю (1642 ЛС 260).

ВЛАЖНИЙ прикм. (цсл. влажный) вологий: humect(us), humid(us), влажни(й), мокри(й) (1642 ЛС 220).

ВЛАЖНОСТЬ ж. (цсл. влажность) (*наявність вологи у чому-небудь*) вологість: яко(ж) то ваши подаю(т) соухый ѡплѣтокъ довнѣмаючи и(ж) тѣло хвѡ имѣло би сѣхѡ бѣти. не имѣючи во себѣ влаж- нѡсти, то є(ст) крѣве (к. XVI — поч. XVII ст. Кн. о лат. 112).

Див. ще **ВЛАГА. ВЛАЖНѢ** присл. Волого, вогко: vapide, влаж- нѣ (1642 ЛС 407).

ВЛАЗИТИ дієсл. недок. (*таємно проникати куди-небудь*) влзати: хто не входитъ воротами, але инуды влзати, злодий есть и разбойникъ (Вільна, 1597 РИБ XIX, 304); Годи(т)лиса ста́дѣ всакого пастыра слѣхати которы(и)... до овча(р)нѣ не па(с)- ты(р)ски дверми..., во овча(р)ню ста́да, входи(т); але та(й)но дѣрою... для згѣбы а не для спсѣнїа овѣцъ влзати(т) (1598 Виш. Кн. 282 зв.).

Див. ще **ВЛѢЗТИ. ВЛАМАТИСЕ** див. **УЛАМАТИСЬ.**

ВЛАМАТИСЯ *див. УЛАМАТИСЬ.*

ВЛАМОВАТИСЯ *див. УЛАМОВАТИСЯ.*

ВЛАПИТИ *див. УЛАПИТИ.*

ВЛАСАТЫЙ *прикм. (цсл. власатый) те саме, що волосатий: acersecomes, власаты(й), ко(с)маты(й) (1642 ЛС 66).*

ВЛАСНЕ, ВЛАСНЬ, ВЛАСТНЕ, ВЛАСЬНЕ (*стп. własnie*) **I. присл. 1.** Справді: милостивий кнаже, ачколве есми парсѣна дѣховнаа, а ведже естлибы на то прийти мѣло, про тѣю правдѣ и крѣвност мою, абых не былъ в томъ и присагою моею телесною того поправовати готовъ, бо милостивый кнаже естъ власне крѣвный наш (Жидичин, [1540] AS IV, 247); если та(к) ёсть же тые звы(ш)поменеы (!) кгру(нт)ы лугъ и ѡзера властне и справедливе и(м) до того манастира належа(т) мели жедаючи и(х) м(л)те(и) абы взглядо(м) самое справедливо(с)ти то и(м) поступи(ли) и ѡ(т)-да(ли) (Острог, 1602 ПИ № 25); И зѣра(з) пото(м) привѣда(т), жѣ естъ власне Снѡвски(м): хотѣ(ж) мѡвать, не исхѡди(т) зъ Снѣа, една(к) не естъ чуж(д)ъ или ѡ(т)дѣленъ ѡ(т) Снѣа (Київ, бл. 1619 Аз. В.101); Истинно: Правдѣве, власне (1627 ЛБ 50); протестуючий... на комиссию... за универсаломъ его корол. милости... одѣзджаючи, оную, яко южъ власне малжонъку свою... в дому... бурмистра... зоставилъ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 8/III, 615).

2. Правильно, дослѣвно: шатаюся, хѣл'плюся, ше(м)рѣ, дрижѣ, шѣ(м)лю, и ты(ж) якъ ле(в) ричѣ, та(к) з грѣц'ко(г) власне выкладаѣтсѣ (1596 ЛЗ 89); тыми словы даѣ(т) знати и(ж) са се(к)ты што по нашему вла(с)не зборы невѣ(р)ны(х) вельми ро(з)-множили (XVI ст. КАЗ 618, на полях); Я кгрико(р) абрамови(ч)... позвы албо вла(с)не ма(н)даты ѡдинъ се(и)мовы(и) а дрѣги(и) задво(р)ны(и) ѡба(д)ва с по(д)писомъ рѣки ная(с)не(и)шо(г) пѣна ко(р) его м(л)... в руки ѡ(д)да(л) (Київ, 1620 ЦДІАЛ 181, 2, 316б, 1); Мають те(ж) и носѣ(т) шкаплѣрики, по(д) ѡдѣна(м) вѣрхни(м), ѡткѣные з во(л)ны, которые грѣкове свои(м) языко(м), анавѡліасъ зовѣтъ, мы по(д)касѣн'е(м), або власне парамѣно(м) назвѣти мѡжемо (серед. XVII ст. Кас. б).

II. част. (підсилювальна) (вживається для виділення особи, предмета або обставин часу, способу

дії тощо) саме, якраз: а гдѣбы была того потреба, тогды властне сами ѡчевисте предъ каждымъ мѣстцом и станомъ сознати хочѣм, иж ѡнъ естъ такимъ, якъ есмо его в листѣ ѡзнаймили (Вільна, 1546 AS IV, 451); Што такъ вла(с)не, а не иначе(и), правдиве быти зознаваю (Володимир, 1618 ТУшкаревски(и) ѡ(т) вишнева... далъ до бра(т)ско(и) скри(н)ки... 50 (Львів, 1620 ЛСБ 1049, 1 зв.); Взгладѡ(м) наконѣць Цркви и Монастира самѡгѡ, котѡрый Кіѡтомъ е(ст) власне Пр(с)тѡи Бѣи, томѣ, же Возомъ и ѡправѣтеле(м) былъ, кто того не вѣди(т) (Київ, 1625 Кон. Каз. 33); вночи... ста(л)се крикъ гала(с) вла(с)не ѡдарено на рыдванъ (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 3); вла(с)не та(к) ѡувадаѣ(т) члѣкъ я(к) трава (1645 УС № 32, 82); ѡзна(и)муѣ(м)... ме(ш)чаномъ максимѡвски(м)... абы(с)те... вшелякую пови(н)-но(ст) и по(с)луше(н)ство... ѡ(т)цо(м) нико(л)ски(м) ѡ(д)давали кдыжъ оны вла(с)не до тыхъ маѣ(т)но(с)-те(и) належа(т) которые надано ѡ(д) право(с)лавъ-ны(х) про(д)ковъ наши(х) иначе(й) абы(с)те не чинили (Чигирин, 1650 Гр. Хм. М. 293, 1, 309).

III. спол. (порівняльний) (зв'язує члени речення) подѣбно як, нѣби, немѡв: ѡ здорови Твоей Милости радбыхъ слышалъ каждого часѣ, которого Твоей Милости вѣрне сприяли, якъ властне самъ собѣ (Вільна, 1543 AS IV, 372); гонѣтся и одинъ одного для власти сану и позысканья имѣний и перебѣгаютъ и упережаютъ, власнѣ якъ конские заводницы для закладу (Унів, 1605 Виш. Домн. 191); Пото(м) суть люде котори(и) едну ногѣ маю(т), тыи бѣгають вла(с)не якъ птахъ лѣтаѣ (серед. XVII ст. Луц. 532).

Див. ще ВЛАСНО.

ВЛАСНИЙ *див. ВЛАСНЫЙ.*

ВЛАСНО I. присл. Особисто: Вамъ абѡвѣ(м) власно и вашимъ чѣстнымъ ѡучителе(м) догажѣючи, Набожѣнства Прѣвило понѣкоимъ скоротѣвши, а бѣрзѡ потребными и лѣтвыми Нѣвками и розмышла(н)ми ѡбаснѣвши, Титѣло(м) за(с) Анѡологіѣ... албо зобрѣніѣмъ квѣткѡвъ, ѡтитѣловѣвши... до рѣкъ вѣшихъ подаю (Київ, 1636 МКСВ 317).

II. част. (підсилювальна) (вживається для виділення предмета або обставини мети) саме, якраз: А еще мѡви(т) папу(ж)ка ми винѣнъ кга(л)бино(в) добрыхъ 500 за волы бо мѡви(т) я хочу збудовати

вла(с)но и(з) свои(х) бука(т) правдивы(х) (Ясси, 1627 ЛСБ 499, 1 зв.); А просило(м) господара ѡ ѡ(т)пись ли(с)тѡ и мовило(м) я(м) тѡ(и) не маючи потреби Але вла(с)но по тоє(м) посланы(и) в ты(м) пошоло(м) до локгофета просячи его и (в)казѡючи же господа(р) са(м) каза(л) приехати (Там же, 1).

Див. ще ВЛАСНЕ.

ВЛАСНОСТЬ, ВЛАСНОСТЬ, ВЛАСТНОСТЬ, ВЪЛАСНОСТЬ ж. (стч. *vlasnost, стп. własność*) 1. (те, що перебуває у повному розпорядженні, володінні кого-небудь) власність, маєність: А маєть он тот замокъ... держати // со всим правомъ и панствомъ и со всею властностью (Берестя, 1508 АS III, 56-57); село Каплинсов... с пѣстовщинами... и зъ слѡдѡжами... и ранством и властностью маєт // держано быти (Вільна, 1514 АS III, 108-109); Коли бы хто чужое име(н)е в опеце або въ заставѣ де(р)жалъ а были бы якие кри(в)ды сѣсѣдские або до(л)ги... таковы(и) ко(ж)ды(и) естли бы не бы(л) на свое(и) вла(ст)ности ѡсѣлы(и)... в недоста(т)ку заплаты на само(м) ѡ(т)цѡ маєть быти ѡ(т)пра(в)лено (1566 ВЛС 70); а к тому... власности своей мела двесте копѣ литовское личбы грошей, ...а чотыри возники сѣрые (Володимир, 1567 АрхЮЗР 8/III, 135); Я авкгуштыновая... маючи волно(ст) во(д)ле права и ѡфалы со(и)му бересте(и)ского... вчиненое и ѡфаленое и име(н)е вла(с)ностию своею ... дарую (Київ, 1575 ЦДІАЛ 181, 2, 278, 16); они взя(в)ши свое пре(ч)ѡступити пови(н)ни су(т), абы властно(ст) всякая монастырю цѣло была захована въ все(м) (Львів, 1591 ЛСБ 154); иванъ косцѣви(ц)ки(и)... явне зозна(л) и(ж) добра свое... южь собѣ па(н)ства власности албо пожи(т)ковъ с пре(д)реченого фо(л)ва(р)ку не заховуючи... с ты(м) всѣмъ право(м)... славному андреєви... да(л) дарова(л) (Белз, 1596 Юр. 16 зв.); Такъ же и дѡмъ бѡдѡчій, албо зѣмлю ѡрѡчій, первѣй зъ своѣй власности выдаѣтъ немѡло в ѡ надѣю пришлого прихѡдѡ (Вільна, 1627 Дух. б. 238); панъ Янъ Трѣмбицьки(и)... // ѡфѣруючи(с) ѡ вла(с)но(ст) ты(х) доб(р) и кгруньтовъ... и противко к(р) его м(л) Стефанови Сватопо(л)кови Че(т)ве(р)тенъскому... пи(л)не и повторѣ протѣстовальсе (Ісаїки, 1643 ДМВН 252-253); Дла того гды котѡрого при(и)мѡю(т), та(к) его зби-

раю(т) и ѡголаю(т) зо всеи его да(в)нои вла(с)ности (серед. XVII ст. Кас. 34 зв.); У порівн.: має(т)... то все на пожито(к) сво(и) яко вла(с)но(ст) свою ѡборочати (Житомир, 1584 АЖМУ 152);

перен. (про духовні цінності) багатство: Чемѡжь бѡрзѣй не нѡмъ Чѣсть тѡа тепѣрь слѡжитъ, Котры(м) власность правдѣвыхъ Нѡвѣкъ пѣрвѣй плѡжи(т) (Київ, 1632 Євх. 294).

2. Властивість, сутність, істотна риса: мл(с)ти тои вѣдаючи бѣти власность, же естъ лѡдскаѡ же ничи(м)са не брѣдитъ, же всемѡ лѡчно вѣритъ, же всегѡ са сподѣваєтъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 91); Але до власности рѣчи, то естъ до млтвы знѡвѡ вернѣмъса (Дермань, 1604 Охт. 12); слнѣце,... чтѣыри дѣвны маѣтъ в собѣ власности (поч. XVII ст. Проп. р. 263 зв.); Вызнаваєтъ тежь въ персонѣ Хрыстовой ...натуру Бозскую зо всеми власностями Бозскими, и натуру челоѡвѣческую зо всеми власностями челоѡвѣческими (Вільна, 1608 Гарм. 180); Сѡбѣйство: Власно(ст), сѡѡцтво, присѡеініе, оуѡеініе, властѣвность, не ѡ(т)далѣннаѡ, то естъ сѡбѣйство, що маѣтъ кто осѡбно самъ (1627 ЛБ 112); Пѡста власность естъ здѡровіе (Київ, 1637 УЄ Кал. 148); Котѡраѡ то Бѡблагѡтелънаѡ Кнѣга, ѡ(т) Дѣйства сѡеѡго и власности пѡ грѣцкѡ назѡѡна естъ Леітѡргіаріонъ Пѡ Словѣнъскѡ // зась слѡдѣбникъ (Львів, 1646 Жел. Сл. 3 зв.-4); Зъ трѡхъ власностей Лиліи хлѣбъ телѣсный, берѣтъ свою похѡлѡ, Пѣршаѡ, если естъ бѣлый, ѡлѡ чѣстый, Втѡраѡ если рѡмѡный, ѡлѡ допѣклый, Трѣтаѡ власно(ст) если смаковѣтый вдѡчный запѡхъ вѣдаючій (Київ, 1648 МІКСВ 348).

3. Автентичність, правдивість: с четвертого листу помененаго владыки, до тоеежь осѡбы, зъ володѣмера, дѡна кѣ, авѣгѡста. ѡфѣче, писано(г), власность сло(в) выписана (Острог, 1598-1599 Апокр. 20).

Див. ще ВЛАСТИЗНА, ВЛОСНОСТЬ.

ВЛАСНЫЙ, ВЛАСНИЙ, ВЛАСНИЙ, ВЛАСТНИЙ, ВЛАСТЫНИЙ, ВЛАСЫНИЙ, УЛАСНИЙ прикм. (стч. *vlastni, стп. własny*) 1. (який належить кому-небудь) власний: Записалъ есми... игумену Пустинскому... отчизны свои властныи не похожіи люди на имя: отамана Василя Гридковича,... а Отрохима Семеновича (Київ, 1507 АрхЮЗР 1/VI, 10); надто еще тежь записала емѡ подворѣ свое в

месте нашомъ Виленском..., которое она... за свои властный пенази кѣпила (Краків, 1538 *AS IV*, 113); хто ѿ своємъ домѣ властномъ ши(н)кѣть медомъ и пивомъ тотъ даетъ .г. копы... грш(и) (1552 *ОЛЗ* 179); Панъ адамъ янови(ч) Га(и)ко... спусти(л) рекою Буго(м)... на шкуте свое(и)... жита своего вла(ст)ного ѿрожаю... бочо(к) тл (Берестя, 1583 *Митн. кн.* 68); А при томъ... рачите вѣ та(м) ѿ себе по(с)тави(т) скри(н)ку сокрове(н)ное хранилище мое власное которѣю а посылаю сыномъ моимъ ивано(м) (Київ, [1592] *ЛСБ* 1035, 36); Я рабъ бѣжи(и) тишко... ѿ(т)писую дво(р) сво(и) вла(с)ни(и) в Чи(г)ринѣ (Чигирин, 1600 *ПИ* № 37); та(м) же де(и) в то(и) ча(с)... всѣ збожа вла(с)ные пѣна по(д)коморо(г) и по(д)даны(х) его м(л) ѿбу(д)ву(х) се(л)... ѿзимые и ярые... побрано (Вінниця, 1603 *ЛНБ* 5, II 4050, 103 зв.); княжата тѣмностѣй, по престѣплѣнѣи заповѣди, оусѣли в' ср(д)цѣ и в' смѣслѣ, и в' тѣлѣ Адѣмовомъ, якъ на своѣмъ власномъ столци (Вільна, 1627 *Дух. б.* 64); наданѣе цр(с)кое было з власной маѣтности егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 343); кѣва(л)то(в)не выдравъ... коне(и) семъ, бахъмата строкатого власного протѣ(с)ту-ющего (Житомир, 1650 *ДМВН* 193);

у знач. *ім. с. р.* **власное** — власність: тежъ его милость и его наслѣдки мощни тоѣ отдати и продати и къ церкви Божѣей записати такъ, какъ то властное свое (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); яцко... поведи(л) и(ж) а де(р)жу прусы слушне яко свое власное къ которому сенюта ничего не маѣтъ (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 4); Незбѣжный побѣжности надѣчаѣтъ са... драпѣжникъ и вѣрваное, и свое власное раздавати (Київ, 1623 *МИКСВ* 76); коли хто пре(з) злы(и) оучѣнок' оузалъ комѣ што его власное естъ маѣтъ ѿ(т)дати ѣмѣ вцѣле (Львів, 1645 *О тайн.* 106).

2. (*особистий*) **власный**: На ро(с)каза(н)ѣ его мл(с)ти вла(с)ное хочемо ту(и) церкви госпо(д)ни накладо(м) наши(м) сѣтвори(ти) образы и завѣсы и врата и сосуды и ѡдежи свеще(н)ниче(с)кии (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); к тому выпис врадѣ Лѣцко-го, поволана властного небожчиковского (Вільна, 1565 *AS VI*, 276); поехала(м)... была... для потре(б) свои(х) вла(с)ны(х) и для ѿ(т)проваже(н)я рече(и)

рухомы(х) и листо(в) до двора житомі(р)ского (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); взя(л) ѡ(д) пѣна фе(д)ка ...двадесця зло(т) ли(ч)бы по(л)ско(и) на вла(с)ную потребу свою (Одрехова, 1596 *ЦДИАЛ* 37, 6, 3 зв.); и(з) бра(т)ства нашѣго ѣ(з)дили навѣжати и(х) ѡповѣдаючи доле(г)ливо(с)ти свое ѿ(т) лахо(в) ѡ чо(м) кна(з) его мило(ст) ли(ст) сво(и) до его кроле(в)-ское мило(с)ти написа(л) и по(д)на(л)са ве(с)по(л) и(з) сынами своими я(к) ѡ свою вла(с)нѣю кри(в)дѣ стоати (Львів, 1599 *ЦДИА Лен.* 823, 3, 67, 6 зв.); А такъ бѣдѣчы мы пи(л)но потребни пнѣзе(и) на власные... потреби нѣши продали есмо... и постѣпили есмо тотъ до(м) нѣшъ с плацомъ (Київ, 1616 *ЦДИАК* 221, 1, 62, 1); Повторѣ стѣрайтесь недостатки власныи познавати, гды(ж) найбѣрзѣй и наичѣстѣй тоѣ члѣка зводитъ, гды собѣ чо(г)о за грѣхъ не вѣмѣнаѣтъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910); Зара(з) по(з)на(л) царъ же то бы(л)... моу(ж) бѣжѣй, для то(г)о, же... тако-вы(и) ѡбюръ, са(м) едѣнъ Іліа мѣлъ вла(с)ны(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 2); **власное (властное) рукописание** — власноручный: И копею властного рукописания того Иосифа знашли у коморе его (1582 *Посл. до лат.* 1141); и на свидетельство того всего даю сес мой лист власного рукописания моего и под печатью моею (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 404); **власною рукою, рукою власною (властною), власными руками, руками власными (властными)** — власноручно, особисто: У того листу печать притисена (!) одна и подпись руки тыми словы Левъ Василевичъ Чижъ, власною рукою (Київ, 1554 *КМПМ* I, дод. 14); записы нѣши дѣловые зобо-по(л)ные рѣками нашими вла(ст)ными по(д)писаные и запечатованые... ѡтве(р)жаѣ(м) (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 112); Да(н) в чигирине Богда(н) Хме(л)ни(ц)ки(и) рукою власною (Чигирин, 1650 *Гр. Хм. М.*); **властными усты** — особисто: властными усты своими то визнала, иж так ест, а не иначе (Володимир, 1575 *АрхЮЗР* 8/III, 289); до **рукъ властныхъ** — у власні руки, особисто: Сла-ве(т)ны(м) паномъ мешаномъ... се(и) листь на(ш) до рѣкъ вла(ст)ны(х) маѣ(т) бы(ти) да(н) (Сучава, 1605 *ЛСБ* 396, 2 зв.); **именемъ власнымъ** (чѣим) — від імені (кого): Я, съ повинности моеи христіанскои, помнечи теж волю предсѣвзятое славной памяти

милого малженка моего княжаты Михайла Вишневецкого, именем его власнымъ позволиламъ... фундовати монастырь за Лубнями (Вишнівецъ, 1619 АЮЗР II, 71); **подпись власное руки див. ПОДПИСЪ; рука власна див. РУКА.**

3. (*характерный для кого-, чего-небудь*) властный: все тоє важыло грыве(н) ді̄ и ло(т) в̄ тоє все при братия(х) назначе(н)ны(х) на то золо(т)никъ спусти(л) и пробу взяли абы тако(и) вла(с)но(и) пробы и кре(ст) зробивши ω(д)далъ (Львів, 1637 ЛСБ 1043, 49); Лвовъ мѣсто таки(х) собѣ про(д)кω(в) быти знаѣ(т): ω(т) Кнажати Лва́ Има и Гербъ власны(и) маєтъ (Львів, 1642 Час. На г. Льв. тит. зв.); **власные имена див. ИМЯ; прозвища власные див. ПРОЗВИСКО.**

4. (*справжний, правдивый, истинный*) власный: И зѣхавшиса ст̄гы ω(т)ци то́лко ω(т) ω̄ца призна́ли в визн́аню вѣры, а ω(т) с̄на не смѣли над власныи а ясныи тѣкстъ завѣт̄ н́ового придава́ти (1509-1633 Остр. л. 132); наемникъ который не естъ власт̄нымъ па(с)тыремъ которого жь то не є(ст) вла́стныи ωв̄цѣ ес̄ли бы оувидѣ́ль вол̄ка а онь иде(т) то и ωв̄цѣ zostавивши оутѣкае́тъ а волк̄ их̄ оухватае(т) и розганае́тъ ωв̄цѣ (1556-1561 ПС 390); Теды тежъ ω(т)то(л) за спо(л)но(с)т̄ю, и звичае(м) ро(з)маиты(х) языко(в) мовѣ свою зменили, бо шведове и дѣ(н)щики вла(с)ные иначе(и) мовя(т) нижъ не(м)ци (1582 Кр. Стр. 47); Власнымъ потреба быти христианиномъ, а не только же быся нимъ называти (Єгипет, 1602 Діал. 53); На обрѣз́аніе Господне. Хс̄ са народивши, н̄ше всѣхъ збавѣнье: Чл̄къ власный, а не якбе привидѣ́нье (Львів, 1616 Бер. В. 86); Приходити пови(н)но было, знаючы Ка(ж)ды(и) ω свое(м) вла(с)но(м) святители до б̄госпасаемого Мѣста Кіева (Київ, 1621 ЛСБ 483, 1 зв.); Истин(н)ый: Правд̄ивый, власны(и) (1627 ЛБ 50); Кни́ги шт́о бы значі́ли, лат̄вый домыслъ же с̄д̄іа не кни́жный и не оучо́ный, власный Осел̄ъ Коронов́анный (Львів, 1646 Ном. 6); тоє зловѣ́ріє мин̄двши, пристѣ́пю до власно́и правдиво́и вѣры сто́и (Чернігів, 1646 Перло 11).

5. (*належащий за спадковым правом*) власный, законный: Маю́т они и его власные наследки тые выше́й писаные люди..., село Каплиносов... с п̄дстов-

щинами... и зъ слѣ́жбами... и панством и власностью маєт//держано быти (Вільна, 1514 AS III, 108-109); И волен̄ь его мл(с)ть ω(т)дати продати... даровати и на ц̄рквѣ божию ω(т)писа(ти) и во все́мъ волен̄ь вчини(ти) яко властны(и) дѣ́дизни(и) пан̄ъ (Милянѡвичі, 1538 Арх. Р. фотокоп. 44); ивань косцеві(ц)-ки(и)... дарова(л) часы вѣчыи пре(д)речоному а(н)дреєви... и ма(л)жоньце его//и пото(м)ко(м) его яко пра(в)дивы(м) власны(м) дѣ́дичо(м) пре(д)речоны(м) фо(л)варокъ де(р)жати (Белз, 1596 Юр. 16 зв.-17); с тими жь всѣ́ми свои(ми) при(н)ципала(ми) и конпри(н)ципала(ми)..., ве́хавъши в бо(р) тыхъ же проте(с)туючихъ деди(ч)ны(и) вла(с)ны(и) селецьки(и) и добри(н)ски(и), где ω(д)но пчолы знашли... доще(н)ту знисчи(ли) (Житомир, 1650 ДМВН 208);

(*поєднаний родинними зв'язками*) власный, свій, рідний: взал є́сми собѣ за сына княза Илю... и томъ вчинилъ дла тоє причины, жены и детей своих властных не маючи и на перед не маючи воли жоны мѣ́ти (Луцьк, 1534 AS III, 471); Тежъ ѡста(в)уемъ и(ж) по сме(р)ти ω(т)цо(в)... дети и(х)... ω(т) ω(т)чи(з)ны и матери(з)ны не маю(т) быти ω(т)далены, але и сами и(х) ща(д)ки вла(с)ные кровные и бли(з)кие правомъ прирожены(м) маю́тъ посегати и ωде(р)жати и тые добра на пожитокъ сво(и) оборочати ве(ч)ными часы (1566 ВЛС 80); самого пото(м) замордова́ли власн̄и с̄нве его (Львів, 1585 УС № 5, 6, на полях); дѣ́ялося то в домѣ вла(с)ного зятя моего на (и)мя Ивана (Лопушна, 1598 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 49 зв.); па(к) по(з)ваны(и)... преречоного жида мо(р)дѣ́хана кро(м) жа(д)ное причины... до везе(н)я з жоною его вла(с)ною де(х)ною взя(л) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148); Я Андре(и) павловичъ... А я ѡксин̄ь Андреє(в)на жона его и я с̄пр̄д̄нъ Андреєвичъ сы(н) и(х) власны(и)... со(з)наваемо сами на себе симъ н̄шымъ доброво(л)нымъ... листомъ комѣ бы ω(д)но... ω томъ ведати належало (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1); А при то́мъ ω(т)цѣ з' Нба свѣ́дителей̄етъ, ижъ то в' тѣлѣ́ лю(д)скѡмъ с̄н̄ егѡ́ власны(и) стра(н)ствѣт̄ (Чернігів, 1646 Перло 73 зв.); Тогды он̄ъ все имъ повѣ́далъ пор̄адне, ижъ егѡ́ власныи бр̄а́тъ̄а прода́ли (серед. XVII ст. Хрон. 61 зв.);

у знач. ім. рідний, близкий: И дла велі́кои не-

справедли́во(с)ти... стрѣво́жени бѣдѣ(т) люде. такъ барзо, же и мѣжи сво́ими вл́асными не на(и)деса́ йскра любви (Вільна, 1596 *З.Каз.* 38); мѣкѣ терпѣти сръго бѣдуть: ...котрѣи тѣшатся ѿ оупадкѣ дрѣвѣхъ,... котрѣи попадаю(т) на чѣжбѣ, вл́асны(х) ѿ(т)падаю(т) и трѣта(т) (Львів, 1642 *Час. Слово* 276).

6. (який безпосередньо стосується чого-небудь, має до нього пряме відношення) власний: Ѡ што дае(м) во(л)но(ст) преречоны(м) ѿсоба(м)... ѿ(т)-стѣпючи вла(ст)ного поветѣ нале(ж)ного сѣ(дѣ) своего по(з)вати на(с)... до якого ко(л)ве(к) поветѣ сѣдѣ дря(дѣ) и права... в которо(м) ко(л)векъ воево(д)стве (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34 зв.); А штожь тутъ на то речете? Альбо яко то маєте выгладити зъ своихъ же власныхъ правилъ и книгъ старыхъ Словенскихъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 553); теды мы... пна ѿлекъщыча... на власное воеводство киевское... //... ѿдослали(с)мо (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, I, 125, 1-1 зв.); приказуе(м) абы(с)те... на трибунале голо(в)но(м)... на то(т) ча(с) кгда sprawy ко(н)се(р)ва(т)ные воево(д)ствъ кие(в)ско(г)... и че(р)ниго(в)ско(г)... по ѿ(д)суже(н)ю вла(с)но(г) воево(д)ства кие(в)ско(г) припадѣ(т)... яко на року завито(м) стали (Київ, 1640 *ЦНБ* II 23271, 1).

7. (конкретно означений) визначений: тогдѣ са фрасѣвали барзо же не выразили часѣ власного и м(с)ца и дня на котѣры(и) бы са пре(д) князе(м) становѣти (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1);

(який має характерні, специфічні риси, оригінальний) власний, особливий: тая унѣа нѣчого свого власного нѣ маєтъ, але въ постатѣ чужой оказується (бл. 1626 *Кир. Н.* 15); Свойственны́й: Ѡсобный, вл́асный ѿ(т)дѣлный (1627 *ЛБ* 112).

8. У знач. ім. одноступеня, одноступеня: Вшакъ видимъ, яко ея прагнете: ижъ горей на своихъ (власныхъ) а нижъ на геретиковъ штурмуєте, бо насъ ани до sprawy, // ани до розмовы зъ собою припустити не хочете! (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1119-1121);

у знач. ім. підданий, підлеглий: Пастырь печатю назначеныхъ познаєтъ, и зберѣтъ ѿ(д) всѣхъ народовъ: гѣлосѣ абовѣмъ его, вл́асны его слѣдхаютъ, и за нѣмъ хѣда(т) (Вільна, 1627 *Дух. б.* 112).

Див. ще **ВЛАСТИВЫЙ, ВЛОСНЫЙ.**

ВЛАСНѢ див. **ВЛАСНЕ.**

ВЛАСНѢЙ присл. в. ст. (краще, у більший мірі) радше: В чомъ еди(н) с таковыхъ оучителе(и)... подобноса на ва(с)... ро(з)гнѣва(л), кгда(ж) ва(с) ты(м) почти(л) што ему́ самѣмъ власнѢй и слѣшнѢй при(ч)тено бѣти мо(г)ло бы (Острог, 1587 *См. Кл.* 4 зв.); цѣсарѣ ѿныхъ часѣ(в) были единовла(д)цами кост(ѣ)льными, а слѣшнѢй и вл́аснѢй ни(ж)ли папѣжове котѣрыє в таки(х) спра́ва(х) безъ цѣсарѣвъ ничѣго справити не могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 120); тѣє ра́ціи а вл́аснѢй лапачками и ѿшоуканѣемъ смѣле назовоу, котѣрыє фѣдаменѣтъ вѣры вывертають (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 24 зв.).

Пор. **ВЛАСНЕ.**

ВЛАСНѢЙШИЙ прикм. в. ст. Відповідніший, кращий: Што са тычѣтъ сѣдей, и которыхъ власнѢйшіє бѣти могли, на(д) тѣє котѣрыє бѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 71 зв.); ко́лькомъ реклѣ, анѣчѣго на(д) то́тъ вѣро(к) прорѣчѣй власнѢйшого не нашѣле(м) (Острог, 1607 *Лѣк.* 120); А естъ вл́асность присвойтшаа и власнѢйшаа снѣви родитиса. А ѿцѣ вл́асность естъ не родѣтиса (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 267).

Пор. **ВЛАСНЫЙ.**

ВЛАСОВИНА ж. Гатунок грубої тканини: Вѣдократѣ: Власовѣна, волосѣнка (1627 *ЛБ* 196).

ВЛАСОЖЕЛЕЦѢ ч. Сузір'я Плеяди: Власоже́лца, и Проходню наре(к) тѣ, Іѡ(в) ѿ (1627 *ЛБ* 195).

Див. ще **ВЛАСОЖЕЛИЩЕ.**

ВЛАСОЖЕЛИЩЕ с. Те саме, що **власожелецѣ**: Власоже́лца, и Приходню наре(к) тѣ, Іѡ(в) ѿ. Съ ѣ(з) власоже́лицѣ (1627 *ЛБ* 195).

ВЛАСОРАСТѢ ч. Назва рослини: callitrichon, власора[с](т) зелиє (1642 *ЛС* 109).

ВЛАСТИНСКИЙ прикм. (який стосується володаря) володарний, верховноправительський: Игѣмень бра(т)нее безчи(н)ное безстр(с)тие(м) ѿ(т)чески(м) направова(л), такъ братія жебы Игѣме(н)скомѣ безсовѣ(т)номѣ любоначалию забѣгали, ато жебы чинили якъ Игѣмень не яростию властели(н)скою, але дѣхомъ кротости (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 62).

Див. ще ВЛАСТЕЛСКИЙ.

ВЛАСТЕЛИНЪ ч. (той, хто очолює державу, край і т.ін.) володар, верховний правитель: ты(м) обычае(м) таковы(и) властели(н), кро(л), или кна(з), сп(с)тїса мѡже(т) // приложивши до доброго житїа соу(д) и прѡвѣд(п. 1596 *Виш. Кн.* 240 зв.-241); Велмѡжѣ: Превы(ш)шии властелини(1627 *ЛБ* 14); heros, ве(л)можа, вла(с)тели(н), и(с)полинѣ (1642 *ЛС* 217);

(той, хто має владу над кимсь) володар, велитель, начальник: Начѡлникъ: старшїй урѡдни(к), панъ, кнѡзь, втее. властели(н) (1627 *ЛБ* 72).

Див. ще ВЛАСТЕЛЬ, ВЛАСТИТЕЛЬ.

ВЛАСТЕЛСКИ присл. Те саме, що властелско: А ижъ Дхъ Стїй призывае(т) на дѣло и властелски посылае(т), ...наполнае(т), и сдѣржитъ всѡ То явне не пары, анѣ дхненїа розпроше(н)ю по(д)лѣжитъ (Київ, бл.1619 *Аз. В.* 58).

Див. ще ВЛАСТИТЕЛСКО.

ВЛАСТЕЛСКИЙ прикм. Те саме, що властелинский: на тое подобенство проповѣдъ свою дофрасовал, иж Христос не имѣетъ мощи и силы властелское спасти кого безъ власти римского папы (1608-1609 *Виш. Зач.* 210); Тобѣ оумерломѣ мѡвлю, не иншю тобѣ за твою дѡшъ даю, але власнѡю твою, котѡраа зъ тебе вышла, дѡшъ властелскою моѡю сїлою тобѣ привертаю (Київ, 1637 *УС Кал.* 575).

ВЛАСТЕЛСКО присл. Владно: Первѣй во всемъ любовь и продковала, и сродковала, и кончала; а теперъ все ся//справуетъ властелско, розказовне (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 714-715); Видилемъ, же се все дѣяло не порядне, а властелско, не отъ епископовъ, але отъ поповъ (Дермань, 1628 *КМПИ* I, дод. 319); не... молитвою и про(з)бою, оумерлого сего воскресїлъ Хс̄ Г(с)дѣ, але властелско, розказанїемъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 576).

Див. ще ВЛАСТЕЛСКИ, ВЛАСТИТЕЛСКО.

ВЛАСТЕЛСТВО с. Панування, зверхність, володарювання: Петръ апостолъ первымъ межи апостолами кладется не якъ монарха и удѣльного над апостолами властелства панъ, але якъ старшїй надъ всѣхъ апостоловъ лѣты (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 530).

Див. ще ВЛАСТИТЕЛСТВО.

ВЛАСТЕЛСТВУЮЩИЙ прикм. (який має владу) владающий, панівний: мѣль... Аггль... во всяки(х) частя(х) свѣта того, во всѣхъ нация(х) слѣгъ много и дря(д)никовъ вла(с)телствующи(х) ба(р)зо много (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 270).

ВЛАСТЕЛЬ ч. 1. Те саме, що властелинъ: Петръ естѣ удѣльнымъ властелемъ церкви (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 380); Господїе: властелѣ, владыки, Панѡве, владарѣ, преложѣнии (1627 *ЛБ* 27);

(про Бога) володар: але неха(и) то(л)ко сѡе жизни и(з)гнани будете... тог(д)а будете видѣти ца(р)ство вла(с)тела вѣка сего, о(т) которого е(с)те сѡ прослѣвили (1598 *Виш. Кн.* 307 зв.).

2. Господар, хазяїн, пан: Познѡль, мѡвитѣ, Вѡль властела // своѣгѡ, и Осѣль ясли Пѡна своѣгѡ (Київ, 1637 *УС Кал.* 296).

Див. ще ВЛАСТИТЕЛЬ.

ВЛАСТИВОСТЬ ж. Властивість, особливість: Свѡйство: Власно(ст), своѡцтво, присвоѣнїе, оусвоѣнїе, властивость, не ѡ(т)далѣннаа, то естѣ свѡйство, що має(т) кто особѡно самъ (1627 *ЛБ* 112).

ВЛАСТИВЫЙ прикм. 1. (який належить кому-небудь) власний: А с комо(р) крамъныхъ зо всѣхъ што сидитъ на го(д) з властивы(х) своихъ по полъкопы (1552 *ОЛЗ* 178 зв.); Авраамъ Шимшичъ... явне визналь тымъ обычаемъ: Ижъ дей што есми, водле права прирѡжного, властивое отчизны яко въ дому часть, такъ тежъ маестности... доходити правомъ у брата своего старшого... поискивати хотѣль (Луцьк, 1564 *РЕА* II, 40); еще де(и) на(д)то властивыє кгру(н)ты имене(и) мои(х) волости кове(л)ское чере(з) границы звѣчистые и помери воло(ч)ные мо(ц)но кгва(л)то(м) посѣдають и в де(р)жа(н)е приворочаю(т) (1566 *ЖКК* I, 2); Панъ Андре(и)... тое все дерево мени(л) быти выро(б)леное в лесе свое(м) властиво(м) (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 68 зв.); Дла того абѡвѣмъ и приходѣ Хвѣ былъ, жебы ихъ выгналъ, а свѡй властивый дѡмъ и Црковъ, тѡ естѣ, члѣка приналъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 9); **властивая рука** — власноручно: А для лепшее твердости и я сам печат свою приложил, властивую руку свою подписал в сего моего листу (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 50).

2. (особистий) власний: я... ва(м) жа(д)ны(м)

обычае(м) ты(х) комагъ не ве(р)ну, бо-(м) ихъ побра(л) на (в)ластивую по(т)ребу его королевское мл̄(сти) (Луцьк, 1564 ТУ 107).

3. Властивый, притаманный: его стаа мл(с)ть... по(д)не(с)ши роуцѣ свои пре(д) ѡбли(ч)ность всѣ(х), властивою моцею своего бж(с)тва оустоупи(в)ши на ѡбла(к) шо(л) ѡ(т) ни(х) на нбо̄ яко прав(д)ивый цр̄ до своего цр(с)тва (к. XVI ст. УЄ № 31, 76 зв.).

ВЛАСТИЗНА ж. (смп. *właścizna*) те саме, що **власность** у 3 знач.: И то еще Кромерь... мовить: "король Казѣмръ Росскій княжата, доброволне ся поддаючи, и при властизнѣ ихъ, то есть при вѣрѣ и набоженствѣ, заховаль..." (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1027).

ВЛАСТИТЕЛСКО присл. Те саме, що **властелско**: вни(и)де в це(р)ковъ... и властите(л)ско изе(ли) с престола а(н)тими(с) (Верба, 1606 *ЛСБ* 407, 1).

Див. ще **ВЛАСТЕЛСКИ**.

ВЛАСТИТЕЛСТВО с. (*право і можливість розпоряджатися, керувати чим-небудь*) влада, володарювання, владарювання: Парафѣяне... Поважаючи собѣ лекце законѣ божы(и) и властителство еписко(п)ства моего... вдаю(т)са в дѡховныи sprawy пастырства моего до которого не належа(т) (Львів, 1588 *ЛСБ* 92); пото(м)... манасты(р) свѣтого ѡнофрея мо(ц)но ктва(л)то(м)... з моцы и властите(л)ства еписко(п)ского ѡ(т)няли цр̄квѣ пѣсту ѡчинили (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); Гедѣѡнъ Болѡбанъ... ѡбецалъса по(д) запрѣще(н)емъ непрощѣнымъ, заховывати прономѣя зве(р)хности властите(л)ства митрополїи нашее (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143).

Див. ще **ВЛАСТЕЛСТВО**.

ВЛАСТИТЕЛЬ ч. (*той, хто очолює державу, церкву, край і т. ін.*) володар, верховний правитель: Кнзи и властители Слово Бжїе почтѣте, Мл(д)нцовъ незлобївы(х) бе(з)бо(ж)не не гбїте (Львів, 1591 *Просф.* 75); епископом посполите того называемо, который единой особой церкви ест самодержца и властитель (Львів, 1605-1606 *Перест.* 51); на́ши тера(з) кн́зи и властите́лѣ... маѣтность... ро(з)точо́ую(т)... на // костьи́рства...

збытъки, а слѣги хвѣи нагїи ѡ(т) морбѡзѣ померѣзѡють (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 100);

(*той, хто має владу над ким-, чим-небудь*) володар, велитель, начальник: в цр̄кви не да́ж(д)ѣ бѣсѣдѣ творїти, нїже прїѣмили принѡсы вѣ бжїй жертѡвникъ ѡ(т) невѣрныхъ,... ѡ(т) грабїтелѣ, или властите́лѣ немилосѣрдны(х) (Львів, 1642 *Жел. П.* 4 зв.); Зна́йже члѣвчѣ я́кѡ на(д) всѣми сіми кра-сѡта́ми, и слѣдѡстами, поста́вилъ та Бг̄ тво́й справѣю, властите́лемъ и стѡроже(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 5).

Див. ще **ВЛАСТЕЛИНЪ, ВЛАСТЕЛЬ**.

ВЛАСТИТЕЛЬНЫЙ прикм. Владный: Такъ же и рѣцѣ, знача́тъ сїлѣ справѣючѡю, и сѣдержї-тел̄нѡю, и властите́л̄нѡю всѣми (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13 нenum.).

ВЛАСТНЕ див. **ВЛАСНЕ**.

ВЛАСТНОСТЬ див. **ВЛАСНОСТЬ**.

ВЛАСТНЫЙ див. **ВЛАСНЫЙ**.

ВЛАСТОЛЮБИЕ с. Владолюбство: ты же кой образ показоваеши стаду, яви ми его на свѣт, да вижду извѣстно, егда есть в гордости и тщеславии, и властолюбии (1588-1596 *Виш. Кн.* 139); Видиши ли, яко тот след правдивой церкви христовой — смирение и нищету духовную латынники еси утра-тили, радость, властолюбие, могущество и славу мирскую ухваляючи (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 180).

ВЛАСТОЛЮБНЫЙ прикм. Владолюбный: разсуждай добре, прочитателю, присмотри добре тое глубокое падение костела римского, которого во вѣки востати и воздвигнутися от того падежа гордостного и властолюбного не может (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 179).

ВЛАСТЬ, ВЛАСТЬ ж. (*цсл. власть*) **1.** (*право підпорядковувати своїй волі кого- або що-небудь*) влада: А стороны власти и бл̄гословѣния попѡмъ ихъ Бра(т)скимъ ко храмѣ ѡспѣния Б(д)ца ѡ(т) кого быти маѣ(т). Мы в томъ его м(с)ти еп(с)кпу Льѡв-скомѣ и потѡмъ бѣдѣчимъ жадного ѡближе(н)я не чїнячи, только вѣдлѣгъ правилѡвъ ѡтѣтчески(х) то заховѣмъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); дх̄ѡвныѣ тои такої неограниченої около вѣры вла́сти, яко́ую имъ приписѣтеъ, привлащѣти собѣ не мѡгоу(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 66); Того дѣля Сатана

и сего остатнего вѣку, кончачи власть свою, през старшихъ,... мудрѣшихъ преложоныхъ церковь пустошитъ внутримъ непріателемъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); Ты же, костеле латынскій,... дедичемъ вѣчнымъ (помпы, славы,... маестату и власти поземнаго начальства всемирного обладателя) именуешися (1608-1609 *Виш. Зач.* 229); приказуемъ тежъ и вспоминаемъ духовною властію честнымъ братіямъ инокомъ... монастыря Николского Пустынского... // ...абы з онимъ, яко з отлучонимъ, жадное сполечности и обцованя не мѣли (Київ, 1626 *ЧИОНЛ V-3*, 217-218); Въ тмѣ грѣха странствующихъ, Мблѣмъ вѣсь Аггловъ Господствующихъ... Вы на слѣжбѣ Бга Нб(с)ногоу назначеніи... Вы нами властію своею справдите, И то намъ нынѣ з ласки свой дардите (Чернігів, 1646 *Перло* 40 зв.);

(право розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь, виконувати що-небудь) влада: видѣвшѣ же те народове чоудовалися и прославили бга давшаго власть таковую члѣко(м) (1556-1561 *ПЄ* 45 зв.); Нынѣшнемъ же епископѣ Гедесонѣ Болѣбанѣ и по немъ будѣчимъ епископомъ, ни единою властіи ни в чѣмъ ни повеленіа, ниже благословѣнства на томъ монастыри во всемъ да не будетъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); До того тежъ даемъ мы имъ власть, водлугъ порядку общаго житія, по сконченю игумена настоятеля, ни отколя инуду, кромъ с посродку себе... игумена обирати (Дубно, 1592 *АрхЮЗР I/VI*, 95); А ижъ съ трудностью оттоль за зданьемъ синодовымъ посланный быти хто можетъ, онъ теды нехай власть свою подасть мужамъ выбраннымъ, которые бы працы подорожніе знести могли (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 135); з стороны закладанья шко(л) и семинарій грѣческого и словѣнскаго языка такъ же абы имъ волю было дрѣкарни свои мѣти по(д) властію митрополита и владыковъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 373 зв.); зоставати масть власть подаванія свесценниковъ до Пашовское и Полѣгановское церкви (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР I/VI*, 609); Комъ есть дана власть шафовати такъ великою тайною. Ѡ(т)вѣтъ. Жадномъ свѣцкомъ члѣкѣ не есть дана, тѣлько сщеникѣ: котѣрый пре(з) рѣкоположеніе Ѡ(т) еп(с)па, прѣимѣтъ тѣю властью за призыва(н)емъ стѣго дѣа

(Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 7); Вы за(с) сщеници и Дидаскалове Школѣныи оной набывши, абысте зъ яко найбо(л)шею пѣлѣнностью, тѣюжъ наѣкѣ преподавали, собѣ вѣ дозорѣ повѣрѣнымъ, повѣжне властію оурадѣ нашего еп(с)пскогѣ приказдемъ: по(д) караньемъ на непослѣднихъ и дѣсѣть повинности своей нечѣначихъ, канѣннымъ (Львів, 1646 *Зобр.* (передм.) 3); **безъ власти** (кого) — безъ воли, наказу (чийого): на тое подобенство проповѣдъ свою дофрасовал, ижъ Христосъ не имѣетъ мощи и силы властелское спасти кого безъ власти римского папы (1608-1609 *Виш. Зач.* 210); **власти подлегати** (чий) — піддаватися чий владі: Прѣтожъ яко намовивъ тыхъ Ѡ(т)правованья... ономъ и съ подозрѣнными товаришми его позволѣти не можемо і власти его... на томъ синодѣ по(д)лѣгати не хочемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 13); **до власти дойти** — дійти до влади, здобути владу: Если же и в поганскихъ началствахъ и властяхъ зверхнихъ церкви христовой будучи, однако порядочно тако до христьянскаго началства и власти дошелъ, законы, описанными апостольскими преданьи, в тайнствѣ обычаими свою повинность священническое власти цѣло и неотмѣнно сохранил (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 179); **по власти** (кого отъ кого) — за владою, з воли, наказу (чийого): которые по власти воздушного князя тмы вѣка сего жити призволяютъ, щасливыми быти маютъ (1608-1609 *Виш. Зач.* 225);

(змога та бажання виконати що-небудь) воля, сила: Згрѣшилъ еси оумѣлкни: лацнѣся тобѣ зъ грѣхомъ спрѣтивити, вѣ твоѣй то властіи (серед. XVII ст. *Хрон.* 11).

2. (панування над ким-, чим-небудь) влада: Тогда много бжѣе оупразниѣся идольскіа лѣсти, Нѣѣже славится бж(с)тво единогоу властіи (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Види(ш)ли я(к) та то(т) ми(р)скій црѣ любовію власти свѣта сего нако(р)милъ,... і отрѣ(л) (1599 *Виш. Кн.* 220 зв.); той слѣдъ не отъ Христа и апостольские науки, латынниче, во свой костелъ... призвалъ еси, але явно всякому, здоровѣ имѣющему, яко отъ зверхнего мирского и поганского прагненья власти, достоинства, славы и чести свецкое тая хвороба гордое власти отъ духовъ лукавыхъ поднебес-

ных в твоём костеле лживом ся ушрубовала (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 177);

(*провідна роль кого-чого небудь*) зверхність, влада: Ключъ цр̄(с)тва небесного и нашеє христи-а(н)ское дховное власти нерешимы(и) оузелъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 9). Послалисмы ѡ(т) бра(т)-ства нашего на то(и) наречены(и)... соборъ... пана дими(т)рїа дебмїдовича красовского... а іѡа(н)на козмича рогатинца... давши и(м) зѡпо(л)нню мо(ц)абы во всемъ церковномъ предании восто(ч)ныхъ... це(р)кве крѣпко и неподви(ж)но стоа(ти) нѣ в чемъ не ѡ(т)лѡчаючися по(с)лѡше(н)ства и власти... патриа(р)ха (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1); Што(ж) за пожито(к) с тоє власти пасты(р)ское ко(!) а ра(б)нево(л)ни(к), и вазень вѣчны(и) грѣхови є(ст) есми (1599-1600 *Виш. Кн.* 209); длатѡгѡмъ тѡю ѡ(т)мѣнѣ не неприлїчнѣ и ненепристойнѣ власти моєй Архіерейской быти сдѣлѣть (Київ, 1632 *МІКСВ* 317); Не ревнѣй, ѡсвещенный Читѣлникѣ, лѡкавнѡющимъ, ни завиди тайнѡ прекословѣющимъ и съпротивлѣющимъ Архіерейской власти нашей (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6);

(*схильність нав'язувати свою волю*) владність: истинно, яко в Лядской земли папы римскаго титулы, и вавилонская музыка,... в прелесть латынскую мало не всѣхъ выкрало, тако и овде — власть, безецность, роскошъ тѣла, угодное житие безбожныхъ и невѣрныхъ турковъ миролюбную мысль до себѣ притягает (1608-1609 *Виш.Зач.* 219).

3. (*уряд*) влада: противлаа(с) власти, бжїю велению противлає(т)са (Львів, 1591 *ЛСБ* 174); ѡ Пилате... старѣйшино Римскаѣ власти, молю та, дай ми Тѣло Іса правє(д)ника (Чернігів, 1646 *Перло* 92);

(*духовні і світські органи влади, її представники*) влада: а коли боудоу(т) васъ приводити на соборища и власти и владычества [предъ оурады и соудїи] не трошѣтєса (1556-1561 *ПЄ* 273 зв.); Поп, который бы собѣ церковъ купил от мирское власти и дедицтвом на свои потомки себе привлащал, зневоляючи церковъ и люди, такового пана... не маєт его епископ совершати, ани на люди силою наикладати (Берестя, 1591 *ПІФ* 104); гедеш(н) болоба(н)... шко(л)нню навкѣ ро(зо)гна(л), дяковъ ѡ(т) мѣста

вла(ст)ю свѣцкою повыгания(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1); Проси(м) теды всѣхъ Посполите дховны(х) и Княжа(ц)ки(х), Па(н)ски(х) і Свѣ(ц)ки(х) вла(с)-тей... ѡ милостивое и ла(с)кавое Баченя и вспоможеня на такъ я(с)ные и всѣ(х) ва(с) Посполитые Потребы (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); Началство: Пѣанство, кнѣзство, старши(н)ство, владычество, вла(ст) (1627 *ЛБ* 72);

-(*про небесні сили*) всемогутність, всевладність: слоужать емоу с̄тии а̄нгли. и арханг̄лы. силы власти (1489 *Чет.* 209 зв.); Чи не бо(л)ше(и) же бѡде(т) соро(м) на вселе(н)ско(м) позбѣриши, прє(д)тмы тмами аг̄глъ // арханг̄лъ, нача(л), властїй, Пр(с)тлѣ, гѣствїй, си(л), Херѣви(м) и Серафи(м) (1598 *Виш. Кн.* 276-276 зв.); Дѣвать естѣ хѡрѡ(в) аг̄гл̄скихъ: Пр(с)тѡли, Херѣвїми, Серафїми, Начала, Власти, Сїлы, Гд̄(с)твїа, Арханг̄лы, и аг̄глы (Львів, 1646 *Зобр.* 6 зв.); Дрѣгнѡ нїжеѣ, якѡ Властї, Начала, и Сїлы посадила, абы якѡ середнаа, чере(з) пѣршню... тѡюжъ свѣтлость мѣдрости... ѡ(т) ней брала и третей подавала (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 922); **власть темная, власти темные** — нечиста сила, злї духи: Ни одинъ святитель нигде на вселенной не съгласуется твоеѣ власти темной (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); рѡзки пальмѡвыѣ звѣтазства знѣкъ, которїи побѣдїли дїавѡла, и силы его, и власти темныа (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64 зв.).

4. Сила, мїць, могутність: превѣчнню бж(с)твеннню власть и сїлѣ бє(з) бачена и стрѣхѣ зъ Ха деретъ да на своего пѣпѣ кладесть (Острог, 1587 *См. Кл.* 6 зв.); И иро(д) ѡбива(л) младе(н)цовъ х(ст)а ра(ди) и вза(л) конє(ц) сво(и) я(к) и(н)шие божїе проти(в)ници которые вла(ст)ь па(н)ства своего це(р)кви божїи(и) противилиса (Львів, 1599 *ЦДІА Лен.* 823, 3, 67, 6); Христосъ бог, избавитель нашъ, борячи высоко возносивый помыслъ сыновъ Зеведеовыхъ,... абы не пролгали чести, власти и славы свѣта сего поганскимъ мудрованиемъ и прагнѣнемъ,... помыслъ таковый... осудил (1608-1609 *Виш. Зач.* 227); Ты всесїлною властїю твоеѡ Бж(с)тва, Сътворїлѣ еси Чїны Аг̄гл̄скоѡ множествѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 70 зв.).

5. Власність, володіння: не є(ст) пр(о)ркѣ безъ // оучтивости єд̄но въ власти своєѣ и в родинѣ

своей. и в' домоу своємъ (1556-1561 ПС 146 зв.-147); а та(к) однакъ того прагнѣчи, оумѣмоса своєю пѣдью мѣрыти, оу к(р) его м(л) власть скваплѣве не вривѣмоса (Острог, 1598-1599 Апокр. 79); пан Тимофеи волен ест... тѣм двором, пляцом и всею тоєю маєтностю яко своєю властью ведлуг воли... и уподобаня своего шафовати и диспонувати (Київ, 1625 ППФ 148).

ВЛАСЫ *мн. (цсл. власы)* 1. Волосся: моучитель...повелѣ(л) стѣю варвароу инемши за власы волочити по городѣ (1489 Чет. 87); Марїа магдаленѣна... //...власы отирала і целовала (Львів, поч. XVII ст. Крон. 34 зв.-35); брѣтъ мой бѣлъ и красенъ, власы егѡ ширѡкы и че(р)ны яко врѡнъ (поч. XVII ст. Проп. р. 235 зв.); Флавіанъ: Рѣсы(и) власы (1627 ЛБ 239).

2. Шерсть тварин: И бы(л) Іѡа(н) ѡблече(н) власы ве(л)блѡжими (Острог, 1596 Кл. Остр. 220).

Див. ще ВЛОСЪ, ВОЛОСЪ.

ВЛАСАНИКЪ *ч.* Той, хто носить волосяницю: Тріхїнь: Власанїкъ (1627 ЛБ 237).

ВЛАСЯНИЦЯ, ВЛАСАНИЦА, ВЛАСАНИЦЯ *ж. (одяг з грубої саморобної вовняної або волосяної тканини)* волосяниця: семишнѣ... пребы(с) имѣя на собѣ // власаницю двѣ лѣте (1489 Чет. 2-2 зв.); Вмѣсто власяниці царскїи поръфиры, одѣяніе их, яже вышей мѣры, Многими дворѣяны дома их съдержать (к. XVI ст. Укр. п. 83); лѣчше жела(лѣ) еси ходити в' шовковой ѡде(ж)ди, нѣжели во в'ласяницѣ (Чорна, 1629 Дїал. о см. 275); што коли в'слышалъ црѣ езекиѣ роздерлѣ шаты свои и ѡболоклѣ се во власаницѣ, и вшолѣ до домѣ г(с)днегѡ (серед. XVII ст. Хрон. 345).

Див. ще ВЛОСЕНИЦА.

ВЛАСАНЫЙ, ВЛАСАНЪ *прикм. (виготовлений з шерсті тварин)* волосяний: семишнѣ... ѡболоклѣса // в ризѣ власанѡу (1489 Чет. 2-2 зв.); оувидѣли его старим повивша(с) южемъ власанымъ оужасащася (Там же, 3 зв.); Сакка махіа: Мѣхъ в'ласа(н) (1627 ЛБ 230).

Див. ще ВЛОСАНЫЙ, ВОЛОСАНЫЙ.

ВЛАЦНИТИСЯ *дієсл. док. (стп. łаспіс się)* (від чого) уладнати, поладити (що): ве(д)же то все што се до на(с) ѡ(т) вше(и) мл(ст)и писало на доб-

ро(и) бачности то бѣде(м) мѣти а вла(ц)нившися ѡ(т) потребѣ здешни(х)... и вси(х) справѣ дѡховны(х) волю быти має(м) (Новгородок, 1589 ЛСБ 123).

ВЛАЧИТИ *дієсл. недок. 1.* Повзти: Гадѣ препоѡсанный бѣде в'лѣчити перед' нїмъ, а онъ препоѡсанный бѣде позадѣ (серед. XVII ст. Хрон. 76 зв.).

2. *Перен. (кого в що)* Втягувати (у що): А ти сама смѣшѣшъ зо мною в'лѣчити і в поєдинокъ (XVI ст. Сл. о см. 334).

Див. ще ВЛЕЧИ, ВОЛОЧИ, ВОЛОЧИВАТИ, ВОЛОЧИТИ.

ВЛЕВАТИ *див. ВЛИВАТИ.*

ВЛЕВО *див. ВЛѢВО.*

ВЛЕГЦЕ *присл. (стп. wletce)* легко, злегка. ◊ влегце собѣ покладати *див. ПОКЛАДАТИ; мати влегце див. МАТИ.*

ВЛЕЗТИ *див. ВЛѢЗТИ.*

ВЛЕКНУТИСЯ *див. УЛЕКНУТИСЯ.*

ВЛЕКОМЫЙ *прикм.* Пійманий: На... злыи языки не пристойтъ быти нѣмыми, ани въ ономъ найдоватися присловю: нецвичоный, яко рыбы влекомы, молчать (Київ, 1621 Коп. Пал. 318).

ВЛЕПИТИ *див. ВЛѢПИТИ.*

ВЛЕСТИ *див. ВЛѢЗТИ.*

ВЛЕЧИ *дієсл. недок. 1. (кого)* (вести силоміць) тягнути, волокити: самого Христа, пана их, за шїю на суд влекут (Львів, 1605-1606 Перест. 47); Влекѣ, traho (Уж. 1643, 35);

(кого в що) вести, тягнути (за собою): Убо церковь восточная, мати наша,... //... множество много народы со собою в погибель вѣчную влечет (1600-1601 Виш. Кр. отв. 185-186). Всюдѣ за нѣю бѣстрѡ текѣтъ, И въ слѣдѣ себе лѣдкавыи влекѣтъ (Чернігів, 1646 Перло 21).

2. *Перен. (до чого, на що, у що)* Притягати, заманювати: За чем за лѣтами оная грубость поганская и прирѡженѣе влекучее на марность того свѣта так поразило, же потомковѣ оныхъ побожныхъ благочестивыхъ самодержцовѣ... роздѣлилися (Львів, 1605-1606 Перест. 26); да подвигнѣмъ же ся, ни единого щадяше, иже божию милость к сему влекаше (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 246); traho, влекѣу, ваблю, ко(с)ню (1642 ЛС 400).

Див. *ще* **ВЛАЧИТИ, ВОЛОЧИ, ВОЛОЧИ-ВАТИ, ВОЛОЧИТИ.**

ВЛЕЧИСЯ *дієсл. недок.* 1. Волоктися: Плѣжеть: Ползѣтъ, пресмыкаѣтся, влечѣтся (1627 *ЛБ* 83).

2. (к чому) (*відчувати потяг до чогось*) тягнутися (до чого): свойственное к своему духу влечется и прилепляет (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189).

ВЛИВАТИ, ВЛЕВАТИ, ВЪЛИВАТИ, УЛИВАТИ *дієсл. недок.* 1. (у що) Вливати, наливати, лити: вливаю(т) вина нового в мѣхы ве(т)хы (1556-1561 *ПЄ* 46 зв.); Новое // бо вино во мѣхы новые вливаю(т) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5 зв.-6); крѡвъ Пѡнскаа з' кѣлиха в' оуста... влівана (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 223); Истѣкаю: выливаю, вливаю (1627 *ЛБ* 51); Вино бовѣмъ мѡвить нѡвое, в' бѡчки нѡвыи вливають (Вільна, 1627 *Дух. б.* 344).

2. (що на кого) Заповідати, відписувати, передавати (кому-небудь маєток, право на що): малжонка моя... тую суму, от мене ей описаную, не маєт она ни на кого вливати и оное отдаляти (Ковель, 1559 *АрхЮЗР* 8/III, 37); мы вси тоє право прирѡжонѡ ма(л)жоно(к) наши(х) на свояка наше(г)... вливае(м) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 33); тоє свое вѣсе вѡно и суму и доживо(т)є моє... на єго мл(ст) самого... и на пото(м)ки єго... вѣливаю и ве(ч)не... дарую (Варковичі, 1572 *ЛНБ* 5, III 4071, 33); то все на прѣречѡно(г)... пѣна лаврина песочиньскаго... дѣти... и наслѣдки єго... ты(м) доброво(л)ны(м) записо(м) нѣши(м) вливае(м)... на ве(ч)но(ст) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34); Я Дианна з Козирад... //... три тисечи золотых полскихъ... на... пана малжонка моего вливаю (Луцьк, 1610 *АрхЮЗР* 8/III, 529-530); права вшелякие мне, о той друкарни служачие, на онихъ влеваю, а сам се зрекаю (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА* I-1, 66).

3. *Перен.* (в кого, що в кого) Впоювати, передавати (кому що): тыє рѣчи знову вліваны в дѣти(н)ку маю(т) быти (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5 зв.); Єдны в дроугихъ влевають цнотъ добро вѡлность, кгдыжъ не з натоуры але с цвичѣнья гѡдность (Острог, 1607 *Лѣк.* 183 зв.);

(що на що) переносити: Мистірія, алболи Тайны, сѣтъ видѡмые знѣки, и причіны инстрѡментѣлныє лѣски бжѡи: абѡвѣмъ прѣ(з) оныє невидімо

на дшѡ нѣшѡ, ласкѡ свою всемогѣчій бгѡ вѣливаѣтъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 1);

(що кому) передавати (певні почуття, навики): Повторѣ даѣтъ їмъ тѡю лѣскѡ, абѡ мл(с)тъ дхѡвнѡю ѡдїнь кѡ дрѡгѡмѡ захѡвѣли, котѡрѡю їмъ Г(с)дѣ Бгѡ з' нѡа Дхѡмъ стѣмъ вливаѣтъ, и котѡрой мѣти сами з' себе не могѣтъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 927).

Див. *ще* **ВЛИТИ, ВЛЯТИ.**

ВЛИВАТИСЯ, ВЛИВАТИСА *дієсл. недок.* 1. (у що) Литися, вливатися: сталаса боура великаа... и влѣны са вливаѡи в лѡдѡю (1556-1561 *ПЄ* 142); волны са в лѡдѡю вѣливаѡи (Там же, 248); влѣны са в л(д)ѡю вліваѡи (XVI ст. *УЄ Літк.* 36).

2. (що на кого) Заповідатися, відписуватися (що кому): скарбы... статки, што ся колвѣкъ рѣчью рухомою назвати... можетъ, то иншимъ потомкамъ позосталымъ, на кого ся правомъ прирѡжонымъ, албо якимъ набытымъ вливати будетъ, волно усе побрати (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 289).

3. *Перен.* (що в кого, на що) Передаватися (що, кому): Кто хоче(т) вѣдати штѡса в которого з ни(х) вливаѣтъ, нехай са парафѣанѡвъ и(х) запытаѣ(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 206 зв.); на кѡждѡгѡ ѡкрѣщеннѡгѡ дшѡ вливаѡутса ѡ(д) Бѣтры найвышшыє добродѣтели... вѣра, надѣа, и Любѡвъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 903).

Див. *ще* **ВЛИТИСЕ.**

ВЛИВКОВЫЙ, ВЛИВЪКОВЫЙ *прикм.* (який виражає акт передачі маєтку, прав на що кому-небудь) спадковий; заповітний. ◊ **влинковое право** див. **ПРАВО**¹; **влинковый записъ** див. **ЗАПИСЪ**.

ВЛИВОКЪ, УЛИВОКЪ *ч.* 1. (*юридичне оформлення акту передачі кому-небудь майна або прав на що-небудь*) заповіт: Которая має(т)но(ст)... пѣнѡ А(н)дрѣєви Немиричѡви... правомъ вѣчи(с)ты(м) и (в)ли(в)ко(м) сѡмы на ты(х) же добра(х)... зо(с)тала и по смѣ(р)ти... пѣна А(н)дрѣя... на сына є(г)... яко вла(ст)ного дѣдича право(м) прирѡжѡны(м) стала (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 16); прото потреба намъ созна(н)я твоего и вливку права и жѡны твоеє прѣ(д) врядомъ тутѣшни(м) лѡ(в)скимъ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); я стефа(н) ки(р)дїєви(ч) дждѡса з ляхѡва // ... записую(с)... ко(ж)дому таковѡму в кого бы сѣ(с) мо(и) ли(ст)... ѡ(т) пѣсе

крѣше(л)ни(ц)коє... и пото(м)ко(в) єе м(л) за влив-
ко(м) права а(л)бо н бе(з) вли(в)ку бы(л) на де(н)...
пе(в)ны(и)... монетою доброю ѿ(т)дати и заплатити
(Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 30-30 зв.); мы ре(ч)
ѿсѣжоню до скѣтъкѣ... приведечы... ферованы(м)
зареквирова(н)є(м) стороны поводовое... ѿ(т)ца
ксе(н)дза станислава броно(в)ско(г)... яко вливокъ
права до справы ниже(и) менованое ѿ(д) ве(л)мо(ж)-
но(г)... пна лѣкаша жо(л)кє(в)ско(г)... которы(и)
тежъ ѿ(д) преречоныхъ ма(л)жо(н)ки... пна по(н)т-
ко(в)ско(г) в то(и) же справе права доста(л) и на-
бы(л) бы(л) (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, I, 125, I).

2. Документ, що засвідчує право на спадок:
Ориина(л) записѣ дарови(з)ны пляцѣ цє(р)ковного
братѣтвѣ ѿ(д) его м(л). князя юрія Пѣзы(н)ы,...
тѣтже и дрѣгїе вли(в)ки и записы и посєсїе доло-
жѣны (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 254).

Див. ще ВЛИТЕ.

ВЛИЗТИ *див. ВЛѢЗТИ.*

ВЛИТЕ, ВЛИТЬЄ с. 1. Влиття, наливання
(чого-небудь кудись, у середину чогось): нѣвыи
люди вѣрѣючіи ємѣ справити пришѣлѣ, якъ нѣвыи
мѣхи, помѣзѣючи їхъ своєю влѣсною по(з)нѣнѣ
свѣтлостю дла вѣли(т)ѣ вина нѣвогѣ (Вільна, 1627
Дух. б. 344).

2. (юридичне оформлення акту передачі кому-
небудь майна або прав на що-небудь) заповіт: То
па(к) кѣдымъ я за тымъ влитѣємъ права, и пода-
нѣє(м) мне владовы(м)... тыхъ имєне(й) в споко(й)-
номъ де(р)жанью и ѣживанью былѣ,... панѣ... песо-
чиньски(й)... зѣ ѣчастниками своїми... пана стани-
слава крыни(ц)кого яко де(р)жавцу... до судѣ //...
позвали (Кременець, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31-32).

Див. ще ВЛИВОКЪ.

Пор. ВЛИТИ.

ВЛИТИ, УЛИТИ *дієсл. док. 1.* (що в що)
Влити, наливати: никола... взѣ(л) чашю што пьютъ
с неє водоу влилѣ в ню водѣ и масло (1489 *Чет.*
103); Не мѣшъ рѣны ни стѣпа, не мѣшъ пѣхлои рѣны,
не мѣшъ гдє плѣстра приложити, ни ѿлѣйкѣ вліти,
ѣлбо ѿбвѣзати (Вільна, 1627 *Дух. б.* 287); Взѣлѣ
тѣды Мѣисєй половіцѣ крѣви и влилѣ вѣ чѣшѣ
(серед. XVII ст. *Хрон.* 101).

2. (що на кого) Заповісти, відписати, передати

(кому-небудь маєток, право на що): пани Настасья
...вливши все прирѣжѣное право свое на мене и
потомковѣ моихъ, вѣ тыхъ всихъ селахъ части
доходити мне и потомкомъ моимъ записала (Луцьк,
1576 *АрхЮЗР* I/I, 112); то са те(ж) будєть розуме-
ти и бли(з)костѣ(х) спа(д)ку выслугѣ(х) и всяко(м)
набытю во(д)лу(г) права кромѣ тыхъ которые бе(з)
пото(м)ко(в) бли(з)кихъ шадко(в) и насле(д)ко(в)
свои(х) зѣмру(т) и ни на кого права своего прирѣ-
жѣного... не (в)ливши ани записѣ(в)ши (1566 *ВЛС*
5); ѿсобу яко чловека значного позволили(х)мо
Абы тоє право записо(м) было ѣлито: ѿ(н)... право
на на(с) бра(т)ство ѣли(л) (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201,
4, 12, 8); которое право мое, за жаданємъ его
милости пана урожѣного Михайла Кропивѣнницко-
го,... в трибунале Любєлскомъ, яко на вѣя его
рожѣного, вѣчньымъ правомъ влил єсми и себє
отдалил (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* I/VI, 744).

3. (кого, що) (виготовити литвом) вилити,
відлити: моисїй мѣданого оужѣ оулівши, и того
жѣ на крїжѣ по(д)нѣсши розказѣлѣ. Кѣтѣрого
кѣлвєкѣ оужѣ вкѣсїлѣ нехѣй на оужѣ пилне
погладѣєтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 132); Жидѣвє...
оуліли собѣ тѣлца, и хвалїти почѣли за Бѣа (Київ,
бл. 1619 *О обр.* 6); Самый тежѣ столпы позлѣтишѣ
а оулієшѣ на нихъ колца золотыи, презѣ которыхъ
бы дрѣжки споєны столпы держали (серед. XVII ст.
Хрон. 104).

4. *Перен.* (що в кого, в що) Впоїти, передати
(кому що); влити: Г(с)дѣ вѣбавивши ѿ(д) нѣпри-
атєла, оучинїлѣ его нѣвымъ; и Дѣхомъ своїмъ
помѣза(в)ши, вино живота и нѣвѣю дѣха наѣкѣ вѣ него
влїлѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 344); а такъ сна(д)не
єму тѣло о пятихъ днєхъ рѣстєть ємѣ кожа. а вѣм
дни(и) са(м) Г(с)дѣ бѣгѣ влїєтъ в тоє тѣло душѣ.
идєгѣ члѣкѣ (серед. XVII ст. *Луц.* 544).

Див. ще ВЛИВАТИ, ВЛЯТИ.

ВЛИТИСЕ *дієсл. док.* (що на кому) Заповіс-
тися, відписатися, передатися (кому): другая
[зарука] пєгнадцѣт тисячєй копѣ грошєй па мнє-ж,
або на сыне моемъ князю Яхимє прийти и влитисє
мусит (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 8/III, 292).

Див. ще ВЛИВАТИСЯ.

ВЛИТЬЄ *див. ВЛИТЕ.*

ВЛИЦА *див. УЛИЦА.*

ВЛОВИТИ *див. УЛОВИТИ.*

ВЛОВОКЪ *ч. Риболовецька снасть: а панъ Кге-*

синский... и потомкове... рыбъ сѣтми..., вятерми, кошами... и не жадными // иншими вловками ловити не мают (Свищів, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 30-31).

ВЛОДАРСТВО *с. Володарство: Якъ бовѣмъ Г(с)дь в'зълъ на себе тѣло, зоста́вивши все влода́рство и держа́вѣ: Та́къ хр(с)ті́ане ѡболока́ютъ са Дѡмъ стѣмъ, и зажива́ютъ покѡѡ (Вільна, 1627 Дух. б. 241).*

ВЛОДАРЪ *ч. (смп. włodarz) 1. Володар, велитель: З'даєтъ ми са, же влода(р) Нѡба, ѡнъ сѣдѣлъ в' оумѣ егѡ, и пре(з) егѡ языкъ, слово Бжее заборона́ло жебы не з'ходѣлъ до́жчъ на́ землю (Вільна, 1627 Дух. б. 383).*

2. Пан, господар: мо́ви(т) бовѣмъ: Позна́лъ во́лъ Влодара своѣго, и ѡсѣлъ ясли Г(с)да своѣго (Вільна, 1627 Дух. б. 321).

3. (правитель воеводства) володар, воевода: просимъ, абы Ваша Милость в том теперешнем часе небезпечном, яко бѣдѣчи на томъ воеводстве своем влодаремъ..., рачил сезде // зъехати, для ѡбороны часѣ небезпечного (Вінниця, 1569 AS III, 232-324).

Див. ще ВЛАДАРЪ.

ВЛОЖЕНЕ, ВЛОЖЕНЬЕ, ВЛОЖЕНЬЕ, ВЛОЖѢНЬЕ, УЛОЖЕНЕ *с. 1. (зверху) покладення (чого на що): Възложеніе: Въложѣнье, накладанье, полищенье, навѣрхъ чѡѡ вложѣнье (1627 ЛБ 19); данъ былъ емѣ даръ оуздоровленья, же не то́лко бѣсы выгана(л), але и рѣка́ми и нога́ми з'ва́занныхъ, и та́жкими хорѡ́бами зна́тыхъ, пре(з) вложенье рѣкѣ лѣчилъ (Вільна, 1627 Дух. б. 263);*

(всередину) вкладки (чого у що): Траго́діа хс Пасхонъ въ Пятѡкъ Великій, По вложеню Площе́ницѣ въ Гробъ (Львів, 1630 Траг. п. 161);

(у ридину) занурення, вкинення: ка́же(т) Бѣгъ Моисееви, котѡ́рій з'дѡмѣл'са, дере́во в' водѣ горѣкѡ вкѣнѣти: а за вложѣ́н'е(м) де́рева, соло(д)-кою стала (Вільна, 1627 Дух. б. 372).

2. (офіційне звернення) подання: А... ѡ(т) по(з)ваны(х)... ни(х)то се не ѡ(т)зывалъ и справы тоѣ ар(ш)товать не хотели, ани ведомости ѡ собе жа(д)ное не дали,... за чимъ... я, комо(р)никъ,

взы(с)ку с присуженемъ а(к)торату... з учиненемъ и вложенемъ протѣ(с)тацы... взда(л) (Горошки, 1643 ДМВН 233).

3. Сприя́ння, підтримка, допомога, посередництво: до... ѡ(т)ца епѣ́па пре́мыского... ѡ то... писа(л), и за вложенѣ(м) ины(х) за́цны(х) ѡсо(б) котѡры(х) та(м) въ є́дно(и) ли(ч)бе по(д) ча(с) погребѣ... ѡ(т)ца владыки сподѣ́валосѣ быти не мало (Острог, 1607 ЛСБ 410, 1); бра(т) мо(и) зо(м)ною ся полови́цю ты(х) всѣ́(х) рѣхо́мы(х) доб(р) по брата(р)ску за вложе́н'е(м) и(х) м(л) пѣо(в) а прия́теле(и) крѣвны(х) нѣ́ши(х) поделе(л) (Жорнища, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 115 зв.).

4. (чого) Виявлення, вираження: А к томѣ в... ѡдѣ́ню егѣ́пе(т)ски(х) Іно́ко(в) соу(т) нѣ́котѡріє рѣ́чи, не та(к) нале́жачѣи до вѣ́йткѣ тѣ́ла,... я́ко бо́ле(и) до оуложѣ́на и формованя ѡбы́чае(в), абы та(к) прѡсто́та и невѣ́н'но(ст)... в по(з)вѣ́рховно(м) кшѣ́лтѣ ѡдѣ́на была захо́вана (серед. XVII ст. Кас. В.).

5. (про людське тіло) будова, статура: Не мо́гѣтъ всѣ́ є́дноста(и)ны(х) по́сто(в) захо́вати... для то́го и(ж) по́сты не завѣ́сли на мо́цности вѣ́мьслѣ... // та(к)же и спѡ́собъ не є́(д)на́ки(и), ве(д)лѣ́гъ не-ро́вности оуложѣ́ня тѣ́лъ, лѣ́тъ,... ко(м)плѣ́к'си(и) и ста́нѣ (серед. XVII ст. Кас. 64-64 зв.).

Див. ще ВЗЛОЖѢНЬЕ, ВОЗЛОЖЕНЕ.

Пор. ВЛОЖИТИ.

ВЛОЖЕНЕСЕ, ВЛОЖЕНЕЕЯ, ВЛОЖЕНЬЕСЯ *с. (у що, до чого) Втручання (для підтримки, допомоги): па(н) песочи(н)ски(и)... хоте(л) мя ѡ тоѣ невыпо(л)нение седе(н)я... до гѣтмана притягнути ѡ(д)но́жъ за (в)ложе́н'емъ ся в то пано(в) прия́те(л) его мл(с)тъ того на ѡ(н) часъ занехалъ ты(м) спосо́бо(м) жемъ я скоро зъѣха(в)-ши с тоѣ послуги тоѣ седе(н)е и перепроше(н)е... выпѡ́лнити мѣ́лъ (Кунів, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 94); Тоѣ по мысли своей все Терле́цкій справивши, за вложенемъ въ то Рагозы митрополиты, Григорка о збитье и отнятье листовъ патріаршихъ, и жебы того не голосилъ, двомасты чирво́ныхъ золотыхъ поедналъ (Київ, 1621 Кон. Пал. 1062); пан Буча́нський... оно́го взявъши до замку, до вязенъя прива́тного отѣдал, и там дни килка у вязенью тримал, аж заледво, за вложенем се в то людеи*

(чого) (*сипкі речовини*) насипати: А онъ рѣклъ:
Принесіте мнѣ сдѣи́нѣ но́вѣю, а вложіте в не́й со́ли

ярмо: тепёръ обле(г)чи неволю злѣю ѡ(т)ца твоѣго, и ѣре(м) той та(ж)кѣй, котѡрѣй вложѣ(л) на на(с) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 218); Явне то видимо, же отъ того часу, отъ которого Грекове ваши зъ костеломъ Римскимъ сполечность розервали, заразы на нихъ Панъ Богъ тое проклятое ярмо вложилъ (1603 *Пит.* 30);

перен. (на кого що) уособити (когось): члѣвкъ образъ бжѣй на себе вложѣный масть (серед. XVII ст. *Хрон.* 4 зв.).

3. (що на кого) Доручити (кому що), покласти (що на кого): Видите ли, яко патриарха слушне и пристойне учинил, як на простых // вѣрных,... православныхъ христианъ церковь христову вложилъ (1598 *Виш. Кн.* 104-105); егда тѣе вложѣли на него брѣтѣа, абы шо(л) до самарѣи, чомоу якъ старѣйшій ихъ не вымѣра(л)са с того, але зѣразо(м) // тамъ иде(т) ѣкъ посланецъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.-94).

4. (у що) Втягнути (у що), залучити (до чого): чере(з) него(ж) [посла] посылаемо ва(м) воли котѡрыи абы е(с)те ѡ(т)бывши и та(м) в роботу тои це(р)кви вложили (Завадини, 1559 *ЛСБ* 28, 1); естли бы котѡрый зъ насъ на копу не пошолъ, тогды копа насъ у тую шкоду уложитъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 62); Пани Голѣбовая в при(н)ципа(л)-ство е(ст) вложона(я) спо(л)не з ма(л)жо(н)ко(м) свои(м) (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2).

5. (що на кого, на що) Покласти, положити: привели к немоу глѣхого и нѣмого и просили е(г) абы на него вложилъ роукѣ (1556-1561 *ПС* 155); оученици... привели ослицоу и осла и вложили на не одежды свои (Там же, 89 зв.); привели ѡ(с)ля до ездѣа и вложили на него шаты свои и наче(н)е (Хорошів, 1581 *Є. Нег.* 48); с ты(х) причи(н) слушны(х) тебѣ яко непослушника противника... ѡ(т) службъ божии(х) и всѣхъ спра(в) свѣщенич(с)-ки(х) ѡ(т)лучае(м)... абы еси не смѣ(л) ани епитрахѣля на свою выю вложити (Львів, 1591 *ЛСБ* 164); на того [хлопца] гѡловѣ вложѣвши рѣкѣ, а дрѣгѣю на ср(д)це, такъ дѡлго молѣлѣса, поки ажъ оучинилъ же на повѣтрѣ завѣслъ (Вільна, 1627 *Дух.* б. (Передм II, 7 зв.); тий люде суть ѡбичаю такого ижъ гди ѡ(т)цѣ ихъ состарѣе(т)ся албо мати...

тогда оучинять за мѣ(с)томъ костръ дровъ и запала(т) и ззовуть приятеле(и) и вчинять калацію и вложить родичи на тии дрова и спалѣють ихъ (серед. XVII ст. *Луц.* 532); **вложити камень** (на кого) — звалити тягар, завдати душевнихъ стражданъ: оуморѣли в' потѡцѣ животъ мо(и), и вложѣли на мѣне кѡме(н) та(ж)кѣй жалю (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 228).

6. (на кого) (зобов'язати кого що-небудь зробити, за щось заплатити) встановити, визначити: и приня(в)ши межѣ собою тую угоду, сами межѣ себе вложили закла(д) сто ко(п) г(р) лито(в)ски(х), абы тое постанове(н)е межѣ и(х) мл(с)тями было тривало и ничи(м) не нарушало (Івниця, 1582 *ККПС* 81); бра(т) мо(и)... слѣжи(л) емѣ [панѣ] три лѣта ѡ(н) не то(л)ко абы емѣ за послѣги его заплатити мелъ але еще вложи(л) на него копъ двана(д)ца(т) за почине(н)е (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 300); а сѣмы на не(и) оуложоно пнѣ и право зло(т) двѣстѣ зѣ (в)ши(т)коиѣ ролѣ (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 23); и овшем на себе самого, потомковъ и сукцессоровъ своихъ, котѡры бы тотъ фунѣдушъ нарушати мели, закладъ тисечу золотыхъ полскихъ вложилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 263).

7. (що) Викласти (письмово), внести, помѣстити: а мы ти(ж)... розници и непрѣязни, межѣ... его мл(с)ти землѣми... и межѣ нашої землѣ молдавской вложили есми и вгасили... с си(м) то наши(м) листѡ(м) на миръ и на покѣи вѣчныи (Ясси, 1510 *Cost. DB* 469); годно есть, абы были [всякие речи цнотливые] явне всѣмъ посполите ознѣямены и на писме вложоны, жебы то съ памяти людское... не сходило (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 95); Котѡрое позволѣна и(х) право декрето(м) свои(м) потве(р)-дило и закла(д), межѣ ними обома странами вложило (Одрехова, 1592 *ЦДІАЛ* 37, 6, 1 зв.); ѡ(д) которого декретѣ вмоцованы(и) позываного, до трибуналу Апелеваль... позываная сторона... пове-дила... яко в справѣ Про(с)то(и) кгда(ж) и такса // тыхъ менованыхъ подѣданныхъ котѡрыхъ яко живо не машъ вложоно зачымъ в тако(и) справѣ, форѣмъ до земѣства не до кгородѣ право назѣначило (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 140-140 зв.); оденъ зъ акторовъ... позваного... яко несталого и права непо-

слушного, в зыску апробации... правъ, на добра,...
служащих с присуженъемъ тых же добръ поводи-
вой стороне, з наказанъем реинтрониссии в шест
недел под таксою, в позве вложоною... з допущена
нашего судового, з волнымъ однакъ тое справы
арештом, до звыклое години vzdal был (Варшава,
1643 ЧИОНЛ XIV-3, 164).

8. (що в що і без додатка) Вписати, ввести: А так
мы ѡбачивши розность и противность листов их,
так есмо розважали, жебы ѡдна сторона къ якомѹ
небезпеченствѹ и шкоде не пришла, гдѣбы таковаа
розница ѡстростью права, а подле сѣдоваго бѣгѹ
мѣла быти вложена и докончана (Неполоничі, 1531
AS III, 385); На(д)то еще в тое(ж) братство вложи-
ли собѣ колко артикуло(в) з великы(м) ѡближе-
ня(м) закону стѣго (Стрятин, 1588 ЛСБ 101); што
саміи ѡ собѣ напісали, в' попартью вѣльной елѣкціи
к' его м(л) пана нѣнѣшнего, котѣраа те(ж) до
ко(н)стѣтѣцїи ест' вложена (Острог, 1598-1599
Апокр. 26); а пово(д) с права посполитого ѡказа(л)
же и тые дрѣгие ѡчасники в позовѣ вложоные и
знесенъемъ позву ничого то(и) акъции мое(и) про-
ти(в) нему дерекговать не можетъ (Кременецъ, 1600
ЛНБ 103, 15/Іс, 1860, 17); Просити Его К(р) М(л),
Абы И то намъ в Привиле(и) вложить росказа(л)
(Львѣв, 1609 ЛСБ 421, 1 зв.); С которы(х) ко(н)трово-
ве(р)сы(и) и(х) Су(д) к(ро)д(с)ки(и) виницки(и)
добре зрозѣмѣвши Понева(ж) Поводове не (в)ложи-
ли в Позо(в) притомно(с)ти Панъско(и) для того
ѡ(т) непорядного Позвѣ Позваны(х) на то(т) ча(с)
ѡ(т) те(р)мину во(л)ны(х) чини(т) (Вінниця, 1634
ЛНБ 5, II 4060, 73 зв.); ѡ то(м) жа(д)ное змѣнки на
се(и)микѹ в галичу не было, где и по(с)ланные ѡ(т)
на(с) ве(с)по(л) с пананами(!) шла(х)ти ѡпросили...
же ѡспокоена релѣи Гре(ц)кое в а(р)тикѹ(л) абы
вложили (Путятинці, 1636 ЛСБ 532).

9. (у що, на що) (віддати щось на збереження
або для використання, напр., гроші і т.ін.) вкласти,
віддати: помо(г)ли є(с)мо ва(м)... не мы(с)лячи и не
щацуючи ничого напере(д) того ко(ш)ту накладо(в)
которыи ѡ(т) на(с) вложены ѹ тую светую це(р)-
ко(в) (Васлуй, 1561 ЛСБ 34); на повѣтрѣ соумѣ
пѣвнѹ вложена ест' (Острог, 1607 Лѣк. 126).

вложить в клятву див. **КЛЯТВА**; **вложить**

въ сердце див. **СЕРЦЕ**; **вложить покой** див. **ПОКОЙ**; **вложить цѣну** див. **ЦѢНА**; **въ небез-
печенство** вложить див. **НЕБЕЗПЕЧЕНСТВО**;
въ сердце и разумъ вложить див. **СЕРЦЕ**; **въ
сховане сердца** вложить див. **СЕРЦЕ**; **вину**
вложить див. **ВИНА**; **караня** вложить див. **КАРАНЕ**;
крывду вложить див. **КРИВДА**; **надѣю** вложить див. **НАДѢЯ**; **помѣсту**
вложить див. **ПОМСТА**; **потваръ** вложить див. **ПОТВАРЪ**;
проклятво вложить див. **ПРОКЛѢТСТВО**; **сонъ** вложить див. **СОНЪ**;
тваръ вложить див. **ТВАРЪ**; **тяготу** вложить
див. **ТЯГОТА**; **тягаръ** вложить див. **ТЯГАРЪ**;
умѣтность вложить див. **УМѢТНОСТЬ**.

Див. ще **ВЗЛОЖИТИ, ВОЗЛОЖИТИ**.
ВЛОЖИТИСЯ, ВЛОЖЫТИСЯ, ВЛОЖЫ-
ТИСА, ВЪЛОЖИТИСЯ, УЛОЖИТИСЯ дієсл.
док. 1. (в що) (поміститися у середину чого-небудь)
вкластися: пре(д) ты(м) послалоса мѣнѣме(н)та до
прокѣроторіа до люблина пре(з) п(н) мигала... в
ли(ст) вложилося 2 чы(р)воны(х) (Львѣв, 1633 ЛСБ
1054, 3).

2. (в що) Втрутитися, устрянуги (в що): мы
хотечи межи их милости вечный а суседский
впокой вчинити, в тое есмося вложили и их мл. з
обудву сторонѣ у згѣду привели (Свищѣв, 1553
АрхЮЗР 8/VI, 30); Ту(т) же... были... хоружи(и)
бра(с)ла(в)ски(и), па(н) Микола(и) Каме(н)ски(и),
по(д)старости(и) жетоме(р)ски(и), па(н) Я(н) Окга-
но(в)ски(и)... вложи(в)шиса в то до ѡбею(х)
сторо(н), абы и(х) м(л) бе(з) ѡбразы сумне(н)а зъ
собою са ѡ то(т) кгру(нт)... погодили, поме(р)ко-
вали кгру(н)ты, успокоили (Житомирщина, 1584
ККПС 59); ѡживѣши въ тымъ людє(и) зацѣныхъ...
абы се въ то вложили... є(д)нали за тотъ ексце(с)
попе(л)нены(и) пана Барановъско(г) (Житомир,
1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 57 зв.);

(до чого) приєднатися, долучитися: прошу,
абысь в.м. хутливе до того се вложыти и за то всею
силою и мощью взяти (Вільна, 1599 Ант. 581).

3. (до кого) Звернутися: Тогда оные послове
вложилися прозбою до короля о то (Львѣв, 1605-
1606 Перест. 41).

4. (дійти згоди) погодитися, договоритися: вм(с)

...в день ше(ст)на(д)цатого февраля... коли ся пово(д) вложи(л) абы(се) стороне кубли(ц)кому ничого в того судв твоего не (с)тало своимъ слугамъ... // ро(с)каза(л)... повода... заби(т) (Київ, 1621 ЛНБ 5, III 4057, 19-19 зв.).

5. (чим) (*закриваючись чимсь, захиститися*) прикритися: А я дей маючы чеканъ у рукахъ, уложились я дей чеканомъ, а в томъ укладанью моемъ... слуга пана Филона Стрыбыля, шаблею у руку правую мене ранилъ (Київ, 1595 АСД VII, 60); ухилитися (від чого), уникнути (чого): Котрымъ троудноса кто мбжесть оборонити, Альбоса бстрой косъ Смёртной оуложити. Жаднаа мв речъ дочаснаа не помбжесть, Кгды(ж) на(д) всю мбжно(ст) лю(д)скю ббльше Смёр(т) мбже(т) (Львів, 1615 Лям. Жел. 3).

ВЛОЖИТИ *див. ВЛОЖИТИ.*

ВЛОЖИТЬ *див. ВЛОЖИТИ.*

ВЛОЖИТИ *див. ВЛОЖИТИ.*

ВЛОЖЫТИ *див. ВЛОЖИТИ.*

ВЛОЖЫТИСА *див. ВЛОЖИТИСЯ.*

ВЛОЖЪНЬС *див. ВЛОЖЕНЕ.*

ВЛОКИ *мн. <?>:* Замокъ кремане(ц)ки(и) мврованы(и) свире(н) воротны(и) верхъ по vloки вробленъ (1552 ОКр. 3. 145 зв.).

ВЛОМАТИСЕ *дієсл. док.* Те саме, що вломитися: вломавшисе до избы, самого пана Залеского збили, змордовали (Житомир, 1618 АрхЮЗР 3/1, 222).

ВЛОМИТИСЯ, ВЛОМИТИСА, ВЪЛОМИТИСЯ, УЛОМИТИСЕ, УЛОМИТИСЬ *дієсл. док. (насилно увійти, проникнути куди-небудь)* вломитися: хлопи по(д)даные то(г) села из ы(н)шими мужиками и(н)ши(х) селъ в дво(р) са вломили (Кременець, 1563 ЛНБ 103, 26/Id, 1810, 8); войско... а черни... вломившися до свѣтлицы, оныхъ паненъ и челядь бѣлую пошарпали (Луцьк, 1586 АрхЮЗР 1/1, 225); ве(р)хъ менованые особы... наше(д)ши на до(м) и ме(ш)ка(н)е мое... мене самого вломи(в)шисе мо(ц)но... скро(з) о(к)но в ы(з)бе с по(л)гакъ... пострелили (Житомир, 1605 ЦДІАК II, 1, 4, 18 зв.); злодѣ(и) вломи(в)ши(с) до... мешканя и покра(л) все (Львів, 1607 ЛСБ 1046, 2 зв.); потомъ, до схованя оныхъ всее маетности ихъ кгвалтовне уломившись, до будованей, до ко-

моръ,... всю маетность ихъ побрали (Луцьк, 1608 АрхЮЗР 1/VI, 380).

Див. ще ВЛОМАТИСЕ.

ВЛОСАТИ *прикм.* Те саме, що волосатый: влосати capillaceus (I пол. XVII ст. Сем. 44).

ВЛОСЕНИЦА, ВЪЛОСЕНИЦА *ж.* Те саме, що власяница: всѣ шаты коштовные зкидали, ланцѣхы и перла дорогѣ кидали, и жебы члѣбны вълосеницею оуме(р)твали (поч. XVII ст. Проп. р. 12); Та(к)же до по(с)тѣ вшелакое оутрапе(н)е телесное стагаѣтса во(з)держаніе, бдѣніе, на земли леганіе, поклѣбны, метаніе, влосеница и про(ч) (Львів, 1645 О тайн. 98).

ВЛОСНОСТЬ, ВЛОСТНОСТЬ, ВЛОСТНОСТЬ *ж. (стп. włosność, włostność) 1.* Те саме, що власность у 1 знач.: продали за шмдесать копъ грошей тѣю влостность мою маршалкѣ господарскомѣ (Мирків, 1539 АС IV, 192); будѣчи а ведле права посполито(г) вло(с)ностью своею шафова(л) во(д)ле по(л)ное добро(и) во(ли) (Толпижин, 1577 ЛНБ 5, III 4044, 3); У порівн.: Маѣтъ жона моя милая тые вси речи мои рухомые по животе моемъ себе мети и... за симъ листомъ моимъ тымъ, яко влостностью своею, по воли своеи шафовати (Смиків, 1572 АрхЮЗР 8/III, 256).

2. Те саме, що власность у 2 знач.: Ино я не з ыме(н)а манасти(р)ского але з ыме(н)а моего влостности своее тую да(н) за вижо(м) вра(д)ничи(м) побра(л) (Київ, 1544 ЦНБ ДА /П-216, 38, 1).

ВЛОСНЫЙ, ВЛОСТНЫЙ, ВЛОСТЫНЫЙ *прикм. (стп. włosny) 1.* Те саме, що власный у 1 знач.: я Иван... бил есми чолом господарю моемѣ... абы Сго Милость рачил Ласкѣ... вдѣлати и тым влостным имѣнем своим... мене, слѣгѣ своего пожаловати (Острог, 1516 АС III, 138); князь Костентин кѣпивши его за влостныи пѣнези княза Ильины на себе и на сына своего... не мѣл mocy ѡт сына своего... того ѡтдавати (Краків, 1531 АС III, 382); маю...затю моемѣ тѣю полтараста коп грошей ѡтдати своими влосными грошми (Крупа, 1533 АС III, 412); Та(м)же... на то(м) полю, жита ярого моего вло(с)-ного, дво(р)ного,... кгвалто(м) пожа(л) (Житомир, 1583 АЖМУ 58); кгды и(х) мл(с)тъ сами похочу(т) маю(т) въехати и вѣзати са во (и)менье мое

влостное в повете луцкомъ лежачое (Луцьк, 1585 ЛНБ 5, II 4044, 146); чыгири(н)ски(и) не маючы жа(д)ное потравы... з ѿходѣ нашого вло(с)ного зошолъ и шкодѣ немало починилъ (Черкаси, 1604 ЦДІАК 221, 1, 47).

2. Те саме, що **власный** у 2 знач.: небо(ж)чи(к) кна(з) алекса(н)дро дмитрови(ч) буре(м)ски(и) ку свое(и) вло(ст)но(и) потребе вз(л) и позычи(л) ѿ его мл(с)ти... пнѣ(и) (Кременець, 1571 ЛНБ 5, II 4043, 83); **власная рука** — власноручно: яком в сем моем тастаменте описал, который есми, в цѣлости розѣмъ моего справивши, сыгнетом своим запечатал и влоствню рѣкѣ свою подписал (Острог, 1539 AS IV, 209);

(*властивий тільки кому-, чому-небудь*) власний: зоставил дей в том местечкѣ дѣака своего... з сыгнетом..., на котором дей влостный гербъ Его Милости был (Київ, 1558 AS VII, 37).

3. Те саме, що **власный** у 5 знач.: законний: тот // истый Мищык менит са быт боарином Кѣзминским, а я на него са жалѣю, иж он ест влостный ѿтчик кназа, а пана моего из тоѣ землею, на которой он седит (Кузьмин, 1544 AS IV, 414-415); мне, яко влоскому плебану, которымъ отъ славное... памяти короля... съ продковъ моихъ на тоѣ упривилъеванный естъ, мощью и кѣвалтомъ отняли и убозство лядское выгнали (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 1/1, 156).

4. Те саме, що **власный** у 4 знач.: естлижебы тых часов Пан Богъ рачил на мене перепѣстити смерть... а по смертибы (!) моеѣ мѣла [малжонка] породити сына, або дѣвкѣ, тогды то ѿповедаю и обѣавляю, иж то естъ влостный плод мой (Острог, 1539 AS IV, 207); сенюта не вчини(в)ши тому досы(т) сагну(л) словы на его влосны(и) рожа(и) къ которому ни приступу ани бли(з)кости не маючи (Володимир, 1544 ЛНБ 103, 22/Id, 2032, 6 зв.).

ВЛОСТНОСТЬ див. **ВЛОСНОСТЬ**.

ВЛОСТНЫЙ див. **ВЛОСНЫЙ**.

ВЛОСТЬ ж. (*смп. włosć*) володіння: Tot że miał choroszeiu żenicu Juhu chesnuui Popadycu Kotraia dila velikich swoich trudnosity Vtekla prucz do biesowey włosy (поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 1).

Див. ще **ВОЛОСТЬ**.

ВЛОСТЫЙ див. **ВЛОСНЫЙ**.

ВЛОСЬ, ВЪЛОСЬ ч. (*смп. włos*) 1. Те саме, що **волось** у 1 знач.: Уранила еси сердце мое, сестро моя милая невѣсто,... однимъ възглядненіемъ очію твоихъ а оудномъ влосу шіи твоеи (поч. XVI ст. Песн. п. 52); вълосы голов вашихъ всѣ соут излічены (Володимир, 1571 УЄ Вол. 74); Сиби(л)-ла... хо(ди)ла вѣ барвѣ нбной... влбсы распѣстивши (Львів, поч. XVII ст. Крон. 75 зв.); Євменіды... єндзы пеке(л)ныи вѣмѣсто влбсѡ(в) голо(в)ны(х) ѿжѣ маю(т) (1627 ЛБ 202); Що Кролѣвичъ Теба(н)-скій злоты(м) влосѡ(м) справиль Тѣжъ ты Фѣбе Патрѣномъ: бо(с) са для ни(х) вслѣви(л) (Київ, 1632 Євх. 303).

2. Те саме, що **волось** у 2 знач.: іѡаннъ имѣлъ одѣна свое ѡ(т) влосуувъ велѣблудовы(х) (1556-1561 ПЄ 26); И былъ іѡаннъ одѣанъ вълосами велѣбоудовыми (Там же, 120 зв.).

Див. ще **ВЛАСЫ**.

ВЛОСАНЫЙ прикм. Те саме, що **волосаный**: Иванъ филиповичъ... ме(л)... //... декъ влосаны(х) І. (Берестя, 1583 Мит. кн. 24-24 зв.); василе(и) ивановичъ... мель... // де(р)гъ влосаны(х) кв (Там же, 28-28 зв.).

Див. ще **ВЛАСАНЫЙ**.

ВЛОХЪ ч. (*частіше мн. влохи, влохове, вло-си*) 1. Італієць: ведлѣгъ повѣсти стары(х) люди(и), нѣкоторые влохи опѣ(с)ти(в)ши зе(м)лю вло(с)кѡю до зе(м)ле(и) лито(в)ски(х) вошли (1582 Кр. Стр. 58 зв.); гоме(р) іафетовъ снѣ дрдгій, ѡ(т) которого идѣтъ нѣмцы... // ... іасцена, ѡ(т) того идѣ(т) влбси (Львів, поч. XVII ст. Крон. 9 зв.-10); Але могутъ Влохове по собѣ знати, гды бы тамъ у себе... зъ виголеною потилицею обачили,... чловѣка духовного, которому вшелякая поважность // належить, бороду и усь якобы на смѣхъ оголивши, ходити? (Київ, 1621 Кон. Пал. 793-794); Маргаріта, є(л): Пѣрла. Влѡхъ, че(х), Лѣхъ. Бісеръ, Хѣрватъ (1627 ЛБ 221).

2. (у мн.) Італія: ми(р)та... дерево єстъ ве вѣлоше(х) которого ягоды ба(р)зо сма(ч)ны сѣтъ (1596 ЛЗ 58); за великою тѣды невѣлею позволилъ цѣсаръ, папа, и ѡншіє, събѣрѣ быти оу влѡшехъ (Острог, 1598 Ист. фл. син. 54); Жаденъ бовѣмъ

не есть любѣ въ Франціи... любѣ въ гишпаніи любѣ въ влошехъ кѣпецтвомъ се въ ты(х) помо(р)ски(х) мѣсца(х) бавячи(и) который бы ѡ семи языковъ... // не потребоваль (к. XVI ст. *Розм.* 2-2 зв.); Утѣклъ пото(м) до вло(х) немро(т),... взѣвши сѣна камеса съ собою, заложилъ мѣсте(ч)ко хамѣса..., где дне(с) ры(м) (поч. XVII ст. *Крон.* 11); Иный ты(ж) тоѣи жъ сѣкты... ѡбразобѣрца... повста(л), валенти(н) Єнтїли(с), родо(м) зъ вло(х) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 35).

3. Вл. н.: приходи(л) до мене... бу(р)мистръ воло(ди)ме(р)ски(и) ганиба(л) вло(х) просечи ѡ во(з)ного до пана ба(р)тоша ви(т)ви(н)ско(г) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 47); Коморники: Игнатъ Семенюкъ, // Ярушъ Данило Влохъ (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/І, 205-206).

ВЛОЧИЛО с. Борона: осса, брона, влочило (1642 *ЛС* 288).

ВЛОЧИТИ *дієсл. недок.* Волочити, волокты, тягнути: влочѣ, трахо (*Уж.* 1645, 67 зв.).

ВЛОЧКА ж. (пол. *włoczka*) (вовняні нитки) волічка: побра(но)... // влочки чотыры фунты за которую да(л) три золоты(х) (Луцьк, 1573 *ТУ* 154-155); Моше(и) лазарови(ч) губа(р)... ме(л)... вло(ч)ки фу(нт) (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 50 зв.).

ВЛОЧНЯ, ВЛОЧНА ж. (стп. *włócznia*) (різно-вид списа з довгим деревцем) піка: Але жолнѣръ... влѣчню... бѣкъ моу скро(з) пропхноуль (поч. XVII ст. *Проп. р.* 108); То єсть жолнѣръ Пилѣто(в) Хѣ южъ оумѣрломѣ влѣчню бо(к) пробилъ // и зара(з) вѣшла кровъ и вода (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 216-217); Лѣща: Влѣчна (1627 *ЛБ* 60); Цалуємо Бокъ скрозъ влѣчню пробитый (Львів, 1630 *Траг.* п. 172).

ВЛОШКА ж. Італійка: Влошка *Itala* (*Уж.* 1645, 21).

ВЛУДИТИ *дієсл. док. (стп. włudzić)* (въ кого) ввести в оману, облудно вмовити, обдурити (кого): вѣдимо же, тѣ... панѣве рѣмане въ насъ оусѣйлне влѣдѣти хотѣтъ, боимѣса абы по(д) заслѣною того календара, на што ѣншого мѣры не брано (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 49 зв.); а прѣто вола наша и розоумѣнье наше въ насъ впродѣ лѣкарѣства потребоуєтъ, тѣжъ самый грѣхъ, котѣрый ѣко

напоча(т)коу залєцѣanye(м)са своимъ оумѣтъ хѣтре въ чоловѣка вѣкрасти и влѣдѣти, тѣкъ на ѡста(т)коу незмѣрноу бѣажню грѣзитъ и страши(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 4 зв.).

ВЛУЖИТИ *див. ВЛОЖИТИ.*

ВЛУСЪ *див. УЛУСЪ.*

ВЛУЧИТИ, УЛУЧИТИ *дієсл. док. 1. (чого) (отримати)* зазнати: ѡного свѣта муки оубежи(м) // а вѣчного добра оулоучимъ (1489 *Чет.* 218зв.-219); оу боудѣщемъ вечныхъ благъ влѣчити сподобилиса (Там же, 342 зв.).

2. (що чим) Замѣнити: взала тєды Іавиль гвоздь наметовый,... приложила гвоздь на скронь головы єго и оударивши въ негѣ молото(м) вбила въ мозгъ аж до земли, который спанье смертью влучивши всталъ и оумерлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 175).

3. (*увійти*) потрапити: то(л)ко то, чи(м), и како, да са спѣши, и кнѣза тмы вѣка сєго да и(з)бѣгнеши, и въ пристѣнище споко(и)ное и зати(ш)ное хвѣ оулѣчиши (п. 1596 *Виш. Кн.* 246 зв.).

ВЛѢКЪ *див. ВОВКЪ.*

ВЛѢНА *див. ВОВНА.*

ВЛѢНЕНІЄ *див. ВОЛНЕНІЄ.*

ВЛѢХВЪ *див. ВОЛХВЪ.*

ВЛѢЧИЦА *див. ВОЛЧИЦА.*

ВЛѢШЕБНИКЪ *див. ВОЛШЕБНИКЪ.*

ВЛѢВО, ВЛЕВО, ВЪЛѢВО, УЛЕВО *присл.*

Ліворуч, вліво, наліво: тогды съ тѣе дороги Пузовское пошла другая до Городла на Матеевъ боръ влево до Пузова (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 252); мещане любє(ц)киє... зо(з)нали же то(т) кгрѣ(н)тъ... ѡ(д) веко(в) въ таки(м) положєню лежи(т), то єсть, идѣчи за сло(н)цемъ... взя(в)ши ѡ(д) речки белоуса кинѣ(в)ши(с) влево въ глѣбокиє зибра (Любєч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38 зв.); тым шляхом киковским у лево просто через дуброву до Круглого лѣсу (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 128); сынове и пото(м)ковє нѣєви ро(з)бѣглисе ро(з)но ѡ(д)ни влѣво, дрѣгие вправо (1582 *Кр. Стр.* 23 зв.); Єсли вълѣво пойдєшь, я се вдѣмъ впрѣво (серед. XVII ст. *Хрон.* 22 зв.); ани вправо ани влѣво — нѣ вправо, нѣ вліво: Аггль бѣжи(и) прише(д)ши на мѣстє тѣсноє гдѣ ани впрѣво ани влѣво не могла оустѣпѣти застѣпѣлъ єй (серед. XVII ст.

ВЛѢВѢ, ВѢЛЕВЕ *присл.* Зліва: а ѡ(д) того забѣко(в)ця идѣчи на сѡ(д) слѣнца тою рѣкою... черезъ дорогѣ ѡ(т) бѣзка... идѣчою а словѣ(ц) зоставѣючи влѣвѣ а монастырѣ вправѣ (Унів, 1581 ЛСБ 61); потомѣ дорогою, пушаючи могилѣ две вѣлеве, до долины и ру(д)ки, на которо(и) сѣтъ ставѣки, деремезеньскіе менуючое Кипячою (Київщина, 1639 ККПС 272).

ВЛѢЗТИ, ВЛЕЗТИ, ВЛЕСТИ, ВЛИЗТИ, УЛЕЗТИ, УЛѢЗТИ *дієсл. док. 1. (проникнути куди-небудь, протиснутися)* влізти: Около замѣкъ на некоторыхъ мѣстѣцахъ дири по(д) стѣнѣ што ко(т)ка або те(ж) и пѣсь по(д) стѣнѣ влезти можѣтъ (1552 ОЖЗ 117 зв.); а (в)ночи тою дырею вли(з)ши ѣ скры(н) за(м)ки поѡ(т)лѣпа(л) (Володимир, 1578 ЖKK I, 97); А ѡ(н) того часоу пошо(л) из двора // и влѣ(з) до единой амы (XVI ст. УЄ Трост. 60-61); живо в зѣ(м)лю не влести, на нѣбо те(ж) не полетѣти мѣси(т) межы лю(д)ми стра(н)ствовати (Скит, 1633 ЛСБ 520, 2); Оуподобѣ(м)са ѡной зѣмѣи м(д)рои котораа хѡще(т) избѣйти, старѣи скѣры изъ сѣбе тѣды бѣрзо пре(з) тѣсныи распѣлины оулѣзе и(ж) бѣса изъ неї таа старѣа скѣра изнѣла (1645 УЄ № 32, 69); *перен.* (в що) перевтілитися: дѣяво(л)... влѣзъ оу злодѣйницоу змию, и нашо(л) женоу (1489 Чет. 251);

(забратися, проникнути куди-небудь) влізти: ѡ(т)рѣшимо зѣмокъ да оувидимъ тѣтъ ли боуде(т) влѣзълъ или инъ хто вшо(л) бѣде(т) (1489 Чет. 93 зв.); томѣ неборакови вѣ м(с)цѣ ра(з) трафи(т)са напѣтиса..., што знѣйде(т)..., а по на(с)чѣню засъ трѣпи(т) в кѣлію влѣ(з)ши // докола са емѣ дрѣгій празникъ трафѣнѣко(м) намѣри(т) (1596 Виш. Кн. 255-255 зв.); Они,... непристо(и)ны(м) а праве злоде(и)ски(м) ѡбычае(м) влезши до воза моего,... розныѣ товары мое,... с того воза украли (Володимир, 1610 ТУ 247); протѣстансѣ зъ инѣшими законниками... сердце у дѣзвону великого... зѣдрадецѣко по злодейску влезши на великий дизгонор дому Бѣжого... урезали и з мѣсѣту вѣ Глушѣцѣ рѣчѣку ...вѣкинули (Луцьк, 1644 АрхЮЗР 1/6, 797);

(в що) незаконно зайняти (що): змови(в)шыся в кгрѣ(нт) села бѣко(и)ми влѣ(з)ли ѡ што ся поводове

солените(р) свѣ(т)ча(т) (Луцьк, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 19);

(від чого) (мати місце) відбутися, статися: отступление от православной вѣры влѣзло (1608-1609 Виш. Зач. 228);

(в що) з'явитися, взятися (де): а бѣба ѡ(д)кѣл бы вѣ Трѣбники влѣзла не знѣю (Київ, 1646 Мог. Тр. 5).

2. (хитрощами влаштуватися де-небудь, зайняти посаду і т. ін.) влізти, пролізти: что є(ст) вни(и)дѣтъ; то є(ст) сѣлою пѣмошѣю, хитростю,... лихѡи(м)ство(м), влѣзѣтъ вдерѣтъса... кѣва(л)то(м) вѣ нача(л)ство (1598 Виш. Кн. 292); не по и(х) повелѣнію, але злодѣ(и)ски и во(л)чѣобра(з)но в ѣе(р)ковѣ х(с)ву єсте влѣзли (Там же, 308); на (с)таны дѣѡвныѣ не две(р)ми але дирою влѣзли (1598 Розм. нап. 56 зв.).

3. Потрапити, попасти: а такъ насѣ до тоеижѣ матни, вѣ которую самѣ влезѣ, супѣтелне вправѣти помышлѣваетъ (Берѣстя, 1596 АрхЮЗР 1/1, 523); Кто(ж) тогды тоуѣтъ ю(ж) не вѣдѣтъ, же на сѣимѣ коронаціи к(р) стѣфѣана конѣфѣдераціѣ межы ко(н)ститѣцію влѣзла, и правѣомъ явно єсть признан(а) (Острог, 1598-1599 Апокр. 25).

4. (на що) (піднятися на що-небудь високе) влізти: бѣгши напере(д) и влѣзѣ на ягодициноу... абы єго видѣлъ бо тоуды хотѣлъ пойти (1556-1561 ПС 303 зв.); ѡныѣ люде влѣзли на до(м)... ѡ(т)дѣ(р)ли повѣлѣ и спѣстѣли ѡно... на сноуѣрѣ(х) (XVI ст. УЄ № 29519, 17 зв.); той бѣѡвѣ(м) жадѣніє мѣючи видѣти Ісѣа, влѣзѣ на дѣрево (Київ, бл. 1619 Аз. В. 311); Нѣдто и Кликѣнѣ ѣхѣ влѣзши на высѣкое дѣрево, жебѣ ѡбѡлѣлѣ мѣрзѣнѣю и плѣугѣвѣю ѣхѣ молѣтѣѣ (Київ, 1627 Тр. 667).

5. (в що) (вміститися в чому-небудь) влізти: А бо(ч)ки ди(и) по зло(т) 2-12 по(л)куфки А ѣ по(л)куфо(к) ди(и) в и(н)ы(и) влѣзе(т) ка(м) 25 (Ясси, 1627 ЛСБ 499, 2).

улѣзти в одѣжу (кого) — вѣдати сѣбе за когѣсь: мнимають же южѣ на свѣтѣ вси слѣпи, и южѣ з ѡного своѣволного бѣ(и)ства не маючи што далѣй чинѣти, котори(и)са зъ нихѣ улѣзѣ в одѣжѣ именѣ пѣстѣрѣского, ѡного стѣго і богѣразѣмного мѣжа Генѣдіѣ патріѣрха ко(н)ста(н)тіноградского (Острог, 1587 См. Кл. 22 зв.).

Див. ще **ВЛАЗИТИ**.

ВЛѢПИТИ, ВЛЕПИТИ, УЛѢПИТИ дієсл.

док. (в що) Вкарбувати: Оуперѣними прѣто очіма намѣ вѣрѣючимъ в' него, и любачимъ его, и емѣ внимаючимъ смотрѣти потреба, жебы нб(с)ный свѣй образъ влѣпѣл' в' дѣши наші (Вільна, 1627 Дух. б. 284). ♦ **влѣпити очи, очи влѣпити** — (пильно, уважно, старанно придивитися) втупити очі: Если в'лѣпишь очі в' Слнце, знайдешъ ко́ло Е́го в' Нбѣ, а свѣтлость и прѣмени к' земли схіленни, и всемо́ць свѣтлости, и яснѣости наклоненю до земли (Вільна, 1627 Дух. б. 356); ω(т)стоупѣлъ є(с) ω(т) ω(т)ца сынѣвское назвиско шкара́де ωплюва́ле(с), дѣа стѣго сромѣтне зелжі́лє(с), до лю(д)ски(х) пѣто(к) и змѣсловъ ωчи и роздѣмъ влѣпѣвши (поч. XVII ст. Проп. р. 126); Нехай те́ды ка́ждый з' насъ себе пильно стереже́тъ, абы не в' бада(н)єса ω жи́тїи // блї́жнегѣ ωчи свои влѣпи(л), анѣ на себе не смѣтрачи, себе забыва́лъ, але нехай свѣй Кр(с)тъ по(д)имовати и носіти... стара́ет'са (Київ, 1632 МКСВ 294); **розумъ влєпити** (до чого) — обдумати, осмислити (що): ω(т)стоупѣлъ є(с) ω(т) ω(т)ца сынѣвское назвиско шкара́де ωплюва́ле(с),... до лю(д)ски(х) пѣто(к) и змѣсловъ ωчи и роздѣмъ влѣпѣвши (поч. XVII ст. Проп. р. 126).

Див. ще **ВЛѢПЛАТИ**.

ВЛѢПЛЕННЫЙ прикм. Пильный, гострий: зрѣніє своє впо́еное и влѣпленое мѣлъ (Київ, бл. 1619 О обр. 21).

ВЛѢПЛАТИ, УЛѢПЛАТИ дієсл. недок. (з чого) (ліпити з воску, глини і т.ін. скульптурні зображення істот) виліплювати: Хоча́чи абовѣмъ хто на́чин'є штѣкѣ я́кю мѣти, на ко́торой бы звѣ́рта вѣрыты былі, первѣй єи з' वो́скѣ оулѣ́пляет', то́жъ на тѣю формѣ вылива́ет', жебы ве́длѣгъ визе́рнѣкѣ было (Вільна, 1627 Дух. б. 170); **влѣ́плати очи** (в кого) — (пильно вдивлятися (у кого), уважно дивитися (на кого)) втуплювати очі: Бо и малар' глада́чи на тва́ръ кроле́вскѣю, малю́етъ... а за ω(д)вернен'ємъ тва́ри, оумалева́ти// не мо́жетъ, для то́го, же не влѣ́плал' в' малара очі́й (Вільна, 1627 Дух. б. 283-284).

Див. ще **ВЛѢПИТИ**.

ВЛѢТѢ присл. Влітку, літом, діал. вліті:

Тимошъ,... также отъ работъ инѣшихъ и податковъ волень, кромѣ абы в лѣтѣ пчолѣ в пасецѣ пильно-валѣ (Пересопница, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 299); в лѣтѣ повинє(н) буде(т) того... хло(п)ца па(н) фе- (д)ѣрѣ вызволити в цехѣ ве(д)лу(г) ѡбычаю в цехѣ краве(ц)комѣ (Львів, 1607 ЛСБ 1046); мѣ чотѣри по́сты // в' Рокѣ по́стимъ, а менові́те навеснѣ вели́кїй по́стъ, в'лѣтѣ Ап(с)льскїй, восенї Спсо(в)... а в'зимѣ Роже́ственнїй (Київ, бл. 1619 О обр. 156-157); Чему в лѣтѣ вода оу студнѣ холо(д)ная, а зимою теплая (серед. XVII ст. Луц. 543).

Див. ще **ЛѢТѢ**.

ВЛЮБИТИ див. **УЛЮБИТИ**.

ВЛЯТИ, ВЛАТИ, УЛАТИ дієсл. док. 1. (що, чого) Те саме, що влити у 1 знач.: пото(м) вста(л) гѣ ω(т) вечерѣ... вз(л) фа(р)тѣ(х) припоасавса, и вла(л) во́дѣ в мыва(л)ницѣ и поча(л) оумыва́ти нѣги оу́чнко(м) (XVI ст. УС № 29519, 38 зв.); те́ды то́ую коупель было в баню скла́ноюу влато (к. XVI ст. УС № 31, 60); ула́ти пѣ́ва (Уж. 1645, 76 зв.).

2. Те саме, що влити у 2 знач.: Которѣю всю ча(ст)... пнѣ Третьакѣ... во(д)ле записѣ своего вечи(с)то(г)... а на се(с) ча(с) вже вечностью ω(т) ни(х)... пнѣ Третьакѣ стве(р)жони(х) и вляны(х) зо (в)сею и всякою широко(с)тю того кгрѣ(н)тѣ... на ча(ст) и(х) належачого подали по(с)тѣпили и ѣ спо- ко(и)ное а вечистое де(р)жа(н)є завели (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 33 зв.).

3. Перен. (на що, в що) Передати (що), наповнити (чим): котораа [матерія] єсть ω(т) приварѣ земли солнѣчны(м) ва́ромъ пере́чищена, якъ єсть зѣ́лото, се́ребро, и доро́гое камѣ́ньє, з тѣ́ми... дѣ́лнѣстами цнѣ́та в однѣ ма́терію // злива́етъ са, ко́торыи ω(т) Бѣ́а в члѣ́вка вланы, приварѣ грѣ́ха не понѣ́сать (Єв'є, 1616 УС Єв. 3-4 нenum.); В' раю єще гнѣ́въ зачатый з Лю́циперо(м) члѣ́вка И прѣ́з' нѣ́го на весь вля́ты Рѣ́жай лю́дскїй ω(т) вѣ́ка (Київ, 1630 Имнол. 4); Хо́тачи бовѣ́мъ Хс̄ Гс̄(дѣ) в' Оуче́ники своѣ вля́ти да́ры ла́ски свѣ́еѣ, и ѡ́ными їхъ змо́цнїти, совѣ́тое ї́мъ бл(с)вѣ́ніє да́етъ (Київ, 1637 УС Кал. 215).

Див. ще **ВЛИВАТИ**.

ВЛАКАТИСА дієсл. недок. (чого) Боятися: дя́во(л) ємѣ реклѣ́ ниче́го не вла́каиса б́рате (1489

ВЛАНА с., *перен. (про почиття)* наповнення: єсть с' постановѣна Хр(с)во́гω рѣ́тїю видѡмою, котѡраа значачи на́мъ ласкѡ Бж́дю, о́разъ мо́цъ ма́етъ и в'ла́на ласки на дѡшѡ Блгч(с)тївѡю (Київ, 1639 МКСВ 215).

Пор. ВЛЯТИ.

ВЛАТИ *див. ВЛЯТИ.*

ВМАЛѢ, ВОМАЛѢ, ВЪМАЛѢ *присл. 1. (в невеликій кількості)* мало, небагато: о́воцы чїс-тыхъ житѢ, Бѓд принѣсѣмω ко́ждый з' на(с) вѣдлѡгъ мо́жности своѣѢ: хто в'по́лнѢ, хто в'полѢ, хто в'малѢ (Київ, 1637 УС Кал. 752).

2. Ненадовго: Ка́а жїзнь ва́ша; па́ра оу́бω є́сть, я́же вома́лѢ явлáетъсѧ, потѡмъ же ищѣза́етъ (Київ, 1625 Кон. Каз. 4).

вмалѢ не — майже, трохи не, мало не: ВѢ земли пѣрской и мѣдской вма́лѢ не ка́ждый црѣ́ Дáріємъ звáлсѧ (серед. XVII ст. Хрон. 369).

Див. ще МАЛО.

ВМЕНИТИ *див. ВМѢНИТИ.*

ВМЕНШАТИ *див. УМЕНШАТИ.*

ВМЕРЕТИ *див. УМЕРЕТИ.*

ВМЕРКОВАТИ *див. УМЕРКОВАТИ.*

ВМЕРЛЫЙ *див. УМЕРЛЫЙ.*

ВМЕРТИ *див. УМЕРТИ.*

ВМЕСТЕ *див. ВМѢСТѢ.*

ВМЕСТИТИ *див. ВМѢСТИТИ.*

ВМЕСТО *див. ВМѢСТО.*

ВМЕТАТИ *див. ВМѢТАТИ.*

ВМЕТИ *див. УМѢТИ.*

ВМЕШАТИСѧ, ВМЕШАТИСѧ *дієсл. док.*

1. Опинитися: А игуменъ Кирилский мовилъ: "ко-торыми бы то обычаими тая нива сама одна межи кгрунты Кирилские и Ерданские вмешатисѧ мела?" (Київ, 1539 АрхЮЗР 1/VI, 27).

2. (у що) (*взяти участь у чому-небудь*) втрути-тися, встрянути, вступити: єсли хтѡ трѣтїй в розмѡ-вѡ мѣжи двѣма почáтѡю вмешáв'сѧ, то(т)жѡ лáикъ на́помина(л) (Острог, 1598-1599 Апокр. 54 зв.).

ВМЕШКАНѢ *див. УМЕШКАНѢ.*

ВМЕШКАНЫЙ *див. УМЕШКАНЫЙ.*

ВМЕШКАТИ *див. ОМЕШКАТИ.*

ВМЕЩАТИ *див. ВМѢЩАТИ.*

ВМИЛОСЕРДИТИСѧ *див. УМИЛОСЕР-ДИТИСѧ.*

ВМИРАТИ *див. УМИРАТИ.*

ВМНОЖЕНЬЄ *див. УМНОЖЕНЄ.*

ВМОВА *див. УМОВА.*

ВМОВИТИ *див. УМОВИТИ.*

ВМОЛИТИ *див. УМОЛИТИ.*

ВМОВЛАТИ *див. УМОВЛЯТИ.*

ВМОРЬДОВАТИ *дієсл. док. (кого)* Заморду-вати, замучити: оучѣтелю... поглади на с́на моего́ бо єд'но того єдиного маю и того доухъ нечистый по́падоуєтъ и вел'ми кричить и проужаєтсѧ и пѣны тѣщитъ и ледва ω(т) него ω(т)ходи(т) в'морьдо-вав'ши его (1556-1561 ПЄ 257 зв.).

ВМОРИТИ *див. УМОРИТИ.*

ВМОРАТИ *див. УМОРЯТИ.*

ВМОЦНИТИ *див. УМОЦНИТИ.*

ВМОЦНАТИ *див. УМОЦНЯТИ.*

ВМОЦОВАНЫЙ *див. УМОЦОВАНЫЙ.*

ВМОЦЬНОСТЬ *ж. (узако́нення права)* змѣ́щення правомочности́: Длѧ лепшое́ пѢ(в)ности и вмо́цно(с)ти сего́ списѡ нѣшого печати до сего́ ли(с)тѡ нѣшого є(с)-мо́ приложили (Берестечко, 1573 ЖKK I, 51).

Див. ще УМОЦНЕНЄ.

ВМОЧИТИ *див. УМОЧИТИ.*

ВМОЧОВАТИ *див. УМОЧОВАТИ.*

ВМОЦОНЫЙ *прикм. Вимощений, вистелений:* Мостъ замѣковы(и) на палѣхъ дѡбовыхъ двѡсь до-бры(и) и вмо́цоны(и) (1552 ОЖЗ 120).

ВМУШЕНЫЙ *прикм. Вимушений:* ачѢ и ты(х) чѣтырѣхъ ро(з)лїчными форте(л)ми и дївными штѡками чере(з) розмайтѣ... начи(н)ѧ дѣ́ха своего́ непреста(н)о оу́сїлѡдетъ тагнѣчи до себе и ю(ж) не въ бра(т)ство и ровнѣю по́честъ, але в по(д)дáньство и вѣ́шеноє послѡ́ше(н)ство (Острог, 1587 Єм. Кл. 11).

ВМЫВАТИ *див. УМЫВАТИ.*

ВМЫКАТИ *див. УМЫКАТИ.*

ВМЫКАТИСѧ *див. УМЫКАТИСѧ.*

ВМЫСЛИТИ *див. УМЫСЛИТИ.*

ВМЫСЛѢ *див. УМЫСЛѢ.*

ВМЫСЛЬНЕ *див. УМЫСЛНЕ.*

ВМЫТИ *див. УМЫТИ.*

ВМѢНИТИ, ВМЕНИТИ, ВОМѢНИТИ,

ВЪМЪНИТИ, УМИНИТИ дієсл. док. 1. (кого за кого, за що) Мати (за кого, за що), вважати (кого-, що-небудь ким-, чим-небудь): Тогда естественным послѣдованиемъ челоуѣцы видѣвше, и бога прославятъ, и тебѣ повиноватися, яко, богопрославленнику, будутъ, и за начальника и старѣйшаго пастыря тя вѣмѣнятъ (1588-1596 Виш. Кн. 137); Мѡисѣй великій ѡзволи(в) оутѣскъ терпѣти за лю(д)ми бѣжими, нижли мѣти грѣха дочасного рѣскошъ, лѣпшее богатство вѣмѣнивъ быти на(д) египетскіи скѣрбы (Острог, 1598-1599 Апокр. 190 зв.); тоє все костел латынскій, от Павла реченное, за шидерство поличил, а оное сопротивное за властность и истоту вменил (1608-1609 Виш. Зач. 225);

(кого з ким) прирівняти (до кого): А если бы который з них упором от сатаны связан был и проститися не хотѣл, такового не с християны, але с еретики вменити достойно есть (Унів, 1605 Виш. Домн. 194);

(за що) виміняти, обміняти, проміняти: егда бы са ва(м) ѡчи се(р)дѣчныє ѡтворили, ѡстраши(в)ши-са сѣ(д)и страшнаго видѣніє(м) бѣгали бы(с)те гѡлы я(к) мати ва(с) наро(ди)ла ѡ(т) ты(х) бѣскѣпсгвѣ, и ѡ(т) титѣлѣ того, и сано(в) ты(х) которы(х) есте в римѣ наздобывали за шматинѣ или вѣхоть бы есте не вѣмѣнили (1598 Виш. Кн. 275 зв.);

(кого, що) визнати (кого, що), повірити (в кого, в що): Нынѣ и вы мене сына вѣмѣнѣте, въ юности моей сего сподобѣте (к. XVI-поч. XVII ст. ПДПИ 182, 22); Вѣрою Прѣотецъ нашъ Авраѣмъ ѡсправе(д)ливленъ бы(л), яко Естѣ речѡно: Оувѣрилъ Авраа(м) Бѣ, и вѣмѣненомѣ то вѣ справедливость (Київ, 1637 УЄ Кал. 361).

2. Надумати, задумати: храмъ... святой збудовали... на моемъ грунту солтыскіимъ гдѣжъ я, зважующи, ижъ тотъ то храмъ не маєтъ бы наименшого доходку, и уминилъ емъ себѣ нещѡ зо своего грунту солтыского на церковь святую удѣлити и отдавамъ на 16 головъ Спискіхъ овса высѣяти (Фольварк, 1606 НЗУжг. XIV, 225); Непщева: Вѣмѣніи (1627 ЛБ 75);

нѣ во что вѣмѣнити (ни во что вомѣнити, ни за што вѣмѣнити) (що) — не взяти до уваги (що), нехтувати (чим): А дрѣгіє ба(с)ни блюзнѣрства

теле(с)наго, и ми(р)скаго м(д)рованіа, в то(и) кни(ж)це блекотаныє, прете(р)плю, и ни зашто поличѣ и вѣмѣню. дла тогѡ и(ж) языкъ тоє брѣди(в), што є(му) дѣ(х) лѣкавы(и) шепта(в), а не што єго мы(с)ль ра(з)сѣжденіа ч(с)таго ѡ(т) ѡмнаго сѣществѡ образа бѣжїа плынѣщїа наставляла (1598 Виш. Кн. 278 зв.); и такъ прише(д)ши взѣлесь нево(л)ни-ковъ нашихъ, а онѣ и таковѡю лѣско(ю) и добротю твое(ю) погѡрдѣли: и слѡва твоѣ правдївыи, и премѡдрїи нѣ // во что же вѣмѣнили (Чернігів, 1646 Перло 151-151 зв.); такѡвыи бовѣмъ прекослѡвничи подобствѣють в натѣрѣ крѣкѣ драпѣжномѣ птахѣ, котѡрыи ни вочтѣ, вомѣнѣвши посланіє и наказаніє Г(с)дна свѣгѡ Патріархи стѣгѡ Нѡѡ, ѡставилъ корабль, и пѣль на стѣрвѣ (Київ, 1646 Моґ. Тр. 6).

Див. ще **ВМѢНЯТИ**.

ВМѢНИТИСЯ, ВОМѢНИТИСЯ дієсл. док. (чому, за що) Вважати(ся) (чим), назвати себе (чим): Если бо той лжи за правду вѣмѣнитися и поити имѣло, або всѣ в згодѣ и едности вѣры будучи,... то бы и тая хула пала и на апостолы (1608-1609 Виш. Зач. 214); Сего всего, миролюбный иноче, во общении людском без подвига пустынного получить не можешь никакожъ, а коли не получишъ, то вѣдай о том, ижъ инѡк именем токмо вомѣнился еси, дѣлом же беглец и пленик от сопротиворатныхъ обряще-шися (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 246).

Див. ще **ВОМѢНАТИСА**.

ВМѢНЯТИ, ВМѢНАТИ, ВОМѢНЯТИ, ВѢМѢНАТИ дієсл. недок. 1. (за що) Мати за що, вважати що-небудь чимсь: На ѡстѣтокъ не толко бѣды ѡ(т) свѣта, ѡ(т) тѣла... ѡхѡтне... зносити... и за смѣтѣє собѣ их вѣмѣнѣти: але дла хѣ, и дла вѣры Правослѣвной и самѣю смѣрть... по(д)нѣти гѡтѡвыми быти мають (Київ, 1632 МКСВ 283); ѡ гордїню и повѣгѣ царей зѣмныхъ не (д)бѣють, чѣсть стѣтел-скую презирають, и фѣлѡзѡфѣю за глѣп(с)тво: вѣмѣнають (Чернігів, 1646 Перло 152); Повтѡре стѣрайтєса недѡстѣтки влѣсныи познавѣти, гды(ж) найбѣрзѣй и найчастѣй тоє члѣка звѡдитъ, гды собѣ чоґѡ за грѣхъ не вѣмѣнаєтъ (Київ, 1646 Моґ. Тр. 910);

(кого з ким) прирівняти (до кого): А того єп(с)кпа... гедебна болѡбана конѣчно низве(р)гѣємъ,

и ѿ(т) всего с̄ительскаго дѣйства вѣчными часы обнажаѣмъ, ис прѣсты(ми) чернѣцами вмѣняѣмъ, и всѣмъ цр̄квѣмъ оглашае(м) (Новгородок, 1594 ЛСБ 267).

2. Думати, вважати: Непщѣю: Мнѣмаю, розѣмѣю, мню, вѣмѣнаю (1627 ЛБ 75); Полагаю: Постановляю, покладая: вѣмѣнаю (Там же, 86); imputo, причитаю, вѣмѣняю, виню (1642 ЛС 229);

ни за что (што) вѣмѣняти, ни во что вомѣняти (кого, що) — не поважати, не цінувати (кого, чого), нехтувати (ким, чим): а на(д) все забывши боя(з)ни божое, сталися преслушате(л)ми и непокоривыми писанию нашему по свои(х) похоте(х) ходяще зве(р)хность пасты(р)ства ни вочто вомѣняюще ему во все(м) сопротивляющесея (Замостя, 1589 ЛСБ 113); Я(к) же са вы дѣховными... //... звѣати можете, коли брата своего..., оуничжиѣете, и ни за што бѣти вѣмѣнаете (1598 Виш. Кн. 286-286 зв.); А знать, если бы хто што строхи и знал, як южъ досягнет стиха якого басней аристотельских, тогды южъ Псалтири читати ся соромѣет и прочее правило церковное ни за что не вѣмѣняет (Унів, 1605 Виш. Домн. 190).

Див. ще ВМѢНИТИ.

ВМѢРУ присл. В міру: добро естѣ на(м)... ясти и пити вѣмѣроу, а не ско(т)ски жити (1489 Чет. 292 зв.).

ВМѢСТЕ див. **ВМѢСТѢ**.

ВМѢСТИ див. **ВМѢСТѢ**.

ВМѢСТИЛИЩЕ с. Вмѣстилище: Радѣйса вѣмѣстилище, тѣс бовѣмъ вѣмѣстил(а), зъ вѣкѡ(в) пожаданого гѣста породѣла (Лѣвѣв, 1631 Волк. 26).

ВМѢСТИТИ, ВМЕСТИТИ, ВОМЕСТИТИ, ВОМѢСТИТИ, ВѢМЕСТИТИ, ВѢМѢСТИТИ, УМѢСТИТИ дієсл. док. 1. (кого, що) Помѣстити: И дла того архієреи... добротлѣвостѣ Бѣзской прѣситѣ, жебѣ выстѣпки прѣз члѣдѣю недолѣжно(ст) допѣщѣныи, престѣвльшемѣса ѿ(т)пѣстѣль, и егѡ въ крайнѣ живѣчихъ оумѣстѣль (Киѣв, 1623 Кон. Ом. 150); Не позбѣль того домѣ Іѡанъ свѣщеннѣй Але щѡжъ; дѣбре к смѣрти былъ приготѡвлѣннѣй взлѣса егѣ смѣрть, лечѣсь мѣ нѣ зашкѣдила И ѡвшемъ, з дѣлѣ плѣчѣ в Нѣбо вѣместѣла (Луцк, 1628 Андр. Лям. 17); прѡсѣмо... всемл(с)тѣвогѡ сѣдѣю с псѣтѣла нѣшогѡ Іис Хѣ, абѣ дѣшѣ ѡныя принѣль в

рѣцѣ свой Бѣзскѣи, и вѣмѣстѣль в нѣдра Авраѣма, Ісаѣка, Іѣкѡва, идѣже ѡпочѣваѣють всѣ ѿ(т) вѣка ѡномѣ оугѣдѣвшѣи (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 946).

2. (що) (*мати в собѣ*) вмѣстити: можетѣ ли члѣчеѣ чрѣво вомѣстити невомѣстѣмо(г) (1489 Чет. 159 зв.); ты бо ннѣ творца нѣбоу и землѣ в живѡ(т) свои вѣместѣла (Там же, 162 зв.); довнѣмаю иже бы весь свѣ(т) не могѣль вѣмѣстити написаны(х) книгѣ. Аминѣ (1556-1561 ЛС 442 зв.); Или не вѣдаѣшь я(к) на ты(х) грѣды(х) бадавѣа(х), вѣлаха(х), дрыкга(н)та(х), бро(ж)ка(х), карѣта(х), ко(т)чѣи(х), трѣ(п) сво(и) прѣменаѣючи(и) ѡ животѣ вѣ(ч)но(м) мѣслѣти вѣмѣстити не може(т) (п. 1596 Виш. Кн. 238 зв.); то якъ мѣже(т) дѣмъ мой тѣснѣй вѣмѣстѣти та (Устрики, I пол. XVII ст. УС № 29515, 159); Радѣйса вѣмѣстѣлище, тѣс бовѣмъ вѣмѣстил(а), зъ вѣкѡ(в) пожаданого гѣста породѣла (Лѣвѣв, 1631 Волк. 26); Всѣ девѣтери Нѣса, и землѣ, не мѣгѣтъ вѣмѣстѣти, Анѣ Аггѣловѣ твои намъ ѡ нѣмъ вѣзвѣстѣти (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 69).

3. (що, о чѣм) Збагнути, зрозумѣти, осягнути (розумѡм), сприйняти (що): Или не вѣдаѣшь, я(ко) в статѣта(х), ко(н)стѣтѣдѣа(х), права(х), пра(к)тыка(х), свѣра(х), прѣхѣтрѣна(х) оу(м) плаваѡщѣй того помѣсла ѡ животѣ вѣчно(м) по(д)нѣти, и вѣмѣстити не може(т) (п. 1596 Виш. Кн. 238); Чѡго ерѣтици вѣмѣстити не могѣ(т) и въ недѡвѣрѣе до темнѡсти идѣтъ (к. XVI- поч. XVII ст. ПДПИ 182, 102); В ѿ(т)почѣненѣю покою Бѣа твоѣгѡ, в которѡмъ же и повтѡре то рекѣ, живѣшь, рѣшаѣшьсѣ, и естѣсь и тѣшишьсѣ в немъ, радѣѣшь, весѣлишь... роскошѣѣшь, и видѣнѣемъ егѡ толкѡ са насычаѣшь, колкѡ вѣмѣстити можѣшь (Вѣльна, 1620 См. Каз. 25); Але и самѣи Рѣды Збавѣтелѣвы выплѣнѣти оусѣлѣють... на Па(н)скѣю Вѣчѣрѣ идѣтъ и небѣвѣа(х)иса трѣднѡстѣми, клѣпотѣми и старѣнѣемъ звѣзкѣ ѣ Малжѣнскогѡ, вѣмѣстѣвши слѡво Збавѣтелѣво вѣ собѣ (Киѣв, 1632 МКСВ 285); А тѣа кнѣга значѣтъ Тѣемнѣи сѣдѣбѣ(б)з(к)ѣи, которѣи оу вѣдомѡсти, тѣлько самѣгѡ Бѣа, и тѣой самъ ихъ, ѿ(т)крѣвѣѣетъ комѣ хѡчѣтъ, по вѣли стѣѣи свѣѣей, тѣкъ Аггѣломъ, якѡ и члѣвкомъ, рабѡмъ свѣѣимъ Пр(о)ркѡмъ, и Ап(с)толѡмъ, по сѣлѣ ихъ, илѣ мѣгѣтъ вѣмѣстѣти, ѿ(т)крѣвѣнѣе Бѣѣе (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 131 зв.).

4. (о чім) Повідомити, сповістити (що, про що):

Бо и о томъ ест вонтпливость, если же такъ верховный апостолъ Петръ в Рыме епископомъ былъ, бо и о томъ тѣсно вместила барзо церковъ святая (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50).

Див. ще ВМѢЩАТИ.

ВМѢСТИТИСА, ВОМѢСТИТИСЯ, УМѢСТИТИСЯ *дієсл. док.* (в що) Вміститися, поміститися (всередині чого-небудь): каштеля(н) Пате(и), если и каштеля(н)ства титѣ(л) догони(л), але то(л)ко по чотыри слѣговины, и во оде(ж)ди якая ба(р)ва вомѣститиса могла, за собою волочи(л): а ннѣ коли бискѣпо(м) зоста(л), перебѣжи(т) ли(ч)ба и деса(т)коваа, и ба(р)ва скѣподоро(ж)шаа и славнѣ(и)шаа (1598 *Виш. Кн.* 274 зв.); Рада бѣ с тобою бразъ вѣ гробъ са вѣспѣла (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 13);

протиснутися, пролізти: коли нарудъ услышалъ, ажъ у церкви естъ Христосъ, а они тамъ ся испратали много людей, що не могли ся у ворота умѣстити, тулько ихъ пришло передъ Христа, абы слухали науку слова его (XVI ст. *НЄ* 28).

Див. ще ВМѢЩАТИСА.

ВМѢСТНЫЙ *прикм.* Спільний: а тамъ въ Лыбеди млынъ Выдубицкій вѣстный, пополамъ съ Печерскими, а они тотъ млынъ зъ Выдубицкими за чотыри дворища на Звѣринцѣ вымѣнили (Городно, 1568 *АЗР* III, 146).

ВМѢСТО, ВМЕСТО, ВОМѢСТО, ВЪМЕСТО, ВЪМѢСТО *прийм.* 1. (з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на заміну одного предмета, явища іншим) замість: приймоу лєсть вомѣсто дара (1489 *Чет.* 161 зв.); А коли которого з ва(с) ѡ(т)ца снѣ боуде(т) просити хлѣба. чи камень подасть ємоу а либо рыбы а вѣмѣсто рыбы гадиною ли подасть ємоу (1556-1561 *ПЄ* 267); панъ по(д)комори(и)... злєцы(л) ре(ч) свою ѣ права мови(ти) приятеливи... янѣ хоинскому: которы(и) прияте(л) ѣмоцованы(и) его м(лсти) вместо ѣстное жалобы по(д)не(с)ши позо(в): проси(л): абы читанъ бы(л): которого я пере(д) собою чита(ти) каза(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25); не имѣте котораго ап(с)ла вѣмѣсто Іса (XVI ст. *УЄ Трост.* 57); А же патріархове дають упоминки и дарунки вѣмѣсто чиншу Турчинови, не естъ то дивъ (Київ, 1621 *Кон.*

Пал. 926); пышный, и сердитый, и гнѣвливыи, выклѣтый естъ ѡ(т) Бѣга: того покармъ, вѣмѣсто гронъ Вѣнны(х), гѣркост Бѣсо(в)скаа (Львів, 1642 *Час. Слово* 275 зв.); Знѣйже члѣвче якѡ на(д) всѣми сѣми красѡтами, и слѣдѡстами, постаѣвилъ та Бѣгъ твой справцею, властителемъ и стороже(м), и розѣмнымъ шафаремъ, щобы(с) вѣдалъ потрібное давати потрібномѣ. Абысь вѣмѣсто животѣ: смѣрти не подаѣвъ (Чернігів, 1646 *Перло* 5).

2. (у сполученні з дієсловом і прикметником з пропущеними словами **вжите, вживається**) замість: Тое бовѣмъ оупрошѣ, вѣмѣсто оумолѣу, стѣи ѡцѣ вытолмачили (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 255); Развращѣнный: Преврѣтный, префоритѣваны(и), прекерѣваны(и) // вѣмѣсто, строптѣвыи, лѣкавыи (1627 *ЛБ* 104-105).

Див. ще ВМѢСТѢ².

ВМѢСТѢ¹, ВМѢСТЕ, ВМѢСТИ, ВОМѢСТѢ, УМѢСТѢ *присл.* Разом: аще оумрѣ. не положѣте ма вѣмѣсте со дамѣано(м). но ро(з)но (1489 *Чет.* 67 зв.); Пришедѣше вси вомѣстѢ ап(с)ли поклонилися и рекли г(с)жи бѣи (Там же, 260); И с товаришѣи своїмѣ въ сажень для тогѣ иже вѣмѣстѣ оубѣйство былѣ оучініли (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 66); вѣмѣстѢ з людѣи татарѣ ѣли и пѣли (1577 *Остр. л.* 127 зв.); честію великою честовалъ его, тай веселилъ ся съ нимъ умѣстѢ (XVI ст. *НЄ* 6); Если бы дѣвкѣ пѣннѣ зарѣчилъ мѣжъ, а нашѣл бы ю хто вѣмѣсте лежалъ бы з нѣю, обѣе вѣведешъ до брѣны мѣста онагѡ и кѣменми забѣты бѣдѣ(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.).

ВМѢСТѢ² *прийм.* (у поєднанні з числівником з пропущеним словом **дав**) замість: На срѣбро це(р)ковное... на тѣе двѣ коново(н)цѣ придатку зо(л) ѣ. ѡ(т)цѣ Стеѡанѣ вѣмѣстѢ зо(л) аї (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 3).

Див. ще ВМѢСТО.

ВМѢТАТИ, ВМЕТАТИ, УМѢТАТИ *дієсл. недок. і док.* (кого, що) Вкидати (вкинути): Коли не вѣровати боудете оу боги наша то въ ѡгнь и въ водоу вметю вас (1489 *Чет.* 140 зв.); а если трава котораа дне(с) на поли естъ а на завтра бывае(т) в печь оумѣтана. бѣ такъ ѡдѣваеъ. чимъ васъ бо(л)-ши(и) ѡ маловѣри (1556-1561 *ПЄ* 275 зв.); ходи(л) іс при мѣри галилейскомъ и оузрѣ(л) два брѣта,

симона... и андреа... вмѣтаючи сѣти в море, бо были рыбаре (XVI ст. УЄ № 29519, 85 зв.); такъ и теперъ ѿ товаришѣ анѣ для того и(ж) та в твое(м) мѣцно(м) стоа(н)ю мало пороуши(л) непріатель, мѣлъ бысь южъ и са(м) себе вмѣтати в пропасть (Острог, 1607 Лѣк. 97); обіѣсїю, іс, предлагаю, задаю, вмѣтаю, запиною, указую, поношаю (1642 ЛС 285);

(саджати до тюрми) вкидати, ув'язнювати: повелѣлъ ихъ кнѣзь агриколаи оу темницю вметати (1489 Чет. 140 зв.); еще же бра(т)ство пре(з) ѿ(р)маны з епи(с)копо(м) ваши(м) знапа(с)това(в)ши до вазе(н)а ѿкрѣ(т)ного вметали и ко(л)ко мѣсаци мѣчили (Вільна, 1594 ЛСБ 154).

Див. ще **ВМѢТОВАТИ**.

ВМѢТИ див. **УМѢТИ**.

ВМѢТОВАТИ, УМѢТОВАТИ дієсл. недок. Те саме, що **вмѣтати**: сѣдѣлъ іс̄напротів'ко с'карб'ниці цркв'ной и смотрилъ яко народъ мечеть пѣнезѣ до скарб'ниці а мнози котори богаты(и) оумѣтовали много (1556-1561 ПС 178 зв.); Оумышлаю, сьсловляю: Рахѣю, ѡважѣю, помѣтѣю, в'мѣтѣю, в'стрѣляю, домышлевѣюся, домыслѣ, дохожѣ(н)е або домнѣманье чиню (1627 ЛБ 167); **кости вмѣтовати** (між кого) — сіяти незгоду, ворожечу: Чомѣ на тоє свѣцкіє а звѣща глаубей в рѣчѣ оугладѣючіє стѣскають, же ихъ дѣх'овные оумыслне межи ихъ кости вмѣтѣчи, ѡдны(х) з дрѣг'ими оуставичне вѣдаты (Острог, 1598-1599 Апокр. 195).

ВМѢЩЕНІЄ с. Суміш: и малѣ квасѣ все вмѣщеніє кваситѣ, свѣтчи҃гъ го́лосѣ бж҃ій (Острог, 1598 Отп. КО 5).

ВМѢЩАТИ, ВМЕЩАТИ, ВЪМѢЩАТИ дієсл. недок. 1. (містити в собі) вмѣщати, мати в собі: ты же кой образ показоваеши стаду, яви ми его на свѣт, да вижду извѣстно, егда есть в гордости и... доволствах излишних и всѣх исполнениях похотей плотских, их же вѣкъ сей носит и вмѣщает (1588-1596 Виш. Кн. 139); Мудрость плотеская Христа преслушает и духа святого в себе не вмещает (к. XVI ст. Укр. п. 80);

(визнавати що-небудь, вважати його звичним) сприймати: Члѣвкѣ бовѣмъ лѣтве вмѣщаѣтъ в' себе, и пріймѣтъ злое (Вільна, 1627 Дух. б. 98); Вы бовѣмъ яснѡ видите славѣ Бж҃ію безъ заслѣны и Бг҃ъ

васѣ дѣвнимъ свѣто(м): премоу(д)рости просвѣщае(т), Котѣрій свѣтъ нашъ зѣмный не вмѣщае(т) (Чернігів, 1646 Перло 40).

2. (кого) (надавати місце для перебування) приймати, поміщати: Та́кже немо(ж)на ре(ч)и(ж)бы богѣти, немл(с)твы(и) незбо(ж)ны(и) злѣтолюбе(ц). вше(л) до цр(с)тва нб(с)наго. прѣто не вмѣщае(т) богѣтого тѣсноты ра(д) для мно́го и тлѣснѣ его (XVI ст. УЄ № 29519, 102); было тамъ чемоу дивоватиса... якъ іерда(н)скаа рѣка змѣстила его котѣраго не вмѣщаю(т) нбса (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 444 зв.).

Див. ще **ВМѢСТИТИ**.

ВМѢЩАТИСЯ, ВЪМѢЩАТИСЯ дієсл. недок. 1. (поміщатися в середині чого-небудь) вмѣщатися: чили не розоумѣете ижъ в'се ш'то в'ходи(т) в' оуста в' чрево вмѣщае(т)са (1556-1561 ПС 70); Прѣтожъ гдѣ са три(д)цѣть мѣрѣ пшеници чѣстой засѣтъ, та́мъ залѣ(д)вѣ шѣстаа чѣст' кѣколю в'мѣщае(т)са и ѡкажет(с)а (Вільна, 1627 Дух. б. 246).

2. (в собі) (про вдачу) бути замкнутим: тѣмъ болѣе и(х) хс̄словесы и оученіє(м) свои(м) оукрѣпити в вѣре единомыслены(х) быти и не дасть сметѣти са волна́ми сего житіа, иереємъ бывающи(м) в собѣ вмѣщѣтиса и о телесны(х) наши(х) печѣмса (Заблудів, 1568 УЄ № 552, 1 зв.).

Див. ще **ВМѢСТИТИСЯ**.

ВМѢЩЕНІЄ, ВЪМѢЩЕНІЄ с. 1. (певний пункт, призначений кому-небудь) місце: Почитаѣтъ Рыцѣрѣ: кгда когѣ на свободѣ Вызволитѣ: за што грѣховѣ собѣ ѡ(т)пѣщен'е ѡдѣржитѣ: а по смѣрти в' Нѣбѣ вмѣщѣн'е (Київ, 1622 Сак. В. 45).

2. (чого) Розміщення, розташування: с пѣрвои сѣѣтвы моѣи жнѣва дѣх'овного малѣй ко́лосѣ чѣстой пшеници посылаю, абѣсь нимъ оутѣшавъ желаніє дш҃ѣ твое(и) ѿ таѣмницахъ бзѣскихъ и вѣдомостю правдѣво(г) пресѣществе(н)ного сѣщества бж҃іа по мѣрѣ вмѣщеніа и ѿ створеню аггловѣ, и ѿ порѣдкѣ хѣровѣ ихъ (Почаїв, 1618 Зерц. 3 ненум.).

Пор. **ВМѢСТИТИ**.

ВНАЧАЛЕ присл. Спочатку: вначале бѣ слово. и слово бѣ ко боу (1489 Чет. 39 зв.); вначале есть слово ка(к) бы до вѣка и пережѣ вѣка (Там же, 41).

ВНАШАТИ дієсл. недок. (в що) Уводити, вно-

сити: мешаны Лвовьскыє... подаю(т) и внашаю(т) в законъ нашъ стѣ(и) надѣкы якыє(с) новыи незвык-
лые и закону стѣму противныи (Стратин, 1588 ЛСБ
101).

Див. ще ВНЕСТИ, ВНОСИТИ.

ВНЕ *див. ВНѢ*².

ВНЕБОВЗЯТЬСЯ *с. (смп. wniebowzięcie) (назва свята)* Успення: пан Адам Роговський... противко
...всим спасчаном... и велебной капитулы его мил.
церкви катедралное володимерское заложена
Внебовзятъя // Пренасветейшое Панъны Марие
Богородици, з бытънстю и притомънстю тых же
их мил. пановъ их, сведчил и протестовал се
(Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 375-376).

ВНЕБОВСТУПЕНЕ, ВНЕБОВСТУПЛЕНЕ *с. (смп. wniebowstąpienie) вознесіння: Глава А.: е(ст) ро(з)мовы и(с)сусовы зъ апо(с)толы ѳ его внебо-
вступе(н)е (II пол. XVI ст. КА 1); На пото(м) бовѣмъ по три(д)цати и двѣ рѣкахъ Хвѣ внѣбовствѣплѣна ѣст
написано на выспѣ Пѣтмѣ с(т) Ев(г)ліе пре(з) Іоа(н)на (Київ, 1619 Гр. Сл. 295).*

ВНЕВЕЧЬ *див. ВНѢВЕЧЬ.*

ВНЕГДА, ВЪНЕГДА *спол. (цсл. вѣнегда, вѣньгда) (зв'язує речення) (приєднує підрядну частину часу до головної)* коли: внегода внесли родители дѣта по обычаю законному ѱ немъ. Семиоуъ праве(д)ныи прина(л) его на роуки свои (1489 Чет. 134 зв.); Кр(с)те... та знаменіе имоутъ морскіи пловци... И рыбные ловци внегода себе низ-
пѣшаютъ въ глѣбиноу волны же тебе то́кмо имѣтъ виноу (Дермань, 1603 Нал. Кр. 2); Тако(ж) и во́инь вѣнегда иде(т) проти(в) непри́ятѣля своѣго на бы(т)вѣ бои(т)са и смѣти(т)са а кды(ж) побѣди(т)...
възвращаетъса з великою потѣхою и радостію (поч. XVII ст. УС № 236, 5); А насъ вѣрныхъ твоихъ Хѣ Бже на(ш) мл(с)тивый; захова́й ѱ(т) таковой клат-
вы, и дарѣй намъ блѣгословеніе твоѣ вѣчноє, сподоби насъ ннѣ въ страстѣ твоѣмъ ходіти,... и радостный гласъ твой слышати, внего(д)а призовешъ прѣве(д)-
ныхъ въ цр(с)тво своѣ (Чернігів, 1646 Перло 154);
(з відтинком умовності) коли: тыи котори познаютъ и оувѣратъ той свѣтлости. боудоут са
радовати яко ѱныи роботници въ ча(с) жатвы своѣа
албо яко гетманове вѣнег(д)а звитаживши неприа-

тель свои дѣлачи добычоу тоую або богатъствы и(х) (XVI ст. УИ 1911/2, 75).

ВНЕЗААПУ *присл. (цсл. вѣнезаапу) раптово, несподівано: Напрѣсно: Внезаѣпѣ, надарѣмне, знагла, з' прѣдка, з' неѱбѣчки (1627 ЛБ 69); ѱ Прехвѣлнїи Мчнѣи, Вы... якѱ стрѣлы роспѣщенїи ѱгнѣннїи Дѱомъ стѣмъ наѱшчрѣнїи, и Тѣкъ на вѱйскѱ чартѱвскѱе напѣщеннїи Вы внезаѣпѣ полки бѣѱѱвскїи поразили и Вѣскѱрѣ тѣхъ по(д) нѱѱѣ свой полѱжили (Чернігів, 1646 Перло 46).*

ВНЕНТРОСТИ *мн. (пол. wnetrzności) нутро- щі: тело небожѣчиковѣкое, барзо трутизноу по-
псованое, и языкъ и губа поторгана... внентрности з кровю спеклоу на постели выкиданыє и постель
вся кровю сплынула (Луцьк, 1631 АрхЮЗР 8/III, 586).*

ВНЕСЕНЕ, ВНЕСЕНИЕ, ВНЕСЕНЪЕ, ВНЕ- СЕНЬЕ *с. 1. (чого) (в середину чогось) внесення: 15 сосено(к) п(н) пе(тр) воеводи(ч) мо(л)давски(и)
дарова(л) ѱ(т) ты(х) внесєня в це(р)ко(в) з улѣцы хлопо(м) мѣра(р)ски(х) ма(и)стро(в)... ты(м) ѱ(т) порады зло(т) 1 и 18 (Львів, 1627 ЛСБ 1051, 3 зв.).*

2. Введення, впровадження, узаконення: в пїсма(х) бѱвѣ(м) тогѱ Патріѣрхи нахѱдимо, ижъ дѣла внесѣна опрѣснока, и иныхъ ѱ(т)мѣнъ до Костелѱ(в)... ѱныи Кѱстелы росказѣлъ позамыкѣти (Київ, бл. 1619 Аз. В. 285); Первыйнадесять арти-
кулъ. Внесєніє в Костель свѣцкой мусики, органной и пищальное (Київ, 1621 Коп. Пал. 785).

3. (офіційний письмовий документ) подання: Абовѣмъ слоушнаѣ... речѣ ест... абы до вырозѣмѣ-
нѣа альбо познанѣа, и до ѱповеданѣа персѱны ѱ(т)цевѣское... розѣмѣно // и вношано было, абы ѱ(т)цевского ѱ(т)зывѣнѣа моцѣ, снѱвское прїймова-
ло внесєнѣе, альбо посре(д)ство (Дермань, 1605 Мел. Л. 19 зв.-20); а зпереду ѱ(д) берега реки днепра в томъ за(с) ѱ(д) вѣлицы спа(с)кое лежаии на которомъ дворѣ то е(ст) половицы мнѣ Посо-
ховѣско(и) належачо(є) сума пе(в)наѣа възглядомъ внесе(н)ѣа мое(г) впро(д) пре(д) декрета мес(т)ские Киевские А пото(м) за Апѣлѣациѱе ѱ(д) суду мес(т)кого пре(з) декретѣ е(г) кр: м(л): задво(р)ныи
ѣзнана и присужона (Київ, 1644 Гр. Посох. 1).

4. Посаг: але тыи рѣчи, которыи кнагини... по

внесени своем ѡт матки, або ѡт мѣжа своего дарована а в шацѣнкѣ то не было ставено, маест князь Ила их всех мачосе своей вернѣти (Неполомичі, 1531 *AS* III, 387); я... напротивъ внесеня є(и) в до(м) мо(и) подѣле статѣгѣ права по(с)политого имаючи на то по(з)воле(н)є пана ѡ(т)ца моего записа(л) вена ис приви(н)ко(м) всего сѣмоу три(с)та копѣ гроше(и) ли(ч)бы и монеты лито(в)ское (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.); я, живючи... и(з) менованою... ма(л)жо(н)кою моею... на (в)несенѣе єе, счо(м) по не(и), беручи за себе за ста(н) ма(л)же(н)ски(и) взя(л), // взглядомъ теды то(г)[о] нагорожаючи,... ма(л)жо(н)ци мое(и) легкую и записую, на тыхъ вси(х) тро(х)... ча(с)техъ маєтъно(с)ти мое(и)... суму певъную, то є(ст) се(м)сотъ золотыхъ по(л)ски(х) (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 212-213).

Див. ще ВНОШЕНЄ.

Пор. ВНЕСТИ.

ВНЕСТИ, ВНѢСТИ, УНЕСТИ *дієсл. док.*

1. (кого, що) (*доставити куди-небудь, в середину чого-небудь*) внести, занести, принести: єп(с)кпи... внесли ѡбразъ сп(с)въ нероукотворенны въ црѣгра(д) (1489 *Чет.* 269 зв.); То... все... Я(р)молина... [до] дому свое(г)[о] вне[с]ла (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46); принѣ(с)ши ме(р)твого ѡ(д)би(л) дверѣ це(р)ковнымъ внѣ(с) (!) го до новомѣрованной це(р)кви до самого ѡ(л)таря (Львів, 1612 *ЛСБ* 1038); дѣдъ Вмѣ(с)... внѣслъ в Дом ваш для вѣчноѣ славы лѣска Маршалковскѣю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 6); Іѡсифъ,... поспѣлъ зъ... Нікодѣимъ, ч(с)тноє и преч(с)ноє Тѣло Гдѣне зъ Кр(с)та зна(в)ши, и Простѣрадломъ... обвѣвши, оучтивє... до грѣбу внесли и положили (Там же, 227); вѣтагнѣлъ Нѡє рѣкѣ а оухватѣв єи [голѣбицѣ] внѣслъ до корабля (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.); *Образно:* Не меншій... чудъ єсть православный, же якъ вкинєный посередъ огня на онъ часъ паперъ, такъ теперъ... посередъ огня гнѣвомъ палаючихъ сердець отступниковъ нашихъ внесєний, огневи такому подлегли, святыи святой святыни въ... нашей церкви возстави^{те}ль не згорѣлъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1067).

2. (що) Запровадити, узвичаїти, ввести: Зъ якоу жъ то смѣлостью и бачєньємъ, хр(с)тиа(н)скѣю пасхѣ свою, передъ жишовскою напередъ дно(в)

двадєсать и пать внесли, анѣ с хр(с)тианы, анѣ зъ жидами са згожаючи штось велми дивъно (Острог, 1587 *См. Кал.* 17); гдѣ явнє многіє канѡны противъ звѣчає(м) костѣла ри(м)ского, яко на шѣсто(м) синѡдѣ, ѡ поймованью жонѣ каплѣно(м), и дѣаконо(м), и ѡ сѣбѡтне(м) пѡстѣ, канѡны пре(з)моцъ оунєсли (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 48 зв.); пишучи книжки и друкуючи, пришлого вѣку людемъ знати дають, якобы то они для спасєнія душъ людскихъ вчинити мѣли, ничего иного в церковь божию не внесли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25); Ієрони(м), и иные чѣнать змѣнѣкѣ а повѣдають, же Пѣтръ стѣый вож(д)ъ Ап(с)льскѣй вѣне(с)лѣ то(т) ѡбѣчай (Львів, 1645 *О тайн.* 128).

3. (що) Сплатити, внести (про гроші): я григоре(и) гневѡшеви(ч) ѣє(з)дє(ц)ки(и) вы(з)наваю... квитацією... и(ж) што бы(л) зо(с)та(л) винє(н) мни ...пнѣ Миха(й)ло... пе(в)нѣю сѣ(мѣ) пинєзє(и)... тѣю сѣ(мѣ)... внє(с) на третью ча(ст) має(т)но(с)ти своеє дєдє(ч)ноє (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 12); Гды теды такѡвы(м) ѡбличє(н)ємъ самого себѣ... знеслѣ з себе сѣспїцію... нѣйпервей ѡ том на день зѣвтрешнѣй трактовѣли яко бы са приложє(н)ємъ са и ѡ(т) нихъ сѣмъ... на потрѣбѣ Рєчи посполїтой, вѣгодитиса могло... з рѡзны(х) воевѡдствъ... внєсєно бѣдєтъ (Київ, 1628 *Апол.* 4);

пожертвувати, подарувати: А то для того, ижъ панове брати старостове рѡчньные, передъ зачатємъ мурованя церковного взявши от мене тысєчу золотыхъ полскихъ, которую внесли были на домъ мешканки Луцкое панєє Яцковое... тую суму взяли ...и... нит видѡма гдѣ обернули (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 747); Кѡтѡрыи пришли до хєлкїа сшѣнника велїкаго и взѣвши ѡ(т) негѡ пѣнази кѡтѡрыи бѣли внесєны, до домѣ бѣжего и кѡтѡры(х) бѣли зобрѣли лєвїтове,... пѡдали вѣ рѣки тѣхъ кѡтѡрїи бѣли надъ рѡбѡтники вѣ домѣ г(с)днємъ, абы црѣковъ направѡвали (серед. XVII ст. *Хрон.* 348 зв.);

передати (на що): тую суму водле запису одобравши, найдалєй полрѡча повинни будутъ в томъ же воеводствѣ Волынскомъ оную внести на добра земские, с которыхъ бы приходъ тотъ же доходилъ особѡмъ тымъже, водле дарованя моего (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 747).

4. Принести як посаг: маєт княгини Александра на Тѣровѣ и Тарасовѣ zostати, а маєт на их три тисащи коп грошей мѣти, которые внесла до мѣжа своего (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); де(в)ка по сме(р)ти мужа свое(г) внесе(н)є трати(т) хотя бы и великую суму внесла (1566 *ВЛС* 61); сын мой не має жадное справы... до внесеня моего, которое внесла до мужа своего... то ест вола гнедорыжого и иншое убозство мое (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 13).

5. (що) Подати (просьбу): На што и листы с печатми и подписы рукъ ихъ... даны сут на то, абы внести просьбы до всѣхъ посполите людей ихъ м. пановъ шляхтѣ(Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); пани янѣя сауловичовая внесла прозбу до панов брати(и) абы є(и)... въ єи хоробѣ поратовали панове братия (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 73);

(що) (*скаргу, справу і т.ін.*) представити, подати, внести: в жалобе єе мл(с)ти кнегини ма(р)и... ѡ загамова(н)є має(т)но(с)ти єе мл(с)ти... кнѣзя ку(р)пѣского внесеноє такъ тежъ ѡ слѣдги и челе(д) єе мл(с)ти (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 147); ѡ(т)-не(с)лѣ єсми по(з)во(в) два... до места Паволочи... //... а то прихилиючися до протє(с)таци... чере(з) и(х) м(л)ти самы(м) поводо(м) внесеноє ѡ кгва(л)-то(в)ное наєха(н)є на має(т)ность... кне(ж)ны корє(ц)кое деди(ч)нѣю (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 39-39 зв.); маючи мы видимость съ протестацїи дня десятого мѣсяца марца черезъ нїякогось Антонїя ростригу,... который... противъ поповъ тутошнихъ Кїевскихъ..., змысливши непристойне протестацїи до книгъ... внести смилѣ и важилсѣ (Кїїв, 1610 *АЮЗР* II, 59). панѣ Станисѣлавѣ Ко(р)-сакъ... сведѣчилѣ и протє(с)това(л)се... ѡ то ижъ поменени(и) ѡтецѣ могила не заживѣши в речахъ свои(х) правѣны(х) срод)ковѣ, але рече(и) заживѣши кгвалтовѣного способѣ, на право посполїтое и вины вне(с) (Кїїв, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 37).

6. Зробити позначку (на чому-небудь), позначити (на чому): ты самѣ // альбо хто ѡ(т) тебе ходи(т) тую землю твою яко за пу(с)то(ш)и... переле(з)ши в нашу супле(т)ную и сумє(с)ную землю на бо(р)тномѣ дереве знаме твоєє ѡ(т)чины вне(с)ти тає(м)не а того ты не покаже(ш) абы(с) што на се(и) сторонє в супле(т)но(и) земли з нами

мети ме(л) (б. Кїева, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2-2 зв).

7. (що) Вписати, включити: нѣколи было многи и(х) злыхъ еретиковѣ... и ины(х) словѣ много внесли. тыми ѡзлobili црѣквѣ бжїю (1489 *Чет.* 91).

8. Доставити, спровадити: Та же и во иныхъ епи(с)пияхъ ста(н)у дхвномѣ ѡзна(и)муємъ ижъ яко недавного ча(с)у з волѣ бже(и) для хвалы имени єго ст҃го, такъ тыжъ для розмноже(н)я наѣкъ писмѣ наши(х) словє(н)скихъ рѣскихъ внесена была до ты(х) краю(в) наши(х) дрѣка(р)ня рѣская (Львів, 1586 *ЛСБ* 80).

9. (*внести в що-небудь щось додаткове*) привнести: до которое єсми внес маєтности своеє вшелякое немало (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/III, 451); И такъ... засѣдали... прѣгнѣчи оупорѣ и пыхоу внесєные, вычистити и выкоренити (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 37 зв.).

10. (що кому) Учинити, заподїяти: я постерегаючи, абы якая потѣвар от того Варсанѡфия манастиреви не была внесена (Луцѣк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 367);

(що на кого) сфабрикувати: злочїнцѣ Єгѡ спотварївши, на крѣстнѣю,... и проклатѣю смѣртѣ ѡсѣжають,... стараючисѣ и оусилѣючи, не оуморїти Єгѡ, але и пѣматкѣ на нѣго зелївѣю, и сромѡтнѣю внєсти и вложити (Кїїв, 1637 *УЄ Кал.* 775).

11. *Перен.* Спричинитися (до яких-небудь дїй), бути причиною (чого-небудь): Якъ нѣ машѣ тѣла за котѡры(м) бы не мѣла ити вслѣ(д) тѣнь. та(к) анѣ члѣка котѡрый бы не по(д)лѣга(л) грѣхѡви. прироже(н)є бовѣ(м) наше скло(н)наѣ // нѣакаасѣ єстѣ рѣчѣ до пого(р)шенѣѣ. и до грѣхѣ лѣтве оунєсєнаѣ (Острог, 1614 *Тест.* 168-169); Были и лживые пророцы въ людєхъ, яко и въ васѣ будутѣ лживи учители, которые внесутѣ ерєтыцтва затраченѣ (Кїїв, 1621 *Кон. Пал.* 315).

вырокомѣ внести — ухвалити, винести рїшеннѣ: такъ истизну совитость зарѣки короля... на тую часть вырокомѣ своимѣ внесли, а королю, и мне на томѣ смѡтрєти ѡказали (Кременєцѣ, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31 зв.); **на душу неправду и кривоприсяжство внести** — повєстисѣ непорѣдно, аморально, взяти грїх на душу (говорячи неправду, криво присягаючи): Славословїє унитское до Сїк-

ста Четвертого, въ доводъ... приведеное, такой есть ваги и вѣры, какой есть и посолство Потѣво и Терлецкого, которые... папезовѣ Клеменсови... отдали и на томъ присягли, о чомъ ся Руской нашей земли не снило, и такъ на свою душу неправду и кривоприсяжство внесли (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 503).

Див. ще **ВНАШАТИ, ВНОСИТИ.**

ВНЕСТИСЯ, ВНЕСТИСЕ, ВНЕСТИСА *дієсл.*

док. 1. Бути введеним: нине црѣца и госпожа в црѣко(в) внесеса (1489 *Чет.* 80).

2. Запровадитися, встановитися, з'явитися: а до того же вѣдимо, тою ѡ(т)мѣною до якихъ ростыркѡвъ и мешанины, далася причина, и якѣ новѣтныѣ ѡ(т)щепѣнства внеслиса в христїанство (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48 зв.); Тое геретицтво не могло зъ межи христїанъ, хотяй было отъ всеѣ церкви выклято, загинути внеслося за часомъ въ костелъ Римскій (1603 *Пит.* 42); свѣтъ абовѣмъ сесѣ ѡ(д) кролей ажъ до оубогихъ в трвогахъ и тѣрбаціяхъ лежить, и ниhto причины, ихъ не вѣдаєт: мановите явного зла, которое са за непослѣдшенствомъ // Адамовымъ внесло, то есть жало смерти (Вільна, 1627 *Дух. б.* 160-161).

3. (до чого) Вписатися, записатися (у що): А я тежъ тотъ неслухный, зъ намовы людское противъ его милости уделанный поступокъ мой правный, позвы... и што бы колвекъ противъ его милости до книгъ которыхъ колвекъ, отъ мене самого,... въ той справе моей внеслосе, касую, умораю и въ нивечъ оборочаю (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 1/1, 264).

Див. ще **ВНОСИТИСА.**

ВНЕТЬ *присл. (стп. wnet)* 1. Відразу, одразу, сразу, зараз же: Лишь малженокъ ѣдетъ з двора — Внетъ тутъ молодыковъ чвора! (Луцьк, 1575 *КС XXV*, 98); Захотѣлоса и(м) вне(т) ра(ди)ти (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 5); абїе: оужѣ, заразъ, внѣтъ, скѡро, вскѡкъ, рѣхлѡ, прѣдкѡ (1627 *ЛБ* 5); Кгды мѡ коновъ зѣ злѡта, внѣтъ розказалъ дѣти, Абы воды дрѣгѣй рѣзъ мѣлъ в чѡмъ даровѣти (Київ, 1632 *Євх.* 304); стоимилъ павель и ѡбе(р)нѣлса къ женѣ и ко дѣхови нечѣистомѡ, и сталь мовити... изыйди... и вне(т) изышоль (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 64 зв.); Внетъ statim (*Уж.* 1643, 49 зв.).

2. (*уживається в головному реченні як співвідносне слово до сполучників кгда, если у підрядному умови або часу*) тоді: панъ Крыштофъ Харлинскій ...слуги усѣ и челядь до везеня побралъ, в котором за выткненем певным кгда еѣ некий Андрей Ротковский... до тое работы признал, внет зараз и... сестру... в той же работе злой виновал, а девки еѣ две службистые... веспол из сестроу твоею помогил и поволывал (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 509); Обѣчишь яковыхъ цнѣтъ станъ тотъ потребоуетъ, И еслиса кто вѣдлѣгъ нѣго заховетъ. Внетъ с Книги той кождый справитиса мѡжетъ, И до полѣпшенѣ са Бгъ мѡ допомѡжетъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 29 зв. нenum.); Кгда та Пана своѣго щасливѣ витѣемъ, Внетъса дѣлѣй ваковѣтъ ю(ж) не спѡдѣвѣемъ (Київ, 1633 *Евфон.* 309).

ВНИ *див. ВНѢ.*

ВНИВЕЧЬ *див. ВНѢВЕЧЬ.*

ВНИЗИТИСЯ *дієсл. док.* (в чому) Знизитися, опуститися: а внизивши(с) дла на(с) в то(м) не-смрѣ(л)но(м) тѣлѣ поча(л) мѣти вла(д)но(ст) члѣ(с)коюу (XVI ст. *УЄ* № 29519, 18)..

ВНИЗУ *прим. (з род.) (виражає просторові відношення)* нижче: па(н) Нѣмири(ч),... ве(л) и ѡказова(л) напе(р)ве(и) копе(ц) наро(ж)ны(и) внизу млы(н)ка своѣго (Київщина, 1595 *ККПС* 82).

Див. ще **ВНИЗЪ².**

ВНИЗЪ¹, ВЪНИЗЪ *присл. (у напрямі до гирла річки)* вниз: и еще къ тому жъ... монастырю придали и записали есмо землю нашу бортную... по сей сторонѣ Трубеша у верхъ и въ низъ (Пінськ, 1517 *АрхЮЗР* I, 56); отъ дороги речкою внизъ привелъ (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/1, 59); А они за то вольность и(з)стародавѣна поведаю(тъ) мели рыбы ловити на реце стыре... //... а вни(з) рекою до четве(р)тни сѡхомъ ѣ миль... и(з) того платъ плачивали (1552 *ОЛЗ* 179-179 зв.); ознаймуемо тым листом..., ижъ мы... даемо... пустыню ку осажаню людми, названую реку Сулу... ажъ вниз до устя Днепра (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 85); ѡдъ того ставъка, надъ которымъ поводъ прысегу выконалъ, речъкою... внизъ идучи,... городиско старовечѣное... лежить (Київщина, 1638 *ККПС* 191).

ВНИЗЪ² *прим. (з род.) (виражає просторові*

відношення) нижче: а в ре(ч)це собкѣ вни(з) ставѣ
ярославова и в ре(ч)ци лопени бобро(в) гонили
(Вінниця, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 61).

Див. ще **ВНИЗУ**.

ВНИЙТИ, ВНИТИ, ВНІЙТИ, ВЪНІЙТИ, ВЪНІТИ дієсл. док. 1. Увійти (всередину), зайти: внійдѣте оузкими ворота бо просторонии ворота а широкии поу(т) оуводи(т) на погыбель (1556-1561 ПЄ 39 зв.); не хотѣ(л) внійти (!) в до(мъ) завидачи братоу своєму (XVI ст. УС № 29519, 8); приятелю вни(и)ди кто естѣ внѣтръ (к. XVI ст. Розм. 16); слѣдчиса в нѣкои(х) мира сего вѣща(х) в домѣ моемъ бы(ти) бгѡѡ(т)ступно(мѣ) вл(д)цѣ лѣцкомѣ де(р)знѣвъ и вни(и)де в це(р)ковѣ... и властите(л)ско изе(ли) с престола а(н)тими(с) (Вѣрба, 1606 ЛСБ 407, 1); если хо(ч) быти се(р)дечнѣ скрѣшѡный внійди в комо(р)кѣ твою, а ѡ(т)жени ѡ(т) себе гѣ(к) свѣта (Київ, 1623 Мог. Кн. 19 зв.); *indugredi pro ingredi*, вни(и)ти (1642 ЛС 234);

зайти, прийти: А еслибы котории з них или з дому их или подражател котории их упоромъ своимъ мѣлѣ в церкву вниити при литургии албо при которой церковной справѣ, то вамъ приказуемъ, абысте справъ всѣхъ занехали и несправовали (Львів, 1586 MCSL 1-1, 136); Бо якъ ѡнъ ѡблюбѣне(ц) в пѣснахъ гды мѣ(л) до домѣ милой своей внійти всѣ дѣвери затворѣныя знайде(т) же ажъ моуѣлѣ колѣтати (поч. XVII ст. Проп. р. 160); и тымъ нѡвогѡ Ізрайла вѡжа, и вѡрогѡ Моисѣа жезло(м) оусолѡдїли, и способнѣйшими себе до ѡхѡтного по(д)на(т)а дрѣгѡи половїцы пѡстної прѣцы оучинїти моглї, а снаднѣ сѡпостної пѡщи посїлени Кр(с)тною соло(д)костю вѣшовши, до пожадѡнои дѣхѡвногѡ ѡ(т)нѡве(н)а ѡ(т) Ха... и... ѡбѣцѡнои землї внійти моглї (Київ, 1632 МІКСВ 272);

перен. (в що) зазнати (чого): поїде госпоже всѣ(х) земнї(х) вниди въ славоу г(с)а своего девица же яко в чертозѣ пошла... въ светую црковѣ (1489 Чет. 80);

силоу увійти (оволодївши чимсь, захопивши щось): кгда якїй рыцѣрь вѡжа хорогѡвъ розвинѣвши на неприяте(л)скїе мѣры видить встѣпѣющого, чѣс(т) надѣю і оучинївши дѣло(м) яки(м) потѣжнѣмъ, або гаковнїцею прїстѣпъ та(м) же прїйти

оусилѣте(т), сподѣваючиса ижъ проу(д)ко в мѣсто вніиде(т) (поч. XVII ст. Проп. р. 206 зв.);

перен. проникнути в середину чого-небудь: Во злокова(р)нѣю же дѣшѣ, ре(ч) пр(д)мрїй, не вни(и)де(т) пр(д)мро(ст). што ннѣ лати(н)скаа, злокова(р)наа дѣша ѡслѣплѣннаа... пога(н)скими... и гордыми до(г)маты стра(ж)де(т) (п. 1596 Виш. Кн. 224).

2. Потрапити: лѣпше тобѣ естѣ въ живѡтъ вніити. нижѣли двѣ роуцѣ маючи вніити до пекѣла (1556-1561 ПЄ 163 зв.); **внийти в царство небесное, внийти до живота вѣчного, внийти до царства, до неба внийти** — потрапити до царства небесного: не всакии бо мо(л)вачи мнѣ г(с)и г(с)и внииде(т) во цр(с)тво нб(с)ное (1489 Чет. 214 зв.); глѡ бо ва(м) не боуде(т) ли болѣшиа правѣа ваша нижѣли є(ст) оув оучителей и фарисеей не вніидете въ цр(с)тво нб(с)ное (1556-1561 ПЄ 31 зв.); яко кири(л)... пише(т), и(ж) всѣ са мае(т) огнѣ(м) споларѡвѣти, и нѣчѡго нечїстого дѡ неба не вніиде(т) (Вільна, 1596 З.Каз. 6). Лутше тебѣ з о(д)нимъ ѡкомъ, и з о(д)ною рѣкою, внійти до живота вѣчного, и до цр(с)тва мѡгѡѡ (Чернігів, 1646 Перло 155 зв.); **внійти въ тѣло** — (про душу) втілитися: Вѣскрѣситъ же Бгѣ всѣхъ мѣртвы(х)... ѡ(т) ро(з)ныхъ мѣстѣ, Прѣве(д)ныхъ дѣша изыиде ѡ(т) Нб(с)ногѡ Іер(с)лїма, пѡлны сѣщи свѣта и слѡвы Нб(с)нои, тѣи вніидѣтъ въ своѣ тѣла; и ѡживїтъ домъ свой (Чернігів, 1646 Перло 144 зв.); **внійти въ напасть** див. **НАПАСТЬ**; **внійти в радость** див. **РАДОСТЬ**; в бесѣду внийти див. **БЕСѢДА**.

Див. ще **ВОНІЙТИ**.

ВНИКЪ ч. (стп. *wnik*, стч. *vnik*) (оптичний прилад) підзорна труба: Дїѡптра бѡвѣмъ з кгрѣцѡкого, проникне(н)емъ, скро(з) проглѡдомъ албо вникѡмъ естѣ властнѣмъ, которого Інстрѣмѣнтѣ: далѣко ѡдлѣглыє кгмѡхи, пѡла... хѡтечы вїде(т), люди заживѡють и пре(з) шкло ѡконъ въ ѡное начи(н)е вгладѡють (Єв'є, 1612 Дїон. 1 зв.).

ВНИМАНЄ, ВНИМАНИЕ, ВНИМАНІЄ, ВНИМАНТЄ с. 1. (зосередження, спрямованість думки на що-небудь) увага: Бе(з)чїнны(и) вопль в цркѣвї неприяте(н) сѣ оумилѣнїе(м) и внимѡнїе(м)

вели́кы(м) подоба́е(т) пѣ́нїе прино́сити та́йны(х) вѣ́дѣѣ бо́у, а не крича́ти бе(з)чи́н'ны(м) кры́ко(м) приро́же́н'е на кы(к) понѣ́жаючи (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 220); вели́кои в' розсѣ́женю пи́лности, внима́на, и стара́на з бо́кѣ з' вла́дзы проти́вной повста́ющихъ помы́сло(в) зажива́ти потре́ба (Вільна, 1627 *Дух. б.* 63); **уходити от внима́ня** — не брати до ува́ги (кого), не зва́жати (на кого): Я дей, маючи при себе з у́ряду при́даного воз'ного по́вету Лу́цкого пана Андре́я Сикорско́го, уходи́чи сам от его́ ми́лости внима́ня, обве́ль е́сми тым вознымъ и списа́ть на реи́стръ дво́р и што в немъ было (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 427);

(бажа́ння зрозу́міти що-небу́дь) ува́га: Вл(д)ки без'бо(ж)ны́е вмѣ́сто пра́вила и кни(ж)на́го чте́нїа, и поуче́нїа в За́кони гд́ни днѣ́ и но́щъ на(д) ста́тѣ-тами и лжею оуве́сь вѣ́къ свои оупра(ж)наю(т) и вмѣ́сто бгосло́віа, и внима́нїа насто́ящаго жи́тїа, прелести, хитро́сти... и оу́го(ж)денїа са́ оуча(т) (до 1596 *Виш. Кн.* 264 зв.); Третье: ярем креста христо́ва,... к ду́хом лука́вым подне́бесным во терпении взя́вши, преплы́ти, и тѣ́сно́тою алчбы и жа́жды со внима́нием непресе́жкомое мо́литвы иисусовы тисну́тися, и плоть и кро́вь пото́м тѣ́ла и подвигом мы́слнаго внима́ния во бдѣ́нии но́щном, и дне́вном трезвѣ́нии, и присѣ́дѣ́нии мѣ́стном и безмо́лвном у́вялити и изсу́шити (1599-1600 *Виш. Кн.* 153).

2. Думка (про кого): А кгда́ ми то́тъ листь мой... наза́дъ прине́сь, роздѣ́ючи вѣ́ томъ е́сли ѿ со́бѣ ѿ́тъ Вашей Ми́лости бы́ть яко́го внима́на, ничи́м не мешка́ючи вмы́слѣне кѣ́ Вашей Ми́лости посла́нца моего́ посыла́мъ (Ту́рийськ, 1564 *AS* VI, 243); вря́дники и все ры́церство ра́чили пана Семашка в том упоми́нат,... абы́ сам доброво́лне, не ждучи жа́дного до́зволена и не да́ючи о себе тако́вого внима́н'я, зво́ливши́ся з паном Ча́пличомъ... панну Богдану... за кня́зя Яну́ша в малже́нство выда́л (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 129); **уводити в внима́ние** (кого) — на́в'язува́ти думку (кому): Запра́вдѣ́ хто их ѿ́водит в то внима́не кѣ́ Вашей Ми́лости, не е́сть имѣ́ прав, е́слиже́ ма́ют якѣ́ю ѿсто́рожност ѿ́коло себе, не чи́на́т ви́ны е́но, абы́ го́рла сво́его боро́нили, кгда́бы к чо́мѣ́ при́шло (Белз, 1558 *AS* VI, 128).

3. Підозріння: але хотечи́ я от того́ внима́ня тво́ей ми́лости, пане Оранский, и о́тъ того́ фалшу, кото́рый ты на мене́ хова́еш, на вря́де горо́довомъ, або́ зем'ьско́мъ успра́ведливити, на то́т рок, коли ты о́дно зо мно́ю хоче́ш при́няти, абы́ тая́ потва́р на пото́мки мои́ не о́тстала (Володи́мир, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 293); Хбѣ́ч хто и бѣ́детъ што́ на ко́гѣ в'нима́ти, в' са́мо́мъ то́мъ внима́(н)ю, за́ра(з) пра́вдою оу́ясна́(т)са́ знѣ́вѣ́, в' пра́вди́во(м) та́е́мною свѣ́тлости оу́важа́н'и (Вільна, 1627 *Дух. б.* 307).

4. (у мн.) Домисли: Про(д)мова́ к чита́(л)ни́ко(м) О́коло ты(х) та́е(м)ни́(ц) са́ баве́(т) а не могу́(т) ни́чого на(и)ти́ што́бы и(м) до́сы(т) ѿ́чинити́ могло́ але́ я(к) по(с)поли́те мо́ве(т) хочу́(т) ле́тати а(ж) по(д) не́бо кы́рла и(м) ѿ́гору́ваю(т) (!) и вѣ́ дивны́(и) а стра́(ш)ны́(и) внима́(н)а́ и по́кусы впа́даю(т) а мѣ́(с)то пра́вды́ сны́ и вы́мы(с)лы́ свои́ми по(д)ма́ну́ю(т)са́ (II пол. XVI ст. *КА* 591).

внима́ния не бы́ти (по кому́) — не ма́ти за зле́ (кому́): за вели́ко пи́(л)ны́ми по́(т)реба́ми... и зло́у доро́гою... не мо́гли(с)мо́ та́(м) ѿ́ва(с) бы́ти чо́го по на(с) жа́(д)ного внима́(н)я́ не бу́(д)те́ а ве́(д)же́ ва́(м) бл(с)ве́ние сво́е посыла́е(м), и ва́(с) ты́(м) пи́сани́е(м) нѣ́ши(м) на́вежа́е(м) (Рогати́н, 1591 *ЛСБ* 158).

Пор. ВНИМАТИ².

ВНИМАТЕ́ЛНѢ́ *присл.* Ува́жно: При́смотри́ же пи́лно, езу́вито... И не то́е ж ли на́мѣ́сником и учени́ком сво́им терпѣ́ти за́лѣ́цаю́т и за исти́нну и сме́рть узаконя́ют прочи́их зако́нов учения́ и наказа́ния внима́телнѢ́ и вѣ́рности мно́ю рече́нно бу́дет (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 166); *perattente*, внима́те(л)нѢ́ (1642 *ЛС* 306).

ВНИМАТЕ́ЛЬНЫЙ *прикм.* (який́ вия́вляє́ ува́гу до ко́гось) ува́жний: ба́сни ми́рскаго́ и ерети́ческаго́ ду́ха вели́кое́ смущение́ внима́тельной мы́сли к бо́гу твора́т и теплоту́ и лю́бовь ко́ сла́дости́ па́мяти бо́жия губя́т (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 160).

ВНИМАТИ¹ *дієсл. док.* Зрозу́міти, усві́домити, зва́жити: Кнзи́ тво́и зако́нѣ́ бж́ію́ не пока́рю(т)са́. ѿ́бещни́ци та́те(м), лю́баще́ мз'дѣ́, гона́ще за по́сѣ́лами. си́рота(м) не сѣ́да́ще, и сѣ́дѣ́ вдови́(ц) не вме́лю́ще (до 1596 *Виш. Кн.* 265 зв.); вме́млѣ́те се́бѣ́ жебы́стесь оны́(м) сѣ́крывши́(м) та́ла́нтъ в Гро́бъ тмы́ кро́мѣ́шней не́ были́ вкѣ́нены (Ки́їв, 1625 *Кон.*

ВНИМАТИ², ВИѢМАТИ *дієсл. недок.* 1. Дума-ти, міркувати: и выше(д)ши петръ шо(л) за ни(м) а не вѣда(л) и(ж) бы то была правда што са дѣало ѡ(т) агг(л)а але внима(л) и(ж) са то ему (ѡ)во(с)нѣ видит (II пол. XVI ст. *КА* 63); огледає(т)са апо(с)-то(л) на историю вы(ш)ше(и) намененую бо и(з)рає-литы внимали и(ж) были ѡ(т) пана ѡ(б)манены... коли за зло(с)ти свои карани бываю(т) (Там же, 552); Хбчъ хто и бѣдетъ што на когѡ внимаѣти, в' самѡмъ томъ внима(н)ю, зара(з) правдою оуясна(т)-са зновѣ, в' правдиво(м) таємной свѣтлости оуважа-нѣи (Вільна, 1627 *Дух. б.* 307); Не внѣмаѣте абымъ пришѡлъ пушати покѡй на зѣмлю: не пришѡлемъ пушати покѡю, але мечъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 337);

вникати, вдумуватися: точѣю не бѣди лєнѣвъ, и со всѣкимъ прилежанѣемъ читай внимаѣ слѣшай писанъныхъ и твори. и не радѣ лѣнностью о своѣмъ спсѣніи (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552, 3); Тыи тєды мѣтвы звѣтазства... побѣжныи читѣлникѣ, любѡвне прѣимѣ, охѡтне пѣстѡй, оумѣлно читай, оуважаєнє внимаѣ, и чтѡмѡе развѣмѣй (Київ, 1625 *МИКСВ* 131); Внимаѣ оученію: бѣди терпелѣвъ въ мѣлитвѣ (Львів, 1642 *Жел. П.* 3);

(о чим і без додатка) задумуватися, замислюва-тися (над чим): Пристѣпѣте ѡбѡгѣи и нѣшѣи, братѣи найближшаа Хвѣ, а внимаѣте те(ж) ѡ своѣй смѣрти, же помрете (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 43); Пристѣпѣте слѣгѣи, внимаѣте же и вы помрете, а старѣйтеся, през жѣвѡтъ побѣжный, и наслѣдованѣ Пнѣа своѣгѡ жебысте тогѡ гѡдни были (Там же, 44).

2. (що) Зважати (на що), брати до уваги (що), уважати: але иже бы тоє ма(л)же(н)ство не вни-ма(л) кто не бє(з) причины пожиточной рѣчи хр(с)тѣя(н)ской ѡчинено, имає(т) г(с)п(д)рѣ на(ш)... //... ми(р) вѣчний и прѣязно(ст) и... ѡбрѡны злѣченіє с кралє(м) его мл(с)тѣю записати (Люблін, 1506 *Cost. DB* 441-442); причѣстїє давай живымъ, мѣртвомѣ же немѡзѣ дѣти. Вѣждѣ къ симъ, и тощѡ внимаѣй, якѡ аще когѡ погѣбиши лѣнностью, или нерадѣніємъ свои(м), то мѣка егѡ на тебѣ взыскана бѣдет (Львів, 1642 *Жел. П.* 5 зв.);

(кому) виявляти увагу, бути уважним (до кого): До насѣ всѣхъ Єпи(с)коповъ ѡ(д) Пѣвла стѣго речѣ-

но, Внимаѣте собє и всемѣ стѣдѣ, в котѡромъ васѣ Дхѣ стѣый поставилѣ Єп(с)копами радити цє(р)ковѣ Бжѣю, котѡрѣю набыл своѣю Крѡвію (Євѣ а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 14); Приходачѣи до Г(с)да, по-ви(н)ни мѣтвы свои... не в' непристойномъ крикѣ и гѣкѣ чинити, але оупрѣимымъ ср(д)цємъ и трєзвыми помысли внимати Г(с)дѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 60).

3. (чим і без додатка) Сприймати, розумѣти: Тѣ южѣ Атлѣсѣ, ѡ Мѣзо, перєста(в) з'старѣлымъ Прєшлы(м) бѣйко(м) вѣрити, внима(и) ср(д)цємъ смѣлы(м) (Київ, 1632 *Євх.* 301); А ты дѣше право-вѣрнаа, нѣ розмышлѣй ѡ сихъ дарє(х) бо(з)кихъ якѡначастѣй; и внимаѣ сѣлою разумною; и вѣрою дѡброю, и собѣ зарѡблѣй на лѣскѣ бо(з)кѣю, абы и ты спѡдобилася ѡнихъ дарѡвъ бо(з)кихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 165 зв.);

думати, гадати; приймати: якѡж онѣи служеб-ники... чинєчи росказанѣю их досыт, скочивши наперед их и набєгли дєвку Яна рыбѡлова прѡтивку огорода Офанасѡвского, внимаючи, ижѣ бы была наша поповская (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 424).

4. (кому, чому і без додатка) Прислухатися (до кого, до чогѡ), слухати (щѡ): ѡни, якѡ искѣсны прилѣжно внимали И бѣгораздѣмно оувѣдѣвши послѣвшемѣ дѣли (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Павел апѡстѡл,... так глаголет:... до Тимофєя паки: "Яко же умолих тѣ пребѣити в Єфєсѣ, идѣй в Македонію, да запрєтиши нѣкоим не ходити ко иным учитєлем, ниже внимати баснем и родѡсловієм их бєзконєчным..." (1608-1609 *Виш. Зач.* 212); жѣлѣмѡ тогѡ, жєсмѡ длѣ своѣихъ внѣтрнихъ стрѣстей блѣгодѣрно не хотѣли внимаѣти, затвєржѣючи якѣ // Фарѡ(н) ср(д)ца своѣ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 166-167); Хто милѣстѣ Ісѣа и пи(л)нѣстѣ его а не згѡла и (з)прѡста внимаєтѣ, але трѣаєтѣ в' любви и Бгѣ дѣши той за оумѣлованѣє мыслѣтѣ дѣти штоколєкѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 114); Вєлѣкѣй тотѣ оѣтъ нашѣ Іѡаннѣ Гдѣи в Кѣллѣйци своѣй пребѣвалѣ, собѣ самѡмѣ и Бѣ, якѣ звыклѣ былѣ, внимаючи в сонѣ нѣѣкѣи впѣлѣ бѣрзо тѡнкѣи и вѣдѣлѣ прє(з) вѣдє(н)є мѣжа єдного (Київ, 1627 *Тр.* 556); Налѣжи(т) пи(л)нє и сєрдѣчнє ѡвымъ стѣгѡ Ап(с)лѣ Пѣвла внимати словѣмъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 911).

5. (кого) Уважати (кого яким), мати (за кого):

Абы насть кто за упорныхъ не внималь освѣдчити вѣру и правду свою повинныхмы (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 319).

внимати собѣ, собѣ внимати: а) заглиблюватися у самого себе; задумуватися: Мѡжетъ тежѣ то быти, же хто трѣдачиса такъ, и оуставичне собѣ внимаючи, либо в' мѣлтвахъ, либо в' послѣшенствѣ, либо тежѣ в' дѣлѣ якоу, ведлѣгъ Бгѣ, темности злосливыхъ бѣсовъ оубѣчи мѡжетъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 83); б) мати на увазі, пам'ятати: Внимаите собѣ ес'ли // согрѣши(т), против' тебе бра(т) твой. запрети емоу а ес'ли боуде(т) са того каатѣ ѡ(т)-поусти емоу (1556-1561 *ПС* 295-295 зв.); О(т)ци, и братѣ, сѣннѣици и діакони, и всѣ причетници црковни. Видѣте а внимайте собѣ. Абы есте на(м) пишоучи(м) сїе ев(г)ліе пренедозорѣ свои, не злє рѣчили (Там же, 443); А коли и(х) познаемо што на(м) подобае(т) вчинити; тое, внимати собѣ ѡ(т) ни(х), не слѣхати и(х) ниже послѣдовати и(м) (1598 *Виш. Кн.* 281).

ВНІЙТИ див. ВНИЙТИ.

ВНОВО *присл.* Заново: В том же и вѣтхий челоуѣк подвигом постничества, труда и плача, в молитвѣ дѣйствующаго, отлагается и вново по исцелѣнію страстей одѣвается (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 245).

ВНОСИТЕЛНИЙ *прикм.* Нестерпный: ingestibilis, вносите(л)ни(и) (1642 *ЛС* 236).

ВНОСИТИ, ВЪНОСИТИ, УНОСИТИ *дієсл.* *недок.* 1. (кого, що) (*доставляти в середину чого-небудь*) вносити, заносити: пр(о)ркъ рѣкама своима приемлетъ ю въ невходима вноситъ ю (1489 *Чет.* 78 зв.); потомъ... староста Луцкий, звазнившись на его милость, отца владыку, и розгневавшись, тое дерево, въ замокъ вже вношеное, гайдукомъ своимъ до кухни своею побрати розказалъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 301); Приносѣи, вносѣи (1627 *ЛБ* 99); да все бѣдетъ сто въ стѣи цркви. въ олтарь не вноси ни колива, ни пѣва, ни ино что (Львів, 1642 *Жел. П.* 3 зв.).

2. (що кому) Зараховувати: ѡ вѣмнѣ яко бо(з)каа клѣтва; все злѣе вноситъ грѣшникомъ, котѡрыи безъ покаѣнїа оумирають, и богатырѡ(м) немѣлостивимъ, тог(д)а ѡнѣи гордыи титулы погѣнѣт' (Чернігів, 1646 *Перло* 153 зв.).

3. (що) Приносити в дар, дарувати: В тотъ же Дѡмъ працѣ тѡю мою вношѣ... дѣдікѡю и офѣрѡю (1627 *ЛБ* 4).

4. (що до кого)(*робити зрозумѣлишим що-небудь*) доносити: Где естѣ мѣстце Планѣтѡмъ, и звѣздамъ грѣнѡтѡвны(м), ѡ(т)кобѣ свѣтлостъ промене(м) спадаѣтъ кларѡвнымъ, Тамъ мысль таа Наѣка людѣскѡю занѡситъ, Презъ що скрѣтыхъ позна(н)е натѣрѣ до насъ вноситъ (Київ, 1632 *Євх.* 297).

5. (що) (*нову віру, обряди, звичаї і т. п.*) запроваджувати, вводити, встановлювати: нѣколи было многи(х) злыхъ еретико(в) злѣю ересь въ светоую вѣрѣ вносили (1489 *Чет.* 41 зв.); панове сусѣде вашѣ нѣкоторые вносятъ щос новое еретическое межѣ ваши милости, якобы не была потреба на воскресение христово пасхи святити (Крилос, 1586 *MCSL* I-1, 134); Отступничи вѣры, от Христа бѣгунѣ, абы уносили до церкви новины, Смѣючи и Христа тым же потварѣти, абы своихъ страстей волю исполняти (к. XVI ст. *Укр. п.* 80); На которомъ соборѣ,... такий декретъ естѣ ферованъ: "если хто надѣ той святобливый символъ другѣи смѣти будетъ вносити, або если што отъ него откинетъ, або што придастъ, и символа именемъ назоветъ, нехай будетъ осужденъ, зъ достоинства зверженъ и отъ вшелякого христїанского визнаня отдаленъ и проклятъ" (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 733); свѣѣ нѡвыѣ приказанѣ, и неслѣханыѣ оуставѣ до оуживанѣ,... подають и вносаѣт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 806).

6. (що) (*звертатися куди-небудь для вирішення якого-небудь питання, справи*) подавати: и стороны ѡбе(д)ве ѡбороны свое пере(д) нами и радами... вносили за (з)да(н)емъ панѡвъ радѣ нашли е(с)мо же и позо(в) добры(и) и належность сѣдѣ тѣтъ пере(д) нами... потѣве(р)дили е(с)мо (Володимир, 1569 *ЖКК* II, 199); за которы(м) привола(н)е(м) ѡ(н) ѡстережоны(и) будучи правные и слушные в то(м) ѡбороны свое вноси(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); А поводова сторона, показавши декре(т) суду... венѣцъ тежѣ и сторона по(з)ваная жа(д)ныхъ раци(и) правныхъ не вносила (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 238);

(що) (*подавати для загального ознайомлення*) оприлюднювати: Радость... Привела насъ абысмы

ей вамъ додали: И ту зъ рифмами ся нашими показали Которые то презъ оголошенъе вносимо: И о пилное ихъ выслуханъе просимо (Львів, 1630 *Траг.* п. 173); **вносити прозбу** див. **ПРОЗБА**; **диляцію вносити** див. **ДИЛЯЦІЯ**; **оповедане вносити** див. **ОПОВЕДАНЕ**; **право вносити** див. **ПРАВО**; **рѣчи вносити** див. **РѢЧЬ**; **скарги вносити** див. **СКАРГА**.

7. (що)(вносити запис у книгу) вписувати: если дѣ(й) што коли василе(и) є(р)моли(н)ски(и) за живота матки своеє, то чыни(л) в неведомости на(д) єе волю и в то(и) мере все право во(и)ского, такъ и а(р)тыкулы зъ старого и нового ста(т)утѣ вносячи яко и (з)вычаи правные по(д) та(м)ты(ми) чы припоминаючи неслушны(м) быти оказывали (Городно, 1555 *ЛНБ* 103, 20/Id, 1989, 83 зв.); справъ, до сеноду не належачих, тамъ тежъ не вношоно (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 504); для чо(г)[о] сєє ѡ(с)ве(т)чене и пи(л)ность свою до кни(г) вряду житоми(р)ско(г)[о] проти(в)ко и(х) м(л). ѡбу(д)во(ми) ѡсобам чыни(л) и вносилъ (Житомир, 1605 *ДМВН* 108).

8. (що) (робити грошовий внесок) вкладати, давати: княз Романъ... певные, немалые сѣмы пѣнажные на маестности и добра свои... вѣносилъ (Камінь, 1571 *AS VII*, 380); А то все и кождую реч зособна маемъ выполнить под закладомъ... который заклад особам сполне, яко и каждой з нас особе розделне... добровольне вносимъ и приимуем (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 169); закладъ и шкоды зъ особна стосѣючи и прикладаючи, которые на себе самѣю потомки и добра мои вси, яко вышей добровольне вношѣ и пріймѣю (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV, 81).

9. (що) Важити (чим), наражати (на що): Стефан... корол полский... ознаймуемо... //... ижъ мы ...маючи ласкавый взглядъ на залецонные намъ заслуги... Михайла Грибуновича Байбузы през... Михайла Вишневецкого,... при котормъ онъ,... не литуючи утратъ маестностей и розляня крови свое, вносечи в небезпечность здоровье свое... намъ служилъ (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 85-86); помененные подѣданные печихвостьские... вси одностайне, оденъ другого не одѣступуючи и змову

учинивъши, спольне собе помагаючи, кгда протѣстантътеся року прошѣлого..., для наступованя неприятеля коронного... вносячы здоровья свое, тудежъ детокъ и челядъки своих з дому, з села Стрелъча, до Польски выехати муселъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 239).

Див. ще **ВНАШАТИ, ВНЕСТИ**.

ВНОСИТИСА, УНОСИТИСА дієсл. недок. 1. (до чого) (як що-небудь додаткове) придаватися, додаватися: Прилагаюса: прикладаюса, вношѣса, порѣшѣюса до чого, албо приложѣ(н) бываю (1627 *ЛБ* 98).

2. Запроваджуватися, узаконюватися, подаватися: ѡ(т)кола тоє са вноси(т) же тые синѡды не тылко // з бискѣпо(в) але и(з) иншихъ ѡсобъ збѣрати потреба (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 54 зв.-55).

Див. ще **ВНЕСТИСЯ**.

ВНОЧИ, ВНОЧЫ, ВНОЧѢ, ВЪНОЧИ, ВЪНОЧІ, УНОЧИ присл. Вночі, уночі: В замѣкѣ сторожа кличѣны г̄ вде(н) послѣдѣють а вѣночи кличѣтъ (1552 *ОЖЗ* 120 зв.); ѣ воротъ замѣковыхъ ...стерегѣтъ сторожи два... в день ѣ бронѣ стоачи а (в)ночи... по бла(н)кахъ ходячи и кличѣчи (1552 *ОКЗ* 37); Сторожи в замѣкѣ... стерегѣтъ и кличѣтъ вночи на вежахъ (1552 *ОЧерк.З.* 7 зв.); вночи тоє дета зарезали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); Потом... просил пілата іосіфъ... который // был перед тым прішолъ вѣночі къ г̄сви (Володимир, 1571 *УС Вол.* 96-97); вночи... до(м) мо(и)... ѡгнемъ згорелъ (Черкаси, 1589 *ЦНБ* II, 23258, 1); ѣ ля(д)-ски(х) хло(п)це(в) шко(л)ны(х) ѡтняли древо вночи (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 79); Та(м) по(д) ѡкнами и вночи слухають що розмовляють (1636 *Лям. о пр.* 11 зв.); Гды ихъ шѣкано, на дахъ имъ оустѣпѣти казавши,... а вночѣ чере(з) мѣрѣ поворозомъ спѣс-тѣвши, оуховѣла ихъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 843); панъ Белецьки(и)..., по(д)ѣхавши вночи потаємъне по(д) менованые має(т)ности пане(и)... до ѡ(с)мы-деся(т) чѣлка з собою намови(в)ши,... до... Ви(л)ска припроводи(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193); **вдень и вночи** див. **ВДЕНЬ**.

Див. ще **ВНОЧѢ, ВНОЩИ**.

ВНОЧѢ, ВЪНОЧѢ, УНУЧѢ присл. Те саме, що **вночи**: И коли дей вже было вѣночѣ година або

и пять, то пакъ дей пришедши до господи моей владыка Луцкий Кирило Терлецкий, пьяный,... мене уцѣвную дѣвку зкгвалтилъ и змордовалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 397); **удень и унучъ див. ВДЕНЬ.**

ВНОШЕНЕ с. 1. (чого) Внесення, записання: по(д)ча(с) целеброваня акту граничнього убѣ(с)печоны(х) для вношеня ѿборонъ правны(х) зослала (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 236).

2. Віно, посаг: малжонокъ... ее биваль..., приневолял ее, ажебы ему вси речи свои, которые в дом его внесла, и тое... што он ей напротивку вношеня... записал, ему даровала и записала (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 47); показавши ей ласку свою, якъ напротивко того вѣна, вношеня ее въ домъ мой двох сот коп грошей,... за цнотливые//службы и склонности ее напротивко мене,... двор мой... даю, дарую (Єловичі, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 64-65).

Див. ще ВНЕСЕНЕ.

Пор. ВНОСИТИ.

ВНОЩИ *приел.* (цсл. внощи) вночі: по семи дни оувиделъ внощи оу во снѣ архимандритъ моужа в бѣлы(х) риза(х) (1489 *Чет.* 4 зв.).

Див. ще ВНОЧИ, ВНОЧЬ.

ВНУДИТИ *дієсл. док.* Змусити, примусити: Осифа ничто же не вндидло ѡ(т) рады и дѣмы доброго дѣла (1489 *Чет.* 326).

ВНУКА, УНУКА ж. Внука: мы Александръ Воевод... Знаменито чиним... ѡже прїидошѣ прѣд нами... болѣринъ панъ Дань... и кнѣгинѣ его Тѡдѡсія дочка Мъриева, вноука пана Козми Шарпе... та дали... монастири ѡт Хомѡр... ѡдно селѡ (Бирлад, 1555 *ДВВ* I, 48); то вши(т)ко те(н) исты(и) сте(ц) або дѣти є(г) буду(т) пови(н)ни дохова(ти) сиротѣ а внуцѣ стецеву(и) а(н)нѣ а(ж) до зросту єѣ (Одрехова, 1576 *ЦДІАЛ* 37, 16,6); каждой внуце, Марухне так и Хведоре, по двесте копъ грошей готовыхъ вѣна (Липівка, 1581 *АрхЮЗР* 8/III, 329); при мнѣ, на тотъ часъ, были... для пригледанья здорovia моего, невестка моя... зъ дѣтьми своими малыми, и внука моя... старостянка Луцкая (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 164); Внѣка. Neptis (1650 *ЛК* 434).

ВНУКОВЪ *прикм.* (належный внукові) внуків:

pronur(us), внукова жена (1642 *ЛС* 333).

ВНУКЪ, ВНУКЪ, ВЪНУКЪ, УНУКЪ, УНУКЪ ч. 1. (син сина або дочки) внук: мы стефа(н) воево(да)... знаменито чиним... ѡже прїиде пра(д) нами... слѣга нашъ, вла(д), снѣ станинь вндѣк рѣ(с) тоадерѡ(в)... и прода(л)... єдно сѣло, на тѡтовѣ, на има русани, слѣзѣ нашѣмѣ, ѡнѣ талмачю (Бадевці, 1503 *Cost. S.* 255); В тѡй же потрѣбѣ по(д) межибоже(м) вндѣк княза костентїна кнѣзь ромѣнъ згїнѣлъ (1509-1633 *Остр. л.* 126); Пришо(л) андреи исъ сыно(м) свои(м) и вну(к) потераику(в) фѣдоурь... взали заплату вы(д) давыда зополную и вызнали то перед право(м) (Одрехова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 14, 14); Єди(н) внукъ Іваникувъ пупъ Ігнат, а другыи внукъ Абрамувъ Василь (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); Иванъ Пустовойтенко не маєт мѣти жадное потреби, ани онѣ самѣ, ани жона его. ани потомѣкове, тилко... Иван Окрайцовъ унукъ повинен ей уживат (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 20); Зостаївивши сынѡ(в) кїлка, так же и сынѡве єгѡ мѣста на йма своѣ закладаѣли, котѡрыє єще и до тогѡ часѣ триваѡуть, якѡ то Кѣрновѣ котѡрыє ѡ(т) назвиска Вндѣка єгѡ названѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 3 зв. нум.); Фе(с)ко вндѣк Товѣстичи(н) (1649 *РЗВ* 143).

2. *мн.* (нащадки, потомки) внуки: тако(ж) деи мы вноуци ихъ ва(м) ѡчистити и ѡкрасити... не хоше(м) (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 115 зв.); Інинѣ таковы Каиновы вѣнуки... Іже снопы злѡбы на жѣртву влагаѡуть (к. XVI ст. *Укр. п.* 84).

Див. ще ВНУЧА, ВНУЧОКЪ.

ВНУРАТИ *дієсл. недок.* Заглиблювати. **взрокъ мыслный внурати** (в що) — міркувати (про що), задумуватись (над чим): Гды смотрѣ цный Сѣщанскїй на твоѣ Клейнѡты: А взрѡкъ мыслный вндѣраѡу, вѣ слїчны примїѡты (Київ, 1637 *МІКСВ* 334).

ВНУТЕР *присл.* Те саме, що **внутри**!: так же побране и пограбене внутер с тое церкви золота, серебра,... апаратов, орнатов (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI, 562).

ВНУТРЕННЫЙ, ВНУТРЕННИЙ, ВНУТРУННИЙ, ВНУТРНИЙ, ВНУТРНІЙ, ВНУТРНЫЙ, ВНУТРЬНИЙ, ВНУТРЬНІЙ, ВНУТРЬНЫЙ, ВНУТРЬНИЙ, ВНУТРЬНЫЙ *прикм.* 1. (який міститься всередині, обернений у середину чого-

небудь) внутрішній: а въ сена(х) замѣки три внѣтрѣ-
ные (1552 *ОВол. 3.* 195 зв.); кро(к)штыно(в) ѿ
притво(р) шту(к) еі... шту(к) велики(х) на колюмны
внутрьніе м̄ (Львів, 1598 *ЛСБ* 1039, 8); прибий
ѡного до двере(и) внѣтрнихъ (к. XVI ст. *Розм.* 58);
а в' ѡсѡбѣ егѡ Цркѣи Мѣтцѣ и ѡздѡбѣ еи внѣтрней
и позвѣрхѡвной, Дѣхѡвнымъ своимъ слѣжителе(м)
Еи Шкѡламъ, Вдовѣмъ, сиротѣмъ, и всѣмъ оубѡ-
гимъ, а не своѣй пѡхоти, рѡскошамъ... абѣсте... не
печаловѣли (Київ, 1632 *МКСВ* 286); вшѣдши
кажешъ емѣ встать з' посередкѣ брѣтіи егѡ, и
введешъ до внѣтрней комѡры (серед. XVII ст. *Хрон.*
328 зв.); тые менованые подданые... на дворъ и
мешканѣ села Зарубиньки... наехавъши, замѣки
внутрьніе и завесы одѣ комѡръ... поодѣбѣивъши...
//... и... кгвалтовне позабиравъши... до Горошковъ
...отвезти... рассказали (Житомир, 1650 *АрхЮЗР*
6/1, 565-566).

2. (який стосується внутрішніх органів людини)
внутрішній: И ижъ она є(ст) коренемъ всѣхъ добро-
дѣтелей... як мѣтка межи цѡрками... якъ голова
межи члѡнками позвѣрхѡвными, як ср(д)це межи
члѡнками внѣтрними (Київ, 1625 *Кон. Апок.* 3);
Бѣда грѣшникѡ(м): брѣдкѣи, и мерзѣнии, и нечѣс-
тѣи сѣтъ пре(д) Бѣгомъ... якъ свѡбѡлне и невстыд-
ливѣ ѡбжѣрствѣ, и пѣанствѣ непогамовѣномѣ, за-
смердѣлый скарбѣ чѣрева, калдѣнъ внѣтрній маючіи
сѣтость в' повстагнѣнію не держѣлися (Львів, 1642
Час. Слово 274);

у знач. ім. с. р. **внутрьнее** — нутроші: това-
рышъ по(м)пейсо(в). кгда... на море втека(л) а
ѡбачи(л) за собою погоню... са(м) ся пре(з)
внѣтрнее мече(м) пробы(л) а(л)бо преразы(л) (1582
Кр. Стр. 79);

у знач. ім. с. р. **мн. внутреняя** — нутроші: та(к)
и гнѣвлѣвы(и) члѣкъ гды са запѣли(т) ѡгне(м) ша-
ле(н)ства и гнѣвоу, вся внѣтрняя пороушаю(т)са
взгорѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244 зв.);

у знач. ім. ж. р. **внутреняя** — нутроші: посто(м)
внѣтрнюю (!) свою мрѣтили (п. 1596 *Виш. Кн.*
233 зв.); viscus, eгіs, утроба,... вну(т)рняя (1642 *ЛС*
415); ѡ мѣкахъ Гѣенскихъ,... Гды ѡ сѣхъ помышляю,
тог(д)а ми всѣ внѣтрняя страѡмомъ трепѣшетъ
(Чернігів, 1646 *Перло* 155).

3. (який стосується духовного світу або душев-
ного стану людини) внутрішній; глибокий: А
што(ж) ино(к) не в'мѣе(т) бесѣдовати с тобою
ѣльбо его пытае(ш) ѡ дѣво(л)ски(х) прилога(х).
ѣльбо его пытае(ш) ѡ бо(р)бѣ дѣа с тѣло(м),...
ѣльбо его пытае(ш) ѡ скорѣбе(х) внѣтрни(х)
ѣльчи и жа(ж)ди (п. 1596 *Виш. Кн.* 237 зв.); Але
старое тоє чоѣдо тепе(р) инши(м) чѣдо(м) є(ст)
затѣненоє. Кды слава ѡнаа, котораа такъ до(л)го
в внѣтрней дѣи чѣсти ѣкобы нево(л)ница трѣвала,
до во(л)ности привернена є(ст) (поч. XVII ст. *Проп.*
р. 269); То отступникове, которыхъ ся я, заправды,
внутренней слѣпотѣ великой выдѣвити не могу
(Київ, 1621 *Кон. Пал.* 380); А кто ѡком внѣтрнимъ
розѣмѣ Бѣгѡдѣхновѣнногѡ ѡной пригладѣ(т)са,
смакъ шаслѣвости нѣ(с)нои, и соло(д)кост рѡско-
шей вѣчныхъ в ср(д)цѣ своѣмъ почѣетъ, и всѣми
рѡскошами дочѣсными тогосвѣтными спанѣле и
неѡ(т)вѣрне згорди(т)(Київ, 1631 *Тр. П.* 4 ненум.);
тую ѡбѣтѣницѣ зѣвкли собѣ они ѡсве(т)чати знака-
ми якимѣжъ колвекъ позвѣрхо(в)ными, котѡрыми
бы внѣтрнюю // свою волю выразѣли, понеѣжъ
ѡбрѣч(е)ніє єсть нѣякое застановле(н)є (Львів, 1645
О тайн. 149-150); **взрокъ внутрній див. ВЗРОКЪ**;

у знач. ім. с. р. **внутрьнее** — духовна сутність:
ннѣ вы законѣници што жъ є(сть) зѣвноутрѣ конве
або мисы чистите а в'ноутрьнее ваше пол'но є(ст)
грабежѡв або лоупѣзства и нес'праведливѡсти
безѡу(м)ніи (1556-1561 *ПС* 270 зв.).

4. (який відповідає законам християнської мора-
лі) духовний: Лоука бж(с)твѣный зѣ ан'тѡхїи былъ
родомъ. лѣкаръ барѣзо не посполитѣи и вноутрѣней
моудрости былъ наоучѣнъ (1556-1561 *ПС* 201 зв.);
Аза не видѣло его внутреннее око, якие противники
по отходѣ его Духу Святому мѣли повстати?
(Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 271); Бл(с)вені ѡчи
котѡріє звѣрхны(м) речѡ(м) за(м)кнѣны сѣ(т) а
внѣтрны(м) пи(л)но са присмѡтрѣю(т) и ѡважѣю(т)
(Київ, 1623 *Мог. Кн.* 31); я(к) ѡчи телѣсныє до зрѣ-
нїа собѣ... не потребѣю(т) нѣчиєи наѣки, та(к) анѣ
ѡчи наші внѣтрны дѣо(в)ныи, бы ѡ(д)но ѡ(т)
затмѣна, або мглы... были во(л)ны (серед. XVII ст.
Кас. 84); **внутрний чѡловѣкъ див. ЧѡЛОВѣКЪ**.

5. (який стосується суті речей або явищ)

внутрішній: Вѣрѹ же по(д) ѡсѡбами Хлѣба и Вина єсть ѡстинное и правдѡвое Тѣло и Кровь Спѣтєла на́шого Іис Хл̄а, рѡзмѣ свой свѡготлѣвый (!) и смѣслы внѣтрныє и по(з)вѣрхѡвныє вѣрѣ по(д)даю (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 912); А ижъ бы то все, що са многими словы широко вывєло, ср(д)цѣ твоє(м)ѡ подано быти ла(т)вѣи моглѡ, и в твои внѣтрности або въ смѣслы внѣтрныи было впоєно, зберѣ ти... рєє(ст)рѣ, прє(з)которы(и) бы(с) моглѣ въ кѡро(т)цѣ тоє все пама-тати (серед. XVII ст. *Кас.* 60 зв.).

6. (який стосується життя та діяльності всередині держави, установи) внутрішній: на(и)дешъ та(м) ижъ в оны(х) кривавѡстрашны(х) а ѡкрѣтре (!) забѣрены(х) внѣтръны(х) во(и)на(х) ры(м)ски(х) не то(л)ко до жмоиды а(л)бо до литвы але и до пекла... ра(д) бы ся бы(л) кажды(и) схрони(л) (1582 *Кр. Стр.* 79 зв.); панъ владыка Луцкий..., не маючи взгляду... на срокѡсть права посполитѡго, давши причину до неспокойныхъ розъруховъ и внутрунное валки, взрушаючи покой посполитый,... //... наслалъ войско,... на тоє имене мое Жабче (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 224-225); в̄м што волѣ-лєсь лѣпѣй негорѣчи(м) зостати, ни(ж)бѣсь на горѣщю вноутрьной вѣлки плѡменємъ ѡ(т)чѣзноу мѣлѣ гладѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.); навєть, будучи простим чєловѣком, выжилъсє (!) турбацію чинити в Речи Посполитой,... и непокой вчинити, абы (поганин) тым снадней на панство наше упровадилъсѣ, вчинивши внутрній непокой (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38); а што єсть цєль на́ томъ мѣстцѣ жебы звѣтазство на́дъ нѣпрѣѣтельными внѣтрными и позвѣрхѡвными даровати и насъ прѡтѣвко имъ ѡузбрѡити, змоцнѣти, и посылати рѣчилъ (Київ, 1625 *МКСВ* 131); Внѣтрнѡю зѡвѣше точи(м) во(и)нѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 76).

ВНУТРИ¹, ВНУТРЬ *присл.* Всередині: Я тоє тяжкое збите и змордованє маю безвинне от мужа своего... с которѡго дей бою ажъ кровью хриплѡю, бо дей во мнѣ внутри збивши, з горы светлицы рострутил (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 360); сторо-жо(в) стоѡчи(х) пере(д) двє(р)ми... коли є(с)мо ѡтворили ни ѡ(д)ного вну(т)рѣ не нашли (II пол. XVI ст. *КА* 25); почали... поправлять церковъ... соборную,... внутри и зъ надворѣ, бо ѡшарпаласѣ

была велми (поч. XVII ст. *КЛ* 82); Внѣтръ: Внѣтрѣ, всерединѣ (1627 *ЛБ* 21); оучинѣте... Скрѣню з дерева негнѣючѡго кѡтѡрой дѡлѡгѡсть нехѣй має полтрєта лѡкта ширѡкѡсть тѣкъ же полторѣ, и позолѡти(ш) єи зѡлотѡмъ штоначѣстьшимъ внѣтри и (з)вѣрхѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 102).

Див. ще ВНУТЕР.

ВНУТРИ², УНУТРИ *прим.* (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувається дія або в якому щось знаходиться) всередині: правило свєты(х) ѡтє(ц) каже(т) што не подобає(т) мѡже(м) вокупє сѣ женами и сѣ дѣвками ѡ во(д)но(м) мѣстци стоя(ти) але мужиє а(ж) бы стояли ѡну(т)ри цє(р)кви а жєны и дѣвки ѡ при(т)вори пере(д) цє(р)ковью (Сучава, 1558 *ЛСВ* 24); склепенє внѣтри церкви тымъ способомъ, якъ ѡ церкви свєтого Ильи, вѣделали, а побой кѡнты ѡкрѣглый... жебы былѣ вробленѣ (1577 *АС* VI. 77); для того, и(ж) сила вражѣѣ внѣтри... пѣты твоєє ба(ч)маги, сєди(т), и ѡна то(т) стро(й) вымыслила и с тебе са всѣгды явнє смѣє(т) коли ты нѡги в ба(ч)маги вволочє(ш) (п. 1596 *Виш. Кн.* 235).

ВНУТРНЕ *присл.* 1. Духовно: а тѣє [рєчы] сѡтъ абы сѣнѣнникъ та(к) позвєрхѡвнє яко и внутрнє былѣ дѡбрє способный (Львів, 1645 *О тайн.* 84).

2. Подумки, в душі: Тѣ внѣтрнє ѡ(т) ср(д)ца ѡуважѣй кѣждый и Правѡвѣрный, и ѡ(т)стѣпца (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 107); и яко тежѣ тѣи штѡ не досконѣлє то(л)ко внѣтрнє въ велѣкихъ небєспєчєн-ствахъ навѣлнѡстей свѣта, тѣла и дѣѡвола ѡтаг-чєни, старѣнѣємъ ѡколо сєбє, лѣннѣѡ Пѣнѣ послѣдѣють (Київ, 1632 *МКСВ* 284).

ВНУТРНОСТЬ, ВНУТРЬНОСТЬ *ж.* 1. (*перев. мн.*) Глибина землі, надра: Дивѣтѣса члѣкъ якѣмъ спѡсобѡмъ, такъ штѣчны(х) и вѣлцє коштѡвны(х) крѣщѡвѣ приготѡва(н)є въ внѣтрнѡстахъ зѣмныхъ быти можєть (Київ, 1640 *Тр.* Ч. 3 нєнум.); Лѣѡбо бѡвѣмъ кѣждый члѣкъ маєть своѡ влѣснѣю мѣткѣ, сѣ кѡтѡрой ѡутрѡбы рѡдитсѣ на свѣтъ, всѣ єдна(к) // лѣѡдє мають ѡбщю мѣткѣ зѣмлю, кѡтѡраѡ ѡныхъ въ свой внѣтрности прѣймѣєть (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 938-939).

2. (*перев. мн.*) (внутрішні органи людини або тварини) нутроші, нутро: А Арѣѣ(н)ства ѡучѣтєлѣ

чѣдѣми надѣи своѣи не потвердили, и ѡвшемъ завстыжѣна, и на Сѣбѡра(х) поконѣна, на концѣ плѣки по(м)сты ѡ(т)носили, яко Арциминистѣ(р) Арїи распѣклѣ са и внѣтрности з' неѣго // всѣ вышли (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 28-29); Оутрѡба: Ны(р)ка,... ѡлбо живо(т), а(л)бо чѣрево, а(л)бо, а(л)бо брѣ(х),... ѡлбо внѣ(т)рно(ст) (1627 *ЛБ* 160); который за принушеномъ менованыхъ особѣ, а до того не розумеючи до концѣ, абы то была трукизна, троха скошѣтовалѣ, по котором скошѣтованью,... впалѣ в великую болѣсть, в которой болѣсти вомины ему тяжкие // припали, которые аж внѣтрности его зорвали (Луцк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584-585); Ахѣ жалю срѡгїи, ю(ж) ми всѣ смѣсла слабѣютъ, Всѣ сїлы, всѣ внѣтрности ѡстѣтне трѣхлѣютъ (Львїв, 1631 *Волк.* 11 зв.); Сѣжавка ѡвчею назывѣетсѣ, иж' в' ней ѡвѣцъ, на ѡфѣрѣ выдѣчѡныхъ и порѣзанныхъ, внѣтрности, елѣта и кї(ш)ки полѡканы бывѣлы (Київ, 1637 *УС Кал.* 239); А тоѣ що иде презъ тѣло, яко потѣ, млѣко, сѣмѣнь и їныи плюгѣвства, все тоѣ зостѣне внѣ тѣла... и не будѣ тогѡ южѣ в тѣлѣ, хвалѣбномъ, Тїлко внѣтрности, напѡлнатѣсѣ сла(д)кими вѡнностями (Чернїгїв, 1646 *Перло* 144 зв.).

3. (перев. мн.) (внѣтрїшнїй, духовнїй свѣт люди-ни) нутро, душа: На(д)то и то менѣ ѡ(д) того под(и)зрѣнѣ // вы(з)волѣетъ, иж' а пре(д) Бѣгомъ котѡрый ср(д)ца и внѣтрности выбадывѣетъ пѣвне вѣдаю, жемъ нїгды в' томъ моемъ пре(д)сѣвзѣатомъ ѡубажа(н)ю, мѣсли моеї вѡдлѡгъ лѡцкихъ и дочѣсныхъ ра(д) не простѡвѣлѣ (Сѣв'е а. Вїльна, п. 1616 *Прич. отех.* 2 зв.-3); Зачи(м) слѣшнѣ и твоѣмѣ жада-ню вѣмовилѣ бы(м)сѣ, бы ма з' дрѣгои сторѡны запалчївость и рѣвность котѡраѣ за прѣвдѣ внѣтрности мои тѡргѣетъ, на твоѣмъ здѣню перѣстѣти не гамѡвѣла (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 187); А иж' бы то все, що са мнѡгїми словы широко вывѣло, ср(д)цѣ твоѣ(м)ѣ подѣно бѣти ла(т)вѣи мѡгло, и в твої внѣтрности ѡбо в' смѣслы внѣтрнїи бѣло впоѣно, зберѣти... рѣе(ст)рѣ пре(з) котѡры(и) бы(с) мѡглѣ в' кѡро(т)цѣ тоѣ все памѣтѣти (серед. XVII ст. *Кас.* 60 зв.).

Див. ще **ВНУТРО**.

ВНУТРНИЙ див. **ВНУТРЕННИЙ**.

ВНУТРНѢЙШИЙ примк. в. ст. Пѡтаємнїший, їнтїмнїший: иногды самаѣ таѣ свѣтлѡсть свѣтачи в' ср(д)ци, ѡ(д)тѡарѣетъ внѣтрнѢйшѣю и глѣбшѣю скрѣтѣю свѣтлѡсть (Вїльна, 1627 *Дух. б.* 74).

ВНУТРО с. (тїльки одн.) (внѣтрїшня частїна органїзму) нутро; середина: яко тѣды ѡвцы, ѡлбо велблѣуды, нападѣши на травѣ лѣкомѣ а хтївѣ жрѣт': и жївнѡсти в' себѣ набїрают': котѡрого потѡмъ в' недѡстѣт'кѣ, з' внѣтра ѡ(д)рїгѣютъ, и пережѡбывѣ-ютъ (Вїльна, 1627 *Дух. б.* 296); Гѡїннїи слѣзы з' своїхъ ѡчїю точїли, Прѣгѣжкоѣ стѡгнѣн'ѣ з' внѣтрѣ выпѣстїли (Луцк, 1628 *Андр. Лям.* 8); Ѡ стрѣла скѡрби, ср(д)це котрѣѣ збѡдѣешъ, Ѡ м'ѣчѣ ѡстрїй, котрїй внѣтра прѣражаѣ(ш) Іс на рѣмѣхъ своїхъ Кр(с)тнїй стѡсѣ двїгаѣтъ (Львїв, 1631 *Волк.* 14); заразилѣ егѡ г(с)дѣ немѡчїю внѣтра недлѣчною (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

Див. ще **ВНУТРОСТЬ**.

ВНУТРУ присл. Всередину: слуга замковїй... торбу взял, и вглянувѣши внѣтру, червѡннѣ золѡтѣ ѡбачивѣши и видѣчи, же не утаїтсѣ, ѡтнес до замку (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 36).

Див. ще **ВНУТРЬ**².

ВНУТРУННИЙ див. **ВНУТРЕННИЙ**.

ВНУТРЬ¹, **ВНУТРЬ** ч. 1. (внѣтрїшня частїна чѡго-небудѣ) нутро; середина: Ёще вышѣше(и) на(д) тою свѣтлѡчѣкою естѣ верѣхъ брамы цѣглою мѣро-ваны(и) а внѣ(тр) та(р)тїцами фѣтрованы(и) (1552 *ОКр.* 3. 149); не мѣню тѣ покрїта верѣхнегѡ, але стѣны и все внѣтрѣ цѣрквѡне (Вїльна, 1596 *З. Каз.* 69); А унѣаты зѣ латыннїками зѡвутсѣ свѣтая згѡда, а мы зѣсѣ еѣ назывѣемъ ѡтступленїе розуму прїрожѡного, такѣ же вѣры ихъ и цѣрквї, древо грѣху,... матка заздрѡсти, яко ѡвѡцѣ землї содомскїя, котѡрый зверху красѣнь, а внѣтрѣ брїдкѡсти полнїй (бл. 1626 *Кир. Н.* 18); Полѣаты и пагра и перегѡрѡды на звѣрї и птѣхи и на все стѡворѣнѣ в' котѡромъ естѣ дѣхъ жївѡтѣ а докончѣвши внѣтрѣ и (з)надѡврѣѣ всегѡ кораблѣ смѡлою ѡумѣзалѣ вѣдлѡгъ ѡуказѣнѣя г(с)днѣгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15); Спрѣвїли тѣжѣ заслонѣ... и вѣгафтовалѣ на нѣї хѣрѣвїмовѣ, и почїнїлѣ в' цѣрквї ѡкна похѡдїстїи, то(ж) естѣ во внѣтрѣ, прѡсторѡннїй, а з двѡрѣ ѡузїшї (Там же, 294 зв.).

2. (те, що стосується духовного світу або внутрішнього стану людини) сутність, душа: такава вла(с)не справа црве (!) захо(д)ное, котораа всѣ змазы вроды ст(р)ѣпы и коросты въ собѣ таитѣ, и внѣтръ сво(и) при(и)маѣтъ (Острог, 1587 *Єм. Кал.* 7 зв.); Мають бо и гробы златии оздобу, але внутри полни чловечого смраду. Таким себе любитѣ папа оказати, абы его внутри не могли познати (к. XVI ст. *Укр. н.* 79); Ѡ якъ с тобою часто са члѣче бѣ потыкаѣтъ! часто та порѣшаючи вноутрѣ ласкою своею и на(д)хнѣна(м), часто звнѣтрѣ або позверховнѣ Писмо(м) сты(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.); О такій (!) жалю котрій мя внутри турбуѣтъ (Львів, 1630 *Траг. н.* 165); Позвѣрховное ѡдѣна далѣ имѣ Бгѣ зѣ скѣрѣ бестѣалски(х), абы ѡзначилѣ, ижѣ бестѣалскою похотю внѣтрѣ дѣшѣ свои змазали, иже прѣ(з) пыхѣ, Бо(з)скѣю натѣрѣ мѣти прѣгнѣли (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 939).

ВНУТРЬ², ВНУТРЬ, ВЪНУТРЬ, УНУТРЬ *присл.* 1. Всередині: сладка, якоже то оуломокъ райского яблока, такъ ягодки твоего лица кромѣ того, штожѣ ся оунутрѣ таитѣ (поч. XVI ст. *Песн. н.* 52); Ѡбрѣсѣ лежитѣ внѣтрѣ (к. XVI ст. *Розм.* 7 зв.); А если же то по себе берутѣ, же зѣ овощей ихѣ познѣвати кажутѣ, — ино и то часто трапляѣтся, же зверѣху бывають краснии, а вѣнутрѣ полѣннии смроду и червѣей (Вільна, 1599 *Ант.* 609); Старѣйсѣ жѣ оугодити Г(с)дѣ, чекаючи внѣтрѣ до себе, зѣвжды шѣкаючи его вѣ мѣслахѣ (Київ, 1627 *Дух. б.* 291); Цр(с)тво Нб(с)ное вѣнѣтрѣ васѣ Сстѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 677); мѣновите взято..., Сребра белого то єсть... ///<... Кубковѣ сребрныхѣ з берегами злоци(с)тыми и внѣтрѣ дванадѣцѣтъ в кожѣдо(м) кубкѣ по гривнѣ кажѣдая гривѣна по золотыхѣ двѣдѣцѣтъ пѣтъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 104-104 зв.); Внѣтрѣ, intus (Уж., 1643, 48 зв.); не(д)ба(л)ство часѣ прѣшлого, и єсть ѡбѣявеніє(м) скритои внѣтрѣ хорѣбы (серед. XVII ст. *Кас.* 94 зв.).

2. Всередину: пѣтрѣ же ишоль за ни(м) из(д)алека ажѣ до дѣвора арьхїєреова и вшо(д)ши вѣноу(т)рѣ, сѣдѣль изѣ слоугами арьхїєреовѣми, абы видѣль конѣчиноу (1556-1561 *ПЄ* 114 зв.); а потомѣ дей у него кгуз на персяхѣ великий учинилсѣ и казалѣ его ему пропуститѣ пушаломѣ, который ему

протѣял, а тот отокѣ в него зараз вѣнутрѣ пошоль, и оттого умерѣ (Луцьк, 1583 *АрхїОЗР* 8/III, 377); приятелю вни(и)ди кто єсть внѣтрѣ (к. XVI ст. *Розм.* 16); Артїрій, Грѣтанѣ имже вѣхѣди(т) внѣтрѣ вода, и вѣ(з)дѣ(х) (1627 *ЛБ* 180).

3. Зсередини: лю(дѣ) пѣто(м)... ходили до того ѡкрѣтѣ, а лѣпѣли смѣлоу з него, котѣроу бы(л) ѡкрѣ(т) поклии(л) зверхоу, і внѣтрѣ на пѣма(т)кѣ потѣпѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 6 зв.).

Див. ще **ВОВНУТРЬ.**

ВНУТРЬ³, ВНУТРЬ, ВЪНУТРЬ *прийм.* (з род.)

1. (виражає просторові відношення) а) (вказує на напрям дії) всередину (чого- небудь): Воини пакѣ оувели его вноутрѣ двора который называетсѣ прѣторѣ (1556-1561 *ПЄ* 192 зв.) Вѣині пак оувели его вѣнутрѣ двора (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 67); В мѣри зѣсѣ соутѣ такѣвыи мѣста, єврѣпїны, ѡлбо поупы и прѣпасти, котѣрими вода вѣпадаѣтъ вѣноутрѣ землѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 16 зв.); ѡ(д)тво-раѣтсѣ ємѣ дѣвери, и вхѣдитѣ внѣтрѣ мешкѣний многихѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 77);

б) (вказує на місце знаходження чогось) всередині: єще зосо(б)на вѣштѣ(к) на коло(м)ны внѣтрѣ црѣкви (Львів, 1598 *ЛСБ* 1039, 5 зв.); повѣтра вноутрѣ землї стѣсненоє хотѣчи вѣйти всеи землѣ махїною трасѣ(т) и гѣры... з мѣсца порѣшаѣтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 153 зв.); Жадѣ(н) жа(д)нои рѣчи звѣща межи собою та(к) внѣтрѣ шко(л) якѣ изнадвѣря ничого... кѣповати, продавати без вѣдомости вѣчитѣля не маѣ(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 87); Киѡтѣ(ц) ѡлбо шкѣтулка гѣбановѣя зѣ шѣфля(т)ками вѣнутрѣ єѣ пу(ш)ка... вѣ ко(т)ро(и) мощы розны(х) стѣ(х) (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 14).

2. (виражає об'єктні відношення) всередині: цр(с)тво нб(с)ное внѣтрѣ васѣ єсть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 328); старѣ(и)мосѣ все тѣе бѣ(з) запамѣтана внѣтрѣ мѣслїй... зѣвжды хѣвати (Там же, 232).

ВНУТРЬНИЙ *див.* **ВНУТРЕННИЙ.**

ВНУТРЬНІЙ *див.* **ВНУТРЕННИЙ.**

ВНУТРЬНОСТЬ *див.* **ВНУТРНОСТЬ.**

ВНУТРЬНЫЙ *див.* **ВНУТРЕННИЙ.**

ВНУТРЬНИЙ *див.* **ВНУТРЕННИЙ.**

ВНУТРЬНЫЙ *див.* **ВНУТРЕННИЙ.**

ВНУТРЬ *див.* **ВНУТРИ¹.**

ВНУЧА, ВНУЧА, УНОЧА, УНУЧА с. 1. (син сина або доньки) вну́ча, вну́к: не беру́чи ѿчизни сироты тои, ва(с)ко визна(л) заса дѣ(д) боудѣчи и(ж) при ню(м) збира́на сѣ́на его́ ꙗ́. золоти́(х) и.к̃. грошѣ́и мѣ́сце то́тои живи́на то́та те́ды то́ при ва(с)коу́ при дѣ́доу ѿстава́е и ва(с)ко́ имае́(т) то доховати́ вноу́ча́тоу свѣ́оѣ́моу (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДІАЛ 37, 16, 18).

2. (у мн.) (нащадки) внуки, онуки: а мы такъжъ <дере и ѿт нас> дали и потвѣрдили,... писареви на́шемѣ, то́е прѣ́дреченное́ селѣ́, що́ ѣ́ красна́го дѣ́ба на Брѣ́ладѣ́... сѣ́ въсе́мѣ дохо́домѣ, е́мѣ и дѣ́темѣ его́ и ѿнѣ́чатомѣ́ его́ и... прашѣ́рѣ́томѣ́ его́ и въсе́мѣ ро́дѣ́ его́ (Сучава, 1502 **ВД** II, 192); да сѣ́(т) то́мѣ́ на́шемѣ́ сѣ́томѣ́ монасти́рѣ́ ѿри́къ и дѣ́ти и(х) и ѿнѣ́чата́ и(х) и прѣ́ѿнѣ́чата́ и(х) и прашѣ́рѣ́та́ и(х) непорѣ́шенно́ нико́ли на́вѣ́кы (Баде́вці, 1503 **МЭФ** фотокоп. 109); а по́ моемъ́ живо́те, жо́на, дѣ́ти а́ ни вну́чата́ на́ши под́ нимъ́ самы́м и под́ его́ жо́ною... то́го по́искивати́ не́ маю́т (Ві́льна, 1560 **АрхЮЗР** 8/VI, 77); И́ въста́л са́ слѣ́га на́ш вѣ́рній... и запла́тил е́мѣ́ оу́си испо́лна то́ти ви́шеписа́них пинѣ́зи... е́мѣ́ и дѣ́тимъ́ его́, и ѿно́чатомъ́, и прѣ́ѿно́чатомъ́, и прашѣ́рѣ́томъ́, и въсе́мѣ́ ро́дѣ́ его́ (Я́сси, 1587 **МЭФ** 130); Што́(ж) то́гда оу́чи́нимѣ́,... ко́ли жа́(д)но́го не́ бѣ́демѣ́ мѣ́ти за́ собо́ю причи́нцы, нѣ́ помо́(ч)-ника́: нѣ́ ѿ(т)ца́ а́нѣ́ ма́тки, нѣ́ сы́на нѣ́ цѣ́рки а́нѣ́ ѿнѣ́чаты́ (Ки́їв, 1637 **УЄ** *Кал.* 43); Внѣ́чата́ Сѣ́фовы... оу́чинѣ́ли двѣ́ вѣ́жи (серед. XVII ст. *Хрон.* 11 зв.).

Див. ще **ВНУКЪ, ВНУЧОКЪ.**

ВНУЧКА, ВНУЧЬКА ж. (дочка сина або доньки) вну́чка: Ино́ я тѣ́ю сѣ́мѣ́ пенезе́й па́т сотъ́ коп гроше́й на то́м имени́ Глѣ́бокомъ́ внѣ́чце́ мое́й, кна́жне́ Мари́не Лво́вне, по́ моемъ́ живо́те даю́, да́рю и ѿпи́сѣ́ю (Горо́дище, 1549 **АС** VI, 89); Га́ньнуса́, вну́чце́ мое́й, цорце́ небо́жьчика́ Я́него, че́рвоныхъ́ золоти́хъ па́ть сотъ́ (Во́лодимир, 1631 **АрхЮЗР** 1/VI, 626).

ВНУЧОКЪ ч. (син сина або дочки) вну́чок: Прѣ́то да́лѣ́ зна́ти внѣ́чкови... по́таѣ́мнѣ́. абы́ што́нара́ньше́й пришо́(л) до́ негѣ́ (Львѣ́в, поч. XVII ст. *Крон.* 50 зв.); nepos, nepotulus, вну́къ, вну́чокъ (1642 **ЛС** 279).

Див. ще **ВНУКЪ, ВНУЧА.**

ВНУЧЧИНЬ прикм. (належний онуці) вну́ччин: progener, вну(ч)чи(нѣ́) мужъ́ (1642 **ЛС** 332).

ВНУЧА див. **ВНУЧА.**

ВНУШИТЕЛЬ ч. Пильный слухач: Вѣ́нима́-тель: Вѣ́нѣ́шитѣ́ль, ѿва́жный, пи́льный слѣ́ха́чъ (1627 **ЛБ** 21).

ВНУШИТИ дієсл. док. 1. (що) Вислухати, прийняти: бѣ́ оу́слыши́ мѣ́лѣ́тву мою́. вѣ́нѣ́ши глѣ́ оу́стѣ́ мои(х) (1489 *Чет.* 142); Видѣ́ле(м) и ра́псакѣ́ клі́чѣ́-чого, ви́дѣ́ле(м) ѣ́зѣ́тиѣ́, і́ исѣ́сорѣ́гате́ла бл(ю)зна́-чого, але́, ѿ́ ви́шній, сли́ши и вѣ́нѣ́ши то́(т) гла́(с)! (1599 *Виш.* *Кн.* 215); Во́йми Нѣ́бо вѣ́нѣ́ши зе́мле́, Глѣ́ оу́стѣ́ мои́хъ пла́чливы́и (Черні́гів, 1646 *Перло* 93).

2. Витерпіти, витримати: pertolero, те́(р)плю́, вну́шу (1642 **ЛС** 312).

ВНѢ́¹ присл. 1. Всередину: было́ пакъ́ тоу́ при го́ра(х) вели́кое́ // ста́до сви́ній па́сено, и про́сили его́ бѣ́сове́ ре́коу́чи. по́шли на́(с) оу́ сви́нѣ́. абы́ сѣ́мо въ́шѣ́ли вѣ́нѣ́ (1556-1561 **ПС** 143 зв.).

2. Назовні: внѣ́, надворѣ́ (1596 **ЛЗ** 32); Іо́релѣ́ ѿнѣ́ ѣ́влскѣ́й ѿпи́соуе́тъ є́дноу́ кнѣ́гоу́ вѣ́ апо́кали́пси(м) вно́у́трѣ́ оу́ду и внѣ́ оу́ду запеча́тлѣ́ннѣ́ю се́(д)ма́ печатми́ (поч. XVII ст. *Проп.* р. 110 зв.).

ВНѢ́², ВНЕ́, ВНИ́ прийм. (з род.) 1. (виражає просторові відношення) (вказує на предмети, поза межами яких щось знаходиться) поза: тотъ́ прѣ́ход даю́ и за́писую́, абы́ то́т же́ оте́ць игу́мен с ты́миж па́ны старо́сты ро́чными́ отби́рали́ и до́ скры́нки на́ то́ у́готованно́е кла́ли́ и ту́ю обо́рочали́ на́ убо́гих, вни́ манасти́ра пре́бываю́чихъ́ (Лу́цьк, 1638 **АрхЮЗР** 1/VI, 746); А́ то́е що́ іде́ прѣ́зъ тѣ́ло, я́кѣ́ по́ть, млѣ́ко, се́менѣ́, и і́ныи́ плю́га́вства́, все́ то́е зо́стане́ внѣ́ тѣ́ла (Черні́гів, 1646 *Перло* 144 зв.).

2. (виражає об'єктні відношення): ѿ(т)сѣ́ѣ́пни́ци не́хаи́ чина́тъ што́ хота́тъ внѣ́ цѣ́ркви́ хѣ́вы (Остро́г, 1598-1599 *Апокр.* 191 зв.); То́т на́ш є́сть правосла́в-ныхъ́ разу́м, мни́мание́ и вы́рок о́ тѣ́х, кото́рыє внѣ́ цѣ́рквѣ́ зна́ходять́ся (1600-1601 *Виш.* *Кр. отв.* 167); Не́ро́внѣ́ абѣ́вѣ́мъ по́мыслнѣ́йши́и Цѣ́ркви́ х(с)во́й ѿ(т)всѣ́ль Сѣ́кцѣ́сы на́стѣ́патъ́, гды́ ѿбрі́дло́е то́е и не́на́вистно́е ѿ(т)ще́пѣ́нцѣ́в и Апо́ста́тѣ́в ѿма́ з не́й ви́стѣ́питъ́, и внѣ́ па́матѣ́ за́грѣ́бено́е сѣ́знє́тъ (Ві́льна, 1620 *См. Каз.* 24 зв.).

ВНѢ́ВЕЧЪ́, ВНЕ́ВЕЧЪ́, ВНИ́ВЕЧЪ́, ВНИ́-

ВЕЧЬ, УНИВЕЧЬ *присл. (стп. wpiwecz)* зовсім, цілком: а опоуистивши внѣве(ч) славою сего свѣта и маѣтности миноущїи, толко стара(л)са абы могль слѣжити избавителю своему (к. XVI ст. УЄ № 31, 58 зв.); чре(з) мене много еси ѡкривдиль и внѣвечь нѣкого не ставыль (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 270); внѣвечь поїде пра́ца ва́ша, не да́сть земла пожѣткѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 126 зв.);

(*про найбільшу міру, ступінь чого-небудь*) доценту, внівець: Янчинский,... с подданными Зоринскими..., всѣ пчолы в бортяхъ... на корень поведираль и в нивечъ спустошилъ (Житомир, 1629 *АрхїОЗР* 1/VI, 604); Там же видиль и огледалъ гаи внивечъ высеченые до пулторы тисечей пнювъ березовыхъ (Луцьк, 1650 *АрхїОЗР* 3/IV, 435); Теды братия ѡсмотрили абы такое срѣбро продати тому ктобы на(и)лѣпше заплатиль а то для того абы работа внѣвечъ не гинѣла (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 36); **внѣвечъ обернене** — знищення: по́ты(м)... знаки певные ѡде(р)жѣвши, а во(л)хвов оны(х) чѣры і астронѣміи, и вшелѣкого шата(н)-ского ча(р)но(з)ства тѣнь внѣве(ч) оберне(н)е відачи, еще гѣрши(м)са ниж пе(р)ше был показ(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 20); **внѣвечъ обернути (обертати, оборочати, обротити)** (що) — знищити (знищувати, нищити) доценту, скасувати (касувати): А в(то)(м) тежъ часе... ма(л)жо(н)ка моя то(т) ме(м)ра(н) бѣде(т) пови(н)на ѡбра(т)и... которого на си(м) те(с)тамѣ(н)то(м) мои(м) ѡмораю и ѡниве(ч) оборочаю (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86); Кѣпіе, Голїадъ є(ст) котрїмъ оураненїй Дїаволь трепроклатїй внѣвечъ ѡбернѣны(и) (Львів, 1631 *Волк.* 31); Прото ачѣколвекъ естехъмы и грѣшни, вшакже для него челоувѣколюбець Богъ ховати насъ рачить, и не выгубляеть насъ, а ни насъ внивечъ обертаеть (Єгипет, 1602 *Діал.* 52); то(т) ѡве(с) проце(с) правны(й)... ѡморає(мо) и вневе(ч) оборочає(мо) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 21 зв.); тыє всѣ мемѣраны записы ко(н)тра(к)ты декрета позвы и по(с)тупѣки пра(в)ные и вшелякие протѣ(с)тациє касѣмо ѡморяемо и внивечъ оборочаємо (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 27); я по смерти ѡтца моего долгѣ набыл и имена, которые са ѡстали, тоє все спѣстошѣно и (в)нивеч

ѡброчено (Мстиславль, 1553 *AS* VI, 134); **внѣвечъ обернутиса (обертатися, оборочатися)** — знищитися (знищуватися) доценту, перетворюватися в ніщо: Мѣлодость свою приѡздѣбъ, не праць оумѣ-є(т)ностью, але спѣсѣбамы цнотъ. и не зневажѣй своего прирѣжѣнѣа абы вѣсполъ з ы(н)ши(м) створенѣемъ мѣло внѣвечъ ѡберноу́тыса (Острог, 1614 *Тест.* 168); Горшого не є(ст) на сребролюбство, жа(д)нои иншеї рѣчи и маѣтности неправ(ди)-вы(и) ба(р)зо злии соу(т), абовѣмъ много домо(в) теды внѣве(ч) са ѡбе(р)таю(т), и воины баръзо велїкыи бывають (к. XVI ст. УЄ № 31, 110 зв.).

ВНѢМАЛЬ *присл.* Мало не, ледве не: Внѣмаль на(д) всѣ иншіи знаменїгшихъ нѣрѣдахъ Кгрѣцкомъ и Ри(м)ско(м) были, межи мнѣгими таковѣи славы шѣкаюкїи (!), Ликгѣркгѣсѣве, Кѣдрѣве, Ѣмистѣклѣве, Фабиѣсѣве... и незличѣоныи ты(м) подѣбныи, славы (хоть порѣжнеї) мнѣманѣю несмертѣлность, неркѣчи скѣрѣѡвъ и маѣтнѣстїи, але здоро(в)ѣа и живота ѡ(т)ва́гою кѣпнѣюкїи (Євѣ, 1616 *УЄ Єв.* 1 нenum.).

Див. ще НЕМАЛЬ.

ВНѢМАТИ *див. ВНИМАТИ.*

ВНѢШНИЙ, ВНѢШНІЙ *прикм. 1.* Свѣтський: єпископъ не маеть противитися семѣ правѣ... ани противитися яковыми правы ѡ(т) земнаго царѣства надаными по внѣшнемѣ ѡбычаю, но закона дѣховнаго писанымъ повинѣтиса бѣзъ всякого прѣкословия (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); И доколѣ еще плотское и внѣшнее мудрование проходит и в прелести художества языческаго ся забавляет и о собѣ высоко мудрствует, ниже помечтати о разумѣ духовном не может (1588-1596 *Виш. Кн.* 130); Остили єсмо на преложенство... г(с)дна никифора... моужа исполненого всакой наѡуки, в' бѣгословїи дѣховной и внѣшней бѣглого (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 88); таже утвердивши сумнения вѣры благочестивыми догматы, тогда внѣшних хитростей для вѣдомости касатиса не възбраняти (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); Были... нѣкїи Инокїнѣ, котѣрыи єднѣмѣ... мѣжѣ, котѣрый, їле до внѣшнихъ потребѣ, чиниль имъ оуслѣгова(н)е, оущиплївыми словѣми досажѣли безпрѣстѣнкѣ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 156); Рѣдитѣса ленивѣство з мїлости збїтней, рѣчей внѣшнихъ, и

свѣта того рѣскошей (Львѣв, 1645 *О тайн.* 54).

2. Безпросвѣтній, непроглядній: Кромѣшнѣшній: **Внѣшній** (1627 *ЛБ* 56).

3. У знач. ім. Чужинець: **Пытаю ва(с) за(с) ѡ той послѣдне(и) добродѣтели, покажѣте ми ѡ би(с)-кѣпи, // хто дава(л) за ва(ми) свѣ(ди)те(л)ство ѡ(т) внѣшни(х), як(е) есте на той степень досто(и)ни, и якъ е(с)те житіе(м) добры(м) испо(л)нили всѣ тые добродѣтели, Пѣвло(м) рече(н)ныє** (1598 *Виш. Кн.* 292 зв.- 293).

ВНЯТИ *див. УНЯТИ.*

ВО *див. ВЪ.*

ВОБЕЦЪ, ВОБЕЦЪ, ВООБЕЦЪ, ВЪОБЕЦЪ *присл. (стп. wobes)* разом, взагалі: **мы, господарь Хрестіанскій, подле звыклости продковъ нашихъ и нашеє господарское, каждому съ подданныхъ нашихъ и всимъ вобецъ справедливость чинимъ** (Петрків, 1564 *AS VI*, 258); **ку ведомости ознаймую и чиню явно черезъ сесь доброволно чиненый и справованный тестаментъ всѣмъ вѣодецъ и посполите, а и каждому зособна** (Клевѣнь, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 32); **Славѣтнымъ паномъ во(и)томъ, бу(р)мистро(м) ра(д)ца(м), И всѣ(м) вобецъ повсѣдъ православы(м) хр(с)тіяно(м)** (Львѣв, 1585 *ЛСБ* 70, 1); **Прото(ж) в(ш) м(л) всѣмъ вобецъ моимъ ласкавымъ паномъ и братьямъ з великою жалостию ѡскаржаюся... на ты(х) свово(л)ны(х) и небачны(х) люде(и)** (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); **всѣм во обецъ, а не самому Скарзѣ ознаймити хошу** (1608-1609 *Виш. Зач.* 227); **я теперъ... проте(с)тацию... касю... и ѡвшемъ ѡ вшелякие вобецъ кри(в)де вечне молчати з жоною мамъ и повинни бѣде(м)** (Кам'яногїрка, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 31 зв.); **Подорѣжныи всѣ вѣодецъ... звѣкли для пѣгного трѣда пѣсты кгвѣлтити** (Київ, бл. 1619 *О обр.* 175); **Всѣмъ вобецъ, и каждому зособна, кому о томъ//будетъ вѣдати потреба, ижъ ведлугъ упадку мещанъ Черниговскихъ, даю на поратунокъ усему мѣсту, млиновъ пять** (Чернігів, 1650 *АИЗМ* 13-14).

ВОБЛЫЙ *прикм. Діал. Віблій "круглий".* *Вл.н.:* панъ ратомѣски(и)... мещанъ ималъ и... пѣгами билъ ажъ са ѡтгѣкѣпили люди... на (и)ма селивонецъ а воблы(и) (1552 *ОЖЗ* 122 зв.); *Савка* Воблы(и) (1649 *РЗВ* 405 зв.).

ВООБОРЗДЕ *присл.* Те саме, що **вборзде:** **блговѣрнии мужи... воборзде побѣгли кораблемъ** (1489 *Чет.* 196).

ВОВ *див. УВЪ.*

ВОВЕДЕНИЕ *с. Введення. ѡ воведение пречыстои* — зображення входу в храм Богородиці: **Иконы просто малованыє... воведение пречы(с)-тої... Успение пречы(с)то(и)... то(и) ѡбра(з) в да(р) го(с)подареви по(с)лали** (Львѣв, 1637 *Інав. Усп.* 46).

ВОВЕРЕЧИ, ВЪВЕРЕЧИ *дієсл. док. (кого)* **Ввергнути, ввергти, вкинути, діал. вверечи:** **дшѣ твою по(р)вѣтъ ѡныи стра(ш)ныи пекє(лѣ)нии диво-ви(с)ка, а по(р)вавши бѣду(т) ю носити по мѣста(х) прикри(х) и пропа(ст)ны(х) и вове(р)гѣтъ ю на мѣсто, дияволѣ и аггломъ его ѡготова(н)ное** (Чорна, 1629 *Діал о см.* 278); **въверечи у темницю** — ув'язнити, вкинути у в'язницю: **въвержена же бывши х(с)ва мѣчница парасковія оу темницю** (1489 *Чет.* 83).

Див. ще ВЪВРЪГАТИ, УВЕРЕЧИ.

ВОВЕРЕЧИСЯ *дієсл. док. Впасти. ѡ во отчаяние воверечися* — впасти у відчай: **Видители вашѣ смѣло(ст), яко во ѡ(т)чааніє вове(р)глиса есте** (1598 *Виш. Кн.* 275 зв.).

ВОВЕСТИ *див. УВЕСТИ.*

ВОВКЪ, ВОВЪКЪ, ВОЛКЪ, ВОЛЪКЪ, ВЛЪКЪ, ВЪЛКЪ *ч. 1.* **Вовк:** **наємникъ... ес'ли бы оувидѣлъ вол'ка... а ѡнь иде(т) то и ѡв'цѣ зоставивъши оутѣкаетъ, а волк' ихъ оухватоває(т) и розганаєтъ ѡв'цѣ** (1556-1561 *ПС* 390); **и такъ зѣсь до того намъ прійдетъ, до чого лисіици было пришло, кгдаысѣ зѣбирала на жабранінѣ з волко(м)** (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22); **Тєсѣлони... хвали(ли) боцѣна...//... дѣ(л)фове волка... аргиви змїю** (поч. XVII ст. *Крон.* 62 зв.-63); *Wywał tu didoiko, Mił się choro-szeiko, Wołki się boiały, Czeredu miały (!)* (1612 *П. про паст.* 252); **волк' ест' драпѣжнымъ, и вси волкї тоєижъ натѣры** (Вільна, 1627 *Дух. б.* 142); *lupus, во(л)къ, крукъ* (1642 *ЛС* 259); **анѣ згѣла скѣра ѡвѣчаѣ волка оукрѣтити возможєтъ** (Львѣв, 1642 *Час. Слово* 277 зв.); *Образно:* **Пѣстырѣ мой пренастѣйшій, и предобрѣйшій, молю твоє милосѣрдїє; вѣзичи ннѣ заблѣдшю; вѣ житѣйскихъ мѣрностяхъ; якѡ вѣ пѣстынѣ вѣка сегѡ, идѣже пѣлно змїєвъ и**

скоропієвъ, и волковъ пекѣльныхъ; си(л) // дѣмонскихъ вѣсхити дѣшѣ мою ѡ(т) си(х) (Чернігів, 1646 *Перло* 97-97 зв.); *У порівн.*: пристерѣгаймо(с), жебы(с)мы яко влѣци... не прилѣчени были к' ѡны(м) бестіа(м) (XVI ст. УЄ № 519, 100); пока-(з)ує(т)са поко(р)ными яко ѡвча(т)ко а вѣд(т)ръ яко во(л)къ (к. XVI ст. УЄ № 31, 89 зв.).

2. Вовче хутро: от косматых товаров: соболей, кунъ,... волковъ... от копы по три гроши (Вільна, 1563 *ПККДА* II, дод. 556); с тыхъ комор сховане, маєтности панские:... соболи, куницы, волъки, // шаты... отъ мала до велика естъ побрано (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150-151); Несте(р) дмитровичъ Слѣчанинъ мелъ... това(р) сво(и)... бобро(в) кары(х) аї... вовковъ в (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 11); у Кузмы взялъ... волковъ — три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 136); Панъ Юре(и) Макаровичъ... заграбилъ... выде(р) чинены(х) чотири... вовковъ три (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.).

3. *Перен.* Недобра, зла людина; негідник: Але и тые самые дѣролазцѣ наемницы, злодѣи, разбойницы, волци, драпѣжницы..., всяк вид злобы мирское прошедшие и естество обезчестившие (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191); з' дрѣга Вѣрогъ, з' Брата Вѣлкъ, старое пословѣ (Вільна, 1620 *Лям. К.* 5); А члѣвкъ не такъ, ѡдїнъ бовѣмъ волкомъ драпѣжнымъ естъ: а дрѣгїй якъ баранокъ лѣпѣжствѣ по(д)лежитъ, а тоѣ ѡбѣ з' ѡ(д)ного рожаю лю(д)ского похѣдитъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 142).

4. *Перен.* (удавано сердечный, доброзичливый) лицемір: велѣми са стерезѣте ѡ(т) лѣживы(х) пр(о)рковъ которыи прихода(т) к ва(м) въ ѡдежѣда(х) ѡвчїихъ але вноутрь соу(т) волци и хищници (1556-1561 *ПС* 40); Берѣтъ собѣ на розумъ и сокотѣтъ ся видѣ уживыхъ пророкувъ, што приходятъ икъ вамъ у одежахъ вувчїихъ, а изудну суть вовкове и рѣвачеве (XVI ст. *НЄ* 83); Так же и вы, панове бискупы,... пастырами ся зовете, але есте волки (1598 *Виш. Кн.* 105); въ серыцѣ волкомъ губящимъ драпежнымъ будучи, и богатычися,... злость свою укриваючи, поступовалъ (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 272); третицею во(з)-лагаю ва(м) се(р)дечны(и) жа(л) мо(и) ѡ любвицы, я(ко) восхитиша... чадо мое паче же а(г)нца х(с)ва

во(л)цы хищнии глѣмїи вызвите любли(н)ские яко же и(з)вѣ(ст)но... ѡ(т) посланця... и(х) же преписы посылаю к вам (Вѣрба, 1606 *ЛСБ* 407, 1);

противник, ворог церкви: Вѣсе вѣрѣма лѣото и плача достѣино, Оужасѣтса сїе зра ср(д)це бѣо-бїно. Якїхъ много съпостѣтъ, яки(х) хищны(х) волковъ, Бѣсовскихъ наважѣнїи еретическихъ пѣлковъ (Острог, 1581 *См. В.* 7); Мы(с)мо се надевали... просечы писали жебы бы(л) в м(л) того во(л)ка на це(р)ковъ светую не рачи(л) насылати (Львїв, 1593 *ЛСБ* 245, I зв.); Научил нас господь такихъ вѣлковъ знати, именем таким их достѣитъ назывѣти (к. XVI ст. *Укр. п.* 71); ѡ(т) немалого часѣ вся православнаа це(р)ковъ російская бѣдѣчи ѡ(т) Апостатовъ в великомъ преслѣдованю не могла при(и)ти до того, абы во(л)ковъ драпѣ(ж)ныхъ ѡ(т)далити ѡ(т) себе (Городок, 1640 *ПВКРДА* I-1, 150-151); Желиборскихъ двѣ Косы в' кѣпѣ са злѣ-чїили, Для тоѣго, абы волковъ драпѣжныхъ гѣбїли (Львїв, 1645 *На г. Жел.* тит. зв.).

5. Вл.н.: матеи во(л)къ (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 85); прода(л)... ти(м)кови вовѣкови ролю за золоты(х) р̄ и за копу (Одрехова, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 2 зв.); Иванъ Вовѣкъ (1649 *РЗВ* 183); Дмитро волѣкъ (Там же, 194).

ВОВЛАЧАТИ *дієсл. недок. (цсл. вѣвлачати)* (кого в що) (*схиляти до певної дії*) втягувати: Пытаю ва(с) за(с) ксе(н)дзове би(с)купы, где па(с)тыре(м) таа властѣ назначѣна и вѣзаконѣна; яко да вслѣ(д) блѣдѣ, и новы(х) вымыслъ собѣю набыты(х), и(з) обѣры за(ко)нное, вѣчнѣ ѡфѣндованѣе, овца вы-тагаю(т), и в' свою погїбе(л)... и ты(х) вовлача(т) (1598 *Виш. Кн.* 282).

Див. ще **ВОВЛЕЧИ**.

ВОВЛЕЧИ *дієсл. док. (кого в що)* (*схилити до певної дії*) втягнути: Бои(т)са, для того абы то(т) клобѣкъ, многи(х) на живо(т) вѣчны(и), ѡ(т) макѣ(ро)носце(в) не полови(л), и в' мѣдрованїе нѣ(с)ное не вовлѣ(к) (п. 1596 *Виш. Кн.* 229).

Див. ще **ВОВЛАЧАТИ**.

ВОВНА, ВОЛНА, ВѢЛНА ж. 1. (*зістрижений з тварини (переважно овець і кіз) волосяний покрив*) вовна: они волноу прали на ѡдѣнїе (1489 *Чет.* 112); побрал... волны рунъ сорокъ (Луцьк, 1567

ВИАС I, 11); цо(р)ка ламехова вшелякю пряж8 з во(л)ны... выналезла и вымы(с)лила (1582 *Кр. Стр.* 18 зв.); побрати велелъ ...//... волны овечьее сорокъ рунъ (Володимир, 1588 *АрхЮЗР* 1/1, 240-241); пастѣ(х) якъ ро(з)дѣлаѣ(т) смѣтри(т) ли в' рѣстръ... коѣ естѣ ѡв'ца а коѣ коза, или звѣр'хѣ ра(з)сѣждѣе(т) азѣли не во(в)на ов'цѣ оукѣзѣ(т), якъ и козѣ ѡстрые кѡсмы (Вільна, 1596 *З. Каз.* 82 зв.); па(с)тыреве берете ѡ(т) ове(ц) мои(х) молоко и въ(л)нѣ еще и скѣроу лѣпѣте (к. XVI ст. *УС* № 31, 157 зв.); розказа(л) Бѣ на ѡпѡна(х) з' рѡзны(х) шѡлкѡвъ и волнъ оучинѣти мно(ж)ство Херѣвимѡвъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 2); Благословѣтъ емѣ бѡки оубѡгихъ же ихъ одѣлѣ, якъ Іѡвѣ ѡ себѣ мѡвитъ: ѡ(т) вѡлны барѣнѡвъ мойхъ грѣлиса плѣчѣ ихъ (Київ, 1642 *МИКСВ* 101); Вѡлна: Вѡвна, а(л)бо стры(г) (1627 *ЛБ* 17); ѡ(т)лѣчѣлѣ кѡзы и ѡвцы и барѣны пѣстроѣе и блахованѡе, а всю чередѣ одностѣтнѡй бѣрвы, то естѣ бѣлой, або чернѡй волнѡ ѡ(т)дѣлѣ в' рѣки сынѡмъ своймъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 46 зв.); *У порівн.*: а голова его и волосы бѣлы яко во(л)на бѣла я(к) снѣ(г) (XVI ст. *КАЗ* 595); оубирѣ его бѣлый якъ снѣгъ а волосы головы его якъ вѡлна чѣстаа (Острог, 1607 *Лѣк.* 52);

(овеча шкура з вовною) шкура: Лечѣ мы тоѣ на всякѣ ѡбертаемо: гды бѡвѣмъ са в' волнѣ ѡвчѣю, албо в' скуры соболей и рысовѣ ѡберемо... с того са хлюбымо (Корець, 1618 *З. Поуч.* 172 зв.); Бѣдѣ, мѡвитъ, пѣстырѡмъ Іил'скимъ, котѡрыѣ пѣсли самѣхъ себѣ, молокоѣсте ѣли, вѡлною ѡдѣвѣлисте а стѣда мѡего не пѣслисте (Львѣв, 1645 *Жел. Тр.* 2); *Образно*: ѡвцѣми назывѣетъ Хс̄ Гд̄ь стѣхъ для скрѡмнѡсти ихъ... и для пожѣ(т)ку: понева(ж) стѣѣ и покѡрнѣѣ сѣтъ..., и ѡвоцѣ намъ принѡсѣтъ и пожѣтокъ, якъ ѡвцы: вѡлнѣ даѡтъ намъ, то естѣ покрѡвъ бж(с̄)твѣнный дѣховный (Київ, 1637 *УС Кал.* 46).

2. Вовняна пряжа: носѣ(т) шкаплѣрики, по(д) ѡдѣна(м) вѣрхнѣ(м), ѡткѣныѣ з во(л)ны (серед. XVII ст. *Кас.* 6); ша(т) з во(л)ны рѡблены(х) не оуживѣють (Там же, 38 зв.).

Див. ще ВЕЛЬНА.

ВОВНУТРЬ *присл.* Те саме, що **внутрь**²: тѡтъ вовнѣтръ естѣ глинаный, а звѣрхѣ мѣданный а не

ѣдѣе(т) николи (серед. XVII ст. *Хрон.* 370 зв.).

ВОВНЯНКА, ВОВЪНЯНКА *ж. (назва гриба)* вовнянка. Вл.н. ч: Матвѣй Вовъня(н)ка (1649 *РЗВ* 130); Микита Вовня(н)ка (Там же, 446).

ВОВТОРОКЪ, ВОВЪТОРОКЪ, ВОЛТОРОКЪ, ВОЛЪТОРОКЪ, ОЛТОРОКЪ *ч.* Вѣвторок: а князь Андрей с княземъ Ѡлександрѡмъ... дали ми тыи позви господарьскѣе по Велицѣдни, дрѣгое недѣли, ѣ во второкъ (1533 *АС* III, 411); А потѡмъ в року шѣстьдѣса(т) шѡстомъ... ѣ во(л)торокъ великоде(н)ны(и) ты(ж)... пѣне Миха(и)ло лабу(н)ски(и)... вря(д)ника... яна томашѡ(в)ско(г)... по(з)бивѣ(л) (Кременецъ, 1567 *ЛНБ* 5, III 4071, 20); осмого дня в олторок, маючи я при собе шляхту людей добрыхъ...// в тыѣ есми имена, водлугъ листу заставного... князя Владислава Андреевича Збаражского... увѣзалъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 7/II, 380-381); ѣ во(л)торо(к) пришо(л) игуме(н)... с чѣ(р)нцами... до мене (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, I зв.); ѡ то вѣшу мл(ст) позывѣе(т)... абы вѣша мл(ст) кнѣже воеводѡ бра(с)лавский, тѣ(т) в браславлѣ на рѡчки кгрѡ(д)ские... ѣ во(л)торо(к)... кѣ правѣ ста(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); Да(н) во Снятинѣ ро(к) ахъ вовторо(к) (Снятин, 1607 *ЛСБ* 483); вовъторо(к) по прово(д)но(и) недѣли далѣ(м) ѡ(д) вывозѣ зѣ(м)лѣ колѣсь 27 fr. I и 23 (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1054, 8).

Див. ще ВТОРНИКЪ, ВТОРОКЪ.

ВОВЧАРЪ *див.* ОВЧАРЪ.

ВОВЧОКЪ *ч.* Вовчок. Вл.н.: ѡн же мѣ(л) на то(м) деревѣ попелу лашто(в) дѣнекупного дарованѡго ему ѡ(т) пана миколаѣа вовчка (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 69).

ВОВЧЫЙ *прикм. у знач. ім.* Вовчий. Вл. н.: пан Иван Кевлич оповѣдал и солѣнитѣрь се прѡтѣсто-вал прѡтивко подданнымъ... пана Ерогѡ Немирича... Андрею Вовчѡму Зубу бурмѣстру, Ивану Гончару бурмѣстру (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 471).

ВОВЪ *див.* УВЪ.

ВОВЪКОДАВЪ *ч. (порода мисливської собаки)* Вовкодав. Вл.н.: Ива(н) Вовъкодавъ (1649 *РЗВ* 21).

ВОВЪКИ, ВВЪКИ, ВЪВЪКИ, ВЪВЪКЫ *присл.* 1. Назавжди, навѣки: Но тѡчѣю самѣмъ мѣщанѡмъ лѡвѡвскимъ хрѣма ѡспѣнѣа... на томъ

манастири ихъ во всемъ влѣсть и держава ѡ(т) рода в родъ во вѣки под благословѣніемъ нашего смиренія да бѣдетъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); ѡпла(ч)те его... //...оуже радости оца і сѣна и стго дха нѣко(ли)са не сподоби(т) оуже нб(с)наго наслѣдїа, правовѣрны(м) оуготова(н)ного во вѣки ѡ(т)лѣчи(л)са є(ст) (1599 *Виш. Кн.* 216 зв.-217); А нѣкоторые вѣроу торгують, и еретичество в полечность прїимують, Сынове темности, Христу апостаты, от духа светого вѣвѣки прокляты (к. XVI ст. *Укр. п.* 71); а ѡні боали сѣ оувидѣвши члѣка того въ (в)се(м) здорового и вѣвѣки сп(с)ного (к. XVI *УС* № 31, 218 зв.); то(и) бо є(ст) нашъ зашы(т)никъ и застѣпни(к) крѣпо(к) и силе(н), томѣ же слава и де(р)жава подобає(т) въ вѣки (Кричів, 1600 *ЛСБ* 352, 1); прѣто(ж) вѣвѣки неха(и) їма г(с)не боуде(т) блгословєно (поч. XVII ст. *Проп. р.* 243 зв.); Тѣтъ: Злѣдѣи. Тѣтїє ѡ(т)идѣ(т) вѣ стра(х) непостоянє(н). и(ж) вѣ вѣки (1627 *ЛБ* 131);

завжди, вѣчно, довіку: исти(н)ны лжєю преботори не зможєтє, и сами исче(з)нєтє и погибнєтє, а исти(н)на живєтє, и жити бѣдє(т) вѣвѣки (1598 *Виш. Кн.* 281); Поколя во плоти живєтє во мири, утвердѣтє себе въ Христовой вѣри Старци и юнѣши, вѣрныи народи, // будите вѣвѣки въ Христовой згодѣ, познавайтє ясно... царя и будєтє потом, як ѣсная заря (к. XVI ст. *Укр. п.* 79-80); Гїи Бѣ Всєдержїтєлю прїими дшю его вѣ мѣста свѣтла, нехаи онѣ сѣ Сѣыми веселїтѣсѣ вѣвѣки, аминь (Лѣвїв, 1615 *Лям. Жел.* 1); ѡсващєнна крѣвію сѣна бжїа: и дла того сѣа єсть вѣвѣки; и ди(в)на заправды (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51); Вѣнѣ: Всєгда, всѣгды, завжды, ѣставїчнє, въ вѣки (1627 *ЛБ* 23); пѣкло въ вѣки мѣчитъ (Чернїгів, 1646 *Перло* 135 зв.).

2. (у *заперечних речєннєх*) вѣк (увїк), нїколи: Вѣру ми їми, папѣжу и папѣжнику папєжовѣ, як оуже с того чїстца по смертї, в которого правєдным судом божїим ввєржен будєши, в вѣки вьскочїтї, ни выплїнутї не можєши, — свѣдїтєль єст сам Христос (1588-1596 *Виш. Кн.* 149); Красотѣ дшєвно(и) зровнати не можє, їжє ѣванутї въ вѣки не можє (к. XVI — поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 75); его с той глублины ложное нїхто во вѣки не возмєт (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 176); вѣвѣки не забоудѣ

ѡправданїй твої(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 305 зв.); не надѣй жє сѣ гостєм бытї духу свѣтому в костєлє латынском во вѣки (1608-1609 *Виш. Зач.* 223); да не прїїмєтъ вѣсѣ свѣтлѣе Нѣбо, и Лица мѣгѣ, ласкѣво(г) не оузрїтє к томѣ въ вѣки (Чернїгів, 1646 *Перло* 153 зв.); **вѣвѣки (вѣвѣки, вѣвѣкы) вѣковѣ (вѣкомѣ) див. Вѣвѣкѣ.**

Див. щє Вѣвѣкѣ.

Вѣвѣкѣ присл. 1. Те самє, що вѣвѣки у 1 знач.: Сѣїи Іѡанѣ Крєстїтєлѣ мовїтѣ до Ада: Смутї сѣ, Адє, плачѣ и лѣментуй во вѣкѣ, Гдї идєтѣ до насѣ Богѣ и чєловѣкѣ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 21); исповѣдайтєсѣ г(с)ви якѣ блгѣ якѣ во вѣкѣ мл(с)тѣ єгѣ (сєред. XVII ст. *Хрон.* 318).

2. Те самє, що вѣвѣки у 2 знач.: Нє бой сѣ Марїїна сїна! Гдї ѡнѣ чєловѣкѣ, нє вчїнїтѣ намѣ нѣчѣго во вѣкѣ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 20).

ВѢГЕНЬ див. ОГОНЬ.

ВѢГНАТИ *дїєсл. док. 1.* (*прїмусїтї зайтї, потратїтї кудї-нєбудѣ*) вѣгнати, загнати: Васка вїнїка и їншїх двѣх в сєлє, прї том жє Васку будучїх, в стѣдолу кгвалтовнє живѣ вѣгнанных звєзавѣши спалїлї (Вѣлодїмїр, 1649 *АрхїОЗР* 3/IV, 246).

2. *Перєн.* (*поповнїтї гѣспѣдѣрство чѣловѣка за рахунок прїданѣго (звїчайнѣ худѣбѣю) прїгнати:* котраа бѣла воу(н)чакова дѣвѣка за ва(с)ковы(м) снѣ(м) їванѣ(м) котроу ю часткоу ѡна бѣла вѣгнала живї(н)кы ѡ(д) оца сѣвѣ(г) тѣтѣу часткоу засѣ вѣзала сѣю вѣ(д) ва(с)ка и пѣшла с нѣю за ащѣка за маркова сѣна (Одрєхова, сєред. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 18).

ВѢДА, ВѢДА ж. 1. (*прѣзора бєзбарвна рїдїна*) вѣда: наплѣнѣтє тѣ соудїны вѣдою (1556-1561 *ПЄ* 346); и слуга єго Караба(н) вѣдою ѡ(т)лїва(л) мѣ (Гѣлогѣри, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); налїй вѣды въ вѣднїкѣ и ту завѣсѣ рѣчнїкѣ бѣлїый (к. XVI ст. *Рѣзм.* 8); Та(к)жє наварї оу вѣдѣ маты, и пїї завѣшє (XVI ст. *УТ* фѣтѣкоп. 8 зв.); кїмї(н) жє тѣ(л)чєнѣ и смѣшє(н) со ѣксѣсо(м) и с вѣдою, и прїѣтѣ хрїплєнїє гѣрлѣанѣе вїмєсѣ (XVI ст. *Травн.* 138); вѣда свѣбї(м) прїрѣжєна(м) єсть вѣда, и ѡпрѣ(ч) тѣго мѣєтѣ, жє єсть зїмнѣа и свѣ(т)лаа и чїстѣа, тѣ за(с) жє є(ст) свѣ(т)лаа зїмнѣа и тѣкоучѣа (поч. XVII ст. *Проп. р.* 215); а кѣлї прїхѣдїлї

поганїи народы з войска по́чръпати воды то́г(д)а вода по́гібала пре(д) ними (Чалгани, 1605 УЄ № 78, 60); Тогды Пилат, умывши водою руки, выдалъ Христа на смерть ганебную (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); и воды на́ ноги мое не да́лесь (Острог, 1607 *Лѣк.* 74); на то́т^а ча́сь вода погѣжаа на́йлѣпшаа и на́йпотре́бнѣйшаа быва́е(т) (Київ, 1625 *Кіз. Н.* 201); о́каза́лсьа е́мѣ хтѣсь, на подобѣнство дѣвчини,... держачи вѣдро воды по́лное (Вільна, 1627 *Дух. б.* 5 зв.); А се́мого днѧ... вѣ́мыеть тѣ́ло свое водо́ю, и чѣ́сть бѣ́детъ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 693); hydor, вода (1642 *ЛС* 221); Безгѣ́рѣшный и преч(с)-тый, себѣ́ водо́ами о́чища́еть. На́мъ то на́прѣкладъ да́еть (Чернігів, 1646 *Перло* 75); до идѣ́на лѣ́снѣю ка́пдѣстѣ, ко́торѣю о́ни ла́пса́нѣмъ зовоу(т) сполоска́вши вѣ́ водѣ́, а со́лю потрѣ́снѣвши брати́и да́дѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.); не бѣ́дете ничо́го з не́го ѣ́сти сѣ́рво́го а́ни ва́ре́но́го вѣ́ водѣ́ (серед. XVII ст. *Хрон.* 89); Вода. Aqua... Lympha (1650 *ЛК* 434); *У порівн.*: о́(т)връ́гса є́динь о́(т) нихъ, и побѣ́гъ до о́гна, и скоро са́ поча́ль грѣ́ти зара́зь росто́пилса и роспы́(л)са я́къ вода (XVI ст. УЄ № 29519, 198 зв.); го́ни́ли ихъ не́прѣ́атели,... и бі́ли ихъ оу́тека́ющихъ зго́ры, и оула́клоса ср(д)це́ лю́дѣ, и роспы́нѣлоса я́къ вода (серед. XVII ст. *Хрон.* 163 зв.); **всезмерзшаа вода** — лід: Го́лоть: лѣ́дъ, се́рѣнь, ожеле́дица, гололе́дица: всезме́рзшаа вода́ на землі, а(л)бо вода́ ви́ше землѣ́ поме́рзшаа (1627 *ЛБ* 26);

перен. (основна ідея, закладена в чому-небудь) суть: Е́днак же... по́лакоми́хся про́йти и ви́дѣ́ти ска́ржи́но зле́плє́ние то́е кни́жки, по́знати и разу́мѣ́ти хо́тячи, что́ бу́дет в не́й за вода́ и о́г ко́торого́ ду́ха исто́чника (разу́мнымъ по́черпа́лом) че́рпана, — жи́вого ли́ или́ ме́ртваго, чи́стого ли́ или́ му́тнаго, бла́говонна́го ли́ или́ сме́рдячо́го (1608-1609 *Виш. Зач.* 209); Фѣ́ндато́ре и о́(т)че́ на́мъ Пре́веле́бнѣ́йшій, При то́й водѣ́ зо́ста́еть че́ловѣ́къ свѣ́тлѣ́йшій (Київ, 1632 *Єах.* 304); За́вѣ́лоса Ги́бле́йскихъ ю́жъ во́дѣ́ стрѣ́мени́стыхъ, Жро́дло Пѣ́сній, зъ Па́рна́ссѣ о́(т) ка́нало́въ чѣ́стыхъ (Там же, 300); е́же є́(ст) о́бра(з) ла́(д)ско́го сѣ́ще(н)ства́ сѣ́ще(н)ни́ци бо твои́ смѣ́шаю(т) исти́(н)ное́ сло́во бѣ́же со́ лже́ю с похлѣ́бство́(м), ла́скані́е(м),... и члѣ́коо́уго(ж)де́нѣ́-

є́(м), о́воднѣ́ваюче́ ви́(н)нѣ́ю исти́(н)нѣ́ водо́ю ли́це-мѣ́рїа и ле́сти, че́сані́е(м) слѣ́ховѣ́, а не́ бо́дені́е(м), и оубі́єні́е(м) грѣ́ха ви́дѣ́тъ срѣ́дця́ кри́емаго, исти́н-ного́ о́бличє́нїа (до 1596 *Виш. Кн.* 265 зв.);

(вода для пиття та господарських потреб) вода: Wody też w zamku net, ktoraja studnia poczata buła wybywaty u nemało newybiła pułdesiata saźnia, u doszkami operena (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 20); Порохъ толъкъѣ́ водо́ю ѣ́ стѣ́пе млы́ново(и) (1552 *ОЖЗ* 119 зв.); Сторо́жи в за́мкѣ́ бѣ́вають два́ а сте́регѣ́тъ... ѣ́ но́чи на ве́жахъ а́ вде́нь во́дѣ́ а́ дро́ва но́сятъ и инѣ́шии по́слѣ́ги та́мъ в за́мкѣ́ чи́нятъ (1552 *ОЧерк.* 3. 7 зв.); А двє́ма во(з)ни́цамъ што́ дро́ва и во́дѣ́ воза́тъ сѣ́ ко́пѣ́ гршѣ́ (1552 *ОКр.* 3. 157); ко́ры(т) з водо́ю на за́(м)кѣ́... до́сытъ (1552 *ООвр.* 3. 99 зв.); так же те́ж, для́ ча́су при́годы о́гню... ве́дра и во́ду в мѣ́стѣ́ ко́ждый го́спода́рь в до́му сво́емъ мѣ́ти по́винє́нь (Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 60); рѣ́(р)-ми́стрѣ́ чы́(н)шѣ́ о́(т) во́ды мо́на(с)ты́(р)ско(и)... гр(ш) л̄ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64); Агг̄ли на́(д) илі́єю змѣ́лова́вшихса... //... хлѣ́бъ и во́дѣ́ на по́-ка(р)мѣ́ телѣ́сны(и) при́несли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 182- 182 зв.); Пра́гнѣ́чи(х) водо́ю не́ напо́йлъ є́сь (серед. XVII ст. *Хрон.* 58); **вода горкая, горкая вода** — (за бі́блійни́ми пере́казами, вода́, не́прида́тна для́ пи́ття) со́лона вода́: ка́же(т) Бѣ́гъ Мо́исє́єви, ко́торій зѣ́дѣ́мѣ́л'са, дере́во вѣ́ водѣ́ го́ркѣ́ю вкѣ́нѣ́ти: а́ за́ вло́жє́н'є́(м) де́рева, со́ло(д)ко́ю ста́ла (Вільна 1627 *Дух. б.* 372); и́ чи́ исто́(ч)ни́(к) з о́(д)ного́ же́ре-ла́ выпу́щае́(т) со́ло(д)ко́ую и го́(р)ко́ую во́ду и́ чи́ мо́же(т) бра́(т)ѧ́ мо́и фи́кгово́е дере́во о́ливу́ роди́ти (II пол. XVI ст. *КА* 168); **вода зимна, зимна вода**: а) хо́лодна вода́: И́верѣ́е ко́торый зѣ́ на́тѣ́ры те́плои́ во́ды не́ мо́гѣ́чи пи́ти, зѣ́мной и́ до́ кѣ́лиха о́ужи́ва́ли во́ды (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 252); б) *перен.* о́сві́жаю́ча вода́: Та́к же́ и́ ти́ члѣ́е́ хр̄(с)... // мо́-же́(ш) є́мѣ́ пода́ти тро́уно́къ во́ды зѣ́мной... мо́же́(ш) є́го сло́во(м) нао́учи́ти по́карати́ и по́тѣ́шити мо́-же́(ш) є́моу до́брѣ́ по́ра(ди́)ти мо́же́(ш) є́мѣ́ ви́ны о́(т)пѣ́стити (Львів, 1585 УЄ № 5, 269-269 зв., на полях); О́вѣ́ не́ха́й ро́зда́еть в́затѣ́ю му́дрость... и́ншій кѣ́бокъ зѣ́мной во́ды (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 531); **вода при́краа** — (за бі́блійни́ми пере́казами, со́лона вода́, яку́ да́вали пи́ти жі́нці́, підоз́рюва́ній

у шлюбній невірності для визначення її вини або невинності) вода ревнощів: Чого посвѣдчаєтъ Полигѣмѣ, Книга ро(з)пѣстнаа, и вода прикраа и не бл(с)ве(н)наа малжѣнце подоизрѣной до пита даванаа (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 917); **вода солодка, солодка (сладкая) вода:** а) (*вода, придатна для пиття; прісна вода*) солодка вода: а оуказа(л) бѣ моисею древо, абы его оуложи(л) оу водѣ и ста́ласа *вода* соло(д)ка то єи шолоди(л) кр(с)то(м) сѣ(м) воды шніи морскіи грѣкии (XVI ст. УЄ № 29519, 32 зв.); аза мѣже(т) єдно жрѣдло горѣкю и соло(д)кю водѣ точіти (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 223); Забывши шно(г) иже маннѣ брали въ гла(д)ной пустыни мало его знали. Гдѣ сла(д)каа вода и(м) с камени зышла, А тве(р)даа злоба до се(р)ца и(х) пришла (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 65); б) *перен.* наука, знання, повчання: Ш(т) єв(г)льскы(х) словес(с) соло(д)-каа вода исхѣди(т), то є(ст) наука (1645 УЄ № 32, 88 зв.); **воду выводити див. ВЫВОДИТИ; воду ставити див. СТАВИТИ; прагненє капли воды** — відчуття сильної спраги: а коли ш(т) того весєла и триоу(м)фѣ радости ми(р)ское порѣва(н), тогды зара(з) во адѣ са знашо(л). тогды зара(з) во шгнь вве(р)же(н) бы(л). тогды зара(з) вѣ препале(н)є оутрѣбы сѣтое сластолюбное винолюбное, многопи(т)ное, на пра(г)не(н)є капљи воды дости(г) (п. 1596 *Виш. Кн.* 243); **у воды робити** — працювати біля води, з водою: теперешнего часѣ трѣдно было ѣ воды робити, иж бых... мел к большой шкоде привести и сам себе (Степань, 1544 *AS IV*, 413); **о́крухъ хлѣба и воды** — (*дуже бідно, в нестатках*) (перебиватися) з хлѣба на воду: милшаа ми низкая келія зѣ окрухомъ хлѣба и воды, нижли теперешнее въ высокыхъ гмахѣхъ достатнее мешкане (Дермань, 1628 *КМПИ I*, дод. 321); **зѣ хлѣбомъ и водою** — (*зі скромною їжею*) з хлѣбом і водою: Аммоніть и молвіть ани по десѣтомъ поколѣнню не вѣйдѣ(т) до дѣмѣ г(с)днегѣ навѣки. Бо вамъ не хотѣли забѣжѣть зѣ хлѣбо(м) и водою на дорѣзѣ коли єсте вышли зѣ єгипѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 157); **припустити воду див. ПРИПУСТИТИ;**

(*атмосферні опади*) дощова вода, дощівка: водѣ // зѣ нѣа схѣдачи, ш(т)живлѣєтъ и кѣрмитѣ вшєлѣкѣ зѣ землѣ походѣчѣ дѣрева и трѣвы (Київ, 1637

УЄ *Кал.* 261-262); Водѣ зѣ нѣа схѣдачи... розмаѣтъ скѣтки справѣєтъ; бѣлитѣ, чернітъ червѣнитѣ, пєстритѣ, солѣдитѣ, и горчітъ (Там же, 324); **вода дожджевая, дощеваа вода** — дощова вода, дощівка: на ш(д)номъ мєстѣцы шѣтъ пола яма немала вырыта плыненѣемъ пискѣ з водою до(ж)джевою (1552 *ОКЗ* 34); Та(к)же кого шчи бола(т) ли(с)тоу боуквична(г)(!) з дощевою водою навари и на бо(л)ны(и) шчи стоудено прикладаи (XVI ст. *УТ* фотокоп. 6);

(*рідина, яка міститься в чому-небудь*) волога: якѣ слнєце из сѣкнѣ водѣ витягаєтъ такѣ дѣши захи-ваю(!) своего покармѣ в раи (серед. XVII ст. *Луц.* 528);

(*видиме скупчення найдрібніших краплин води*) водяна пара: Гѣлотѣ: лѣдѣ, серєнѣ, ожелѣдица, гололѣдица: всезмѣрзшаа вода на землі, а(л)бо водѣ вѣше землѣ помѣрзшаа (1627 *ЛБ* 26); Гди ся зе(м)ская пара изѣ зи(м)ною водою из зѣ(!)мглоу по(м)тикаєтъ(!) тоє не може(т) згѣстѣти на снѣгѣ єдно такѣ спадаєтъ на низѣ дощемѣ (серед. XVII ст. *Луц.* 543);

(*краплі води, що осідають на поверхні ґрунту, рослин і т. ін.*) роса: И опоранився Гедион на завт-рее, и вытиснулъ руно, и вытекла роса из руна, полна мѣдниця воды (Вільна, 1600 *Катех.* 47);

(*ґрунтова і підґрунтова вода*) вода: ш(т) рѣмѣ по(л) копы бє(з) полтора гро(ш)...во второ(к) шо водѣ выливали г гро(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 3); хлопомъ трємъ ш(т) шѣфлевана рѣмѣ ѣ гр(ш)... хлопомъ трємъ водѣ выливали з грѣнтѣ польєдена(и)-ца(т) гр(ш) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 53 зв.); андрѣєви гру(н)тарѣ за ш(т)крите и спущє(н) во(д) з грѣов-цо(в) зло(т) 2 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5 зв.);

(*рідина, що міститься у клітинах рослин*) сік: вода перепѣщена и(з) бѣбового цвѣтѣ и тѣ(м) лицє помазѣє(м) тогда лицє стане(т) чисто и сѣѣтло (XVI ст. *Травн.* 211 зв.);

(*рідина, насичена соком тієї речовини, що в ній вариться, заварюється*) навар: Тако(ж) кого кила нападе(т) яєць шзми ско(л)ко коурачи(х) и выбери з ни(х) жо(л)тки...и вари та(к) до(л)го а(ж) з ни(х) выидє(т) вода чє(р)вѣнаа (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5); сєча: которыи члѣкѣ *воды* не може(т) поуустити

навари боуквицѣ оу водѣ пии на(д)ще порану оуто-
лае(т) ты(м) оутробоу и прохоть въдныи (XVI ст.
УТ фотокоп. 5 зв.); мно́гии чѣда то́й Исто́чни(к)
пока́зовалъ.Мно́гии... хорóбы, яко то зала(н)а
жилъ, во́дъ задрѣжа(н)а... оулѣчиль (Київ, 1631
Син. Тр. 815); im̃teio, мочу, пушаю воду (1642 ЛС
226);

забруднена вода: паутеа, вода че(р)мная, пере-
(с)тупъ че(р)ни(й) (1642 ЛС 278);

(безбарвна рідина, що циркулює в лімфатичній
системі людини) лімфа: єдинъ змежи воиновъ
копѣ(м) ребра єго пробиль и борзо вытекла кровь
и вода (1556-1561 ПЄ 433 зв.); єдинъ змежі войска
копѣм ребра єг проколом и борзо вытеклá крѡв и
въда (Володимир, 1571 УЄ Вол. 96); святыи Афана-
сіе... казуєть... якие чуда отъ нея были: кровь и
вода вышла изъ дошки образа //...и исцелєніє
стало велико хоримъ, мажущимся кровию тою
(Супрасльскый монастир, 1580 Пис. пр. лют. 67-
69); єди(н) з̃межи жо(л)нѣре(в) в̃дари(л) во ребра
єго ст̃ю мл(с)ть копѣ(м), тоужь зара(з) выш̃ла изъ
бокоу єго ст̃го кр̃в(и) и вода (XVI ст. УЄ Трост.
78); То єсть жолнѣръ Пилáто(в) Х̃ѣ южъ оумѣр-
ломѣ влѡчєню бѡ(к) пробиль//и зара(з) выш̃ла
крѡвь и вода (Київ, бл. 1619 Аз. В. 216-217); **во
огнь и во въду увѣмѣтати див. УВѣМѣТАТИ;**
зъ кременя воду вытискати див. ВЫТИСКАТИ;
колотити водою див. КОЛОТИТИ; пройти
сквозѣ огнь и воду див. ПРОЙТИ.

2. (водна маса, товща води) вода: воды многи
не могли соуť оугасити любви, ани рѣки затопити
ее (поч. XVI ст. Песн. п. 57); проу(д)кою великою
бѣжало в̃се стадо по берегу в̃ море и потонули
оу водахъ (1556-1561 ПЄ 44 зв.); тоє коло зопсова-
ли, у воду затопили (Володимир, 1597 АрхЮЗР
1/VI, 138); Павелъ мовить: "...тричѣ палицами
битъ былъ емъ, єдинъ разъ камѣнюмъ били, ꙗ́ у
бочку метали у воду, нучѣ и день у глубинѣ
былъ..." (XVI ст. НЄ 15); входѣте тєды...в тые воды
омыте себе (поч. XVII ст. Проп. р. 175); сáми мѣси-
ли з̃ мѣста...оутѣкати а скрынѣ и инѡє метáли оу
водѣ (1604 Остр. л. 128); Инших у водѣ утоплєте,
повинны будучи сами, увязавши собѣ камень до
шїє, утопитися, яко и Христос казалъ (Львів, 1605-

1606 Перест. 45); Сѡнмъ во(д)ный: Зтѣкъ, во́дъ
згромажѣньє, стáвъ, бáюркъ, б́зеро (1627 ЛБ 119);
Вчѡра розтáгшися на постѣли лежáлєсь ро(з)слáб-
ленъ и не мѣлєсь члѣ́ва котѡрый бы та...в̃ водѣ
в̃киндл̃ (Київ, 1637 УЄ Кал. 242); тотъже возный
видел паркану част великую зъ цменѣтару,
розобраного... и поставлений под манастиромъ
Светое Пречистое в води (Луцьк, 1649 АрхЮЗР
3/IV, 158); А коли пришли... рубáли дѣрево зпало
желѣзо з сокѣри в̃ водѣ (серед. XVII ст. Хрон. 325);
Кото[ро]го потимъ небо(з)чика забито(г)[о] тело въ
воду в поло(н)ку по(д) лю(д)... вкинути росказа(л)
(Житомир, 1650 ДМВН 201); *Образно (вода як
символ сили і суспільного значення науки божої):*
Ощєáнь медотѡчный Мѣдрость Бо(з)скихъ рѣчій,
Слáбый рѡзѣмъ понáти що можѣтъ чловѣчій,
З того мѡра выхѡдáтъ слѡдкихъ Нáдкъ рѣ́ки, Рѣ́ки
а водѣ ѡбфѣйтность дáють по всѣ́ вѣ́ки (Київ, 1632
Євх. 298);

(вода як символ морального очищення): не треба
такого жродла далѣко шѣкáти...: кдыжъ тоє все
знайде(ш) въ вѣда(х) покоуťы (поч. XVII ст. Проп.
р. 172 зв.); Той... Кр̃с̃тѣ́ Х̃в̃... видѡмыхъ и невидѡ-
мыхъ нѣпрѣ́ателєй нашихъ... пѡ́лки гѡ́би(т), а (в)
глѣ́бѡкихъ чѣ́стогѡ сѡ́мнѣ́на нáшегѡ водáхъ тѡ́питъ
(Київ, 1637 УЄ Кал. 118); **вода прелести** — (спокуса
багатства, розкішного життя і т. ін.) вода спокуси:
и за(с), где ѡзакѡнено, яко є(с)ли вѣди(т) овца
пастыря... во ѡгнь єреси вскочи(в)ша, или в водѣ
преле(с)ти ѡтонѣти ѡмысли(в)ша, яко да и овца
вслѣ(д) пастыря в тѣє погыбе(л)ные мѣста за
ѡны(м) вскакѣ(т), и яв̃стве(н)но погибає(т) (1598
Виш. Кн. 282); **воды грѣховъ** — грѣховне життя:
потрѣбна и ѡжитє(ч)на рѣ(ч) сá здáла... якобы на
водѣ тотѣ дощкѣ то є(ст) межи люди и... пѣстити тѣю
надкѣ, жебѣ сá єи стате(ч)не хвѣтáли, котѡріє з
потопѣ глѣ́боки(х) во(д) грѣхѡ(в) ратовáни, и на бе-
ре(г), зє(м)лѣ́ живои то є(ст) до лáски бѣ́єи... вы-
та́гненїá щирє собѣ́ зыча(т) (Київ, 1623 Мо҃г. Кн. 3 зв.);

вода як образ фальшивого, єретичного вчення:
Тогда [дѣáволъ] ѡ́нѣю лютѣ́йшѣю... во(и)нѣ на ню
подвизáєтъ, междѡсѡ́бнѣю в́раждѣ, єретическое
оучєніє фальшѣ́йшѣю нао́укѣ, яко рѣ́кѣ, извѣ́дъ змѣ́й
злослѣ́вий ис пашѣ́ки своѣ́и з̃ смертоноснымъ

ядомъ змѣшаню, хотячи затопити корабль хвѣ, но земля помѡже женѣ, пожре рѣкѡ змѣвы воды (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60);

(вмѣст водоймища — моря, озера, ставка і т. ін.) вода: покол вода с тых наших ставов земли залѣет, ино я..., ани люди мои не маем са в тоє вѣстѣпати (Ковель, 1538 *AS* IV, 168); то(т) ста(в) гулеве(ц)ки(и) спусти(ти) мели дла того абы вода зо ста(в)у гулевецкого воды в ста(в) лахове(ц)ки(и) не спирала и ку лове(н)ю рыб не шкодила (Кременець, 1564 *ЛНБ* 103, 17/1с, 1954, 39); коли бы хто ѡ свое(и) деди(з)не спо(л)ную реку ме(л)... А на не(и) ставы млыны поставилъ а сусѣдни(и) вы(ш)ни(и) млы(н) своими млыны затопи(л), тогды... мае(т) спѣстити воду а... туую шкоду затопленому ѡправи(ти) (1566 *ВЛС* 82); ѡ(н) вѡды чрѣмного мѡра роздѣлѣлъ и соухѡю ногѡю такѡе люди(и) мно(ж)ство пре(з) море перепровѡдилъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 285); а одѣ того конца нарожного по надѣ ставомъ Поповецкимъ..., берѣчи пока вода заливаєть, //а где вода не заливаєть, то дорожиною ажъ до гребли и... млына (Загайці, 1627 *ПВКРДА* IV-1, 70-71); видаваймо глѡсы радѡсти, пѡче грѡмовъ крѣпкихъ, и шѡмѣна вѡ(д) мѡрскихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 64); А коли протѡнѡлъ Мѡисей рѣкѡ протѣвко мѡрѡ, воротѣла се вода... на пѣрвое мѣстце (серед. XVII ст. *Хрон.* 92 зв.); *У порѣвн.*: А тѣи нѡрѡды мнѡгѣи яко мѡрскѣи вѡды, вѡми наѡчени, оутвержѣни, просвѣщѣни (Чернігів, 1646 *Перло* 48);

мочарі, драговина: Вода ѡтѣ замѣкѡ того по(д) горою ѡподаль болотина смро(д)лива не пють єе колодезь почато копати (1552 *ОЧерк.* 3. 17); А иж дла велких водѣ и болот неперебытых того кгрѣнтѡ Сѡшиченского границ... сами єсмо ѡбехати не могли, дла того пытали єсмо старца и подданих Сушиченских, што за долгость и широкость...? (Сушично, 1569 *AS* VII, 329); А далей на долини 4 ниви, и пу(д) чопу(в)скама виницами великая до воды (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 222); тотѣ же хлопѣ Бакула... ходячы по боре, по надѣ болотомъ, налезлѣ єе в води ледве южѣ живую (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 618); *Образно*: Працѣешъ в чѣрпаню воды тои моутнѡй, воды котѡраа не насыщѣетъ єи

коштоѡючи(х), и котѡраа прагнѣна не оугѡси(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 186 зв.); **вода велика** — (вода вище нормального, звичайного рѣвня) повноводдѣ: на тотѣ часѣ вода была велика, палей бити не могли, ажѣ теперѣ вбито палей тринадцать (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 370); **вода соланая (солоная)** — (насичена солями вода солоних озер) рѡпа: слатѣна, росѡ(л), вода соланѡа, с котѡрои са сѡль рѡдитъ (1596 *ЛЗ* 78); Слатѣна: Росѡлѣ, окнѡ где водѡ солонѡа, с котѡрисѡ сѡлѣ рѡдитъ, банѡ, вежѡ (1627 *ЛБ* 116); *salsugo*, слани(и) сокъ, вода (1642 *ЛС* 359); **до воды** — на водѡпѣй: если єсть конѣ твой напоєный? // єще не поєнѣ(и)... кгда троха зєсть тожѣ попровѡдишъ до воды (к. XVI ст. *Розм.* 40-40 зв.); где єсть возница: поиди Повѣжѣ ѡномѡ неха(и) конѡ моего до воды (Там же, 46 зв.); **подле води** — на березѣ, бѣля води: А застѣ люде тамѣ сутѣ подле води, которая слове(т)сѣ татимѣи (серед. XVII ст. *Луц.* 532); **при водѣ (водахѣ)** — (бѣля мѣсцѣ, де наявна вода; бѣля джерел, витѡків, водоймищ з водою) при водѣ, бѣля води: на... горбѣ, недалєко ѡтѣ церкви..., плитницѡ... вробивши, цеглы вѣ ней наделати, и печѣ тамѣ же при водѣ вробивши, такѣ цеглѡ, яко и вапно выпаливши..., цвинтарѣ цеглою ѡбѣмѡровати (1577 *AS* VI, 77); и поднесѣ, яко древо при водах, в бѣдах мира сєго цветучи, непоколебѣмо стоит и отмены в целѡсти терпѣния ни в чєм не относит (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 185);

(водний простѣр) вода: я(к) бы(х) бы(л) вѣ аравѣи Пѣ(с)чи(с)то(и) бо идѣчи межи ку(р)ски(м) и ба(л)ти(и)ски(м) море(м) по(д) самы(и) во(з) валы мо(р)ские бѣю(т) а не ѡзри(ш) ничѡ(г) и(н)шѣ(г) то(л)ко пѣ(с)ки водѡ а небо па(ш)нѣ анѣ пыта(и) (1582 *Кр. Стр.* 81 зв.); Христѡсѣ... не только в церкви, але и на горахѣ, и на пустыняхѣ, и на водахѣ, и на леда мєстцахѣ...научалѣ (Вѣльна, 1599 *Ант.* 877); Влѣнѣнѣе: влѣнѡ, забѡре(н)є вѡдноє гды бѣвѡет, фѡла на водѣ, навѡлность (1627 *ЛБ* 20); Вѣпѣсти(л) тѣжѣ голѡбѣицѡ..., котѡраа не нашѣдши гдѣ бы ѡ(т)почѣла нога єа, воротѣласѡ кѣ немѡ до корабля, вѡды бо вѣмѣ бѣли по всѣ(и) земли, и вѣтагнѡлѣ Нѡє рѣкѡ а оухватѣв єи ѡнѣслѣ до корабля (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.); **водѡю**: а)

(водним шляхом, по воді) водою: Александръ король его милость... отпустилъ имъ мыта наши... сухимъ путемъ и водою по всей отчизнѣ нашей великому князству Литовскому вѣчно (Вільна, 1545 АЮЗР I, 299); А кгда водою корованъ идетъ ино никого иного на(и)мати имъ с чо(л)ны не вольно (1552 ОЧерк. З. 8 зв.); и тую всю маетность зъ Фалимичъ водою, човнами, черезъ ставъ до Хоболтова въ дома свое, а другую возами на селце выпроводили (Луцьк, 1597 АрхЮЗР I/VI, 145); тылю(ж) пора(д)теса кого хто провади(л) сали(т)рѣ лю(б) водою лю(б) ле(н)домъ (Ясси, 1627 ЛСБ 499); б) (на поверхні водного простору) на воді: Пйльне онъ того стерѣгъ, бы война с' хр(с)тіяны, Хр(с)тіаномъ не была, лѣчъ то́лько с' поганы. Котѣрыхъ онъ водѣю и сѣхомъ воевалъ (Київ, 1622 Сак. В. 40); И якъ трѣба Землѣю албо тыжъ водѣю: вшелѣкъ онъ способный и прѣдкѣй до бѣю (1622 ЧИОНЛ XV-3, фотокоп. 170-171); **на воду** — водою, по воді, водним шляхом: И рекль к нимъ переплынтмо на оную сторону озера и поплыли на водоу (1556-1561 ПС 284); переплынтмо на о(н) полъ мѣра, и поплыли на водоу (XVI ст. УС Літк. 36); **по водѣ** (воде, водахъ, водамъ) — по поверхні води, по воді: и выстоупивши петръ с корабля шель по водѣ (1556-1561 ПС 67 зв.); папѣжъ... знашолъ икону по воде к нимъ идущу, и приемши со страхомъ целовалъ (Супрасльскій монастир, 1580 Пис. пр. лют. 65); о́ было у корабля, плавали по водѣ, и нѣ одинъ выдъ нихъ не погыбъ (XVI ст. НС 107); в' то(т) ча(с) росказалъ вверечи на мѣре камѣ(н) мли(н)скій встѣпи(в)ши на́нъ ѣздилъ по водѣ (Львів, поч. XVII ст. Крон. 93); Преподобный Антоній, приплывшій зъ Рима на камены по водамъ въ великій Новгородъ (Київ, 1621 Коп. Пал. 855); Якбы безтелѣсный тѣло(м) былъ нѣсеный по водахъ, потѣпо(м) непожартый (Київ, 1646 Мог. Тр. 3); **черезъ воды** — водним шляхом, по воді: которую дей торбу, для небезпечности злое дороги, перевозиваня черезъ воды... казал если тому хлопцу з собою до замку взяти (Луцьк. 1572 АрхЮЗР 8/III, 267); **на воду пустити див. ПУСТИТИ; на воды** — в напрямі будь-якої водної поверхні: И рекль г(с)дѣ до Моисѣа: мѣвъ

до Аарѣона // зтагни рѣкѣ твою и посохъ твоѣй на воды и выпѣдѣ на всю зѣмлю египецкѣю жабѣ (серед. XVII ст. Хрон. 84 зв-85).

3. (текуча, проточна, плинна вода з ріки, потоку, джерела, струмка, водного каналу і т. ін.) вода: кгда погода на водѣ чолъномъ або лѣдомъ а лова(т) ѣ рекахъ бли(з)ко замѣкѣ в лѣзе а въ слючи (1552 ОВол. З. 198); тая [де(в)чина]... выше(д)ши з домѣ своего... до воды // хусты прала а ѡзабши ѣ реки шла са гре(т) до бровару (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 58-59); островъ... Дубовець..., поки его вода кругомъ обошла, на иноческое житие инокинямъ побожнымъ... вѣчне отдаемо... и записуемо (Дубно, 1592 АрхЮЗР I/VI, 90); выхожѣнье водѣ течѣнье воды (1596 ЛЗ 51); кгда(ж) та(к) ѣ чини(л) моисѣй. вышла вода и(з) оной ѡпоки роскош'на (Львів, поч. XVII ст. Крон. 19 зв.); Жрѣдло на(д)то прозорчѣстѣе, и водою до напѣткѣ згѣжею тѣхо плѣнѣчѣе (Київ, 1631 Син. Тр. 812); Здається нам же то трудна барзо речъ водамъ вспакъ поити (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); и оударишъ в' скалу, а выплѣнетъ з неѣ вода, абы пѣль людѣ (серед. XVII ст. Хрон. 94 зв.); **Образно:** Яко ѡ(т) исто(ч)ника истѣкаѣтъ вода: малѣа а по то(м) чини(т) са бол'шаа рѣка и многи(х) напавѣтъ розѣмныхъ... тако(ж) и ѡ(т) хвѣхъ оустъ истѣкаѣтъ вода (Устрики, I пол. XVII ст. УС № 29515, 101); Притѣхъ вдѣчне брѣмѣчихъ водѣхъ, еи здѣбачи: На позрѣньеса Слѣчныхъ дрѣвъ, в'сѣхъ привѣдачи. Котрою, роскошною выспою назвати: Где звѣкли стѣе вѣчне ѡпочивати // З злѣтыхъ са водѣ Стѣго ѡхоложаючи (Львів, 1609 На Злат. 2 зв.-3); **вода разумѣния** — смысл написаного: Кромѣ бо согласия евангельского и апостольского всякое писание составленное — лжа есть, и от потока временного, а не от источника приснотекущаго таа вода разумѣния, болотом миролюбія смердящая, на заражение лакомых, выпущена есть (1600-1601 Виш. Кр. отв. 163);

ріка: а прише(д)ши къ Єрданѣ та(м) же(с) іерда(н) вода и(м) ро(с)стѣпіла (XVI ст. УС № 29519, 43 зв.); в той зе(м)лѣ есть вода гаганисъ в той водѣ есть черепахи, такъ великіе ижъ на сто локоть вши(р) и в'до(в)жъ (серед. XVII ст. Луц. 534);

(вода як складова частина сліз) слёзи: Кто дасть головѣ моѣй водѣ и ѡчомъ моимъ жрѡдло слёз) пристѡйный естъ часъ и мнѣ нинѣ тоѣ мѡвити (Острог, 1607 *Лѣк.* 7); В (у)вѣсь Израиль, гѡркїи слёзы нѣкгдысь точиль, Крѡвою водою слёзь Лице свое мочиль (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 2); Бымъ обфїтїи слёзы зъ очїй моихъ точиль Пелынною водою полички обмочиль (Львїв, 1631 *Волк.* 6 зв.); **вода живая (жива), живая (животная) вода:** а) джерельна, текуча, проточна вода: колодезь затвержений про глубину водѣ живыхъ, которыи жѣ текутъ быстринями прудкостїю отъ Ливана (поч. XVI ст. *Песн. п.* 53); а ѡ(т)коле жѣ можешъ мѣти водоу живоу або ты болъшїи) еси ѡ(т) ѡца нашего іакова которыи то намъ даль то(т) колодазь с кото(ро)го са(м) пиваль и снѣе его и скоты его [товарь, або быдло] (1556-1561 *ПС* 354); С того то раю с того, выходать четїи рѣки, живѡи воды (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Тогды, гдыся непорѡчный ѡный превыше всѣхъ небесъ маестѡючїй Агнецъ Бжїй зъ выбраными посѣлїть, радїти нїми постѣпїть, и до жрѡделъ водѣ живыхъ доведѣтъ ихъ (Вїльна, 1620 *См. Каз.* 26); б) *перен.* чудодїйна, цїлюща вода: таа вода которую я да(м) емоу боуде(т) в немъ колодазь живої воды текоучої въ живо(т) вѣчныи (1556-1561 *ПС* 354 зв.); Исусъ... мовївъ: "Кто естъ жадный, нагай прїдетъ ко мнѣ и пїетъ, и кто вѣруеть у мене, якъ мовїтъ писмо, рѣкы изъ чрева его истекутъ воды живыи" (XVI ст. *НС* 78); Чоты(р)ма рѣками напо(л)наешъ животна воды (к. XVI — поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 94); але а даю водѣ живоу, вѣдѣ зъ ѡпоки члч(с)тва моего, кр(с)та дрѣво(м) або лѣскою оударѣной текѣчою (поч. XVII ст. *Проп. р.* 186 зв.); Хто колѣвѣкъ,... з того камѣна пѣетъ, прагнена на вѣки мѣти не бѣдетъ: але рѣки з живота егѡ потекѣ(т) воды живѡѣ (Київ, 1637 *УС. Кал.* 118); **вода животочная** — цїлюща вода: Паслѣ ихъ по горахъ и по здрѡлахъ пажити водѣ животѡчныхъ Ев(г)лскихъ (Вїльна, 1620 *См. Каз.* 20 зв.); **вода похуленїа** — (вода з джерела, яке пробїв Мойсей двома ударами палицї об скелю, назвавши те мїсце Мерива, що в перекладї значить "колотнеча, сварка") вода Мериви (Меривї): Ааронъ бовѣмъ скѡрѡ бѡрзѡ по выпрова-

жѣню людѣ Израїлѣскогоѡ и зъ Егїпта роптанїемъ при водѣ похѣлѣнїа ѡбрази(л) Га̄ Бга̄ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6 зв.); **вода текучая, воды текущие, текучая вода:** а) джерельна, проточна вода: А маеть ѡн тот замокъ нашъ... (держати)... зъ ролами ѡранїи... с озеры и зъ ставы и зъ болотами и сажавками и зъ реками, текѣчими водами и зъ ихъ дзѣдройми (Берестя, 1508 *АС III*, 56); а пото(м) ѡны(и) іерей ма(л) зарѣзати єдно кѣрча и воупѣс-тити кр(в)ѣ с него на глинанѡе начина в текѣчѡю водѣ (XVI ст. *УС* № 29519, 143); дрѣва оногѡ краснаго, насажденънаго над водами текущими, ветвїе ...листвїе зеленѡе и овоцъ солодкий будеть родити?! (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 999); ѡни з вышесѣченѡго камѣне водѣ текѣчѡю пили (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 211); И кѣже одно з кѣрчатъ ѡферовѣтъ на начинїю глїнанѡмъ на(д) водою текѣчою (серед. XVII ст. *Хрон.* 119 зв.); б) цїлюща вода: таа вода которую я да(м) емоу боуде(т) в немъ колодазь живої воды текоучої въ живо(т) вѣчныи (1556-1561 *ПС* 354 зв.); в) текуча, проточна вода як символ душевної чистотї і позитивних змін: Прѣто(ж) дшѣ грѣшныє, покидайте калоужѣ смрѡ(д)лївыє свѣта того, пристѡупѣте до во(д) текѣчи(х) до живота вѣчно(г) тѣи соу(т) тѣлко чїстыи и спѡкѡбїныи, але свѣта того соу(т) болѡтныє воды и бурлївыє (поч. XVII ст. *Проп. р.* 187); **воды горѣчїи** — (теплї та гарѣчї підземнї води, що виходять на поверхню землї у виглядї джерел) термальнї води: а та(м) ѡколо гѡры // воды горѣчїи, выпѣщаю(т) и(з) себе клїи кг(д)ы скѣла горїтъ (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 27 зв.-28); **воды іерїхонскїе** — за бїблїйнїи переказами, джерело біля мїста Іерїхона з неприємнїи для пїття водами, якї пророк Єлисей зробив придатнїи: Я(к) елисе(и) пр(о)ркъ соль въ воды іерїхо(н)скїе несма(ч)ныє и го(р)кїє з натѡры вкїноулъ, ѡ(т)менїлїса, и з го(р)кїхъ соло(д)кїє до пїта стѣлїса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 230 зв.); **Леталская вода** — (в античнїй мїфологїї — вода з Лети, річки забуття в Аїдї) вода забуття: Щожъ южѣ далѣй, ѡ Дрѣзї, бѣдѣмо чинїти, Зажѣ Летѣлскої воды хѡчемъ са напїти (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 12); **надѣ водою** — (на березї, край берега річки) над водою, по берегах річки, вздовж берега

річки: Дерево которое на бѣдова(н)є замѣкѣ... при-
провожаюно лежить покидано тамъ же на(д) водою
не ѿтъдалено ѿтъ берега (1552 *ОКан. З.* 19 зв.).

4. (водна стихія, повинь) вода: а немалѣю часть
дерева того понесла вода весною ло(н)скою (1552
ОКан. З. 19 зв.); видели есмо... греблю... прорваную,
на которой гребли и млынъ... збудованъ былъ,
который млынъ зъ кгрунту вода вырвала и вынесла
(Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 162); Была повѣ(д)
великая по вши(т)кѣ(м) свѣтъ... много мѣс[т]ечокъ,
дворѣвъ... вода побрала (Пітрова, I пол. XVII ст. *Яв.*
ИЗ 5); я са(м)... и пото(м)ки мое... на пє(р)ши(м)
року... станути маемо... не закладаючи се... выля(н)-
є(м) во(д) лама(н)є(м) мо(с)то(в) (Вінниця, 1620
ЛНБ 5, III 4057, 31); **вода великаа** — повинь: В том
же рѣкѣ зима была лихаа... назавтрєе бѣоявлєніа
вода была великаа (1619 *Остр. л.* 130); **гвалтов-**
наа вода — раптовий, навальний наплив води; про-
рив греблі: А кгда кгвалтовная вода на греблю
при(и)деть тогды мешчане пови(н)ни боронити и
направити греблю (1552 *ОВол. З.* 196); Хлѣбъ:
Гвалтовнаа вода прѣрв(а), окніско, мѣстце оурвѣ-
ное в' рѣцѣ, где вода рѣчей лла(т)са а не течѣтъ,
затамова(н)є, або крѣты оу брѣнь мѣсцкихъ (1627
ЛБ 143);

перен. (про воду як потенційно руйнівну силу)
небезпека: Не тыхъ теды, которыхъ уподобляетъ
Господь дому уфундованому на камени, але тыхъ,
которые закладають фундаментъ дому своего, то
єсть вѣру, на песку змышлєныхъ речій, которого
леда вода, ляда вѣтръ, то єсть ляда небезпеченство.
ляда пострахи, ляда кламливая наука,... звалити
можетъ (1603 *Пит.* 94);

(вода потоку) вода: и такъ же было въ дни
преж(д)є потопа или и пили ожєнали(с) и замоужь
давали ажъ до то(г) дѣа которого вшоль ное в'
ковчєгъ и не оувѣдали ижъ пришѣла вода, и забрала
в'сѣ (1556-1561 *ПЄ* 103 зв.); Оужо вѣды вѣси(х)
тѣпатъ ноа(х) въ корѣблѣ вошѣлѣ (Острог, 1581
Римша, Хрон. 36); А кгда ѣже такъ па(н) бо(г)
промови(л) ноеви, бо(л)шє(и) свѣта потопо(м) не
залива(ти) ани лю(д)ского народѣ водою такъ
скоро гѣбити, прє(д)сє тые ко(н)дычыє преда(л),
якъ философовє пишѣ(т) в книга(х) (1582 *Кр. Стр.*

20 зв.); але са постараю... абы є(с)тє памєтали слова
пє(р)вє(и) проповєданы... свѣ(т) которы(и) бы(л)
то(г)ды водою затоплє(н) и згину(л) (II пол. XVI
ст. *КА* 203); Якъ во дни Ноевы увєсь свѣтъ былъ
затонулъ водою, такъ же и въ день судный небо и
землю огонь огорнетъ (1603 *Пит.* 58); Прорвалиса
жерѣла и прѣпасти велікїи и линѣла вода (серед.
XVII ст. *Хрон.* 15); **вода потопная, потопная вода**
— потоп: а тѣи потѣпъ ѿгнѣнный, не превозыѣде
вышше, тѣлко пѣти стѣнетъ на вѣздѣсѣ, пѣки были
вѣды потѣпныи звышѣ ѿ(т) землѣ (Чернігів, 1646
Перло 143); гѣлѣбъ котѣрый Нѣѣви ѿ оустѣплєню
потопноѣ вѣды ознаимѣлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 899).

5. Водні угіддя; водні ресурси: Я Янѣ Завишичъ
и зъ своею жоною...продали есмо... митрополиту...
село Прилѣпъ... зъ землями пашными,...и зъ лѣсы,...
и зъ данью грошовою,... и зъ водами (Новгородок,
1518 *АЮЗР* I, 58); тѣє имєньє нашо...продаль... //
з гаи и з водами... ничого на себє... не выимѣючи
(Пертків, 1533 *АС* III, 400-401); А промѣнилъ есми
...тѣє свое имѣньє... зъ людми,... и сѣ полми,... и сѣ
лѣсы, и зъ ставы, и зъ водами (Луцьк, 1564 *АСД*
VII, 28); И такъ вжо ѿ(т) ко(л)ку лѣ(т) роботы
по(д)даны(х)... и згола вси(х) пожитко(в), тыхъ то
добрь зъ земли и зъ вѣды (Краків, 1583 *ЛНБ* 5, II
4044, 121 зв.); побѣрцѣ и ши(н)карѣ в' своей влѣдзы
мѣста держѣтъ вѣды по(д) влѣдзєю панѣвъ соутъ
на повѣтрєе соумѣ пѣвнѣю влѣжено єст' (Острог,
1607 *Лѣк.* 126).

6. (вода як складова частина природи) вода: а
звѣлаца на(д) землю нѣѣ ѿгѣнь на(д) вѣдѣ. звѣзды
на(д) камѣньє соу(т) краснѣйшими (Острог, 1607
Лѣк. 61); Гдє Мѣзы на цитѣрахъ, стрѣны напинѣ-
ють, Землѣ, Нѣа, и свѣта почѣтокъ спѣвають, Вѣда,
ѿгонь, повѣтрє; ѿ(т)ко(л) вѣхры, грѣмы, Слнцє,
Мѣсаць, и гдє сѣтъ пекѣлными дѣмы (Київ, 1632 *Євх.*
303); Оген' и вода не мѣватъ дѣсѣтъ, и лѣкомый
нѣгды не речѣтъ досѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 68);
Вѣда сѣ вѣмъ живѣтнымъ в' собѣ содержѣнимъ,
такъ до ѿбладѣтєла своѣгѣ члѣвѣка мѣвитъ (Київ,
1646 *Мог.Тр.* 935); **вода прирѣжѣнаа** — не змѣнена,
чиста, незаймана, первозданна вода: Єсть вода при-
рѣжѣнаа, а неприпрѣвнаа: мѣєтъ єднѣкъ тѣа вѣда
прирѣжѣнаа посватѣтѣса длѣ чѣсти сакрамѣнтѣ, и

постановѣна, црковнаго (Львѣв, 1642 *Жел. О тайн.* 4 зв.); Вѣщъ тоѣ тайны, естъ хлѣбъ кѣслы(и),... // ...зъ самѣ мѣкы пшеничное и воды прырожное оучинѣный (Львѣв, 1645 *О тайн.* 38-39);

(одна з матеріальних передоснов буття, з яких Бог створив світ) вода: и земла основана бысть и водамъ предѣлы положѣшася (Заблудѣв, 1568 *УС* № 552, 2 зв.); землю на водах повѣсил, а небо, як склепѣна над нею ѡт краю до краю простре (поч. XVII ст. *Вол. В.* 101); А вѣды заса тѣи, котѣри зостаѣли подъ твѣрьдѣю // въ нѣзкости. събраѣлиса въ сѣнны вѣ единос мѣсто зѣмное, и стаѣлиса мѣремъ великимъ окиѣнски(м): яко естъ пѣсанно, и нарече бѣгъ зобраѣна ѡ(д) море(м) (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 15; 15 зв.); дна трѣтего зъ ѡдностанной воды оучинѣлъ мѣра, рѣки, и ѡзѣра и оукраѣилъ нѣми зѣмлю (серед. XVII ст. *Хрон.* 3 зв.).

7. (вода, яка набуває своїх властивостей при обрядах хрещення і освячення) свячена вода: я кр(с)щѡу ва(с) водою на покаѣнѣ але той котѣрый иде(т) по мнѣ... //... ва(с) кр(с)титъ дѣхомъ сѣтымъ (1556-1561 *ПС* 26 зв.-27); У олтару: ...банка глине-ная з виномъ, банечка и гадка(!) мѣдѣная, што воду носятъ, маленькѣе (Луцк, 1583 *АрхЮЗР* 1/І, 183); я ва(с) кр(с)щаю водою граде(т) бо за мною силъ нѣйши(и)... то(т) ва(с) кр(с)тити боуде(т) дѣхомъ сѣ(м) и огне(м) (XVI ст. *УС Літк.* 7); Ибо вода сія тѣло омывает и святое миро члѣнки освещает (к. XVI ст. *Укр. п.* 76); вы кож(д)ого днѣ кропѣтѣса водою пре(д) црковѣю (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 102 зв.); онаѣ вода словомъ Божѣимъ посвя-щена (1603 *Пит.* 52); и входитъ Хр(с)тосъ во пекло и ѡсвѣщаѣтъ Аснымъ своимъ променемъ... всѣ мѣста пекелнѣи и кропѣтъ водою и Дѣхомъ сѣ(м) (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 30); себе(р) до свачѣна воды fr. 1 и 10 (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1054, 4); Тайна тѣды Крѣщенѣа естъ въ котѣрой пре(з) позвѣрхѣвное ѡбмы-ванѣ водою, ѡбмываѣтъсѣ члѣкъ зо всѣхъ грѣхѡ(в) на дѣшѣ бѣдѣчи(х) (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 901); Прето снѣ Бжѣй на землѣ странствѣе. ѡ(т) Назарѣта Галѣ-лѣиска на ердѣнѣ приходитъ,... И тѣмо збавѣна наше самъ справѣе, Грѣхъ первѡрѡ(д)ный водами ѡчищаѣе (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 75); вода свечѣная — те саме, що вода свѣта: Пойдимъ же до сосудовъ

церковныхъ: кѣлихи, дискосы,... кадиѣльницы, вода свечѣная (Вѣльна, 1608 *Гарм.* 214); вода свѣта — (вода, освячена за церковнымъ обря-домъ) свѣчена вода: о чѣмъ она яко мѣти ваѣа бѣлесно ва(с) породе(в)ши водою свѣтою крѣщѣа оми(в)ши,... //... женихъ своѣмъ... за слѣги и двѡра-ны ѡ(т)дати з радѣстю... надѣаласѣ (Острог, 1587 *См. Кл.* 5 зв.); Немѣншѣй и ѡвѣй естъ непѣтребный придѣтокъ въ Требникѣ Стрѣтинскомъ, албо рѣчей нелѣпаѣ церемѣниѣ ѡ причащѣнѣи Агѣзмою, або сѣтою Водою Бгѣѡвлѣнскою (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 5); свачѣна вода — те саме, що вода свѣта: Не вѣ(м) есѣли и вѣши(х), аркомо ѡцѣкрованы(х) потрѣ(в) оскѣмины, не тѣ(л)ко ва(м), и на(м), але и снѣ(м) наѣши(м) на зѡубѣ(х) не ѡстаѣоу(т), бы есмо ты(л)ко и(х) свачѣною водою скропѣли са (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 216); воды крещѣаемѣе — свѣчена вода: великѣй лѣскъ и цѣно(т) пото(к) то е(с)т ѡва(н) кр(с)тѣтѣла выпѡущаѣе(т), котѣрый всю сѣнагогѣ в поущѣ ѡхолоди(л) вода(ми) кр(с)щаѣемыми (поч. XVII ст. *Проп. р.* 251).

8. У сполучѣннѣ безъ воды — (про фактуру тка-нины) непѣзора тканина: васѣле(и) иванѡвичъ... мель... чамлету бѣ(з) воды шту(к) еѣ(Берѣстя, 1583 *Мит. кн.* 28); взяли... смыковицу чамлету чѣрного безъ воды, с пасаманами ѡксамѣтными (Луцк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 241).

9. ч. Вл.н.: Игна(т) Вѡда (1649 *РЗВ* 374);

у складѣ топонѣмѣв: вѡлъчѣя вода: ѡходъ на самѣри почѡнѣши ѡтѣ вѡлъховѡго плѣса и вѡлъчѣе воды (1552 *ОЧерк.* 3. 10); жѡлтѣя вода: Zaraz synaczka zwoiego iedynaczka szlet na Zolt(u)iu Wodu (1648 *П. про пор.* 201); студѣная вода: того(ж) днѣа позѡвъ Подѣало(м)... в ѣме(н)ю... Пана Пѣ(т)ра Стрѣбыѣла мѣ(с)те студѣно(и) вѡде (Жѣитомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 70).

♦ дмухѣти на воду — (вѣявѣляти ѡбережнѣсть) дмухѣти (дути) на холодне: Бо ѡпарѣвши на молоце, и на воду дмухаѣтъ (Вѣльна, 1599 *Ант.* 721); на своѣй млынѣ водою провадѣти — (дѣяти на своѣю корѣсть) лѣти водою на свѣй мѣлин: пишѣчи оумѣслѣе, хѣтачи на своѣй млынѣ, вѡдѣ провадѣти, сѣпѣтѣльныхъ разъ глѣдѣхѣхъ, дрѣгѣй разъ назѣбытъ дѡразныхъ слѡвъ ѡживаѣтъ (Острог, 1598-1599

ВОДВОЕ присл. 1. (в два рази) удвое, двічі: водвое великое има приимаєть ннѣшнии празникъ (1489 Чет. 170).

2. (пополам) удвое: оучинишъ тежъ вѣкъ воло- санныхъ аї... з которыхъ пать стагнешъ особно а шесть злѣчишъ однѣ з дрѣгоу: такъ жебы шестое вѣко на челѣ прикрѣтъ водвое зложитъ (серед. XVII ст. Хрон. 103).

ВОДВОРИТИСЯ дієсл. док. (цсл. вѣдворитиса) поселитися, осісти: Се оудали(х)са бѣгаа, и водвори(х)са в' пѣстыни (Вільна, 1627 Дух. б. (Передм. I), 2 зв.).

Див. ще **ВОДВОРИТИСЯ**.

ВОДВОРИТИСЯ, ВѢДВОРАТИСЯ дієсл. недок. (цсл. вѣдворатиса) 1. Поселитися: Присѣди(т): Вѣдворѣтса (1627 ЛБ 100); Никако же не буди то со еретикомъ намъ водворятися а еще игу- мену называющесея (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11).

2. Перебывати, находится: Моли(м) вше блѣгочестіе моего посланца съ любовію прїимѣте и (ш) мое(м) сестре(н)ци демитріи ра(ч)те емѣ извѣ- стити, где бѣдетъ водворятися въ тоє время или на москвѣ или въ лядзко(и) земли (Афон, 1614 ЛСБ 446, 1 зв.).

Див. ще **ВОДВОРИТИСЯ**.

ВОДЕНІЙ див. **ВОДЯНИЙ**.

ВОДЗА, ВОДЗИ мн. (смп. wodza) віжки. Образно: самъ Гдѣ всѣдетъ и вѣдза дѣши в рѣки ѡзметъ прѣвачи и кервючи во(з) дѣшѣ оумѣтне до нѣ(с)ного и бѣзкого розмышлан'а (Вільна, 1627 Дух. б. 11); Рѣзѣмъ абовѣмъ естѣ возницею запрагѣ- еши(м) во(з) дѣшевний, держачимъ вѣдзи мѣслій (Там же, 329).

ВОДЗЪ ч. (смп. wódz, смч. ūdce) вождь: Вѣдзъ (1627 ЛБ 16); Архістрати(г): Най- вы(ш)шій Ге(т)ма(н) або вѣд(з) во(и)скѣвы(и), або жо(л)нѣрств(а) маістеръ жолнѣрш(м), або стар- ші(и) Кна(з). Воевѣда (Там же, 181); Пристѣпилъ Хмелнѣцкій гершѣтъ козацкий, и Тогай Бей водзъ Тата(р)скій з великими войсками своими поде Львѣвъ (Львів, 1638 УЄ № 5, 125 зв., пок. з.).

ВОДИТЕЛЬ ч. (цсл. водитель) поводити: кнаже нашъ милый и драгии блаженный водителю сле-

пы(м)ъ (1489 Чет. 243).

ВОДИТИ, ВОДИТЬ, ВѢДИТИ дієсл. недок.

1. (кого) (ходити з ким-небудь, показуючи щось) во- дити (кого): а мы со всѣми тыми двѣ(б)рыми лю(д)- ми дороги есмо никакое тѣ(т) не видели аи(!) ины(х) никаки(х) знаѣ(в) грани(ч)ны(х) коуды ѡни на(с) водили (Київ, 1508-1523 ПИ № 5); кназ... поста- виль перед нами светковъ,... сѣгранныхъ сѣседовъ ѡбаполныхъ, которыйжъ и насъ по тымъ вѣрчи- щамъ и гранемъ водили (Ковель, 1537 АС IV, 112); и по кѣторымъ мѣсцамъ нас водил, грани и копцы намъ вказывал (Шайно, 1538 АС IV, 176); Вожѣ duso (Уж. 1645, 64 зв.);

границу водити — уточнювати, встановлювати межу чого-небудь: вѣдничокъ его ѡ(т)поведя(л)... панъ тежъ мо(и) тые села має(т) до живота, а гра- ницъ не повиненъ водити (1546 ОГ 29);

(кого) (допомагати кому-небудь йти) водити: якъ можетъ слѣпецъ слѣпца водить ци не ѡба ли въ ямоу впадоутъ (1556-1561 ПЄ 237); Слѣпый слѣпого ажъ водить, оба у яму упадутъ (XVI ст. НЄ 109);

(кого) (супроводжующи, спрямовувати куди- небудь) водити: а кг(д)ы еє ведѣ(т) к слюбѣви... заслѣна(т) ей лице і очи. а та(к)же ей около него бѣдѣ(т) ѡкрѣго(м) води(ти) девѣт'//рѣзо(в) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 94 зв.-95);

(кого) (примущувати кого-небудь йти куди- небудь) водити: кѣдра(н)ко земанинъ тотъ мо(ц)но са працювалъ ѡ ѡборонѣ и и(н)шихъ на то напоми- налъ и берѣчи и(х) // за рѣки водилъ на бла(н)ки (1552 ОБрац. З. 142 зв.-143); А выстерезѣте сами себе бо боудоу(т) васъ выдавати на соборища и на сон'мища(х) боудоу(т) бити васъ а и пере(д) воеводы и передъ црѣ боудоу(т) вѣдити васъ дла мене на свѣдоцтво имъ (1556-1561 ПЄ 180); сторожа церковного... кгвалтомъ взявши... по коморахъ и по схованяхъ монастырскихъ церковныхъ, абы показовал, водили,... двери выдираючи с помочниками своими (Луцьк, 1601 АрхЮЗР I/VI, 315); Назаутрѣ рано радѣ вчынили Вш(т)ки(х) до судѣ з особна водилы Пытаючи которы(и) бы(л) бы прычыною того став- те вынѣного (1636 Лям. о пр. 10 зв.); и сажѣти ва(с) боудѣ(т) и до пѣновъ бѣдѣ(т) ва(с) водити ймени моє-

го ра́ди дла свѣдо́цтва языко(м) (1645 УЄ № 32, 70); Сага(и)дачны(и) с посро(д)ку ту(р)ковъ бєрѣчи по єдному водилъ до своего ѡбозѣ, тамъ его пострѣлено (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167);

(кого) (*знущаючись над ким-небудь, водити його силомиць по людному місцю*) водити: мещани(н)... васко капла в мѣсте на ры(н)ку не маючи до мене причины никоторое бє(з)ви(н)не збил и по(и)ма(в)-ши води(л) и ѣ вежу всади(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 67); а слуги его взявши мя за (ш)шію(!) волокли биючи... А пото(м) ѡвяза(л) мя ла(н)цѣхо(м) до воза своє(г) за шію посере(д) ры(н)-ку є(з)ди(л) по то(р)гови водячи пре(д) народо(м) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 25); Симона, гѣтмана ієр(с)ли(м)скаго, по ры(н)кѣ за шію в' поворозѣ во(д)жѣно, задаваючи ємѣ раны // ѡкрѣтныи а(ж) до смѣрти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 85-85 зв.); А що єси хотѣлъ их просилъ, то все пошрудовали И Хр̄(с)та того оу ланцухи пооубирали; Водятъ его... ѡ(т) ради до ради, Нихто єму не дастъ и разъ правди (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 24); Янушъ Острозский... две шибеницы въ селе томъ поставивши, а казавши мужовъ оныхъ... //...до шибеницы за шію повѣрозами водити, а покладаючи под шибенецею, въ чотыри кии казалъ бояромъ своимъ бити (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 6/1, 390-391);

перен. манти за собою: Бага(т)ство непѣвныи товаришъ бога(т)ство невѣрный сѣсѣдъ, зрадити прѣгноучій, которое многіх панѡвъ свои(х) ѡшѣкало, многіх прѣгнѣчи(х) его за собою водить (Острог, 1607 *Лѣк.* 127);

перен. (про себе) (вести певний спосіб життя) прямувати: Не ширѡкимъ гостінцемъ розпоустне хѡдачи, Але оузкою Стѣжкою Себе водачи. // Хотачи бл(с)вѣньства с Стѣми дойти: А до рѡскошій живота вѣчного войти (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 5 зв.-б);

перен. (що) (надавати певного напрямку думкам) спрямовувати (до чого): Господь свою мудрость з высоты дарует, паче же праведным в сѣрдца изливает, Іже богослѡвне жїтіє приходять и по воли богу мысли свои водять (к. XVI ст. *Укр. п.* 85).

2. Очолювати, бути ватажком. **♦ почетъ водити, рей водити** — водити перед: сынъ ѡ(т)чїзны...

працоваль рѣвне... на плѣца(х) бїтвѣ... В котрїхъ пѡчты водачи прѣве знѣчнымъ былъ, Яко єдинъ Ахїле(с): такъ то вѣкъ свѡй трави(л) (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 7 зв.); Весна, лѣто, ѡсѣнь в гнїюсном плащу ходит, Котрим сильна зима, як гетман рей водит (1648 *Елег.* 152).

3. (кого) (*доставляти куди-небудь*) приводити: И тежъ дей въ мѣщанъ нашихъ кони на поли и зброи отнимаешь и слугамъ своимъ даешь, и Татаръ дей поиманныхъ велишь имъ стеречи и водити, и за то дей на нихъ вины берешъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); а шля(х)та которые сѣдя(т) в пове(т)а(х) ѡблудные клячи и бы(д)ло маю(т) водити и давати до дворо(в) наши(х) (1566 *ВЛС* 108 зв.).

круги водити — (*встановлювати за таблицями в Місяцесловах часовї цикли обертання Сонця*) визначати круги: Кто тѣды хѡче(т) оумѣти тїи Кроўги водити, вѣдай то ижъ звѣрхѣ пора(д)ко(м) напісаны двана(д)ца(т) кни(ж)ни(х) м(с)щей, на обо(х) страница(х), котрыи ве(д)ле бѣгѣ слнчно(г) соу(т) постановлѣны в' цркви. а збѡкѣ за(с) крѣгѡ(в) девѣ(т)на(д)ца(т) (Острог, 1612 *Час. Табл.* 315).

Див. ще ВЕСТИ.

ВОДИТИСЯ дієсл. недок. **1.** (ким, чим) Бути веденим, керованим: Кулько ихъ духомъ Божиимъ водить ся, сєсѣ суть сынове Божїи (XVI ст. *НЄ* 182).

2. (*бути в наявності*) водитися: Але леда вѣтромъ слѣбы(х) наші(х) постоўпко(в), по стїхїа(м) свѣта сего водачи са ѡ(т) племени и повинова(т)-ства снѡвъ бжїи(х) оуплываємо (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 204); которїи... многими и розмаїтими спѡсѡбами дх̄а рѣдѣ(т)са, и невидѡме ве внѣтрностѣхъ ср(д)ца з' оупокѡбѣнемъ дх̄ѡвнымъ, ласкою водѣт̄са (Вільна, 1627 *Дух. б.* 192); Вѡдат̄са тѣды Херѡвїмѡве некѡды сѣми хѡчѣт̄ ити, лѣчъ кѡды сѣдѣчїй єздѣцъ хѡчѣтъ, оуправѣт̄ и провадїть ихъ. тамъ постѣпнѡт̄ (Вільна, 1627 Там же, 11).

3. (чим) (*займатися чим-небудь*) возитися, мати справу (з чим): Спулъ зъ Іосифомъ, около того ходячи: Мыслью побожности, съ собою ся водячи: Звонностями, Тѣло пречистое повили: И въ простирадлѣ, до Гробу го положили (Львів, 1630 *Траг. п.* 175).

4. (бути керованим за певними законами) жити, відбуватися: И мармѣни. то ёсть, крѣсь альбо Бозъское // обещанье, альбо пророчество и практика, альбо вѣнць вѣдлѣгъ старыхъ, якъ ѡ томъ роздѣли, причина ёсть всѣхъ рѣчій, альбо слово, вѣдлѣгъ котрого свѣтъ са справоуетъ, альбо радѡмъ са водить. и оузелъ котрого перестѡпѣти не мѡжетъ анѣ оубѣгнѣти такоое причины (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 441-442).

ВОДИЧКИ *мн.* Вл.н.: з села водичокъ (Кременець, 1582 *ЛНБ* 103, 46/1d, 3752, 9); зъ... село(м) воробѣвкою... води(ч)ками (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92).

ВОДКА¹ *ж.* 1. Невелика кѣлькѣсть води: aquula, во(д)ка (1642 *ЛС* 89).

2. Невеличка водойма: Моценъ... панъ Кграевский... того имени вживати зо всіми пожитками... зъ... ставы, млынами, лужками, озерцами, водками (sic! — *Прим. вид.*) и зо всімъ кгрунтомъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/1, 86).

ВОДКА² *ж.* 1. Горѣлка. ◊ водка паленая (паленаа) — *діал.* палена горѣлка, паленка: Тѣфаѡъ... вѡдка пѡленаа, або... малѡа (1627 *ЛБ* 236); Водка пѡленая. Aqua stillaticia (1650 *ЛК* 434).

2. Лікувальний (лікарський) настій (на травах, ягодах тощо): Коллѣріе: Ма(ст) на бѣи а(б) вѡдка до лѣче(н)ѡ бѣій (1627 *ЛБ* 217); побрал... шкатула з водками за золотых дванадцетъ (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 654); Вещъ албо матѣріа двоакѡа ёсть тоѡ тайны, далеча(и)шаа и ближа(и)шаа, далеча(и)шаа ёс(т) вода прирѡжѡнаа, длѡ того вѣи(н)шо(м) напою яко в пивѣ, винѣ, и про(ч)ѡ: Так же и в препѡдѡѡны(х) во(д)ках яко в рѡжѡнои и и(н)ши(х), не мѡжетса крѣще(є)нїе ѡ(т)правѡвати (Львѣв, 1645 *О тайн.* 15); а надъ тое еше шафу, алиасъ аптичку,... розными ароматами и лекарствами для поратования вутлого здоровья, такъ же тежъ розмѡнтыми наполнено вышменитыми водками и конфѣктами... злуплено (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/1, 542).

ВОДЛЕ, ВОДЛѢ, ВОДЛЯ *прійм.* (стп. wedle, стп. vedle) (з род.) 1. (виражає модальні відношення) відповідно (до чого), згідно (з чим): маеть тоє имѣне держати... сестренецъ мой рожены... водлѣ моего записѡ (Луцьк, 1506 *АС* I, 132); землі

ѡтецъ мой спокойне держал и мене на томъ зоставилъ и тепер я ихъ держѡ водлѣ держана ѡтца своего (Львѣв, 1537 *АС* IV, 84); па(н) ива(н) хре(н)ни(ц)ки(и) станови(л)са и чере(з) ѡве(с) де(н)пи(л)но(ст) чинечи а(ж) до ночи ждалъ и тыѣ пнзи во(д)лѣ того ѡпису кнѡза буре(м)ского взѡ(т)хоте(л) (Кременець, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 84); па(н) ...Немеричъ, не заховываючи ся водлѣ листу доброво(л)ного запису своего... принявши козаковѣ для ѡбороны че(р)ниховское ки(л)кадѣся(т) члѡвка, бавилъ ихъ при собѣ неде(л) чотыри (Житомир, 1584 *АЖМУ* 122); его м(л) па(н) краковски(и)... // вины чоты(р)на(д)цѡти гриве(н) гроше(и) по(л)ски(х) не заплати(л)... а ты(м) ѡную таксу и другую чоты(р)на(д)цѡ(т) гривенъ водлѣ поступку права попа(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 110-110 зв.); Тѣды Ёму то симъ листомъ нашимъ варѣемъ же ѡнъ са(м) и потомки Ёго тоѣ Коморы своеѣ и с пляцо(м) волны(м) яко своеѣ ѡ(т)чизны во(д)лѣ права свое(г) старого кро(м) жа(д)ного плачена кѡницы маѣ(т) споко(и)не де(р)жа(т) и ѡжива(т) и ѡною яко хотечи диспѡнова(т) вѣчне (Київ, 1638 *ПИ* № 30).

2. (виражає просторові відношення, вказує на місце, біля якого щось відбувається або розташоване) коло, поблизу: напротивко зъ сеней кухня глиняна,... стайня и комора водлѣ стайни (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 56); а у фо(рт)це водлѣ воро(т)у дѡвери куля а(ж) навѡле(т) прошла (Житомир, 1584 *АЖМУ* 98); лесъ, который водлѣ тоѣ жъ церкви ёсть (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 45); а вѣ томъ же местечку церквей три... перѣшую деревяную... другую тежъ деревяную // водлѣ брамы месцкое на горѣ лежачую а третью мурѡваную... под себе, права и претексту жадного до нихъ немаючи, загорнули (Київ, 1633 *КМІМ* I, дод. 544-545).

Див. ще **ВЕДЛЕ, ВЕДЛУГЪ, ВОДЛУГЪ, ПОДЛЕ, ПОДЛУГЪ.**

ВОДЛУГЪ, ВОДЪЛУГЪ ВЪДЛУГЪ *прійм.* (стп. według) (з род.) (виражає модальні відношення) відповідно (до чого), згідно (з чим): а которыхъ людей промежкѡ ними тыѣ сѣди знайдѡтъ виноватыхъ, ино тыѣжъ сѣди тымъ виноватымъ маѡт роки покладати, водлѣгъ земское ѡхвалы (Вільна, 1522 *АС* III, 231); потомъ панѡве рада наши ѡного панства

нашого... сказане водлѣгъ захованѣа права вчинили (Краків, 1539 *AS IV*, 184); Присѣ(д). Пересѣ(д) децѣкованѣе вижова(н)є вины во(д)лѣгъ статѣтѣ (1552 *ОБрац. З.* 144); а ѡ доходохъ замковыхъ поведили тѣбылцы старшыи черкасыцы которыи водлѣгъ листа и приказанѣя г(с)дрѣского ѡбраны (1552 *ОЧерк. З.* 7); А побо(р)цы поветовые выбра(в)-ши то(т) подато(к) водлу(г) ревидова(н)я своего ѡ(т)дати маю(т) до би(р)чихъ голо(в)нѣ(х) (1566 *ВЛС* 25); а та(к) я... на прозѣѣ ѡ(т)цовѣ днѣ(в)ски(х), водлѣгъ волѣ и розказанѣя короля его м(л)... маю ся печаловати та(к) ѡ кгрѣнти яко ѡ посполитіе кри(в)ды и я(к) могѣчи боронити маю (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 2); я са(м) маю и бѣдѣ повинѣ(н) ѡ(г)дати и заплатити на ча(с) певны(и) то естѣ ѡ свето(м) ма(р)тинѣ святе ри(м)скомъ котореѣ припадѣ(т) во(д)лу(г) калѣ(н)дарѣ ри(м)ского в рокѣ при(и)дѣчомъ (Вінниця, 1584 *ЛНБ* 5, II 4045, 75); па(н) Немири(ч) во(д)лѣ(г) те(с)таментѣ и ро(з)-дѣ(л)кѣ...ѡ(т)ца свое(г)р)...яко ѡпекѣ(н) маѣ(т)но(ст) Хво(с)ни(ц)кѣю... братови своѣмѣ... до моцы владзи и дѣ(р)жа(н)я по стѣпова(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* II, 1, 4, 17); которѣю сѣмѣ во(д)лу(г) то(г) записѣ... ѡномѣ не заплатилѣ(с) (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 129, 33); мы, вся копа, особы вышѣ поменены, водлугъ звычайу давного купного... на судѣ копный заселисмо (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78); ѡ мило(с)р(д)е є(г)р[о] светое мило(с)ти, абы мене во(д)лугъ гриховѣ моихъ не кара(л) прошу (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 211).

Див. ще **ВЕДЛЕ, ВЕДЛУГЪ, ВОДЛЕ, ПОДЛЕ, ПОДЛУГЪ.**

ВОДЛѢ *див.* **ВОДЛЕ.**

ВОДЛЯ *див.* **ВОДЛЕ.**

ВОДНАКОВО *див.* **ОДНАКОВО.**

ВОДНИ *присл.* Вдень: боудѣ(ш) ты внѣчы свѣтити, а слнѣце во дни (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 89 зв.); Во дни палѣнѣ былѣ ѡ(т) слнѣца а вночи ѡ(т) зѣмна и не стоалѣ сонѣ на очахъ моихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 49).

Див. ще **ВДЕНЬ.**

ВОДНИЙ *див.* **ВОДНЫЙ.**

ВОДНИКЪ¹ ч. (велика миска для вмивання) мийниця: налий воды въ водникъ и ту завѣсь

рѣчникъ бѣлый (к. XVI ст. *Розм.* 8).

ВОДНИКЪ² ч. Водонос: aquator, водоносе(ц), во(д)никъ (1642 *ЛС* 89).

Див. ще **ВОДНОСЕЦЬ.**

ВОДНИКЪ³, **ВОДНИК** ч. (назва сузір'я) Водолій: идрѣхоосѣ: водолѣа, водни(к) (1627 *ЛБ* 238); водник — aquatius (I пол. XVII ст. *Своб.* 19).

Див. ще **ВОДОЛЕА.**

ВОДНИСТО *присл.* Водянисто[?]: Вѣднѣ: Воднисто (1627 *ЛБ* 16).

ВОДНИСТЫЙ, ВОДЪНИСТЫЙ *прикм.*

1. (який має у своєму складі багато води) водянистый: абовѣмъ вода морская вѣсхѣди(т) на высотѣ, соу(п)тѣльными вапѣрами, воскоурѣнамъ альбо мглами, и прехѣдитъ воздѣхъ: и дошѣдѣши до границѣ горѣчого мѣста єфірѣскаго, водънистыми ѡблаки чѣинитъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 10); Єрѣдій: Птахъ подѣбенѣ, Бѣцанѣ або чѣпли, жиѣтъ на воднисты(х) мѣстѣ(х), той и орла забивѣѣтъ и заѣдѣѣтъ (1627 *ЛБ* 205); И то рѣкши ѡдошла до пѣщи, и вдалѣ себе в великѣю повстаглівость цнѣты, и такѣ бѣрзо вѣвышена естѣ безстраѣтіемъ, же и рѣки воднистыи ногѣми переходѣла (Київ, 1627 *Тр.* 698); aquatus, водни(с)ты(и) (1642 *ЛС* 89);

2. (який має колір води) блакитно-сірий: вдова Анна Андрѣевна Пивничнаа ѡ(т)дала до цркви фелѡ(н) Глабинѣ червонока(р)мазинового взорѣ воднистого, и єпетрахи(л) таки(и) же з пасаманами злота ни(т)кового (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 54 зв.).

ВОДНЫЙ, ВОДНІ, ВОДЬНЫЙ, ВѢДНЫЙ

прикм. **1.** (який стосується води як рідини) водний: Вѣ ни(х) же то лежало мѣножество великое немоцѣныхъ. слѣпыхъ хромыхъ и соухыхъ ѡжидающихъ замоучена водѣного (1556-1561 *ПЄ* 359); aquarius во(д)нѣ (I пол. XVII ст. *Сем.* 26); Вѣдний. Aquosus. Aquaticus. Aquatilis (1650 *ЛК* 434); **крещеніе водное** *див.* **КРЕЩЕНИЕ; окрещеніе водное** *див.* **ОКРЕЩЕНИЕ;**

(який призначений для зберігання води) водний: што(ж) бы колѣе росказалѣ ва(м) оучинѣте а та(м) же то стояло шесть каме(н)ны(х) соудинѣ водны(х) подлогуѣ ѡчищенѣа жидовьского в которы(и) вѣходило по двѣ або по три вѣдра (1556-1561 *ПЄ* 346); (насичений водою) водний, водяний: Вѣпорѣ

гѣмѣрь: Пара земнаа и воднаа мгла (Почаїв, 1618 *Зерц.* 7 зв.).

2. (який складається з маси води або містить воду) водний: очи его яко голубины надъ потоки водными (поч. XVI ст. *Песн. п.* 54); Ѡ по(р)техъ водны(х) и ѡ товарехъ стонулы(х) на вода(х) (1566 *ВЛС* 84 зв.); и вышо(л) пе(р)ши(и) и выли(л) баньку свою на землю...а пото(м) трети(и) аныге(л) выли(л) ба(н)ку свою в рѣки// и на жерела во(д)ныи (XVI ст. *КАЗ* 640); Яко(ж) бо жадає(т) еле(н) на исто(ч)ніки въ(д)ныа далеко завше тече(т), теды воу(н) ходитъ піти (к. XVI ст. *УС* № 31, 87); Надмєніє твоє, як водная пѣна (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); южъ не будетъ потоппъ водный на свѣте (Вільна, 1600 *Катех.* 47); Влѣнєніє: Влѣна, забѣре(н)є водное гды бываетъ фѣла на водѣ, навѣлность (1627 *ЛБ* 20); по сѣмъ вторый Агѣль; вилієтъ Чашѣ гнѣвѣ Бжего на морє и на рѣки, и на источники во(д)ныи (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.); *Образно*: а до того слнце оуставічнє хѣдачи надъ морємъ окиа(н)скимъ, вытагаєтъ прѣмєньми своими, парєю сѣптєлною, або мглами, слѣдѣсть воднѣю (Почаїв, 1618 *Зерц.* 15 зв.); водныи начинѣа див. **НАЧИНЬЄ**; гармата водная див. **АРМАТА**; статки водные див. **СТАТОКЪ**.

3. (зв'язаний з водою) водний: ре(и)стръ сплавѣ во(д)ного (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 68); Хлѣби: Прадѣхи водныи, водѣ оупѣ(ст), ворота гвалто(в)наа вода (1627 *ЛБ* 143); siphones, сикавица, токѣ во(д)ни(и) (1642 *ЛС* 343); водний путь див. **ПУТЬ**; дорога водная див. **ДОРОГА**; прудкость воднаа див. **ПРУДКОСТЬ**.

4. (у складі ботанічних та медичних термінів) водний, водяний: водная жеруха див. **ЖЕРУХА**; водная пухлина див. **ПУХЛИНА**; водный кринѣ див. **КРИНЪ**; водный трудъ див. **ТРУДЪ**; запираніє водное див. **ЗАПИРАНІЄ**; кървавникъ водный див. **КЪРВАВНИКЪ**; мятва водна див. **МЯТВА**; проходъ въдний див. **ПРОХОДЪ**.

Див. ще **ВОДЯНИЙ**.

ВОЛОВОЗЪ ч. Водовоз : а(л)бо мнимає(ш) и(ж) ты ѡ(т. пси(х) пастыре(в) мысли(в)цов или водовозо(в) во(з)ни(ц),... пекаро(в). што ѡ бгословіи навьклѣ (п. 1596 *Виш. Кн.* 246).

ВОДОЛЕА, ВОДОЛѢА ж. (назва сузір'я) Водолий : Зодіакъ є(ст) ѡкроугъ або кѣло на нѣѣ на кѣторыхъ сѣтъ, дванадеса(т) знамєнь вкrou(г), єдно по дрѣгомъ... скопѣ. быкѣ. блізнѣта. ракѣ. вага. водѣлеа. рѣбы. скорѣпіа два. стрѣле(ц). лѣвъ // козѣй рѣгъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 43 зв.-44); идрѣхоосъ: водолѣа, во(д)ни(к) (1627 *ЛБ* 238).

Див. ще **ВОДНИКЪ**³.

ВОДОНОСЕЦЪ ч. Водонос: aquator, водоносе(ц), во(д)никъ (1642 *ЛС* 89).

Див. ще **ВОДНИКЪ**².

ВОДОНОСЪ, ВЪДОНОСЪ ч. Відро або дзбан для води : виждъ и(ж) ты є(ст) пр(о)ркѣ Зара(з) ѡстаѣивши, водоно(с) свой бѣгла до мѣста (XVI ст. *УС* № 29519, 67); жена... повр(г)ѣла въдоно(с), и пошла оу мѣсто (к. XVI *УС* № 31, 70 зв.); futis, водоносъ (1642 *ЛС* 205); Водоносъ. Hydria (1650 *ЛК* 434).

ВОДОПѢЙ ч. Водопій. Вл.н.: ива(н) водопѣ(и) (1649 *РЗВ* 6 зв.).

ВОДОТОКЪ ч. 1. (спадисте місце на поверхні землі для стікання води; рів, канава) водостік: а оттоль повернули есмо водотокомъ дорогою круто перехресною, мимо запусъ пана войскоого, пускаючи запусъ по леву пану войскому, а намъ поля по праву от Луцка, через дорогу долиною водотокомъ до мостищъ (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 368).

2. (пристрій для стікання води: водопровідний жолоб, труба і т.п.) водостік: collicia(e), водото(к) (1642 *ЛС* 129).

ВОДОТОПЛЕНІЙ прикм. Який потонув. ◊ водотопленая смерть див. **СМЕРТЬ**.

ВОДОТОЧИВНИЙ прикм. Який обезводнює. ◊ водоточивный недугъ див. **НЕДУГЪ**.

ВОДРУЖЕНІЄ, ВЪДРУЖЕНІЄ с. (цсл. въдружение) (чого) установлення. ◊ креста водруженіє — установлення і освячення хреста як пам'ятника в честь певної події: Блгч(с)тіа Православной Вѣры нашей, вѣ той похвалѣ тѣю ѡ(т)-носи(т), же статѣчнє вѣ нѣй трѣвалъ, и Ставропігійонъ, тѣє(ст), Кр(с)та водрѣженіє Стѣйшигоѡ Вселенско(г) Патріярхи Архієпи(с): Кѡ(н)ста(н)тінопо(л): вѣ Цркви Стой Монастырѣ Печѣрско(м) вчинѣное, вѣ

цѣлости захѡвѡючи (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 29);
Ставропігія: Кр(с)та вѡдрѡженіе (1627 *ЛБ* 234).

Пор. ВОДРУЗИТИ.

ВОДРУЗИТИ, ВѢДРУЗИТИ *дієсл. док. (цсл. вѡдрузити)* 1. *Перен.* (що) Встановити, поставити: Поступай, латинниче, от лжи в лжу, ибо ея свойство не стояти на одном мѣсту, зане нѣст сущая, но обходити страны и скитатися, от мѣста на мѣсто прескакуя и удивляя привидѣнием мечту своего, а не существом. Но не истинна сие. Сия бо, единою водруженна и утверждена, вѣчно и неподвижно пребывает и в // основании не отмѣнном и едино-видно стоит (1588-1596 *Виш. Кн.* 134-135).

2. *Перен.* (в що) Вселити: просѣмъ: абы пѣмать Кр(с)та...въ ср(д)ца и мысли нѣши вѡдрѡзѣвши, любовъ свою въ насъ розжѣрилъ и запалилъ, абы-смо... в' нем'са... кохѣли (Київ, 1632 *Мог. Тр.* 280).

ВОДХНЕНІЕ, ВѢДХНЕНІЕ *с. (цсл. вѡдѣх-нение)* вдихання: Прѡтожъ имъ тѣтъ в'кѡротце покаже(м), жѣ Дхъ Сѣый, не естъ слѣгѡю... Анѣ таковъ Естъ Дхъ Бжій, яко в' насъ естъ дхъ ѡ(т) нашего прирѡжена чѡжъ найдѡучійся, котѡрый воздѡха естъ вѡдхненіе, и ѡ(т)дохненіе (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 57).

Пор. ВОДХНУТИ.

ВОДХНОВѢНІЕ *с. (цсл. вѡдѣхновение)* ди-хання, подих, подув: ѡнъ милостивый на(с) сотво-рилъ за ѡдно вѡдхновѣніе (1489 *Чет.* 118).

ВОДХНУТИ, ВѢДХНУТИ, ВѢДХНУТИ *дієсл. док. (цсл. вѡдѣхнути)* 1. *Перен.* (в кого що) (*про дії Бога — наповнити плоть духом, дати лю-дині життєве начало*) вдихнути: хто та создалъ, кто дшю вѡдѣхнуолъ (1489 *Чет.* 37 зв.); Члѣка(ж) яко црѣ на(д) всѣмъ тыми, всѣко чѣсно и преслѣвно створи(л) на зѣ(м)ли, або вѡдѣмъ произвести повѣ-лѣлъ; но самъ рѣкою своєю сѣтворилъ и ѡ(т) дхѣ свѣго в' него вѡдхнѣлъ (Острог, 1588 *Сур.* 3 зв.); а на концѣ всего иншо(г) створѣна, члѣка з' землѣ вѡдхнѣвши в' него Дхъ живота, на образъ и подо-бенство свое створилъ (Київ, 1645 *Собр.* 6); абѡвѣмъ Бгъ всемогщій, дшѣ животнѡроздмнѣю в' прѡдка нашѡго Адама вѡдхнѣлъ, на пѡли алѡ ролѣ Дамасковой (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 938).

2. *Перен.* (кому що) (*про дії Бога — надати*

комусь яких-небудь якостей, властивостей) вдих-нути, надѣлити: Хтѡ бѡвѣ(м) ѡразъ Сѣыхъ ѡцѡвъ прочитѣвши толмаченіе и вѣклады на тѣи Єв(г)л-скіи слѡва, явне не пороздмѣ(л), ижъ и прѣд) збавѣнною мѣкою // Сѣымъ оучне(м) дарѡванаа влѣдза, и по з мѣртвы(х) встаню вѡдхнѣнаа и(м) Дхѣ с(т). лѣска, дѣры бѣли ѡ(т)чѣсти (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 236-237);

перен. (про діяннѣ Божі — спрямувати когось на що-небудь) вдихнути: кому бы бгъ моглъ вѡдхнѣти правдѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 188 зв.); Але Бгѡ(м) вѡдхнѣными вѣроки, и ѡцѡвскими прѣклады бѣрзо ясными, и яковѣи бѣти мають тѣи котѡрыи ѡ(т) свѣтлости правдѣ ѡб'яснѣючи похѡдѣтъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 193); Якъ же тѣды ѡстѡбитъся освѣчо-ныхъ Бгѡслѡвцѡвъ Бгѡмъ // вѡдхнѣнаа наѣка, ѡ в' Бзѣ почѣтокъ маючихъ Бо(з)скихъ персѡнахъ алѡ осѡба(х), коли Никѡлаѣи и егѡ дрѣжина бѣрзо злѣи глѣпе злѣчаю(т) в' єди(н) почѣтокъ, нерѡжѡное мѡв-лю и рѡжѡное (Там же, 250-251).

ВОДѢНА *див. ОДѢНЕ.*

ВОДЯНИКЪ *ч.* Водяник. Вл. н.: васко водя-никъ (1649 *РЗВ* 125 зв.); з Ывано(м) Водянико(м), во(и)то(м) черѣни(ц)ки(м) (Житомир, 1650 *ДМВН* 192).

ВОДЯНЫЙ, ВОДЕНый, ВОДАНЫЙ *прикм.*

1. (*який стосується маси води або водного простору*) водяний, водний: тою дорогою Меньскою до // великого лѣса... тымъ... лѣсомъ... зъ дороги че-резъ боръ у круговину воденую (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 58-59); Приступъ кѡ замъкѡ... чере(з) ... ровъ воданы(й) (Володимир, 1552 *ОВол.* 3. 194 зв.); воденое мыто *див. МЫТО*; воденый путь *див. ПУТЬ*; подвода водяная *див. ПОДВОДА*;

(*який стосується водних запасѡв, ресурсѡв, уидѡв*) водяний, водний: записую... част подвѡря... и со всими... кгрунты землеными и водеными (Волко-виі, 1572 *АрхЮЗР* 8/VI, 385).

2. (*у складі ботанічних і зоологічних термѣнів*) водяний, водний: воданаа мѣта *див. МАТА*; ражу-ха воданаа *див. РАЖУХА*; ужъ водяный *див. УЖЪ*.

Див. ще ВОДНЫЙ.

ВОЕВАНЬЕ, ВОЕВАНА, ВОЮВАНЕ, ВОЮ-

ВАНЬЄ с. Воювання, боротьба: ратованіє, проти(в)-ле(н)є, воеванье (1596 *ЛЗ* 72); Троубы соуть бгонбс-ныи ап(с)тлы; пр(о)рци, и оучителѣ въселенъскіи: тѣи подѣнесли гласъ свои на оувесъ свѣтъ, оповѣдаючи битвѣ и воевана наше (Почаїв, 1618 *Зерц.* 39 зв.); Бореніє: Дрѣченье, траплѣнье, воюванье (1627 *ЛБ* 11); великие во(и)ска // неприате(л)-ские... напроти(в)ко звѣта(ж)цы... выхѣда(т)... абы... в покою порожіючи не ро(з)лѣни(л)са, и не почá(л) запоминати сла(в)ного... воювана своего (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.-75); сила во мнѣ до сегоднешнего дни трвáе(т) такъ ко воеванью яко и кѣ хоженію (серед. XVII ст. *Хрон.* 169).

Пор. **ВОЄВАТИ.**

ВОЄВАТИ, ВОЮВАТИ, ВЪЄВАТИ дієсл. недок. 1. (з ким, кого, проти кого, чого, проти, кому і без додатка) (*вести воєнні дії*) воювати: црѣ кото-ры бы хотѣль понти напротивъ иного цра воевати не ради(т) ли са перше (1556 -1561 *ПЄ* 286 зв.); а потомъ ими противъ хрестіянъ воюетъ, якожъ то есть напотужнейшая... сила Турецкого войска зъ оныхъ, которыхъ зовутъ яничарми (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1099); кды хотѣль протівко филистимланъ воевати... пана са раділь (поч. XVII ст. *Проп. р.* 218); Смотри, як спочатку діавольская хитрость през старших противъ Богу незвитяжому воюет и о Самого Христа Сына Божого кусился мовячи: поклони ми ся, все ти дам (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); Такъ якъ спартанского Кроля Лешнідеса, Котѣрый менже Крѣла воюоваль Ксерксеса шестьсотъ тѣлко зъ собѣю Рыцеровъ маючи, Впáль зъ ними ксерксово войско рѣбаючи (Київ, 1622 *Сак. В.* 40 зв.); Непріатель никѣли не переставаѣтъ воєвати (Вільна, 1627 *Дух. б.* 136); Ополчаюса: Пѣлкъ шикѣю, Воюю, дрѣчѣ, траплю, обѣзомъ стаю, обтѣчѣю (1627 *ЛБ* 152); пре(з) седмъ лѣ(т) потѣжне воевали, и мно́го корабе(и) своїхъ потратили, и ѣзброеныѣ жолнѣрѣ(в),... и вернѣлиса зъ великою ѣтра́тою до зе(м)лѣ своѣи (Київ, 1627 *Тр.* 666); Воюю bello (*Уж.* 1645, 60); якѣ ѣ тѣмъ ѣзна-ймѣль Дхъ стѣй; пре(з) оуста Іѣана стѣѣ; же то есть Вѣйскѣ; и обѣзъ цра Нѣ(с)ногѣ; котѣрыи воевали на земли; съ діавѣли; и прѣлестію мѣра сегѣ, и тѣи то Во(и)нове стѣи; звѣтажили діавѣла

и влáсти егѣ темныи (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.); Шве(д) воеваль (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); В тѣи чáсъ повѣдано црѣви, ижѣ Армѣніа протівъ емѣ се бѣрила котѣраа емѣ была подѣдана зготовáвши вѣйско, послáль тáмъ алексáндра, абы // воевáль зъ нѣми (серед. XVII ст. *Хрон.* 401-401 зв.); **воювати покою** — порушувати спокій: Єднакѣ всѣхъ преслѣдовáль Вáдачи ихъ зъ собѣю, Звѣлѣючи всѣхъ воюовáль Превдáчного Пѣкѣю (Київ, 1630 *Имнѣл.* 4);

(чим) (*битися зі зброєю в руках*) воювати : Hlan, obernisia, stan, zadiwisia, kotory woiiuesz Łukom, strełami, porochom, kuliami i meczem szirmuiesz, Bo tez rycere i kawalere peredtym bywali, Tym woiewali, od tohoz mecza sami poumirali (1648 *П. про Пот.* 200); **кто воюетъ мечѣмъ, кто мечемъ въюетъ ѣтъ мечá загибаѣтъ (згинѣтъ)** — хто мечем во-юѣ, від мечá і загине: а іѣ(с) рѣ(к)... петре вложи мѣчъ твой в но(ж)на. бо кто воюѣ(т) мечѣ(м) ѣ(т) мечá загибаѣ(т) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 243); схѣвáй мѣчъ твоѣй в пѣхѣви, абѣвѣ(м) кто мечѣ(м) въюѣ(т) ѣ(т) // мечá згине(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 34-34 зв.).

2. (кого, що; з ким, на кого, на що, проти кого, чим, за кого і без додатка) (*вести боротьбу*) воювати, битися, боротися, змагатися (з ким, за кого, проти кого, чого і без додатка): влáсне якъ плѣхи(и) а гѣлы(и) за збро(и)ного рыцѣра воевати, а проста(к) неѣчѣны(и) за мѣдрѣго орáтора ѣ(т)повѣдáти (Острог, 1587 *См. Кл.* 5); и ѣбмыслити здоро-во, прѣгладаючи, абы вра(г) по прѣ(ж)днѣ(мѣ) во-юючи(и), побѣрене вѣше ѣ це(р)кѣ гѣ(с)днѣ(и), рога не во(з)носи(л) и не глáль на бѣа неправдѣ зъ лѣстію помрачи(л)са, а исти(н)на дабы вѣсиала (Нового-род, 1592 *ЛСБ* 213); пото(м)ки егѣ до нашего повѣту лѣво(в)ского прише(д)ши,... по старѣмѣ звѣчаѣви своѣмѣ воюючи це(р)ко(в) до бѣды и до шкоды привѣда(т) (Львів, 1596 *ЛСБ* 297, 1 зв.); Вѣ той же светѣй собѣрѣной цѣркѣви вѣруѣтъ быти обѣцѣване не тѣлько тѣхъ, котѣрыє со Христѣмъ на небѣ царствуютъ, але и тѣхъ, котѣрыє тутъ на земли в // правдивѣй вѣре воюютъ, котѣрыє... себе спѣлне вѣспѣмагаютъ молитѣвами и заслугами (Вільна, 1608 *Гарм.* 181-182); понѣва(ж) Црѣкѣвѣ воевали, длá тѣго и пáмá(т) погѣбѣли. А Црѣкѣвѣ яснѣй сѣáе(т) (Київ, 1625 *Злат. Н.* 130. зв.); борѣса, воюю, борѣса (1596

ЛЗ 28); Слыха(л) ли еси нѣко(ли) в то(и) колысцѣ ро(с)ко(ш)ной колышѣчиса ѡ(т) мамы, или ѡ(т) тата. или па(к) ѡ(т) попа. ѡ то(м) словѣ павло(м) рече(н)ном я(к) дхъ мови(т) во(ю)еть на тѣло, а тѣло на дхъ. тые дрѣ(г) дрѣгоу протива(т)са. и борѣ(т)са ѡди(н) з ѡ(д)ны(м), доты, а(ж) которые зъ ты(х) звыта(ж)ство на(д) которы(м) прійме(т); или тѣло на(д) дхо(м) или дхъ на(д) тѣло(м) (п. 1596 *Виш. Кн.* 252); зачи(м) до того одного костѣла налѣжать такъ тые котѣрыє тоутъ еще на томъ свѣте по(д) хороугвою хѣга стоахи в смертѣльномъ тѣлѣ с шатаномъ, // с тѣломъ и(з) свѣтомъ воюють, и напото(м) воевати боудѣтъ. яко и тые котѣрыє пренѣсени южъ до нб(с)ны(х) радостей, яко звыта(ж)ци всѣ(х) непріѣтеле(в) ликоуютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 162-162 зв.); Не слухай же тых баламутовъ, которые... на вѣру святую не словом божим, але мечемъ воюют (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56); ипругно, ас, воюю, борю, побораю (1642 *ЛС* 228); а то ли зъ оулѣмности наѣеи лѣдскои, частокро(т)не до Адверсарѡв(в) преречѣны(х) бѣгаемоу, и ѡны(м) протѣвко самѣмѣ Бгѣ прѣ(з) грѣхи спрѣсныє воевати допомагаемоу (Київ, 1648 *МКСВ* 346); *Образно:* звѣзды не воюють протѣву слнца (Почаїв, 1618 *Зерц.* 29 зв. нenum);

(проти кого) протистояти (кому): Трѣтяя сіла естъ абы моу(ж)не и смѣле мѣгль воевати проти(в)-ко ис пріѣтелемъ дѣшнымъ, то естъ свѣтѣ, тѣлѣ, и діаволѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 14);

(з ким) не підкорюватись (кому), (*бути неслухняним*) не слухатись (кого): ѡ(т) рожества зара(з) з бгомъ вьюемъ, и ѡнъ тыжъ намъ войноу готоуетъ, и на(с) всѣ(х) за непріѣтеле(и) роздѣбѣтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 190 зв.).

3. (кого, на кого, що і без додатка) Завойовувати, підкоряти (кого, що): тими разы Казаки наши, пришедчи з невести на люди его, которые шли до Москвы воевати, на кайры вдарили и двадцати челоуеков до смерти забили (Вільна, 1541 *AS IV*, 296); цѣсаръ,... воюючи околицу... привлащаль богатства много до костела (1582 *Посл. до лат.* 1130); а якъ пѣрше на грѣки, // такъ и на йны(х) мече(м) ...воюеть... и всѣкое колѣно абы са мѣ... поклонило ро(з)майтыми... подарками, ѡбѣтницами

про(з)бою..., кáраньє(м)... чере(з) послѡ(в) и слѣ(г) свои(х) оурадѣ дѣхо(в)ного и свѣцкѣго приводи(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 35-35 зв.); Яко отпал старший небесный аггль Сатана, з многими аггелы уподобляючися Богу вышнему, и на тоє мѣсце вступил земный грубый челоуѣкъ, на которого отступник Сатана завжды воует и многих на погибель приводит и смертю забиваетъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Єдиногo... дна показѣлса мѣ дѣхъ той... Если хѣчешъ абы(м) та бѣльше не воіовѣль, не поклонѣйсѣ образѣ томѣ, а я ѡ(т)стѣплю ѡ(т) тѣбе (Київ, бл. 1619 *О обр.* 29); .Велікій Владімеръ Всеволодовичъ воевѣль ѣракію Пѣнство Царигорѣдское (Київ, 1623 *МКСВ* 70); двѣ бовѣмъ были Воеводы... дрѣгій ѡ(т)шѣль на Бѣлгары воевати, зъ котѣрыми маючи бѣтвѣ, порѣжонымъ zostѣль (Київ, 1627 *Тр.* 667); орругно, воюю, поборяю, навѣтую, облягаю (1642 *ЛС* 293); того не машъ и не буде(т) што бѣ ѡни мѣли царики тата(р)ские побрата(в)-шыся з на(ми) православѣную русь и вѣру нашу воева(т) (Чигирин, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 33, 1);

(що) знищувати: ты(ж) при(т)ча або подобѣнство ѡ великои вечери а ѡ сотвореніи столѣпа або вежѣ и ѡ црїи которыи то малъ воевати (1556-1561 *ПС* 283);

(що) спустошувати, плюндрувати: которые то добра якобы на насъ... правомъ кадуковымъ припали с тых причинъ. иж позванный якобы зъ зрайцою... речи посполитое Наливайком над заказане покой посполитый взрушиваючи, по колко кротъ панства цесара Турецкого воеваль (Варшава, 1597 *ЗНТШ XXXI—XXXII*, 27); а татарове... Краковъ спалили и до Сленска пришли, а подѣ Врославлемъ вернулись, а другіє великую Полщу воевали (поч. XVII ст. *КЛ* 73);

перен. (на кого, що, проти кого) (*шкідливо діяти, впливати; гнобити, нищити*) спустошувати (кого, що): учить насъ Христосъ, якъ сегосвѣтного прятаня не прятати, чомъ воуетъ на сердце и на душу нашу, и журачи померкаетъ сердце и розумъ нашъ (XVI ст. *НС* 92); страннык сы и нас странныками зовет и учит... от пожадливыхъ телесныхъ, которые воюют на душу, отбѣгати (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 183); Товаришъ естъ дѣши тѣло, по злѣчѣ-

ню, але шкодливый, понева́жъ воюе́тъ на ню с по́хот'ми грѣха,... и дла того непри́атель назива́ет-са (Почаїв, 1618 *Зерц.* 23 зв.); Изба́ви на́съ ѡ(т) второ́го лѣка́во́го вра́га, тѣла́ мо́его грѣхолю́биво-го, Ибо́ и то́й вра́гъ на ду́шѣ мою́ вѣю́е (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.);

(на кого, що) робити нападкы (на кого, що), обвинувачувати (кого, що у чомусь): Кто имае́тъ воевати (*в рук. воувати — Прим.вид.*) на выбранны Божіи? (XVI ст. *НС* 194); Прійде́те(ж) кѣ́ сїо́нѣ... оужасне́теса и оуслабѣ́(и)те ѡ(т) оумыслѣ́ своего, оупи́те са не вино́мъ, але́ дѣо́(м) пока́ніа, вѣспоми́наючи, и(ж) всѣ́(х) мно́зтво, кото́ріе воюю́(т) на го́рѣ сїо́нѣ, не ѡсто́а(т)са (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 226);

(*нечесно вести релігійну полеміку, дискусію; лицемерити, обманювати*) воювати, боротися: Не явно ли е́сть всѣ́м смы́сленным, яко́ тот е́сть шы́рый лга́рь и отщепенец, кото́рый на правду воюе́т, ни еже́ “ей, ей“, ни еже́ “ни, ни“ глаголет, но от неприязни изли́шнее молви́т! (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 167); Униты, якѣ́ ужъ, лествѣ́ жало́м воюю́тъ, Манѣ́ю мо́цнѣя, благо́честіе псу́ють (Слуцьк, 1616 *Укр. п.* 221); А Лати́(н)ницы и сѣ́ тѣ́мъ проти́вными рѣ́чи оусилѣ́ются оуказа́ти, и не встыда́ются проти́в та(к) ясно́и пра́вды вою́ючи (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 217); отступни́кове слова́ тѣ́и опу́стили, кото́рыи на́мъ даю́тъ то́е, ижъ неупорне́ и не зѣ́ своего умы́слу, што́ е́сть спо́лно́го всѣ́мъ и еди́ной особѣ́ не позво́ляемо́; а отступни́комъ даю́тъ то́е, абы́ проти́ву пра́вды не воевали́ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 439).

Див. ще ВОЕВАТИСЯ.

ВОЕВАТИСЯ *дієсл. недок.* (з ким) (*вести війну*) воювати: Гетманѣ́ коронны́и с козака́ми са воева́ль (1509-1633 *Остр. л.* 130 зв.); Владисла́въ III мла́дъ на кро́левство бы́ль взя́тъ Уго́рское; онѣ́ турки ко́лко разѣ́ громи́ль и бы́ль прися́гль сѣ́ турками́ не воевати́ся (поч. XVII ст. *КЛ* 74); Если́ онѣ́ бѣ́жій снѣ́, нехай со́бѣ́ в не́би панде́тъ, А з нами́ и пекло́мъ нехай ся́ не воюе́тъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 27);

(з ким) битися, боротися: А гди́жъ онѣ́ чело́вѣкъ, то́ ся́ его́ не бо́ю. И бѣ́дѣ́ ся́ з нимѣ́ мен́жне

воевати, хочѣ́ бимѣ́ мѣ́ль и по́ле програти́ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 27).

Див. ще ВОЕВАТИ.

ВОЕВНИКЪ ч. Вои́н: не то воевни́къ або боевни́къ, хто́ ся́ у войску́ бѣ́еъ, але́ то чо́ловѣкъ, хто́ лю́дьми справу́е до́бре (Київ, 1573-1579 *АСД I*, 153); во́евни(к) па́ве(л)... //...причи́ни(л) приса́гоу (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 202—203); В то́й битѣ́вѣ́ ко́нь е́сть тѣ́ло, а дѣ́ша е́здець и воевни́къ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 28 зв.); Найпреднѣ́йшою брон́ею ры́цера и воевни́ка до́брого́, е́сть зѣ́ глѣ́бокихъ вы́дтрно́стей ср(д)ца́ валкѣ́ то́чити зѣ́ дѣ́аволо́мъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 239); Прѣ́то те́жъ со́ромѣ́ знести́ не мо́гдчи Блѣ́гоче́стіа преслѣ́довца́ и воевни́къ, до́ Латинѣ́ ѡ(т)ко́ла пришо́ль бы(л), оутѣ́къ (Київ, 1627 *Тр.* 397).

Див. ще БОЕВНИКЪ, ВОЕННИКЪ.

ВОЕВОДА, ВОИВОДА, ВЪЕВОДА ч 1. Вое́-начальник, вое́вода; ге́тьман: Та́къ же́ и то́тъ воево́да кото́ры(и) Пе́рскій припрова́дилъ бы́ль жо́лнѣ́ре,... тѣ́а́рь закрѣ́вши, же́ зѣ́ та́къ мно́гихъ ти́сачей ма́лѣю оуве́ль ли́чбѣ́, зе́ всты́домъ вѣ́ свою́ ѡды́шѣ́ль сто́ронѣ́ (Київ, 1627 *Тр.* 663); ѡ́ныи не́збѣ́жники́ве та́мъ сто́а́чи́и и на Бо́лгары́ войнѣ́ подне́сти на́ра́дили́са́ и намо́вѣ́ оучи́ни́ли, два́ бо́вѣ́мъ бы́ли Вое́воды,... дре́гій ѡ(т)шо́ль на Бо́лгары́ воева́ти, зѣ́ кото́рыми ма́ючи бѣ́твѣ́, поро́жѣ́нымъ зо́ста́ль (Там же, 667); Архіма́гирь: Ста́рѣ́йшій Пова́роу(м), Кѣ́х-мистрѣ́, ма́йсте(р) кѣ́харѣ́(м), або́ Вое́вѣ́да во́йска, ге́тманѣ́ мѣ́жебѣ́(ц) (1627 *ЛБ* 181).

2. (*урядник, що представляє найвищу місцеву владу*), вое́вода, пра́витель, намі́сник: и́ на со́н'ми́ща(х) бо́удоу(т) би́ти васѣ́, а́ и пере́(д) вое́воды́и пере́д црѣ́ бо́удоу(т) вѣ́дити васѣ́ дла́ мене́ на свѣ́до́цтво́ имѣ́ (1556—1561 *ПС* 180); Е́пархѣ́,... дра́дни(к) на(д) по́вѣ́то(м), пре́ложѣ́ны(и) на(д) кра́йно́ю, то́(ж) и вое́вѣ́да (1627 *ЛБ* 204);

перен. (про духовну особу вищу за саном або авторитетом) верхо́вод, про́відник, про́водир: и́ рекль і́с ко́ прише́(д)ши(м) на́ него́ архі́ере́шѣ́мъ и вое́вода́мъ цр́ков́нымъ и кѣ́ ста́р'шимъ́ яко́бы на ро́з'бо́йника́ при́шли е́сте́ изѣ́ ѡро́ужі́емъ (1556-1561 *ПС* 332); Вели́кій оучи́те(л) ге́рони(м) называ́еъ́ его́ [моисе́я] вѣ́вѣ́до́ю и прѣ́ши(м) з по́усте́(л)ни́-

ко(в), и са(м) ѿ(т)ць его захарїа ѿ великой его гбд-ности пророкѹючи та(к) ѿ не(м) мови(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 249);

(про правителя небесних сил, ангелів) вождь: И в' кождомъ порад'кѹ, и полѹку ихъ, поставилъ над' ними старѣишиною и воеводѹ; таковыи порадокъ оустановилъ в' нихъ: абы кождыи хбръ аггльскый, пребывалъ въ своѣмъ предѣлѣ, и замѣрен'ной свѣтлости (Почаїв, 1618 *Зери.* 3); Вѣрѣ, панянько, не естемъ я змиева рода, Але естемъ Архаггль, з нба воевода (I пол. XVII ст. *Рез.* 180); Гей панове воеводи, ти пане Трубаю, И ти Венеро, што я для того васъ до себе волаю, жебисмо зажили яковой поради, Щобъ з Хр(с)товою дшею аггли не оучинили зради (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 19); Што ся наконецъ ткнетъ слова "гетманъ", "воевода" albo "князь" и "вожъ", не толко Петрѣ тыи тытулы маеть, але и другии всѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 458); Радуйтеса Чинюначалници,... Воеводове Нб(с)-ныхъ Герархїи (Чернігів, 1646 *Перло* 41 зв.).

3. (у Польському королівстві і Литовській державі — намісник короля або великого князя) воевода: Воеводе киевскому князю Ивану Львовичу Глинському (Вільна, 1506 *АЛРГ* 119); позывал есми Єе Милости... за жалобою слѣжебника княза воеводы... Троцкого (Луцьк, 1546 *AS IV*, 458); ясне а вы(с)це ве(л)мо(ж)ны(м) пно(м) воевода(м) пно(м) ...староста(м) и по(д)старосте(м)... мы смирены(и) Арсени(и)... со бл(с)вение(м) бжи(и) проси(м) (Стратин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); воевода киевски(и) пвстилъ корованъ... стороною отъ дороги звыклое (1552 *ОКан.* 3. 19); жаловал... Ме(л)чи(ц)ки(и) ѿ(б)тяжливѣ на... Мацевича, его м(л) княж(и) воеводы Кие(в)ского, наме(сть)ника ви(л)ского (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); повинѣ(н) бы(л) па(н) воевода... вси кгру(н)ты жо(р)нишьские... спо(л)на подати (Брацлав, 1595 *ЛНБ* 5, II 4043, 36); А в том часѣ наступилъ сейм у Варшавѣ, на который воевода киевскій з великою потужностю приѣхалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37) Передо (м)ною Яндшо(м) з лого(и)ска тышъкевичомъ воеводою и Єнерало(м) зе(м)лѣ Киевски(х)... Панъ Янъ хлебо(в)ски(и)... // чини(л) ѿповѣданъе (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2-2 зв.); пе(в)ная на(с) вѣдомость

за(и)шла... ѿ(т) пана Киселя воеводи браславъского (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12); панъ воевода ѿськольски(и)... кдпѣцѣвъ наши(х) въпере(д) забравъ (Переяслав, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 38);

(посада як символ великої влади або ознака приналежності до представників привілейованих верств суспільства) пан, воевода, владика, начальник, керівник: понѣже и лѣкаръ такъ тѣло на пришлый часъ заховаетъ, кгда неоулѣбный члоно(к) о(т)тинаѣ(т). и воевода кгда єдностаїне згбдню злою мысль в' распороше(н)є приводи(т) (Острог, 1598 *Отп. КО* 14 зв.); Єсли воевода хтѣ, Єсли преложбный якїи або хто ѿ(т) велмѣжны(х) панѣ(в) и Кназей, если и са(м) Царѣ корѣнѣ нѣсачїи а негѣднѣ приступаетъ, вспыни и заборони, бо(л)шѣо ты на(д) нѣго маѣшь владѣз (Київ, бл. 1619 *АзВ.* 301); Кѣситъ ѿна и Княжа(т), спѣлъ з' и(х) Кнагїнами, Громѣди(т) Кашталѣно(в), і з' Воеводами Подтинаѣтъ твѣрды дѣбы Васѣнскїи, И высокїи дрѣва, Кѣдры Ливѣнскїи (Київ, 1622 *Сак. В.* 50); Бо якъ бѣдѣчи хто оубѣгимъ, чїинитъ себе воеводою, або иншимъ котѣрымъ Преложбны(м), лицѣмѣрни(к) єсть (Київ, 1637 *УС Кал.* 64); Ной трї сыны мѣ(л) ѿ(т) того на трое людѣ роздѣле(н)ни, с пе(р)ваго сна з' аѣта пошли кролеве княжата кашталїи воеводи, з второго з' сима пошли патрия(р)хи, владики и всѣ дхѣвнии: а с третьего котораго звано Хамъ с того пошли людѣ про(с)тии (серед. XVII ст. *Луц.* 529).

4. (титул правителів Молдавського князівства та їх синів) воевода: милостїю божїєю, мы стефан воевода, господарь земли молдавской, знаменито чиним ис сим листѣм нашимъ въсьм, кто на немъ възрїти или его чтѣчи дслышитъ (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259); Иѣ але(к)са(н)дрѣ мл(с)тию божию воевода господа(р) землѣ молдавскихъ (Хуші, 1558 *ЛСБ* 27); Аѣ бо što mi řečet Štefan vujvoda? (1571 *П. про воев.* 416); Ѡ ти(и) ли(с)ти... что є(с)тѣ ваша м(с) просили ѿ(т)слали(с) ваши(м) мл(с)тѣ(м): до є(г) мл(с)ти симѣшна воево(ди) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 371, 1); Подкова, воевода Волошскїи, доросши лѣтъ своихъ, низовыхъ козаковъ набравши, Петрыла воеводу Волошского зогналъ, а самъ на воеводствѣ осѣлъ (поч. XVII ст. *КЛ* 76); га(л)ка ѿкру(г)-

лая з на(д)писо(м) Ію(н) Алекса(н)дра воеводы мо(л)давского (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 4).

5. Вл. н.: а ѿдного вола... в по(д)дано(г)[о] его на (и)ма у Семѣна Воеводы,... в оборѣ... засталъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 125).

Див. ще **ВОЄВОДЬ**.

ВОЄВОДИНА, ВОЄВОДИНАЯ, ВОЄВОДИНАА ж. Дружина воеводы: про то я... воеводина Волынская, чиню явно и визнаваю тым моимъ тестаментомъ, кому бы то ведати належало,... если-бы... часть смертелный на мене пришлоъ,... полежаю душу мою во Троици славимому Богу (Сільце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 29); На Волынь понесъ Масло... // до пана крайчого... // до городничого Виленского... до воеводиное Витебское... до старостиное Ковенское (1563 *РИБ XXX*, 686-688); па(н) анѣдре(и) тимофеевичъ ѿбтежливе жалова(л) ...на его м(л) пна матеря лешневского ро(т)мистра его королевско(и) м(л), которы(и) на се(с) ча(с) во (и)ме(н)ю еє м(л) кнегини богѣшово(и) корецко(и) воеводино(и) во(л)ы(н)ско(и) то(р)говици лежу має (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 88); В мѣстѣ(м) всего доброго ѿпри(и)ме зычливая Єлисавета Могилина пж(ж)да воеводиная зе(м)лѣ мо(л)да(в)ское (Устя, 1612 *ЛСБ* 438, 1); ознаймуемо..., иж приточилас перед нас... справа... межы воеводичомъ рускимъ ...воеводиное руское сыном..., а Еремияшом Корибутовичем-Вишневецкимъ... о забране, посягнене и привласчене собе... кгрунтовъ (Варшава, 1635 *ЧИОНЛ XIV-3*, 148); Воеводинаа (Уж. 1645, 39 зв.); долгѣ тысячи(и) чтыро(х), котрые церкви божо(и) о(д) такъ давного часѣ... позычи(л)... воеводино(и) подолско(и) и до того часѣ не о(д)даєтъ (Львів, 1647 *ЛСБ* 1043, 77); урожоны(и) его м(л) панъ Шасны(и)... слуга еє м(л)... воеводино(и) виле(н)ско(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 192); Воеводина. Palatina (1650 *ЛК* 434).

ВОЄВОДИНСКИЙ *прикм.* Те саме, що **воєводинъ**: Тыє... люди ви(н)ны нево(д) воєводинъ тагнѣти на ѿзерѣ замъковомъ... а ѿловы // сѣ свое(и) ѿтъчи(з)не ѿ петро(в)цохъ кѣ воєводи(н)ские тамъ же и кѣ погребомъ(!) за деснѣ ѿ ловы жѣ... ходити (1552 *ОКЗ* 43 зв.-44).

ВОЄВОДИНЪ, ВОЄВОДЫНЪ *прикм.* (який

стосується воеводи або належить йому) воеводин: Мы с того листу пана воеводина и с того тежѣ, который от того москвитина до пана воеводы киевского писан, копей казали списати (Краків, 1532 *АрхЮЗР* 8/V, 7); нехай лист сѣдовый пана воеводин князь Кошерский положить (Львів, 1537 *AS IV*, 86); ѿ воротъ замъковыхъ воеводиныхъ стерегутъ сторожи два (1552 *ОКЗ* 37); многие люди, Его м(л) кнѣзя воеводыни сѣна кося(т) (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18); Жаловаль передъ нами бояринъ Миколаевский... на подданого его милости князя воеводина, Куца, съ Кланятичъ (Мстишин, 1570 *АрхЮЗР* 6/1, 73); Воеводинъ (Уж. 1645, 31); кляш-то(р) заложено ѿ воеводино(м) дворѣ на стрѣлници (серед. XVII ст. *ЛЛ* 177).

Див. ще **ВОЄВОДИНСКИЙ**.

ВОЄВОДИЧОВАЯ ж. Жінка воеводича: Маєтъ еє милость, пани воеводичовая, тотъ манастырѣ... сама держати (Клевань, 1535 *АрхЮЗР* 1/1, 476); тоє имене... маєт быти вѣчне в держанью ѿ тѣтки моеє, Єа Милости панєє Миколаєвое Сопежиное, воеводичовое Новгородское (Камінь, 1571 *AS VII*, 386); Особливе цын и мѣдъ по еє милости панєи воеводичовой при манастыру осталая (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 297); янѣ кле(м)бовъски(и) пленипоте(нт) панны тешфили лесчи(н)ское ...Пане(и)... воеводичовое... дѣди(ч)ки ме(с)та ле(с)чина (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 132).

ВОЄВОДИЧЪ, ВОЄВОДЫЧЪ ч. Син воеводи: Ино мы ѿ том до воеводича Рѣского мечного краковского писали (Краків, 1525 *AS III*, 275); па(н) рома(н) васи(л)єви(ч) ма(р)ко(в)ски(и)... ме(л) за собою в ма(л)же(н)стве до(ч)ку пна ѿедора гараина земенина ве(л)можны(х) пно(в)... воеводичо(в) виле(н)ски(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 36); его мл(с)тъ кнѣзь яхи(м) коре(ц)ки(и) воеводи(ч) зе(м)ли во(л)ы(н)ское (Люблін, 1591 *ЦДІАЛ* 181, 2, 105, 3, 1); Иванъ Волоото(в)ки(и)... со(з)на(л)... и(ж)... ѿ(т)не(с)лѣ есми по(з)во(в) десе(т)... до ме(с)та Паволочи писанье в жалобе (вел)можни(х) еє мило(с)ти пнеє анѣны хо(д)кевичо(в)ны кня(ж)-ны Коре(ц)кое яко дѣди(ч)ни а его м(л) княжати Яхима Коре(ц)кого воеводича во(л)ы(н)ского яко ѿпекѣна на(и)вышѣшо(г) еє м(л) (Житомир, 1609

ЦДІАК 11, 1, 5, 3); 15 сосено(к) п(н) пе(тр) воеводи(ч) мо(л)давски(и) дарова(л) ѿ(т) ты(х) внесены в це(р)ко(в) з ѿлицы хлопо(м)... зло(г) 1/8 (Львів, 1627 ЛСБ 1051, 3 зв.); Мы Петръ Могила, воеводичъ Земель Молдавскихъ... умыслили есмо Братію новопостриженную для пильнованья наукъ особно въ томъ же Монастыру нашомъ Печерскомъ // фундовати (Київ, 1637 ОЛ 25-26); Воеводичъ, Palatim Filius (Уж. 1645, 39 зв.).

ВОЄВОДКО ч. Вл. н. Фентій Воеводко (Дермань, 1645 ВІАС II, 264).

ВОЄВОДСКИЙ, ВОЄВОДЪСКИЙ *прикм.* Воеводський: а такъ намъ Грышко Лучичъ зъ братею своею... навъпоминалъ... подъ зарукою господарскою и воеводскою не однокротъ, передъ людьми добрыми намъ заручалъ, абыхъмо съ тое нивы ихъ, дворъ нашъ знесли (Овруч, 1551-1559 АрхЮЗР 3/1, 324); которы(и) же то кви(т) за подобаньемъ и очевисты(м) При(зна)н(е)мъ и Про(з)бою ... Пна чашника бра(с)лавского А за приня(т)е(м) наши(м) судовы(м) ѿве(с)... слово в слово до книгъ земъски(х) воево(д)скихъ... е(ст) ѿписа(н) (Вінниця, 1623 ЛНБ 5, II 4058, 36 зв.); Янѡшъ тишъкевичъ з лого(и)ша воевода и енераль земълъ Киевъски(х) Житомиръски(и)... Панѡ михалу лозъце... владзею ѿрядѡ мое(г) воеводъского Приказѡ абы вм(л) за симъ позъво(м)... передо мъною... //...самъ ѡбли(ч)не ... сталъ (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 139-139 зв.).

ВОЄВОДСТВО¹, ВОЄВОДЪСТВО, ВОЄВОДЦТВО, ВОЄВОЦСТВО, ВОЄВУДЪСТВО с.

1. (*посада воеводи*) воеводство: дай Пане Боже, абых я слышала и видела Вашѡ Милост брата моего милого в рыхломъ часѡ на веншихъ достоинствахъ, абы Ваша // Милост ехал на якоѡ воеводство (Павловичі, [1557] АС VI, 20-21); Што(ж) ми за пожито(к). с того гѡлоса кроле(в)ства ка(н)цле(р)ства алъбо воево(д)ства; коли а снѡвство бѡїе страчѡ, бе(з)смѡр(т)ны(и) титѡлъ (1599-1600 Виш. Кн. 210); Видимо И щось бо(л)шого, То естъ, Маестатъ в(ш) К(р) м(л) яко ра(и) бѡжи(и) розмаиты(х) Народо(в) древы ѡквѡчены(и). Межи котрыми Напро(д) ро(с)ски(и) достоинства. Мѡсць Сенатор(р)скихъ воево(д)ства, Кашталяне, И инъши(х)

Преложеньствъ На собѡ въ(р)не Нося(т) (Львів, 1609 ЛСБ 421, 3); тую унѡю зъ вѡковъ залецають каждому слѡпые вожове, и хто зъ нею шлюбъ возметь, достанетъ або уряду, албо имения, албо шляхецтва, любъ тыжъ и воеводства (бл. 1626 Кир.Н. 14); meddix, воево(д)ство, нача(л)ство (1642 ЛС 265); **на воеводствоѡ осѡсти див. ОѡЪСТИ.**

2. (*адміністративно-територіальна одиниця*) воеводство: есмо дали воеводство Киевское пану Юрью Михайловичу Монтовтовича отъ насъ держати (Краків, 1507 Любав., дод. XIV); И просил мене... княз Роман, абых я з ѿрядѡ моего, воеводства Киевского ѡ то листом моим навъпоминѡл (Київ, 1558 АС VII, 38); приказуе(м) абы есте пере(д) судо(м) наши(м)... кгда пора(д)ко(м) звы(к)лы(м) та(я) справа з реѡ(ст)ру в которо(м) ко(л)ве(к) воево(д)стве киевско(м) во(л)ны(н)ско(м) албо брасла(в)ско(м)... припадае(т) ѡбли(ч)не... станули (Вінниця, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 142); Я, Ле(в) Богушови(ч) Лукоши(н)ски(и), во(з)ны(и) енера(л)ны(и) воево(д)ства Кие(в)ско(г)[о]... со(з)наваю ты(м) мои(м) квито(мъ) (Черниця, 1609 ДМВН 148); то(т) во(з)ны(и) коро(н)ны(и) не може(т) реляции в праве тѡто(ш)не(м) со(з)нава(ти) абы были во(з)ные шля(х)тичи в то(м) воево(д)стве ѡсѡлеме што для велю причи(н) по(т)ребно (Кременецъ, 1614 ЦДІАЛ 765, 1, 22, 1 зв.); Спи(с) и(х) м(л) Пано(в) шляхты ѡбывателе(и) воево(д)цтва во(л)ны(н)ского (Луцкъ, бл. 1627 ПВКРДА 1-2, 253); На вряде кгро(д)ско(м)... передо мъною Яномъ тѡ(р)чиновичо(м) намѡстѡникомъ воеводства че(р)ниговъского... Стефанъ томашевъски(и)... доброво(л)не зозналъ (Чернігів, 1637 ЛНБ 5, II 4061, 125); панъ Модлише(в)ски(и)... пере(д) нами, ура(д)никами воево(ц)тва Кие(в)ского, ѡповѡди(в)шыся, и по(в)торе се проте(с)това(л) (Житомирщина, 1638 ККПС 182); приточилася справа з реѡстрѡ сѡдово(г) ...за росписомъ рокѡ на ремисъсахъ воевѡдства че(р)ниговъского в рокѡ прошѡломъ... сѡжоныхъ (Люблін, 1647 ЛНБ 5, II 4069, 147); ѡблята ѡниверсалѡ ѡ(д) ве(л)мо(ж)ного... Воеводы Киевскаго до и(х) м(л) Пано(в) ѡбывателѡвъ Воево(д)ства Киевского писаны(и) (Житомир, 1650 ПВКРДА II-3, 73).

ВОЄВОДСТВО² с. (*керівна роль когось*) провід,

керівництво: И было чомѣ са дивовати знаменитомѣ Воеводствѣ Вл(д)чцы нашеи Бѣи такъ, же и малыи дѣти, и невѣсты пѣдомъ великимъ шли на варвары, и межи самыи жо(л)нѣре непріате(и) своихъ выпадали, и такъ великое забойство варваромъ чинили, якъ великого немѣжнаа естъ рѣчь и слѣвомъ пораховати (Київ, 1627 *Тр.* 662).

ВОЕВОДЧИЧЪ ч. Вл. н.: помененый был сад ведлугъ выналѣзку и шацунку мужови громады Дерманское Фентию (sic! — *Прим. вид.*) Воеводчичу за певную суму пѣнезей золотых полских семдесят (Дермань, 1638 *ВИАС* II, 260).

ВОЕВОДЪ ч. Те саме, що **воевода** у 4 знач.: М(и)л(о)стію б(о)жію ми Богдан Воевод г(оспо)-д(а)рь земли Молдавської (Ясси, 1508 *ДВВ* I,2); Іо арѡ(н) воево(д) бжїю мл(с)тію г(с)п(д)рь земле мѡ(лдв)скои (Ясси, 1591 *МЭФ* фотокоп. 63); Радѣл михнѣя воево(д)... Господа(р) Земли молъда(в)скои (Ясси, 1617 *ЛСБ* 403).

ВОЕВОДЫНЪ див. **ВОЕВОДИНЪ**.

ВОЕВОДЫЧЪ див. **ВОЕВОДИЧЪ**.

ВОЕВОДЯНКА, ВОЕВОДАНКА ж. Дочка воеводи: Я... княжна Острозская, крайчиная Великого Князства Литовского... воеводянка Смоленская... малжонку моему... вси имена мои... записую (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 353-354); воеводянка Смоленская (Овруч, 1595 *АрхЮЗР* 6/1, 244); до по(з)вѣ... выданого еѣ мл(с)ти... воеводя(н)це тро(ц)ко(и) (Кременецъ, 1605 *ЛНБ* 103, 20/Id, 1989, 102 зв.); воеводанка. *Filia Palatini* (*Уж.* 1645, 39 зв.).

ВОЕВУДЪСТВО див. **ВОЕВОДСТВО**.

ВОЕДИНО, ВЪЕДИНО, ВЪЕДИНО присл. Разом, до купи, воедино: іс хотѣлъ за люди вѣмерети и не толъко за люди але и жебы тыжь сны бжїи розогнаныи зобраль воедино ѡ(т) оного пакъ дна оурадили абы его забили (1556-1561 *ПС* 399); Тыѣ всѣ пора(д)ки въ страсти распатїа своѣго едіно-ро(д)н (*пошк.* — *Прим. ред.*) // бжїй гѣ нашъ іс хс воедино събравши, прїемлетъ всего вѣмѣни на обновленїе (Острог, 1588 *Сур.* 5 зв.- 6): двѣ натурѣ божества и челоувѣчества во едино злучившися, посполу терпѣли (1603 *Пит.* 41).

ВОЕННИЙ див. **ВОЕННЫЙ**.

ВОЕННИКЪ, ВОЕННИКЪ ч. 1. (*той, хто займається военним ремеслом*) воїн: еще еси ко(н)-фак(т)толюбець... еще еси млѣкопїй. якоже ты хочешъ бѣдѣ вое(н)ника бѣючогоса и борѣчогоса, оу ци(ц)ки матернее до(ма) сидачи, ро(з)сѣдити (п. 1596 *Вишн. Кн.* 249 зв.); Боритель: Запасникъ, военни(к) (1627 *ЛБ* 11); Таковая помо(ч) котораа стала-са Хр(с)тіанѡ(м) ѡ(т) всеісїлной Воеводы Бгѡмѣре, нетѣлко врагѡвъ военниковъ оупадокъ прѣд Греки справила, але и воеводѣ Скійѣского в затрвоженїе и вонтплївость впровадила (Київ, 1627 *Тр.* 660); военникъ *bellicosus* (I пол. XVII ст. *Своб.* 19);

2. (*той, хто веде боротьбу за що-небудь або з ким-небудь*) борець: Такимъ же абовѣмъ на весь свѣтъ военникомъ зъ владзою отпушенья грѣховъ и зъ упевненїемъ звѣтязства надѣ бронами адовыми, посланный былъ отъ Христа Бога, рыбытвъ Андрей, братъ Петровъ... // ...и всѣ иншіи апостолове (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 410-411).

Див. ще **ВОЕВНИКЪ**.

ВОЕННИ див. **ВОЕННЫЙ**.

ВОЕННИК див. **ВОСНИКЪ**.

ВОЕННЫЙ, ВОЕННИЙ, ВОЕННІ, ВОЕНЬ-НИЙ, ВОЕНЬНЫЙ, ВЪЕННЫЙ прикм. 1. (*який стосується війни, призначений для війни, военных дій*) военный: нехай бы ѡни в домех... поготовѣ мешкали и кони мели в себе сытыи, а зброи чисты и спижѣ военнѣю, што на войнѣ мети прислѣшит (Краків, 1539 *AS* IV, 202); Еще жъ взяли есмо... инъшого народѣ военного не мало (Єсківці, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043, 25); вша мило(ст)... збро(и)но з стре(л)бою и ро(з)нымъ ѡру(ж)емъ вое(н)нымъ яко проти(в) непріятеля по(с)торо(н)него... наеха(в)ши на дво(р) его м(л)... в то(м) дворѣ слугъ ... позби-ва(л) и порани(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 23); Не иначе(и) и оучїнки наші, которые соу(т) якъ коулѣ военные, такъ бовѣ(м) з натѣры своѣи та(ж)кіѣ соу(т), же завше до землѣ тагноу(т)са (поч. XVII ст. *Проп. р.* 231 зв.). военнї (I пол. XVII ст. *Сем.*, 36); В наоуце тыжь вѣенной не(х) бѣде(т) цвичѣный (Київ, 1622 *Сак. В.* 49); Орѣжїѣ. Брѣнь военнаа (1627 *ЛБ* 164); пра(e)liaris, ратни(и), вое(н)-ни(и) (1642 *ЛС* 326); Мѣла бѣнаа црца вѣзовъ военныхъ бѣстрихъ... велми мнѣго (серед. XVII ст. *Хрон.*

459 зв.); Чого всего места поблизше украинные... през додаваня апъпаратов военных, бунтѡв и рад таемныхъ чыненя, ребелизантом козаком помощью были (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 426).

2. (який стосується війська, військової справи) військовий: Повин(н)и мешчане на службѣ вое(н)нѡю є(з)дити збро(и)но при воеводе (1552 *ОКЗ* 37 зв.); Я... службу земскую... за(в)жды службы(л) и заступоваль до ка(ж)дое потребы вое(н)ное (Луцьк, 1560 *ЦДІАК* 223, 1, 2, 1); жо(л)нере и слѣги всѣ которые бы слу(ж)бѣ вое(н)нѡю на себе поноси(ли): ѡ(т) вшеляки(х) судов(в) до двана(д)ца(ти) неде(л): по роспѣще(н)ю во(и)ска маю(т) бы(ти) во(л)ни (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); рѡта, лю(д) велики(и) вое(н)ны(и) (1596 *ЛЗ* 74); Чомѣ на тое свѣ(ц)кѣ стѣскають, же дѣхвныя протѣвко правѣ котѡрое ѡ(т) килкѣ деса(т) лѣтъ заборонѣло того, абы..., жадные добра свѣцки(х) осѡбѣ не были на дѣхвѣнство надѣваны, бо затѣмъ надаванье(м) // слоужба воѣннаа гѣне(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194 зв. -195); Слѣ(ж)ба вое(н)ная (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2); То(т)же вѣ(к) сво(и) молоды(и) присто(и)не провадил: ...ставаючи ѡ(д)ва(ж)не з сво(и)м) вла(с)ни(м) людо(м) вое(н)ны(м) По(д) хотѣне(м) проти(в) турчина (Київ, 1647 *Enim. Mog.* 154); Мы слѣги твои обличѣли єсмо пѣчты людѣи воѣнны(х) котѡры(х) єсмо мѣли подъ рѣкою нашею, а не згѣнѣлѣ и одѣнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 148 зв.); вси воѣнныи мѣжеве // помѣрли на пѣщи (Там же, 162-162 зв.).

ВОЖА, ВУЖА ж. Віжки: в. м(с),... у Миха(й)ла Голубчѣнѣка — ... во(з) с хомуто(м) з у(з)дою и з жожами чоты(р)ма взя(в)ши на сво(и) вла(с)ны(и) пожитокъ ѡбу(р)нулъ (!) (Володимир, 1628 *ТУ* 284).

вужа братская — братерство, братська єдність: бѣды у вужи братскуй, у трудѣ и у подвижѣ, стерегучи ся много у голодѣ и у безвудю, у постѣ много (XVI ст. *НС* 16).

Див. ще ВОЖДЪ², ВОЖКИ.

ВОЖАЙ ч. Вождь, поводитир: Бѣде(т) помощнико(м) нѣши(м) то(и) котѡрѣй є(ст) жожає(м) нѣши(м) и ѡпередѣтеле(м) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 27 зв.).

Див. ще ВОЖДЪ¹, ВОЖЬ.

ВОЖДВИЖЕНІЄ *див. ВОЗДВИЖЕНІЄ.*

ВОЖДЕЛѢВАТИ, ВЪЖДЕЛѢВАТИ *дієсл. недок.* Пристрасно бажати, палко хотѣти: Похотствѡю, вѣжделѣваю, // Желѡю, пожадаю, хтѣво(ст) маю (1627 *ЛБ* 90-91).

Див. ще ВОЖДЕЛѢТИ.

ВОЖДЕЛѢННОЛЮБНЫЙ *прикм.* Любѣязний, ласкавий: Мнѣ во(ж)делѣ(н)но лѡбные Пѣве Лвоване бра(т)ства ѡспѣнѣя Стѣя Бѣа Поспѣше(ст)ва вѣ врѣмены(х) получѣнѣя вѣчны(х), Исти(н)но вм(л)м зѣчу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519).

ВОЖДЕЛѢННО *присл. (цсл. вѣжделѣнно)* за бажанням, з власної охоти: Видѣ, коли имѣет кто два сына или отрочища, и єдин, вожделѣнно рас-торг любѡвѣ домашнѣго пребывания узы, домѣстит-ся на службу царскую владѣющего всею землѣю, быти с ним... и заступати... своих от всѣх хотящих быти от власти навѣт, и бѣд, и досад, от иску-сителя навождаемых и наносимых (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 243).

ВОЖДЕЛѢННЫЙ, ВЪЖДЕЛѢННЫЙ *прикм. (цсл. вѣжделѣнныи)* жаданий, милий, доро-гий: що вправдѣ не то(л)ко мнѣ самому, аѣ и всѣмъ вѣрны(м) рѣ(ч) то є(ст) ѡ(т)давна пожаданая и вожделѣнная (Путятинці, 1630 *ЛСБ* 510); ѡ Снѣмѡй прево(з)люблѣнны(и), вѣжделѣннаа моѡ радости (Чернігів, 1646 *Перло* 92 зв.); Молѣтва до Персѡны Гѣа нашѣго Іис Хр(с)та; зѣло слѡдкаа, и вѣжделѣннаа дѣши стѡблѣвой, и Хр(с)толюбѡво(и) (Там же, 100 зв.).

ВОЖДЕЛѢТИ, ВЪЖДЕЛѢТИ *дієсл. док. (цсл. вѣжделѣти)* забажати, захотѣти, забагнути: єгда то вѣслышала, то больше во(ж)делѣла видѣти є(г) (1489 *Чет.* 5 зв.); Власне той хитры, а неина-чей, Скарго,... твоему костелови щастье даровал, которого господь наш Иисус Христос... царство мирское..., ухитряючи лакомством алчтво его и поклонения ищучи от него, если бо оно имѣти вожделев, того абие оттряс, отверг и обезчестив (1608-1609 *Виш. Зач.* 230); душа правѣ(д)ныхъ оузритъ инѣю радость; вѣж(д)елѣннѣю Аггломѣ Бѣжимѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 162 зв.).

Див. ще ВОЖДЕЛѢВАТИ.

ВОЖДЪ¹, ВОЖДЪ ч. 1. (цсл. вождь) провід-

ник: абы(с)мѡ... их помочниками были, и до зба-
ве(н)ноѡ цнѡтами ѡторованоѡ дорѡги, вождѡми, и
проводниками им сстѡлиса (!) (Київ, 1637 *УЄ Кал.*
668);

поводир: дан же ми пло(д) во втробѡ, да ми
бѡде(т) вожд(д)ь старости моєи (1489 *Чет.* 147 зв.);
Є(г)листа выписоує... хс̄ посѣщѣнныи хлѣбы припо-
минаєть. в соуботоу и якъ черезъ ночь молитѣса. а
ап(ст)ломъ имена называє(т) и наоучаєть ѡ бл(с)л-
веньствѣ: и ѡ слѣпомъ вождоу а несправе(д)ливого
соуда противъ ближнихъ заборонаєть (1556-1561
ПЄ 232).

2. (керівник, керманич) вождь, глава: От онаго
тогда часу еще дух святой от костела латынского
отступил, коли папа — вождь и начальник костела
латынского — смирение христово поверг (1608-
1609 *Виш. Зач.* 222); Перво изрек Златоусты, ижъ
священником, вождем и наставником многих быти
не может, кто просвѣщения и совершения с
мудростию словѣсною (вѣдати, як кого спасати
различно) не достигнѣт (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.*
238); ргнсперс, кня(з), вождѡ, пе(р)ви(и), вл(д)ка
(1642 *ЛС* 330); Іерѡни(м), и иные чѣнаѡт змѣнѣа а
повѣдають, же Пѣтрѡ сѣи вожд(д)ѡ Ап(с)лѣскѣи
внѣ(с)лѣ то(т) ѡбѣчай (Лѣвѣв, 1645 *О тайн.* 128).

Див. ще **ВОЖЬ**.

ВОЖДЬ² ч. (цсл. вождь) Вузда, узда: habena,
habenula, узда, вождѡ, уздяница (1642 *ЛС* 213).

Див. ще **ВОЖА, ВОЖКИ**.

ВОЖДЬ див. **ВОЖДЬ**¹.

ВОЖЕНЄ, ВОЖѢНЄ с. Возіння, перевезення:
кгда са имѡ sprawy коло того имена ихъ, Любча,
ѡ границы из сѡседы их ѡбаполными трафѡют...
тогда они ѡ воженю тых привилѣєвъ своихъ голов-
ныхъ черезъ далекостъ дороги и для небезпечности ѡт
людей неприѡтелскихъ и ѡт огна великѡю трѡд-
ность приѣмѡють (Вѣльна, 1545 *AS IV*, 433); ѡ(т)
вожена каме(н)я дерева а(л)бо дро(в) ку пале(н)ю
плиты... вы(з)воляємъ ве(ч)ными часы (1566 *ВЛС*
8); взя(ли)... скри(н)ку, в которо(и) было... две
тисечи золоты(х) по(л)скихъ, которые да(л)... для...
вожена попело(в) и и(н)ши(х) потре(б) будныхъ(х)
(Житомир, 1582 *АЖМУ* 39); А до того дей еще
женцовъ, работниковъ его наемныхъ, которыхъ

онѡ собе на роботу жнива и на воженя с поля до
гумна своего збожа... былѡ способилѡ, тамъ же...
на полю на жниве... кгвалтовне побили, помордо-
вали и поранили (Луцѡк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 243);
в середѡ ѡ(д) вожена зє(м)лѡ коласѡ 26 fr. 1 и 22
(Лѣвѣв, 1634 *ЛСБ* 1054, 8); ѡска(р)жали(с) на(м)
чернѣ мн(с)тира Пѣсти(н)ско(г) Кѣвско(г) Никѡл-
ско(г) ижѡ и(м) кривѡѡ... въ воженю чо(л)нами
чере(з) росѡ кѡпцо(в) и инши(х) людеѣ з возами
товари и(х) чините и чини(т) допѡщаєть (Мошни,
1650 *ЦНБ ДА /П-* 219, 16).

Пор. **ВОЗИТИ**.

ВОЖЕНИЕ с. (цсл. вожение) водіння, супрово-
дження: ѡзрѣте мѡвлю ѡ ве(с) постѡпо(к) берес-
ти(и)ски(и), з ѡвдешного постѡпкѡ, в то(и) мене-
но(и) згодѡ соє(ди)ненѣи и любви: ѡзрите воженѣ
и по парѡ хоженѣ, которое ксе(н)дзове бискупѣ на
ке(р)машѡ с церкви идѡчи, залецаю(т) (1598 *Виш.*
Кн. 305).

Пор. **ВОДИТИ**.

ВОЖИВАТИ дієсл. недок., многокр. (що)
Неоднократно возити: кгда пашѣна роживала а
мелючи тѡтѡ воживано мѡкѡ до киева... прихожи-
вало тогда з млына выхованѣ хлѣбомѡ на м ѡсо(б)
(1552 *ОЖЗ* 122).

Див. ще **ВЕЗТИ, ВОЖУВАТИ, ВОЗИТИ**.

ВОЖИТЕЛЬ ч. Наставник: Толко па(т) лѣ(т)
мѣ(л)... гды... ѡ(т)ца своего до(м) ѡпоѡстивши и
лю(д)ского оухорѡнаючиса спо(л)ковѡна, гонѡра-
ми и рѡскошами свѣта того збрѣдившиса в поѡщѡ
ѡ(т)ишо(л) и бѣстѣи срѡкгы(х) себе вожѣтеля и
товѡриша оучини(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 254 зв.).

ВОЖКИ мн. Вѣжки: взяли... коня сивого,... во-
зовѡ три с хомутами, з дугами, з вожками, з уздами
(Луцѡк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 243); хомуты три з
дугами и з уздами трема; ужицѡ три, вожѡкѡ
прѣдивныхъ трое (Пересѡпница, 1600 *АрхЮЗР*
1/VI, 297); урадѣни(к) коро(с)тешѡ(в)ски(и) из
стрѣ(л)цами... пограбили... хомуто(в) три(д)ца(т) з
дугами и з во(ж)ками (Житомир, 1609 *ДМВН* 177).

Див. ще **ВОЖА**.

ВОЖОВАТИ дієсл. недок., многокр. (кого)
Неоднократно водити: злодѣеве, крадучи конѣ, до
него... вожовали (Луцѡк, 1579 *АрхЮЗР* 3/I, 8);

Свѣдки стали у очій: признали... о обцованю з злодѣями, што ему воли до кухнѣ его вожовали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31).

Див. ще ВЕСТИ, ВОДИТИ.

ВОЖУВАТИ дієсл. недок., многокр. Те саме, що **воживати**: Также заразомъ подѣ тотъ часъ... наездѣники Рафаловскіе стыртъ две, при частыхъ на тотъ дворъ Зарубинскій наездахъ,... збожа молоченые, меновите жита — вожували, перевезли и межи себе розобрали (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 566).

Див. ще ВЕЗТИ, ВОЗИТИ.

ВОЖЪ ч. (*той, хто веде невідомими дорогами або хибним шляхом*) провідник, проводир: воевода киевськи(и) пѣстилъ корованъ ѡны(и) стороною ѡтъ дороги звыклое киева чере(з) поле минаючи каневъ... и далъ вожовъ которые ѡтѣпровадили корованъ ѡны(и) (1552 *ОКан.З.* 23); и такъ и теперъ мѣйса нѣ мають тые слѣпые вожове зъ своею зъ гнилою унією, съ которыхъ и теперъ, ляхи смѣются не вымовне (бл. 1626 *Кир.Н.* 13); Дай ми члѣка яковѡго, котѡры(и) бы презъ нѣакіи лѣсныи, тернѣистыи и багнѣистыи шѡлѣ мѣстца, гдѣбы и огѡнь выпадалъ,... штѡбы емѣ бѣдѣчи чѣрствымъ, чѣлымъ и стѣлымъ, маючи ѡко вѡжемъ, чинѣити приходило (Вільна, 1627 *Дух.б.* 26);

(*той, хто водить, супроводжує сліпих*) поводитир, повожатий: вожеве соу(т) слѣпіи слѣпыхъ слѣпый если бы слѣпаго водиль обадва бы въ ямоу вѣпали (1556-1561 *ПС* 69 зв.); оставте ихъ, повѣдаеть, вожеве слѣпіи слѣпцемъ суть, слѣпецъ же слѣпца // если ведеть, обадва въ яму впадутъ (1603 *Пит.* 36); слѣпые поспѡлѣ зъ своїми слѣпыми вѡжами, до прѡпасти згинѣнѣа, вѣлѣтѣса и вѣпадываю(т) (Євѣ а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 8 зв.);

перен. (той, хто допомагає духовно очиститися від гріхів, вказує правильний шлях) проводир, наставник, опікун: такъ ма бѣже мѡй грѣхы заслѣпѣли, же нѣчѡго не вѣжоу згѡла: боу(д) тѣды вѡже(м) мѡимъ, дѣшѡ мою лѣски твоєи ла(м)пою ѡсвѣти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 189 зв.);

перен. (те, що допомагає орієнтуватися на місцевості або вказує напрям руху) орієнтир, дороговказ: Три ѡные вѣ(с)хѡдныє вѣщковѣ, кды при-

шли, вѣ іоудею на поклонѣніє месѣіашѡ правдивоу, вѡжа мѣли дорѡгы звѣзды (поч. XVII ст. *Проп. р.* 179 зв.).

2. (*той, хто очолює певну групу людей*) вожѡ, ватажок; керівник: алчѣба здравію мѣти а оуности вожѡ (1489 *Чет.* 308); не безъ великихъ явныхъ а слѣшны(х) причинъ, всѣхъ вѣсхѡдныхъ и полудѣнны(х) сторонъ, или црѣквей пастыреве мѣсели опѣстити заходѣного костѣла вѡжа (Острог, 1587 *См. Кл.* 18); игѣмѡнъ, вѡжъ, стѣрѡста (1596 *ЛЗ* 51); Такого вѡжа зыскало россиійское племе (поч. XVII ст. *КЛ* 91); И ѡвше(м) на(д) ни(х) всѣхъ найдоуѣ(ш)са зацнѣйшій: Абовѣмъ Вѡжа лѣѡдѡви с тебѣса дѣло, И такъ дѡброгѡса Пѣстыра ѡуказѣло (Львів, 1616 *Бер. В.* 76); Кнѣзь: Начѣлнн(к), во(ж), ксѣѡнже (1627 *ЛБ* 53); Дѡзнѣлъ тогѡ на собѣ слѣвнѣый ѡнѣый Гѣтманъ вѡйска. Гѣлѣскогѡ Іѡѡвѣ, котрый позабѣлѣвши зрадѣцѡ слѣвнѣы(х) и зацнѣныхъ вѡжѡвѣ лѣѡдѣ Ізраїлѣскогѡ,... пре(з) всѣ лѣта цр(с)тѡва Дѣвѣа Крѡла вѡѣнногѡ цѣлѣ зѡстѣлъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 940); тамъ не маючи одѣ никѡго жадного ординансу... тудѣжъ и подѣ тотъ часъ найвыжшого директѡра вѡжа вѡневѣ его кор. милѡсти... по дѡбрахъ дѣдичныхъ... вѡевѡдиноѡе вѣленское... лѣѡдѣ свой роспустивши, тамъ же смѣли... гвалтовныє грабежи чинѣити (Кременецъ, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 437);

перен. (той, хто користується великим авторитетом і має вплив на інших) керівник, наставник, проводир: Слыши,... яко нашъ вожъ Ісусъ Христѡ съ насъ языковъ вѣрѡующихъ в него вѡпасѣ и надѣѡующихъ на него в пленѣніє Іерусалимское ѡтѣ Еусѣписіяна и Титуса ѡтѣ Римлянѣ изѡбавиль (1580 *Спис.* 5); Петра... обралъ, абы былъ вѡжомъ учнѣвъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 248); Хто (ж) є(ст) ѡко в тѣлѣ цѣ(р)ковно(м), то є(ст) во(ж) и наставнн(к) (1598 *Виш.Кн.* 282); Присмѡтрѣючи са на такѣ... пѡстоупѣки ѡко(м)... з рѡзмысло(м) велѣкы(м), велѣкѣ... пѡвѣжныє вѡжѣ, наставннѣики прѣстѣпѡвали (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); Прѣсѣвѣтлыє тѣды тѣѣ раны в прѣ(с)тѣно(м) тѣлѣ своѣ(м) захѡва(л) хс, жебы наслѣдова(л) вѡжа спѣнѣлого (поч. XVII ст. *Проп. р.* 166); Настѣвннѣкъ: Настѡѣтѣ(л), прѣложѣны(и) вожъ, вѣчѣтѣ(л) (1627 *ЛБ* 71).

Див. ще **ВОЖАЙ, ВОЖДЬ¹**.

ВОЖЬНЄ див. **ВОЖЕНЄ**.

ВОЗАТАЙ ч. (цсл. возатаи) візник: возата(и), въ(з)ніца (1596 ЛЗ 37); vector, ris, возите(л), возата(й) (1642 ЛС 408); возатай. Auriga. Bigarius. Trigarius (1650 ЛК 433).

Див. ще **ВОЗИТЕЛЬ, ВОЗНИКЪ, ВОЗНИЦА**.

ВОЗБРАНЕНИЕ, ВЪЗБРАНЕНІЄ с. (цсл. възбранение) заборона: единитися от благочестивы вѣры (в прелестную) хотя бы по своей воли и хотѣли, але от зазрѣния совѣсти и от возбранения святого апостола Павла, учителя нашего, не можем (1608-1609 Виш.Зач. 207); Спѣна: Възбранѣніе ...Перешкѣда (1627 ЛБ 120).

Пор. **ВОЗБРАНИТИ**.

ВОЗБРАНИТИ, ВОЗЪБРАНИТИ, ВЪЗБРАНИТИ дієсл. док. (цсл. възбранити) (що і без додатка) заборонити: хотящому ѿ тебе взяти не во(з)брани (Львів, 1587 ЛСБ 65а, 3); И иже аще изволить прычетникъ отъ нашего синѣгглиты бывати, сему ни отъ кого же никакоже възбранену быти (Вільна, 1599 Ант. 551); у церкви зостался злодей... и пошолъ зъ олтаря до образа Пресвятой Богородицы, хотячи оборвати килко чирвонныхъ было тамъ на образе, але нѣкая божественная сила възбрани ему, килко разъ ударило его о землю отъ образа (поч. XVII ст. КЛ 84).

Див. ще **ВЗБОРОНИТИ, ВЗБОРОНАТИ, ВЗБРАНЯТИ, ВОЗБРАНЯТИ**.

ВОЗБРАНЯТИ, ВОЗБРАНАТИ дієсл. недок. (цсл. възбранати) (кому, що) забороняти, перешкоджати: не възбранаетъ намъ пити Хсѣ (1489 Чет. 300); ва(м) ѿ сто(м) дѣсе повелевае(м) и во(з)брание(м) таковы(х) боже(ст)ва ѡписание ѡбразо(в) не имети и ни писати (Рогатин, 1591 ЛСБ 158); таже утвердивши сумнения вѣры благочестивыми догматы, тогда внѣшних хитростей для вѣдомости касатися не възбраняти (Унів, 1605 Виш. Домн. 190); въ ѡлтарь входѣ самъ съ ѡпасѣніемъ, в чѣстой совѣсти, а прѣстым възбранѣй (Львів, 1642 Жел. П. 3).

Див. ще **ВЗБОРОНИТИ, ВЗБОРОНЯТИ, ВЗБРАНЯТИ, ВОЗБРАНИТИ**.

ВОЗБРАНЯТИСЯ, ВЪЗБРАНАТИСА дієсл. недок. (цсл. възбранатиса) заборонятися: нынѣ же

во градѣ, глаголет, проповѣдь не възбраняется (Унів, 1605 Виш. Домн. 188); А если бы хотѣл, възлюбленный любомудрче, и надворное мудрости хитрость увѣдати, не възбраняется у наших, в церкви мѣсто имѣющих (1608-1609 Виш. Зач. 203).

2. (кому) Противитися: Пото(м) пришо(л) его стаа мл(с)ть коу Петрови, хотячи ноги емоу оумыти, а Петръ възбрана(л)са емоу (XVI ст. УЄ Трост. 54).

ВОЗБРАТИ дієсл. док. (цсл. възбрати) перен. (кого) набити, вдарити, всипати: Potum ieiū iskali Truželnicy Chodiecū po zeleney dubrowicy. A znaszodszы prywieli ieiū Mikicy Kotry ieiū wozbrał po huzicy (поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 1).

ВОЗБУЖАТИ дієсл. недок. (цсл. възбоужати) (кого чим) збуджувати, викликати: Видиши ли, яко лжею на гнѣв своего короля на руский народ възбужаеш! (1600-1601 Виш. Кр. отв. 160).

Див. ще **ВЗБУДИТИ, ВЗБУЖАТИ, ВЗБУЖОВАТИ**.

ВОЗБУЯТИ дієсл. док. (стати неспокійним) забуяти: послѣди же, егда гордостію окраден еси и възбуял, померк и потемнѣл (1588-1596 Виш. Кн. 139).

ВОЗВАНЄ, ВОЗВАНІЄ, ВОЗВАНІЄ, ВОЗВАНЬЄ, ВОЗВАНЬЄ, ВЪЗВАНЄ, ВЪЗВАНІЄ с. (цсл. возваніе) 1. Звернення, прохання: Къ тому тежъ, моим... ласкавымъ паномъ..., которые..., ку каждой потребе моей, за ознаменемъ моимъ..., не были ливны, яко и за теперешнимъ возваньемъ моимъ..., даровалъ есми... двадцатъ золотыхъ черленыхъ (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 1/1, 24); И г(с)да бѣга молити винове(н) за то, дабы ѡ(н) дѣшевне и телесне пода(л) ва(м) во во(з)вании вашо(м) сове(р)ше(н)ное чувство (Новгородок, 1592 ЛСБ 213);

поклик, заклик: до того жъ одного костѣла налѣжа(т) такъ тѣе, котѣрые впередъ ѡ(т) израилскаго людѣ ласкѣ хвѣ за възваньемъ его идѣчи чере(з) вѣрѣ принали (Острог, 1598-1599 Апокр. 162 зв.).

2. Поклікання, призначення: Але ѡніи тлѣщове богачеве лицемѣрники фарисее, згрѣдѣли възваньє(м) стѣ(м) (XVI ст. УЄ № 29519, 140); Дирою влѣзли, а не дверми, ведлугъ словъ Христовыхъ, не

презь возване, то есть не презь свѣтлость живота чистаго и непокаяннаго, на тые епископіе вступили (1603 *Лит.* 100); Петръ апостоль... всѣхъ апостоловъ уперещалъ лѣты... возваніемъ, уперещалъ иншими добродѣтелми (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 527).

3. Певний соціальний стан, гідність; відповідне звання: А наши духовные отъ всѣхъ таковыхъ забавъ суть волными, и не иного чого пилнують, толко абы могли въ урядѣ своемъ статечне Господу Богу служить, пилнують науки... и шафарства таемницъ Панскихъ, которыхъ овцомъ Господнимъ, яко суть ведле возвана своего повинни, и уставичне роздають (1603 *Пит.* 84); ему самому и от него по немъ наступуючимъ такогожъ возванья и поволанья людемъ,... даю,... якожъ вже дал,... есми, островецъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434); Сѣнь: Дігнѣтарство. Достѣинство... станъ, оурѣдъ, възва(н)е (1627 *ЛБ* 111); корѡнъ вышнего възвана достѣпили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 42 зв.).

Пор. ВОЗВАТИ.

ВОЗВАТИ, ВОЗВАТЬ, ВЪЗВАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* възвати) 1. (кого) (*звернутися до когось з проханнѣмъ підійти, наблизитися*) позвати, покликати: Але божественный Дхъ потѣжнѣйшимъ повѣдомъ, наошѣатокъ мнѣ дѣлѣй бѣвѣтисѣ недопѣстѣль: и ѡ ѡ Авраѣма, гѡлосомъ ѡнѣмъ действе(н)нымъ до себе възвѣлъ мѡвачи. Изы(и)ди ѡ(т) земли твоѣй, и ѡ(т) рѡдѣ твоѣго, и ѡ(т) Дѡмѣ ѡ(т)ца твоѣго, и иди въ зѣмлю, которѣю покажѣ тебе (Євѣ або Вѣльна, п. 1616 *Прич. отех.* 12 зв.). А сѣмогѡ дна възвѣлъ єгѡ спосредѣ ѡболока (серед. XVII ст. *Хрон.* 101 зв.).

2. (кого) (*запросити когось прийти, з'явитися куди-небудь з певною метою, для виконання, вирішення якоїсь справи і т. ін.*) позвати, покликати, скликати: пан Мышка... и панове Борзобогатые... зволившиися сами доброволне, нас приятелей своихъ к тому възвали и листы своими в моц нашу ся дали (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 18); черницѣ... възвали мене... в манастирь (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); патриарха Константинопольский, предъ... килку десять лѣтъ, на Феррарское консилиумъ тежъ для зъедночѣня възванный, народу Руського,... въ той мере не упослежалъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 511); а я,... апелѣащій жадныхъ от декрету албо

декретовъ, суду або вряду оногѡ, предъ который... възванный буду, не чинечи,... сто копѣ... запѣлатити маю (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 437); описано выразне, абы по умерлыхъ иного архимандрѣта собе обирали, въззавши обывателювъ до себе, што кгда учинили не мешкаючи, меновали собе отца Теопфана Боярского (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 586); На вряду Кгро(д)ско(м)... во(з)ны(и) Єнера(л) ...при(з)на(л) то и(ж) ѡ(н) року тепе(р) идѣчого... бы(л) ѡрядо(в)не во(з)ваны(и) ѡ(д)... мѣщанъ кievски(х) юри(з)диции за(м)ковѡе (Київ, 1640 *ПИ* № 34); будучи с приданѣ урадовѡго възваны(и) на справу и потребу єго м(л) пана Сча(с)ного Во(н)-совьского,... єго м(л)... пана Алексѣя(н)дра Цекли(н)ского...во сту тысячахъ копѣ гроше(и) литѡ(в)ски(х) арешѣтова(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 195).

3. (кого, кого на що) (*з особливої нагоди*) покликати, запросити: Пытаю вас, бискупѣ, скажѣте ми тоє: Христосъ владыка бог, коли спасѣние пропо-вѣдати вселеннѣй послати хотѣл, архієрѣе ли иерусалимские на тоє достоинство избирал, Анну и Каияфу ли тою годностию почтил и оныхъ ли на тую службу оную възвал (1598 *Виш. Кн.* 104); Їъ нашъ правдивый хсѣ... простыи а оубогыи люде въз(з)ва(л) на оура(д). то є(ст) ап(с)лы и оучини(л) и(х) па(с)ты(р)ми црѣкве стои свои (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 19); хсѣ оубогыи людіи на тоє възва(л), аби то погѣби(л) м(д)рѡсть м(д)ры(х) людіи сѣгосвѣтны(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 75); в недѣлю... Панъ Матѣ-ѣшъ филипецъки(и) выдава(л) в станъ ма(л)же(н)-ски(и) пасе(р)бицѣ свою... на которое вѣстѣе во(з)ва(л) бы(л) люде(и) зацныхъ (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); Гды чѣнишъ оучѣдъ, възѡви оубѡгихъ, калѣкъ, нѣмочны(х) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 684).

(кого, до кого) (*зобов'язати когось або наказати кому-небудь з'явитися*) закликати, покликати: ѡтѣцѡве доминикани... с которыхъ чотырохъ... пани корѣсаковѣ... до себе была възвала (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 38 зв.); А з старшими Ізраїлтѣны до црѣ єгипецкагѡ вѡйдѣшъ, и рѣчѣшъ до негѡ: Г(с)дѣ бгѣ Єврейскій възвѣлъ насъ: пойдѣмѡ въ дорогѣ трѣхъ днѣй на пѣшѣ, аби сѣмѡ офѣбры чинили г(с)дѣ бгѣ нашѣмѣ (серед. XVII ст.

Хрон. 81 зв.); Тёды алекса́ндерь возва́ль до себе ле́каря..., а ѿ не́мочи сво́ей пѣ́льнѣ пы́таль (Там же, 415); А зсѣ́пѣвши зъ горы прика́заль возва́ть до себе столаро́вь, и каза(л) столе́ць велми дѣвныи спр́авить (Там же, 463).

4. Назвати, наректи: и рекль имь писано є(ст) до(м) мой до(м) мѣтвы боуде възъванъ а вы сте оучинили его пещероу разъбойнико(м) (1556-1561 ПС 90).

Див. ще **ВЗЫВАТИ**.

ВОЗВЕДЕНИЕ с. (цсл. възведение) введення, піднесення. ◊ **возведение на священство** — висвячення на священство, введення в сан священнослужителя: Егда же..., папо римский, уплутался еси, увязл и замотал,... и вся церковная таинственная изображения и священнодѣйствия полицемирил, от истинны на лож пременил, яко причастие тѣла христова, крест, крещения, вѣнчание, погреб, возведение на священство,... свята и праздники пременил (1588-1596 Виш. Кн. 140).

ВОЗВЕЛИЧАТИ, ВОЗВЕЛИЧАТЬ дієсл. док. (цсл. възвеличати) (кого і без додатка) възвеличити, прославити: възвелича(т) та вси жены на земли (1489 Чет. 62 зв.); ѿблажа възвеличать (II пол. XVI ст. ЛА 192).

Див. ще **ВОЗВЕЛИЧИТИ**.

ВОЗВЕЛИЧИТИ, ВОЗВЕЛИЧИТИ дієсл. док. (цсл. възвеличити) (кого, що) възвеличити, прославити: ихъ же во всѣ(х) бѣ(з)срѣ(б)ренице(х) възвеличилъ г(с)ѣ бѣ (1489 Чет. 69); та(к) вели́ко во(з)ве(ли)читъ свою слѣдѣбни́цѣ гѣ. и(ж) в' єи живот' пришо(л) са(м) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 77 зв.); И сих, ударованных и възвеличенных и по смерти от бога прославленных, которых естеством род российский породил,... споминаю (1608-1609 Виш. Зач. 218); И такъ по(д)лоє естество наше възвеличивъ, И чѣстїю бѣлшею почтѣль (Чернігів, 1646 Перло 67 зв.).

Див. ще **ВОЗВЕЛИЧАТИ**.

ВОЗВЕЛИЧИТИСЯ, ВОЗВЕЛИЧИТИСЯ дієсл. док. (цсл. възвеличитися) (над кого, чим) възвеличитися, прославиться: боящи́ся г(с)а поу(т) вечны(и) полѣча(т) и възвеличатся славою вѣтлѣнною (1489 Чет. 286 зв.); Чого и пророкъ

Даниль подпираетъ тыми словы: "и възвеличитсе на[дѣ] всего бога, и на бога бог[ов]ъ соглаголетъ пресильне" (Вільна, 1595 Ун. гр. 153).

ВОЗВЕСЕЛИТИСЯ, ВЪЗВЕСЕЛИТИСЯ дієсл. док. 1. (чому, о кому і без додатка) звеселитися, втішитися, зрадіти (чим): слышавши то стаа мѣнца парасковия възвеселиласа вельми (1489 Чет. 66); писано бо єсть прїйдѣте жаждѣщи на спсѣннаа сѣа быстрины, и почерпѣте и пивше възвеселѣтеса (Заблудів, 1568 УЄ № 352, 3); и възвеселѣвса дѣмѣ вл(д)ка (Почаїв, 1618 Зерц. 59); възвеселѣтса Пр́аве(д)никѣ ѿ Гѣдѣ, и възра́дѣтса вѣчною радостїю (Чернігів, 1646 Перло 166).

2. *Перен. (наповнитися радістю)* звеселитися: възвеселатса нѣбса... и горы возра(д)уютса (1489 Чет. 154 зв.); И звѣзды просвѣтілы са в' часы свои, и възвеселѣлыса (Київ, бл. 1619 Аз. В. 44).

ВОЗВЕСТИ, ВЪЗВЕСТИ, ВЪЗВѢСТИ дієсл. док. (цсл. възвести) 1. (кого) (завести куди-небудь, вказавши шлях) вивести: поналъ петра и якова ивана и возве(л) ихъ на гороу високоу (1489 Чет. 252 зв.); пото(м)... насъ повели... сѣножа(т)ми и полми ... якобы на по(л)ве(р)сты бѣ(з) дороги ижъ та(м) намне(и)шого кѣса дороги не ѿказало и възвели насъ на тую жъ великѣю дорогѣ (1546 ОГ 43); сѣтъ тѣи три Ап(с)ло́ве: ко́торыхъ и вз́авши възвѣль на Горѣ (Київ, 1625 Сур. Сл. 123).

2. *Перен. (кого)* Довести, підняти, піднести: г(с)ѣ мо(и) сила моя мнѣ, и(ж) наѣчи(т) нозе мои на сове(р)шение во(з)веде(т) ма (Новгородок, 1592 ЛСБ 213); Понева́жъ всѣхъ Бѣгъ и Царь не тыл'кѣ знево́леное приро́женіє на́ше вы́бавиль, а́ле и на на́вышшѣю по́честъ в'звѣль (Київ, 1637 УЄ Кал. 891).

Див. ще **ВЗВЕСТИ**.

ВОЗВЕСТИСЯ, ВОЗВЕСТИСЯ дієсл. док. (цсл. възвестися) 1. Підвестися, піднятися: возрадовалася стаа бѣца мѣрия возвелася мало и сѣла на постѣли (1489 Чет. 260).

2. (на кого від кого) (здійснити обряд введення в духовний сан) висвятитися: та(к) же и в рогати(н) прише(д)ши,... люди ѿмири(в)ши, проти(в)нико(м) запрети(л) єсмо,... на еп(с)па ѿ(т) насъ во(з)вести(с) (Берестя, 1594 ЛСБ 260, 1 зв.).

ВОЗВЕСТИТИ *див. ВОЗВѢСТИТИ.*

ВОЗВЕЩАНИЕ *с. (цсл. възвещание) повідомлення, сповіщення: возвещание тайнъ (1489 Чет. 79 зв.).*

Пор. ВОЗВѢЩАТИ.

ВОЗВЕЩАТИ *див. ВОЗВѢЩАТИ.*

ВОЗВОДИТИ, ВЪЗВОДИТИ *дієсл. недок. (цсл. възводить) 1. (що к кому) (звертатися думками) слати, посилати, заносити (що до кого): То єсть, якъ много тѣло наше ѿ(т) пѣствъ изнамагаетъ, такъ много дѣша ѡбновляетъса, и к' Бѣ помыслъ возводи(т) (Київ, бл. 1619 О обр. 161).*

2. (робити вагомим, кращим, значнішим) підносити, піднімати: И такъ... баранка... мѣсто правдівого баранка... малювати оусѣждаемо: абы пре(з) покорность, Ба Слова высѣкость помышлалисмо, и на памать ѡбцована... и збавеніе принѣсаетъ смѣрти єго, з которои свѣтови ѿ(т)кѣпе(н)є справлено єсть, былисмь во(з)вѣжени (Київ, бл. 1619 О обр. 22). Єдинъ... Єсть и самъ Бѣгъ, который оубѣжи(т) и богатитъ, понижаєть и вывышѣшаетъ, по(д)носи(т) з' землѣ нѣщого, и з' гнѣю вѣзводитъ оубѣгого (Київ, 1637 УЄ Кал. 99); Сномъ его Бѣжимъ называють. што // до вы(ш)шого рѣзмѣ вѣзводитъ Оучниковъ (Там же, 389-390); грѣхами зраненого и зболѣлого, и злыми справами зстарѣлого, ласкою нб(с)ного Цѣра вѣзводимо на детинное безгрѣшіе (Там же, 906).

ВОЗВОДИТИСА *дієсл. недок. (к кому) (удаватися до кого-небудь за порадою, допомогою) звертатися (до кого): на(м) еди(н) ѡбо(м) персоне(м) причиною и звязко(м) ѿ(т)цѣ, и к немѣ во(з)води(т)са которіи ѿ(т) него (Вільна, 1596 З. Каз. 120).*

ВОЗВРАТИТИ *дієсл. док. (цсл. възвратити) (кого в що) (примусити кого-небудь прийти в попередне середовище) повернути: Тако со уничиженіємъ глаголемъ на пастыря слово, но яко наемниче, со воплемъ и съ свирѣпствомъ звѣринымъ насъ овецъ своихъ возвратити въ паствину свою усилюешъ (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11).*

ВОЗВРАТИТИСЯ, ВОЗВРАТИТИСА, ВЪЗВРАТИТИСА *дієсл. док. (цсл. възвратитиса) 1. (на попередне місце) повернутися: оубиинцы возвратилиса // ко стопо(л)ку (1489 Чет. 246-246 зв.); А ко-*

гда безстрастие ощутив, тогда возвратився до людей паки (1615-1616 Виш. Поз. мисл. 238); Аггль:... радъ бы єси ѡстати, але того тебѣ не допу(с)тя(т); аще же воспя(т) возвратишися, коль много жиль єси, скорѣйше той часъ, нѣжели мгновеніе ока, переминетъ (Чорна, 1629 Діал. о см. 276); Пишешъ ваша чесность, насъ упоминаючи, жебысмо ся возвратили назадъ до своей стороны и до своего монастыря зъ быдломъ (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); Кри(м)ски(и) ца(р) бе(з)числе(н)ное множество хрѣстія(н) во плѣ(н) взе(м)ше во свояси во(з)-вратиса (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32);

(у що) (перейти з одного стану в інший) перетворитися: чимъ давано знати, же... настѣпенѣ на Цѣрство, поспѣлѣ бываєтъ з' посыпанѣмъ // землѣ албо попелѣ, абы Цѣрь и Архієрѣй зѣвше памата(л), при кождой своей оутѣсѣ, ижъ земля єсть и въ зѣмлю паки возвратитса (Київ, 1646 Мог. Тр. 937).

2. Перен. (до чого, к чому) (відновити певний релігійний статус, релігійні погляди) повернутися (до чого): Мы же... ѡсѣдили є(с)мо є(г) и сана Єпископскаго ѡбнажи(в)ше и и(з)гнали, до того часу а(ж) са къ цѣркви вѣзврати(т) (Берестя, 1594 ЛСБ 263); костел римский... лживы єсть и будет во вѣки, если ся до покоры христовы не возвратит (1600-1601 Виш. Кр. отв. 183);

перен. (до кого, до чого) (поновити давній душевний стан) повернутися: мл(ст)ь бѣжѣа терпи(т) бе(з)бо(ж)но(ст) ва(ш)у ѡчекиваючи ва(с) да са вѣзратите на покааніе (п. 1596 Виш. Кн. 241 зв.); Коупи читай разѣсоуждай бѣрате и тѣщѣтельно повѣнчили повѣждъ, се къ благодѣтелю. Превѣшнему, с покааніємъ вѣзвратѣтса (Острог, 1598-1599 Апокр. 1 зв.); боу са помѣли, яко да дастъ всѣ(м) заблѣждѣши(м) на пѣтъ спсены(и) возвратитиса, и во разѣ(м) исти(н)ны(и) прѣити (1599-1600 Виш. Кн. 203).

3. Перен. (від чого) (не сприйняти, не визнати) відвернутися: лѣчше бовѣ(м) и не познѣты истинны, нѣжели познѣвшимъ возвратити са ѿ(т) предаѣа (!) и стѣа заповѣды (Київ, 1621 Кон. Пал. (Лв.) 23).

4. Перен. (зійти з правильного шляху) відхилитися: Налѣво и дѣсно да не вѣзврати(м)ся, и Христу, господу, вѣрне прилѣчимся (к. XVI ст. Укр. п. 79).

Див. ще ВОЗВРАЩАТИСЯ, ВОРОТИТИСЯ.

ВОЗВРАТНИЙ прикм. (цсл. възвратнѣ) який повертається назад: periodic(us), возвра(т)ни(и), то(ч)ни(и) (1642 ЛС 309).

ВОЗВРАЩАТИСЯ, ВЪЗВРАЩАТИСЯ, ВЪЗВРАЩАТИСЯ дієсл. недок. (цсл. възвраща- тиса) 1. (на попереднє місце) повертатися: и тако блгословеніє пріє(м)ши, и ла(с)коу собѣ оу ни(х) зъеднавши, въ свои полаты з миро(м) са въз(в)ра- щали (п. 1596 Виш. Кн. 241); кѣпе(ц) та(к)же подае(т) на кѣплю всю... и ѡ(т)ходи(т) на далѣкѣю стѣроноу... а если кѣплю добрѣю сътвори(т)... въз(в)ращаѣтса (поч. XVII ст. УС № 236, 5).

2. (до чого) (переконуючись у чому-небудь, зміну вати свої погляди) навертатися (до чого): если тые байки риторские знают, то тѣжъ к басням доско- налшим, родителем сих, то есть до латини, паки возвращаются и отходят (Унів, 1605 Виш. Домн. 189); К своим ученическим, слѣд проходити хотя- щим, что да учат, паки возвращаюся (1608-1609 Виш. Зач. 203).

Див. ще **ВОЗВРАТИТИСЯ, ВОРОТИТИСЯ.**

ВОЗВРАЩЕНИЕ, ВЪЗВРАЩЕНІЄ с. (цсл. възвращение) (на попереднє місце) повернення: А еже глаголет пан Юрко о возвращении моем, кото- рое, аще укоснет, непщевати, злая поносить, клеве- тати и отчევатися мнози будут (Унів, 1605 Виш. Домн. 195); Обращеніє: ѡберта(н)є, въз(в)ращеніє, (1627 ЛБ 148).

Пор. **ВОЗВРАТИТИСЯ.**

ВОЗВЫСИТИ, ВЪЗВЫСИТИ дієсл. док. (цсл. възвысити) (що) возвеличити, прославити: Єрослѣвъ зиданіємъ црковны(м) кієвъ и черніговъ оукра- си, Костантін же єдинѣ собѣрнѣю црковъ писаніємъ възвыси (Острог, 1581 С.м. В. 7 зв.).

(зробити кого-небудь значнішим) піднести: ей не хваліса мови(т), есьли бы есь бы(л) такій, я(к) са мнимає(ш), да не впадеши в то(т) вышєменєны(и) ро(в). абовѣ(м) которы(и) са възноси(т), пониже(н) боуде(т), а котор(и)са понижає(т) въз(в)выше(н) боуде(т) (1599 Виш. Кн. 214 зв.); Христос рекл: "... Всякий, кто так возносятся, понижен будет, а кто смиряется, возвышен будет" (1608-1609 Виш. Зач. 221).

ВОЗВЫШАТИ, ВЪЗВЫШАТИ дієсл. недок.

(цсл. възвышати) 1. (кому) (переводити на вищу посаду, присвоювати вищий чин, титул і т. ін.) під- вищувати: кромє заслѣги, ч(с)ти и дикгнита(р)ства или прєложє(н)ства, в по(д)вы(ш)шенію титѣлѣ даровны(м) обычає(м), нико(му) да(р)мо не дають ани во(з)вышаю(т), а(ж) то добре ѣгодни(к) и(х) и(м) заслѣжитъ (1598 Виш. Кн. 269).

2. (що) (робити голоснішим) (про звук, голос) підвищувати, підсилювати: анґли възвышаю(т) го- лось (1489 Чет. 110 зв.); Сего ради глѣсъ мѡй възвышаю яко трѣбоу, и съзываю всѣхъ вѣрны(х) рабѡвъ хѡвыхъ на веселіє вѣчно(є) (Почаїв, 1618 Зерц. 75 зв.).

ВОЗВѢСТИТИ, ВОЗВЕСТИТИ, ВЪЗВѢС- ТИТИ дієсл. док. (цсл. възвѣстити) (кому що, о чім) повідомити, сповістити (кому що, про що): И ѡ семъ възвѣсти своймъ писаніємъ в коста(н)тинѣ градѣ ко вселє(н)скому патріа(р)хѣ (Львів, 1592 ЛСБ 193); чоґбємы и сами бытностю нашею во Лѡвѡвъ и в рогатінѣ сѣдівши досмотрили. и все- лє(н)скомѣ патріархѣ възвѣстили (Новгородок, 1594 ЛСБ 267); Ѡ(т)каза(л) імъ Хс, идѣте а възвѣстите Іѡаннови, што слышите и видите (Київ, бл. 1619 Аз. В. 43); Кто во(з)вѣститѣ Авраамѣ, яко добітѣ ѡтрочѣ Сѣрра; яко пороци Сна во старости свѣей (Вільна, 1620 С.м. Каз. 2 зв.); ѡ(т) инаго Ієрєл изгнанаго ты непріємлі. прійметъ же ли кто тако- ваго, то мы мнѣ ѡ семъ възвѣсти (Львів, 1642 Жел. П. 5); Посє(л) велики(и) васили(и) Стрѣко(в)... до козако(в)... и ѡбрѣтшы ма... ѣ... пана Богдана Зѣ- новиа хме(л)ницкого... и цѣлова(в)... рѣку... нашу ...тогда (ж)... и увѣдавъ яко Желиборски(и)... имя на(м) є(ст) възвѣсти ми... яко ѣ столицы... в Мос- квѣ ѡбрѣтаєшыса (Іркліїв, 1650 ЦДАДА 124, 3, 37).

Див. ще **ВОЗВѢЩАТИ.**

ВОЗВѢТАТИ дієсл. недок. (цсл. възвѣтати) (що) розівати: Поко(р)нои и споко(и)нои головы ме(ч) са не име(т)... а нечестівіи яко пра(х) ѡ(т) лица зє(м)ли во(з)вѣтає(т) вѣтрѣ погибнѣ(т) (Київ, 1623 Мог. Кн. 14 зв.).

ВОЗВѢЩАТИ, ВОЗВЕЩАТИ, ВЪЗВѢЩА- ТИ дієсл. недок. (цсл. възвѣщати) (кому що, кому про що) повідомляти, сповіщати: Мы смиренньи Михаилъ Рагоза... ознаймуем и возвещаемъ всимъ

благочестным православья закону нашего... греческого... о том, иж молиша нас... сослужитель церкви Преображенья Господня... принять чин братства светого (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 8); Ты преч(с)тѣю Дѣвѣ... в раздѣлѣ просвѣщаешъ, и Въплощеніе слѣва БЖІА тоби ясно възвѣщаешъ (Чернігів, 1696 *Перло* 43); Плачъ и рыданіе ихъ самъ оутолѣшъ. а Радость тѣмъ Хво възкрѣсеніе възвѣщаешъ (Там же, 43).

Див. ще ВОЗВѢСТИТИ.

ВОЗВѢАНЬЕ с. (цсл. възвѣяніе) віяння, повів, подув. *Образно:* на такыхъ бы ѡбфѣты(х) и роскошны(х) паствискахъ паслѣса ср(д)це его... таки(м) възвѣаньемъ тѣхого зефирѣ охоложѣли бы са... веселѣли бы са патріа(р)си... процвѣтали праведницы, просіали мѣнницы (Острог, 1598 *Омн. КО* 31 зв.).

Пор. ВОЗВѢАТИ.

ВОЗВѢАТИ дієсл. док. (цсл. възвѣяти) повіяти, подути: вѣтри възвѣють на всю землю (1489 *Чет.* 373); Повторѣе перепѣстилъ на него бѣрныи вѣтры, которіи такъ окрѣтне възвѣали, и(ж) въ мгнѣню ѡка // богато и мистернѣ бѣдованыи палацы, яко ма(р)кѣю лѣпанкѣ розламали (поч. XVII ст. *Пчела* 11-11 зв.).

ВОЗГЛАВІЕ с. (цсл. възглавіе) подушка: агласия ѡ(т) того часа брачное ѡдѣніе совлекъши вше(д)ши въ светлицю свою... въ возглавии своє(м) почала сильно плакатиса (1489 *Чет.* 148 зв.); Аггль:... не доси(т) тебѣ было на то(мъ)... пе(р)лами ѡправляти..., але те(ж) и конѣ, мѣли..., такъ же вози, лектики и колибки пе(р)лами... и во(з)главиями слати, обивати и прикривати (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще ВОЗГЛАВНИЦА.

ВОЗГЛАВНИЙ прикм. (який має форму подушки, подібний до подушки) подушкоподібний: puluipnat(us), надутий, во(з)главни(и) (1642 *ЛС* 339).

ВОЗГЛАВНИЦА, ВЪЗГЛАВНИЦА ж. (цсл. възглавница) подушка: Възглавіе: Възглавница, везглѣвьє, ѡлбо пѣдѣшка (1627 *ЛБ* 19); а когда до це(р)кви еси пришолъ, то... єдинъ поклонъ ѣчинилъ еси, да и то по(д)стилалъ еси възглавницѣ под колѣна, даби не мѣлило (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще ВОЗГЛАВІЕ.

ВОЗГЛАГОЛАТИ дієсл. док. (цсл. възглаголати) заговорити: и възглю, и да слѣши(т) землѣ глы ѣсть мойхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 159).

ВОЗГЛАСИТИ, ВЪЗГЛАСИТИ дієсл. док. (цсл. възгласити) 1. (про півня) закукурікати, заспівати, діал. запіяти: докоу(л) коуръ възгласить (1489 *Чет.* 116); правдоу глю те(бѣ) иже тои ночи прѣвѣй нижѣли алектѣрь възгласи(т) коуръ не запое три(и)крѣ(т) ѡ(т)врѣжешъ са мене (1556-1561 *ПЄ* 112); впро(д) пѣтѣль въ(з)гласи нѣжли пѣтръ до грѣхо(в) ѡплакивана верною(л)са (поч. XVII ст. *Проп. р.* 178).

2. Урочисто і голосно провістити, прославити: Хвалѣте его в' гласѣ трѣбнѣ, сирѣ(ч): трѣби висѣчаа възгласіте поюще бѣга. Хвалѣте его в' пса(л)тіри и гѣслѣх (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 29).

3. (кому) Повідомити, сповістити: аггль во(з)гласи(т) всѣ(м) мовачи. вста(н)те на спотыканіє г(с)днє (Вільна, 1596 *З. Каз.* 150 зв.).

ВОЗГОРДИТИ дієсл. док. (цсл. възгордити) (ким, чим) згордити, погордити: Церковь бо мати нам присная естъ;... и если кто възгордит маткою, то естъ правдивой вѣры церквою, той естъ блудник, яко грѣшник (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 168).

Див. ще ВЪЗГРДИТИ, ВЪЗГРЖАТИ, ВЪЗГОРДИТИ, ВЪЗГОРЖАТИ.

ВОЗДАВАТИ, ВОЗДАВАТЬ, ВЪЗДАВАТИ дієсл. недок. (цсл. въздавати) 1. (кому що) Віддавати, платити, відплачувати (чим): Сію заповѣдь маємо ѡ(т) г(с)а любви(т)и бѣга. любви(т)и брата своего нелицемѣрно ѡ(т) чиста се(р)ца, не въздающе зла за зло (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 3); ѡ послѣднегѡ не смѣслства, ѡ лѣкаваго оумишлѣніа діавѡла (!) ро(д) любодѣйнѣй, развращѣнный, сіа г(с)двѣ въздаєт (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 29).

2. (кому що) (із словами із значенням вдячності, шани та ін.) виявляти, засвідчувати, віддавати: поклони бѣо въздаваємо (1489 *Чет.* 132 зв.); бѣ хвалоу тобѣ въздаю (1556-1561 *ПЄ* 299); А ѡсмотриваючи священники, дѣакѡна и... дѣака, такъ же и шпиталь..., ѡ чомъ бы,... Богѣ... фалѣ въздавать могли (1577 *AS* VI, 78); то... все исполненіе хрістіанское таинности церковныя свято имѣти, честь

и покланяніе воздавати (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 55); авраа(м) патриархъ якоуя мл(с)ть воз(д)ава(л) его стои мл(с)ти. же сна своего единого мавши и того не лютова(л) бы(л) дати на ѡфѣрѣ избавителеви своему (к. XVI ст. УЄ № 31, 172); В Пѣрвомъ стѣ лѣтъ по Хр(с)тѣ,... Іаковъ Ап(с)лъ, хвалѣ въздавалъ Пр(с)тѣй Тр(о)ци (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 12); Для того... чѣму... Блгодареніа не маемо въздавати, которого //... такъ далеку дорогѣ... свершилъ, чѣму... не маемо ѡ(д)давати даки (Манева, 1619 *Привит. Феод.* 288-288 зв.); Хваленіе, блгодареніе, и поклоненіе, тебѣ въздаваю (Чернігів, 1646 *Перло* 74).

Див. ще **ВЗДАТИ, ВОЗДАТИ.**

ВОЗДАНИЕ, ВОЗДАНЬЕ, ВЪЗДАНІЕ, ВЪЗДАНЬЕ с. (цсл. въздание) 1. Винагорода, відплата: възпомани страшного сѣда х(с)ва и грозного воздания его (1489 *Чет.* 279 зв.); мы са спорѣ(ч)ницы вше(й) мл(с)ти вси(м) правосла(в)ны(м) хр(с)тианомъ дае(м) и(ж) таковѣ сове(р)ше(н)ную мѣздѣ ѡ(т) мл(с)твого бга при(й)мете в ча(с) воздания его стои мл(с)ти на стра(ш)не(м) и праве(д)не(м) его сѣде (Перемишль, 1547 *ЛСБ* 9); если чинишь пиръ честь або колацію зови оубогыи маломожныи, хромыи и слепыи, и боудеши бл(с)вень бо не маю(т) тобѣ чимъ ѡ(т)дати але боуде(т) тобѣ възданіе при воскр(с)ніи праведныхъ (1556-1561 *ПС* 284 зв.).

2. (юридичний акт) передача маєтку: поводъ... позъваного... кгда запо(з)валъ тамъ сѣдъ... по ко(н)тровѣрсияхъ сторонъ ѡбохъ ижъ шло ѡ екземпѣцію добръ и позовъ сво(и) поводъ до по(д)несенія сѣмы дирекговалъ прото прыхилиючи се до права по(с)политого доброе возданье ѣзнавъши по(з)ваному по(с)тѣповать наказалъ (Люблін, 1630 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2010, 10 зв.); За которымъ възданьемъ [мещане белоцерковские] не мели бы юже ничего дукътови,... ко(н)традикovati (Київщина, 1639 *ККПС* 269).

Див. ще **ВЗДАНЕ.**

Пор. **ВОЗДАТИ.**

ВОЗДАТЕЛЬ ч. (цсл. въздатель) той, хто віддачує за добрі вчинки: Ва(м) же за ѡбщее подвижаніе и тщание спасіте(л)ное, са(м) бгъ блгынями

вѣчными да воздате(л) будеть (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1).

ВОЗДАТИ, ВЪЗДАТИ дієсл. док. (цсл. въздати) 1. (кому, кому що) Віддати, заплатити, повернути, відплатити: да бѣди проклатъ (!) ѡтъ милостивого Бога... въ сей вѣкъ и въ бѣдѣщий, в который... воздасть каждому по деламъ нашимъ (Мильці, 1542 *AS* IV, 314); а ѡ(т)ць твой видечі тебе въ тайности. въздас тобѣ явнѣ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 47); та(к) же за(с), до ва(с) прїиде въ славѣ велїцѣ и во(з)дати каж(д)ому по дѣло(м) его (к. XVI ст. УЄ № 31, 77); злыхъ зле погубити, а виноград инымъ дѣлателемъ предати, иже воздадутъ ему плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); а то подѣ клятвою святыхъ отецъ триста и осмнадцать, иже въ Никеи, и подѣ помстою Бога всемогущого, который въ день судный воздасть каждому по дѣламъ его (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 409).

2. (кому, кому що і без додатка) (із словами із значеннямъ вѣдчаності, шани й ін.) виявити, засвідчити, віддати: поклони боу въздаймо (1489 *Чет.* 132 зв.); а в'зав'ши семеро хлѣбовъ хвалоу въз'давъ ламаль и давалъ оученикомъ своимъ... а они клали прѣдъ народомъ (1556-1561 *ПС* 156); Гѣ бѣ блгодареніе въздаймо (Острог, 1581 *См. В.* 7); Тогда... челоуѣцы... и честь достойную... тебѣ воздадутъ (1588-1596 *Виш. Кн.* 137); Якою почестъ мы... можемо в'чинити преч(с)томуу и преб(с)лвен'номъ тѣлоу твоємъ, котормоу ни нѣбо ани зе(м)ла до(с)тоинои чѣти воздати не може(т) (XVI ст. УЄ *Трост.* 81); ииѡанъ... скѣро... бы(л) зачѣтый, похва'лоу и славоу месїашѣ въз(з)да(л) в животѣ мѣтки играючи (поч. XVII ст. *Проп. р.* 253); **отвѣтъ (личбу) воздати** — відповісти, понести відпівідальність, відзвітувати: Чому если в.м. забегати и о томъ дѣбати не будете, и сами в.м. ведаете, хто за то слово и отвѣтъ воздати будеть повиненъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 583); а во торомъ (Sic. — *Прим. вид.*) Христовѣ пришествѣ знову маєтъ востати дша ѡ(т) тѣла каждого чловека ѣмершаго, але о свои(х) дѣлахъ личбу воздати (XVI ст. *Сл. о см.* 336); аще(ж) престѣпиши, ѣли во ѡбїдѣ вдасї, а(з) ѡ сѣмъ дѣла не има(м) ты оузриши въ днь испытанїа и ѡ сѣмъ ѡ(т)вѣтъ во(з)дасї (Львів, 1642 *Жел. Поуч.* 6 зв.).

3. *Перен.* (що) Дати, подарувати; принести: вѣншоуимо захарію же та́кы сѣна вели́кого ѡ(т)ѣ(м) быти сподоби(л)сѣ, вѣспѣваймо сла́вою и щаста елиса́веѡи же та(к) чоудѡвный пло(д) оутрѡбы своѡи въ(з)дала (поч. XVII ст. *Проп. р.* 259).

Див. ще **ВЗДАТИ, ВОЗДАВАТИ.**

ВОЗДАТИСЯ *дієсл. док. (цсл. въздатисѣ)* (кому) дістатися, повернутися: Если же я кому въ чемъ не догодилъ, або не подобаетъ, прошу не осуждай, але то радшей на розсудокъ Божій пусти, передъ котораго маестатомъ вси станемъ, а тамъ вси тайны откровены будутъ, и каждому воздастся по дѣломъ его (Володимир, 1609 *АСД Х*, 231).

ВОЗДАЯНИЕ *с. (цсл. въздаяние) відплата; кара, покара:* Еднакъ есть и в то убогий, бо болше еще маєть тоѡе сѣрки зобрати на поджогу въ день страшный въздаяния; южъ бысѣя ты зъ своимъ богатствомъ не дотиснулъ до его убоства (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР I/VII*, 276).

ВОЗДВИГНУТИ, ВЪЗДВИГНУТИ, ВЪЗДВИГНУТИ *дієсл. док. (цсл. въздвигнути) 1. (кого) (допомогти встати) підняти:* лѣпшіи два нѣжли одинъ, есть имъ заплата добрая въ трудѣхъ ихъ: ижъ если одинъ з нихъ паднетъ, поднесетъ другій сполтоваріша своего, и горе тому единому, коли ся падетъ, и не будетъ второго въздвигнути его (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 721).

2. (що) Спорудити, побудувати, звести: и рек'ли жидове чотырьдеса(т), и шесть лѣ(т) е(ст) боудована тая то црковь а ты за три дни хочешъ въз'двигнути єи (1556-1561 *ПС* 348); А ти, жиде, надѣешися на прелестника своего машияка, еже есть анѣтихристъ, иже онъ васъ зберетъ до Іерусалима, обновитъ жертвы ваша и храмъ въздвигнетъ (1580 *Посл. до лат. 5*).

3. *Перен.* (кого, що) (*допомогти вибратися з певного стану*) підняти; врятувати: и загребенную в земном мудровании погибшую драхму, сам собою обрѣт, въздвигнул, воскресил и ко отцу рамоноснѣ принесе, и присвоил (1608-1609 *Виш. Зач.* 211); хори(х) не навѣжалъ еси, вязневъ не выкѡпилъ еси, а ѡпа(д)шихъ в якъю бѣдѣ не въздвигнулъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 273); Крѣви своѡи, з нево́лѣ вѣчнои погйбѡли, вѣкѡпити на́съ рѣчилъ; и оупадлыхъ

пре(з) грѣхъ прѣворѡдный Пра́ѡ(т)ца презъ пониженію и ѡ(т) всѣхъ възгорженію на дрѣвѣ свою смерть по(д)нѣслъ и въздвигнѡлъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 274).

4. *Перен.* (що, до чого) (*спонукати*) підняти; викликати: а боурю въздвиглъ (1489 *Чет.* 320 зв.); юже знала [кнажна] що оумыслила въз'двигнѣти гонѣніє на црковь (1509-1633 *Остр. л.* 131); твоѡ мл(с)ть въздвигъ гонение ѡ(т) лѣтъ давны(х) на це(р)ковь (Супрасльський монастир, 1593 *ЛСБ* 207); Ѡ волѡ(с)ю зась... для того ино(к) головѣ за(з)рости попѡдстилъ, абы... жѣньскѡю пл(т)ъ во ѡгнѣдѣ и мрѣзо(ст) на себе въздвигнѡ(л), для неблаженѣна в'зрѡкѡ (п. 1596 *Виш. Кн.* 230); Хотя есми правдою оправдали себе и хулу лживую... обнажили, тым въздушныхъ духовъ разума не только не улѣчимо, але свару и вражду въздвигнем (1608-1608 *Виш. Зач.* 213); Раз(д)ражѡ: Въз(д)вигнѡ къ зависти (1627 *ЛБ* 105).

5. *Перен.* (кого) (*допомогти кому-небудь набути вищого соціального статусу і т.ін.*) висунути, підтримати; настановити, посадити: потом он паки изгѡбил свою част ѡт того село ѡ хитлѣнствѣ коли въздвигноул и съ иними невѣрными єдного лотра г(ос)п(о)д(а)рем на братанича г(ос)п(о)д(ст)ва мы Стефана Воеводы на нашѡ землю (Хуші, 1528 *ДВВ I*, 27).

Див. ще **ЗДВИГНУТИ.**

ВОЗДВИГНУТИСѣ, ВОЗДВІГНУТИСѣ *дієсл. док. (цсл. въздвигнуутисѣ) 1. (що) Піднятися, розбурхатися:* вострепеталасѣ землѣ и въздвиглосѣ море (1489 *Чет.* 206 зв.).

2. *Перен.* (від чого) (*вибратися з певного стану*) піднятися, вибратися: разсуждай добре, прочитателю, присмотри добре тоѡ глубокое падение костела римского, которого во вѣки востати и въздвигнутися от того падежа гордостного и властолюбного не может (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 179).

ВОЗДВИЖЕНЄ, ВОЗДВИЖЕНИЕ, ВОЗДВИЖЕНІЄ, ВОЗДВИЖѢНІЄ, ВЪЗДВИЖЕНІЄ *с. (цсл. въздвижение) підняття:* Ѡбращѣніє: ѡберта(н)є, въ(з)вращѣніє, въз(д)виженіє твора, станѣ(т) ре(ч) // зра къ вѣсто́ки(м) (1627 *ЛБ* 148-149); въздвижение Честного (Честнаго) Креста,

воздві́женіє Креста, Креста Честного воздви́жѣніє — (назва церковного свята, також календарна дата) Воздвиження (Здвиження) Чесного Хреста, Чёсного Хрёста: похвала о кр(с)тѣ г(с)ни на въздви(ж)ніє честно(г) кр(с)та (1489 *Чет.* 25 зв.); весь миръ празндѣтъ кр(с)та чѣстно(г) воздви́жѣніє (Там же, 28 зв.); приказуемъ тобе по(д) клатвою светыхъ ѡте(ц)... абы еси на ро(к) ѡ(т) на(с) зложоны(и) ве(д)ла прави(л) свѣты(х) на во(з)-движеніє ч(с)тнаго кр(с)та свѣта... пере(д) нами ста(л) (Новгородок, 1555 *ЛНБ* 4, 1136, 25, 1 зв.); Писа(н) зо Лвова по во(з)движе(н)и ч(с)тно(г) и животворящего кр(с)та г(с)дня во втор(к) (Львів, 1596 *ЛСБ* 302, 1); а напро(д) жебы кре(ст) бѣлъ шанованный вѣлѣце: тоє на(м) нѣшній фѣстѣ або прѣзникъ по(д) титоуло(м) всемірнаго во(з)дві́женіа Кр(с)та стго репрезентуєтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 300); А предсе, коли ся трафить навечерые въ недѣлю передъ крещеніємъ Господнимъ, альбо Воздвиженіє честнаго креста Господня... и въ недѣлю посятъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 2); Пре(д) во(з)движеніє(м) Ч(с)тнаго Кр(с)та постараюся вм(л)те(и) навести (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); Вѣ кождомъ тѣжню Сѣредѣ и Пѣтницѣ повіннісмы по́стити..., вѣ по́стѣ тежъ ѡ(т)правовати потреба дѣ, день септе(м)вріа, дла Воз(д)виженіа Ч(с)тнаго Кр(с)та (Львів, 1646 *Зобр.* 36 зв.).

Пор. ВОЗДВИГНУТИ.

ВОЗДВИЗАЛЬНЫЙ прикм. (цсл. въздвизальныи) благословенный. ◊ **воздвизальный крестъ** див. **КРЕСТЬ.**

ВОЗДВИЗАТИСА дієсл. недок. (цсл. въздвизатиса) підніматися, здійматися: кр(с)тѣ въз(д)визається и вси гради ликоствоюю(т). и людие веселятся (1489 *Чет.* 27).

ВОЗДЕРЖАНІЄ, ВОЗДЕРЖАНІЄ, ВЪЗДЕРЖАНІЄ, ВОСЪДЕРЖАНІЄ (цсл. въздѣржаніє) (терпеливість в аскетичному способі життя) поміркованість, стриманість: Хотящому же кому къ житию ихъ приступити, не скоро приемлютъ, но первѣй повелятъ ему жити въ гостинномъ дворцы, особно отъ нихъ,... давшее ему секиру и лентій, и бѣлую одежду, поки явить искушеніє лѣто одно и воздеръжаніє; тожъ потомъ

приемлютъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 179); вы же трѣпеливо дѣшнїи пребѣдите въ свое(м) теченїи предадите въ вѣре вѣне(и) добродѣте(л) во добродѣтели же разд(м) и възде(р)жаніє, и трѣпеніє, и бл҃гочестїє и братолюбїє нелицемѣрно (Афон, 1614 *ЛСБ* 446); вѣра зась любѣвїю, и воздержанїємъ змѣцненая, збавеніє наше выконывае(т) (Київ, 1637 *УЄ Кан.* 836); Еще є(д)но... тѣ припо(м)-ню розказанїє, абы таа кнїга ѡ по́стахъ и ѡ воздержанїи та(к) за́цного мѣжа надкою и вы́роко(м) за(м)кнёна была (серед. XVII ст. *Кас.* 89);

(обмеження себе в будь-чому з релігійних мотивів) помірність; стриманість: Захарїя же живаще в домоу свое(м) имѣа воздержаніє велико во вѣсте(х) свои(х) (1489 *Чет.* 37 зв.); оный... оставилъ: одному // слезы, другому покуту; иньшому посты, другому воздержаніє (Клевань, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 491-492); як покаянїє далъ Б҃гъ грѣшнымъ и беззаконнымъ, постъ, молитва, воздержаніє, правда, вѣра,... то тымъ спасешъ ся грѣховъ своихъ (XVI ст. *НЄ* 9); Невидомыхъ вѣдъ предѣленіє, лѣчъ мѣслныхъ: то єсть крѣвкости в адѣмъ скаженой натѣры, котѣрю вы ногами во(з)дѣржанїа и оуто(н)чеванїа тѣла, шествѣючи стезєю заповѣдїй Б҃жїихъ переходите (Вільна, 1627 *Дух. б.* 2 зв. нenum.); Та(к)же до по(с)тѣ вшелакоє оутрапе(н)є телѣсное стагаєтъса во(з)держаніє, бдѣніє,... поклоны... и про(ч) (Львів, 1645 *Отайн.* 98); Такѣю маєтъ моцъ чїстость, не тѣлько в Пѣнна(х), але и вдовинномъ воздержанїю (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 924); Котѣры(и) покѣрмъ ѣ ни(х) нароско(ш)нѣйши(и). Опѣсты(м) та(к)же и ѡны(и) трѣдны(и) а высѣки(и) стѣпень або спѣсобъ воздержанїа, з котѣрого то знати же оу ни(х) сѣтъ на́бо(л)шие рѣскоши и при́смаки (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.); *Образно:* А до свѣ(т)лости позна(н)а самы(х) себе пребылисмо: зимы шко(д)лївого роскошова(н)а збылісмо, а весны дѣшеполе(з)ного возде(р)жанїа набылісмо (I пол. XVII ст. *УЄ Кан.* 39).

Див. ще ВОЗДЕРЖЛИВОСТЬ.

Пор. ВОЗДЕРЖАТИ.

ВОЗДЕРЖАТИ дієсл. док. (цсл. въздѣржати) (що від чого) стримати, відмовити: воздержѣмъ телеса своя ѡ(т) сласти пло(т)ски(х) греховъ (1489

Чет. 29 зв.).

ВОЗДЕРЖАТИСЯ, ВОЗДЕРЖАТИСА, ВОЗДЕРЖАТСА ВЪЗДЕРЖАТИСА дієсл. док. (цсл. въздържатиса) (від кого, чого) стриматися, відмовитися: добро есть на(м)... ѡ(т) похоти пло(т)ския воздержати са (1489 Чет. 292 зв.); Светое ерейство маеть быти зъ девственниковъ наболей, альбо съ пустыньножытелей; а где бы такихъ до службы не стало, ино съ тыхъ, которые ся одъ власныхъ жонъ воздержаютъ (Вільна, 1599 Ант. 743); Воздержаючійса ѡ(д) сѣтныхъ чи свѣтъ (Вільна, 1627 Дух. б. 389); з тыхъ причинъ мы митрополитъ з велебными епископами православными ...узнали и усудилисмо, абы тотъ священникъ Ілія отъ священства воздержался (Львів, 1633 КМПИ II, 19); Мѣжъ, або жена... абы са постѣли... ѡ(т) вина и ѡ(т) все(го) што оупойтъ мѣже воздержѣтса мають (серед. XVII ст. Хрон. 131); коли ты поимѣшь вшѣдши до лѣжницы, вѣдержиса ѡ(т) неа пре(з) три дни, а ничѣмъ се ѣнши(м) одно мѣлтвами з нею не бѣдешъ забавлѣлъ (Там же, 387).

Див. ще **ВОЗДЕРЖОВАТИСА.**

ВОЗДЕРЖЛИВОСТЬ, ВЪЗДЕРЖЛИВОСТЬ ж. (цсл. въздържливость) те саме, що **воздержаніе** у 2 знач.: ёсть вса твоя вѣрность ма(л)жѣ(н)ства... твоя во(з)де(р)жливость... а межѣ всѣ(м) ты(м), пере(д)нѣ(и)шѣю корѣнѣ мае(т) пана(н)ство и чѣстость (Вільна, 1596 З. Каз. 78 зв.); по том знати, где ест вѣра православная католическая, где skutki ee видимо; то ест: послушенство, исповид, покуту, умертвене тѣла, пост, воздержливість, молитву, милостыню (Вільна, 1600 Катех. 70); Въдержаніе: Въдержливість, встречажливость, повстагливость на все́мъ мѣрность (1627 ЛБ 19).

ВОЗДЕРЖЛИВЫЙ прикм. (цсл. въздържливый) стриманий, поміркований: Даска(л) или вѣчите(л) сея шкѣлы маеть быти блгоче(с)тивъ, раздѣме(н), смиренѣмудры(й), крѣтокъ, возде(р)жливы(и), не пѣяница, не блѣдникъ (Львів, 1587 ЛСБ 87, 1 зв.).

Див. ще **ВОЗДЕРЖНЫЙ.**

ВОЗДЕРЖНИКЪ ч. (цсл. въздържникъ) (той, хто стримується від земних благ, страстей) стриманий, поміркований; аскет: Коли вже Потей на епископство свершился, показался барзо

великим подвижником, воздержником, постником (Львів, 1605-1606 Перест. 30); temperans, возде(р)жникъ (1642 ЛС 394).

ВОЗДЕРЖНЫЙ прикм. (цсл. въздържнь) те саме, що **воздержливый**: Мѣрность во все́мъ, была емѣ якобы природ(н)на: покармъ и напоѣ скромный и во(з)дѣржный, со́нь мѣркѣвный, бдѣніе што-но́чное (Вільна, 1620 См. Каз. 18 зв.).

ВОЗДЕРЖОВАТИСА дієсл. недок. (від чого) Стримуватися, відмовлятися: Ёсли телѣсною горѣчкою ѡбложѣны бѣдѣчи, во(з)дѣржѣмоса ѡ(д) покармѣ телѣсногѡ абысмо себе не згѣбили, далѣкѡ бѣрзѣй вѣрномѣ трѣба са воздѣржовати ѡ(д) при-ната пѣщи нѣ(с)нои (Київ, 1646 Мога. Тр. 914).

Див. ще **ВОЗДЕРЖАТИСЯ.**

ВОЗДИХАТИ див. **ВОЗДЫХАТИ.**

ВОЗДОРОВИТИ дієсл. док. Стати здоровим, виздоровѣти, видужати: хто какимъ недоугомъ немоцонъ было только хоромины тоѣ доткну(л)са то воздоровель (1489 Чет. 261 зв.).

ВОЗДОХНУТИ, ВОЗДУХНУТИ дієсл. док. Те саме, що **воздхнути**: стѣ борис... възрѣлъ на нѣбо со слезами горко воздохну(л) и нача(л) молитиса (1489 Чет. 242); Володимеръ то услышавши воздохнувъ и рекъ: "благословенны тыи, которые на правицы стануть, але бѣда тымъ, которые на лѣвицы" (Київ, 1621 Кон. Пал. 975).

Див. ще **ВЗДОХНУТИ, ВЗДЫХАТИ, ВОЗДХНУТИ, ВОЗДЫХАТИ.**

ВОЗДРѢТИ див. **УЗДРѢТИ.**

ВОЗДУХЪ¹, ВЪЗДУХЪ ч. (цсл. въздоухъ)

1. (газоподібна речовина, якою дихають живі істоти) повітря, діал. въздух: ѡеръ, въ(з)дѣхъ (1596 ЛЗ 23); А нѣбо, яковѣи красоты, ширѣкосты, и высотѣ; надъ землѣю простѣръ яко шѣтѣ посполѣтѣю, всемоу сътворѣнію видѣмомѣ. Котѣрое, ѡкривѣтъ ѡ(т)всюдѣ зѣмлю, и вѣды, и воздоуха; и бѣтнѣетъ огна ефѣрьскаго (Почаїв, 1618 Зерц. 17); Дѣхъ Стыи, не естъ слѣгою... Анѣ такѣвый естъ Дѣхъ Бжѣй, яко вѣ насъ естъ дѣхъ ѡ(т) нашего прирѣженѣ чѣжъ знайдѣючійса, котѣрый воздѣха естъ вѣдхѣніе, и ѡ(т)дохнѣніе (Київ, бл. 1619 Аз. В. 57); Айръ: Вѣтръ, въ(з)дѣ(х), повѣтрѣ (1627 ЛБ 172); и дѣша... роздѣѣтса дѣ(х) и мыглию... и вѣтро(м)... // и

возду(х) (Височани, 1635 УЄ № 62, 50 зв.-51); temperies, мѣрно(с)т(ъ), ве(д)ро, бл҃гора(с)творение воздуха (1642 ЛС 394); якѡ єдина крѡпла зара(з)-ливаа спа(д)ши з въздѣха; принесѣтъ смѣръть чл҃вкови, почтѡже ты сѣатный миролюбче грѣхѣми сако(р)мышь (Чернігів, 1646 Перло 126 зв.); Въздухъ. Аер. Ает[h]jer (1650 ЛК 435);

(одна із чотирьох стихій) повітря: ѡ(т) ѡгна теплота, ѡ(т) во(з)дѣхѣ дыханіє (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 274 зв.); абовѣмъ єстєсь сѣтворѡный, зє двѡхъ бѣтностє(и) рѡзныхъ; тѣло видѡмое, с чотырѡхъ элементѡ(в) сѣставлено: плѡтъ ѡ(т) землѣ, крѣвъ ѡ(т) воды, дыханіє ѡ(т) въздѣха, теплотѣ ѡ(т) огна (Почаїв, 1618 Зерц. 19 зв.).

2. (простір над землею) повітря, dial. въздух: взалѣса конь єго на воздухъ (1489 Чет. 66 зв.); тогда и сия икона... предѣ всимъ народомъ снемшия сѣ колѣца, по воздуху вышла и, тихо на воду спустившия, поплынула ногама ставма (Супрасльський монастир, 1580 Пис. пр. лют. 67); Гласы ж безчислєнны въздух наполняють, и потом, яко дым, поставы нѣ мають (к. XVI ст. Укр. п. 76); ѡныє пта(ш)ки... злѣтѣли на въздѣхъ яко живыи (Львів, поч. XVII ст. Крон. 92); Вранѣ птіца, по въздоухѣ лѣтаєтъ (Почаїв, 1618 Зерц. 37 зв.); Абѡвѣмъ якъ кгда бываєтъ въздѣхъ хмѣрный, не мѡже(м) свѣта слнчного видѣти (Київ, бл. 1619 О обр. 160); Мѡрѣ тебѣ данникъ, ѡ(т) гл҃бини свѣєи дани тобѣ принѡси(т); рѡзногѡ рѡду рыбы. А въздѣхъ птіци Крѡткїи (Чернігів, 1646 Перло 4 зв.).

3. Перен. (піднесення, зростання чого-небудь до максимальної величини) вершина: папа... смирение христово поверг и, на воздух славы свѣта сєго вознесшия, яко чтилище боготворное (по солунскому выobraжєнию святаго апостола Павла), — плац, над всеми владєти хотѣчи и прагнучи, засѣл (1608-1609 Виш. Зач. 222).

ВОЗДУХЪ², ВЪЗДУХЪ ч. (цсл. въздоухъ) (покров для чаши з причастям) воздух: Кадилница сребреная. Воздухъ атласу бєлаго, золотомъ и перлы справлєнны (Київ, 1554 КМПМ I, дод. 13); покровцы китѣйчанє дѣѣ, воздухъ китѣйки зелєное (Луцьк, 1583 АрхЮЗР I/I, 183); воздухов, албо покровцовъ 15 (Локачі, 1593 АрхЮЗР I/I, 367);

Въздухы и завѣсы: въздуховъ китѣйки бєлое два... въздух особно великий злотогловный єденъ (Пересопница, 1600 АрхЮЗР I/VI, 295); Во(з)дѣхъ злотоглавы(и) з листьвами... зъ кутасами на рога(х) на полы зъ золотомъ (Львів, 1637 Инв. Усп. 64).

Див. ще **ВОЗДУШОКЪ**.

ВОЗДУШНЫЙ, ВЪЗДУШНЫЙ прикм. (цсл. въздоушныи) 1. Повітряний: Въздушныи. Аер[i]us. Ает[h]jereus (1650 ЛК 435);

(у релігійному віруванні стосується стану душі, що перебуває після смерті в повітряному просторі) повітряний: Бѣдѣчи бѡвѣ(м) они... доводѣми... покѡнани,... приникають в Синаксары Славєнскїи, въ котѡрыхъ находитѣся, же дѡшѣ // повѣстїю зъ тѣлѣ бывають тѣрбѡваны и гамѡваны на аєрѣ, што по Славє(н)скѣ называю(т) въздѣшныи мытарства дѣшѣ ...а по Рѣскѣ мычєна... истазанїа... дѣшѣ (Київ, бл. 1619 Ообр. 124-125); А дѣютьсѣ тѣи Мыта(р)ства албо тѣрбѣции дѣшѣмъ ѡ(т) дѣховъ повѣтрнихъ, для тогожѣ по Грєцкѣ тєолѡгове называють євѣєрїѣ тѣлѡνїѣ, тѡєстѣ въздѣшныи, албо повѣтрныи мычєна (Київ, 1625 Кон. Ом. 157).

2. Перен. (про нечисту силу, злих духів, які перебувають у повітрі) повітряний: Видиши ли, яко се не власт петрова, но прелєст бѣсовская и власт князей въздушныхъ тмы вѣка сєго, темныхъ, мрачныхъ, скорбныхъ и нечистыхъ духовъ (1588-1596 Виш. Кн. 137); Тако(жє) и вы мнимали є(ст)є затворо(м) ѡтолити азы(к) Никифоро(в), а того не вѣдаєте и(ж) ты(м) вѣзєна(м), вѣши(х) Пано(в) бѣсо(в) во(з)дѣшны(х) по(д)нѡ(с)ны(х), бо(л)шєй мѣчи(т), сѣчє(т), ѡморѣє(т), и вѣ(с)... ѡбличѣє(т) (1598 Виш. Кн. 310 зв.); А якою ширѡстїю самыхъ то ихъ огризєнное сумнѣнє понєсєтъ, што єстѣ власное въздушныхъ вѡзовъ дѣло, брати... вѣ облуду и вѣ подозрѣнє подавати канѡнъ собору всєлєнского (Київ, 1621 Кон. Пал. 693).

ВОЗДУШОКЪ, ВЪЗДУШОКЪ, ВЪЗДУШОКЪ ч. Те саме, що **воздухъ²**: два въздѣ(ш)ки малыи китѣ(и)чанїи (Львів, 1579-1588 ЛСБ 1034, 1 зв.); оксамитъ другий чорный, на немъ въздушокъ (Локачі, 1593 АрхЮЗР I/I, 367); въздушокъ китѣйки чирвоное старыи з сребромъ (Луцьк, 1621 АрхЮЗР I/VI, 502); Воздѣшокъ на гатласѣ чирво-

но(м) распятие хрыстово прекрасно злото(м) выши-
то изъ иншими квѣтами (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 64).

ВОЗДХНУТИ, ВЪЗДЪХНУТИ дієсл. док.
(цсл. въздѣхнуоти) (зробити глибокий вдих і видих
звичайно під впливом якихось почуттів) зітхнути:
и възрѣвши на нбо въздѣхнуоуль и бор'зо
ω(т)вориса сло(д)ха его (1556-1561 *ПС* 155);
папѣ(ж) въздхноу(л) со великы(м) жалемъ (к. XVI
— поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 95 зв.); бѣдешъ хотѣти
що мовити, але языкъ слѣжити не бѣде(т), схочешъ
во(з)дхнѣти, але пе(р)си не допустятъ (Чорна, 1629
Диал. о см. 267); В тѣхъ всѣхъ пѣнкахъ оучинѣвши
рахѣнокъ совѣсти, въздхни ω(т) ср(д)ца и рекни
слова (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 909); гдѣса молитва
ко(н)чѣтъ, анѣ сплювае(т) жаде(н), анѣ збываніе(м)
// флѣгмы чѣти жа(д)ного, анѣ ка(ш)лючого
оучѣешъ, анѣ жебы ктѣ зѣваніе(м) да(л)са чѣти
побачи(ш): жаде(н) не во(з)дхне(т) та(к), жебы
по(д)ле себе стоѣчемъ що пре(ш)кѣдилъ (серед.
XVII ст. *Кас.* 16-16 зв.).

Див. ще **ВЗДОХНУТИ, ВЗДЫХАТИ, ВЗО-
ДХНУТИ, ВОЗДОХНУТИ, ВОЗДЫХАТИ.**

**ВОЗДЫХАНІЄ, ВОЗДЫХАНІЄ, ВОЗДЫ-
ХАНЬЄ, ВЪЗДЫХАНЄ, ВЪЗДЫХАНІЄ** с. (цсл.
въздыханіе) 1. (глибокі вдих і видих звичайно під
впливом якихось почуттів) зітхання: ничего не мо-
вимо, хоть з въздыханьемъ выдачи (Острог, 1598-
1599 *Апокр.* 78 зв.); Рекль Г(с)дь до жены: Розмнѣ-
жѣ фрасѣнокъ твоѣй и въздыханье твоѣ, з болѣстью
бѣдешъ рѣдити дѣти (серед. XVII ст. *Хрон.* 10);

(з визнанням провини, з каяттям) зітхання;
скруха: стоячи оу цркви. молитвѣ свою свершаи со
слезами и въздыханіемъ (1489 *Чет.* 347); припа-
дѣте, со слезами и рыданіемъ, и въздыханьи, ко...
бгѣ (Острог, 1598 *Отп. КО* 17 зв.); молитва в собѣ
закрывае(т) не то(л)ко мыслѣнное але и оуст'ное
бесѣдованіе, и слѣзы, и въздыханіе къ Бгѣ (Львів,
1645 *О тайн.* 97).

2. (страждання) сум, скорбота: я(ко) да готѣтъ
поко(и), и мѣсто ω(т)почине(н)а, мѣсто прохлад-
ное, мѣсто поко(и)ное, мѣсто затѣшное. ω(т)нюдѣ
же ω(т)бѣже всакаа болѣзнь печ(л) и въздыханіе
(до 1596 *Виш. Кн.* 267 зв.); На мѣстѣ свѣтлѣ идѣже
ω(т)бѣже печаль и въздыханіе оупокѣй ихъ Бже

нашъ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 151); Абѣвѣмъ страхъ
и болѣзнь, плачъ и въздыханіе; южъ то минѣло
васъ (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.).

Див. ще **ВЗДЫХАНЄ.**

Пор. **ВОЗДЫХАТИ.**

ВОЗДЫХАТИ, ВОЗДИХАТИ, ВЪЗДЫХАТИ
дієсл. недок. (цсл. въздыхати) 1. (робити глибокий
вдих і видих звичайно під впливом якихось почуттів)
зітхати: со слезами въздыхаймо (1489 *Чет.* 335 зв.);
Якожъ есми видилъ, ижъ передо мною килька разъ
кровью тяжко хrapнула а вельми // тяжко
въздыхала (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 360-361);
suspiro, as, въздыхаю, стѣню (1642 *ЛС* 390); и гды
ма та(к) застѣл', же(м) зѣра(з)... ѣда(л)са на ω(т)-
почінокъ, ѣкла(в)шиса на рогѣзинѣ, сердѣчне
въздыхаючи // влѣсны(м) имене(м) на ма заклікаль
(серед. XVII ст. *Кас.* 84-84 зв.).

2. (до кого, чого) (звертатися з надією і любо-
в'ю) зітхати: Лѣчъ црковъ не естъ цр(с)тво нб(с)-
ное, но преддверіе ти(л)ко цр(с)тва ѡного, кѣторого
бгъ оуготовѣлъ вѣрны(м) своїмъ, предъ заложѣ-
намъ видѣмого мѣра: поневажъ, и сама црковъ
прѣгне и въздыхае(т) до ѡного цр(с)тва нб(с)ного
(Почаїв, 1618 *Зерц.* 66 зв.); бѣда дѣши кѣторѣа
не волѣе(т) ни въздыхае(т) до того, кѣторій єи ω(д)
клѣпотѣ и ω(д) та(ж)кои работы мытникѣвъ възво-
лити мѣжеть (Вільна, 1627 *Дух. б.* 369).

3. Сумувати, зітхати: Чомъ были церкви и царс-
тва, де проповѣдали свѣтлы апостолы... и преподобны
отци Василій, Григорій,... теперъ бируютъ
языкъ поганни; де были соборы, патріархѣ, а
теперь стогнутъ, (во)здыхають (в рук. пиздыхають.
— *Прим. вид.*) хрестіане у всякуи неволи, и у
досадѣ, и у роблюваню (XVI ст. *НС* 13).

Див. ще **ВЗДОХНУТИ, ВЗДЫХАТИ, ВЗО-
ДХНУТИ, ВОЗДОХНУТИ, ВОЗДХНУТИ.**

ВОЗЕНЄ с. Возіння: оные подѣданные тѣх име-
ней и сель вышше мененыхъ подѣводами, незмерны-
ми роботами и возенемъ до буга попелов, збожѣ и
комагъ от часу немалого ѣбѣжати дей рачит (Во-
лодимир, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 276).

Пор. **ВОЗИТИ.**

ВОЗЕРО див. **ОЗЕРО.**

ВОЗЗЫВАТИ дієсл. недок. (на що) Волати (про

що): Только на лож сию удивляючися безстрамне реченнаго живота исусового проповѣдника евангельского воззывать буду тым способом (1600-1601 Виш. Кр. отв. 176).

ВОЗИМАТИ дієсл. недок. (цсл. вѣзимати) (що) приймати, отримувати: Слѹхи, очи й чело, персы, рѹци и нозѣ, я же просвѣтлени бывають о бозѣ. И дар невидѣмо духовно приємлем, от бога и отца сыновство возємлем (к. XVI ст. Укр. п. 76).

Див. ще **ВЗЫМАТИ**.

ВОЗИМЫЙ див. **ОЗИМЫЙ**.

ВОЗИРАТИ дієсл. недок. (цсл. вѣзирати) (на що) поглядати: на сватости и(х) возиралѣ стого дѣха дарѣ (1489 Чет. 213 зв.).

Див. ще **ВЗИРАТИ, ВОЗРѢТИ**.

ВОЗИТЕЛЬ ч. (цсл. возитель) візник: vector, гіс, возите(л), возата(й) (1642 ЛС 408).

Див. ще **ВОЗАТАЙ, ВОЗНИКЪ, ВОЗНИЦА**.

ВОЗИТИ дієсл. недок. 1. (кого, що) (переміщати щось по суші) возити: а отец архимандрит хотел того на князя Ивана переводити, иже земли и дубровы через заруку кгвалтомъ отнялѣ и збоже с тых земель возилѣ (Володимир, 1542 АрхЮЗР 1/VI, 35); do zamku wozy iezdiat, y wodu tudyż woziat (Вінниця, 1545 АрхЮЗР 6/1, 20); Іосифъ... ѡ(т) фараѡна цѣра вожены(и) на возѣ цр(с)ко(м) Пано(м) всего ц(р)ства египе(т)ского, або вѣкарією поставлены(и) (поч. XVII ст. Проп. р. 205);

(що) (доставляти) возити: К тому дрова до паления на потребу замковую и дворцов позволяем имъ возыти с пуци нашеое Свинарское (Локачі, 1591 ПККДА 1-2, 164); сте(л)махови за ѡсь до во(з)ка шо камѣ(н) воза(т) fr. 15 (Львів, 1634 ЛСБ 1054, 8 зв.); vehiare, возити, везти (1642 ЛС 408); тые ж подданные... вси збери и спряты домовые себе забираючи и до домов своих вожечы, на пожитокъ свой пооборочали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 112); *Образно:* Южѣ тотъ възѣ, котѡрый нась до тогѡ часѣ възилѣ, ѡ(т)везѣмъ рукамі и раменама нашими до грѡбѣ (Київ, 1625 Кон. Каз. 45);

(переміщати щось по воді) перевозити, переправляти: и зара(з) закажите абы ни(х)то не важи(л)ся чолнами вози(т) ѡпро(ч) порема(!) мѣти(р)ско(г) (Мошни, 1650 ЦНБ ДА/ П 219, 16).

2. (що) (виконуючи повинність) возити: Мещане...ви(н)ни сено коси(ти) на замокъ де(н) ѡди(н)... а возити его на замокъ не ви(н)ни (1552 ОЖЗ 120); все село сего лета... пови(н)ни... до двора и дрова возити (Чорногород, 1578 ПВКРДА III, 58); и ты(ж) поспѡлиты(м) лѡде(м), не е(ст) когда панщины дѣла. и слова бѡжіа слоухати моуси(т) ити ѡрати або возѣти или молѡтити (XVI — поч. XVII ст. Кн. о лат. 116 зв.); 3 места Четвертьни...толоку з улицѣ местских одну на рокѣ збожа жати, збирати и возити жыто и ярыну (Луцьк, 1642 КМПП II, 234).

Див. ще **ВЕЗТИ**.

ВОЗКИЙ прикм. Возовий. ◊ мѣсто возкоє див. **МѢСТО**.

ВОЗЛАГАТИ дієсл. недок. (цсл. вѣзлагати) (кому що) висловлювати; виявляти: третицею во(з)-лагаю ва(м) се(р)дечны(и) жа(л) мо(и) ѡ любимицы (Верба, 1606 ЛСБ 407, 1).

ВОЗЛЕТАТИ, ВЪЗЛѢТАТИ дієсл. недок. (цсл. вѣзлетати) перен. злітати, підніматися вгору: ада(м)... ннѣ грая со ан҃глы на нѣса возлетає(т) (1489 Чет. 154 зв.); Дѣша... вѣзлѣтаєтъ я(к) пта(х) на высѡкость нѣ(с)нѣю (Вільна, 1627 Дух. б. 392).

Див. ще **ВЗЛЕТЫВАТИ, ВЗЛѢТѢТИ, ВОЗЛЕТОВАТИ, ВОЗЛЕТѢТИ**.

ВОЗЛЕТОВАТИ дієсл. недок., перен. (досягати високого духовного рівня) підніматися: Поневажѣ Бозскіе догматы вышше вшелякое мысли суть, и вышше вшелякое быстрости очное, презѣ вѣру толко осягненныи и всякое умѣтности логійское отбѣгають, и высоко возлетуютѣ (1603 Пит. 107).

Див. ще **ВЗЛЕТЫВАТИ, ВЗЛѢТѢТИ, ВОЗЛЕТАТИ, ВОЗЛЕТѢТИ**.

ВОЗЛЕТѢТИ, ВЪЗЛЕТѢТИ дієсл. док. (цсл. вѣзлетѣти) 1. (піднятися вгору) злетіти: ѡнѣ... ка(к) ѡрелѣ възлетѣлѣ (1489 Чет. 321); звѣтажи(л) левѣ з поколѣна іоудина, а на възнесеніє ѡрло(м) са зове(т) чого смысла с пр(о)рцтва наоучѣли, се яко ѡрелѣ възлети(т) (поч. XVII ст. Проп. р. 197 зв.); Подобе(н)ство... ѡ(д) птахо(в) высѡко вѣзлѣтѣвшихъ. та(м) ѡ(д) го(н)чара, и сребродѣлца (Вільна, 1627 Дух. б. 400).

2. Перен. (к кому) (душевно) підвестися, піднятися: по(ст) єсть крыла мѣтвы нашеи, то не возле-

ти(м) кѣ боу, але если мѣтвоу свою по(д)моцюемо по(с)то(м), а слезами... возыде(м) и не ве(р)немоса пороже наза(д) (к. XVI ст. УЄ № 31, 31 зв.).

Див. ще **ВЗЛЕТЫВАТИ, ВЗЛѢТЬТИ, ВОЗЛЕТАТИ, ВОЗЛЕТОВАТИ.**

ВОЗЛЕЧИ, ВЪЗЛЕЧИ *дієсл. док. (цсл. възле-чи)* (на що) лягти, прилягти: если слыша(л) ѡ(т) него коли если возлеглѣ на стѣи перси его (1489 *Чет.* 42); вѣ(н) [господь] росказа(л) народомъ възлечи на травѣ або сѣсти (к. XVI ст. УЄ № 31, 138 зв.); а ис... ѡ(т) великого смоу(т)коу зблѣд-ноуль на ѡ(н) стѣль възлеглѣ и лежалѣ та(м) (поч. XVII ст. УЄ № 256, 9).

Див. ще **ВЗЛЕЧИ.**

ВОЗЛІЯТИСА *дієсл. док. (цсл. възліятиса)* розлитиса, розіллятиса: возліяса вода яко .і. са-жень оу высотѣ (1489 *Чет.* 12 зв.).

ВОЗЛІАНІЄ *с. (цсл. възліание)* поливання: Ве(ш) ближа(и)шаа естѣ погрѣженіе трыкра(т)-но(є) въ водѣ, албо во(з)ліаніе трыкратное // воды на крестѣщегоса, вѣдлѣгъ звыча(ю) ко(ж)дого набоже(н)ства и народѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 15-16).

ВОЗЛОЖЕНЄ, ВОЗЛОЖЕНІЄ *с. (цсл. възложение)* 1. (церковний обряд посвячення кого-, чого-небудь через рукопокладення) покладення: Втораа, естѣ сила абы мѡглѣ инши(м) шафовати та(и)нами, а таа бываѣтѣ дана возложе(н)емѣ рѣкѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 11).

2. Жертва, офіра: Видиши ли, яко любитѣ Богѣ и благоволитѣ и пріимуетѣ то Ему возложение, або ооярованье, не яко требуя сребра, злата, мѣди, желѣза, или иншихъ вещей, абы до скарбу Божьего посвящено а дано было? (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 73).

Див. ще **ВЗЛОЖѢНЬЄ, ВЛОЖЕНЄ.**

Пор. **ВОЗЛОЖИТИ.**

ВОЗЛОЖИТИ, ВОЗЛОЖЫТИ, ВЪЗЛОЖИТИ *дієсл. док. (цсл. възложить)* (що) поклас-ти: возложите кадило и помолѣтеса (1489 *Чет.* 261); А яко убо иже отъ злата венѣца мудрования смиреніемъ отецъ мой светый Селивестръ отрыца-етѣся, сего ради пресветлый ремень, назнамену-ющѣ светое воскресение, на светую главу его воз-ложыхомъ (Вільна, 1599 *Ант.* 551); и возложѣ нанѣ

руцѣ рѣче (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 978); стережиса абы(с) собѣ не припомина(л) рѡдичовѣ,... бы(с) до заба(в) и обычае(в) свѣцки(х) не вернѣлса... рѣкѣ на рѣло ю(ж) возложи(в)ши, наза(д) са не ѡгла-да(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 56 зв.); они неха(и) намѣ оберѣ(т) яловищѣ однѣ; а зрѣбавши ю вѣ штѣки, нехай еи на дрова возложатѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 311);

перен. (взяти на себе певні обов'язки) прийняти, взяти: не даваймы(ж) нї єдиноа потѣхы сѣпротив-никомѣ наши(м) и възложи(м) на себе зброю вѣры и сталости нашеа (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77); *Образно:* Южѣ са Исаакова фѣгѣра сполніла, Незбѡжно(ст) на рѣмо сто(с) ю(ж) Творѣцѣ възложѣла. На котѡ-ро(м) за ввесь свѣтѣ маѣ(т) бытѣ пожрѣны(й), ѡгнѣмѣ любве кѣ народѣ людскомѣ спалѣный (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.).

2. (що) Одягнути, натягнути, насадити: А такѣ възложимо портѣща на бѣдра наші и поврѡзы на шії наші а вѣде(м) до цѣра Ізраїльскогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 314).

Див. ще **ВЗЛОЖИТИ, ВЛОЖИТИ.**

ВОЗЛѢ ПРИЙМ. *(цсл. възлѣ) (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувається дія)* біля, коло: а они ѣзживали ровком възлѣ своего плетеня (Київ, 1510 *АрхЮЗР* 8/IV, 161).

ВОЗЛЮБИТИ, ВЪЗЛЮБИТИ *дієсл. док. (цсл. възлюбити)* (кого, що) (відчути глибоку відда-ність, прив'язаність до кого-, чого-небудь) полю-бити: исповедаѣте мнѣ кого вы возненавидите или кого възлюбите (1489 *Чет.* 141); Якѣ же възлюбилѣ ма ѡ(т)цѣ а и я васѣ полюбилѣ. боу(д)тѣ жѣ в любѣви моеї (1556-1561 *ПЄ* 415 зв.); Але еслижесѣ бачный — розумею же на оные слова паметати будешѣ, "обличай премудра, и възлюбитѣ тя" (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1049); Видиши ли я(к) ты тѡю ча(ч)кѣ краснѣю ѡ(т) всего ср(д)ца мыс-ли и дѣши въз(з)люби(л) і оухвати(л) (1599 *Виш. Кн.* 220 зв.); и ѡте(ц) мо(и) възлюбитѣ его (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 3); Наро(д) жидо(в)ський кото-рого гѣ бѣ былѣ... възлюби(л) не дла и(х) красы... але и(ж) был(л) наро(д) прѣвѣй ѡ(т) бѣ поставлѣн-ный (поч. XVII ст. УЄ № 236, 40); Блгодарѣ та; ѡ(т)че нашѣ Нѣ(с)ный, ѡ неисповѣдимыхъ, и чѣд-

ныхъ дѣлехъ; и дарехъ твоихъ бѡ(з)кихъ. яко такъ възлюбилъ еси; міра сего, и насъ грѣшнихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.);

(що) (відчути задоволення від сприймання чого-небудь) полюбити, сподобати: И его молитвы вышній не возлюбив, аже по зависти Авеля погубив І братоубийство на земли сотворив, и кров праведную, яко воду пролив (к. XVI ст. *Укр. п.* 84);

(що) (відчути потяг, схильність до чого-небудь, облюбувати собі щось) полюбити: Мы же грѣшніи, исполнены язвъ греховныхъ, плачемся своихъ греховъ и возлюбимъ плачевное иноческое житие, пустыню (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 155); препощу на ва(с)... гбл(д) слова бжїа для того и(ж) естеса ѡ(т)далили ѡ(т) мене... а присталисте до никчемны(х) а марны(х) рѣче(и) сегосвѣтні(х) и възлюбисте тѣмн(ст) а не свѣтло(ст) (Львів, 1585 *УС* № 5, 13 зв.); Возлюбилъ еси ѡ(т)че справедливость сватю, маєшь в ненависти безбѣжность проклатю (Львів, 1591 *Просф.* 66); и оумножилисте темность а не свѣтлость и възлюбилите неправ(д)оу, а прав(д)оу есте ѡ(т)врг'ли ѡ(т) себе (к. XVI ст. *УС* № 31, 4 зв.); Ты же, костеле латынский,... пожер щастье, земного могутства ухватив и от вся души возлюбив (1608-1609 *Виш. Зач.* 230).

2. Захотіти, побажати: На діавола многіи поставил и кровію его господа прославил, Не възбивати, но умрѣти за люде възлюбил и своего Христа вседушно улюбил (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); Въезде лю:... Пожадаю, възлюблю (1627 *ЛБ* 18).

Див. ще **ВЗЛЮБИТИ.**

ВОЗЛЮБЛЕНІЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВОЗЛЮБЛЕННЕ *присл.* 3 почуттям віддано-сті, набожності: ѡважай тежъ собѣ възлюбленне до окрещенїа пристѣпючїй, и вы побѣжныи Панѡве воспрїемници, якъ великое и дшеспїтелное хѡчете прїимовати дѣло, ѡбѣщаваете вѣрѣ Бгѣ въ Тр(о)ци єдиномѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 905).

ВОЗЛЮБЛЕННИЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВОЗЛЮБЛЕННИКЪ *ч. (цсл. възлюбленикъ)* улюбленець, обранець: Нелѣгце собѣ їсность розмной дши поважай(и) възлюбленниче, дорогїмъ начинѣмъ естъ дша нескертѣлнаа (Вільна, 1627

Дух. б. 230).

ВОЗЛЮБЛЕННІЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВОЗЛЮБЛЕННІЦА *ж. (цсл. възлюбленица)*

улюблениця, обраница: Яко(ж) то ко(ж)доу вѣр-ной дши ѡбїца(л) гѣ бгѣ чере(з) пр(о)рка іѡсїа в г(л)а в(и)ж(л) мѣ(л) послѣбити за вда(ч)ноюю во(з)-любле(н)нїцѣ свою (к. XVI ст. *УС* № 31, 202).

ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ, ВОЗЛЮБЛЕННИЙ, ВОЗЛЮБЛЕНІЙ, ВОЗЛЮБЛЕННІЙ, ВОЗЛЮБЛЕНЪ, ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ, ВЪЗЛЮБЛЕННІЙ, ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ, ВЪЗЛЮБЛЕ-ННЫЙ, ВЪЗЛЮБЛЕНЬНЫЙ *прикм. (цсл. възлюб-леньный)* 1. Улюблений, дорогой: и голосъ изъ ѡблака пришлоу рекоучи се естъ снѣ мои въз-любленныи того послушайте (1556-1561 *ПС* 160);

А если бы хотѣл, възлюбленный любомудрче, и надворное мудрости хитрость увѣдати, не възбра-няется у наших (1608-1609 *Виш. Зач.* 203); Вѣдаю же не всакомѣ дхѣ... вѣрити трѣба: але пробоватъ если ѡ(т) Бга сѣтъ: яко яснѣ оупоминаетъ во(з)-любле(н)ный Хр(с)товѣ оучнкъ Іѡа(н)нѣ (Єв'є а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 2); Възлюбленныи дроугъ и оученїкъ хвѣ іѡанъ снѣ громовъ, и про-видецъ многїхъ таїнъ бжїихъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 53 зв.); Тѣли естъ, ѡ Двице, снѣ твої възлюблен-ный, На(д) всѣ Израїльскїи сыны оувелбѣнный (Львів, 1631 *Волк.* 12 зв.); percarus, възлюбле(н)-ни(и), дража(и)ши(и) (1642 *ЛС* 306); Возлюбленъ (Уж. 1643, 10 зв.); яснѣйше ѡпїсвѣтъ; сѣдний днѣ Іѡанъ стїй ев(г)ліста..., възлюбленный оучникъ Сна Бжїа (Чернігів, 1646 *Перло* 131).

(у звертанні) дорогой: прииди рабо моя воз-любленная (1489 *Чет.* 87 зв.); Прибѣгаймо братїе възлюбле(н)нїи до того стога кѣрабла то е(ст) до цркви стои (XVI ст. *УС Триг.* 97); Тогда, воз-любленная моя братя, коли можетъ быти буршая радустъ и благословенїе и на тоты загадованцѣ его святыи на душевныхъ и тѣлесныхъ рѣчохъ (XVI ст. *НС* 216); Потребно... явитиса лицѣ ва-ше(мѣ) о во(з)любле(н)ная бра(ти)я (Вѣрба, 1606 *ЛСБ* 407, 1); Не дивуйся тому и не соблажняйся, възлюбленный брате, православный христианине, было то прежде, естъ и будет (1608-1609 *Виш. Зач.* 200); Повстанѣмо претѣ и мы, възлюбле(н)ныѣ бра-

т'а, // и поднесѣмѡса, и на ѡбѣцаное его Вторѡе при(ст)є готѣймѡса (Київ, 1637 УЄ Кал. 303-304);

у знач. ім. (як звертання до віруючих). дорогой: ѡ возлюбле(н)ніи вѣрвите вѣрѣ(и)те яко бѣде(т) сѣдѣ (1598 Виш. Кн. 275 зв.); Петр святой... мовит: "Возлюбленныи, мовлю, яко странники и пришелцы, отгребайтесь от плотских похотей, яже воуюют на душу (1608-1609 Виш. Зач. 229); Здравствѣйте возлюблѣнныи и ѡ люботрѣждшемъ молѣтеса (Єв'є; 1619 См. Гр. 4 зв.); А ты възлюблѣнный не горшиса, ѡхоты и ср(д)ца дѡброго такъ до кнѣи тои, яко и к' самѡмѡ оной твѡрцѣ не трѣть (Київ, 1620-1621 МІКСВ 35); Во(з)любле(н)ніи и (с)мирєнію пастырѣства нашего послѣдшніи вѣдомо ва(м) чини(м) (Путятинці, 1634 ЛСБ 522, 1).

2. (у складі титулу вищих духовних осіб) благодестивий, вибранный: Бл(с)вние макария бо(ж)ю мл(с)тью архієп(с)кпа митрополита кие(в)ского и галицкого и всея рѣси ѡ свѣтомъ дѣсе возлюбле(н)ны(м) еже ѡ хр(с)те сослужебникомъ бѣгомо(л)цомъ и бра(т)и ншо(г) смире(ни)я... и всимъ причетникомъ) свѣтыхъ бо(ж)и(х) цркви(и) (Новгородок, 1547 ЛСБ 13); Мл(с)тию бѣжю... до(ст)оинопоче(с)ны(м) архіма(н)дрито(м) и игѣмено(м) ѡ хѣ поч(с)тны(м) протопопо(м) и попо(м) и ѡ сто(м) дѣсе возлюбле(н)ны(м) архідияконо(м) и дияконо(м)... мы смирены(и) Арсени(и) епи(с)кпѣ... со бл(с)вение(м) бжии(м) проси(м) (Стратин, 1565 ЛСБ 39, 1); православнымъ и благодестивымъ паномъ и княземъ, всея Малыя Россіи, сынѡмъ о Господѣ возлюбленнымъ нашего смиренія (Константинополь, 1594 Малыш. 23); Сослѣжителю и Братѣ ѡ Хѣ Возлюблѣнномѣ (Вільна, 1620 См. Каз. 2); Правѡвѣрный и Хр(с)тѣ възлюблѣнный Чите(л)никѣ (Київ, 1620-1621 МІКСВ 35); Во(з)любле(н)но(мѣ) ѡ хѣ брату нашему Пну Василию Леоновичу кѣпцѣ и мещанину Лвовскому (Львів, 1642 ЛСБ 559, 2 зв.).

ВОЗМАГАТИ, ВОЗЪМОГАТИ дієсл. недок. (цсл. възмагати) (набирати сили, ставати міцним) міцніти: креписа рабе бѣжии и возмагаи (1489 Чет. 177); ре(ч) ему г(с)ѣ креписа и възмогаи (Там же, 181).

Див. ще **ВЗМАГАТИ**.

ВОЗМОЖНО, ВОЗМОЖЬНО присл. (цсл.

възможно) 1. (із запереченням) неможливо: часто-крогъ сердце мое такъ естѣ стиснено, ижѣ ани мовити, ани писати что возможно (Рожанка, 1598 Л. Пот. 989); Ѡ(г)мѣна Сѣои Литѣргіи, в' котѡрон та(к) знаменитаа и великаа тайна совершѣетса и кромѣ оуживаа той правдивой стѣни — спстиса не возможно, сократѣвши во все(м), мшѡю називѣють (Київ, 1625 Кон. Пал. (Лв.) 28).

2. Можна: люди ѡбратиліса на нь [путь] дабы возможно было понести тѣло его (1489 Чет. 153 зв.).

ВОЗМОЧИ, ВЪЗМОЧИ дієсл. док. (бути в змозі, бути спроможним зробити щось) змогти, здужати: кнѣгъ читаніємъ възмѡгоу(т) себе исправити, и на поу(т) истѣ(н)ны(и) привести (Львів, 1585 УЄ № 5, 2); да сїи ѡ(т)вашей мл(с)тинѣ и вспоможеніа возмогѣтъ хра(м) новозбодовати божїа мѣтре ѡспєніа, тажѣ и стамбѣ выкѡпити ѡ(т) жида (Львів, 1589 ЛСБ 120); Никто же не блуди от святого пути, одесную Христа возможе стѣти (к. XVI ст. Укр. п. 79); скоро ѡщѣтили и почѣли. я(к) не во(з)мо(г) дышущій дѣхви своѣмѣ гнѣзда в ср(д)ца(х) ваши(х) оуфѣ(н)довати іли ѡсновѣти (1599 Виш. Кн. 213 зв.); исусова бо корабля волны сует вѣка сего погрузити и потопити не возмогут (1608-1609 Виш. Зач. 201); Бѣдѣте в' любви вкорєнєни и ѡсновани, да възмѡжете раздѣмѣти сѣ всѣми Сѣтими (Київ, бл. 1619 О обр. 56); бѣдєшѣ хотѣти що мовити, але языкъ слѣжити не бѣде(т),... бѣдєшѣ хотѣти з приятелями розмовитися, але не возможєшѣ (Чорна, 1629 Діал. о см. 287); анѣ згѡла скѣра ѡвѣчаа вѡлка оукрѣти възмѡжєтъ (Львів, 1642 Час. Слово 277 зв.).

(на кого) подолати, перемогти (кого): никита... оувидє(л) што(ж) неч(с)тивии не возмогли на хр(с)тяны (1489 Чет. 29 зв.);

Див. ще **ВЗМОЧИ', ЗМОЧИ**.

ВОЗМУТИТИ дієсл. док. (цсл. възмоутити) 1. (що) (привести в бурхливий рух) збурити: дѣяволь въздвиглѣ боурю на мори волны възмѣтилѣ (1489 Чет. 89).

2. (кого) (зробити сердитим) роздратовати: во иродѡвѣ жєноу помощницю и любовницю и тою възмѣтилѣ есми црѣ (1489 Чет. 318).

3. (ким) Принизити, зневажити: оувидив же црѣ костантинѣ црковѣ арѣємъ възмѣщеноу... повелѣлѣ

собрати еп(с)кпы и попы в Никию (1489 Чет. 352).

Див. ще ВОЗМУЩАТИ.

ВОЗМУТИТИСА *дієсл. док. (цсл. възмоути- тиса)* 1. (*стати бурхливим*) збуритися, схвилюва- тися, сколихнутися: возмѣтиса вода и оувержѣт ма во кѣпѣль (1489 Чет. 342); на тоє ѡ(т)повѣда- ючи розелаблений рѣкъ: Пѣне не маю чловѣка, коли възмутитъ са вода: абы ма в'киндѣль до неї (поч. XVII ст. Пчела 48).

2. (чим) Збаламутитися: возмоути(л)са захарья оумомъ (1489 Чет. 219 зв.).

ВОЗМУЩАТИ, ВЪЗМУЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. възмоущати)* 1. (кого, що) Зневажати, прини- жувати: вы ... противъ братству са корчемне заста- новлаете и люди посполитые погоршаєте и ѿрквѣ възмущаєте (Берестя, 1590 ЛСБ 142); гедѣоне болѣ- бане маючи мы вѣдомость пѣвную ѡ тобѣ, ижъ твоя мл(с)ть ѿрквѣ бжю ѡ(т) давныхъ часовъ воз- мущаешъ (Вільна, 1594 ЛСБ 251, 1); Стѣжаю: не даю покѣю, прикрѣса, ... ѡзлобляю, оудрѣчаю, засмѣчаю, възмѣщаю (1627 ЛБ 123); interurbo, възмущаю, крамолю (1642 ЛС 243).

2. (що) (*приводити в бурхливий рух*) збурювати: сию бо кѣпѣль покаянна а҃нглъ възмѣщае(т) (1489 Чет. 342 зв.).

3. *Перен.* (що) Бунтувати, каламутити: моучи- тель... началъ возмоущати города (1489 Чет. 60 зв.).

Див. ще ВОЗМУТИТИ.

ВОЗМУЩЕНИЕ, ВОЗМУЩЕНИЕ *с. (цсл. възмоущение)* 1. Приниження, зневага: interurbatio, възмущение, крамола (1642 ЛС 243).

2. Тривога, неспокій: вшима слышно възмѣщение // много (1489 Чет. 12-12 зв.).

Пор. ВОЗМУТИТИ.

ВОЗМЯСТИСЯ *дієсл. док. (цсл. възмастиса)* занепокоїтиса, захвилюватися: с҃лнце померкне(т) лоуна погибне(т) а҃нгли возматуутса (1489 Чет. 280 зв.).

ВОЗНЕНАВИДѢТИ, ВЪЗНЕНАВИДѢТИ *дієсл. док. (цсл. възненавидѣти)* (кого, що) (*пере- йнятися почуттям зненависті, ворожнечі до кого, чого-небудь*) зненавидіти: исповедаєт мнѣ кого вы возненавидите или кого возлюбите (1489 Чет. 141); тоє приказоую вамъ абысте миловали одинъ дру-

гого а если миръ ва(с) ненавидеть видите иже и мене пер'ше ѡ(т) ва(с) възненавидѣль (1556-1561 ЛС 416 зв.); А такъ за што его было любити, а Жидове его възненавидѣли, чи(м)са было хвалити межи ин'шими языки, а они то крыю(т) (XVI ст. УС Трост. 45); Присмотриса добрѣ, римски богослове, первому образу и ученику и науцѣ: странник сы и нас странниками зовет и учит мир возненавидѣти и от пожадливыхъ телесныхъ, ... отбѣгати (1600-1601 Виш. Кр. отв. 183); И Якова молодшого про- тивъ старшого Исаава благоловенством (!) патріар- шим почтилъ, а Исаава старшого возненавидѣль (Львів, 1605-1606 Перест. 48); если та(к) свое зготовѣемо, и с такъ великою горѣчестю пе(р)шѣ злѣости възненавидимо, и лѣпши(х) са дорѣгъ и цнѣтъ имемо, ... тѣды на(м) малые лѣта нѣчѣго не оуме(н)шатъ (Острог, 1607 Лѣк. 27); Кѣждый котѣ- рый не запрѣт'са себѣ, и не возненавидит' дѣши своѣи не естъ моймъ оучникомъ (Вільна, 1627 Дух.б. 149).

Див. ще ВЪЗНЕНАВИДѢТИ, ЗЕНАВИДѢТИ.

ВОЗНЕПЩЕВАТИ *дієсл. недок. (цсл. възнеп- щевати)* зводити наклеп: если глаголу не послѣ- дуем, многа зла о нас: чловѣцы вознепщуют, поно- сят, оклевещут и в соблазн отчаятельный впадут (Унів, 1605 Виш. Домн. 188).

ВОЗНЕСЕНИЕ, ВОЗНЕСЕНЕ, ВОЗНЕСЕ- НІЕ, ВОЗНЕСЕНЬЕ, ВОЗНЕСѢНЬЕ, ВОЗ- НОСЕНИЕ, ВЪЗНЕСЕНІЕ *с. (цсл. възнесение)*

1. Вознесіння. зішестя на небо Ісуса Христа: прославильса х(с)ъ... по вознесѣннїи его на нбса (1489 Чет. 167); по вознесѣнїи и(ж) своємъ на нбса не остави и насъ сїрыхъ, посла намъ стѣ(х) своихъ ап(с)лвѣ (Заблудів, 1568 УС № 552, 1 зв.); Што овунъ намъ добывъ и хосновавъ своимъ вознесе- ніємъ (XVI ст. НС 74); Сталоса звыта(з)ство ѡ(т) ха на(д) цр(с)тво(м) мои(м) признаваю але ѡ(т) облечены(х) въ има его зовѣмы(х) хр(с)тіа(н) мало, и ве(л)ми мало и то еще ѡ(т) свѣже(и) пѣматї по во(з)несенїи его на нбса (1599 Виш. Кн. 204 зв.); Правда естъ же литоргїя святая надъ всѣ иншіе церемонїе церковны естъ важнѣйша и болша и Богу намилша, в которой всѣ таємницы вочловѣ- ченїя Христова, страсти его, погребенїе, и Воскре- сенїе, и Вознесенїе и второе со славою пришествїе

розчитаются (1603 *Пит.* 74); особливе єднакъ яко по оупадкѣ чѣлка зѣ самѣи добрѣти своєи... самъ прѣ(з) себе зѣступи(в)ши на ни(з)кость зѣм'нѣю, народившися чѣлкомъ правдивымъ сѣ прѣблѣгсловѣнной Бѣи, Дѣви Мѣри, проповѣд(ю) ѡного везвѣати, Крѣвѣю прѣстою ѡд'кѣпѣти, и Вознесѣніємъ своимъ на нѣбса ...запровѣдати (Київ, 1631 *Тр. П.* 3 нenum.); Хс Мѡ(и)сеѣѡви ѡ прихѡдѣ въ адѣ ѡзнаимѣеть, а Илїи ѡ Възнесенїю своє(м) на нѣбо проповѣдѣеть (Чернігів, 1646 *Перло* 73).

2. (назва церковного свята, також календарна дата) Вознесения: ярмарки два въ рокѣ тамъ мети: одинъ на Вознесене Господне, а другий на день светого апостола и евангелиста Луки у въ осень (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); Марко єв(г)листь... Испісаль в римѣ второе єв(г)ліє. По десати(х) лѣтѣ(х) хѣва възнесенїа (1556-1561 *ЛСБ* 128 зв.); в том же привилїю... дозволяетъ ... ярмарки два: один на Вознесене Христово, а другий на Рождество Пречистой (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 130); на Возношение Господне выношено все ись церкви и вси образы церковные (поч. XVII ст. *КЛ* 83); в не(д) прѣ(д) възнесенїемъ ѡтворили пѣ(ш)кѣ, в которо(и) зна(ш)ли зо(л) дѣ. (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 4 зв.); Движіи пра(з)ники называю(т) сѣ, Пѣсха, Възнесѣніє, Сошѣствїє стѣго Дѣха (Острог, 1612 *Час. Туп.* 308 зв.); Всю бѡвѣмъ старѡго и Нѡвого зѣкона Історїю згромадивши, и до кѣпы зобрѣвши тѣю оутворїлѣ пѣснь, то єсть, ѡ(т) адѣма, ажъ и до самѡго хѣва Вознесѣніа (Київ, 1627 *Тр.* 619); А на знѣкъ той зычлївости нашеи, Пѣснь Весѣлѣю заспѣваємѡ Пѣснь похвальная на прѣславныи Дѣнь Възнесѣніа Хѣва, гла(с) Рѣдостный, сїми оутѣшѣй дѣшѣ твою (Чернігів, 1646 *Перло* 65).

3. (назва храму на честь свята) Вознесения: А ижѣ... таковое пристойное ѡфѣндѡванное ѡсмотрѣне на церковь нѡвѣю Вознесѣнѣя Господнѣ... вдѣлано бѣдѣть, потреба того, абы на каждый день фала Богѣ милосердномѣ и слѣжба черезъ нихъ чинѣна была (1577 *AS* VI, 79); до церкви Светого Дмитрия на сорокоустѣ золотыхъ пять, до церкви Вознесения Господня Яровицкое на сорокоустѣ золотыхъ пять отказую (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 507).

ВОЗНЕСЛОСТЬ ж. Возвеличеннїа: а днѣсь за-

хѡднїй костѣль нѣкоторыхъ канѡно(в), того четвѣртого собѡрѣ вселѣнского не прїймѣеть... многихъ вѣстой старѡжитности невѣдомыхъ дѣкрѣто(в) вѣ мѣсто канѡно(в) монархїал'ной пѣпѣжской вознѣслости слѣжачих, покѣтне навимишлѣ(в)ши (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 25).

ВОЗНЕСИТИ, ВЪЗНЕСИТИ дієсл. док. (цсл. възнести) 1. (на що) Підняти, піднести, знести (на чому): Явне бѡвѣмъ Гѣ Бѣ вѣ старѡмъ зѣконѣ фѣкѣдрѣючи зна(к) ч(с)тного кр(с)та, на которий мѣлѣ самъ тѣло(м) възнесѣнъ бѣти за сп(с)нїє наше (Київ, бл. 1619 *О обр.* 54); **вознести сварѣ** (на кого) — зрадити (кого): дѣвдѣ стѣый пр(о)рковаль ѡ преданїи єго. мѡви(т) та(к)... ядѣый мой хлѣбъ и възнесе на ма сва(р) и торгѣ то є(ст) ѡ іудѣ рѣчено и(ж) ѡнѣ с хѣмъ ходилѣ и хлѣ(б) єго ялѣ и на тайной вѣ(ч)ри бѣ(л), а прѣ(д)ца ѡнѣ зради(л) пана своего и(ж) єго продалѣ и выдалѣ на смѣрть (к. XVI ст. *УС* № 31, 48); **знести торгѣ** (на кого) — продати (кого): дѣвдѣ... мѡви(т) та(к)... ядѣый мой хлѣбъ и възнесе на ма... торгѣ то є(ст) ѡ іудѣ рѣчено, и(ж) ѡнѣ с хѣмъ ходилѣ и хлѣ(б) єго ялѣ и на тайной вѣ(ч)ри бѣ(л), а прѣ(д)ца... зради(л) пана своего и(ж) єго продалѣ и выдалѣ на смѣрть (XVI ст. *УС* № 31, 48); **молитвы вознести** (к кому) — помолитися (кому): Каин из Авелѣм двѣ церкви значили, иже от Адама сыны сѣ родили. Кѡторїє богу офѣры принесли, и молїтвы свои ко нему вознесли (к. XVI ст. *Укр. п.* 84).

2. *Перен.* (кого) Возвеличити, прославити: во(з)не(с)лѣ на(с) кр(с)то(м) своимъ (Вільна, 1596 *З. Каз.* 186 зв.); та(к) бѣлѣ поты(м) възнесѣнный, же єще бѣ(л) богѣтшїй два рѣзы ни(ж) пѣ(р)вѣ(и) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 204 зв.); Христос рекл: "Фарисѣя возносливаго отвращи, а мытарѣ смиренного вознеси" (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); Рѣдѣйсѣ, ѡ члѡвѣчѣ,... жѣсь єсть чѣстїю слѣвно възнесенный (Львів, 1631 *Волк.* 28 зв.).

Див. ще **ВЗНОСИТИ, ВОЗНОСИТИ.**

ВОЗНЕСИТИСЯ, ВОЗНЕСИТИСЯ, ВЪЗНЕСИТИСЯ дієсл. док. (цсл. възвестисѣ) 1. (про божественні істѡти, душі — перемїститися з землї на небеса) знестися, здїянїтися, діал. вознѣстися: тѣло тоє възнеслѡся на нѣбса

(Вільна, 1596 *З. Каз.* 169); злѣчивъ его изъ за ранъ — пушовъ по воскресеніи изъ мертвыхъ, коли ся вознюъ на небеса (XVI ст. *НС* 160); ꙗꙗ своею вла(с)ною моцею и своимъ всеси(л)нымъ б̄ж(с)т-во(м) б̄е(з) жа(д)нои помочи въ(з)не(с)са яко крѣпкый цр̄ь (к. XVI ст. *УС* № 31, 77); оба́че о(н)... да б̄ѣжи(т) к' грѣбѣ тогѡ прощѣніа проса́, и якоже на нача́ло възнесѣса прише(д) вса́ смѣрйт'са (Київ, 1623 *МИКСВ* 83); Абѡвѣм и Иліа до́ неба възнесѣтъ не мо́гъ, ижъ Мѣлотъ скінѣ(л) (Київ, 1632 *МИКСВ* 287); Бгъ члвкомъ ста́л'са,... былъ Распа́тъ, былъ Погребѣ́нъ, Воскрѣ́слъ, и на Нбо Во(з)несл'са (Київ, 1637 *УС Кал.* 829); а такъ Іс потомъ гды мовѣ до нѣхъ ѡ(т)пра́вилъ, во(з)несл'са на нбо, и оуѣлъ на правици б̄же́й (Львів, 1646 *Зобр.* 25 зв.).

2. *Перен. (занестися, загордиться, запишатися)* вознести́ся: Пнове за(с) надъ б̄га б̄гами вы(ш)шими на(д) своими порѣчными по(д)да(н)ными са почи-нили. и на(д) творца ро(в)ны(м) зда́ніе(м) ѡбраза своего всѣ(х) почтившаго, соудо(м) безако(н)ны(м) во(з)несл'са (до 1596 *Виш. Кн.* 261); папа... смире-ние христово поверг и, на воздух славы свѣта сего вознесшися, яко чтилище боготворное... засѣл (1608-1609 *Виш. Зач.* 222).

3. *Перен. (набути вищого рівня)* підня́тися: воз-несл'са столѣ́ць ѡ(т)пущении цр(с)тва двѣдава (1489 *Чет.* 165).

Див. ще ВОЗНОСИТИСЯ.

ВОЗНИЙ *див. ВОЗНЫЙ.*

ВОЗНИКЪ, ВОЗНЫКЪ, ВОЗЪНИКЪ, ВЪЗНИКЪ ч. 1. Запряжений (тягловий) кінъ: мал-жонокъ мой,... злото, сребро,... кони ездные и возники... записалъ мне на вечность (Сільце, 1531 *АрхЮЗР* 7/І, 29); а в ста(и)не коне(и) ездчалы(х) ше(ст) во(з)никовъ // чотыри (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1921, 6 зв.-7); Да проклати бѣдѣтъ вѣлки... которіе...//... карити зиждѣ(т). възники сѣтые... спрагаю(т). роскош' свою Поган'скі́ испо(л)наю(т) (до 1596 *Виш. Кн.* 263 зв.-264); колесни(ч)ны(и) конь, во(з)ни(к), возовый (1596 *ЛЗ* 77); до того порѣчаю и даю... цѣр(ц)е... Зофеи дрѣ-гѡ половицѣ ѡ(т)чи(з)ны моеѣ... во(з)ныки чотыри с ко(т)чи(м) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 42); По сме(р)ти мое(и)... стада... коне(и) є(з)дны(х) и

во(з)никовъ... маєтъ все ѡсегнѣвши де(р)жати (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 181, 1); взято... возни-ковъ цѣкговъ чотыри (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 105 зв.); Не тѣлько Крѣ́леве, и кнѣ́зи пре́мо(ж)ныи, але и стѣ́телъ рече́нныи; в' го́рдости... потонѣли,... в' достѣ́ткѣ... Вина, и ѡлі́ви, потра́въ коштѡ́внихъ; сла(д)ких', го́йне ѡплива́ю(т)... Возникъ цѣ́говани (Чернігів, 1696 *Перло* 134 зв.).

2. *Візник, фурман: Свѡзникъ, или снѣзникъ... свѡзчикъ. або Вѡзникъ* (1627 *ЛБ* 112).

3. *Вл.н.: Шляхетный Томашъ Каминьскій... противко...// Юскови Возникови сведчыл* (Луцьк, 1646 *АрхЮЗР* 3/IV, 47-48).

Див. ще ВОЗНИЦА, ВОЗОВИКЪ, ВОЗОВЫЙ.

ВОЗНИЦА, ВОЗНИЦА, ВОЗНИЦА ч. 1. Віз-

ница, візник: А двема во(з)ницамъ што дрова и водѣ воза́тъ с̄ ко́пъ грш' (1552 *ОКр. З.* 157); ковалю, столару..., во(з)ницы, муралю, ше(в)цю... Ты́мъ всѣ́мъ голо(в)шины по два(д)цати ко(п) гроше(и) (1566 *ВЛС* 94 зв.); виде(л)... у во(з)ницы во(и)те́ха ...д право(и) рѣ́че... рани на па(л)цо(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 77); где єсть возница: поиди повѣ́жъ ѡномѣ не́ха(и) ко́на моего до воды пове-де(т) (к. XVI ст. *Розм.* 46); а(л)бо мнимае(ш) и(ж) ты ѡ(т)... пастыре(в) мысли(в)цо(в) или водовѡ́зо(в) во(з)ни(ц)... што ѡ б̄гослѡ́віи, и навѣ́клъ (п. 1596 *Виш. Кн.* 246); Тогда па(н) василе(и) радо́гошски(и) з слугами... того д̄ря(д)ника... и возницѣ ѡлексѣ... немилостиве позбива(л) змордова(л) и зрани(л) (Ляхів, 1605 *ЛНБ* II, 5 4051, 41); Воза́тай, вѣса́д-никъ: Возни́ца (1627 *ЛБ* 16); во(з)ни́ца auriga (I пол. XVII ст. *Своб.* 19); *Образно:* Рѡ́зѣмъ абѡ́вѣмъ єсть возни́цею запра́гаючи(м) во(з) д̄шевный, де(р)жа-чимъ водзи мысли́ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 329); Пови́нности зась с̄щенническі́ѣ, ачкѡ́л'векъ сѣ́тъ незли́чѡны́ѣ:...// абы былъ мѣро(м) до́мѣ Б̄жегѡ, абы былъ Вѡ́зомъ и Возни́цею Тѣ́лскимъ (Львів, 1646 *Ном.* 3 зв.-4).

2. *Вл.н.: челядника дворного протестантис, на имѣя Грицька, возницу,... збилъ* (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 64).

Див. ще ВОЗНИКЪ, ВОЗНИЧКА, ВОЗО-ВИКЪ.

ВОЗНИЦЬКИЙ, ВЪЗНИЦЬКИЙ *прикм. (який*

стосується візниці) візницький: знашли... бичовъ возниці(х) дратованы(х) звазокъ (Луцьк, 1565 *ТУ* 112); а которое не любо, тоє по(д)лѣ(и)ши(м) черевом(м) възни(ц)ким... давати повелѣвае(ши) (п. 1596 *Виш. Кн.* 255); побрал... шар на чотыри кони з седломъ возницъкимъ, за золотых чотырьдесят пят (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 654).

ВОЗНИЦЯ див. **ВОЗНИЦА**.

ВОЗНИЧКА ч. Візниця, візник: Аврамей Янчинский... моего возничку, кгвалтом без жадного в раду збил, змордовал (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 58); слугъ моих, которые з нею тамъ на имя Петр а Мартин возничка ездили... с посмеиванемъ отправила (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 281).

Див. ще **ВОЗНИКЪ**, **ВОЗНИЦА**, **ВОЗОВИКЪ**.
ВОЗНИЦА див. **ВОЗНИЦА**.

ВОЗНОВСКИЙ, ВОЗНОВЪСКИЙ, ВОЗЪНОВЪСКИЙ прикм. Який стосується возного: Также и серебро..., въ скринку зложивши, сь печатью моею возновъскою... запечатали (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 346); А такъ я во(з)ны(и) с пови(н)ности вѣрждъ своего во(з)но(в)ского што(м) виде(л) и слыша(л) тоє все на то(м) квите описавшы для поступъку пра(в)ного... до кни(г) кгро(д)ски(х) вини(ц)ки(х) подаю (Вінниця, 1618 *ЛНБ* 5, III 4056, 14); а са(м) пре(д)се возны(и) чынечи пови(н)ности мое(и) возно(в)ско(и) досыть обьяснило(м) ре(ч) в тыхъ ма(н)датѣ(х) описаню (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 181, 2, 1748); Якожъ заразъ менованый возный... сь повинности уряду своего возъновъского, то все...//... явне и доброволне... созналъ (Володимир, 1632 *АрхЮЗР* 3/I, 336-337); Которы(и) во(з)ны(и) с пови(н)ности свое(и) во(з)но(в)ско(и) голосомъ выне(с)лы(м) при велю шляхъты и люде(и) ро(з)но(и) ко(н)дицие(и) чере(з) кого бы бы(л) забити(и) и замо(р)дованы(и) обѣвола(л) и до ведомости приве(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199).

Пор. **ВОЗНЫЙ**.

ВОЗНОВСТВО с. Посада возного як судового виконавця: та(к)же те(ж) и то(т) енора(л) ту(т) на вrade мое(м) листѣ своего на возно(в)ство ему даного до кни(г) не вписова(л) и ведомо(ст)и ѿ собе знати не далъ (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 27).

Див. ще **ВОЗНОЕ**.

ВОЗНОЕ с. Те саме, що **возновство**: то(т) Иванъ боя(р)ски(и) не могъ ты(х) позво(в) давати бо де(и) возны(м) ани ѿсели(м) в здешне(м) воево(д)стве не е(ст) и... ме(л) ли(ст) сво(и) на во(з)нос на вrade тѣтошне(м) ѿповѣда(ти)... во(д)ле звычайо (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.).

ВОЗНОСЕНИЕ див. **ВОЗНЕСЕНИЕ**.

ВОЗНОСИМЫЙ прикм. (цсл. възносимыи) пихатий, самохвальний, зарозумілий: научила церковь христова вѣрнаго быти простым, а не хитрым; богобоязненным и мирным, а не жестоким, смирненным и кротким, а не гордым, и возносимым, и яростным (1608-1609 *Виш. Зач.* 206).

Див. ще **ВОЗНОСЛИВЫЙ**.

ВОЗНОСИТИ, ВЪЗНОСИТИ дієсл. недок. (цсл. възносити) 1. (кого) (виділяти з-поміж інших) підносити: ато чѣмѣ, для того и(ж) са(м) са во(з)носи(т); а не бѣгъ. оуніжены(и) за(с), и(ж) са(м) са по(д)лѣ(и)ши(м) чини(т), для того его бѣгъ во(з)носи(т) (1599 *Виш. Кн.* 214 зв.).

2. (кого, що) Возвеличувати, вихвалити; виносити: Пусть нынѣ латыня фарисейски хвалит, пусть в богатствѣ с оным богатым // гобзуют, пусть во славѣ князем вѣка сего возносят (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 161-162); тогда юж доброю наукою слова (абы ученицы теми дары богатства и вѣдомства разумом не хвалили и не возносили) так запечатовал (1608-1609 *Виш. Зач.* 226); **възносити в висоту рога, рога возносити** — демонструвати, виявляти силу: рогъ за(с) е(ст) в' пісмѣ сто(м) знакъ силы. Не възносите в' высоту рога вѣшего (поч. XVII ст. *Проп. р.* 165 зв.); и ѿбмыслити здорово, прегладаючи, абы вра(г) по пре(ж)дне(мѣ) воюючи(и), поборение вше ѿ це(р)кве г(с)дне(и), рога не во(з)носи(л) и не глалъ на бѣга неправдѣ (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); Особливо Унѣя, абы впередъ въ той же Русѣ никогда не отновлялася и своихъ роговъ не возносила (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73); **заруку возносити** див. **ЗАРУКА**.

Див. ще **ВЗНЕСТИ, ВЗНОСИТИ, ВОЗНЕСТИ**.

ВОЗНОСИТИСЯ, ВОЗНОСИТИСЬ, ВЪЗНОСИТИСЯ, ВЪЗНОСИТИСА, ВЪЗНОСИТИСЯ дієсл. недок. (цсл. възноситиса) 1. (вгору) підніматися: а в четверто(к) пѣахы на повѣтра възносите-

са и крѣла рѣхати лѣтаючи почали (поч. XVII ст. *Проп. р.* 200); пламень... выпѣщѣны(и)... велики(м) выравшыся пѣдо(м) оудалѣными запѣрами възгѣрѣ възно́сѣтся (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 287 зв.);

(із землі в небо) зно́сѣтся, зді́йматися: х(с)ѣ ѡ(т) ва(с) возно́сѣтъ(с) на нѣ́са (1489 *Чет.* 208 зв.); А ап(с)ли гды ѡбѣчили, и(ж) и(х) оучѣ(л) ѡ(т) ни(х) възно́сѣта на нѣ́бо зафрасова́лиса и ста́ла(с) жало(ст) великаа (XVI ст. *УЄ* № 29519, 73).

2. Перен. Возвеличуватися, вихвалитися, заноситися: прѣ́то(ж) не ищѣ́те и вы што бы есте или або што бы есте пи́ли а не възно́сѣ́тєса (1556-1561 *ПЄ* 275 зв.); что ѡ собѣ́ велемѣдрѣ́ещи чтоса въз(з)носиши, что са хвалиши, что са я(к) порѣ́ха(в)ка надыма́ещи (п. 1596 *Виш. Кн.* 257); И ты, хрестя́нине, чини дѣ́ло, заказанное (в рук. законное. — *Прим. вид.*) отъ Господа, али за то не хвали́ся, и не возно́си сѣ (XVI ст. *НЄ* 4); аще кто возно́сѣтъ сѣ, сми́ритъ сѣ (Там же).

Див. ще **ВЗНОСИ́ТИСЯ, ВОЗНЕСИ́ТИСЯ.**

ВОЗНО́ЕЛИВЫЙ *прикм.* Пихатий, зарозумілий, самохвальний: Того нико́ли же, Ска́рго, пока́зати не можеш, абы з школы латы́нское богоносе́ц вы́йти имѣ́л, то́лько все оной блаже́нной нау́кѣ сопроти́вници, — горды, велича́вы,... пружнославолю́бцы, хелпли́выи, велерѣ́чѣвы, самохвалны, фари́сѣи возно́сливы, клеветни́цы, лжелю́бцы (1608-1609 *Виш. Зач.* 225).

Див. ще **ВОЗНО́СИМЫЙ.**

ВОЗНО́ШЕНИЕ, ВОЗНО́ШЕНІЄ, ВОЗНО́ШѢНІЄ, ВЪЗНО́ШЕНІЄ *с. (цсл. възношение)* 1. (*про И́суса Христа*) вознесі́ня (на нѣ́бо): праз(д)-но́юще ны́не ра(д)уе́мса о возно́шѣ́нии его (1489 *Чет.* 25 зв.).

2. (ні́д час лі́тургії) жертвопри́несення: Ана́фора, по сло́ве(н)скѣ́ възно́шеніє или горѣ́нносное, а то е́сть вла́сне ча́сть бо́аа Агнѣ́(м) на(з)вана(а) (Ки́їв, бл. 1619 *Аз. В.* 266).

3. Чванли́вистъ, зарозумі́лостъ, горді́сть: того дѣ́ла дрѣ́гіе самохва́(л)ства, во(з)но́шеніа́ и напи́на(н)наа се́бе, и(з) па́пою свои(м) кнѣ́зе(и) бискѣ́по(в), на ра́мѣ́ те(р)пеніа́ бе́(з) ѡ(т)повѣ́ди пере́несѣ́ (1598 *Виш. Кн.* 278 зв.); Другая нау́ка: нау́чайме сѣ изъ се́го еванге́лія, якъ е́сть вели́кий грѣ́хъ возо́-

ше́ніє, и хвала, и пы́ха (XVI ст. *НЄ* 4); то́е во(з)но́шеніє є́(ст), кото́ры(и) са́мо́го се́бе бы́ти лѣ́пши(м), го(д)нѣ́(и)ши(м). за(ц)нѣ́(и)ши(м), и м(д)рѣ́йши(м), ѡ(т) дрѣ́гі(х) ра(з)умѣ́е(т) (1599 *Виш. Кн.* 214).

Див. ще **ВЗНО́ШЕНЬЄ.**

ВОЗНЫ́Й, ВЪЗНЫ́Й *ч. 1. (судовий урядник, судовий вико́навець)* возний: То́гда, на то́тъ ча́сть, при мнѣ́, ви́жу замку Лу́цкого... а при Семенѣ́ Андрузько́мъ, вознымѣ́ замку... Кре́мене́цкаго, ставши оче́висто, Мо́шко а Ха́мья... са́ми отъ се́бе ...проси́ли па́на Бенедикта́, абы Ста́нислава... до ве́зє́нья замко́вого да́лъ (Лу́цьк, 1566 *РЕА* II, 162); А є́(ст) пра́во поспо́(ли)то́е: а(р)ты́ку(л) че́тверты(и) в ро(з)де́ле че́тве(р)то(м): и(ж) возныхѣ́ во́єводо́ве в ко(ж)до(м) во́єво(д)стве́ стано́ви(ти) маю́(т) (Бра́цлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26); за три́кро(т)-нымѣ́ по три́ дни возо́(г) е́нерала ѡ́пат(р)ного ма(р)ка бара́новско(г) приво́лыванє́мъ... позва́ные ...са́мъ ани́ чере́(з) ѣ́мо́цовано(г) сво́е(г) не ѡ́то́зва(л)се́ и до сѣ́дѣ́ ны́нє́шнє(г) не ста́лъ (Ки́їв, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 28); Возно́(му) и сла́хтѣ́ ѡ(т) реля́цій и свѣ́до(ц)тва́ да́ле(м) злото́ы(и) (Львѣ́в, 1616 *ЛСБ* 1043, 9); Стано́вьши ѡ́чеви(с)то́ возны́(и) Є́не́ра(л)... я́нѣ́ ма́жиа́шевичъ реля́цію́ сво́ю При́зна(л) и кѣ́ записанью́ Подо́ла(л) в ты́е сло́ва (Черні́гів, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 177); И проси́(л) по́ме́ненны(и) мани́фе(с)ту́ючи, абы́ та́я его́ мани́фє́стация́ и во(з)ного́ реля́ция́ до кни́(г) при́нятіє́ и записанє́ бы́ли (Жи́томир, 1650 *ДМВН* 197).

2. Гла́шатай, опо́ві́сник; по́мі́чник пра́вителя: Фа́рао́нѣ́ кды́ і́ѡсѣ́фа вы́вы(ш)ши́ти и оучѣ́ти хотѣ́(л) поса́ди(л) є́го на во́зѣ́ чты́(р)ма́ ко(н)ми́ та́гнено(м), и възно́моу пре́(д) возо́(м) роска́за(л) вола́ти, абы́ всѣ́ на ко́лѣ́на па́да́ли и кла́на́лиса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 256 зв.); Сала́тінѣ́ Кро́ль мно́го Па́нствѣ́ на́ свѣ́тѣ́ ма́ючи, То́тъ хо́робо́ю злѣ́жонѣ́ смѣ́ртною бѣ́дѣ́чи: Каза́лъ сво́ю ко́шѣ́лю во́зномѣ́ но́сити По́ мѣ́стѣ́ Алка́йрѣ́, и та́къ го́лосѣ́ти (Ки́їв, 1622 *Єак. В.* 42).

ВОЗНЫ́КЪ *див.* **ВОЗНИ́КЪ.**

ВОЗНЯ́ *ж.* Супе́речки, непоро́зуміння: А и мы́ те́жъ я́ко до чернцо́въ тамо́шныхѣ́ та́къ и до архи́мандрита́ ихъ ли́стѣ́ нашѣ́ пи́сати каза́ли, роска́зую́чи, абы́ они́ жа́дное возни́ и росты́рковѣ́ съ со́бою

не починали и згодливе ся заховали (Краків, 1540 КМПМ I, дод. 2).

ВОЗНЯКЪ ч. Вл. н.: Вознякъ Иоаннъ (1621 ПДПИ 178, 106).

ВОЗОВИЙ див. **ВОЗОВЫЙ**.

ВОЗОВИКЪ ч. Те саме, що **возникъ** у 1 знач.: Вознакъ: Взовікъ (1627 ЛБ 16).

ВОЗОВНЯ, ВОЗОВЪНЯ ж. (повітка для зберігання возів, саней) возівня: въ возовни рыдванъ новый (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 123); тотъ же // Васко Боднарчикъ стайню и возовъню, сенъникъ и стайню на волю... знесълъ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 185-186).

ВОЗОВЫЙ прикм. 1. (призначений для вoза або стосується вoза і речей, що використовуються при перевезенні вoзом) возовий: в другой коморце... шлей возовых двѣ (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 351); Ланцюхъ возовый еденъ (Пересопниця, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 297); побрали... те(ж) и речи // приятѣ(л)ские... которые ъ мене в схова(н)ю были... скрыню возовѣю (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 14 зв.-15); п(н) грыгоры(и) гася(ч) з фѣрою возовоу выда(л) зло(т) 14 (Львів, 1627 ЛСБ 1051, 3); sambuseus, возовый (1642 ЛС 360); **возовая челядь** див. **ЧЕЛЯДЬ**; **конь возовый** див. **КОНЬ**; **мыто возовое** див. **МЫТО**; **шляхъ возовый** див. **ШЛЯХЪ**.

2. У знач. ім. Запряжений (тягловий) кінь: колесни(ч)ны(и) конь, во(з)ни(к), возовый (1596 ЛЗ 77); Сьндздниць: колеснічны(х) кѣнй, вознікѡ(в), возовы(х) (1627 ЛБ 128).

Див. ще **ВОЗНИКЪ**.

ВОЗОКЪ, ВУЗОКЪ ч. 1. (маленький віз) візок: plostellum, коле(с)ни(ч)ка, возокъ (1642 ЛС 319); tribula, а(е), возокъ ве(р)шущи(й) (Там же, 402).

2. Візок, віз: хому(т) возокъ то все на то(т) ча(с) при не(м) побра(л) (Київ, 1501 ЦНБ II, 21039, 1 зв.); побрати казалъ... возокъ и два коши, далем за них сорок грошей (Кременець, 1593 АрхЮЗР 1/VI, 98); за двѣ шыны желѣза до во(з)ка що камѣ(н) ни(м) воза(т) дале(м) fr. "16 (Львів, 1634 ЛСБ 1054, 9); **возокъ скарбный** — екіпаж, використовуваний при збиранні податків: въ возовни... возокъ скарбный на пару коней (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 123); **купецкий возокъ** — (віз, яким купці перево-

зили товари або їздили торгувати) купецкий візок: купецких вузковъ по два кони (Луцьк, 1596 АрхЮЗР 3/I, 95).

3. (одиниця міри ваги) віз, візок: ковалєви ѡ(т) коня лѣчи(л) гр(ш) ї... я(н)ѡ возніци на с(т)равѡ гр(ш) її... за возо(к) сѣна гр(ш) д̄ (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 44 зв.); 18 во(з)кѡвъ пѣскѡ fr.: 2" (Львів, 1634 ЛСБ 1054, 10).

ВОЗОПИТИ, ВОЗОПТИ, ВЪЗЪПИТИ дієсл. док. (цсл. възъпити) 1. (на кого) Закричати: тако-выи... да ест подобєнь їудѣ и проклѣтѡмѡ арїи иже възъпиша на господа христа, крѣвь его на них и на ч[а]дѣх их, еже и ест (Сучава, 1503 Cost. S. 261); еже є(ст) предатє(л) и со люде(и) тоє(и) жидами котори(и) возопиша на х̄а (1600 УИ 1911/2, 14).

2. (к кому) (звернутися з проханням до когось) заволати, закликати: їшоує... възопи(л) кѣ гоу мѡвачи. не захо(д), або не рѣшайсѡ с̄лнце (Львів, поч. XVII ст. Крон. 20); Образно: Аще мы умолчим, каменіє возопієт, и блажѡщих злѡбу гнѣв божїй побієт (к. XVI ст. Укр. п. 83); И каменіє возопіют и бездушная тварь свѣдчити будет иж то ест не смиреннаго мудрования истинны корень, але мучительское и гордостное лжи и силы потварь (1608-1609 Виш. Зач. 213).

ВОЗОТАЙ ч. Колісник: vehiculari(us), возота(й), колодѣи (1642 ЛС 408).

ВОЗРАДОВАТИСЯ, ВОЗРАДОВАТИСА дієсл. док. (цсл. възрадоватиса) (з кого, чого, о що, чим і без додатка) зрадіти (з чого): вси же людїє оувидѣвшє явлѣнїє ч(с)т-ного кр(с)та възрадовалисѡ (1489 Чет. 20 зв.); а ѡни оуслышавши тоє възрадовали(с) и обещали ємоу дати сребрьники (1556-1561 ПЄ 184 зв.); ѡвоцы бовѣ(м) принє(с) бѡрзо ѡквїтые ни(м) ещє заквїтнѡ(л) и хр(с)тоу поклони(л)сѡ ни(м) ещє мѡви(л) скака(л) и гра(л), и възрадова(л)сѡ нѣ(м) поча(л) ходїти (поч. XVII ст. Проп. р. 252 зв.); В той часъ возрадовалємъ ся и смѣялемся з него (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 15); бѡдте б̄лгословєніи; ѡ(т) Херовїмскогѡ; и Серафїмскогѡ языка, котѡрыи // възрѡдѣются; з вѡшегѡ б̄лгословєніѡ (Чернігів, 1646 Перло 159-160); Тѣмъ же възрадова(х)сѡ ѡ се(м) зѣло и дѣтшы(х) ѡ здравыи твоє(м)

(Ірклів, 1650 ЦДІАЛ 124, 3, 37); **возрадується** **сердце** (чие) — (хто-небудь стане дуже задоволений чимось, відчує радість, насолоду, вітиху від чогось) **зрадіє** **сердце** (чие): к(д)ы оузроу ва(с), тог(д)ы **возра(д)ує(т)са** **сп(д)це** **ваше** (к. XVI ст. УЄ № 31, 53); **Образно**: **возвеселатса** **нбса** и **возра(д)уєть(с)** **земла** и **горы** **возра(д)уютса** (1489 Чет. 154 зв.).

ВОЗРАСТАТИ дієсл. недок. (цсл. **взрастати**) **перен.** (ставати сильнішим, інтенсивнішим) посилюватися, зростати: Не **смуца(и)те(с)** в **то(м)** **анѣ** **злоре(ч)те** **ипатию** в **ро(с)пачи** **его** на **го(р)шєє** **приводачи** с **чего** **во(з)ра(с)тає(т)** **яро(ст)** **гнѣвъ** и **клопо(т)** **бе(з)време(н)ны(и)** (Львів, 1599 ЦДІА Лен. 823, 3, 67, 6).

Див. ще ВЗРОСТАТИ, ВЗРОСТИ.

ВОЗРАСТЬ¹, ВЪЗРАСТЬ² ч. (цсл. **взрасть**) (довжина тіла людини) **зріст**: **кто** **пакъ** **ω(т)** **ва(с)** **печалоуяса** **може(т)** **причинити** **възърастоу** **своему** **єдинъ** **локоть** и **о** **ωдежди** **чемоу** **печалоуєте(с)** (1556-1561 ПЄ 37 зв.); **Про** **то**, **чомъ** **журовъ** **нашевъ** **не** **можеме** **выжурити**, **што** **бесме** **однымъ** **лукъ-тюмъ** **булшовы** **вудъ** **возрасту** **нашего** (XVI ст. НЄ 94); **Образно**: **живѣтъ** **беспечне**, **не** **скрѣшаючи** **сп(д)ца**, **не** **знижаючи** **са** **оумысло(м)** **не** **приходячи** **въ** **досконалы** **возрастъ** **бе(з)страстіа** (Вільна, 1627 Дух. б. 87).

Див. ще ВЗРАСТЬ, ВЗРОСТЬ, ЗРОСТЬ.

ВОЗРАСТЬ², ВЪЗРАСТЬ² ч. (цсл. **взрасть**) 1. (період у рості, розвитку людини; літа) **вік**: **А** **кгда** **Богъ...** **детей** **моихъ** **до** **возрастѣ** **мѣжеского**, **въ** **которомъ** **малжонства...** **потребовати** **бѣдѣтъ**, **здоровыхъ** **доховаєтъ**, **тогда** **мають** **они** **собе...** **малженства** **зычити** (1577 AS VI, 75); **ω(т)цѣ...** **Єлісєей...** **оустѣпиль** **зъ** **того** **свѣта...** // **до** **тѣла** **его** **...розмайтого** **станѣ** и **възрастѣ** **люде...** **пришѣлъ**, **прибѣлъ** (Київ 1625 Кон. Каз. 1-2); **ко(ж)дый** **члкъ** **св(є)ще(н)никъ**, и **миранинъ**, **моужескій** **по(л)** // и **жѣнскій**, **всѣакого** **сана** и **во(з)раста...** **былебы** **то(л)ко** **мѣлъ** **волю** **чинити** **тоє** **што** **чинитъ** **црکو(в)** **хр(с)това** (Львів, 1645 О тайн. 18-19); **а** **мѣртвы(и)** **Въскрѣснѣтъ** **єдинимъ** **Вѣзрастомъ**, **стѣрыи**; и **молшдыи** (Чернігів, 1646 Перло 144 зв.).

2. **Зрілий вік, повноліття**: **перекладач** в **толку** **послания** **апостольскаго** **написав**, **якобы** **Златоус-**

тый, **сам** **чистивши**... **на** **благоразуміе** **и** **безмол-**
вии **и** **отлучении** **от** **человѣк**, **иноком** **новым**, **сква-**
роу **мирскою** **страстей** **от** **порождения** **и** **до** **самаго**
возраста **попрелым** **и** **смердящим**, **мясом** **и** **кровию**
гноя..., **возбраняя** **им** **тоє**: **истощати**, **и** **очиститися**
(1615-1616 Виш. Поз. мисл. 239); **зуполный** **воз-**
расть, **досконалый** **възрастъ**, **совершенный**
возрасть — **повноліття**: **Ведъже**, **и** **жъ** **молодость**,
а **детиные** **лєта** **ихъ**, **до** **зѣполного** **возрастѣ**, **потре-**
бѣють **метѣ** **при** **нихъ** **сердоболного** **приатєла** (1577 AS VI, 72); **тѣкъ** **и** **мѣртвыи** **всѣ** **въскрѣснѣтъ** **въ** **до-**
сконаломъ **възрастѣ** (Чернігів, 1646 Перло 144 зв.); **яко** **пры** **крещеніи** **немовлято(к)**, **ω(т)рыцание**
сатаны **ωбѣщаніє** **бгѣ** **быває(т)** **такѣ** **и** **нынѣ** **во**
совє(р)ше(н)номъ **во(з)растѣ** **чловєчє(с)ко(м)**... **не**
ω(т)ступне **до** **ко(н)ца** **живота** **своего** **травати** **въ**
всякѣхъ **бѣда(х)**... **выконыватъ** **ѣстами** **своими**
(Львів, 1644 ЛСБ 1043, 61 зв.);

перен. (про духовну зрілість людства) **повноліт-**
тя: **Хс...** **новыи** **тыжъ** **намъ** **пѣкармъ** **нашемѣ** **ω(т)-**
роженю **пристойный** **назначи(л)**, **и** **якобы** **члч(ст)во**
до **досконалого** **мѣры** **възраста** **пѣлности...** **могло**
тымъ... **приходити** (Київ, бл. 1619 Аз. В. 177).

Див. ще ВЗРАСТЬ, ВЗРОСТЬ, ЗРОСТЬ.

ВОЗРАТИТИСА дієсл. док. (цсл. **възратитиса**) (**к кому**) **повернутися**, **вернутися** (**до кого**): **блго-**
вѣрныи **же** **євфимьянъ** **возратилса** **ко** **црєма** (1489 Чет. 151 зв.); **оубиини** // **возратилиса** **ко** **стопо(л)-**
ку (Там же, 246-246 зв.).

ВОЗРЕВНОВАТИ дієсл. док. (**на кого**) **Розсер-**
дитися, **розгніватися**, **обуритися**: **с** **того(ж)** **ω(н)**
во(з)ревнова(в)ши **на** **ма** **про(ч)** **єха(л)** (Нового-
родок, 1592 ЛСБ 213).

ВОЗРИДАТИ, ВЪЗРЫДАТИ дієсл. док. (цсл. **възрыдати**) (**чого**, **о чім** **і** **без** **додатка**) (**виявити**
великий жаль) **заридати**: **Покайте** **са** **и** **вы** **ω** **єп(с)пи**,
въсплачѣте **са** **своего** **ω(т)стѣплєніа**, **възрыдайте**
гражданства **сїо(н)ского** (Острог, 1599 Кл. Остр. 226); **Гѣре** **ва(м)** **смѣющи(м)са**, **ннѣ** **яко** **возридаєте**
и **восплачєте** (Київ, 1621 Кон. Пал. 29); **Гѣре** **вамъ**
смѣюшіса, **акѣ** **въсплачтєса**, **и** **възрыдаєте** **ω** **гра-**
дѣщихъ **скѣрбєхъ** **на** **васъ** (Чернігів, 1646 Перло 135).

ВОЗРѢННЄ, ВЪЗРЕНІЄ, ВЪЗРѢНІЄ с. (цсл. **възрѣніє**) (**спрямованість зору**) **погляд**: **Посмот-**

ри(л)са Іс наза(д) и възри(л) на него а та(к) възре-
ніє(м) свои(м) и мощю своею б̄зькою да(л) емоу
оузнана оу его злости (XVI ст. *УЄ Трост.* 60); ω(т)
кбрени злѡго, Нечыѡтости... цѣлованіє з' пожадли-
востью, възрѣніє на невѣстѡ съ // прелюбодѣаніємъ
и иныє (Львів, 1645 *О тайн.* 55-56); **на възрѣньє**
— на вигляд: И якѡ чловѣкъ скъзѣ не єсть подлѣг-
лый, такъ тежъ и рай который всѣгды в собѣ маєтъ
плѡды роскошныи и на възрѣньє вдѣчныи а овочи
смѣчны(и) кѡ ядѣнью (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

Див. ще ВЗИРАНЕ.

Пор. ВОЗРѢТИ.

ВОЗРѢТИ, ВЪЗРѢТИ *дієсл. док. (цсл. въззърѣ-
ти)* (на кого, на що) (*спрямувати погляд*) подивити-
ся, поглянути, зглянути: не могоша възрѣти людие
на лице его свѣтлости ради (1489 *Чет.* 75);
мл(с)тію б̄жією, мы стефа(н) воево(да), г(с)п(д)рь
земли молдавскои, знаменито чини(м) исси(м)
листв(м) наши(м) в̄са(м), ктѡ на(н) възри(т) или
чтѡчи его ѡслыши(т) (Бадевці, 1503 *Cost. S.* 255);
по(ве)лѣлъ народѡ(м) сѣсти на травѣ в̄зав̄ши па-
теро хлѣба и двѣ рыбѣ възрѣвши на н̄бо бл(с)вивъ
и преломивъ, и даль оученикомъ хлѣбы а оученици
дали народѡ(м) (1556-1561 *ПС* 67); Але ви(д)же
прѡто жадаю а про(ш) ласки... абы... на мене
бѣ(д)ноюю възрѣти рачи(л) (Львів, 1585 *УЄ* № 5,
260 зв.); А Стефа(н) бѣдѡчи напѡлненный Д̄ха с(т)
возрѣвши в н̄бо, ѡбачилъ сл̄авѣ Б̄жію (Київ, 1619
Гр. Сл. 286); помяни, Гды, яко во бє(з)законїихъ
зача(т) єсмь... и возри на пренайс̄т̄йшю же(р)твѡ,
юже тебѣ приноси(т) єдиноро(д)ный с̄нъ твой Гд̄
нашъ Іс̄ъ (в *рук.* и *Іс̄ъ.* — *Прим. вид.*) Хр̄тосъ
(Чорна, 1629 *Діал. о см.* 279); Тог(д)а оузритъ егѡ
вс̄акоє ѡко с̄на Б̄жіа; в' дивной и великой славѣ
є(г): бо(з)ко(и). И т̄иы во(з)ратъ н̄ань егѡ же пробѡ-
дѡша, и пл̄ачъ с̄твѡратъ вел̄ій на са (Чернігів,
1646 *Перло* 150); **въ себе възрѣти** — застанови-
тися, задуматися над своїми вчинками: штѡжъ тѡ
помыслить и речѣтъ нѣкогда дерзн̄вый на сват̄и-
тела й Пастыра такового, в' себе не възрѣвъ, н̄же
поминаа ѡнаго Прп(д)бнаго (Київ, 1623 *МИКСВ* 83);

побачити: И възрѣли сторѡжа Садлова, котораа
была в' гаваанѣ, а оно мѡцъ поражѡныхъ, и тамъ и
с̄амъ оутєкаючихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 213).

Див. ще ВЗИРАТИ, ВОЗИРАТИ.

ВОЗСВѢТИТИ *дієсл. док. (цел. възсвѣтити)*
перен. (що) (принести радість, розраду) освѣтити:
Мѣсаца и звѣзды н̄нѣ ясности свои ω(т)ложѣте а
мнѣ жаловати с̄ына мѡего помозѣте. Бо тежъ не
возсвѣтитъ стѣнъ моихъ в жалѡбѡ оубраныхъ и за
вшєл̄акоє зв̄ыклоє цѡудности ω(т)др̄аныхъ (Ост-
рог, 1603 *Лям. Остр.* 3).

ВОЗСИЯТИ *дієсл. док. (цсл. возсияти)* 1. Зася-
яти, заблищати, засвѣтитися: кр(с)тъ... в нынєш-
ний днь ка(к) солнце во(з)сиялъ (1489 *Чет.* 26).

2. *Перен. (від кого до кого) (нести правду,
чистоту християнської віри)* засияти: святая вѣра
свѣтла єсть и прѡста, без змазы єресей, як девица
чїста. От самого Христа до нас возсияла и от
апостолов людей освѣтила (к. XVI ст. *Укр. п.* 74).

ВОЗСЫЛАТИ, ВЪЗСЫЛАТИ *дієсл. недок.
(цсл. възсылати)* (кому) (*виражати свої почуття*)
засилати, посилати: Про то тя... з' с̄єрца в̄ітаємо,
радѡючыся, б̄гоу въ тро(и)цы славимѡмѡ... поклѡнь
посполѡ з' б̄годарствѣнными мол̄твами възсыла-
ючы (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); тѡт', и по
всѣхъ сторонахъ и мѣстахъ, Правѡвѣрныхъ з̄грома-
жают'са собран'а,... и благодарное п̄ніє Б̄гѡ во(з)-
сылаючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72); **благодарєніє**
возсылати *див. БЛАГОДАРЕНИЕ.*

Див. ще ВЗСЫЛАТИ.

ВОЗЪ', ВОЗЬ, ВУЗЪ, ВЪЗЪ, ВЮЗЪ *ч. (тран-
спортний засіб)* віз: на торгѡ ѡв Острозѣ невиннѣ
поймано... пати чєловеков с конми, з возы (Креме-
нець, 1542 *AS IV*, 314); Повєтъ з лозы жѣ плєтєна
што 8 возы ставѣлають (1552 *ОЛЗ* 178); И ω(т)вя-
завши мя ω(г) вѡзѡ,... ѡве(р)гъ мя во яму (Гологори,
XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); во(з) поро(ж)ни(и)
маєтъ ѡстѡповати возѡ наложѡномѡ (1566 *ВЛС* 84
зв.); тогды всѣ(в)ши мы на возы... попров̄адили мя
за село манастирское млино(в)цы (Унів, 1581 *ЛСБ*
61); гєдєш(н) болоба(н)... с̄щниковъ... вяза(л) лан-
цухами за возо(м) волочи(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ*
260, 1); вє(л)можно(ст) в̄ша... забравши то все на
возы... на пожито(к) сво(и) ѡбєрнути вєлє(л) єси
(Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 64 зв.); поты(м)...
конѣ к̄гва(л)то(в)нє пов(т)бира(л), возы, скринѣ и
всю субста(н)цию и має(т)но(ст) ихъ (Житомир,

1650 ДМВН 193); *Образно*: и тогда на воза(х) обо-
локовы(х) и агглами зо(б)ра(н)ни бѣдѣ(т) (Вільна,
1596 З. Каз. 77 зв.); чтыри кола во томъ возѣ сѣтъ
чтыри цнѣты знакомиты; Пѣрвое коло, мѣдрость...
дрѣгое... мѣжество (поч. XVII ст. Пчела 52);

перен. (символ життя, діяльності людини) віз:
Правда и члколѣбіє твоѣй възъ справдѣтъ, а
справедливість браздами шафѣтъ (Львів, 1591
Просф. 66); Южъ тотъ възъ, котѣрый насъ до тогѣ
часѣ возилъ, ѡ(т)везѣмъ рѣками и раменами нашими
до грѣбѣ (Київ, 1625 Коп. Каз. 45);

перен. (символ Христової церкви) віз: Вѣзомъ
названа поневажъ вѣсѣлъ на нѣо црѣ вѣчнои славы
и красоты; котѣрого подымѣють, съ страхомъ и
дрыжѣнамъ серафими... црковъ нѣситъ бѣвѣмъ, и
подымѣтъ своего вл(д)кѣ вѣроу правою (Почаїв,
1618 Зерц. 49 зв.);

*перен. (той, хто несе на собі тягар відповідаль-
ності)* провідник, наставник: ѡ(т)чѣ ѡ(г)чѣ нашѣ
Єліссѣю, Вѣзе Гіла вѣ Рѣссїи, оуправітелю єгѣ,
Рыцѣрю и Вѣинѣ выбранный (Київ, 1625 Коп. Каз. 3);
Повинности засѣ сѣщенническіѣ, ачкѣлѣвекъ сѣтъ
незлічѣныѣ; ѡсобліве єдна(к) ѡвыѣ, абы Црковъ
ратѣвалъ...//... абы былъ мѣро(м) дѣмѣ Бжѣгѣ, абы
былъ Вѣзомъ и Возніцѣю Гілскимъ (Львів, 1646
Ном. 3 зв.-4); **возъ бошованный (буксованный)** —
віз, який має на кінці осі буксу: маєтьно(ст)... ты(х)
по(д)даныхъ... пограбили...//... 8 гри(ц)ка пѣчки...
во(з) бошованы(и) кованы(и) (Луцьк, 1595 ЛНБ 5,
II 4048, 90); У Анѣдѣря Голубца — вѣпровъ корм-
ныхъ два... возъ буксованный за золотыхъ три (1619
АрхЮЗР 6/1, 404); **возъ воловый** — (віз, який тя-
нуть воли) воловий віз: тамъ жѣ... взято...//...
свѣ(р)дло(в) чѣтыри... возѣ(в) воловы(х) два (Брац-
лав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 23-23 зв.); слѣдги...//...
пограбили... проса копѣ двана(д)ца(т) во(з) воло-
вы(и) (Вінниця, 1640 ЛНБ 5, III 4063, 32 зв.-33);
возъ гостинный — купецкий віз: Мыго мостовое
отъ воза гости(н)ного по полѣгрозѣкѣ (1552 ОВол.
3. 198 зв.); **возъ конский** — (віз, який тягнуть ко-
ні) кінський віз: по(з)ваны(и) побра(л)... ѡво згола
все ѡ(т) маля до веля спряты... домовые возы
ко(н)ские и воловые (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052,
151); **возъ котчий** — напівкритий особовий віз;

бричка: сукно чирвоное, чернымъ полотномъ под-
шитое, до воза котчого (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI,
350); **возъ крамный** — (віз, призначений для пере-
везення товарів, краму) торговий віз: А в Почаєвѣ
ѡ Ма(т)це Бо(жеи) берутъ з мещанъ ѡ(т) воза крам-
ного по два гроши (Кременець, 1545 ТУ 71); **возъ
купецкий** — купецкий віз: Ѳтъ воза кѣпецкого
хто жѣ коловекъ єдетъ бѣдѣ чѣжоземе(ц) бѣдѣ
сво(и) по два г(р)ши (152 ОКр. 3. 151 зв.); **возъ
накладный** — повний, навантажений віз: котѣрыи
бы кѣпцы... шли чересъ тоє мѣсто... с товары свои-
ми, ѡт таковыхъ // быхмо дали Єго Милости брати
мыта ѡт накладного воза по два гроши (Вільна,
1529 AS III, 341-342); **возъ на одинъ конь** — одно-
кінний віз: В свирѣне жита бѣчѣкъ соланѣкъ
двѣсте и чѣтыри маса сви(н)ного згнылого што и
собаки не єда(т) покышилося в громаде лѣжить
з възъ на ѡдинъ конь (1552 ОКЗ 36 зв.); **возъ
парою коний** — віз на пару коней: 1 възъ парою
кони(и) грабины для кнутлѣвъ кѣплѣно зъ топо-
ри(с)ко(м) до соки(р) за гро(ш) 26 и 1/2 (Львів,
1628 ЛСБ 1051, 5 зв.); **возъ роботный** — робочий
віз: котѣчихъ старыхъ два, возѣвъ роботныхъ чѣтыри
(Пересѣпница, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 298); **возъ
скарбный** — віз з накріттям, який використову-
вався для збирання податей для феодала або для
подорожування: кна(з) ку(р)пски(и) вѣз(л)... во(з)
дѣ(и) ска(р)бны(и) (Володимир, 1578 ЖКК I, 133);
возъ фурмантский — вантажний віз: дороги звѣч-
ные маю(т) быти водлѣ старѣда(в)ного ѡбычаю
такъ широки абы са два возы фѣрма(нѣ)скихъ
розминѣти мо(г)ли (1566 ВЛС 84 зв.); **возы и кони**
— матеріальні цінності, багатство: Але чѣсъ южъ
рѣшитиса до штѣрмѣ на збїтіє вѣжъ вѣнеслѣхъ,
вывышѣючи(х)са, яко с(т) Ап(с)лѣ мѣви(т), на(д)
вѣдомѣсть Збавітелѣ Хѣа: не вѣ вѣзѣ(х) и кѣнѣхъ
оуфаючи, тѣ єсть вѣ ѡмѣлныхъ доводѣ(х) албо
аркѣдмѣнта(х), и якіи сѣтъ котѣрыми хлѣбѣтъса
Аристѣте(л)скїи филосѣфѣве, алѣ їмени Гѣа Бѣа
нашего взывѣючи, яко Бл(с)вѣнный псалмїста
спѣвѣѣѣтъ, а то, понева(ж) оуфаючи(м) оу вѣзѣхъ и
кѣнѣхъ поколотѣніє и оупѣдокъ трафлѣѣтъса
(Київ, 1619 Гр. Сл. 189); **возъ огневий (огненный),
огнистый возъ** — (із біблійного сюжету) вогняний

віз: іліа взатъ на возѣ огнѣво(м) яко на нѣбо (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 20 зв.); а ілію з'стоупівши з во(з)дѣхъ // возъ огнѣный нагло въсхити(л) его (Львів, 1585 *УС* № 5, 155 зв.); на огністомъ вѣзѣ якъ до нѣба... до Раю естъ вѣзатый... ѡный великій Проро(к) Иліа (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 923).

2. Карета: узял... воз сукном крытый, кованый железом (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/III, 444); то(т) теды кроль... на возѣ зѣ злѣта... прійде(т) соудити свѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 50); веппа, карѣта, во(з) (1642 *ЛС* 101); *essedum*, возъ, колесница, ри(д)ванъ (1642 *ЛС* 183).

3. (багато прикрашений колісний екіпаж для урочистих виїздів, *igor i t. in.*) колісниця: Єздыцомъ моимъ оу возехъ фараоновыхъ прировнала есмь тобѣ, пріетелко моя (поч. XVI ст. *Песн. п.* 50); Фараонъ кды іосифа вывы(ш)шити и оучтіти хотѣ(л) посади(л) егъ на вѣзѣ чты(р)ма ко(н)ми тагнено(м), и вѣзному пре(д) возо(м) росказа(л) волати, абы всѣ на колѣна падали и кланалися (поч. XVII ст. *Проп. р.* 256 зв.); *vehia*, а(е), возъ, коле(с)ница (1642 *ЛС* 408); И собралъ собѣ соломѣнъ вѣзы и ѣздных, и имѣлъ тысечу и чѣтыре ста возо(в) и вѣ тысачъ ѣздныхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 291 зв.); **возъ триумфальный** — колісниця переможця; триумфальный віз: Монархове того свѣта по(д) часть тріумфовъ и зѣздовъ якихъ славныхъ: ѣздили на возахъ тріумфальныхъ; злѣтомъ, срѣбромъ, и дорогими каменни приоздобленныхъ (поч. XVII ст. *Пчела* 51 зв.).

4. (міра місткості) віз: А къ тому тежъ они мають... давати на нашъ пріѣздъ съ каждого двора по бочці овса,... а сѣна за каждою бочкою по возу (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); Торговъцы тѣбыльцы и гости дають старосте ѡбе(ст)ки ѡтъ головы або ѡтъ воза по грошѣ (1552 *ООЗ*-1, 50 зв.); по вѣ грше(и) старосте... ѡтъ воза зверины старосте печена. А ѡтъ кождого зверати ѣбитого грѣдина (1552 *Образ.* 3. 143 зв.); потомъ дала ковалєви желѣза по(л)тора воза на завѣсы до воро(т) и фо(р)тки мо-на(с)ты(р)скы(х) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 2); А (с) ты(х) по(д)даны(х) пода(т)ки ю(ж) на себе выбра(т), с которы(х) выбрано было... железа возо(в) ѡ(с)мѣдеся(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180);

(міра площі) віз: а сеножа(ть) за рекою Норинєю

проти(в) замѣкѣ на сѣ во(з) (1552 *ООвр.* 3. 101 зв.); жалова(л) намъ по(д)столи(и) ншѣ... и(ж) де(и)... выше(и)менованые ѡсобы... сеножате(и)... на по(л)-тораста во(з) покосити и сено з ни(х) до имѣня своего спо(л)ного... повозити де(и) есте казали (Луцьк, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 109).

ВОЗЪ² ч. (назва сузір'я) Віз: Арктось. Звѣ(з)да що ме(д)вѣде(м) зовѣ(т), або во(з) нб(с)ны(и) (1627 *ЛБ* 180); в... пѣрстеню былъ камень дорогий. и... было вѣрито го(л)овѣ львовѣю вѣзъ солнечный, и мѣчь зъ ѡбѣ сторонѣ острїи (серед. XVII ст. *Хрон.* 397); *septentriones*, Возъ нѣсни(и) з звѣздъ (1642 *ЛС* 369).

ВОЗЪМОГАТИ *див.* **ВОЗМАГАТИ**.

ВОЗЫВАТИ *дієсл. недок. (цсл. вѣзывати)* (кого ким) називати, взивати: Бѣ... ныне двѣдомъ пр(о)ркомъ / / возываетъ на(с) (1489 *Чет.* 329 зв.-330).

Див. ще **ВЗЫВАТИ**.

ВОЗЫВАТИСА *дієсл. недок. (цсл. вѣзыватиса)* називатися; іменуватися: Коли кр(с)тъ наименованъ снѣ возывается а ѡць сѣна дѣла познавается (1489 *Чет.* 24).

Див. ще **ВЗЫВАТИСА**.

ВОЗЫГРАТИСА *дієсл. док. (цсл. вѣзыгратися)* розбуркатися, заворушитися: в то(т) ча(с) возыгралоса дѣла во чрѣвѣ елісавѣфине (1489 *Чет.* 162).

ВОЗЫТИТИ *дієсл. док. (цсл. возытити), перен.* (до кого) (душевно зблизитися з Богом) зійти, піднятися: по(ст) сѣтны почато(к) є(ст) всего добро(г)... естъ крыла мѣлты нашей, то не возлети(м) къ боу, але если мѣлтоу свою по(д)моцнемо по(с)то(м), а слезами... возыйдемъ и не ве(р)немоса порожне наза(д) (к. XVI ст. *УС* № 31, 31 зв.).

Див. ще **ВЗЫТИТИ**.

ВОЗЫСКАТЬ *дієсл. док. (цсл. вѣзыскати)* (кого) розшукати, знайти: назавтриє же изыиде понамарь ис цркви. возыскать члѣва (1489 *Чет.* 149).

Див. ще **ВЗЫСКАТИ, ВЗЫСКАТИСА, ВЗЫСКОВАТИ**.

ВОЗЫТИ *див.* **ВОЗИТИ**.

ВОЗЪ *див.* **ВОЗЪ**¹.

ВОИВОДА *див.* **ВОЄВОДА**.

ВОИЗРѢТИ *див.* **УЗРѢТИ**.

ВОИНЕСТВО *див.* **ВОИНСТВО**.

ВОИННИЙ *прикм. у знач. ім.* Воїн: видѣвши то

воинии. што геѡгреи восталъ ѡ(т) мртвы(х), почали вѣровати со всею чадью своею г(с)у іс(с)у х(с)у (1489 *Чет.* 180).

Див. ще **ВОИНИКЪ, ВОИНЪ.**

ВОИНИКЪ, ВОЙНИКЪ ч. Те саме, що **воинъ**: колько имаю воиновъ по(д) собою ѡ(т) нихъ собѣ приимоу хвалоу (1489 *Чет.* 251); bellator, ра(т)-ни(к), во(й)никъ (1642 *ЛС* 101).

ВОИНОВЪ *прикм.* Який належить воїнові або стосується його: главою воинова роука оустькнула (1489 *Чет.* 272 зв.); balte(us), поя(с) воиновъ (1642 *ЛС* 100); materis, is, списокъ воиновъ ратище (Там же, 264).

ВОИНОНАЧАЛНИКЪ ч. Военачальник: ilarchus, воиновича(л)никъ (1642 *ЛС* 224).

ВОИНСКИЙ *прикм.* Військовий: casula, рабъ вои(н)ски(и) (1642 *ЛС* 107).

ВОИНСТВО, ВОИНЕСТВО, ВОИНЪСТВО, ВЪИНЪСТВО с. Військові сили, військо: въ славномъ семъ воинствѣ не пощаждѣ(м) себе (1489 *Чет.* 141 зв.); а еще дома... побѣдова(ти), дабы... в то(м) монастырю... стра(н)ницы, ч(с)тно и бѣгодожно житие свое провожаючи мешка(н)є мѣли, млячи(с) за г(с)дря К. Є(г). М(л) и пновъ радъ его, и всего хр(с)толюбиваго є(г) воинства (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); вои(н)ство, жо(л)нѣрство (1596 *ЛЗ* 33); Милостивый пане гетмане и все христолюбивое воинство панове и братья наши. Повольности наши товарискіе въ ласку вашею милости отдаемъ (Київ, 1621 *АСД* I, 265); exercitus, воинство, по(л)къ (1642 *ЛС* 187); Гдѣ ннѣ сїи; злѣтими рїзами ѡдѣаннїи, на престолѣ сѣдѣщи, и воиновомъ ѡбтѣченїи (Чернігів, 1646 *Перло* 123 зв.); **воинство небесное** — небесні сили: а в тотъ час изъ агглома борзо стало мнѡжество вѣиновства нб(с)ного хвалачихъ бѣа (1556-1561 *ПС* 213); а в то(т) ча(с) и(з) аггло(м) борзо стало мнѡ(ж)ство воинства нбе(с)ного, хвалачи бѣа (XVI ст. *УЄ Літк.* 73); Чекають тебе тамъ же на нбѣ Аггли Архаггли, Херѣвими и Серафими, и все иншии нб(с)ныхъ воинствъ хоры (Вільна, 1620 *См. Каз.* 22 зв.); а нынѣ идѣтъ ѡ(т) бранїи, ѡполченїа свое(г), и Воиновства Нб(с)ное идѣтъ с нимъ (Чернігів, 1646 *Перло* 64).

ВОИНЪ, ВЪИНЪ ч. Воїн: Во врѣма ѡно бы(л)

нѣхто воинъ храбръ имєне(м) никїта (1489 *Чет.* 29 зв.); а и жолнѣре [воини] пытали ты(ж) его рекоючи што мы ты(ж) боудемо чинити (1556-1561 *ПС* 219); ѡ немоу(ж)нїи єсте вѣини, страшите са и боите са єдиногѡ члѣка, боудючи ва(с) ко(л)ко со(т) (XVI ст. *УЄ Трост.* 58); воиновъ, жо(л)нѣ(р) (1596 *ЛЗ* 33); Гербъ: Воиновъ нагїй зъ шаблею на конї безъ сѣдла (Київ, 1623 *МКСВ* 74); miles, воинъ, жо(л)нѣръ (1642 *ЛС* 269).

2. *Перен.* Послѣдовник Христа, проповідник Христоваго вчення: Припоасанъ (sic! — *Прим. вид.*) по бѣдрѣ твое(м) (sic! — *Прим. вид.*) мечъ бѣгослѡвіє(м) кованнїи, добрый воїне, мечъ ѡ(т) всюдѣ наѡстреннїи (Львів, 1591 *Просф.* 66); То... єсть... почета и гасло добры(х) воїнов(в) Хвѣхъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 168); Ап(с)толѡве прехвалнїи, Вѣиновѣ црѣ Нб(с)ногѡ вы преслѣвнїи (Чернігів, 1646 *Перло* 46); та(к) ты(м) способѡ(м) ставшиа зра(д)ливы(м) воїно(м) іс хвѣ(м), и ѡтѣкши з во(и)-ны своєї... подѡбатиса не може (серед. XVII ст. *Кас.* 134); *У порівн.*: Инокъ яко воїновъ христо(в) готовы(и) завше до бою боудѣчи... ходити (серед. XVII ст. *Кас.* 1 зв.).

Див. ще **ВОИНИЙ, ВОИНИКЪ.**

ВОИНЪЦЫ *мн.* (мешканці м.Войня) войняни, воїнци: И та(м) же тежъ во(и)няне поведали ижъ на то(м) вро(чи)щѣ бабѣ схода(т)се села многіє... Пото(м) вели насъ воинъцы мимо село чехостовъ (1546 *ОГ* 6).

Див. ще **ВОИНЯНЕ.**

ВОИНЯНЕ *мн.* (мешканці м.Войня) войняни: И та(м) же тежъ во(и)няне поведали ижъ на то(м) вро(чи)щѣ бабѣ схода(т)се села многіє (1546 *ОГ* 6).

Див. ще **ВОИНЪЦЫ.**

ВОИСТИНУ, ВОИСТИННУ, ВЪИСТИННУ, ВЪИСТИНУ, ВЪИСТИННУ, ВЪИСТИННУ *присл.* (цсл. вѣистинноу) воїстину, дійсно, справді: въ гресѣхъ роди ма мѣти моа се бо воїстинуу взлюби(л) ма єси (1489 *Чет.* 127 зв.); лацнѣ(и)ше єсть вѣистинноу вельбоудѡу [оужицоу дебелѡмоу] скрозѣ иглиныи оуши пройти. нижли богатѡмоу в цр(с)тво бїє внїти (1556-1561 *ПС* 301 зв.); Вѣистинноу вам повѣдаю иже боудет глядана на том по роду (Володимир, 1571 *УС Вол.*

73); Чимъ могъчи пресвѣтлый днь бный здбачи, И Вѣистинѣ вскрсь до себе мѡвачи (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 95); А выполняючи писаня Павелъ... подвинулся Петра навидѣти, яко воистинну почесный старецъ, который южъ и на души цнотами и на тѣлѣ волосъ осивѣлый былъ (Киѣв, 1621 *Кон. Пал.* 460); Премѣдро вѣистиннѣ и законнѣ зъ тѣмъ са свѣтомъ россталъ (Киѣв, 1624 *МИКСВ* 100); Премѣдро вѣистиннѣ и законнѣ зъ тѣмъ са свѣтомъ россталъ (Киѣв, 1624 *МИКСВ* 100); Вѣистинну. Vere. Reuera. Verissime (1650 *ЛК* 436).

Див. ще **ВОИСТИНЬНО.**

ВОИСТИНЬНО *присл.* Те саме, що **воистину**: Абовемъ можешъ ваша кнежацкая милость воистиньно быти певенъ, ижемъ не чимъ инъшимъ до того, одно серъдечною любовию... приведеный (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 989).

ВОИТИ *див. УВОИТИ.*

ВОІНА *див. ВОЙНА.*

ВОЇОВАНЄ *див. ВОЄВАНЬЄ.*

ВОЇОВАНЬЄ *див. ВОЄВАНЬЄ.*

ВОЇОВАНА *див. ВОЄВАНЬЄ.*

ВОІОВАТИ *див. ВОЄВАТИ.*

ВОІСКО *див. ВОЙСКО.*

ВОЙ, ВОИ *ч. (цсл. вои) воін:* В недѣлю аще прилоучится Рождество Хво, боудеть... воемъ радованіе (к. XVI — поч. XVII ст. *Яв. Рук.* 113); ругг[h]ichari(us), скачущи(и) во(и) (1642 *ЛС* 340); тамъ не маючи одъ никого жадного ординансу... тудежъ и подъ тотъ часъ найвыжшого директора вожа воиевъ его кор. милости... въ разныхъ местечкахъ и селахъ, до ключа Звагельского належачихъ брати, и гвалтовные грабежи чинити (Кременецъ, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 437).

ВОЙЛОКЪ, ВОИЛОКЪ *ч. Повсть:* до ты(х) всѣхъ седе(л) воилоковъ // с кожицами чи(р)выми семъ (Луцкъ, 1565 *ТУ* 111-112); шники(и) бо(г)данови(ч) ставе(ц)ки(и)... мене... ша(р)па(л) и... седло зна(л) з во(и)локо(м) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 42); та(м) же на то(т) ча(с) взялъ: ... седло малеваное з во(и)локо(м) и з ѣздою (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 23 зв.); при которо(м) бою взя(в) и по(г)раби(л)... се(д)ло коза(ц)кое малеваное з во(и)локо(м) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5,

17); меновите взято... Седель Козацъкихъ з во(и)лками з ря(д)ками ременьными (Киѣв, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 105 зв.).

ВОЙЛОЧИЩЕ *с. Товста повсть:* Jakiz budet posciolatek twoy? — Woyłocysce pod bocyzysce, A siedliscze w hołowisce (1625 *П. про Кул.* 23).

ВОЙНА, ВОИНА, ВОІНА, ВУЙНА, ВЪЙНА *ж. 1. (організована збройна боротьба між державами, суспільними класами) війна:* снѣ... пошо(л) на воиноу (1489 *Чет.* 237 зв.); корол... не хотел тых речей ихъ слѣхати межи ними для того, ижъ слѣжба господарская, земская, война зашла (1539 *AS* IV, 199); к тому те(ж) они жаловали и(ж) де(и) коли лета лихие во(и)ны голоды и село сее потребы были пу(с)тка ино пре(д)ки по(д)даны(х) наши(х)... по(д)ле себе до(з)волили са(н)ку небо(ж)чику халу-пу на кгру(н)те вла(с)номъ нашомъ по(с)тавити (Киѣв, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2); брань, война (1596 *ЛЗ* 28); На тѣлѣхъ караетъ голодомъ, вуйнами, моромъ... и иншими непогодами (XVI ст. *НС* 210); Брань: бѡрба, война, бѣтва, бѡй (1627 *ЛБ* 12); про во(и)ну гѣстава шве(д)ско(г) в прѣсе(х) далє(и) (Львѣв, 1627 *ЛСБ* 1051, 2); Его Ко(р): м(л): до вое-во(д)ства че(р)ниговского зосла(л) на ро(з)сѣжене ѡшеляки(х) кривдъ и розницъ по(д) ча(с) во(и)ны ѡ(д) неприятеля москвитина межи и(х) м(л): Паны старостами и ѡбывателями того воево(д)ства зашлы(х) и не сѣжоны(х) (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17); bellum, во(и)на, ра(т), бра(н) (1642 *ЛС* 101); Еслыжъ послышите же зновѣ з нами во(и)на ся почне(т) тєди и ва(м) волно ти(х)же неприятеле(и) ваши(х) и наши(х) скоро наступати (під Константиновом, 1648 *ЦДАДА* 124, 3, 31); коли црѣ прїиде з войны, мене выжєне(т) а ѡншѣю женѣ пойме (серед. XVII ст. *Хрон.* 396); **внутрна война** — внутрішня громадянська війна: великое ро(з)лѣньє крєвє и знищенѣа зъ внѣтрной войны дѣются (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 31 зв.); **война домова, домова война** — те саме, що **внутрна война**: Дозналісмы по смерти его дѡстѣ ѡ(т)мѣны, Вѡєнѣ домовѣхъ и тижъ посторонныхъ безъ мѣры (Киѣв, 1622 *Сак. В.* 45 зв.); мови(т) єлорѣ(с) выгнаны(и) промышля(л) тежъ ѡ собѣ, где бы ся мо(г) и са(м) здоровя(м) свои(м) и(з) мылыми дѣтѣками... пре(д) ѡны(м)

забѣрѣны(м) криваво(и) домово(и) во(и)ны, выхро(м) бѣ(з)печнѣ захова(ти) (1582 *Кр. Стр.* 79 зв.); **войну поднести (подносити), поднести войну** (з ким, на кого, проти кому) — розпочати (почати) воювати, почати війну (з ким, проти кого): Того́ же ро́кѣ посѣ́лъ бы(л) оу крола в краковѣ ѡ(т) пѣрскаго цара, абы во́инѣ под'не(с) з тѣркомъ (1509-1633 *Остр. л.* 128); агарінове тѣды, на двѣ роздѣ́ляються части, и єдны на Болгары во́инѣ подно́сать..., а дрѣ́ги зоста́лися мѣсто в'з'ати (Київ, 1627 *Тр.* 682); повста́лъ Іершо́вама... и подне́сѣлъ во́инѣ протѣ́въ па́нѣ сво́емѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 306); **войну служити** — відбувати військову повинність: а панъ Серафинъ за тые люди не маєть войны служити (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 6/І, 41); Шляхта абы те(ж) ты(м) же спосо́бо(м) во(и)ну служили и почты ставили (1566 *ВЛС* 40); **войну точити** (з ким, проти кого) — вести війну (з ким, проти кого): а тѣи котѣ́рыи были в'нѣ́трѣ мѣ́ста, и во́инѣ протѣ́въ непри́ателемъ то́чили..., бра́мы мѣ́сцкиѣ ѡдомкнѣ́ли,... и... на непри́ателѣ выбѣ́гали (Київ, 1627 *Тр.* 662); року ꙗ́хз ге(р)бу(р)тъ из ста(д)ни́цки(м) во́инѣ то́чили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166); **ѣздити на войну, єхати на войну, на войну ихати, на войну ходити, пойти на войну** — відбувати військову повинність: тые слѣ́жа(ть) ко́ньно є(з)да́ть на во(и)нѣ и на вса́кѣ доро́гѣ при во́еводе и при вра(д)ни́кѣ его (1552 *ОКЗ* 42); пи́ше... кнѣ́з ку(р)пски(и) до я́цка... абы є́ха(л) за его мл(ст) кнѣ́зе(м) ку(р)пскимъ на во(и)нѣ ве(д)лѣ́гъ повин'но(с)ти сво́еє слѣ́жбѣ́ и послѣ́ше(н)ство его мл(ст) чини(л) (1581 *ЖКК* II, 91); наши вл(д)ко́ве и по́пы и чрѣ́нцѣ, вола́ть... и по́боръ дати и на во́ינוу не ихати (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 101); А мѣ́щаномъ Волковы́йскимъ велѣ́лъ его милость на службу свою, на войну, ходити, водлѣ́ уставы (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); А мы са́ми збро́йни и препоя́сани, пойдѣ́мо на во́инѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 149); **мати войну** — вести війну, провадити воєнні дії: Ко́ндръсѣ́ црѣ́ аген'скій, ма́ючи во́ינוу, з да́рами прише́дши до ѡлги́ра, пы́та́лса ѡ конѣ́ войны (поч. XVII ст. *Проп. р.* 161 зв.).

2. *Перен. (боротьба за віру, за християнські ідеали)* війна: Інші́й є́сть котѣ́рїй пота́ржкѣ́ и

во́инѣ з' сата́ною зача́вши терпи(т) оу́тиск': сѣ́сь сѣ́крѣ́шен'ю дѣ́шѣ́ ма́ст': в' тѣ́зѣ́ бо́вѣ́мъ смѣ́ткѣ́, и слѣ́зѣ́хъ є́сть, и двоа́кѣ́ю персо́нѣ́ на со́бѣ́ но́ситъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 101); О Прехва́лныи Мѣ́нщи стѣ́и,... Вѣ́ є́сте́ црѣ́а Нѣ́(с)но́гѡ́ Во́и(н)ствѡ́ избра́ннѡє́, и Бѣ́гомъ Нѣ́(с)нимъ́ в' сы́лѣ́ є́гѡ́ во ми́рѣ́ посла́ннѡє́. На во́инѣ́ стра́шн'ю невидѣ́м'ю, На всю́ злѡ́сть бѣ́сѡ́вск'ю неѣ́крѣ́тїм'ю (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.); **войну вести див. ВЕСТИ;**

перен. (внутрішня боротьба з людськими пороками, негативними рисами характеру і т. ін.) війна, боротьба: Щѣ́бо́вѣ́мъ дѣ́є́тса на то́мъ свѣ́тѣ́ в' жи́вотѣ́ лю́дскомъ, ни́чо́гѡ́ ї́ншого́ тѣ́л'кѡ́ оуста́вїч-наа во́ина з' гнѣ́вомъ ѡ́бжї́рствомъ и телѣ́сно́стю (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 942); Трѣ́тїи ма́ємо́ по(д)ви́гъ напро́ти(в)ко́ ѡ́ила(р)гї́рїи, котѣ́р'ю́ мы лю́бовѣ́щїє́(м) або́ сребролю́біє́(м), назвати́ мо́жем': та́а во́ина дѣ́є́т'са з по́сторо(н)ны́ми рѣ́чами, не з вла(с)-но́ю на́тѣ́рою, и котѣ́рая в ї́но́кѣ́ нѣ́ ѡ(т)ко́(л) не за́чинає́т'са (серед. XVII ст. *Кас.* 100).

3. *Перен. (між окремими людьми)* суперечка, сварка, бійка: А зва́ща будучи хло́помъ, з не́вес-то́ю жа́дных потре́б, воє́н, чинити́ не пристѡи́ и не приста́ло (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/III, 444); То́є(ж) в пра́вила(х) по́ всѣ́(х) со́бо́ра(х) ва́рѡвано́, абы́ дѣ́хо(в)ныи... во(и)но́ю ба́витисѣ́ не смѣ́ли... и до щї́рої вѣ́ри пре(з) кт́валтъ́ и во(и)нѣ́ абы жа́(д)-ного́ не прита́гали́ (Вільна, 1596 *З. Каз.* 34 зв.); розма́итые до́броде́йства тво́є́ роспо́минаючи́, кото́рые́ дода́ють ми до́броє́ на́деи́ и прї́водятъ́ мя до́ того́, абы́мъ се́ о... по́жеда́н'ного́ по́кою пра́гнулъ́, а по́кою́ хотѣ́жъ́ бы́ и неспра́ведливо́го, кото́рый да́леко́ ле́пшїй, а ни́жли́ вра́жда́ и во́ина спра́вед-лива́я ме́жи по́божны́ми... лю́дми́ (Ро́жанка, 1598 *Л.Пот.* 991); Прѣ́нїє́, пра́, рвѣ́нїє́: Спо́ръ, во́ина, пе́рѣ́чка, Та́жба, крї́вда́ (1627 *ЛБ* 103).

4. *Військо:* А от же́лѣ́за, мѣ́ди́ и всє́го́ того́, што́ ку́ стрѣ́льбе́ и во́їне на́лежит́, не по́винни́ ни́чо́го пла́тити́ (Вільна, 1563 *ПККДА* II, дод. 556); зобра́вши́се зо́ все́ю́ рѡ́тою́ сво́єю́ ко́(н)но́ збро́(и)но́ я́ко́ проти́(в) по́сторо(н)ного́ непри́ятеля́ зо́ вше́ляки́ми брѡ́нями́ кѣ́ би(т)ве́ во(и)не́ на́лежачи́ми... нає́хавши́ мо(ц)но́... на дво́(р) и ї́ме(н)є́... пна́ моего́ то(л)пы́-жинь́ по(д)да́ныхъ́ его́ м(л) та́мошні́(х)... по́збїва́-

ли поморъдовали (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 88); рать, война́ (1596 *ЛЗ* 72); меновите взято... рыштѣнькѣ до во(и)ны належачого то есть зброя (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 105 зв.); вышь помененные при(н)ципами..., которы(х) было чѣлка до сорока и дале(и) з ро(з)ны(м) оружемъ до во(и)ны належачи(м)... до(м)... протестуючи(х)... по(г)рабили (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

ВОЙСКАА, ВОИСКАЯ ж. Дружина войско-го: я настазиа скубедя(н)ка ю(р)еваа че(р)ленковскаа во(и)скаа бра(с)лавскаа... дала се(с) мо(и) ѿмоцовани(и) листь з моею печа(т)ю ис по(д)писо(м) рѣки пѣна андрея половковича... которы(и) се именемъ мои(м)... по(д)писа(л) (Черленків, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 11); возный, именемъ урожное ее милости пани Катарини Карсницкого Войтеховое Рокгуское, Войское Лятичовское, для вписаня до книгъ нынешнихъ кгородскихъ Луцкихъ подалъ... листь Его Королевское Милости (Луцьк, 1643 *АрхЮЗР* 3/І, 387).

ВОЙСКИЙ, ВОЙСКІЙ, ВОИСКИИ ч. (урядник, що слідував за порядком і безпечністю у воеводстві і заступає кастиеляна під час війни) войський: А при томъ были:... пан Андрей Лозка, войский Берестейский, а пан Боговитин Петрович (Вільна, 1529 *AS* III, 351); жалова(л) мнѣ якиму васи(л)евичу... будъчи мнѣ еще... на ме(с)цу пѣна васи(л)я гулевича во(и)ско(г) воло(ди)ме(р)ского... вра(д)ни(к) двора биску(п)ства лу(ц)кого (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 4); а за устною и очевистою прозбою и печати свои приложати (!) рачили... къ сему моему листу... панове зацные... войский и ротмистръ... замку Киевского (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 17); з другое за(с) стороны во(и)-ски(и) кремьяне(ц)ки(и),...показа(л) ли(ст) дѣлчи(и) на тые име(н)а (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92); я юре(и) алекса(н)дрови(ч) черле(н)ко(в)ский во(и)-ски(и) брасла(в)ски(и) вы(з)наваю... и(ж)... кнзъ яну(ш) збара(з)ки(и)... не (в)даючися в право ѿжи(л) былъ мене, абы(х)... на гру(нт)... выеха(л) (Вінниця, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 45); Если хоче(ш) во(и)скимъ, по(д)комори(м), или судією быти; па(д) поклонімся а тобѣ да(м) (1599-1600 *Виш. Кн.* 206 зв.); Где ту(ж) же зара(з) его м(л). панъ во(и)ски(и)

киевъски(и) протестовальсье противко во(з)ному ѿ фа(л)шивое со(з)нанъе реляцый положенья по(з)-вовъ, же и(х) не клавъ (Горошки, 1643 *ДМВН* 233); войский и подстаростий кременецкий, сведчилъ и соленитеръ протестоваль се противко... отцу Исаему Грушовскому (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 252).

ВОЙСКО, ВОИСКО, ВОЇСКО, ВУИСКО, ВУЙСКО, ВЪЙСКО с. 1. (військові сили) війско: а є(ст)ли бы црь тѣрєцкы пріеха(л)... и(з) воисками своими на жигмо(н)та... и притиснѣ(л) бы на(с) и дали бы(х)мо и(м) помо(ч) ѿ(т) <вѣ>ликого натискѣ (Гирлів, 1518 *Cost. DS* 494); пан Ольбрахтъ... рок имъ ѿбѣма сторонамъ зложилъ, по роспѣдени войска тоє минѣлое слѣдъбы земъское ѿ шести неделахъ (Краків, 1536 *AS* IV, 62); Также... ѿфаляе(м) абы дворане наши которіє на двори нашо(м) кони пописаные маю(т) с по(ч)тами за пѣнзи служа(т) — сами ѿсобами своими при на(с) г(с)дру зоставати звы(к)ли абы почты свои з ѿмене(м) до во(и)ска слали и становили и(х) в повете(х) ко(ж)-ды(и) по(д) своею хорого(в)ю (1566 *ВЛС* 33); Пристѣпилъ Хмелнѣцкій геръштъ Козацкий, и Тогай Бей водзъ Тата(р)скій з великими войсками своими ...Львѣвъ штѣрмовали (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 125 зв. (на полях); жо(л)нере и слѣги всѣ которіє бы служ(ж)бѣ вое(н)нѣю на собе поноси(ли): ѿ(т) вшеляки(х) судов) до двана(д)ца(ти) неде(л): по роспѣще(н)ю во(и)ска маю(т) бы(ти) во(л)ни (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); а мо(и)сеи... оударилъ ѿнымъ же посоухо(м) в море и стѣпѣло сѧ море ѿпать... и фараѿна цѣра... со всѣми воискы потопи(л) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 25 зв.); отчизне въ часть потребы на помочи станете, и славу войска вашего значну отнесете (поч. XVII ст. *КЛ* 89); Досвѣдчилъ и Інфлянтчи(н) того войска сілы, Кгды їхъ тѣи Рыцеры якъ травѣ косили (Київ, 1622 *Сак. В.* 45); А войско польское подъ Каменецъ на Оринино поле стягается (1630 *МИВР* 322); по розеханюс войска польского с под Пилявецъ... оповѣдающий, уносечы здорове свое... в крае полские одехал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 281); ге(т)ма(н)... ро(с)казалъ... воиску. абы за Днѣпръ на лежѣ пошли на зиму (серед. XVII ст. *ЛЛ* 174); кгды протє(с)та(н)сѣ во(и)ска по(л)ско(г)[о], тримаючи(с) з

шляхє(т)ною... ма(л)жонькою своєю и (з) де(т)ками з во(и)ско(м)... пришовъ теды по ро(з)кгроменю во(и)ка (!)... з субъстанъциє(и) свое(и)... забрано и до ω(р)ды взято (Житомир, 1650 ДМВН 210); *Образно*: Гумна вашѣ будутъ наполнены збожемъ, а въ прасахъ будетъ обфитость вина и оливы. Надъ то нагорожу вамъ лѣта, которыи саранча, хрущъ, гусеница и робацтво были пожерли, которыи были моимъ войскомъ великимъ на васъ перепущенимъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 886); **Войско (Вуиско) Запорожское (Запорозское, Запорозкое, Запороское)** — Запорозьке (Запорізьке) військо: Товаришу(м) н̄шимъ козакамъ ву(и)ска н̄шого запоро(з)ско(г) (Корсунь, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 113); Я ра(б) б̄жи(и) Онофре(и) Оноше(н)ко коза(к) во(и)ска запоро(з)кого (1600 *УИ* 1911/2, 13); п̄ну Гаврилу Ивашко(в)скому козаку во(и)ска запорозского (Київ, 1612 *ЦДІАК* 221, 1, 57, 1); за братью нашу горла свои кладемо добро, жебы и до конца при томъ предсявзятъю своемъ на славу Божью и войска Запороского боронячы церквей стояти моглисмы (Київ, 1621 *АСД* I, 265); Яко завше зъ продковъ своихъ Войско Запорожское звыкло чинити стараніє о добримъ и о позитечнимъ церкви Божой (Канів, 1632 *ПККДА* II-1, 421); Богданъ хме(л)ни(ц)ки(и) ге(т)манъ з во(и)скомъ... запоро(з)кимъ (Чигирин, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 33, 1 зв.);

перен. (військова міць, сила) військо: Рече Чловекъ... О горе мнѣ грѣшномъ ω(т)ходачемъ на они(и) свѣтъ, во грѣсе(х) мои(х) волоку(т) ма грѣшнаго і бѣднаго ко ω(т)хожден(ю) вѣчномъ, ω(т)кола вернутиса не естъ ре(ч) можнаа, не ωборонатъ мене та(м) воиска мои сегосвѣтни(и) (XVI ст. *Сл. о см.* 335); не в̄ймѣтъ та войска, не в̄бави(т) та має(т)ность р̄х̄омаа. не ωборона(т) ма п̄алацы, котѣрыє прѣжне коштовне боудовалемъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 122);

перен. (боротьба) подвиг, сила, міць: такъ ся хваливъ: "Доброе вуйско емъ вуйнянивъ (в рук. в̄йняни. — *Прим. вид.*), и побѣгъ бѣгъ, в̄ру емъ сповнивъ..." (XVI ст. *НЄ* 208);

(озброєний загін із слуг та найманців феодала) військо: кгда... есмо та(м) приехали знашли немалоє во(и)ско люде(и) збро(и)ныхъ з ро(з)ными бро-

нами ку во(и)не належачими возами жито... его мл(с)ти берѣчи на возы клали (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 59); отецъ владыка... не огледаючися ничего на... повинности особы своеє светителское, заѣхавши съ тымъ войскомъ людей и стрелбою... самъ особою своею... кгрунтъ нашъ поораль (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 435); ве(л)мо(ж)но(ст) в̄ша... наехавши на кгр̄внтъ имє(н)я каменого(р)ки ...//... по(д)даны(х) є(г) тамошни(х) з робо(т) и(х) збити розо(г)нати и ро(с)полошити томъ во(и)скѣ своемъ росказа(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 63-63 зв.); «которые то при(н)ципалове»... на... ми(с)-те(ч)ко... черемошѣ и на замо(к)... наєха(в)ши... и во(и)скомъ замо(к) и ме(с)то вколо ωбъточи(в)ши... з ди(л)... стреля(т) почали (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 40 зв.-41);

вояки, солдати: в̄зав̄ши июда с̄пироу [войско] ω(т) ар̄хієреωвъ и фарісеωвъ слоугы пришьоль та(м) с̄ походными и съ свѣчами и зъ шроўжиемъ (1556-1561 *ПС* 424 зв.); прішедші пак в̄йско первому перебіли голені и другому распятому с ним (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 96); А они его просили, абы и(м) выда(л) пр̄ше великодн... И каза(л) и(м) жо(л)нѣрѣ, воу(і)ско готовити (XVI ст. *УЄ Трост.* 47);

перен. Небесні сили, ангели: бы(л) ωболоче(н) в одѣн̄е чи(р)воное... и шли за ни(м) во(и)ска которы(и) су(т) на небѣ на конє(х) бѣлы(х)... ω(н) є(ст) то(т) которы(и) то(п)че(т) працу ви(н)ную (XVI ст. *КАЗ* 352); Ото а затаю рѣзана его, яко кды(с) войска. що са розд̄мѣтъ ω іс̄ х(с)тѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 165 зв.); дівнои красоты п̄олки и в̄ойска ц̄ра Нб(с)ногω (Чернігів, 1646 *Перло* 162 зв.); **аггельское войско** — ангели: Аг̄глские войска ωколо ωступили, А насъ до неи не доп̄стили (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 26);

перен. сили зла: войска антихристовы, которыи собѣ людей подбиаи маєтъ, суть вси кацєрства, яко Златоустый мовить (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 161); Яко диявол, князь мира сего, со своими войски, воздушными и поземными, ему подлеглими, на православныхъ восточной вѣры так нагло и гвалтовне борет, яко уже ледво их часть нѣкая в православної вѣре,... остала (1600-1601 *Виш. Кр. отв.*

175); Єслижъ то такъ страшень Марїинъ снѣ? Ово и я ѿ войско постараю ся (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 17); а с тими вѣйски; поїде пѣрвѣй антїхристъ; до рїмскої стоїи Ап(с)толскої цркви, и тамъ замордѣть пастыра найвышого ѿвчарнѣ Хви, папѣжа (Чернігів, 1646 *Перло* 138 зв.).

ВОЙСКОВЫЙ, ВОЙСКОВЫЙ, ВУЙСКО-ВЫЙ *прикм.* 1. (який стосується вїйска або належить йому) вїйськовий: а для лепшее певности... я Косинскій... печать свою прикладаю, также и мы всѣ войсковую печать до того листу приложить рассказали (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 3/1, 56); Але зара(з) скоро тоє писа(н)є нїше ѿбачить по(д) срокги(м) кара(н)ємъ ву(и)сковы(м) тому товаришѣ нїшомѣ ма(с)ку во (в)се(м) были помо(ч)ными (Корсунь, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 113); Презацный и преславный пане гетмане и преложонные войсковые все прехраброе рыцерство (поч. XVII ст. *КЛ* 89); Архїстрати(г): Найвы(ш)шїй дошло на(с) вѣдати же ро(з)нїє в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тїє краи заехавши в месте... Нѣжинє незвыча(и)нїє в стація(х) пода(т)ки вытягаю(т) (Ірклїїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1); асавулъ войсковый див. АСАВУЛЬ; обозный войсковый див. ОБОЗНИЙ; писаръ войсковый див. ПИСАРЬ; хоружий войсковый див. ХОРУЖИЙ.

2. У знач. ім. Те саме, що **войскїй**: тогды поткали єсмо брата рожного пана Ждана Боровицкого, войскового Луцкого, и просилъ тогъ помененый Валентий Плевка о вижо на застате, въ дому попа Острозского... тыхъ коней (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 100).

ВОЙТОВА ж. Те саме, що **войтовая**: а тою межею и границою черезъ гостинець Городелскій... ажъ до границы пани войтовы Дубиницкое (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 251).

ВОЙТОВАЯ ж. Дружина вїята: била мнѣ чолом войтовая вѣницкая Шюлжиная и з детми своими и покладала передо мною листы господара (Вінниця, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 176); Чинимъ знаменито симъ... листомъ... што єсмо... по войтовую Лѣцкѣю и по єе дочокъ... листы наши позовные давали (Краків, 1536 *AS* IV, 66).

Див. ще ВОЙТОВА.

ВОЙТОВИЧЪ, ВОИТОВИЧЪ ч. 1. Син вїята: бил нам чолом мытник острожскій воеводы...//... гетмана нашего навышшего... и повѣдил..., штож закупил у войтовича вѣницкого... имѣне его отчизное на имя Котенев (Вільна, 1507 *АрхЮЗР* 8/IV, 175-176); мною и шляхтою... єсть осведчено... же тоє збитѣе срокгое и непристойное сталося отъ пана Ивана Жашковского, войтовича Пятського (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 1/VI, 403); панъ Василей Кохъновичъ сведчылъ... се напротивько... войтовичови Вильскому (Житомир, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 602).

2. Вл.н.: а зс по(д)даны(х) ко(р)ни(н)ски(х) на(и)пе(р)ве(и) лѣ(ч)ка — деся(т)ни(к) ива(н) во(и)тови(ч), симо(н) попови(ч) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 19).

ВОЙТОВНА ж. Дочка вїята: Я Галжбѣга Сынкнаторовна, войтовна Лѣцкаа, посполь з мѣжомъ своимъ... визнаваемъ... иж єсмо сами... по доброй воли своей менали єсмо именѣемъ своимъ... Ставровомъ (Луцьк, 1535 *AS* IV, 9).

ВОЙТОВСКИЙ, ВОИТОВСКИЙ, ВОЙ-ТОВЪСКИЙ *прикм.* (який стосується вїята або належить йому) вїйтів, вїйтівскїй: Чинимъ знаменито симъ... листомъ... Што єсмо... по войтовѣю Лѣцкѣю и по єе дочокъ... и по тыхъ всихъ ѿчастниковъ, которыи имена и земли войтовским за пенези были роскѣпили..., листы наши позовные давали (Краків, 1536 *AS* IV, 66); старосте Лѣцкомѣ... дали єсмо войтовства Лѣцкое, зо всеми доходы,... то єст три дома войтовскихъ, двѣ лазни,... ятка (Берестя, 1544 *AS* IV, 401); А потомъ поткали єсмо на рыноку Останца, по(д)во(и)ского во(и)товского (Луцьк, 1581 *ТУ* 188); а на ча(ст) сыно(в) є(г) м(л)... зо(с)талосъ млыно(в) два на то(и) же рече и(р)пени ниже(и) ме(с)та ко(р)ни(н)ско(г) лежачи(и) ѿди(н) во(и)то(в)ски(и) на ѿ(с)та(н)цѣ паволо(ц)ко(м) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 19 зв.); 1 пя(ц) вапна: то є(ст) вторы(и) з во(и)то(в)ски(м) їдрѣ(л)-то(м) за зло(т) 65 и 6 (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 3); Родоловичъ... протывько..., Шимонови Кравьцови, аренддарови провенътовъ войтовскихъ...//... декляровати оферовальсе (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 424-425); право войтовское див. ПРАВО!

Див. ще **ВОЙТОВЬ**.

ВОЙТОВСТВО, ВОИТОВЪСТВО с. 1. (*посада війта*) війтівство: ино мы тую чотырнадцать золотыхъ заплатили намѣстнику его, который въ тотъ часъ отъ него войтовство завѣдалъ (Берестя, 1507 *РЕА* I, 72); на власти войтовства и бурмистровства и прочихъ строителств от руского народа да ся не поставляютъ, доколѣ ся у папежа не увѣруютъ (1588-1596 *Виш. Кн.* 149).

2. (*час виконування обов'язків війта*) війтівство: за державы и панованія его милости пана Ходоровского, пана Яна, а за врадъ пана Шимона Варшавского старости Бѣзановскаго, а за войтовство пана Валевского... дали си отцу Павлу... до рукъ (1628 *ПДПИ* 178, 107); А за врадъ Пана шимона Варшавского старости Бѣзановского и за войтовства пана валевского (Бізанів, 1628 *ВИАС* I, 43-44).

3. (*нерухоме майно війта*) війтівське майно: Чинимъ знаменито симъ... листомъ...: Што есмо дозволили королевой... Боне войтовство Лѣцкое... кѣптити и к рѣкамъ своимъ его держати (Краків, 1536 *AS* IV, 66); Которое войтовство Лѣцкое кѣпили есмо в дочок войта Лѣцкого, Яна (Берестя, 1544 *AS* IV, 401); *Ѡ*тъ чотырехъ домовъ што на во(й)товѣство беретъ на(й)мѣ *м* копѣ гршъ (1552 *ОЛЗ* 181а); даю емѣ самомѣ жонѣ дете(м) и пото(м)комѣ его тѣю чотыри волоки вы(и)менью мое(м) горевичахъ которые *ѱ*(н) за про(д)ковъ моихъ де(р)жалъ и (в)жива(л) кѣ томѣ те(ж) во(и)товѣство в месте(ч)кѣ мое(м) меленовичахъ а к томѣ во(и)товѣствѣ две волоце *ѳ*ме(с)те и пляцы два фо(л)ва(р)ковъ два (Милянновичі, 1572 *ЖКК* I, 36).

ВОЙТОВЪ, ВОЙТОВ, ВОИТОВЪ, ВУИТОВЪ

прикм. (*який стосується війта або належить йому*) війтів, війтівський: а войтов фолварокъ ис пашнею на полы есмо подѣлили (Кошир, 1502 *AS* I, 148); а та(к) а ведлу(г) созна(н)а во(и)това и мѣща(н) при ты(х) вси(х) *ѳ*ходе(х)... игумена... зостави(л) (Черкаси, 1544 *ЦНБ ДА/ П-216*, 101); Резничихъ ятокъ *с* семаа во(и)това (1552 *ОВол. З.* 199); Мѣщанѣ... Якимъ бонѣдаръ...//... Кѣпе(ц) во(и)то(в) зать (1552 *ОЧорн. З.* 57 зв.-58); бы(л) при томъ... иванъ братъ вѣитовъ и инъшихъ людѣи больше вѣры го(д)ныхъ (Одрехова, 1634 *ЦДІАЛ* 37, 2, 50); панъ

Анѣдрей Шимановський... осведчалъ се и протес-товалъ на противько... Федорови Кузменяти вой-тови,... Василеви резникови..., Матфееви зятеви маляровому, Яцкови войтовому брату (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 486).

Див. ще **ВОЙТОВСКИЙ**.

ВОЙТЬ, ВОИТЬ, ВУИТЬ, ВУИТЬ, ВУИТЬ, ВЪИТЬ ч. (*стп. wojt, свн. voget, лат. vocatus, advocatus*) 1. (*у містах на німецькому праві голова місцевого самоврядування і міського суду*) вѣйт: Я, князь Михайло Василевич Збаражский,... дал есми воитоу вѣнницькому... имѣнѣ въ Бряславском повѣте...на имя Котеневъ (Вінниця, 1504 *АрхЮЗР* 8/IV, 173); хто масо зъ села привезе(ть) до места на продажд на во(й)та даю(ть) по плечѣкѣ отъ кожѣдого быдлата (1552 *ОЛЗ* 181а зв.); *ѳ*ска(р)жа(л) пере(д) нами товаришѣ *н*шѣ коза(к) же маско на мѣща(н) куня(н)ски(х) и на ву(и)та куня(н)ского (Корсунь, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 113); Воитови що на и(н)тро-мѣсїю ходи(л) дале(м) копѣ и гро(ш) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); Ппри (!) то(м) правѣ бы(л) вѣ(и)тъ *фе*одо(р) (Одрехова, 1635 *ЦДІАЛ* 37, 2, 51); *ѱ*(д) во(и)та черѣни(ц)ко(г)[о]... *пн*зе(и)... // кгва(л)-то(в)не поводи(и)мова(л) и до себе поведѣбира(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 195-196).

2. Вл.н.: Мѣщанѣ... писара мѣстѣского... иванъ бѣры(и)... Максимъ во(и)тъ (1552 *ОКЗ* 40); У Кирила Войта взяли то естъ коими и иншими речами, которыхъ шкодѣ шацуе на двадцать копѣ грошей (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 246).

ВОКАЦІЯ ж. (*стп. wokaсja, лат. vocatio*) по-кликання, нахил: То, мѣвлю, и бѣлшѣ надѣто, бы дѣло тѣе мѣеи вокаціи и пре(д)савзѣта бѣло припоманѣлѣ бѣмѣ: лѣчѣ зоставѣю то часѣви волнѣй-шомѣ (Київ, 1623 *МКСВ* 73); поминеный панъ Еничѣ. препомѣнѣвши вокации своен, которою се считил, быти шляхоцкое, възгрѣдивши свободою,... зѣ гультайством... розѣные маѣтъности обывате-левѣ наездѣжаючи пустошил огнемъ (Луцк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 438).

ВОКО див. **ОКО**.

ВОКОВАТИ¹ *дѣсл. недок.* (чим) Возити: Которое жита и пшеници его милости пана Кгваловѣ-ского менованые попы на продажд до Львова килка

подводами воковали, пива робляли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 475).

ВОКОВАТИ² *дієсл. док. (стп. wokować)* (що) скликати, зібрати: теды жа(д)нымъ способомъ, те(р)минъ теперешни(и) слу(ш)ны(и) и правъны(и), зналезены(и) быти не може, поневажъ за запо(з)ванъемъ пана комо(р)ника, суды ѡного су(т) и(н) ду-биумъ вокованые (Київщина, 1639 *ККПС* 246).

ВОКОЛИЦА *див. ОКОЛИЦА.*

ВОКОЛИЧНЫЙ *див. ОКОЛИЧНЫЙ.*

ВОКОЛО *див. ВКОЛО.*

ВОКРАТЦЕ *див. ВКРАТЦЬ.*

ВОКРАТЦЬ *див. ВКРАТЦЬ.*

ВОКРУГЪ *див. ОКРУГЪ.*

ВОКУПЕ *див. ВКУПЬ.*

ВОКУПЬ *див. ВКУПЬ.*

ВОКУСИТИ *див. УКУСИТИ.*

ВОКУШАТИ *див. ВКУШАТИ.*

ВОКЪНО *див. ОКНО.*

ВОЛАНЕ, ВОЛАНЬЕ, ВОЛАНЬЕ, ВОЛАНЯ, ВЪЛАНЕ *с. 1.* Крик, галас, гамір: а па(н) послыша(в)ши вола(н)є люде(и) зобраны(х) с комо-ры ѡ во(д)но(и) кошу(ли) выбе(г) (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 20 зв.); подвоевожи(и) нѣ новосталы(и) смя(р), набравши га(й)дѡковъ на ѡлицы... до монастыря впа(д)ши, ба(р)зо великы(й) крикъ вола(н)є вчинили (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 2); теды его в то(м) въланю не слѣха(л) бо ю(ж) бе(з) ча(с)у вѣла(л) (к. XVI ст. *УС* № 31, 212); Грѡхотъ: ѡкрикъ, рѡзрѣхъ, воланье, верескъ (1627 *ЛБ* 28); Которыхъ детокъ плачь великий и воланье въ сконъченю набоженства законъницы с церкви выходячи слышавъши и до школы пришедши, тых панов студентовъ збыткующихъ застали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594); день оный, естъ день смѣт-ковъ и бѣдъ,... день трѣбъ и воланя (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 41).

2. (*вимога з'явитися куди-небудь*) виклик: А и(ж) кня(з) кири(к)... бѣдѣчи яко позваны(и) на роки сѡдовыє кгро(д)ские... кѡ праву такъ ѡ четве(р)гъ яко в пя(т)ницѣ и в сѣботѣ за трыкро(т)ны(м) вола- (н)ємъ водлугъ поря(д)кѡ статѣтового самъ не сталъ и вмоцованого своего не присыла(л) (Кременець, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 88 зв.); Которого(ж) то двѣ-

за(н)а... за трыкро(т)ны(м) вола(н)ємъ помененого по(д)во(и)ского (Київ, 1612 *ЦДІАК* 221, 1, 57, 1).

3. Прохання, звернення: Не спомінаю ѡное великое воланье всего того наро(д)ѡ, яко скѡро почѣто листь ва(ш)ъ читѣти, котѡрый есте до нѣхъ ара(п)-скимъ языкомъ писали (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 29); Заживѣ словъ Бжїихъ: воланья стѣхъ ѡ(т)цовъ, и собѡровъ, и стои Собо(р)нои цркви повтѡрѣ (Єв'е а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 16); а если нечѣстности грѣхѡ(в) в' ср(д)цѣ хѡвати бѣде(т), марное его воланье, порѡжнаа и Млтва (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

4. Скарга: За великими о то воланемъ на короля и указованем гвалту отпра(в)овати их казано (Львів, 1605-1606 *Перест.* 35).

Пор. ВОЛАТИ.

ВОЛАТИ, ВОЛАТЫ, ВОЛАТЬ, ВЪЛАТИ *дієсл. недок. 1.* (на кого і без додатка) (*голосно гово-рити, горланити, лементувати*) кричати, вигукува-ти, волати: на тотъ домъ на насъ стреляли, волали, сромотили (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); пога(н)ство зо всѣ(х) сторо(н) на ва(с) кличѣтъ, во-лає(т), вопіє(т), и зове(т) мѡвачи: ото сѣтъ нашего кореня плѡдове (1598 *Виш. Кн.* 288 зв.); инии торгаючи волѡсы з гѡловы, и з бороды, насмѣва-ючися волали: витай Црю жидѡвскій (поч. XVII ст. *Пчела* 36 зв.); Потомъ, севши намъ на коней, поча-ли волаты: же бы се не бояли, абы вышолъ хто до насъ (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 435); Впїю: Кричѣ, волѣю (1627 *ЛБ* 21); а тѣи котѡрыи были в'нѣтръ мѣста, и войнѣ прѡтивъ непрїателемъ точїли гды ѡбѣчили, же непрїателѣ въ мѡри погїнѣли, заразы..., брѣмы мѣсцкїи ѡдомкнѣли, и крычачи, и волѣючи на непрїателѣ выбѣгѣли, и бѣрзо великѡю якъ мѣсцкїи жолнѣре радѡсть и потѣгѣ,... мѣли (Київ, 1627 *Тр.* 662); Жѣждѣ, жѣждѣ Іс мѡй, Іс незлобивый, Твѡрець на(ш) прѣ(д)вѣчны(и) ѡнъ сѣдѣа справе(д)лївы(и). // Смѣтне волѣетъ, а хтѡбъ хїжо оутолїти, Нѣмашъ хтѡбъ хотѣлъ его жѣждѣ оусми-рїт(и) (Львів, 1631 *Волк.* 16 зв.-17); А ти, Іѡане, пойди въ адъ, болше не волай, Товариству своєму въ смѣтку не помагай (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 23); Лѣхось, тѡсѣ. абѡ тежъ ѡ(т) слѡва, Лакѣѡ: Граю на пищѣлцѣ, спѣваю, Волѣю (Львів, 1642 *Жел. П.* 7 зв.); кгдажъ за нимъ// ажъ до самого костела

катедра́льного гонили, а гонячи волали: "бийте ляховъ поганьскихъ, теперъ часъ маєте" (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308-309); *Образно*: Измѣте такѣ лѣка(в)ство спосре(д)кѣ себе, а не спо(л)коуйте са с та́ки(м) зводітеле(м) хітри(м), котѣры(и) и мрѣ(з)скы(х) боу и люде(м) ѡвоцо(в) и оучи́н'ковъ (ѡ котѣры(х) если мы мѡ(л)чати боуде(м) теды зе(м)ла стогнѣти и волѣти бѣде(т)) набрѣи(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 227); **волати Госанна, Осанна волати** — вигукувати осанну, славити, хвалити кого-небудь: И привели ѡ(с)ля до ездса и вложили на него шаты свои... дрѣгии засе рѣбали го(л)ѣ з дере́въ. И розстелали на дорозе. А вперѣдъ идѣчи... волали... Госа(н)на (Хороші́в, 1581 *Є. Нег.* 48); Неда́вно всѣ ра́дости го́йнои, зажи́вали, На вы́сокости Бѣ́г, Ѡсанна, вола́ли (Львѣв, 1631 *Волк.* 3); **волати гвалту, гвалту волати** — (*кликати на допомогу*) гвалт кричати: естли бы хто де(в)ку або ѣчтливую невесту... ѡси(л)ство(м) згва(л)ти(л), а ѡная де(в)ка... за ѡнымъ ѣчи(н)ко(м) волала кгва(л)ту за котѣры(м) вола(н)ѣмъ люде бы прибе́(г)ли... а ѡна бы пере́(д) ними знаки кгва(л)ту ѡказала,... тогды таковы(и) має(т) быти кара(н) го(р)ломъ (1566 *ВЛС* 89 зв.); кгдым кгвалту волать почала, первой битемъ, а потомъ затыканемъ губы, хотячи мене забить, заборонили (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 8/III, 477); А други(и) хлопе(ц),... утекъ, на кгва(л)т вола(л) и месту зна(т) да(в) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 51);

перен. (засвѣдчувати) промовляти: Навѣтъ и то самое словко (... Ва́птисма, также и въ Латинскомъ baptisma выкладається inouersio або intinctio — понурене або омочене, отъ того словка..., то естъ понураю або погружаю), явне волаѣтъ и презъ себе само (1603 *Пит.* 53);

(на кого і без додатка) (*оголошувати, голосно повѣдомляти, звертати чийсь увагу на кого-, що-небудь*) волати, закликати: А по страченью того Гринка, который и вмираючи на тогожъ Станислава волаль... яко о головнѣйшого розбойника, просили, абы его ваша милость намъ выдалъ (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 164); Фараѡнъ кды іѡсифа вывы(ш)-шити и оучтіти хотѣ(л) поса́ди(л) егѡ на во́зѣ чты(р)ма ко(н)ми та́гнено(м), и възно́моу пре(д)

возѡ(м) росказа(л) волѣти, абы всѣ на колѣ́на па́дали и кланалиса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 256 зв.); и пѣблїце го́лосно волѣти росказа(л) (Киѣв, 1625 *Кон. Каз.* 21); Възглашаю: Ѡповѣ́дью, ѡбволываю, волѣю, клічѣ, ѡголо́шдью (1627 *ЛБ* 19); налѣжитъ при́стѣпати до причащѣ́нїа Бѣ́ж(с)твѣнныхъ Та́инъ, зъ глѣбѣ́кимъ смире́нїемъ, стра́хо(м), и оушанѡва́нїемъ, якѡ волѣѣтъ Дїа́конъ (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 914).

2. (*голосно кликати, звати*) волати: яне чѣмъ не идѣшь азажъ потреба волѣти (к. XVI ст. *Розм.* 10 зв.); дотѡла на ва(с) кликали, крычали и волали, а(ж) ва(с) с того мѣ́сца, с то́е че(с)ти и достои(н)-ства изогнали (1598 *Виш. Кн.* 308); кгды вже пана на сани вложили, то пакъ панъ, уже лежечи на саняхъ, зодхнулъ; теды пани на брата почала фукаючи мовити, жебы не волаль (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 482); Ге́й панове воеводи, ти пане Трубаю, И ти Венеро, ѡто я для того васъ до себе волаю, жебисмо зажили яковой поради, Щѡбъ з Хр(с)товою дѣшею агглі не оучинили зради (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 19);

викликати: а кгды з ре(и)стрѣ три разы будѣтъ волано а не ѡзовѣтъся то(т) кого волають. тако-вы(и) має(т) сказа(н) быти яко бы не ста(л) (1566 *ВЛС* 15 зв.); Яко жъ де(и) и воланы(и) будѣчи николи ся ѡ сѣду не ѡзваль яко ѡ четве(р)гъ, ѡ пятницѣ и ѡ сѣботу на рокѣ завитомъ и сего дня ѡ понеде-локъ (Володимир, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 2); **ку праву волати** — викликати в суд: з ѡрядѣ его мл(с)ти ѡ(т) на(с) на то приданого три кро(т) кѣ правѣ кнѣзя дмитра бѣлыгѣ вола(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 15); возны(и) дня пе(р)шого ѡ во(л)торѡ(к)... пана воеводѣ браславского кѣ правѣ вола(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25).

3. (кого, до кого і без додатка) Волати, просити (кого): Который тотъ же Ювко, будучи на остатнимъ ступню, на шибеници, идучи на тотъ свѣтъ, волаль оно́го Федка Венца и Нестера... нехай дей тую жъ заплату возмутъ, якую я беру (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 214); оуподѡбѣмоса и мы ты(ж) ...възнаваючи ты(х) вѣ́рны(х) и досвѣ́(д)чѣны(х). и оуго(д)ны(х) гѣ́ бѡу лю́дїй, и вы(з)наваючи ѡноую невѣ́стѣ котораа вѣ́лала и ходила жадаючи ѡчище́нїа ѡ(т) ха́ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190); котѣрый

гро́момъ справоуе(т) и пе́рѣномъ, зми́лѣйсѧ надо мно́ю до тебе́ волае(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 130); ка́жды(и) бѣ́чѣ, ка́ждое оударена є(ст) языко(м) нѣ́аки(м), ко́торы(м) за́вше // вола́е(т) жебы(с) его милова(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 220-220 зв.); зъ та́жкимъ во́племъ до тебе́ Па́не мо́й вола́ю. Ра́чса, на(д) мно́ю грѣ́шны(м), ра́чса злитова́ти, Мене́ о́ка́нного до ла́ски прина́ти (Львів, 1631 *Волк.* 17 зв.); Пла́кали Па́тріа́рхове́ пре́з) ча́сть до́лгѣй... Вола́ли абы́ южъ зъ нѣ́а пра́вда та́а зѣ́стѣ́пила, ко́тораа са́а фига́рами закрыва́ла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4);

(кого, чого і без додатка) волати, вимагати: ты са(м) в о́городѣ зброи вола́ешъ хотя́чи пере́псова́ти дорбо́у стр(с)тѣ́й? (поч. XVII ст. *Проп. р.* 265 зв.); Бѣ...//..., при́ка́зде(т) абы́смо са́а до не́го наведе́ли, и вола́е(т) пре́зъ Пр(о)́рка мо́ва́чи (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 21-22); на кото́рых се о́собливе́ протесту́ют, кото́рый с ксе́нѣ́дзом Скре́шевськимъ вѣ́ру вы́корени́ти вола́ли, на це́рковь Бо́жую стре́ля́лѣ и пре́з фу́рѣту шпита́льную до́быва́тисѣ каза́ли (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594); *Образно:* Гды́жъ грѣ́хи сме́ртѣ́льныѣ сѣ́тъ тро́а́кѣѣ, є́дны сме́ртѣ́льныѣ голо́вныѣ: дро́гіѣ сме́ртѣ́льныѣ протѣ́вко́ Дѣ́а стѣ́го: трѣ́тіѣ сме́ртѣ́льныѣ // Вола́ючіѣ о́ помѣ́стѣ до не́ба (Львів, 1645 *Жел. Тр.* 4-4 зв.); **кровъ волае́тъ** — кровъ кли́че про по́мсту, кровъ вима́гає по́мсти: И ни́нѣ́ є́ден друго́го пово́луєте, заму́тивши лю́ди,... начи́нѣвши убі́йства и всѣ́аких нечи́стот на́множи́вши, якъ на вас лю́де свѣ́дча́т и кро́вь лю́дская вола́ет, кото́рая для вас про́ливає́тсѧ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43);

(на кого і без додатка) спонукувати, закликати: але́ прото́ оу́чи(т) на(с) пи́(с)мо́ сто́е. и вола́е(т) на ты́(х) оу́чителі́е (!). а спра́вцо(в) свѣ́та того́. жебы́ о́ни свѣ́тили свѣ́тоу спра́вами сво́ими до́брыми и нао́укою (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 112 зв.); а то́бѣ́ ра́зъ оу́па(д)ши не́ хотѣ́ти вѣ́ста́ти, але́ лежа́ти; ты́(л)ко́ що́ не вола́ешъ на се́бе не́прі́а́теле́а, замо́(р)до́у́й, за́бѣ́й, не жа́лѣ́й аза́(ж) оу́пада́ючі́й не́ вѣ́става́єтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108).

4. Перен. (на кого і без додатка) (говорити не-правду про кого-небудь) наговору́вати (на кого): А гдѣ́ бы́ была́ пра́вда, же Христо́съ упе́редѣ́лѣ па́сху зако́нную, иза́ли бы́ не да́лѣ́ пры́чыны не́прияте́-

лемъ на се́бе вола́ти, же зламалъ зако́нъ? (Вільна, 1608 *Гарм.* 203); въ Іеру́сали́мѣ́ жи́вучи́хъ и сѣ́дячи́хъ, та́кже пра́вовѣ́рныхъ и ста́лыхъ хри́стіа́нъ ша́калю́ютъ, и кни́жки та́ковыи́ выда́ютъ, въ кото́рыхъ пра́вды и спра́ведли́вости не́ пи́шучи, є́дно вы́мислы́ и вы́вороты́ и небы́лицы́ змы́шля́ючи, на́дѣ́-то и до у́рядо́въ потя́гають не́выны́не и уста́вы́чне не́щадно́ на на́съ вола́ютъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 317); проти́вни́цы на́ши... на́зыва́ючи дхѣ́вны(х) на́шихъ не́дѣ́ками, грѣ́бі́а́нами..., вола́ючи і́жъ Рѣ́сь Пра́восла́внаа́ зге́ретича́ла, Лі́чбы, Фѣ́рмы, Ма́те́рі́и, Інте́нці́и, и скѣ́тковъ Та́инъ Бж(с)тве́нныхъ не́ зна́єтъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 4);

(на кого) на́рі́кати, ска́ржитисѧ, жа́лі́тисѧ: И Сте́фана́ Зи́зане́го, ди́даска́ла шко́льного и ка́зно́дѣ́ю, кото́рый на вас вола́лѣ́ и кни́жки сво́е я́вне дру́ковалъ, о́беще́стили́сте и на его́ здо́ровѧ́ та́къ є́сте ва́жили, а́жъ пре́з ко́мин вы́тисну́вши́сѧ, утѣ́къ з Вѣ́льни́ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45).

ВОЛАЮЧИЙ *дієприкм.* у знач. ім. Той, хто вола́е, кри́чить: О́ба(ч) бо́вѣ́(м) на то́йже́ го́рѣ́ пе́тра стѣ́го́ я́кобы́ о́(т) се́бе́ або́ о́(т) ро́зѣ́моу о́(т)хо́дѣ́а́чо́го для́ ве́лі́кой сла́вы, и ты́(м) ве́сѣ́ла(м) то́ею́ сла́вою, и то́и ра́до́сти и ве́(л)мо́жности́ ча́сткою́ то(л)ко́ оу́пѣ́вшого́са, а́за́жъ не́ слѣ́ши́шъ вола́ю́чо́го? (поч. XVII ст. *Проп. р.* 271).

ВОЛГИНЯНЕ *мн. (жителі узбережжя Волги)* волжа́ни: подо́ляне́, че́(р)ка́сове́, ка́не(в)ци́, во(л)ги́няне, о́(т) во(л)гы́ рѣ́ки на́(з)ва́ны о́(т) кото́ро(и) з мо́(с)квы́ тѣ́(т) сво́(и) наро́(д) гдѣ́ нѣ́нѣ́ ме́шкаю́(т), вве́ли (1582 *Кр. Стр.* 60 зв.).

ВОЛГЛЫЙ *прикм.* Воло́гий: тра́ва [галга́нь] ра́сте(т) на во́лглы́(х) мѣ́сте(х)... по́ боло́та(м) и по́ лѣ́го(м) мо́кры(м) (XVI ст. *Травн.* 133 зв.).

Див. ще **ВОЛГОСТНЫЙ.**

ВОЛГОСТНЫЙ *прикм.* Воло́гий, вѣ́льгі́сний, вѣ́льго́тний: по́лнома́ріа по́ ла(т)... а по́ рѣ́(с)ки́ плю́(ч)наа́ тра́ва... ра́сте(т) по́ волго́стны(м) мѣ́сто(м) (XVI ст. *Травн.* 352).

Див. ще **ВОЛГЛЫЙ.**

ВОЛЕ *с. (розширена частина стравоходу в птахів)* во́ло: *bronchus*, угре́ваты(й), зу́баты(й), во́ле, го́(р)та́(н) (1642 *ЛС* 105).

ВОЛЕНЕ *с.* Бажа́ння, во́ля: Але́ і́ж его́ кро́-

левская милост нашъ милостивый господарь и сам николи дивок и вдов ни за кого без воленя их влостного не отдаеть, и Статутом то обвароват рачил (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127).

ВОЛЕНИКЪ ч. Новоприбулий селянин, який мав пільги у сплачуванні оброку та у виконанні повинностей: там ему тые слуги менованые кнегини и князя Соколскихъ поступили от панов своих двор зо всимъ будованемъ, люди и воленики зо всеми их платы и повинностями (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 356).

ВОЛЕНЬ див. **ВОЛНЫЙ**.

ВОЛЕТИ див. **ВОЛѢТИ**.

ВОЛИКЪ ч. 1. (молодий віл) волик: коникъ и воликъ и яловица подобалася... взяти ю; толки подобрати (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1128).

2. Вл.н.: Омеля(н) воликъ (1649 *РЗВ* 145).

ВОЛИНА ж. (м'ясо вола) воловина, яловичина: Бо не зівше в'обозѣ свѣжая воли́на, Добра з'саламахою по(д)часть кабані́на (Київ, 1622 *Сак. В.* 48 зв.).

ВОЛИНЕЦЬ ч. (мешканець Волині або виходець з неї) волинянин. Вл. н.: ю(с)ко волинець (1649 *РЗВ* 197 зв.).

ВОЛИТИ див. **ВОЛѢТИ**.

ВОЛИЦА, ВОЛЫЦА ж. 1. Маєток, осілість з певними привілеями: кнжа юре(и) збара(з)ски(и)... кнжа криштофъ збара(з)ские... дерева... порѣбали и до волици немировского во(и)та... повозили (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 61); має(т)ности свое село шѣ(м)ско и волицѣ шѣ(м)скѣю та(к)же волицѣ на(д) рѣдниками... межи и(н)шими конѣдициями того запису своего варовал (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, I, 5, 48 зв.); зачимъ, неведать, якимъ способомъ и за якимъ доводомъ волицы, яко маєтъ протестантъсь ведомость потраченые суть (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 194).

2. Вл.н.: его милости пану хоружому Киевскому подаль,... село Волица (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 207); по(д)даного на (и)мѣ Они(с)ко... з села Волицы... ѣ везеню мати (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, I, 5, 48 зв.).

ВОЛКА див. **ВОЛЬКА**.

ВОЛКІНА ж. Вовчиця: Іура во(л)кіна (I пол. XVII ст. *Своб.* 19).

ВОЛКОВЩИНА ж. Назва повинності за перевезення: Давыдъ нике(л)... ме(л) вина полкуфко(в) ка... да(л) копъ ві ла(с) г(р) лс А старое мыто ѡсобливе плати(л) возовъ з фу(р)мански(х) во(л)-ко(в)щина бо на каждо(м) было г по(л)куфъки (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 9).

ВОЛКОГУБИТЕЛНИЦА ж. Назва рослини: li-coctonica, во(л)когубите(л)ница трава (1642 *ЛС* 255).

ВОЛКЪ див. **ВОВКЪ**.

ВОЛМИ див. **ВЕЛМИ**.

ВОЛНА¹, ВЛѢНА, ВОЛѢНА ж. 1. (водяний вал, утворений від збурення водної поверхні) хвиля: Никола... море оутишилъ волны вналъ (1489 *Чет.* 89); И якъ южъ былъ в лодѣ, тогды сталаса боура великаа ѡ(т) вѣтроу. ажъ и влѣны са вливали в лодю (1556-1561 *ПС* 142); корабль бывъ посредь моря, валявъ ся волѣнами (XVI ст. *НС* 115); море есть сроеое, вѣтри и волны ѡкрѣтныя повстали (поч. XVII ст. *Проп. р.* 158); ѡбача(т) жеса ихъ корабль ѡ(т) вѣтровъ и волнъ розби(л), и на дошка(х) волна ихъ носи(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 115); Бѣда ѡкрѣтови по оутратѣ стѣрника, волнами абовѣмъ и штѣрмами розбитый гинѣтъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 271); Влѣненіе: влѣна, забѣре(н)е водное гды бываѣтъ, фала на водѣ, навалность (1627 *ЛБ* 20); lani[ci]um, во(л)на (1642 *ЛС* 250); а та(м) боура великаа была на мори, и(ж) ѡнонь корабль покрыва(л)са волѣнами (1645 *УС* № 32, 89); Амврѡсій с(т): выхвалѡючи преложе(н)ство Патріарха Нѡа та(к) мѡви(т): Якобы безтелесный тѣло(м) былъ несеный по водахъ, потѡпо(м) непожартый, и межи такъ гвалтовными волнами потѡпными, на(д) страстми тѣла своѣго якобы безтелесный звѣтазство ѡдѣржалъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3); *Образно:* тѣмъ болѣе и(х) хс словесы и оученіе(м) свои(м) оукрѣпитъ в вѣре... и не дастъ сметатиса волнами сего житіа (Заблудів, 1568 *УС* № 552 тит.).

2. Вл.н.: а на тыхъ кгрунтахъ церковныхъ, Карасинскихъ, презъ поводовъ правне одысканыхъ,... за розказанемъ верности твоей, осадили и Волну назвали (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 505).

ВОЛНА² див. **ВОВНА**.

ВОЛНЕ, ВОЛѢНЕ присл. (без почуття триво-

ги, душевного гніту і т.ін.) легко, вільно: кгдамы волне, явне, ясне, волностями шляхетскими,... будучи обваровани,...//... до Озтрога... приехали,... тогды Войский Луцкий,... насъ..., розобравши зъ оденя, посторонками бити хотелъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/І, 138-139); то(т) те(ж) за є(д)но служи(л) и слоужи(т)... в'сѣмъ правосла(в)ны(м) црква(м). Чему(ж) бы таковы(и) в' цркви Киє(в)ско(и) православної... мѣтъ не мо(г)лѣ, и свободы хвы, его(ж) на(с) свободи(л), во(л)не и зпо(л)не з дрдгми не зажива(л) (к. XVI — I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20, 22 зв.); правды пїлно҃го баданья, слѣшными и звичайными цркви стои, спосо́бами во́лне чинїти допѣцайте (Єв'є а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 19);

(безперешкодно) вільно: Далеко бы лепей — безъ жонъ въ чыстости Пану Богу служыти, вольне, (безъ всякое переказы) (Вільна, 1599 *Ант.* 743); Тамъ, гдѣ свята, празники вольне обходятъ; гдѣ псалмы, и пѣнія и иные обрядки церковные безъ всякого страху отправуютъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 188); **волне пустити** — відпустити, увільнити: а па(н) микола(и) панѣ пе(т)рѣ во(л)не пусти(л) и на то єму зеленую ро(з)ку ѡ(т)да(л) (Львів, 1584 *Юр.* 7 зв.).

Див. ще **ВОЛНО.**

ВОЛНЕЙШИЙ *див.* **ВОЛНѢЙШИЙ.**

ВОЛНЕНИЕ, ВОЛНЕНИЕ, ВЛѢНЕНИЕ *с.* (*цсл.* вълнение) (*рух хвиль на поверхні води*) хвилювання: Смѣтри(ж) якъ тоутъ ієв(г)листа пише(т) иже станоуль на(д) моромъ в которо(м) то мори бываєть завжды стра(х) и безпѣченства и влѣненїа воднаа (XVI ст. *УС Триг.* 96); тут ся выполняють и о оном корабли плаваючомъ по мору зуполномъ, же єго волнение затопити не может (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); подобен єсмь в мори в корабли плавающимъ, яже не вѣдущим добрѣ правити корабля, недоумѣются и о величествѣ корабля скорбят, яко много волнение приражается к нему (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 238).

ВОЛНИСТЫЙ *прикм.* Вовняний: lanat(us), laneps, во(л)нисти(и), во(л)няний (1642 *ЛС* 250).

ВОЛНИЦА *ж.* Вовняна тканина: lana, lanula, во(л)на во(л)ница (1642 *ЛС* 250).

ВОЛНО, ВОЛЪНО, ВОЛЬНО *присл.* Вільно:

свѣдомо чини(м)... ѡже... дали єсми се(с) ли(ст)... на то яко да є(ст) и(м) волно и слободно и ѡси(м) кѣпце(м) прїити к на(м)... съ ѡсими своими торговлѣми и товаро(м) кѣповати и продавати (Сучава, 1522 *ЦДІАЛ* 131, 1, 335); и(м) яко ины(м) народа(м) и иновѣ(р)це(м) в па(н)ства(х) г(с)дрски(х) во(л)но пере́ме(ш)киваю(чи) поживе(н)я слу(ш)но(г) вжи-ва(ти)... рачи(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 54); Просити Єго К(р) М(л), абы насъ ве(д)ле Про-цесѣ релѣи Нашое Кгре(ц)кое И въ во(л)но(м) ѡживаню Процесы(и) з Сакраменты, И и(н)шими ѡбряды в рынку, И въ ѡлицахъ ѡживати во(л)но заховати рачилъ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1); Якобы все хрїстѣанство, якїмъ кѡлвекъ склѣдомъ Порожен'а в' вы́знаню́ Бы́ло волно ѡ(т) страхѣ, ѡ(т) слѣхѣ, ѡ(т) трѣво́ги ѡгна, меча, нещѣста (Вільна, 1620 *Лям. К.* 18); З тѣхъ всѣхъ Пѣрвое грѣхѣ не має(т). втѣрое згѣла грѣхѣ не є(ст) вѣлно (Київ, 1625 *Кіз. О стел.* 205); Лѣтъ єсть: Слѣшне, годи(т)-са мѣщно єсть, пристѣи́тъ, гѣдно или вѣлно, подоболѣпно, послѣдователно (1627 *ЛБ* 60); Мы грѣшници Бгѣ примѣрени, и Їба на приходъ нашъ волно ѡтвѣрени (Чернігів, 1646 *Перло* 62); **волно пустити, пустити волно** — пустити, звільнити, випустити на волю: Цѣсарь тѣрецькїи... взѣлъ // такъ те(ж) и ма́ткѣ с кролевичо(м) а пото(м) єго вѣлно пѣстїлъ (1509-1633 *Остр.л.* 126-126 зв.); а ѡмочївши ѡнь иссо́пъ. оу ѡной водѣ, и съ крѣвію змѣшаною ма(л) покропїти ѡного чѣлка, сѣ(м) ра(з), ѡчищеного. а дрѣгое коу(р)ча во(л)но пѣстити ма(л) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 143); пререченого Януша... з везеня вольно пушоно (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 8/III, 522); а коро(л) видячи тоє и(ж) са сами по(д)-дали пусти(л) и(х) вши(ст)ки(х) во(л)но (серед XVII ст. *ЛЛ* 171); **пускати вольно** — залишати збоку, обминати: Я все(д)ши на коня на границы... еха(л) по ты(х) злако(х) з десны реки вз(а)вши в селе погребѣ(х) в перева(л) с перевалу долиною неподалеку халупы... по(д) тополи пу(с)каючи вольно село... погребы по лево(и) руце... мимо ла(в)ро(в) дво(р) въ криницы мошо(н)ки з мошоно(к) на реку де(с)ну (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2 зв.);

безперешкодно: мѣщаномъ... мѣстечка Брусилова... волно а безмытне торговати, купчить и

гандлевать... позволили (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 282); и вырва(л)са з ру(к) агґловы(х). і оускочи(л) дѡ раю. и ходи(л) та(м) собѣ во(л)но огґладаючи дѣвныи речи (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 99 зв.); а дѣша где що обачити или почдѣть, бѣ(з) заборѡны тѣмо стѣнѣть дѣша оувелбѣннаѣ, и в' Нб(с)ной ширѡтѣ; волно пасѣть свое зрѣнѣе в' чинахъ агґлскихъ; и всюди бѣга видѣть, и дѣвнѣю премоудрѡсть егѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.); котѡрый ей бѣгъ объявитъ мѣлѣ, ажебы ей волно презъ войско... на мѣлѣвыхъ выходѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 374 зв.);

у знач. присудк. сл. (дозволено, можна) вільно: Те(ж) мѣщано(м) бы Егѡ лѣ(в)ковъски(м) во(л)но торгова(ти) вѣздѣ по великомѣ кнѣзству лито(в)-скомѣ (Межиріччя, 1503 *Арх. Р.* фотокоп. 50); В ставохъ при млына(х) тыхъ рыбы ловити вольно тымъ которые греблю и гати тамъ робать (Вінниця, 1552 *ОВін. З.* 134 зв.); его мл(с)ти во(л)но то все... пожитки зробити и выжи(ти) (Кременець, 1570 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1814, 3); А котѡры(и) бы бра(т) мѣлѣ яковую справу в бра(т)ствѣ а не ѣмѣлѣ бы самъ речи своеи справовати волно ему взяти двохъ братѡ(в) на порадѣ и на помо(ч) (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); во(л)но естѣ... панд... споко(и)нѣ мешкати и всакие пожитки с того домѣ на себе споко(и)нѣ ѣживати (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1); Еслыжѣ послышите же зновѣ... з нами во(и)на ся почне(т) тѣди и ва(м) волно ти(х)же неприятели(и) ваши(х) и наши(х) скоро наступати ѡднакъ маєте (під Константиновом, 1648 *ЦДАДА* 124, 3, 31); ма(л)жо(н)це моєи варую и сею... лекгациєю моєю по(з)воляю, и(ж) во(л)но є(и) буде(т) в то(и) же суме кому хотячи... заве(с)ти и пусътити (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 213).

ВОЛНОСТЬ, ВОЛНОСТЬ, ВОЛНОСТЬ, ВОЛНОСТЬ ж. 1. Воля, свобода, незалежність: тогда бѣдемо во(л)но(ст) мѣти по своей во(ли) жити. тогды бѣдемо што хотѣти чинѣти... коли на(с) не бѣде(т) нѣхто глѣдѣти (п. 1596 *Виш. Кн.* 253 зв.); за панова(н)а оуалѣнѣта цѣра арїѣнина котѡрый то яко о ню(м) пѣше(т) зобра(в) вѣсѣхъ арїѣнѣ, и далѣ имѣ вольность (Дермань, 1604 *Охт.* 9); бѡвѣмъ в' ѣмысла(х) ншы(х) зачатѡе весѣліе,

заде(р)жѣтися южѣ бѡлше(и) може(т), але... плѣмень моцою незвычайною гды бывѣе(т) в' якѣмъ начѣнѣю презъ часть нѣкотѡры(и) задержѣны(и), яко скѡро на волность бѣде(т) выпѣщены(и) (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 287 зв.); Свобода: Волность,... наслаж(д)еніе (1627 *ЛБ* 111); immunitas, свобода, во(л)ност(ь) (1642 *ЛС* 226); Дѣхъ Г(с)днѣ: на мнѣ, дла тогѡ ма помаза(л) абѣмъ ѡповѣдалѣ ев(г)лѣе оубѡгимъ,... жебѣмъ выпѣстилѣ на волность оутраплѣныхъ (Львів, 1646 *Зобр.* 15 зв.); Ворѡтѣлѡсе тѣды на тѣю волно(ст) и свободѣ великѣй почѣ(т) людѣ Израїльскогѡ кѣждый до мѣста своего (серед. XVII ст. *Хрон.* 391).

2. Право, привілей: афлз. М(с)ца лютого кро(л) ѡвѣстѣ поприсагѣ прѣва и волности корѡне (1509-1633 *Остр. л.* 126 зв.); и волность емѣ в томъ же листѣ своем, водлѣ данины и привиѣла нашего, на то емѣ даного, ѡписал тот... замок Степан... комѣ хѡта ѡтдати, продати, даровати, записати... якъ са емѣ и его потомкомъ налѣпей видѣти бѣдет (Краків, 1531 *АС* III, 378); все рыще(р)ство шля(х)ту ...при во(л)ноствѣ(х) и(х) звы(к)лы(х). которые ѡ(т) на(с)... и(м) суть наданы будѣ(м) пови(н)ни мети заховывати (1566 *ВЛС* 2 зв.); привиѣла и волно(с)ти того стѣго монастыря вцѣлѣ зоста(ли) (Львів, 1593 *ЛСБ* 245, 2); отецъ митрополитѣ, пробачившы прѣвѣ вольностей и свободѣ рѣлѣи Грѣческое, так же и констытуцѣи сойму прошлаго,... покой посполитый... взрушаючи, то все, яко свѣщенники вѣ прѡтѣстѣцѣи своей помѣнили, чинѣть (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); а нигдѣ волности своѣей не маю(т) и поныжѣныи соу(т) ѡ(т) вши(ст)кы(х) языко(в) за злѡсть свою (1645 *УЄ* № 32, 123); През которыхъ радѡстью пришло намѣ твою ца(р)скую велможно(ст) вѣдомы(м) ѣчинити ѡ повоженѣю вѣри нашѡе старожи(т)ной грѣческой за которѣю з давнихъ часовъ и за волности свои крѣвавѣ заслѣжѡние ѡ(т) корѡлѣ(и) давнихъ наданіе помираѣ (*пошкодж. — Прим. ред.*) (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12); просилѣ... ѡ привѣ(р)ненѣе во(л)ности(и) давны(х) во(и)ску запорѡзкому (серед. XVII ст. *ЛЛ* 179).

3. Право, дозвіл: А дѣдя нашѣ, Александрѣ, корѡль его милѡсть, далѣ имѣ вольность... у двухъ миляхъ ѡт мѣста... дерево на будѡвлѣ и на дрова

брати (Вільна, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 29); Рекль пакъ емоу пилать не мовишь съ мною або не вѣдаешь иже а маю вольность распати тебе и// маю вѣлность и поустити тебе (1556-1561 *ПЄ* 430-430 зв.); ъзычае(м)... абы кнѣжата// и панове хоруго(в)ные... мели во(л)ность... выехати и вы(и)ти с... зе(м)ль наши(х)... и для набы(т)я надѣкѣ в пи(с)мѣ цвиче(н)а ъчи(н)ко(в) рыще(р)скихъ (1566 *ВЛС* 4-4 зв.); тая Щаурьская... Януша Бенедиктовича з стану малженского выпустила... и дала ему волность з другою жоною ся оженити (1581 *АрхЮЗР* 8/IV, 333); **Ѡ** которѣю зарѣкѣ дае(м) во(л)но(ст) Ѡ(д)на сторона дрѣго(и) стороне... и с пото(м)ки своими позвати до котро(г) ко(л)векѣ права и сѣдѣ зе(м)-ско(г) кгро(д)ско(г)... позывати себе и пото(м)ки нашые (Луцк, 1606 *ЛНБ* 5, II 4049, 140 зв.); теды я тепе(р) бѣдѣчи пи(л)но по(т)ребѣна сѣмы пнѣзе(и) а маючи те(ж) во(л)но(ст) с права посполитого добрами своими яко хотечи шафова(т) взя(в)ши сѣмѣ... на ча(ст) мою належачую... вливаю (Кременець, 1627 *ЦДІАЛ* 181, 2, 132, 9, 1 зв.); влади(с)ла(в) че(т)ве(р)ты(и)... коро(л) по(л)ски(и)... приказуе(м) абы(с)те... стали на жалобу... а тебе фи(р)лелевая с прито(м)но(ст)ю ма(л)жо(н)ка... позываю(т) и припозываю(т) по декрете во(л)ности в суде голо(в)но(м) трибуна(л)ско(м) (Київ, 1640 *ЦНБ* II 23271, 1).

4. (право чинити на власний розсуд) право вибору: Потомъ кгда к(р) стефанъ... знѣвѣ тогѣжъ вароу(н)кѣ повтѣрилъ, жебы потверженъе черезъ него пра(в) дѣховныхъ во(л)ности набоже(н)ства ничѣго не вѣдило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 24); Коли мѣти бѣдетъ кѣждый Єп(с)копъ, вѣмѣсто позволѣнѣа волности, и влѣдзы свое роздѣмѣе свое(и) влѣсное: якобы Ѡ(д) ѣного сѣжонный не мѣгъ быти (Євѣ а. Вильна, п. 1616 *Прич. отех.* 17 зв.); **Ѡ**бещале(с)са и прирѣклъ є(ст) вѣрити... на(м) ты(и) дары Ѡ(т) ла(с)кы похѣда(т), а Ѡ(т) ва(с) лѣска спрѣсноє блѣзнѣрство понѣситъ, на(м) волно(ст) Ѡ(т) стго дѣа дае(с)а (поч. XVII ст. *Проп. р.* 149).

5. Звільнення від повинностей, певного обов'язку; позбавлення чого: яко(в) семеновичъ пѣшѣка(р) давѣны(и)... а вольность емоу Ѡ(т) подачо(к) мѣстѣскихъ а былъ виненъ давати на го(д) гаковѣницѣ

(1552 *ООвр.* 3. 99 зв.); И вжо они... золотыхъ черленыхъ до Скарбу Нашого давати, не мають до того часу, поколе ажъ вся тая десетъ годовъ вольности... сполна выидеть (Вильна, 1564 *РЕА* II, 132); вѣ той дѣнь розвѣзаніе и вѣлность Ѡ(т) постѣ мае(м) оучинити (Київ, бл. 1619 *О обр.* 165); Безпристрѣстїе: Не зневолѣнѣе Ѡ(т) мѣрски(х) красѣт, и похотей Вѣлность Ѡ(т) намѣтностей (1627 *ЛБ* 6).

6. Бажання, потреба: Єдны в дроугихъ влевають цнѣтъ добро волность, кгдажъ не з натоуры але с цвичѣнѣа гѣдность (Острог, 1607 *Лѣк.* 183 зв.); тои во(л)ности и вымѣвки собѣ позволити не хотѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 46).

7. Самостійність, необмеженість у діях; свавілля: а волно(ст) па(н)ство и роспѣдность за благословѣнѣство... быти повѣдаю(т) (Вильна, 1596 *З. Каз.* 20 зв.); Самовлѣстїе: Самовѣлная волность. добровѣлная во(л)ность. вѣлная вѣла (1627 *ЛБ* 111).

ВОЛНЫЙ, ВОЛѢНЫЙ, ВОЛЬНЫЙ, ВУЛНИЙ, ВѢЛНИЙ, ВОЛЕНЪ *прикм.* 1. (ніким не гноблений, не поневолений) вѣльний, незалежний: кнгнь пане(и) вѣдо(в) кнѣже(н) пане(и) дѣвокъ шла(х)-тяно(к) и всакого инога ста(н)у рѣжаю же(н)ского яко люде(и) во(л)ны(х) по(д) во(л)нымъ панова(н)є(м) нѣшимъ... кгда(л)томъ ни за кого не маємъ ихъ давати (1566 *ВЛС* 11 зв.); я то и повторе визнавам, ижъ тоє Ѡпатренѣе и дар мой сталѣса з менѣ... слѣдѣе моемѣ, Матысѣ Хомылевскому, с правово дѣмыслѣ и доброе воли моеє, которое ниhto з насъ волномѣ шлахтичѣви в каждом праве заборонити не можеть (Несухѣїже, 1571 *AS* VII, 389); **Ѡ**(д) того се тежъ поча(ли) во(и)ны и примѣше(н)є во(л)ны(х) народо(в) чере(з) мѣчъ (1582 *Кр. Стр.* 25); я... пошолъ прочъ яко бѣдѣчи шля(х)ти(ч) во(л)ны(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 36); а ижъ [блудный сынъ]... боудѣчи богѣты(м) и вѣльнымъ, слоугою и голѣтаємъ, и наймитѣ(м) не(н)дзнымъ ста(л)са. але скѣросѣ знѣвѣ где былъ пѣрѣше наве(р)ноулъ, зѣразъ пѣрѣшоє слѣвы достѣпилъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 29); а Ѡ(т) Твоегѣ Блѣгорѣдіа презъ послы нашіѣ жадаємъ покѣю и любве абы Црѣквы Бжїи безъ замѣшѣнѣа были, и все Правослѣвіе вѣ покѣи пребывѣало, по(д) влѣдѣєю ... вѣльного самодержства Вѣлїкой Россїи (Київ, 1623 *МІКСВ* 70); Ѡточивши

войсками своими вшитокъ Львѣвъ штѣрмовали до него безъ часть не малій, лечъ мѣщане ѡ(т)пиралися мощно, ѡны(м), Штѣрмѣ не припѣщаючи за ласковѣ бѣга всемогѣщего zostали ѡ(т) ѡныхъ людей зайшлыхъ волъными (Львѣвъ, 1638 УЄ № 5, *покр.* з. 125 зв.); Тог(д)а ѡ(н) якѡ фѣла(р) и сенѣто(р) прѣ(д)ній Рѣмскогѡ Пѣн(с)тва, едѣнь с' Кнѣжатъ себѣ волный Пѣнъ, маючи ѡ(т)чизнѣ на(д) ѣнихъ роскошнѣйшѣю (Чернѣгѣвъ, 1646 *Перло* 3 нenum.); Мѣлыи и велѣкѣи тамъ сѣтъ и невѣлнѣкъ вѣленъ ѡ(т) пѣна своегѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.); **волный чоловѣкъ див.** **ЧОЛОВѢКЪ;** вольные люди *див.* **ЛЮДИ;** **городъ волный див.** **ГОРОДЪ;**

у *знач.* *ім.:* ка(ж)даа гора и выпы(с) з мѣ(с)те(ц) свои(х) са порушили а королевѣ зѣ(м)скѣи и кнѣжата и богатыи и ро(т)ми(с)тры и моцарѣ и всѣ яко слуги так и во(л)ныи покрылиса въ амы и в скалы го(р) (XVI ст. *КАЗ* 612); а вѣдлѣгъ Хрѣстѣанскогѡ стародавнѣгѡ звычайу нашогѡ, на колѣна своѣ оупадѣючи, и головою ѡ землѣ дотыкаючи... молѣмѡса ...здоровѣ навѣжаймѡ хѡрыхъ, вѣлнѣгѣ невѣлнѣкѡвъ ѡсвобѣжаймѡ (Киѣвъ, 1637 УЄ *Кал.* 85).

2. (*не обмежений певними правилами. законами, перешкодами*) вѣльний, дозволений: тежъ дей в рекѣ, ѣ Тѣрю их не вѣщаешъ, в которѣюжъ рекѣ дѣды и ѡтцы и они сами встѣпъ свой волный мевали и ѣзы бивали и рыбѣ ловливали (Кракѣвъ, 1527 *AS* III, 310); Далѣй, штѡся ткнетъ продаванья имъ волного медѡвъ пресныхъ и иншихъ речей, чо(г)о ты имъ боронишъ, мы то на томъ zostавуемъ... ижъ мають они сами и люди ихъ меды пресныи... гдѣ хотя... возити и продавати (Вѣльна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 42); ѣходы по всимъ тымъ рекамъ // вольны были канѣвѣцомъ (1552 *ОКан.* 3. 29-29 зв.); а ижъ и тоѣ на(м) задають, же кр(с)товъ на црква(х) не маю(т), звоно(в) мѣти не волно, и на томъ вѣ(л)ми мѣло к(г)ды(ж) кр(с)тъ во(л)ный маемо на црква(х) своѣхъ телесны(х) всѣуды и за(в)жды а бѣ(з) звоновъ и оргѣанѡвъ бѣга хвалѣти, и емѣу са молити мѣжемъ (Острог, 1587 *См. Кал.* 12); тотъ Вѣлковскѣй воротный..., забороняючи ми безпечногѡ и стародавнѣгѡ волного приштѣя до замку Луцскогѡ,... мене дей заледво пустилъ (Володимѣръ, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 286-287); тоурци немѣль всѣю трѣцѣю были посѣли.

и чере(з) гелеспѡнтъ вѣлный перехо(д) мѣли (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 52); ѣмоцѡваны(и)... позваны(х) яко права по(с)полито(г) не(по)с(л)ушны(х) и не(с)талы(х)... з допѣщена сѣдѣ нѣнешне(г) на позовѣ жалѡбы пово(д)овы з во(л)нымъ тоѣ справы арештомъ... ѡ годыне звыкло(и) арештово(и) бѣдѣдчи до арештѣ тоѣ справы чере(з) тогожъ во(з)но(г)... приво(л)ываны по(з)ване, // ...чере(з)... пѣна яна завишѣ арештовалъ (Киѣвъ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 28-28 зв.); Просити Ёго К(р) М(л), Абы намъ во(л)ное было купѡва(н)ѣ домо(в) (Львѣвъ, 1609 *ЛСБ* 421, 1); оттуль, ку домови убогѡму своему ехалъ, звыклыми волными и безпечными мѣстцами и дорогами (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I 169); Ёсли(м) кого ѡбразѣлъ, молѣю вѣсъ простѣте, Всѣхъ мѡихъ вѣнъ, и ѡбразъ, прошѣ запо(м)нѣте, И просѣте за мѣне всѣ Гѣ Бѣга, Бѣ ми вѣлнаа была до Нѣба дѡрѡга (Киѣвъ, 1622 *Сак. В.* 48); Олтѣра зтворѡного в костелѣ не мають, але невѣстамъ и псамъ входъ волный (бл. 1626 *Кир. Н.* 27); фѣндѣю... // ставъ... зъ вольнымъ бранѣмъ на тамтой сторонѣ моеѣ земли и дарнѣ на поправѣ и посыпанѣ тоѣжъ гребли ставѣ ихъ вышѣменованѡго (Загайцѣ, 1637 *ПВКРДА* II-1, 65-66); в млын тотъ... вольное молѡтѣе и мирки бранѣе одын ден в кожѣдый тыжден (Луцѣкъ, 1642 *КМПП* II, 234); прѡтѣстующи(и)... ѡ тоѣ пра(в)не чини(т), зѡстави(в)ши ѡ(д)на(к) во(л)ную мелѣшѡраци[ю] тоѣ(и) прѡтѣстѣациѣ(и) яко и во(з)ного ѡбѣдѣукѣцию тепѣ(р) проси(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 203); **волное право див.** **ПРАВО.**

3. (*який має право розпоряджатися чим-небудь на власний розсуд, за власним бажанням*) вѣльний: Волна ѡна то ѡтдати, продати, замѣнити,... яко сама налѣпей розумѣючи (Вѣльна, 1503 *AS* I, 125); часть именей на мене приѣдѣую... маєт и волна будет тѣя жѡна моя мѣлая Марѣя, подле первѡго запису и сѣго тѣстамѣнту моего... со всим на все до рук своих взѣти (Вѣнницѣя, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 142); Тѡго не воленъ рѣсинъ На прирѡжѡно(и) земли своѣ(и) рѣско(и) ѣживати, в то(м) то рѣско(м) Львѡвѣ (Львѣвъ, 1609 *ЛСБ* 421, 3); Кѡторыѣ волни сѣт и будут, зараз за живота моего и по смерти моеѣ до шафунку своѣго взѣвши, онѣю ку пожитковѣ церкви Бѡжѡе и ку хвалѣ Бѡжѡй рѣдити, такъ,

однакъ, абы при менованом манастире Брацѣства Луцѣкого и при законниках самих тая друкарня вѣчне зоставала (Чорненський монастир, 1635 ПКСДА I-1, 66), вольны теды суть и будутъ теперишніи Старцы Больницкіе... того пляцу со всѣми будинками... заживати (Київ, 1637 ОЛ 26); Має(т) теды и во(л)на будеть споко(й)не бє(з) жа(д)ное перешѣкы и перенагабаны ни ѡ(д) ко(г)[о] тамъ ѡ(д) бра(т)и моєє рожоное, яко и и(н)ши(х) бли(з)-кихъ и повинныхъ моихъ аж до живота своего (Тригорськ, 1649 ДМВН 213).

4. (від чого, з чого, в чому, про що і без додатка) (*позбавлений чогось, звільнений від певних обов'язків, повинностей, від відповідальності за щось, необхідності щось виконати і т. ін.*) вільний, звільнений: жадали нас, абыхмо з оноє порѣки и сѣмы, на записи их ѡписаное, вызволили и в том их вольных вчинили и ѡний лист порѣчний имъ вернѣли (Берестя, 1544 AS IV, 409); ѡнъ бѣдѣчи волєнь ѡт послѣдги нашеє,... повинєнь бѣдєть кѣ правѣ... стати (Краків, 1553 AS VI, 11); мы з брато(м)... во вси(х) имє(н)я(х) нѣши(х)... жа(д)ного поро(в)на(н)я не має(м) а и(ж) тыє... имє(н)я нѣши по небощи(кѣ)... на(м) зосталые су(т) во(л)ны и в... суме пнѣє(и) не заведєны (Дикушки, 1565 ЛНБ 3, 820, 47); его милост ...только того просилъ, абы того постерегли, яко бы он з личбы был волєн (Луцьк, 1569 АрхЮЗР 8/III, 127); па(н) воевода... до двана(д)ца(ти) неде(л) ѡ(т) вшєляки(х) сѣдо(в) має(т) бы(ти) волє(н) (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 25 зв.); а ему того позволивши, ярмарки // торги и корчмы волные надали (Варшава, 1596 ЗНТШ XXV, 3-4); а прѣто не свое ро(з)даси, ѡ(т)чїзное своєє прѣса(т) а не твоєє, що тобѣ повѣрено ѡ(т)дѣй, то(ж) вѣлны(м) зостанєшъ (Острог, 1607 Лѣк. 130); грѣшныє... черезъ покаянїє бывають вольни ѡт грѣховъ (Вільна, 1608 Гарм. 208); Тысь мене Ёи створилъ, и за твоєю всєсїл'ною пом(ч)ю вѣлнымъ ѡ(т) вшєлѣкои несправедливости, и грабѣжства... бываю (Київ, 1637 УЄ Кал. 8); Соверъ Сѣмовъ правнѣкъ а сынъ Салїнъ тѣй еди(н) тѣлѣкѣ былъ вѣлнымъ ѡ(т) онои вѣжи бѣдованѣа (серед. XVII ст. Хрон. 19); **домъ волный див. ДОМЪ;**

(не зв'язаний шлюбом, подружніми обов'язками)

вільний: малжонка своего... ѡт малжонства волным чиню (Луцьк, 1564 АрхЮЗР 8/III, 71); до вряду... мене возил... и... розказовал ми на вряду сознанє чинити, абых я его ѡт малжєнства волным учинила (Володимир, 1567 АрхЮЗР 8/III, 137); ѡна... з Ъм са слущнє расправити и ѡ(т) ма(л)жєнства Ъм во(л)на быти хотачи Ъм до судѣ духовного позываєть (Луцьк, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 34).

5. (*який позбувся пут, ув'язнення, вийшов з-під варту*) звільнений, вільний: а скоро бы по собе поруку да(л) тогды имє(т) бы(ти) волє(н) ѡ(т) вєзє(н)я (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 56); богъ ѡ(т)цо(в) наши(х) выслави(л) сѣа своего їса которого вы выдали и запрѣли са є(с)тє его пере(д) пила-то(м) коли(ж) его ѡнъ во(л)ны(м) ѡсуди(л) (II пол. XVI ст. КА 14); килка мѣщанъ за вѣру на горло посажоно, ѡтъ которихъ панъ канцлер Литовскїй шесть тысячей червоныхъ хочєть, если хотять быти вольными (Київ, 1621 АСД I, 266); Коли тобѣ бѣдєть проданыи братъ твой..., а слѣдѣть тебѣ бѣдєть ѣ. лѣтъ сѣмогѣ рѣкѣ вѣлны(м) егѣ выпѣдстишъ (серед. XVII ст. Хрон. 153);

у знач. ім.: неподѣбнаа рє(ч) вїдѣлася, абы єдїнъ незлїчѣномѣ мнѣжєствѣ спрѣтивилса, и звѣзаны(и) перемо(г) вѣлны(х) и незвѣзаны(х) (поч. XVII ст. Проп. р. 150);

(*позбавлений упряжі*) звільнений, вільний: Оурыстанїє конское: Гонїтва, ѡпраз(д)лѣю, вѣлнымъ чиню (1627 ЛБ 167).

6. (*здїйснений з власного бажання, з доброї волї*) добровільний: Ѡзнаймоуетъ намъ избавитє(л) нашъ // ...ѡ во(л)ной моуцѣ своєй стѣой котрѣю трѣпѣ(л) за на(с) грѣшны(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 32 зв.-33); Во святости, на волную страсть идучи, равно за всѣх, не за єдинаго, ѡтца молил (1600-1601 Виш. Кр. ѡтв. 178); Яко ѡ тѣмъ прє(д) вѣлнымъ распѣтїємъ... мѡви(л) ... Пото(м) Кгды вѣскрєсєнѣ, оупєрежаю вы в' Галилєи (Київ, бл. 1619 Аз. В. 72); Зачїмъ преблагїй їс ѡкрѣтнѣй страдѣєть, кгды на вѣлнѣю твою згїбєл' погладѣєть (Львів, 1631 Волк. 17 зв.); И всѣ тѣи дѣры Нб(с)ныи, Презъ смѣртъ своѣю Вѣлнѣю и чѣдѣтѣрнѣю на(м) дарова(л) (Чернігів. 1646 Перло 62 зв.);

(*вчинений з певним наміром*) свідомий: а манѣїа

што та(к) злѡго зброи(л); ствѡри(л) лоукáвое пре(д) очѡма гнѡма и оучини(л) вѡл'ноюу брыдлѡво(ст), ѡста́вивши за́ко(н) оцѡвъ свѡи(х), пошо(л) въ слѣдъ чоужѡи(х) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 208); всѣ заистѣ вѡлны(м) оумысло(м) могоу(т) любѡти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 222 зв.); Кѡпили сѡю книгѣ рекомѣ Евангелѡе тетрѣ былане за своѣ ѡ(т)пѡщенѡе грѣхов своих волних и неволнихъ (Бѡлий Потѡк, 1646 *Паньк.* 10).

7. (який не має ні перед ким або ні перед чим ніяких зобов'язань або відчуття вини) вѡльний, чистий: я... на тѣлѣ бывши ба(р)зо хоры(и) але на дѡи и на ѡмыслѣ... достатечне и праве цѣлѣ здрови(и) и в сѡмлѣню моѣ(м)... волны(и) (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49); Не мнѣй тѣжъ и цѣсарѣ палеѡлѡкѡгъ... трѡбѡживса на мѡслы и не мѡгъ вѡлно́го и безпѣчного сѡмнѣнья мѣти (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 52); я тобѣ соломоне тобѣ вѡложѣ, я тебе вѡлны(м) ѡ(т) вѡнтпѡливости оучиню, и твоѣмъ пытаню ѡ(т)повѣ(д) да(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 198); розбáчѣже теды впро(д) в мѡслы, бѡсь еще во(л)ный пѡкысь не вѡмовилъ на(д) тѣмъ що хѡчешъ рѣчи (Острог, 1614 *Тест.* 158); Нелзи теды, ено за таковыми задатками, отступникомъ... отповѣсти и исправитися правды своѡи и выводѣ о собѣ дати... словеснымъ и разумнымъ и волнои кондиціи будучимъ, на... злыи языки не пристоитѣ быти нѣмыми (Киѡв, 1621 *Коп. Пал.* 318).

8. (охоронений від чогось) врятований, збережений, звѡльнений, вѡльний: тѡлко ѡсмѣ дѡшъ // ѡ(т) потопоу вѡдно́го было вѡлны(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 175 зв.); Оустраблáю та ѡ(т) нѣдѡга, во(л)ны(м) та чиню ѡ(т) хоробы (1627 *ЛБ* 141); приблѡкавши ѡ(д) таково(г) ба(р)зо велико(г) ѡбе(л)женя и деспектѣ свого залѣ(д)во во(л)нымъ zostалъ (Володимир, 1631 *ЦДІАЛ Лен.* 823, 1, 579, 123).

9. (позбавлений інтенсивності) слабкий, повѡльний: и вѡложи въ новыи го(р)нець и поста(в) на оугли на во(л)номъ ѡгни и вари (XVI ст. *УТ* фоток. 5); лáчно бы(ти) можѣть зѣмла розмѣрена на милѣ... оу едіѡй мѡли почѡтаючи двѣ годинѣ во(л)ного хѡдѣ (Лѡвѡв, поч. XVII ст. *Крон.* 44).

10. (про час і місце) не зайнятий, вѡльний: За которою забавою попѣ вашъ часу волного до науки

нигды мѣти не можѣть (1603 *Пит.* 84); а па(н) Кгабриѣ(л) Ла(н)кѡи(ш) з доброй волѣ своѡи и(з)бу во(л)ндю до сха́зки в до(м)у своѡи(м) позваляѣ(т) (Лѡвѡв, 1633 *ЛСБ* 1043, 32); ѡ(н)... бы(л) врядо(в)не во(з)ваны(и)... на пода(н)ѣ въ и(н)трѡмѡсыю дому зъ пляцо(м) во(л)ны(м) (Киѡв, 1640 *ПИ* № 34).

11. У знач. ім. (речовини, що виділяються тваринними або рослинними організмами — їх шкірою, органами і т.ін.) виділення: oesurum, во(л)ни(и), нечи(с)тота (1642 *ЛС* 290).

♦ волный голос див. ГОЛОСЪ; волный листъ див. ЛИСТЬЪ; служба волная див. СЛУЖБА.

ВОЛНѢЙШИЙ, ВОЛНЕЙШИЙ, ВОЛНѢЙШИЙ прикм. в. ст. 1. (незалежніший) самостѡйніший: Потѡмъ прѡто, же тáмъ зрáздъ такѡе яко в' ѡншихъ кѡтáхъ, ѡ(т) прѣложѣнства волнейшихъ з' стороны вѣры рѡзниці и мешанины не были сáвщали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 115); а҃г҃лскаа впрáвдѣ нáтѣра годнѣйшаа и щаслѡившаа, же шлáхетнѣйшаа, во(л)нѣйшаа, а згблá дѡхѡвнаа естѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 248).

2. (від чого) (позбавлений чогось обтяжливого, небажаного) вѡльний: к҃дѣ вже был волнейшимъ ѡт вырокѣ господарского ѡ границах панствъ ѡних, ѡно дей с послана и росказана кнáгини Илинѡе Острозское... // приѣхавши на господѣ кнáза Дмитровѣ... до смерти забили и ѡкрѡтне замордовали (Вѡльна, 1558 *AS* VI, 212-213).

3. Зручніший, кращий, вигідніший, вѡльніший: то Пѣтрѣ оучинѡлъ... же дла волнѣйшаго прѣспáна нѡчи и дла посиленá члѡнко(в) змордовáны(х) ѡдпочѡнко(м), поасъ на то(и) чась мѣлѣ ѡпѡщѡны(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 2 зв.).

4. (менше зайнятий, менше завантажений роботою) вѡльніший: То, мѡвлю, и бѡлшъ надѣто, бы дѣлѡ тѡѣ мѡѡѡи вокáціи и прѣ(д)сáвзáта бѡло припомáндл' бѡмъ: лѣчъ zostавѣю то часѡви волнѣйшѡмѣ (Киѡв, 1623 *МІКСВ* 73).

Пор. ВОЛНЫЙ.

ВОЛНЯНИЙ, ВОЛНЯНЫЙ, ВОЛНАНЫЙ прикм. (виготовлений з вовни) вовняний: волны рунѣ двадѣсѣть; клубковѣ волняныхъ шѣсть (Пересѡпниця, 1600 *АрхЮЗР* I/VI, 297); сѡкно хотá(ж) зѡлотѡ(м) и сребрѡ(м) перѣтыканѡе є(ст) го(д)нѣй-

шеє и доро(ж)щеє нѣжли волнаное, еднѣкъ и тое такъ са мѡже(т) рѣкою ремесника оукрасити..., же иншое и зацнѣйшое кѡшто(м) перейдетъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 248); lanat(us), laneus, во(л)нисти(й), во(л)няни(й) (1642 *ЛС* 250); Волнѣный. Laneus. Velleus (1650 *ЛК* 435).

ВОЛНЯНИЦА, ВОЛНАНИЦА ж. Різновид одежі з вовняної тканини: Епендіть: обо(й)чи(к), камазѣла, серда(к), кафта(н), сѡкна, жѡпанъ, кошѣла, або волнѣница, йна(к) фартѡхъ, хѡста дла ѡпа-сѣна (1627 *ЛБ* 204); hypodites, во(л)няница, срачица (1642 *ЛС* 222).

ВОЛНЯНЫЙ див. **ВОЛНЯНИЙ**.

ВОЛНЯРЬ ч. (*той, хто пряде вовну, виробляє повсть*) діал. вовняр: lanificus, во(л)нярь (1642 *ЛС* 250); Волнярь. Lanarius. Lanificus (1650 *ЛК* 435).

ВОЛНАНИЦА див. **ВОЛНЯНИЦА**.

ВОЛНАНЫЙ див. **ВОЛНЯНИЙ**.

ВОЛОБЫДЛАЧИЙ прикм. Воловий: Смѣртъ оу зѡбы не гледѣть: Бѡлшь сѡдрокъ телѣчихъ Перерѡбатъ гарбарѣ нижъ вѡлобыдлѣчихъ (Вільна, 1620 *Лям. К.* 22).

ВОЛОВЕЦЬ, ВОЛОВЕЦЬ ч. Погонич волів, воловик: в томъ стаде за показова(н)ємъ воло(в)-цовъ и ѡного служебника ѡбачи(л) єсми воловъ велми хворыхъ па(т)на(д)ца(т) (Луцьк, 1564 *ТУ* 108); такъ воловцєви такъ и помочниковѣ коли рѡмъ возили спєре(д) це(р)кви за двѣ не(дє)ли дано имъ г(рш) м̄ и й̄ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4 зв.); bubal-citare, воло(в)ствовати, аки воловець кричати (1642 *ЛС* 105); bubul[c]us, воловець, волопа(с) (Там же, 105).

Див. ще **ВОЛОВНИКЪ**.

ВОЛОВИЙ див. **ВОЛОВЫЙ**.

ВОЛОВНИКЪ, ВОЛОВЪНИКЪ ч. 1. (*той, хто доглядає або пасє воли*) воловик: врадни(к) п̄на Кирико(в) дрыви(н)ски(и)... паро(б)ковъ мои(х) во-ловнико(в) безви(н)не позбива(л) и ше(ст) воловъ чаба(н)ски(х)... взѣ(л) (Володимир, 1566 *ТУ* 117).

2. Вл. н.: Дмитро воловьни(к) (1649 *РЗВ* 328).

Див. ще **ВОЛОВЕЦЬ**.

ВОЛОВНЫЙ прикм. Воловий. ◊ **ВОЛОВНЫЕ** гроши див. **ГРОШИ**.

Див. ще **ВОЛОВЫЙ, ВОЛУЙ**.

ВОЛОВНЯ, ВОЛОВНА ж. Воловня: bubile,

воловня, буволіще (1642 *ЛС* 105); Воловна (*Уж.* 1645, 27).

ВОЛОВОДЪ, ВОЛОВУДЪ ч. *Діал.* Воловід "налигач". Вл. н.: Степа(н) воловѡ(д) (1649 *РЗВ* 8); ѡла(с) Воловодъ (Там же, 358 зв.).

ВОЛОВСТВОВАТИ дієсл. недок. Голосно кричати: bubulcitare, воло(в)ствовати, аки воловець кричати (1642 *ЛС* 105).

ВОЛОВУДЪ див. **ВОЛОВОДЪ**.

ВОЛОВЩИНА, ВОЛОВЩИЗНА ж. Назва податку від волового плуга: велиш дей им ѡ поли сторожѡ стеречи и кони дей в них береш и в подводы до Браславля посылаєш и воловщинѡ и подымщинѡ дей на них хочєш брати (Мельник, 1501 *AS* I, 146); мы Жикимонтъ... чиним знамѣнито... иж вбачивши вѣрнѣю... слѣжбѡ... гетмана нашого... // ...кназа... Ѡстрожского... воловщинѡ людем єго ...ѡтпѡстили (Львів, 1509 *AS* III, 69-70); Войтъ де и рядцы отказали: которую воловщизну князь єго милость два крот на насѣ брати казати рачилъ, то в тое потручено в скарбѣ господарскомъ на двѣсте копѣ грошей (Володимир, 1566 *СИМКЦА* 57).

ВОЛОВЫЙ, ВОЛОВИЙ, ВОЛОВЬЕВЫЙ

прикм. 1. (*який стосується вола або зв'язаний з ним*) воловий: знашли жи(л) воловы(х) два звѣзки (Луцьк, 1565 *ТУ* 112); Отъ скуръ воловыхъ и яловичыхъ // отъ кождое гр. 1 (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 397-398); Єсли не єго тѣло поведѡтъ, тѣды воловое певне (Острог, 1587 *См. Кл.* 14); Волѡує йго: Волѡвое ярмѡ (1627 *ЛБ* 17); елисѣй... двѣ на дєса(т) парѣ волѡвъ заколо(л)... и в начинію волѡвомъ звари(л) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 234); **возъ воловый** див. **ВОЗЪ**¹; **мыто воловое** див. **МИТО**;

(*м'ясо, жир вола*) воловий: пан Угриновский показовалъ намъ... мяса воловые, яловичие (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 55); пограбили // ...ѡ сѣнька... лою волового каменъ (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 89-89 зв.); альбо розѡмѣтє же а оуживѡю масѣ волѡвыхъ (Дермань, 1604 *Охт.*, передм. 5).

2. У складі ботанічних термінів: **воловое** око див. **ОКО**; **воловый языкъ** див. **ЯЗЫКЪ**; **волвьєвый глазъ** див. **ГЛАЗЪ**.

Див. ще **ВОЛОВНЫЙ, ВОЛУЙ**.

ВОЛОВЬЕ с., зб. Воли: Не прийму (повѣдаєть) отъ дому твоего телца, ни отъ стадъ твоихъ козлы, яко моѣ суть всѣ звѣріе дубравныи, скоти въ горахъ и воловьє (1603 *Пит.* 79).

ВОЛОДИМЕРЕЦЬ ч. (*мешканець м. Володи-мира або виходець з нього*) володимирець. Вл. н.: Грыць Володимере(ц) (1649 *РЗВ* 343).

ВОЛОКА ж. 1. (*ділянка землі площею приблизно 16,8 га*) волока: Бранецькіє ω(т) того прѣдка... повели насъ черезъ поля волоки за(и)маючи ω плотки места воиньского (1546 *ОГ* 2); повинни... жяти в середу и в пятницу по двое з волоки (Локачі, 1591 *ПККДА-I-2*, 164); за заслѣги волокъ шестьдесятъ... //...Его мл(с)ти Панд... Миколаю Пеньскомѣ до mocy и влады... подали (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125-125 зв.); зъ селъ с кожѣе волоки жыта по полъкопы кожѣеого року кажу выбирати (Луцьк, 1642 *КМПИ* II, 234).

2. Борона: ірсісє, граблѣ, волока, борона (1642 *ЛС* 246).

ВОЛОКИТА ж. 1. (*перешкода в судових, майнових справах*) тяганина, діал. волокита: А што князь ...Сонкѣшковиць з дѣтьми своими придали были к тымъ двѣмъ селомъ своимъ князю Михайлѣ... шестьдесятъ копѣ грошей, ино мы для шкодѣ и для волокиты княза Михайла, што онѣ ездачи к намъ травил са и наложилъ, правѣючи са, за то половицѣ тыхъ пѣназей... ωттрѣтити єсмо [казали] ...Роговицькомѣ (Краків, 1510 *AS* III, 73); А где бы и хотели... трудности и волокиту задавати, тогды таковой каждый... мает... пану малжонку своему... заруки заплатити (Луцьк, 1578 *АрхЮЗР* 8/III, 307); з направи нѣшое хто будь правне або и неправне а в накла(д)... волокитѣ шкодѣ приправова(ти) и приводи(ти) ме(л) буде(м) пови(н)ны мы сами дети и пото(м)ки нѣши (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 52); Про то абы есте // ...вже заразомъ тотъ медъ пресный... тымъ священникомъ отдали все сполна, якобы они черезъ то большое волокиты и шкодѣ за несправую вашую не вживали (Київ, 1584 *АрхЮЗР* 1/VI, 76-77).

ВОЛОКНО, ВОЛОКЪНО с. (*тонка непрядена нитка*) волокно: филистїнове кричѣчи, вѣбегли протѣвъ ємѣ... тогды поврѣзы, котѣрыми бѣлѣ свѣ-

занѣ зостѣли якѣ огне(м) волокнѣ бывѣе(т) спалѣно и оковы рѣчныи са розсыпали (серед. XVII ст. *Хрон.* 186); в кормнику... так насенѣ, яко и волокъна... побрала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 272).

ВОЛОКЪ ч. 1. (*вид рибальської сіті, невода*) волок: пилка мала една, волокъ еденѣ (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 298); рапагрум, волокъ, сѣт(ъ) (1642 *ЛС* 299); Волѣкъ. Ver[г]iculum piscatorum (1650 *ЛК* 435).

2. (*мотузок*) волок: пограбили... седелѣ девѣтъ зъ волоками (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 137); седел три з волоками... взя(ли) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 4).

3. Назва риби: box, cis, волокъ рыба (1642 *ЛС* 104).

ВОЛОПАСЬ ч. Волопас: Вѣколѣ: Волопасѣ (1627 *ЛБ* 196); bubul[c]us, воловецъ, волопа(с) (1642 *ЛС* 105).

ВОЛОСАТИКЪ ч. <?>: он же ме(л)... ножо(в) пане(н)ски(х) волосатикѣ паперѣ грѣбого... того всего потросѣ (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 21); Иванѣ филиповиць... ме(л)... рози(н)ковѣ камене(и) сѣ... волосатику за копу а / лс (Там же, 24).

ВОЛОСАТЫЙ прикм. (*вкритий волосям*) волосатий: ω(т) одежѣ тѣды ωвѣчей позна(н) бѣдешѣ а еслѣ са волосѣтый знайдешѣ якѣ иса(в) вѣлосами обрѣслый... на лѣвѣици бѣдешѣ (Вільна, 1596 *З. Каз.* 82 зв.); дрѣгый [снѣ] зась шпѣтный, волосѣтый, ωбжѣрлѣвый, паница (поч. XVII ст. *Проп. р.* 288 зв.); **волосатый овощъ** див. **ОВОЩЪ**.

Див. ще ВЛАСАТЫЙ.

ВОЛОСЕ див. **ВОЛОСЯ**.

ВОЛОСЕНИЦА див. **ВОЛОСАНИЦА**.

ВОЛОСЕНЬИЙ див. **ВОЛОСАНЬИЙ**.

ВОЛОСНЫЙ, ВОЛОСТНЫЙ, ВОЛОСТЬНИЙ прикм. (*який стосується волості, належить їй або знаходиться в волості*) волосний: И здесе были в нас зєманє полонский и мѣщанє и люди волосный (Мельник, 1501 *AS* I, 196); Вше(д)ши в замокъ по левѣ горо(д)на ωтѣ воротѣное вежи пє(р)ваа воло(сть)наа (1552 *ОВин.* 3. 130); а земѣли потомѣжъ по(д) ними якѣ и подѣ иньшими мѣжиками волостными (1552 *ОКр.* 3. 151); А со всех волостных и сєлских людей тот податокъ выбирати

тым обычаемъ, то ест с каждое головы... по два гроши (Вільна, 1566 AS VII, 89); вси иншие церкви местьские и волосные... въ мощь... и заведане свое правомъ дедичнымъ брати... будутъ (Варшава, 1589 *АрхЮЗР* 1/I, 260); почавши отъ... стены наше волостное... оный... кгрунтъ нашъ... пооралъ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 435).

ВОЛОСТЬ, ВОЛОСТ ж. 1. (*адміністративно-територіальна одиниця у складі повіту*) волость: Юрий... Монтовтовичъ... а Немира... Толпыжинский, подѣлили есмо кошерскую во«ло»сть на полы (Кошир, 1502 AS I, 147); Теж бил нам чолѣм князь... Острозский и просил в насъ сѣлища пѣс- того в Лѣцком повѣте в Торговицкой волости на има Польчаа (Львів, 1509 AS III, 70); Кгды люди неприательские приходатъ на волость... повинни тогды противъ нихъ ити зъ старостою або з ѣра(д)- нико(м) его з места и(з) волости кажъды(и) хто кольвекъ конь маеть (1552 *ОВин.* 3. 132 зв.); А дру- гий привилей потверженъе господарское на тотъ же Городокъ и на Вольницу у Глуской волости (Київ, 1554 *КМПС* I, дод. 10); якож вже загоны двакротъ в волост Веницкѣю и Хмелницкѣю при- ходили, шкоды починивши (Люблін, 1566 AS VII, 93); Инъвентаръ монастыра нашего Мелецького, въ земли Волынской, въ повете Володимерскомъ, при волости Несухоежской лежачого (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 365); по(д)данныхъ... з месте(ч)ка Че(р)ниці, з села Бро(н)никъ... и з ы(н)шихъ // ве- лю волости Звягѣ(л)ско(и)... намови(в)ши члѣка сто два(д)ця(т) з менованныхъ селъ... выпровади(т) (Жи- томир, 1650 *ДМВН* 192-193);

населення волості: воло(ст) и мещане острѣ- ские давали пере(д) ты(м) старостѣ на сторожѣ за(м)ковѣю сторожо(в)щины на го(д) по десети копъ гроше(и) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2).

2. Околиця, територія, регіон: И познавъши его моужіе того то мѣста розослалі по вѣсей волости той и принесли к нему всѣ(х) немоцны(х) и // про- сили... одѣнїя его а которыи са коли дотѣкнули были оуздоровлени (1556-1561 *ПЄ* 68-68 зв.); По(з)валя(м) я, же пнѣ Трипольские мають... ѡ(т) его к(р) м(л)... села Триполья,... где они тепѣ(р) мѣстечко ѡсадили, але не в тако(и) широкости гра-

ни(ц) и волости, яко оны поведають (Київщина, 1600 *ККПС* 135).

3. (*чия-небудь власність*) володіння: А маеть ѡн тот замокъ нашъ Володимир и з местечкомъ на- шимъ Литовижомъ и з монастыромъ нашимъ сватого Спаса и со всеми двора нашими и фолварки и во- лостами (держати) (Берестя, 1508 AS III, 56); Ино по моемъ животѣ ни на кого, ѡдно на сына моего... тьи вси замки и мѣста, дворы, волости и села прийти маютъ (Острог, 1522 AS III, 237); вси дворы... и волости, по смерти князя Жославского zostалые списавши, мощью звирхности наше господарское в заведани своемъ мети до того часѣ, покола князь воевода Киевский с паномъ Троцкимъ расправѣ ѡ тѣю ѡпекѣ прийметь (Вільна, 1562 AS VI, 56); вша мл(ст)... чере(з)... многи(х) слѣгъ свои(х)... з мѣста немирова и прилѣдка и з волосте(и) вм(с) тамошни(х) ...всѣ кгрунты пана по(д)коморого... на себе забра(л) (Брацлав, 1950 *ЛНБ* 5, II 4047, 25); Волость того монастыра, напродѣ: село Нецы зъ фолваркомъ (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 370); я(с)неве(л)мо(ж)- ны(и) па(н) янѣ(ш)... чере(з)... многи(х) по(д)даны(х) свои(х) мѣща(н) з ме(с)та пыкова и волости тамош- не(и)... наеха(в)ши... на... кгру(нт)... каменого(р)- ски(и)... по(д)даны(х)... тамошни(х)... розо(г)на(ти) томѣ во(и)ску... ро(с)каза(л) (Вінниця, 1603 *ЛНБ* 5, II 4050, 103).

Див. ще **ВЛОСТЬ**.

ВОЛОСТЬНЫЙ *див. ВОЛОСНЫЙ*.

ВОЛОСЧАНИНЪ *див. ВОЛОЩАНИНЪ*.

ВОЛОСЪ, ВОЛОСЬ ч. 1. (*волосина*) волос: ваши пакъ и волосове на глава(х) вѣси изыличени соу(т) (1556-1561 *ПЄ* 51); *У порівн.*: Не заходачи оу велико до свѣдѣцтвѣ давныхъ, которыхъ есть яко волосѣвъ на головѣ, поизри ѡ(т)че владыка оу кнѣжки (Острог, 1598 *Отп. КО* 28 зв.); (*ни единый*) **волосъ з головы вашей (нашей) не спадетъ (не погынеть)** — нічого не станеться; не загинете (не загинемо): то буде(т) к вашему здоро(в)ю пожи- то(ч)но коли (ж) в жа(д)ного з ва(с) воло(с) з голо- вы не спаде(т) (II пол. XVI ст. *КА* 152); але ни еденъ вблосъ з головы нащей спасті не можетъ (поч. XVII ст. *Пчела* 11); и ни единый волосъ з головы вашей не погыне(т) (1556-1561 *ПЄ* 315).

2. *зб.* Волосся: волосы твои яко стадо козъ, котореожъ то ся оуказало зъ Галаадъ (поч. XVI ст. *Песн. п. 54*); которую жъ то мастю помазовала ноги ісѣи и ѱ(т)тира(л)[а] волосами головы своєї ноги его (1556-1561 *ПЄ* 400); панъ Кграевский,... порвавши мене за волосы, почаль... стрычи (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 1/VI, 61); а голова его и волосы бѣлы яко во(л)на бѣла я(к) снѣг (XVI ст. *КАЗ* 595); ве(р)хѣ менованые ѱобы... пове(р)хъ головы за(и)мѣючи тела а(ж) де(и) волосы кѣля ѳ(з)порола пострелили (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 25); tot... Porwał мене zá włosy (Яворів, 1619 *Гав.* 22); Процвѣль и сѣдинами ч(с)тными я(к) снѣгъ бѣлогѡ вѡлоса, и цнѡтами дхѡвными, Бѣ и людемъ любыми (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 26); жону его... тлукли и за волосы по подѣворью волочили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476).

3. *зб.* Шерсть тварин: живе(т) теды... приождѣтый в ве(л)боуждѡ скѣрѣ, ѱ(т)коу(л) ев(г)ліста бы(л) приождѣты(и) вѡлосами ве(л)блѡда (поч. XVII ст. *Проп. р.* 255 зв.); ѡдѣна бѡ егѡ было вѡлосѣница, з волосо(в) велѣбѡжи(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 429); для тогѡ(ж) те(ж) и ѡни сѣкну з волосо(в) выбранныхъ оурѡблендѡ... порожнюю и дарѣмную ѡсѣдили (серед. XVII ст. *Кас.* 4).

4. *Вл. н.:* Славѣтны(м) пано(м) давиду и волосу и ины(м) ме(с)чано(м) лвовски(м) в послуше(н)ствѣ закону грече(с)кого (Гуші, 1558 *ЛСБ* 27); Павло Воло(с) (1649 *РЗВ* 17 зв.).

Див. ще ВЛАСЪ, ВЛОСЪ, ВОЛОСЯ.

ВОЛОСЯ, ВОЛОСЕ, ВОЛОСЬЕ, ВОЛОСА *с., зб. 1.* Волосся: естли бы... тые чары были бы при немъ на(и)дены... на голове ѳ волосѣи... або где и(н)де(и) тогды навяз(з)ки не повинѣ(н) ему дати (1566 *ВЛС* 106); Вамъ волося на головѣ усе есть зочтено (XVI ст. *НЄ* 154); в голове видил... раны битые, спухълые, и волосе оберваное (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 360); Се є(ст) причина косматого вѡлоса (п. 1596 *Виш. Кн.* 231); Стрыгѣть тогды имъ, ...волѡсье на кшталтъ и подобѣнство вѣнца (Львів, 1645 *О тайн.* 128).

2. Шерсть тварин: Была таа волосѣница з вѡлѡса ве(л)блѡдового оурѡблѣнаа (поч. XVII ст. *Проп. р.* 255 зв.).

Див. ще ВОЛОСЪ.

ВОЛОСАНИЦА, ВОЛОСЕНИЦА, ВОЛОСЯНІЦЯ, ВОЛОСАНІЦА, ВЪЛОСАНИЦА *ж.* (*грубий шорсткий одяг, виготовлений із волосу, вовни, який звичайно аскети носили на голому тілі*) волосѣница: твоа родітелка не в рѡскошахъ свѣта того, але, в гоунахъ, скоура(х), волосѣница(х) по... пропастехъ волѡчѣчихса, ѡпѣщѣныхъ... сплѡжала (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 57); Была таа волосѣница з вѡлѡса ве(л)блѡдового оурѡблѣнаа, прѡстаа (поч. XVII ст. *Проп. р.* 255 зв.); ѡдѣна бѡ егѡ было вѡлосѣница з волосо(в) велѣбѡжи(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 429); Бо покѣтѣючѡмѣ прістоитъ плѣкати, а плѣчѡчого одѣніе естъ волѡсѣница (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 888); Хтѡ и штѡ са кѡлве стѣрѣѣ іхъ дѡткне, такъ начинѣе дереванѡе и шѣта, якѡ и скѣри и волѡсѣницы бѣдѣтъ вѣ водѣ ѡмѡчѡны и бѣдѣтъ нечѣсты ажъ до вѣчѡра (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

Див. ще ВЛАСАНИЦА.

ВОЛОСАНКА *ж.* Вид тканини: Вѣкократъ: Влазовѣна, волѡсѣнка (1627 *ЛБ* 196).

ВОЛОСАНЫЙ, ВОЛОСЕНЫЙ *прикм. (виготовлений з волосся)* волосѣный: а солныце было чо(р)но яко мѣ(х) волосѣны(и) (XVI ст. *КАЗ* 612); Оучинишъ тежъ вѣкъ волѡсѣныхъ аї дла прикрѣтъ наметѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 103).

Див. ще ВЛАСАНЫЙ, ВЛОСАНЫЙ.

ВОЛОТОВЫЙ *прикм. (у формі волоті)* волѡтистый: поесъ чырвоный волѡтовый, за золотыхъ дванадцѣтъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 523).

ВОЛОХИ, ВОЛОХОВЕ *мн. 1. (жителі Молдавського князівства)* молдавѣни, волохи: мыта голавного, скопного, ѡт кождѡе копы грошей товарѣ по шести грошей со всѣакого кѣпца... и с Тѣрков, Волохов и Ѳрменѡв (Краків, 1539 *AS* IV, 229); по то(и) земли мое(и) волохѡве свѡвольне... сѣна косятъ и пашню пашѣтъ (1546 *ОГ* 97 зв.); онъ и съ крылошѣны своими, зѡбравши собѣ на помѡчъ... Угровѣ, Сербѡвѣ, Волоховѣ,... // во дворѣ мой Жабецький вломилися (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 228-229); Року 1497 Волохѡве на Кузьминомѣ лѣсе поляковѣ буковиноу много зрадливѣ поразили (поч. XVII ст. *КЛ* 74); отецъ архимандрѣтъ... наславши

слугу своего Миколаевского и при немъ слуг волохов рукоданных... до килку десят... на той окопъ, челяд и быдло жалуючого ударыт казали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 616); Его м(л) Па(н) Стражъникъ... приспособивши... на дчино(к) ниже(и) менованы(и) тыхъ то слдгъ и Помочъниковъ свои(х)... особливѣ чдѣжозе(м)цовъ, нѣмцовъ, сербовъ, волоховъ, чоловека до ки(л)касоть... насалтъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 103); зославъшы умы(с)лне на то(т) актъ люде(и) по(д) осмѣсотъ служалы(х), драгановъ, венъкгровъ, волоховъ, козаковъ, немъцовъ, выбранъцовъ, зъ стре(л)бою огнистою мушкетами, ручъницами (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 237).

2. Молдавія, Молдавське князівство: а кгда посолъ до волохъ идетъ тогды они со вьсего села выправѣють чѣлка о(д)ного на кони (1552 *ОВін.* 3. 139 зв.); выросткови о(т) писаня листовъ до волохъ г(рш) еі (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 5 зв.); Мы такъ учинили, якъ есте намъ казали и радили: зъ быдломъ, якъ могучи, ступати до Москвы; а ваша чесность милъ входити до Волохъ (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); крелевичъ владиславъ бы(л) ве Лвовѣ коли до воло(х) ѣхалъ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167).

Див. ще ВОЛОША.

ВОЛОЦЮГА, ВОЛОЦУГА ч. Волоцюга, бродяга: а наибольшей чдѣжоземци, котворые волоцугами боудѣчи, а приржонной противъ нашей о(т)чизне речи посполитой // зычливости в' собѣ не маючи, оной згоубѣ, за которы(м) онымъ ничего бы не згинѣло, не толко намнѣй бы са не зафрасовали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 221-221 зв.); Бѣгоуны: волоцюга (1627 *ЛБ* 13); Wołociuha: Włoczęga (Жовква, 1641 *Dict.* 97);

ненадійна, нечесна людина; шарлатан: лѣстецъ, волоцюга, тѣла(ч), зра(д)ца (1596 *ЛЗ* 54); Не вм(с) ли сами ннѣ ѣ мнимаючи(м)са дховно(м) чинѣ, и(з) стра(н)ны(х) са рѣгаєте, хѣлите, понѣсите, ненави(ди)те... // клеветѣте; што са показало с ты(х) ѣсть, смро(д)ливѣю згѣдѣ важѣчи(х): которые ты(м) дѣхо(м) рѣгали мѣвачи. а што(ж) сѣ(т) патріа(р)хи или кгрѣ(ц)кіе вл(д)ки, жебраки, волоцѣги, змаме(н)ники (1698 *Виш. Кн.* 273; та(к) и на люде хворыи приносили ху(ст)ки и ру(ч)ники которыми са шперазова(л) и о(т)ходили о(т) ни(х) хоробы и

духу злы о(т)ступали о(т) ни(х). // тогды нѣкоторыи волоцуги..., которыи са бавили заклина(н)е(м) кѣсилисѣ взывати на(д) тыми которыи мѣли духи злыи (II пол. XVI ст *КА* 102-103); Лѣстецъ: Тѣлакъ, волоцюга, зраїца, звѣдникъ, гѣлтѣй, котѣрый волѣчитсѣ длѣ поживлѣ(н)ѣ такъ, або зматѣцтвомъ и зъшалвѣрство(м) якѣмъ, звѣщованѣемъ, зъворожѣньемъ (1627 *ЛБ* 57).

ВОЛОЧАЙ ч. *Диал.* Волочай "вигнанецъ, волоцюга". Вл. н.: Ва(с)ко Волочай (1649 *РЗВ* 129).

ВОЛОЧАЧИЙ *прикм.* Мандрівний, бродячий. ♦ люди волочащие *див.* ЛЮДИ.

Див. ще ВОЛОЧАЩИЙ, ВОЛОЧАЩИЙСА.

ВОЛОЧАЩИЙ *прикм.* Мандрівний, бродячий.

♦ волочащий животъ *див.* ЖИВОТЪ; люди волочащие *див.* ЛЮДИ.

Див. ще ВОЛОЧАЧИЙ, ВОЛОЧАЩИЙСА.

ВОЛОЧАЩИЙСА *прикм.* (який мандрує, тиняється, блукає) мандрівний, бродячий: Гедѣбѣ Болѣбанъ... ктѣвторо(в) в правѣ ошукѣвши и(х) о(т)-ступилъ што дчинилъ такъ... с чѣ(р)нцемъ дикымъ волѣчащимсѣ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143).

Див. ще ВОЛОЧАЧИЙ, ВОЛОЧАЩИЙ.

ВОЛОЧЕБНЫЙ *прикм.* (який стосується звичаю давати волочильне — подарунок у вигляді паски і кількох крашанок у великодній понеділок та вівторок) волочильний: Я... слышал..., у вовторокъ волочебный, кгда приездилъ до зятя своего на Старый Ставъ,... ижъ Борис Охлоповский... стрелял з ручниц (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 398).

ВОЛОЧЕНІЄ с. Насильне тягнення. ♦ волоченіє *дивки* — викрадання (умикання) дівчини: да не имають глобници ни ходити и ни жадною (!) глобоу брати о(т) тыхъ люди що ѣ ихъ сѣлахъ боудоутъ жити ни о(т) оубійства ни о(т) волоченіє *дивки* (Сучава, 1522 *МЭФ* фотокоп. 12).

ВОЛОЧИ *дієсл. недок. 1.* (що) (тягти по верхні) волочити: сважи змѣя за главѣ и волокоуши поиди в горо(д) за мною (1489 *Чет.* 83 зв.); Сергей...продка своего... съ которымъ за живота его гнѣвался, по смерти его не бордзо вжо, выволокши уже изъ гроба, голову ему оттялъ, и зачепивши гакомъ, до реки Тибру волокъ (1582 *Посл. до лат.* 1130); гла(в)у и(з) корѣнѣю зорвѣли и(з) оного

стлѣпа Папе(ж)скѣю, волокли еи дѣти по мѣстѣ, коу га(н)бѣ его спѣваючи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 123); А небо(з)чико(в)ское тело юже до воды топити волочено и юже бы было утоплено, кгда бы не урожоны(и) ею м(л) па(н) Фило(н) Оле(к)-ши(ч) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201).

2. (кого) (силоміць або намовивши вести за собою) тягнути, волочити: рѣю, волокѣ, ша(р)паю, пхаю (1596 *ЛЗ* 71); они Іса волокоу(т) ла(н)цюхо(м) за шію (XVI ст. *УЄ Трост.* 69); И всѣдши вл(д)ка на во(з) еха(л) до села свое(г) стрятина волокучи мя за возо(м) по болота(м) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); где ты(ж) ма неготового боудѣчи волочѣш (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); Рѣю: Волокоу, шарпаю, пхаю (1627 *ЛБ* 110).

3. *Перен.* (що, на кого) Наговорювати (на кого), оббріхувати (кого): Задавали оныхъ часовъ святымъ мученикомъ упоръ и шаленство, а неправо то на нихъ волокли (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 319).

4. *Перен.* (до чого) (спокушаючи, схиляти до зміни переконань) намовляти, тягнути: стѣе евангеліе и тѣе самѣе иза(л)и намъ не обявѣло, же сѣть покѣсами діавольскими, цр(с)тва мірскіи, волокѣчи до ѡ(т)стѣплѣнѣа ѡ(т) бѣга (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 190); И самое его святое евангеліе, изали намъ не обявило, же суть покусамі діавольскими царства мірскіе, волокучіе до отступеня одѣ Бога? (1603 *Пит.* 31).

Див. ще ВЛАЧИТИ, ВЛЕЧИ, ВОЛОЧИВАТИ, ВОЛОЧИТИ.

ВОЛОЧИВАТИ, ВОЛОЧЫВАТИ *дієсл. недок.* Волочити, волокити, тягнути. ♦ **озеро (у возере) волочивати** — ловити в озері неводом рибу: они розними словы поведили, иж некоторые у Вишенках на входех... бывали и озера волочивали (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 42); По(д)старости(и) бересте(и)ски(и) поведи(л)... а ты(х) двѣ тонѣ в возере... никгда... не волочивали (1546 *ОГ* 17 зв.).

Див. ще ВЛАЧИТИ, ВЛЕЧИ, ВОЛОЧИ, ВОЛОЧИТИ.

ВОЛОЧИСЯ, ВОЛОЧИСЕ, ВОЛОЧИСА *дієсл. недок. 1. (повільно, з трудом пересуватися)* волоктися: А оныѣ, де(и), служебники мои, кгда к памѣ(ти) пришо(д)ши, яко могучи, залѣ(д)ве се

волокли до (д)вора пна Гулевичова (Володимир, 1578 *ТУ* 169); панъ Янъ Русановский, поведилъ: иж дня прошлого въ пятницу... едучи зѣ Луцка за Окопищами надѣехаломъ того небожчика, а онъ волокся на конѣ, вельми збитый (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 61, 256).

2. (*тягтися по поверхні чого-небудь*) волоктися: Влекоуся... Волокоуся (1627 *ЛБ* 16); Страхѡюся рѣки огністои, котраа пре(д) сѣдо(м) оны(м) течѣніемъ волочѣся // ...бѣдетъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.).

Див. ще **ВОЛОЧИТИСЯ.**

ВОЛОЧИТИ, ВОЛОЧЫТИ, ВЪЛОЧИТИ *дієсл. недок. 1. (що) (тягти по поверхні)* волочити: моучитель повелѣ(л) стѣю варвароу. инѣмши за власы волочити по градѣ (1489 *Чет.* 87); То ли и Х(с)а дѣрны(м) и непожито(ч)не до Іер(с)лима прише(д)шаго наречете, которы(и) видѣвши Архїерее и пастырѣ бѣ(з)плодные, мѣста це(р)ковныѣ в широки(х) реверенда(х) позасѣдалыѣ,... по то(р)жища(х) славно ходашѣе, во(с)крыліа ревере(н)дѣ за собою волочашѣе: зѣ оны(х) дѣхове(н)ство дѣховное це(р)ковного строенїа и радѣ зодра(в)ши, на про(с)ты(х) сѣтоткателе(и) рыболово(в) вложи(л) (1598 *Виш. Кн.* 289); по его смѣрти врыглься бы(л) лю(д) поспѣлыты(и), хотачи тѣло его поворѣзо(м) волочѣти // по оулица(х), до тибрѣ рѣки (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 122 зв.-123); заставивши на полы недогорилого, одошѣли, которое потом тило и кости псы волоцечи того дня и назавтре около костела, // погребѣсти казавъ ксендзѣ плебанъ (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 494); Волочѣ (Уж. 1645, 67 зв.); **волочити ногу** — повільно, накульгуючи, ходити, маючи пошкоджену ногу: talipedo, as, лажу, волочу ногу (1642 *ЛС* 393);

(що) (*носити або возити які-небудь речі, супроводжуючи кого-небудь*) волочити, тягнути: Відиши ли вѣ яко(и) пивѣници содо(м)ско(и) сѣдиши, и рѣки и ноги ѡ(т)пи(л) еси, и до ко(н)ца ѡбездмѣ(л) еси. а того за(с) не видиши ижъ за твои(м) черево(м) бо(ч)ки с пивами, барїла з медами, бари(л)ка з винами... волоча(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 256);

перен. (забирати, красти, грабувати) волочити, тягнути: Не вм(с) ли алчны(х) ѡголо(д)нѣваєте и

жа(д)ны(ми) чините, бѣдны(х) по(д)даны(х) то(и)-
же ѡбра(з) бѣжы(и) што и вы носачи(х), на сироты
це(р)ковные и преко(р)мле(н)є и(х) ѡ(т) бл҃гочести-
вы(х) хр(с)тіа(н) наданы(х) лѣпите, и з гѣмна стѡги
и оборѡги волочите (1598 *Виш. Кн.* 272 зв.); Где
есте нагихъ ѡдѣвали; не вм(с)ли сами ѡбнажѣте,
и(з) обѡры конѣ, волы, овцѣ, ѡ бѣдны(х) по(д)да-
ны(х) волѡчите (1598 Там же, 273).

2. (кого, що) (*силоміць вести кого-небудь кудись*)
волочити, тягнути: пасы(н)ка моего... росказа(в)ши
слуга(м) свои(м)... по(и)мати... збил... и слуге... пе-
ре(д) собою по грази волочити каза(л) (Володимир,
1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 44); гедешне болобане... твоа
мл(с)ть... дрѣкара стѣ(х) кни(г), ѡкова(в)ши воло-
чи(л) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); вѣрны(х) тѡ(л)ко
вѣвѣ(л), а невѣ(р)ны(х) // та(м) з бѣсы зоста(л).
где и тепѣрь бѣсы дѣш҃ грѣшны(х) волѡча(т) до
свои(х) старѣши(х) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 11-11 зв.);
не потре(б)не его на свѣдѡцтво за собою волочѣш҃ь
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 104 зв.); При томѣ
старшого и всѣхъ духовныхъ монастырскихъ словы
неуцтвивыми лжили..., волаючи, же "тут вас всѣхъ,
як псов, с того монастыра будем волочыти и в той
воде топити..." (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 583);
а... слѣд҃ги антихрстови; бѣдѣтъ хр(с)тіа́нъ вѣрныхъ;
и по пѣстынамъ шѣка́ти, и с печѣрь каменныхъ
волочы́ти, на поклѡнѣ антихрстовѣ (Чернігів, 1646
Перло 139 зв.);

(за собою) (*примушувати йти разом з ким з служ-
бового обов'язку*) волочити, тягнути: каштеля(н)
Пате(и), если и каштеля(н)ства титѣ(л) догони(л),
але то(л)ко по чотыри слѣговины, и во ѡде(ж)ди
якая ба(р)ва вѡмѣститиса могла, за собою воло-
чи(л): а ннѣ коли бискѣпо(м) зоста(л), перебѣжи(т)
ли(ч)ба а деса(т)коваа, и ба(р)ва скѣподоро(ж)шаа
и славнѣ(и)шаа (1598 *Виш. Кн.* 274 зв.).

♦ **озеро волочити** — ловити в озері неводом
рибу: Спорѣ имѣли ѡ озеро, на има Ѡсватое и мы
ихъ ѡ том изгодили и маюť тоѣ озеро поспол
вѣлочити, рыбѡ на поль делити, а ѡдномѡ безъ
ѡдного того озера не волочити (Святе озеро, 1509
AS III, 69); а ходять озерѣ тыхъ волочити... козаки
(1552 *Очерк.* 3. 11); скаржучие невод на власномѣ
озере своемъ названомѣ Перекопѣ, здавна... через

подданныхъ своихъ волочили и рыбу ловити почели
(Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525).

Див. ще ВОЛОЧИ, ВОЛОЧИВАТИ.

ВОЛОЧИТИСЯ, ВОЛОЧИТИСЯ, ВОЛОЧИ-
ТИСА дієсл. недок. 1. (*стелитися по поверхні чого-*
небудь, рухатися легкими струменями) тягнутися,
волочитися: которая то фляк҃ма, к҃гды деревомѣ
слуга пана Болобановѣ зѣ медницы взялъ и кѣ горе
подносилѣ, теды се вышей челѡвѣка, якѣ поворозѣ,
волокла (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 489); дѣмѣ
волочы́лса по землѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 11).

2. (*постійно змінювати місце перебування; ман-
друвати*) волочитися: Гедешнѣ Болѡбанѣ... ктѣтѡ-
ро(в) в прѣве ѡшука́вши и(х) ѡ(т)ступилѣ што
д҃чинилѣ такѣ... с... че(р)нцемѣ дѣкимѣ волоча́щим-
са (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); Духовные тоѣ патры-
ярхии чернѣцы, игуменове уставичне се // турѣчатѣ
и бесурмянять, и по краинахъ чужихъ ся волочать
(Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 209-210); твоа родітелка
не в рѡсшоахъ свѣта того, але в гоунахъ,... воло-
сѣница(х) по... прѡпастѣхъ волоча́чихса, ѡпѣщен-
ныхъ... сплѡжала (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 57);
А што се дотычетѣ Никодима Силича, который, с
постригу своего з монастыря Межигорского утѣк-
ши, по разныхъ мѣстцахъ безчинно валался и
волочился... братію побивалѣ и в монастырю на
братію стрелялѣ,... отѣ священства... запрещае́мѣ
(Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 219); Скита́юса: Блѣка́-
юса, тѣла́юса, волочѣса, ѡблѣ(д)жѣюса (1627 *ЛБ*
114); **по свету волочитися** — волочитися по свѣту:
а я де(и) тепе(р) зѣ жоною и дѣтьками своими по
сѣседо(м) гдеса, в котрого приятеля д҃проси(т) могѣ
по (с)ветѣ волочити мѣшѣ и всю де(и) мае(т)но(ст)
мою забра(л) (1581 *ЖКК* II, 101);

(*ходить, втративши моральні якості, страх пе-
ред гріхом*) волочитися, блукати, тинятися: тако и
злѡдѣеве... бѣгнѡве чѣжолѡжници, лишѣни свѣта
нб(с)ного: са́ми же вѣ тмѣ грѣхѣ блѣда́тъ; и волѡ-
чатѣса, посре́дѣ сѣтей мнѡгихъ смерто́нѡсныхъ...
// ...пѣсты ѡ(т) всѣхъ дѣлѣ добрыхъ (Почаїв, 1618
Зерц. 37-37 зв).

3. (*вештатися з певною метою*) волочитися,
бродити: ѡ(т) того чѣсу кати(с)ка почалиса воло-
чы́ти: оулицы крѡвію плысти трѣпы по оулица(х)

лежа́тъ, по по́ла(х), слеза́ми и ла́ме(н)та́ми до́мы са на́полна́ти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 50); ты оу́сы-лоу́ешъ, абысь вы́пхнѣлѣ и вы́билѣ стѣхъ з нѣба, и вы́юешъ з ними; подобн(о) хо́чешъ ихъ знѡвѣ при-вести, в тѣло тогѡ ви́димо(г) свѣта; и поса́дити в посре(д)кѣ зепсованы(х) еле́ментовъ: гдеса бѣсѡ́ве воло́чатъ, и тѣла́ются подѣ нѣбомъ всю́дѣ (Поча́ив, 1618 *Зерц.* 46 зв.); Лѣстецъ: Тѣла́къ, воло́цѹга, зра́йца, звѡдникъ, гулта́й, кото́рый воло́читса дла́а поживлѣ(н)а такъ, або зматáцтвомъ и зшáлвѣрст-во(м) якѣмъ (1627 *ЛБ* 57); по перѣшомъ екѣ́сесѣ... ко́ждои но́чи, купо́ю по ули́цах воло́чачисе и на двѡры лю́дей розныхъ... нахо́дечи, стреля́ючи..., та́я нека́рная сво́яволя лю́дей роспу́сных... ма́ло ме́ста през о́гон... не знесли (Лу́цьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 689); гѣ́бителѣ́ рѡда члѣ́вческа́го; воло́чатъса, за-кида́юч(и) на на́съ сѣ́ти сме́ртно́сныи (Черні́гів, 1646 *Перло* 124).

4. (*ходить сюди-туди без мети*) вешта́тиса: Сѣ́-е(ж) во ва(с) не е́сть дивно́ невѣ́ста(м) по́ цркви воло́читиса (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 102).

5. Розповсю́джуватиса, поши́рюватиса, тягну́тиса: та́коваа е́ресь е́ще и до днѣ(с) воло́че(т)са (У́стрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 429 зв.).

Див. ще ВОЛОЧИСЯ.

ВОЛОЧНИКЪ, ВОЛОЧЪНИКЪ ч. (*той, хто ділить землю на волокни*) землемі́р: Ты́е кгру́нты в нас отня́то за пна Фро́нциска Фалче́вского, старо́сты Ковельска́го воло́ками, а воло́чникъ на то́т час был пан Петро́ Фалче́вский (Володи́мир, 1582 *ЖКК* II, 153); та́мже ви́диломъ всѣ́ кгру́нты презъ во-ло́чъника Петра́ Станъ́ковича, до се́ла Ру́жина належа́чие, по́мерены́ стѣна́ми, ве́длугъ потре́бы обло́жены вло́чными и ме́жами въ по́лю, а по се́но-жата́хъ — ко́лами и на́вертя́ми о́значо́не доста́точъ-не въ се́мъ кгру́нте и одѣ́ всѣ́хъ участни́ковѣмъ што на кото́рого належа́тъ (Володи́мир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 314).

ВОЛОЧНЫЙ прикм. 1. (*який стосується волоки*) воло́чний. ◊ ме́рчий воло́чний *див. МЕРЧИЙ*; по́мера воло́чная *див. ПОМЕРА*; стѣ́на воло́чная *див. СТѢНА*; шну́ръ воло́чный *див. ШНУРЪ*.

2. *У знач. ім. (селянин, який має відношення до волоки)* воло́чний: панъ Лине́вский, аренду́ючи ма-

етно́сть на чо́тыри ле́та у его́ ми́лости пана́ Фирле́я ...запи́сом интерци́зою сво́єю запи́салъсе и обли́кго-валъ — подда́ныхъ, въ то́й ма́етности по́менено́й будучи́хъ и до по́ссесии́ взя́тыхъ ты́хъ та́къ воло́чныхъ, пу́львло́чныхъ, подсу́седковъ, я́ко и боя́ровъ, въ ихъ по́винности и въ по́слушенствѣ́ ни въ чо́мъ на́дѣ инвѣ́нтарь не утя́жати (Лу́цьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 470).

3. *У знач. ім.* Вл. н.: Бо́гда(н) Во́ло(ч)ный (1649 *РЗВ* 348 зв.).

ВОЛОЧНА, ВОЛУЧНЯ ж. Рі́зновид списа́ з довги́м дере́вцем, пі́ка: Ра́тище: Рога́тина, ошѣ́пъ, во́лочна, стрѣ́ла, бо́лтъ (1627 *ЛБ* 107); Оу́слы́шавши то́ црѣ́ филиппѣ́ забѣ́жалъ е́мѣ в по́лю з трѡ́хою лю́дѣ, а ви́дачи ве́лі́кость кото́рѣю па́всѡ́нъ велѣ́, ты́лъ пода́вши инáлъ оу́тека́тъ, кото́рогѡ па́всѡ́нъ сти́гаю́чи во́лѣ́чною шкѣ́ртне про́билъ (се́ред. XVII ст. *Хрон.* 401 зв.).

Див. ще ВЛОЧНЯ.

ВОЛОЧЫВАТИ *див. ВОЛОЧИВАТИ.*

ВОЛОЧѢЛНОЕ с. (*взаємний подарунок у вигляді паски і кількох крашанок у великодній по-неділок*) воло́чильне: Во́лочѣ́(л)но́е по́ воскрні́и з мѣ́(ст) и(з) сѣ́лѣ́ вы(во)ло́(к)ши, оу́топѣ́те (1596 *Виш. Кн.* 258 зв.).

ВОЛОШЕНИНЪ ч. Молда́ванин, во́лох. Вл. н.: о́лешѣ́ко во́лошени(н) (1552 *ОЛЗ* 181а зв.); да́нило во́лошени́нъ (1552 *ООЗ*-1, 52).

Див. ще ВОЛОШИНЕЦЪ, ВОЛОШИНЪ, ВОЛОЩАНЪ.

ВОЛОШИНЕЦЪ ч. Молда́ванин, во́лох: Вл. н.: Ива́нъ во́лошине́(ц) (1649 *РЗВ* 178 зв.).

Див. ще ВОЛОШЕНИНЪ, ВОЛОШИНЪ, ВОЛОЩАНЪ.

ВОЛОШИНЪ ч. (*житель Молдавського князівства або виходець з нього*) молда́ванин, во́лох: По́д кото́рую неприя́знь тра́филося же́ кня́жа... посла́лъ нѣ́кото́рого Во́лошина́ и́менем Я́него до Во́лох для ко́ней ту́рскихъ купова́ти (Львѣ́в, 1605-1600 *Перест.* 36); По́вѣ́сть и Мѡ́лтя́нскаа зе́мля, и Во́лошинъ, Я́къ ихъ то(т) Ге́тманъ зъ свѣ́и(м) Рѣ́ще(р)ствѡ́(м) по́ло́ши(л) (Киѣ́в, 1622 *Сак. В.* 45); и у́ходечи ви́нь за то́тъ... по́ступокъ, во́лошина́ з се́ла ко́зака́ми ви́страши́въши,... ме́нований двѡ́ръ запали́ли

(Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

2. Вл. н.: Дмитра Волошина (Луцьк, 1558 *АС* VII, 46); члѣк' волоши(н) прозвищо(м) (Львів, 1624 *ЛСБ* 1049, 5 зв.); припала справа ... межі Павломъ Волошиномъ... и иншими... поддаными зъ села Княжа (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 420).

Див. ще **ВОЛОШЕНИНЪ, ВОЛОШИНЕЦЪ, ВОЛОЩАНЪ.**

ВОЛОШЧАНИНЪ *див. ВОЛОЩАНИНЪ.*

ВОЛОША, ВОЛОШЪЯ с., зб. Те саме, що **волохи** у 1 знач.: прошѣ Вашей Милости, моей... паней, ижбы Ваша Милост рачила заказати, ижбы Волоша лѣси не казили и ѿт Чорторицины (Степанъ, 1544 *АС* IV, 414); князь Александръ Порыцки(и)... поведилъ, и(ж) тѣтъ... волошъя с овъцами стоимали (1546 *ОГ* 58).

ВОЛОЩАНИНЪ, ВОЛОСЧАНИНЪ, ВОЛОШЧАНИНЪ ч. (*житель волости*) волощанин: гатагъ греблю слѣги ѿ(р)ди(н)ские и мешчане тамошние и воло(ш)чане (1552 *ООвр* 3. 101 зв.); По(д)водѣ воданю дають волощане (1552 *ООЗ*-I, 50); а тепер сим универсалом моцен ест вышменованный войт местом радит и правити и волосчанами (Київ, 1649 *Гр. ЧАК* 146).

ВОЛОЩАНЪ ч. Молдаванин, волох. Вл. н.: Федоръ Волощанъ (1649 *РЗВ* 393).

Див. ще **ВОЛОШЕНИНЪ, ВОЛОШИНЕЦЪ, ВОЛОШИНЪ.**

ВОЛТАРЪ *див. ОЛТАРЪ.*

ВОЛТОРОКЪ *див. ВОВТОРОКЪ.*

ВОЛУЙ *прикм. 1. (який стосується вола або зв'язаний з ним) воловий:* Тогда иже в' гора(х) волѣи пастѣси ис кѣщъ излѣзѣюще, На ширѣко простѣанный полѣ вѣтром' лицѣ простѣжѣюще (Львів, 1591 *Просф.* 70); bubul, воловы(и), волу(й) (1642 *ЛС* 105).

2. У складі ботанічних термінів: **волує око** *див. ОКО.*

Див. ще **ВОЛОВНЫЙ, ВОЛОВЫЙ.**

ВОЛУЧНЯ *див. ВОЛОЧНЯ.*

ВОЛХА *див. ОЛХА.*

ВОЛХВОВАНИЕ, ВОЛХОВАНА с. Чарування, ворожіння: але коли на акую зло(ст) во(л)хована или на чари... теды з хтивостю на тоє дамы

еще и дрѣгого в тоуй мѣри приведемо абы и дрѣгый такы(м) же бы(л) якый і ѿ(н) самъ (к. XVI ст. *УС* № 31, 104 зв.); hariolatio, во(л)хвование, вражение (1642 *ЛС* 214).

Пор. **ВОЛХВОВАТИ.**

ВОЛХВОВАТИ *дієсл. недок. (кого)* Чарувати, ворожити: гды бы гѣ в егѣптѣ до зѣпо(л)наго зрѣстѣ ...пришо(л) то бы пото(м) жидѣве мѣвили яко еги(п)танѣнъ е(ст) пришо(л) и во(л)хвоуе(т)... нѣроды (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 416 зв.); hariolog, во(л)хвую, вражду (1642 *ЛС* 214).

ВОЛХВЪ, ВЛѢХВЪ ч. (*цсл. влѣхвъ*) мудрець, віщун, провісник: Кгды три царие волсви прихѣдили на поклоненіе Христу родившуся, они жѣ, образъ Христовъ... написавши, до землѣ Перської принесли, и у скарбе цареве хованъ// былъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 71-73); И боудоуть слѣпи... ѿстава(т) бѣ помѣщика себѣ и знайдоу(т) собѣ инші бѣги... влѣхвы, чародѣи (XVI ст. *УС* № 29519, 218); Црѣа смы нѣ(с)ного з Вѣлхвы огладалѣ (Львів, 1616 *Бер.В.* 91); и если не бѣлѣтъ Бѣ, Влѣхвы дѣры комѣ приносѣлы (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 125 зв.); vates, is, пророкъ, во(л)хвъ (1642 *ЛС* 408).

ВОЛХОВАНА *див. ВОЛХВОВАНИЕ.*

ВОЛХОВЫЙ *див. ОЛХОВЫЙ.*

ВОЛЧА с. Вовча, вовчєня: во(л)чицѣ... вытагнуѣла скринѣкоу на брегъ и дѣбыла дѣтей, и несла и(х) до ямы свѣихъ волчатъ (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 110); влѣчица... дѣбыла дѣтѣи, несла ихъ до ямы своихъ волчатъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 30).

ВОЛЧЕОБРАЗНО *присл.* По-вовчи, по-вовчому: злодѣ(и)ски и во(л)чеобра(з)но в це(р)ковѣ х(с)ву есте влѣзли (1598 *Виш. Кн.* 308).

ВОЛЧЕЦЪ, ВОЛЧЕЦЪ ч. Осет, будяк: родать ниви былие травѣу злѣю волчець и метлицю (1489 *Чет.* 373); за оупадѣнѣм' насѣн'ѣа на землю, прѣ(д)-са тѣрнѣе и волчѣць в'схѣдѣтъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 246); acanthalsuce, волчець, ѿсѣтъ (1642 *ЛС* 64); tribul(us), во(л)чець (Там же, 402).

ВОЛЧИЙ, ВОЛЧЫЙ, ВОЛѢЧИЙ, ВОЛѢЧЫЙ, ВЪЛЧИЙ *прикм. 1. (властивий вовкові)* вовчий: Лихоимцев грабитель вѣлчей натуры,

указуючихся въ [о]вечей покорѣ (к. XVI ст. *Укр. п.* 71); Пыгаю ва(с) ѿ то(м), которы(и) може(т) быти м(д)рѣиши(и) славнѣиши(и) и пожито(ч)нѣиши(и), я(к) то(т) котѡры(и) ѿ(т) во(л)чего дѣшегдѡства я(к) бы са скрыти и в збѣ преле(с)ти не двазнѣти надчи(т) (1598 *Виш. Кн.* 289 зв.); До такое унѣи они вась довели, абысте сполковали зѣ беззаконными церемонияты, абысте ихъ видечи, брыдкие злости, хитрости, штуки, волчые покори, на нихъ не волали, то для того они вась потребують до манѣи (Луцьк, 1616 *АрхЮЗР* I/VII, 273).

2. (виготовлений зі шкури вовка) вовчий: взато фу(т)ро во(л)чѡе што было по(д) газукою (1571 *ЛНБ* 103, 15 I/с, 1855, 1).

3. У складі ботанічних термінів: **волчий горохъ** див. **ГОРОХЪ**; **волчѡе зелиѣ** див. **ЗЕЛИѣ**.

4. У складі вл.н.: **волчѡя вода**: ѡходъ на Самари почонѣши ѡтѣ... волчѡе воды//... староста... даивалъ ихъ комѡ хотячи (1552 *ОЧерк. З.* 10-10 зв.); **Волчѡя Яма**: ѡттол градою к Волчѡй Ямѣ (Турійськ, 1540 *AS* IV, 241); **волчѡе броды**: И ве(л) нась Михайло Котовичъ...//... до волчѡи(х) бродѡвъ (1546 *ОГ* 50 зв.-51); **волчий лесъ**: ѡтѣ того леса... кѡ копцѡ,... который... межи волчѡго леса и Вольмского (Мизове, 1537 *AS* IV, 100).

♦ **зубы волчѡе, волчѡе зубы показати, зубы волчѡе указати** див. **ЗУБЪ**.

ВОЛЧИЦА, ВЛЪЧИЦА ж. Вовчица: почѣла во(л)чица пла(ч) (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 110); почѣла влѣчица плѣчъ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 30); лѣра, а(е), во(л)чица (1642 *ЛС* 259).

ВОЛЧОКЪ ч. Вовчок. Вл.н.: граница князя Александра... положена...//... ѿ(т) волчка врѡчища до белыхъ береговъ литѡ(в)ски(х) (1546 *ОГ* 56-56 зв.); по(л)девети копы гро(ш)... я ѡ пѣна во(л)чка ...ѡза(л) (Жасковичѣ, 1552 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1805, 53); а от Кочѣманхи аж до долины Волчѣка (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/1, 264).

ВОЛЧЫЙ див. **ВОЛЧИЙ**.

ВОЛЧЫЩЕ ч. Вовчище. Вл.н.: Ѱ(т) тыхъ двѡ могилъ до леса котѡры(и) зѡвѣтъ во(л)чыщѡмъ (1546 *ОГ* 46 зв.).

ВОЛШЕБНИЙ, ВОЛШЕБНЫЙ прикм. (з магічною силою) чарѣвний: х(с)вы(м), на(з)виско(м)

жидѡ(в) зради(т) которѣи са его спѡдѣваю(т)... а постѡро(н)ни(х) справами во(л)шѣбными и кѡкг-ла(р)скими по(д)стѣпѡючи (Вѣльна, 1596 *З. Каз.* 124 зв.); *magicus*, во(л)шѣбный, чарѡвничный (1642 *ЛС* 261); **палица волшебная** див. **ПАЛИЦА**.

ВОЛШЕБНИКЪ, ВЛЪШЕБНИКЪ ч. Чарѣвник, чарѡдѣй: Влѣхвѣ: Влѣшѣбни(к), чарѡвни(к), ворожбѣтъ, вѣщо(к), заклинѣчъ, чорнокнѣжникъ (1627 *ЛБ* 20); *pra(e)stigiator*, чарѡдѣ(й), во(л)-шѣбникъ (1642 *ЛС* 328).

ВОЛШЕБНИЦА, ВОЛЪШЕБНИЦА ж. Чарѣвница, чарѡдѣйка: А естли бы в котѡромъ мѣстѣ... ѡдѣтъ чарѡвница или ворожка съ сѣды дѣявольская или волѣшѣбница котѡры(х) досвѣдѣчивши ѡповѣсти братѣствѡ и епископѡ да истребитѣся ѿ(т) церѣкве (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); *psychomanteum*, во(л)шѣбница (1642 *ЛС* 337).

ВОЛШЕБНИЧИЙ прикм. (який стѡсується ворожѣння на нутрѡщахъ тварин, що їх приносили в жертву) ворожбитський: *har[u]spicinus*, во(л)шѣбничи(и) (1642 *ЛС* 215).

ВОЛШЕБНЫЙ див. **ВОЛШЕБНИЙ**.

ВОЛШЕБСТВО, ВОЛШЕСТВО с. 1. Чарування, чари: мы тебе перехитрили, а(ж) ти ни єдны(и) во(л)шѣбства не помогли (XVI ст. *УЄ Трѡст.* 72); жидѡве... рекли... ѡ ісѣ... бы(л) єсь тѣ хитрѣй. але мы тебе перехитрили. ажъ тѣ нѣ єдинѣи во(л)-шѣбства не помогли (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 72 зв.).

2. (підкоряння своєму впливові) очарування, зачарування: право ты можеши разѡвратити волѣшество хрѣ(с)тяньское (1489 *Чет.* 178).

Див. ще **ВОЛШЕВБА**.

ВОЛШЕВБА ж. Те саме, що волѣшество у I знач.: Влѣшбѣ: или волѣшѣвба, воро(ж)ка, чѣры (1627 *ЛБ* 20).

ВОЛЪ, ВОЛЪ, ВЪЛЪ ч. Вѣл: пришо(д) волъ и ѡселъ кѣ яслямъ (1489 *Чет.* 122 зв.); А тыи подданыи мои повѣдили, же они зѣ волы своїими шли черезъ Коруну Полскую (1537 *РЕА* I, 209); Тыѣ жѣ люди... с хижѣцъ крадѣтъ кони волы (1552 *ОЛЗ* 188 зв.); в Сенца двѡ волы (з)дохли (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 102); взято... ѡ вѡдовы гани манѡ(и)ловѡе воловъ двѡ (Киѣв, 1590 *ЦДІАЛ* 823, 1, 133, 74);

взято...//... воло(в) чотыри (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 23-23 зв.); продано волы д̄ за м̄ ѿ золотыхъ (Львів, 1606 *ЛСБ* 1044, 1 зв.); Ув Оме(л)єняти Ма(р)тина... вола полового (Житомир, 1650 *ДМВН* 194); **волъ дворный** — (віл, що належав до панського двору) дворовий (двірський) віл: **Оруть** волы дво(р)ными а возать коньми и возы своими (1552 *ОВол.* 3. 197); **волъ коломийский** — віл, яким возили сіль: слѣги...//...пограбили... Ко(з) деся(т) вола Коломы(й)ского (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв.-33); **волъ кормный** — віл, якого відгодовують на забій: меновите взято... воловъ ко(р)мны(х) двана(д)ца(т) (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, 4060, 106); **волъ молодець** — молодий віл, якого ще не використовують у роботі: вз(л) посполу с нею... волу(в) молодежи(в) пару (Од্রেхова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 22); **волъ оремый (ореный)** — віл, призначений для орання: а нѣ загородѣ... воло(в) шремы(х) два(д)це(т) чотыри (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1921, 7); гуси, куры, волы ореные... кгвалтовне побрали (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 8/VI, 408); **волъ прасоль** — віл, яким возять сіль: а то за то они тотъ платъ дають ижъ волы прасолы которые...зъ солью приходать бо и(н)шие ни(х)хъто (!) пасти не можетъ ѿдно они (1552 *ОЛЗ* 184 зв.); **волъ рабочий** — віл, призначений для роботи в сільському господарстві; рабочий віл: в той оборе волов рабочих девять с теляты (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 352); **волъ спражный** — віл, якого спрягали в один запряг з іншими волами; спряжений віл: па(т) вѣло(в) спра(ж)ны(х) кѣпи(л)є(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 139); **волъ чабанъ** — віл, якого використовували у чабанстві (вівчарстві): слуги... пограбили...//... воловъ два чабановъ (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, II 4063, 33-34); **волъ чебанский** — те саме, що **волъ чабанъ**: неажкий ѿединка, козак Браславский,... приехавши до Браслава и змовивши са дей из наместником... взали дей ѿколко тисачи ѿвец и волов чебанских (Петрків, 1567 *AS* VII, 124); **волъ яровый** — віл, який народився весною: ув оборе воловъ яровыхъ плуговъ чотыри (Луцьк, 1567 *ВИАС* I, 12).

ВОЛЪКЪ *див. ВОВКЪ.*

ВОЛЪТОРОКЪ *див. ВОВТОРОКЪ.*

ВОЛЪЧОВАТИ *дієсл. недок.* Підстерігати здобич: а вжды по старомѣ волъчѣю на приповестъ з бараномѣ о водѣ выполняючи. якъ давно такъ и теперъ недовѣрьками и ѿ(т)щепенцами насъ же венерѣють, и многіє досады задають (Острог, 1587 *См. Кл.* 21).

ВОЛЪЧЫЙ *див. ВОЛЧЫЙ.*

ВОЛЫНЕЦЪ *ч. 1.* (житель або уродженець Волині) волинянин, волиняк: И што пишеш, жебы ѿные рѣшена и збирана Волынцов завжды бывали за росказанемъ и волею короля (Краків, 1542 *AS* IV, 320); Того дня... волынцовъ и подолянъ мело быть не мало у пана подскарбега на обеде (1596 *МИВР* 70).

2. *Вл.н.:* тимофе(и) волынецъ (1546 *ОГ* 33); Кири(л) Волыне(ц) (1649 *РЗВ* 157 зв.).

ВОЛЫНСКИ *присл.* По-волинському, по-волинськи: Пѣтель: Чѣски и рѣски, когѣтъ. Волынски, пѣвень, литовски, Петѣхъ (1627 *ЛБ* 104).

ВОЛЫЦА *див. ВОЛИЦА.*

ВОЛЬ *див. ВОЛЪ.*

ВОЛЬГОТНОСТЬ *ж. (наявність вологи в чому-небудь)* вологість: вышоль розсѣвачъ сѣяти сѣмени своего а якъ южъ розсѣваль едѣно пало при поути и потопѣтано а и пѣтицѣ нѣ(с)ныи позобали е а другое пало на камени и вѣышо(д)ши посѣхло дѣла того иже не имало вольготности (1556-1561 *ПС* 246);

(*рідина, яка міститься в чому-небудь*) волога: той на(с) в собѣ само(м) насѣди(л) и злѣчи(л) до себѣ//... яко ви(н)наа мѣтица грона свои закриваетъ лѣста(м) ѿ(т) промѣне сѣлъне(ч)наго и ѿ(т) вѣтра зазлѣваго хорони(т) во(л)готности соло(т)кость даѣтъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 208 зв.-209).

ВОЛЬКА, ВОЛКА *ж.* Поселення, мешканці якого на певний час були звільнені від повинностей, податків: село Крухиничи с хволваркомъ..., з людьми тяглыми и нетяглыми, инклюдуючи в то Янчинского, который мешкает на// вольце нашей Девлинской... арендуем... Адамови Буркацькому (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 161-162); на волце новоосаженой передместской куцькой... у лазѣбника Ивана... дерева з цменѣтара сила... засѣтал онѣ, возъный (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 158).

ВОЛЬМИ див. ВЕЛМИ.

ВОЛЬНЕ див. ВОЛНЕ.

ВОЛЬНО див. ВОЛНО.

ВОЛЬНОСТЬ див. ВОЛНОСТЬ.

ВОЛЬНЫЙ див. ВОЛНЫЙ.

ВОЛЬХА див. ОЛЬХА.

ВОЛЬХОВЫЙ див. ОЛХОВЫЙ.

ВОЛѢТИ, ВОЛѢТИ, ВОЛѢТИ, ВОЛѢТИ

дієсл. недок. 1. (бажати, хотіти) воліти: А наконецъ волялъ быхъ, абы ми ся слуги зъ Остра вернули (Київ, 1573-1579 АСД I, 154); зсадте з коней если волите (к. XVI ст. Розм. 39); с помѣстнымъ костѣломъ в згѣдѣ и в ѣдности жити волимѡ... (Острог, 1598-1599 Апокр. 165 зв.); malo, mauis, волю (1642 ЛС 261); Волю (Уж. 1645, 61 зв.).

2. (уважати за краще) воліти: пане Любачевский, волимъ мы твоей милости и вряду твоего послушни быть, нижли пана Михаила Ела (Луцьк, 1566 АрхЮЗР 8/VI, 169); волалъ тоую примо(в)коу односити, анижли ѡ(т)чизноу в невѣвикланныхъ сидлахъ оумѡтанѣю видѣти (Острог, 1598-1599 Апокр. 2 зв.); сам Богъ... волѣлъ панство земное земному чловѣку... выдати, анижли отщепенство папежа рымского до церкви своєї припустити (Львів, 1605-1606 Перест. 43); воляти (I пол. XVII ст. Сем. 4); Цнѣи Сагайдѣчныи волѣлъ самъ ранѣ поднѣти, Нѣжлибы поганѣнѣ Хр(с)тіанъ выдати (Київ, 1622 Сак. В. 41); волѣли дѣти дшѣ свои... выдати, нѣжъса невѣрными в повѣрено(и) рѣчи показѣти (серед. XVII ст. Кас. 88 зв.).

ВОЛѢТИСЯ *дієсл. недок. (уважати за краще)* воліти: А наша милая Русь того не видитъ и волятся зъ ними братати, анижъ зъ Рымляны (Вільна, 1608 Гарм. 171).

ВОЛЮПТУАРІЙ ч. Розкішник; (*людина з властивостями похитливості*) похитливий, -ого: Такъ живѡтъ сей Житѣйскій живѡтъ Делікатове и Волюптѣаріи, кохѣнѣкове свѣта сегѡ, и роскошникове (Вільна, 1620 См. Каз. 12 зв.).

ВОЛЯ, ВОЛА, ВОЛЕА, ВЪЛА ж. 1. (*одна із функцій людської психіки*) воля: ми Богдан Воевод... Знаменито чиним... ч(и)стимъ и свѣтлимъ срдцемъ и доброа нашеа волеа и ѡт Б(ог)а помощіа и потврѣдили есми... монастирѣ немецкомѣ... дааніе па-

на сына брьлича (Ясси, 1508 DBB I, 2); Не маючи ку нему и сердечного умыслу... одно дей... ку розпусту, такъже ку якому злому и ганебному его, мужа своего, замордованю, волю и умыслъ свой склоняючи, старался дей твоя милост о скрытом а потаежномъ умысле своемъ (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 368); да ли не вѣдае(ш), и(ж) то не тѣ рѣга-е(ш)са и смѣе(ш) зъ ѣнока, але то(т) которы(и)... ѡпановавши мысль твою, та(м) сѣди(т) в то(м) начинію // владѣе(т), роска(з)уе(т), и ѡборочае(т) кѣда хоче(т) волю и мысль твою (п. 1596 Виш. Кн. 236-236 зв.); будучи братьею единою и маючи единого Отца, которого призываемъ на небе... абыхмо щире миловали, яко братия, которымъ всѣ речи мають быти спольные: души, мысли, воли (Рожанка, 1598 Л. Пот. 1001); члѣкъ е(ст) справцею изра(д)нымъ, тоу(т) бовѣ(м) ѡ(н) вѡлю свою повстагае(т), тоу(т) злыѣ пожа(д)ливости оугашае(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 243); И при нѣмъ ѣныи сѣли, розоумнои дшѣ: вѡла, пѣмать, дѡбрость, мѣсль, рѣзмъ, хѣтрость (Почаїв, 1618 Зерц. 22); arbitratu vola (I пол. XVII ст. Сем. 27); Рѡзмъ, вѣдомость, оумылъ, вола, мысль (1627 ЛБ 106); Вѡла зъ рѡзмѡ(м) нехѣйса злѣчае(т), Нехѣй пѣматѣи зъ хѣтю помагае(т) (Львів, 1631 Волк. 29); я рабъ Божий Иовъ Борецкий... тремя силами души моее, то ест розумѡмъ, паметю и волею добре здоровый (Київ, 1631 ПКСДА II-1, 406); ѡбратѣлисте вѡлю свою до творца моѣгѡ (Чернігів, 1646 Перло 41); старшого... то(г) мае(т) быти старѣніе... абы... молоды(и) оучень, досконалости... доступѣль; абы его... дчи(л) звѣтажѣти и перелѣмовати вѡлю свою (серед. XVII ст. Кас. 36 зв.).

2. (бажання, хотіння, прагнення) воля: родилъся какъ самъ восхотѣлъ бгъ и члѣвкъ по своєї воли (1489 Чет. 112 зв.); и естлижбы нѣкако з воли мѣи лѡстѣи вога не бѣдетъ мѣти пан Богѣш с панею своєю дѣтей, и пан Богѣш не мае(т) инде нигде того имѣна ѡбернѣти, але мае(т) записати тоѣ имѣнѣ по своем животѣ ближнимъ своимъ комѣ бѣдетъ его вола (Луцьк, 1506 AS I, 132); и волна она тую три тисечи копѣ гроший отдати, даровати и записат, кому будет воля ее, какъ ее милости налепей увидитъ (Вільна, 1555 АрхЮЗР 8/IV, 31); Волна

бѣдет Єе Милост пани Петроваа Загоровскаа... тыми всѣми рѣчи... шаѣвати и там то обернѣти, где вола Ихъ Милости бѣдет (Суходоли, 1559 AS VI, 47); двесте ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х)... во(л)на буде(т) ма(л)жо(н)ка моя... кому хотачи описа(ти) и дарова(ти) и яко вола є(и) ма(л)жо(н)ки мое(и) на то буде та(к) оною сумою... має(т) шаѣова(ти) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 39); я на веснѣ кажу ты(м) по(д)даны(м) про(ч) з ваши(х) кгрднговъ... до мѣста... осажати жъ себе а к тому будетли воля его... пана крако(в)ского а вам роскаже(т) поступи(т) то я на росказане его м(л)... ва(м) о(т)ы(х) мѣща(н) в де(р)жане пода(м) (Канів, 1595 ЦДІАК 221, 1, 538, 1 зв.); А подобно жаденъ не мѣжетъ // догодѣти всѣхъ людѣи воли (Дерманъ а. Острог, 1603 Лям. Остр. 10-11); Хотѣніе: Вѣла, хѣтъ (1627 ЛБ 144); Цркѣвъ... окрещѣнымъ очищеніе о(т) всѣхъ грѣхѣвъ постановлѣтъ, котѣрое безъ вѣлѣ тогѣ котѣрый крестѣтиса мѣтъ жадною мѣрою бѣти не мѣжетъ (Київ, 1646 Мог. Тр. 904); волею, волею своєю, своєю доброю волею — добровѣльно, свѣдомо, без примусу: Жаловалъ намъ князь Михайло Роговицкий на князя Михайла Сонкгушковича и на его сыновъ... о томъ, штожъ они сами своєю доброю волею мѣнали с нимъ имѣньемъ (Краків, 1510 AS III, 72); свѣтый Петръ... мовить... пасите стадо Божие не примушениемъ, но волею... А папѣжъ противно пасетъ — мечемъ и огнемъ (1582 Посл. до лат. 1140); але и пре(д) кроле(м) не знаю ци ни горший стра(х) азали тепе(р) пѣсти(т) на о(т)ца никифора Кня(з) то(и) ро(з)сѣдо(к) а пото(м) вѣлею и за(с) до сѣдѣ если са не погодите з нимъ (Дубно, 1596 ЛСБ 299, 1); А его стаа мл(с)ть поча(л) єи тѣшити лаго(д)ными словы и ре(к), и(ж) то все имѣє(т) трѣпѣти вѣлею своєю, чиначи послоушенство Боу оцю своему нѣ(с)номоу, выпо(л)наючи писма пр(о)рѣкѣи (XVI ст. УЄ Трост. 49); але вы сами себѣ; вѣлею своєю и зловѣріємъ вашимъ; пошлѣйте за... врагомъ моймъ (Чернігів, 1646 Перло 153 зв.); волю (воли, вѣлѣ) мати (имати, мѣти), мати (мети, имати, имети) волю (воли) — мати намір або бажання: я дей Барбара за пана Яна Ворону в малжонство пойти хочу, хуть и волю маю (Луцьк,

1572 АрхЮЗР 8/III, 254); и о(т)чизнѣ, и крѣвныхъ, и повинныхъ приѣтелей опѣщѣшъ, никѣли до нѣхъ вернѣтиса вѣли не маючи (Євѣ а. Вѣльна, п. 1616 Прич. отех. 12 зв.); знѣли смо... Абвѣ... жа(ж)дѣ и вѣлю мѣлѣ, в покѣрѣ цвѣчитиса не мѣглѣ (серед. XVII ст. Кас. 52); княз Костатин (!)... поведил..., иж маєт волю тѣе замки... спѣстити сестренцѣ своемѣ (Берестя, 1516 AS III, 133); Паклибы царь Перекопский з войском своимъ иншимъ краєм, на Лоевѣ Горѣ, або ѣ иншѣю сторонѣ в панство наше, в Литвѣ, а не на Волын мел волю тагнѣти, приказѣм вам, ажбы єсте того часѣ,... к гетманѣ нашомѣ и к войскѣ великомѣ тагнѣли и к войскѣ великомѣ тагнѣли и поспѣшили са (Краків, 1538 AS IV, 156); а где бы те(н) лаве(р) има(л)// волю... о(с)тато(к) о(ч)изны своеѣ прода(ти) тѣе то(т) исты(и) данило є(ст) бли(з)шѣи его част запла(ти)ти (Одрехова, 1581 ЦДІАЛ 37, 1, 13-13 зв.); мы... имѣли єсмо волю не по(и)ти [о](т) то(г)[о] села, а(ж) поки покрасти албо люде повезати и побрати по(д)даны(х) его мл(с)ти пна Семѣна Пряже(в)ского (Житомир, 1583 АЖМУ 62); але и(ж) зрозѣмѣли єсми о(т) по(с)ла(н)цо(в) ваши(х), а(ж) єи мл(с)ть не имѣє(т) воли той роботи ко(н)чити: але дозволила на(м) тоє ко(н)чити чѣго ми и о все(м) то(г) о(б)изичили (Яси, 1607 ЛСБ 413); до (ку, кѣ) воли — на бажання, за бажанням, згѣдно з бажанням когѣ-небудь: па(н) лаври(н) песочи(н)ски(и) матку свою... в ыме(н)ю своемѣ куневѣ з ласки и до воли своеє ховаєт (Кунів, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 94); зацныхъ становѣ особы, погордѣвши своимъ православієм, до врядовѣ духовныхъ приходити перестали, але ледакого на нихъ вставляли ку воли только самому посполитому челоувѣкови (Львів, 1605-1606 Перест. 26); Чогѣ абы мы на сѣбѣ не дознали, перестерегаєтъ насъ Гѣдъ и напѣминаєтъ, жебѣсѣмо не кѣ вѣли слѣвѣ лю(д)ской вѣ Пѣстѣса кохѣли, але дла самѣгѣ пожиткѣ, котѣрый зѣ нѣго похѣдитъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 64); злая воля — недобрѣзичливѣсть, неприязнь, ворожѣсть: то па(к)... того(ж) дня в недѣлю праве вѣе на(д)вечеро(м) ты не маючи до нѣго нѣкоторѣе по(т)ребы запо(м)ни(в)ши боязни божѣе и зви(р)хности г(с)дрѣское сродности права посполитѣго напо(л)ни(в)шиса зло(и) воли своеє... самѣ о(с)обою

своею... того вря(д)ника... заби(л) (Володимир, 1572 ЖЖК II, 17); Да(в)но мы тебе, пне Оле(н)-ски(и), повед(а)ли, же Миха(и)ло на тебе злое воли (Черниця, 1609 ДМВН 149); зъ воли доброе, зъ (изъ, въ, по, съ) доброе (доброи, доброй) воли (волѣ) — добровільно, без примусу: Панове Киевские... на послѣдѣ г(с)дрѣскю при воеводе Киевскомъ... а при старосте овѣрѣ(ц)комъ е(з)дити не ви(н)ни кромѣ з свое доброе воли (1552 ООвр. 3. 102 зв.); а то(т) де(л) мели есмо межи собою в доброи воли в право не встѣпоуочи я ива(н) тѣ(р) до ты(х) мѣстъ маю тыи имѣна де(р)жати помы пани скупоревая ѡ(т)да(с)тъ мнѣ жоны моеѣ вѣно (Житомир, 1502 Арх. Р. фотокоп. 5); по мое(и) доб(о)и воли записую и(м)... на име(н)яхъ мои(х)... сѣмѣ пнзе(и) (Пашева, 1592 ЛНБ 5, II 4047, 86 зв.); по доброй воли моей и розмыслу уважного, не з намовы а ни примушеня...//... оную друкарню... на церковъ благочестивую Братства Луцкого... даю, дарую (Чорненський монастир, 1635 ПЖКДА I-1, 65-66); **наполнитися (наполнитиса) (своеѣ) воли** — (прийняти рішення діяти на власний розсуд) наважитися на самовілья: Писа(л)... па(н) Томило Ма(н)цеви(ч)... на... Стрибыля ѡ то(м), што(ж)... не дбаю(чи) на срокос(т)ъ права по(с)полито(г)[о] напо(л)ни(в)ши се воли, насла(в)ши мо(ц)но, кт(в)а(л)то(м)... [сл]угу... [А](н)дрея Барана... (Житомир, 1582 АЖМУ 39); ѡбовезѣюса... по(д)даны(х) ...на(д) пови(н)но(ст) ихъ... не вытяга(ти)... а если бы которы(и) з ни(х) зѣпору напо(л)нившиса воли своеѣ прочъ ѡ(т)шо(л) того и(х) мл(с)тъ на мене по(и)скивати не маю(т) (Кунів, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 106); **одною (едною, односталною) волею** — одностайно: малженок мой... схилившися в том одною волею зо мною... упевнили были есмо дат в стан светый малженский... дочку нашу (Луцьк, 1585 АрхЮЗР 8/III, 436); крал ѡгрѣски и чѣски, выдаючи, яко много и веле зло могло бы сѣ стати... и подала бы сѣ причина... поганѡ(м)... ѡторгнѣти ...//... жадаючи абы панове хр(с)тия(н)ски ѡпокои(в)ши и ѡмирившиса межи собою и е(д)ною волею ѡбратили бы моци свои на проти(в) поганѡм (Каменець, 1510 Cost. BD 454-455); А так мы в том змовивши сѣ поспол з маткою нашою... и с пора-

дою приателей нашихъ, бачачи болший пожиток, ѡдносталною нашою волею, пришедши, просили есмо княза Федора... абы Его Милост дал нам тисачѣ (коп) грошей (Володимир, 1542 AS IV, 311); **по воли, по воли своеѣ, по своеѣ воли** — за бажанням (чиїм), на розсуд (чий): Бо хотяи што и доброе здається вамъ чинити, а если не по воли есть бываемое и не по преданіемъ апостолскимъ и святыхъ мужей, все ни за что есть (1603 Пит. 71); особливую справу владание половицы монастыря Зѣменскаго и каменицу Виленскую маеть... сынъ мой,... яко власность свою... по воли своей вживати (Сільце, 1531 АрхЮЗР 7/I, 30); Не чинѣте... несправедливости в' сѣдѣ. И, нехайса не збирають громадами, жѣбы по своей вѣли сѣдом' кировали (Київ, 1637 УЄ Кал. 96); **своя воля: а) (схильність діяти на власний розсуд) свавілья:** Своя воля то, тилялете, а не вольность! Бо и писмо мовить: "все ми вольно, але не все пожиточно" (Вільна, 1599 Ант. 853); Петръ Куровски(и)... ѡповеда(л), пере(с)терегаючи во все(м) цело(с)ти свое(и) ако и брати(и) своихъ, ако ѡ(д)но до кни(г) мо(г) до(и)ти по знашѣченю (!) такъ пре(з) свою волю ребелиза(н)товъ, ако и ѡ(р)дѣ тата(р)скихъ в справахъ ниже(и) менованы(х) (Житомир, 1649 ДМВН 185); **б) розпуста:** вѣвелъ до нѣхъ наложницѣ свою и далъ ю на свою вѣлю ихъ: з котѣрой коли цѣлѣю нѣчь псѣтѣ плодѣли, пѣстѣли ю рано (серед XVII ст. Хрон. 188 зв.);

заповіт, тестамент: Позывае(т) до постанове(н)я ниякого дми(т)ра радевича слѣги вм(л) при вм(л) мешкаючи(г) котори(й) сме(л) и важи(л) се... // ка(р)тѣ змышленѣю сфабрикованѣю до кни(г) пода(л) и ты(м) волю небо(ж)чици за(т)ру(д)ни(л) до актыкова(н)я (Вінниця, 1624 ЛНБ 5, II 4058, 52-52 зв.); теде урожоный его милост панъ сынъ мой на тотъ ѡбликѣ, водлугъ воли небосчики, яко она сама при смерти своей назначыла, оддати повиненъ будетъ, то ест золотыхъ семдесять на церковъ Братскую Луцкою (Луцьк, 1641 ПЖКДА I-1, 73); **воля остатняя, остатняя (остаточная) воля** — передсмертне бажання, розпорядження: по небо(ж)це а(н)дрѣво(и) манасти(р)ско(и) ве(д)ле волѣ еѣ ѡста(т)неѣ ро(с)прода(в)ши оноѣ спряты

п(н) мікола(и) добра(н)ски(и) це(р)ква(м) наші(м) да(л) 44 и 20 (Львів, 1626 *ЛСБ* 1049, 6); А замыкаючи сес мой тастамент ѡстатнею волею моею и про милостивого бога... королей Их Милости... покорне прошд... абы Их Милость... малжонкѣ мою в ласце, в опеце и ѡбороне своей... мѣти (Острог, 1539 *АС* IV, 209); я А(н)дре(и) Але(к)санѣдрови(ч) Бѣре(м)ски(и)... ѡ(с)тато(ч)ную волю мою на се(м) те(с)тамѣ(н)те... ѡ(з)на(и)мую (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86); **тестамента́льная воля** — заповіт: хр(с)толюбівы(и) данѣ(л) малы(н)ски(и)... з теста-ме(н)та(л)ноѣ волѣ родите(л)ки своѣѣ... пры(с)лалѣ презѣ свѣще(н)ніка свого... з(лт) 200 (Львів, 1627 *ЛСБ* 1049).

3. Повеління, закон, влада, право (стосовно Бога): воля твоя бѣди г(с)и мои (1489 *Чет.* 238 зв.); и естлижбы нѣкако з воли мѣи л <о>стѣи<и>вого б<о>га не бѣдетъ мѣти пан Богѣш с панею своею дѣтей,... але маєт записати тоє имѣнне по своем животѣ ближним своимъ (Луцьк, 1506 *АС* I, 132); лепше един творяй волю Господню, нежели много беззаконниковъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); А за тымъ ...взалѣса на мѣлты аже до дѣна взываючи бѣга ѡца абы емоу да(л) такѣю мо(ц)и силѣ иже бы мѣгль (!) выполънити его...// волю (поч. XVII ст. *УС* № 256, 9-9 зв.); и што пѣрвѣе самъ Бѣ на Горѣ Сінайско(и) на камени твѣрдомъ Законъ, то є(ст), волю свою Палцемъ своимъ// якѣбы выдрѣковалъ (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 29-30); блгословлю, величаю, и чѣстїю; почитаю, и поклоняюся; единомѣ бж(с)твѣ твоѣмѣ,... единой волѣ и сылѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 29); **за волею божею, зъ волею божею, зъ воли божей** — за велінням Бога, згідно з божим законом: Которое южъ за волею бжїєю приходи(т) к намъ з великимъ утверже(н)є(м) патріа(р)шескимъ (Львів, 1588 *ЛСБ* 93, 4); але якъ Црковъ ѡ(т)даєтъ Хѣви, ѣжъ въ всю(м) томъ що са зъ волею Бжїєю и зъ выполнѣнѣмъ приказаній егѡ зъ добрыми и побѣжными ѡбычаами згажѣетъ, послѣшною быти повинна (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 933); Я князь... чиню явно и визнаваю тым-то моим листом... Иж з воли и ласки Божей... так са стало (Краків, 1539 *АС* IV, 177); **божая воля** станеться (над ким) **див. СТАТИСЯ.**

4. Наказ, розпорядження, вимога: потом ѡни, ѡбѣдѣ стороне з волею короля... рок себе зволили и принали по масопустехъ Рѣских, Филиповых, пришлых... под страченемъ права (Львів, 1537 *АС* IV, 85); г(с)дрѣ на(ш) мл(ст)ивы(и)... рачи(т) росказати вчинити по(д)ле воли своеє г(с)дрѣское которѣю всю справѣ подоста(т)кѣ... в книги кгро(д)ские записати єсмо казали (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 48); конь роспѣшѡный въ ширѡкомъ пѡлю: рыцера смѣлого выконывѣ волю (Рохманів, 1619 *Єпігр. Чарт.* тит. зв.); которыи в томъ волю ихъ милостювъ зуполне выконавъши, побитого на улицу з бурсы//... выкинули (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* I/VI, 590-591); старосты наши ни въ чемъ радѣ и волѣ его Милости противными быти не мають, але ...во всемъ онаго... слѣхати мають (Київ, 1631 *ПВКРДА* II-1, 107); тые помененые слѣги... догажючи воли и ро(с)каза(н)ю по(з)ваного... кгвальтовѣне наехавъши хотели... абы тѣю має(т)но(ст) ...//... до ѡ(с)татѣкѣ ѡнѣю спѣ(с)тошити (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв.-33); по(д)даные з села Станишо(в)ки,... протѣ(с)товали напроти(в)ко... пану Северинову Пото(ц)кому яко авторови и росказуючомъ и слуга(м) его м(л). волю и росказане пана своего выконываючимъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 198); *Образно:* Вшелѣкое тѣло своѣмѣ члѡнѣкѣ помагѣє(т) терпѣти бѡлю, прѡто и а чинити моушоу сѣрца моѣго волю (Дермань а. Острог, 1603 *Лям. Остр.* 21); **воли досить чинити (учинити), чинити воли досить, чинити досить воли, волю (ку воли) вчинити (учинити), чинити (учинити) волю** — виконувати (виконати) наказ, вимогу, розпорядження: Яко(ж) воли Его доси(т) чинячы до Кни(г) писара Публичного приняти велилисмо, що єсть принято и вписано (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 471); которы(й) то возъны(й) чинечи досить воли и ро(с)казанѣю сѣдовомѣ и с повинности дрядѣ своего тую баницию на позъваныхъ ту(т) на ратѣшу... ѡбъволаѣ и публиковалѣ при-водечи то всѣмъ до ведомости (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122 зв.); до єп(с)кпа присылѣніє боудетъ, Сїю заповѣдъ по Правилѡмъ Сѣтымъ нами оутврѣжѣнѣю, хотя зроушити, и ѣхъ волю вчинити. намъ ни единомѣ на то не дрѣзноути никакоже (Львів,

1614 *Вил. соб.* 20); тогды пилять хотѣчи людемъ кѣ воли оучинити поустити(л) имъ варав'воу (1556-1561 *ПС* 192 зв.); Близъ Господь боящимъ ся его, кто его изъ правдовъ зоветъ. Учинить волю тымъ, што ся боятъ его, и молитву ихъ выслухать и избавить ихъ (XVI ст. *НС* 151);

дозвіл, згода: А так што са дотычетъ пѣщи Вашей Милости, ино а без дозволеня Вашей Милости не росказал своимъ мѣжикомъ ѿ тѣ пѣщѣ... ѡжжати, одно з волею и росказанемъ Вашей Милости нехай ездати (Полонне, бл. 1520 *АС* III, 203); пан... Косцевичъ жадное мощи не малъ протаживати, ани са малъ ѿ право становити, без воли а росказана королевое ея милости (Краків, 1523 *АС* III, 252); которые [подданные] де(и)... сво(л)не бе(з) воли и ведомости нашея вѣха(в)ши в бо(р) со(с)ну поруба(ли) и на лучину покружа(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19); Тымъ та тѣшѣ же(м) нѣкгда без воли твоее нѣчѣго не справовалъ (Острог, 1603 *Лям. Остр.* 8); срокго росказуемъ, абысте каждый из вас в крѣпость... монастыря Печерского вступу жадного не мелъ и в лѣс без воли и листу его милости отца архимандрита и ногою не вступовалъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10); если хтѣ таковыя скѣрбы на крѣпость власномъ з'найдеть, привлащати собѣ все мѣжетъ, если на чѣжѣмъ половицѣ, если за волею того пана чи(и) крѣпость естъ выимѣтъ, если зась бе(з) вѣдомости его берѣтъ, все трѣтитъ (Львів, 1645 *О тайн.* 105).

5. (*свобода дій, незалежність*) воля: ты бо еси г(с)ь волю дая любящимъ та (1489 *Чет.* 205 зв.); гды в домоу... а дама вѣсело в рѣскоша(х) райскѣхъ банкетовали, што спрѣдка вѣтръ грѣха... повсталъ, котѣрий такъ боурливе чтыри кѣты воли нашей резервалъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 192); хто примѣшаѣтъ... ѡ(т)ворчаѣтъ рѣчей ѡ(т) себе... а хто на волю даѣтъ, и на произволѣніе кѣждога пѣскаѣтъ, лѣтѣй ихъ таковы(и) до себе привертѣтъ и притагаѣтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 121); *libertas*, свобода, воля (1642 *ЛС* 254); панъ Григори(и) Липля(н)-ски(и)... прѣте(с)туючѣго с пложѣны(м) урожѣны(м) Стефанѣви, Настазіе(и) на воли будучимъ, Самуѣлови, Янови, Маринѣ в рукахъ пога(н)скихъ зоставаючи(х), даны(и) и на(з)начѣны(и), све(д)-

чи(л) и манифѣстацию занѣси(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 196); **воля** — ничѣм не ѡмежена свобода: Самовластіе: Самовѣлнаа воленость. добровѣлнаа во(л)ность. воленнаа вола (1627 *ЛБ* 111); Котѣрыхъ створивши далъ имъ воленю волю до слѣдѣбы своѣй; не хотѣчи ничѣго по нихъ поневоленѣго (серед. XVII ст. *Хрон.* 2).

6. (*тимчасове звільнення від феодальних повинностей і податків*) воля: А тую ласку Нашу и волю въ тѣе годы дали есмо тымъ мѣщанамъ, которые упадъ и шкодъ ѿ огня приняли (Краків, 1527 *РЕА* I, 149); для чѣго онъ, знову тѣе мѣстечко свое Брусилѣвъ ѡсадити и ку лѣпшему а лѣтѣйшему запомѣженю привести хотѣчи, воли на двѣнадцать лѣтъ надати умыслилъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 282); мы дей убогіе люди, услышавши тѣе ѡволенѣе воли и поставленѣе того столпа, зѣхалисе есмо... до тѣе воли,... поприѣмѣвали есмо пляцы, на// которыхъ есмо побудовали (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/I, 253-254); **на воли седе(т)и (ѡсадити), посаде(т)и волю; сѣде(т)и на воли** — бути звѣльнимъ ѿ повинностей и податковъ: А которые погорѣли тѣе на воли ещѣ сѣмъ лѣтъ за даниною королевое ея мл(с)ти маютъ седе(т)и (1552 *ОКр.З.* 152); А кгда кня(з) бискупъ зарѣбилъ замокъ в тотъ часъ и(х) на воли ѡсадилъ (1552 *ОЖЗ* 122); ѡтца его, князя Михайла ѡ томъ писанный на жалѣбѣ людей Смѣдинѣвъ, иж онъ на ихъ ѡтчизнѣ посаде(т)и себе волю на Вижвѣ, на мѣстѣ, на нашемъ мытѣ (Краків, 1538 *АС* IV, 170); ѡста(в)уемъ коли бы члѣвкъ во(л)ны(и) пришо(л) за которѣго кнѣзя и сѣлъ на воли а высѣде(в)ши волю хотѣ(л) засѣ прочѣ по(и)ти, то(г)ды... маѣтъ толкѣ заслужѣ(в)ши... па(н)у своему ко(л)ко на воли седе(л) (1566 *ВЛС* 84);

(*поселення людей, яких на певний термін звільняли від повинностей і податків*) воля, свобода: ѡ(н) велъ насъ панъ Марѣко дорогою до воли котѣрая воля седе(т)и ѡдлѣ церкѣви свѣтого Ильи (1546 *ОГ* 64 зв.); Чинили те(ж) к на(м) прѣ(з)бу ѡколо выдава(н)я збѣго(в)... з мѣ(ст) и з во(л) и те(ж) имене(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); а, побудовавши, почалися есмо ѡходити, яко у въ иншихъ воляхъ и мѣстахъ..., то естъ шинкуючи пиво, медъ, горѣлку (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/I, 254); А то(с)

чины(л) по(д)пи(с) рѣкы в гологора(х) на ново(м) мѣстѣ на воли, А при де(р)жавѣ // еи мо(с)цѣ хо(д)кови(ч)ки пнѣ хорѣжиной (Гологори, 1630 *Служ. Покр.* з. 50-56); **воли садити, волю садити** — засновувати поселення, жителі якого тимчасово звільнялися від феодальних повинностей і податків: А волны будут князь Василей и князь Марко... в тых именах... прибавлят и розширят, на сырых коренех, и кгдеся их милости подобает, воли садити, на реках гребли сыпати, ставы займовати (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 50); при которомъ урочищу, где тую волю садить почали, село до места Махновки будущее,... зъ ставомъ и зъ млыномъ... кгвалтовне отнялъ (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/1, 377).

7. Вл.н.: а) особова: васи(л) воля (1649 *РЗВ* 179 зв.); б) географічна: село Воля (Городище, 1585 *АрхЮЗР* 1/1, 201); приехали на оную... Волю (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/1, 356);

у складі вл.н.: **Грушова Воля:** Село Грушова Воля (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 374); **крывая воля:** ште(ц)... будѣчи в опеце ѿ дя(д)ка своє(г)... зъ име(н)ями... во(л)чковцами,... кривою волею... былъ взя(т) ш(т) тата(р) в поло(н) (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92); **Кънегинина Воля:** я..., дворъ мо(и) поселити и село новое людѣми шсадивѣши и Кънегининою Волею прозъвати и на себе то деръжати мель (Люблін, 1592 *ККПС* 97); **сухая воля:** Ставъ... кѣ имению своємѣ сѣхо(и) воли приверѣнѣлъ (1552 *ОЛЗ* 188); **хрыпѣская воля:** именѣтъ тоє село хрыпѣская воля (1546 *ОГ* 17).

ВОЛЯНЕ *мн.* Селяни, які поселились на вільних землях або тимчасово звільнені від феодальних повинностей; *діал.* воляни: и кгрунты тые церковные... тымъ воляномъ-хлопомъ, кгвалтомъ посажонимъ, роздали (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/1, 505); ксендзъ Анѣтоній Янишевскій...//... противѣко месчаном, воляномъ и подданым яснеосвещеного кнежати его милости Стефана Святополка Четвертенского,... што на Воли передместской и на весце мешкають,...//... оферовалсе правѣне чынити не занехати (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 156-157).

ВОЛЯТИ *див.* **ВОЛѢТИ.**

ВОМАЛѢ *див.* **ВМАЛѢ.**

ВОМЕРЕТИ *див.* **УМЕРЕТИ.**

ВОМЕРТИ *див.* **УМЕРТИ.**

ВОМЕСТИТИ *див.* **ВМЕСТИТИ.**

ВОМЕТАТИ *див.* **ВМѢТАТИ.**

ВОМИТЫ *мн.* (*стп.* vomity, *лат.* vomitus) (*хво-робливе викидання із шлунка через рот перетравленої їжі*) блювота: который... не розумеючи... абы то была труцизна... впалъ в великую болестъ, в которой болести вомины ему тяжкие // припали (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584-585); *Образно:* Сталося имъ слово Бжїе воминамъ (Вільна, 1627 *Дух.* б. 359).

ВОМОВАТИ *дієсл. недок.* (кого, з чим) Проповідувати (що), підтримувати (кого): "Не пришовъ емъ поверечи мирнусть на землю, но мѣчь"... тай не лише што бы котрыи вѣрують на него (и) вомують ізъ правдовъ, што бы има(ли) спочивокъ (XVI ст. *НЄ* 86); такъ было право межи жидаы... ажъ кто метъ вомовати Христа, сего изъ церкви изгнати (Там же, 110);

(кого за кого) намовляти: Изъ сего евангелія имаеме сякую науку: первое: (што) за платѣжъ будутъ имати тоты люде, котрыи изъ правдовъ бѣзнують Иисусъ Христа и вомують напередъ людей за Христа, за его честь (XVI ст. *НЄ* 84).

ВОМОРИТИ *див.* **УМОРИТИ.**

ВОМѢНИТИ *див.* **ВМѢНИТИ.**

ВОМѢНИТИСЯ *див.* **ВМѢНИТИСЯ.**

ВОМѢНЯТИ *див.* **ВМѢНЯТИ.**

ВОМѢНАТИСА *дієсл. недок.* (у що) Уважати-ся (чим, за що): пѣты и тобѣ ш(т)правованѣ непотрѣбницъ зъ пре(д)речѣнныхъ Трѣбниковъ ш(т) Бга Вседержителя въ грѣхъ невомѣналося (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6).

Див. ще **ВМѢНИТИСЯ.**

ВОМѢСТИТИ *див.* **ВМѢСТИТИ.**

ВОМѢСТИТИСЯ *див.* **ВМѢСТИТИСЯ.**

ВОМѢСТО *див.* **ВМѢСТО.**

ВОМѢСТѢ *див.* **ВМѢСТѢ.**

ВОМѢТАТИ *див.* **ВМѢТАТИ.**

ВОМѢТАТИСЯ *див.* **ВМѢТАТИСЯ.**

ВОНИЙТИ *дієсл. док.* Увійти: Идѣте первѣе очиститесь огнемъ чистителнымъ, а потомъ вони-йдете въ ложницу мою (1603 *Пит.* 54).

Див. ще **ВНИЙТИ**.

ВОНІАТЬ див. **УНЪЯТЬ**.

ВОННИЙ див. **ВОННЫЙ**.

ВОННОСТЬ ж. (смп. *wonność*) 1. Запах: Коли єсть быть царь оу ѣдлѣ, нардусь мой далъ єсть вонность свою, снопокъ мирры милыи... межѣ персей моихъ пребывати будетъ (поч. XVI ст. *Песн. п.* 50); на земли такожде цвѣтове разлѣчнои красоты, и дѣброи во(н)ности, едины на оутѣхѣ нѣздрамъ и вѣсемѣ тѣлѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 17); Але якъ вѣннаа лоза квѣтнетъ зъ надво(р)а на роли, и чѣетъ вѣнность єи замкнѣное въ нѣчи(н)ю вино испѣлѣ квѣтнетъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 154); вѣни тѣла с тѣхъ ѣвелбѣнныи; вѣдатѣ(!) дѣвнѣи сла(д)кости; вѣнности (Чернігів, 1646 *Перло* 166); одни [овочи] квѣтнѣтъ, дрѣгѣи зрѣють,... зрѣлыи на зѣмлю падѣють, а згнѣвши не смѣрдѣтъ але и пѣрохъ згнѣтъ овѣчу ѣного вѣлми въ сѣбѣ вѣдѣчнѣю вѣнность мѣетъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.); *У порівн.*: што вѣнность сѣна мѣего якѣ вѣнность нѣвъ полѣвы(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 42).

2. *Перен.* Благодѣйний вплив (вѣри, науки): Вонность арома(т) кни(ж)ного читанѣа, дѣховнаа касѣа краснаго спѣванѣа. Нынѣ блѣгодѣаю(т) якъ ра(и)скии цвѣты (к. XVI — поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 98); а вѣдѣ(ч)ною и(х) во(н)но(ст)ю и оутѣшны(м) дѣха сѣого запахо(м), смѣродливыи злѣости ѣ(т) дѣшъ ваши(х) ѣ(т)гонѣте (I пол. XVII ст. *УѢ Кан.* 79); Квѣтни жъ пѣлна лѣлѣю вѣнностей дѣховны(х), Оздоровлѣй запахомъ; роздѣмы оулѣмныхъ (Львѣв, 1642 *Бут.* 6); Запрѣвды, и хлѣбѣ дѣшевный всѣ тѣе влѣсности бѣлѣость,... и вѣнно(ст) конѣчне мѣетъ ѣ(т) Лѣлѣи брѣти (Київ, 1648 *МІКВС* 348).

Див. ще **ВОНЯ**.

ВОННЫЙ *прикм.* 1. Запашний, пахучий, духмяный: Гдѣбы кнѣжа якѣе въ дѣмѣ... вѣвойти хотѣлѣ... пѣрвѣй єго оухенѣдѣжѣть, избы оубѣютѣ, и пѣенѣкне пѣроздѣбатѣ а запахами вѣнными накадѣтъ (Вѣльна, 1627 *Дух. б.* 158); не коупѣлєсь мнѣ за сѣрѣбро вѣиной трѣстины и пѣрѣчаа (поч. ХУІІ ст. *Проп. р.* 220 зв.); *parcephthon*, смола вон(н)ая (1642 *ЛС* 277); Вѣщъ далѣчайшаа тѣе тѣйны, єстѣ мѣро, кѣтѣрое зѣ оѣлѣвы зѣ бѣлѣсамѣмъ, и инѣшими арома(т)ами во(н)ныи змѣшѣанѣе бѣвѣетъ чѣнѣно (Львѣв, 1645 О

тѣйн. 28); Зрѣдѣла зѣмла зѣлѣе зелѣное на оужѣтѣки... квѣты рѣскѣшныи и вѣнныи рѣжанѣи дрѣва (серед. XVII ст. *Хрон.* 2 зв.).

2. *Перен.* Гарный, прекрасный, чудовый: Хтѣ бы ѣного мѣра, ѣного вѣнѣного нѣ(с)ного ѣ(т)... иса пѣвоуѣного ѣлѣйкѣ оучѣстѣникомъ бѣти не хотѣлѣ (Острѣг, 1598 *Отп. КО* 30 зв.).

ВОНПЕНЕ див. **ВОНПЕНЕ**.

ВОНПЛИВОСТЬ див. **ВОНПЛИВОСТЬ**.

ВОНПЛѢТИ див. **ВОНПИТИ**.

ВОНТЛИВОСТЬ див. **ВОНПЛИВОСТЬ**.

ВОНТЛѢТИ див. **ВОНПИТИ**.

ВОНПЕНЕ, ВОНПЕНЕ, ВОНПЕНЬЕ, ВОНПЕНЬЕ, ВОНПЛЕНЬЕ, ВУНПЕНЬЕ с. (смп. *wątpienie*) сумнѣв, ваганнѣ: недѣмѣнѣе, вон(т)-плѣнѣе (1596 *ЛЗ* 60); Вшѣлѣкѣй пѣжитѣкъ кѣтѣрый // ко(л)вѣкъ пѣрѣчѣныхъ язѣкѣвъ Гра(м)мѣтѣки чѣнѣти зѣвѣкѣлы, бѣ(з) вонтпѣнѣа и Славѣнскаа вѣ свѣемъ язѣцѣ славѣнскомъ оучѣнѣти мѣжѣтъ (Євѣе, 1619 *См. Грам.* 2-2 зв.); Сомнѣнѣе: Вон(т)пѣнѣе, вонтпѣво(ст) (1627 *ЛБ* 119); Истиннѣо, извѣстѣно, иѣсте, бѣзъ вѣнтпѣнѣа (Там же, 163).

Див. ще **ВОНПЛИВОСТЬ**.

Пор. **ВОНПИТИ**.

ВОНПИТИ, ВОНПЛѢТИ, ВОНТЛѢТИ, ВОНТѢПИТИ, ВОНѢТЛИТИ, ВУНПИТИ, ВѢНПИТИ *дѣсл. недок.* (смп. *wątpić*) (о що, у (о) чѣму і бѣз додѣтка) матѣ сумнѣв, сумнѣватѣся (у чѣму), *дѣал.* вонпѣти: в том не пѣтѣрѣба вонтпѣт иж сѣ и брѣта наші не скѣпат на дѣчѣивоє и славнѣо Вашѣй Мѣлости торгѣти (Варшава, 1568 *AS VII*, 306); недѣмѣвѣаюсѣа, // здѣмѣвѣаюсѣа, вѣ(н)тпѣлю (1596 *ЛЗ* 59-60); Блазѣнѣ бы то кѣждѣй таковѣй бѣти мѣселѣ, єсли бѣ дѣя тогѣо,... о рѣчи дѣбрѣ вѣдомѣй мѣлѣ вонтѣпѣти! (Вѣлодѣмѣир, 1598-1599 *Вѣдн. ПО* 1105); ащѣ(лѣ) гѣ бѣ и(з)вѣли(т), пѣшлѣмо чѣрѣ(с)... па(н) с(т)роѣ(чѣ)... и дѣла то(г) абѣ є(с)тѣ ...в то(м) не вѣ(нт)пѣли (Сѣчава, 1599 *ЛСБ* 345, 1); Не во(н)тпѣчи мѣвлѣю, ѣлѣ єрѣтѣкѣ(м) загѣрожѣаю (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130); Оусѣмнѣвѣаюсѣа: Сѣмнѣюсѣа вѣнтпѣлю, трѣбѣжѣсѣа (1627 *ЛБ* 141); я... не во(н)плѣе вѣ Ми(л): лѣ(с): тѣбѣєй Па(н): и в самѣй пѣрожѣбно(и) лѣю(д)скѣости (Чернігів, 1646 *Перло* 6 ненѣм.); (що) пѣдѣдавати пѣд сумнѣв: А плѣнѣипѣтѣнтѣ пѣ-

водовое стороны... протестова(л)се..., же такими позваная сторона зволючи(т) дилиациями, абы инт-тегритати кгрунтьтовъ поводовое стороны... не шкодили, ани правные поступьки и добреде(и)ства ...вонтьтлили (Київ, 1643 ДМВН 265);

(без додатка) не бути впевненим: спсите(л) нашъ в то(т) днь четвертковый на високо(ст) встоупилъ нб(с)ноюю, але якого дна и якой годины тое са стало ажъ до сего часъ вонтпа(т) многіе для невѣдомости (поч. XVII ст. *Проп. р.* 200);

(чого) вагатися: обачивши его ве(л)можно(ст) нѣчого не вонтпили в сты(х) ев(г)ліахъ написати блюзнѣрствъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 141).

ВОНТПЛЕНЬЕ див. **ВОНТПЕНЕ**.

ВОНТПЛИВЕ присл. (смп. wątpliwie) непевнено, з сумнівом: вѣдаючи звѣща не вонтпливе, же якъ посторога тогѡ Закона,... справдетъ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 162); а еслибы // вонтпиль ѡ пѣвной личбѣ, тогды во(н)тпливе маеть мовити (Львів, 1645 *О тайн.* 75-76).

Див. ще **ВОТПЛИВО**.

ВОНТПЛИВОСТЬ, ВОНПЛИВОСТЬ, ВОНТЬПЛИВОСТЬ, ВОНЪТПЛИВОСТЬ, ВОНЪТПЛИВОСТЬ, ВОНЪТПЛИВОСТЬ, ВОНЪТПЛИВОСТЬ, ВОНЪТПЛИВОСТЬ, ВОНЪТПЛИВОСТЬ, ВОНЪТПЛИВОСТЬ ж. (смп. wątpliwość) те саме, що **вонтпене**: сторона обжалованая ставила свитков..., которые готовыми ся быт оферовали довести на слова и повест свою, а бачачи есмо... вотпливост(!) доводов, стороны поводовое до поконаня стороны позванное не допустили (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 407); она [кграмматика] есть ключе(м) выроздмѣню. ѡ(т)ворѣючи, и ѡказѣючи всѣкіи вѣ(н)тпливости,... свѣ(т)лый чиначи рѣзд(м) чл(в)чій (Вільна, 1596 *Грам. З.* 3); А и(ж) тоую ко(н)федерацию нѣкоторые в во(н)тпливость приводити,... звѣкли(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22 зв.); а где нѣмашъ жа(д)ное воу(н)тпливости, для чѣгобыса ѡ(т)рѣкати пристоало (Острог, 1607 *Лѣк.* 69); Не мой то судъ кладу, але синодовъ... которыхъ неможная речъ кассовати и знести... безъ вонпливости карности и клятвы (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 688); Чинъ сщѣнниче(с)тва, и(ж) естъ та(и)ною ѡ(т) Ха̄ Спса̄ ѡстановленѡю, во(н)тпливости жа(д)ное нимащъ (Львів, 1645 *О тайн.* 125).

ВОНТПЛИВШИЙ примк. в.ст. Невпвненіший: не быть ничего певнейшого каждому человеку надъ смерть и вонтпливого и таемнейшого надъ часть смерти (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/1, 32).

Пор. **ВОНТПЛИВЫЙ**.

ВОНТПЛИВЫЙ, ВОНТЬПЛИВЫЙ примк.

1. Сумнівний, непевний: и с тымъ пан Потоцкий... до Его Крелевской Милости ехал, бо нас того частокрот ведомост и слѣхи... доходят, а замок, в бѣдованю... вонтпливый маемъ (Вінниця, 1569 *AS* VII, 324); а за то речъ вонтпливаа, же в тѣхъ антихристъ седѣти боудеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 84 зв.); И придаеть, Не вонтпливаа бовѣмъ е(ст) речъ, ижъ если бы то речъ была смѣшнаа, и овоцъ и пожѣткъ нѣмаючаа (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 162); Если трѣдный а вонтпливый оу тебе сѣдъ обачишъ межи кровью а кровью... Встанъ а встѣпи на мѣстце, которое обралъ г(с)дь бгъ твоѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 153 зв.).

2. У знач. ім. Той, хто сумнівається у чомусь: А до дши належачіи сѣтъ тѣи, вѣстѣпногѡ направити, неѣмѣтногѡ надѣтити, вонтливомѡ порадити (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 909).

Див. ще **ВОНТПЯЧИЙ**.

Пор. **ВОНТПЛИВШИЙ**.

ВОНТПЯЧИЙ, ВОНТПАЧИЙ дієпримк. у знач. ім. Той, хто сумнівається: игѣме(н)... мае(т)... промышляти..., як(к) боязлив(м) ср(д)ца додавати, як(к) во(нт)пячи(х) правдою вѣры//ѡсвѣчати (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 69-70); Дамаскинъ... вѣрнымъ подаеть до оужива(н)а, котѡрое то слово якъ в то(м) нашо(м) прѣ(д)ложе(н)ю, кождомѡ любо вонтпѣчемѡ,... ѡчи и рѣздмъ отвѡри(т), самъ тотъ прочитавши ѡного дознаеть (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 153).

Див. ще **ВОНТПЛИВЫЙ**.

ВОНТРОБА, ВОНЪТРОБА ж. (смп. wątroba) нутроші; легені: По забитю баранка вонтрѡбы ядѣли (Вільна, 1620 *Лям. К.* 11); тая трутизна и тотъ ядъ такъ его дренчилъ, же вонътробу и плюца вси кавалъками з него выкинуло (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/II, 585); кровю хрипает и вонътроба з него кавалъками кашълем и хрыпотою през усьта выпадаетъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 537).

Див. ще **УТРОБА**.

ВОНЪ¹ див. **ОНЪ**.

ВОНЪ², ВОН, ВОНЬ, ВЪНЬ присл. (від якого-небудь місця, за межі чого; у невизначеному напрямі, куди-небудь) геть: бѣсъ... вышо(л) вонъ ис церкви въ притворъ (1489 *Чет.* 102 зв.); вже на дорозе пришла вам вест, иж вси земаѣ..., поймавши... земанина Брасловского,... з Брасловла вон выгнали (Вільна, 1541 *AS IV*, 278); А онъ пакъ розказалъ всѣмъ абы вышѣли вонъ (1556-1561 *ПС* 252 зв.); а тоѣ троудно во(н) и с храмины выносити, чого в домоу не маѣшь (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 219); а вунъ учинивъ батугъ изъ пересуче, и выгнавъ вонъ тыхъ, што продавали и куповали у церкви (XVI ст. *НС* 99); Если ж христіанство добро, якож ест, пребывайтежъ в нем, а если не добро, идѣте жъ вон (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); заразомъ ихъ аггловѣ бѣжи, заврѣнѣтъ оу самои брѣмы: и выпѣхнѣтъ вонъ за мѣсто (Почаїв, 1618 *Зери.* 70); много тепе(р) естъ и ста(р)ши(х) ѣ на(с), которые ляда причинѣ да(в)-ши во(н) з мона(с)тыра высылаю(т) (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2); Тождъ оучини(л) Петръ с(ѣ): ижъ запрѣлсѣ Ха Пна, пото(м) ше(д) вонъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 906); Іосифъ приказалъ абы вси вонъ вышли (серед. XVII ст. *Хрон.* 72 зв.).

ВОНЪТЛИТИ див. **ВОНТПИТИ**.

ВОНЪТРОТИКЪ ч. <?>: за вонътроти(к) на га(н)кѣ(р) fr. 13 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 10).

ВОНЫ див. **ОНЪ**.

ВОНЬ див. **ВОНЪ²**.

ВОНЬЯ див. **ВОНЯ**.

ВОНЮЧИЙ прикм. Смердячий: онъ... разжеглѣся гнѣво(м) великимъ ѡ тьи двѣ словѣ злого пса вонючего несторія (1489 *Чет.* 49 зв.); стоудъ ми еси и мерзость вонючая (Там же, 56).

ВОНЯ, ВОНА, ВОНЬЯ ж. 1. (приємний запах) аромат: воня оустъ твоихъ яко раискихъ яблокъ (поч. XVI ст. *Песн. п.* 55); И бы(л) Іоа(н) ѡблече(н) влѣсы ве(л)блѣжыми... еп(с)пи... бл҃гоаха(н)ными вѣнами. по вѣшемѣ перфѣмами, помѣзѣючи сѣ, запрещѣніе да прїймоу(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 220); Аромѣты: Вѣнѣ, пахнѣчи рѣчи: перфѣмы (1627 *ЛБ* 181); Рѣклъ гсѣдъ до Моисѣа... абы мнѣ взѣли... вѣнны рѣчи на масть, и кажѣнѣя доброй вѣни (серед. XVII ст. *Хрон.* 101 зв.); У порівн.: Се

вѣна Сна моѣго якѡ вѣна нѣвъ полных (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

2. (неприємний запах) сморід: и засѣ мѣси(т) быти смра(д) вѣнѣ тоѣ нечистое, водѣ ѡ(т) стѣ(д)нѣ злого и преле(с)тного мдровѣнія испѣщенное (1599 *Виш. Кн.* 213 зв.); Гды(ж) якѣ Тѣло, не бѣде(т) ли со(л)ю потра́сено, згниваѣтъ и засмѣржаѣтсѣ, такѣ же всѣмъ ѡ(т) тѣжкои вѣнѣ ѡ(т)ворочѣтисѣ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 6); пидог, ѡ(т) печеного мяса смро(д); воня (1642 *ЛС* 280).

3. *Перен.* Благодійний вплив (вѣри): На вѣрокъ гѣднѣй, Чѣстои Паллѣды, Днѣсь зъ виридѣровѣ Рѣйскіѣ Дрѣѣды; Вдѣчныхъ запаховѣ вѣнѣ оупросѣте: Тамѣ принесѣте (Львів, 1642 *Бут.* 7).

4. *Перен.* Нечисть: Тут ѣтѣшайсѣ, брате рѣсине, вѣрнѣй истине, котрый сѣ не далъ извести тѣмъ проклатѣмъ владыкамъ ѡтступникамъ, до вѣнѣ проклатое римское приступившим (поч. XVII ст. *Вол. В.* 79).

Див. ще **ВОННОСТЬ**.

ВОНЯТИ, ВОНАТИ, ВѢНАТИ дієсл. недок. (із чого) (видѣляти неприємний запах, погано пахнути) смердіти: Та(к)же коли комоу изѡ (р)та вѣнаѣ(т) гризи мату на(д)ше ср(д)це порану (XVI ст. *УТ* фотокоп. 8 зв.) вонати foeteo, puteo (I пол. XVII ст. *Своб.* 19); redoleo, воняю (1642 *ЛС* 348).

ВОНА див. **ВОНЯ**.

ВОНАТИ див. **ВОНЯТИ**.

ВООБЕЦЪ див. **ВОБЕЦЪ**.

ВООБРАЖЕНЕ, ВООБРАЖЕНІЕ с. 1. Малунок, зображення: преславно бы(с) чюдо страшного ѡбраза подобіе неизмѣно первого воображенія видѣнію воследоуя (1489 *Чет.* 269).

2. Образ: знашли воображене Хрѣстово и другое воображене Пречистое над олтаремъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 66).

ВООБРАЗИТИСѦ дієсл. док. (на чому) Відбитися, відобразитися: составы на оброусѣ вообразилисѣ (1489 *Чет.* 267).

ВООКОЛЬ присл. Навкруги, довкола: Тѣю зѣмлю бѣдете мѣтъ водлѣ(г) граніцы ѣи вооколь (серед. XVII ст. *Хрон.* 150).

ВООРУЖАТИ дієсл. недок. (цсл. вѣоружати)

1. Озброювати: perarmo, as, вооружаю (1642 *ЛС*

2. Перен. (кого на кого) Нащковувати, підбурювати (кого проти кого): Маючы мы вѣдомость ижъ твоа мл(с)тъ воздвигъ гонение ѡ(т) лѣтъ давны(х) на це(р)ковъ... смущение и ра(з)дори в люде(х) чинишъ и дрѣгъ на дрѣга воорѣжаешъ (Супрасльський монастир, 1593 ЛСБ 233).

Див. ще **ВООРУЖИТИ.**

ВООРУЖАТИСЯ, ВЪОРУЖАТИСЯ дієсл. недок. (цсл. вѣоружатиса) перен. (чим) (застосовувати методи боротьби проти чого-небудь) озброюватися: То есть 1 знак. Яко подобает... церкви... в борбѣ... от диавола... по свидѣтельству апостола Павла, быти, который, видѣвши... духи... научает нас, каким способом с нами боротися... и какою броней и яко вооружатися (1600-1601 Виш. Кр. отв. 172); а не для міра сего сласти, але для пришлого вѣку сладости то чиню, же напротивъ Богу брідкихъ, а церкви святой русской въ святыхъ продкахъ нашихъ не слыханыхъ блудовъ и ересей вооружаюся (Дермань, 1628 КМПП I, дод. 321); Намаліюймо, мѡви(т), на двѣрехъ... Животворящій знакъ: вѣорѣжаймоса... тымъ Хр(с)тіанскимъ ѡрѣжѣмъ (Київ, 1632 МІКСВ 276);

перен. захищатися: Се, мню, пострадати иносечному чину, иже на брань естественныхъ похотей, в еже одолѣти плоти вооружается и исходят,.... и обѣт свой попирают (1588-1596 Виш. Кн. 145).

Див. ще **ВООРУЖИТИСЯ.**

ВООРУЖЕНІЙ прикм. (забезпечений зброєю) озброєний: іс(с)тъ навги(н)... оувидѣлъ Михаила ка(к)бы воина вѣорѣжена (1489 Чет. 71 зв.).

ВООРУЖИТИ, ВЪОРУЖИТИ дієсл. док. (цсл. вѣоружити) **1.** (забезпечити когось військовим спорядженням) озброїти: peltat(us), щище(н), щито(м) вооружѣ(н) (1642 ЛС 304).

2. Перен. (кого на кого) Посіяти ворожнечу проти когось: Гедеш(н) Болоба(н)... мл(с)тыню црковню ѡ(з)е(м)ши вездѣ ѡклевета(в) и люди събла(з)ни(в)ши дрѣгъ на дрѣга вѣорѣжи(в)... цркѣи иноврѣны(м) предаѣ(т) (Берестя, 1594 ЛСБ 263).

3. Перен. (мати на озброєнні певні методи боротьби) озброїти: Радѣйсѣ чловѣче жесь ѣсть вѣорѣженный, Такъ славными армѣты мѡчно

оузброєнный(й) (Львів, 1631 Волк. 31).

4. Перен. Забезпечити, наділити (чим, кого): такою бо блгодатью Х(с)вою дивиль его и такими чудесы вооружил(л) его (1487 Чет. 236).

Див. ще **ВООРУЖАТИ.**

ВООРУЖИТИСЯ, ВООРУЖИТИСЯ, ВЪОРУЖИТИСЯ дієсл. док. (цсл. вѣорѣжитиса) (проти кого, на що, чим) (мати певний запас знань для релігійної боротьби) озброїтися: Павел... пересторогу (абысмо ся им ни в чом не покаряли, але и о всем против них на борбу стали и вооружились) творит (1608-1609 Виш. Зач. 206); костел латынський,... супротивнымъ быти духу святому показался, и на тое борбу быти противникомъ духу святому конечно вооружился (Там же, 222); діаволь... //... всею крѣпостію вѣорѣжи(л)са бѣвъ на цркѣвъ (Почаїв, 1618 Зери. 60); Трѣтаа причѣна, абысмо знакъ... відачі... Млтвами вѣорѣжѣвшисѣ Тѣло, Свѣтъ и Діавола звѣтажили (Київ, 1632 МІКСВ 272).

Див. ще **ВООРУЖАТИСЯ.**

ВОПАДАТИ див. **УПАДАТИ.**

ВОПАСТИ див. **УПАСТИ.**

ВОПЕКА див. **ОПЕКА.**

ВОПЕРВѢС присл. (у перший раз) вперше: се(с)сія братіамъ на котро(и) во пе(р)вѣе... ѡмова была, же теды не всѣ братія в дома(х) ся... находилися (Львів, 1637 ЛСБ 1043, 4 зв.).

Див. ще **ВПЕРВЫХЪ.**

ВОПИТИ, ВЪПИТИ, ВЪПІТИ, ВЪПІТИ дієсл. недок. (цсл. вѣпити) (на кого і без додатка) кричати, волати: дьяво(л)... поча(л) вопити пре(д) всѣми (1489 Чет. 204); На их бо вѣпіетъ спасителев голос (к. XVI ст. Укр. п. 71); Чи(м) преславнѣйше ра(д) на высѡкы(х) катѣдра(х) вѣпѣти, и на оздѡбны(х) пр(с)тлѣ(х) надымѣти са на(д) ово(и) (Острог, 1599 Кл. Остр. 220); perclamo, as, кричу, воплю (1642 ЛС 306); различни чѣны Агг(л)ск: дѣвнои красѡты; полки и вѡйска црѣ Нѡ(с)ногѡ... и Іерархіе в ни(х) котѡрыи вѣпѣютъ непрестанными гласы (Чернігів, 1646 Перло 162 зв.).

ВОПЛОТИВИЙ дієприкм. Втілений: Прѣблгословена еси Бѣ дѣво, Воплотивий бо са ис тебе [божое слово] (I пол.XVII ст. Сл. о зб. 31).

Пор. **ВОПЛОТИТИСА.**

ВОПЛОТИТИСА, ВЪПЛОТИТИСА дієсл.

док. (цсл. въплътитиса) (прийняти людську подобу) втілитися: ҃одинъ сшо(л) на землю несочтеною своєю мл(с)тью воп(л)отивъса ѡ(т) (д̄)вци м̄рии (1489 Чет. 252); Явно ижъ кгда са въплотилъ и въчлчилъ, тогды видѣ(н) и ѡсазанъ б̄йти изво́ли(л) (Київ, бл. 1619 Аз. В. 79).

(бути вираженим) проявитися, появи́тися. Образно: сл̄нце то́е родѣлоса на свѣтѣ, кг(д)ы са воплотило, пре(з) весь б̄гъ живѣчи воро́чалоса зашло за(с) кгда оумѣрло было (поч. XVII ст. Проп. р. 203).

Див. ще **ВОПЛОЩАТИСЬ, ВОПЛОЩИТИСА.**

ВОПЛОЩАТИСЬ дієсл. недок. (цсл. въплъщатиса) (приймати людську подобу) втілюватися: ѡ(т)кд̄ль была см̄рть за грѣхъ соудо(м) б̄жиимъ ѡ(т)тоу(ль) же нн̄ѣ жизнь и животъ х(с)ъ воплощает(с)ь (1489 Чет. 161).

Див. ще **ВОПЛОТИТИСЯ, ВОПЛОЩИТИСА.**

ВОПЛОЩЕНИЕ, ВОПЛОЩЕНЕ, ВОПЛОЩЕНИЕ, ВОПЛОЩѢНИЕ, ВЪПЛОЩЕНІЄ, ВЪПЛЪЩЕНІЄ с. (цсл. въплъщение) 1. (виявленія в людській подобі) втілення: ра(д)уиса... гавриле воплощѣнню б̄жию (1489 Чет. 77); боже(ст)во бо не ѡписано и невыѡбразено то(л)ко воплощение х(с)во видимое (Рогатин, 1591 ЛСБ 158); доро́га мо́ужа... в пан̄анцѣ, або в мо́лодости, значи(т) таємнищ̄ въплещеніа, котораа всю лю(д)ск̄ю оумѣнтно(ст) и зна́емо(ст) переходи(т) (поч. XVII ст. Проп. р. 198); Ты преч(с̄)т̄ю Дв̄ѣ... в̄ раз̄ѣм̄ просвѣща́ешъ, и Въплещеніе сло́ва Бж̄їа то́и ясноу възвѣща́ешъ (Чернігів, 1646 Перло 43).

2. Різдво (як календарна дата): Писано 8 Мѣлцехъ въ сватомъ евангелію, рок̄ Божего нарожена Ис̄са Христа, ѡт̄ воплощена Спаса нашего, тиса-ча патсоть чотыредесать второго, мѣсеца маа дватцать и третьего дна (Мільці, 1542 АС IV, 314); въ Львѡвѣ, в друк̄рни Братской... Ро́ку ѡ(т) Въплъщеніа Г̄на ах̄сі (Львів, 1616 Бер. В. 65); В Лѣто сзд̄аніа Мира, з̄рм. Въплъщеніа же Ба̄ слова ах̄лв (Київ, 1632 МКСВ 267); Во Львѡвѣ... Рѡк̄ с пс̄ително҃у Воплещеніа Г̄(с̄)дна ж̄ах̄мс (Львів, 1646 Зобр. 3 зв); **воплощение сына божия** — Різдво,

календарна дата: Данъ зъ монастыра Терехтимирова, року отъ сотворения света 7129, а отъ воплощения Сына Божия 1621 (поч. XVII ст. КЛ 90).

3. Зображення різдва Христового: образъ воплощения, на томъ образе венцовъ 4, перлы сажены (Локачі, 1593 АрхЮЗР 1/1, 367); Кре(ст) завѣси(с)-ты(и)... а з др̄го(и) стороны воплощение рытое, з ла(н)ц̄шко(м) (Львів, 1637 Инв. Усп. 4 зв.).

ВОПЛОЩИТИСА дієсл. док. Те саме, що **воплотитиса** в 1 знач.: преблг(с)вена еси б̄че дв̄о. воплощимъ бо са ис тебе яд̄ плениса (1489 Чет. 324).

Див. ще **ВОПЛОЩАТИСЬ.**

ВОПЛЬ, ВОПЛѢ, ВЪПЛЬ ч. (цсл. въплъ) розпачливий крик, лемент: здр̄ѣмалиса в̄сѣ и, зас̄ноули в пл̄ночи же стал̄са въплъ (1556-1561 ПС 105); не естъ то(т) гра(д), не естъ мѣсто, гдѣ бы есте плачу и рыданіа, стогнаніа и во́пла... люде́й и д̄н̄ъ не нап̄олнили (Острог, 1598 Отп. КО 15 зв.); Клічъ: Комѡдіа, кри́к̄, во́плъ, г̄к̄ъ, вѣреск̄ъ (1627 ЛБ 53); З̄ тажк̄имъ во́племъ до тебе Па́не мо́й вола́ю (Львів, 1631 Волк. 17 зв.); Тако со уничиженіемъ глаголешъ не пастыря слово, но яко наемниче, со во́племъ... нас̄ъ... возвратити въ паствину свою уси́луешъ (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); vociferatio, вопль, крикъ вопіеніе (1642 ЛС 417).

ВОПРЕКИ, ВПРЕКИ присл. (цсл. въпрѣки)

1. Наперекір, всупереч: азъ же не противлю(с) братоу и вопреки не г̄лю (1489 Чет. 238).

2. Навпаки: двокр̄тное то́е оудареніе было не в̄ едно мѣсце, а́ле впрѣки на́крестъ (Київ, бл. 1619 О обр. 71).

Див. ще **ВПРЕКО.**

ВОПРОСИТИ, ВЪПРОСИТИ дієсл. недок.

(цсл. въпросити) (кого, кого о чім) запитати: Вопросы латинника... егда ся случит кому от православных с ним в бесѣду внийти, да даст исповѣдание своеа вѣры, како вѣрит (1588-1596 Виш. Кн. 129); И коли юже был на свободе, спросил его... мучитель тыми словы: "Для чего еси вчера без мучения так зараз не учинил, ато еси невинн̄ъ мучитися дал?" (Унів, 1605 Виш. Домн. 194); И аще вопросит его кто отлучению себѣ от мира вины, обрящет извѣт, прощения не имущ̄

(1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 239); тогдѣ Пилѣтъ оумилѣса и призвѣ сѣтника, и вѣпросѣ егѡ аще оуже оумре Ис̄ (Чернігів, 1646 *Перло* 92).

Див. ще **ВОПРОШАТИ, ВПРАШАТИ.**

ВОПРОСЪ, ВЪПРОСЪ ч. 1. (звернення до кого-небудь, щоб одержати відповідь) питання: Антіхристо(в) пріход(д) блізько чѣйте, Протівѣ вопро́совъ ѡ(т)вѣты готѣйте (Львів, 1591 *Просф.* 75); Мудраго латынника вопрос. Прежде, для чего глупы и неразумны есте, небожента русинцы, иж не хотите до нас приступить, жебысмы были едно (1608-1608 *Виш. Зач.* 205); Вопро́съ. Чого потреба, до ко́ждої тайны (Львів, 1642 *О тайн.* 1 зв.); **вопросъ мучения** — (опитування для з'ясування чогось) допит: Сей же, который брата простити не хотѣл, на первом вопросѣ мучения отскочил и Христа ся отрел и идолом жертвовал (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 194).

2. (справа, предмет, які вимагають обговорення, уваги) питання: А што пише(ш) и(ж) ипати(и) пописа(л) нѣкакіе вопросы рѣсина з лахо(м) споминаючи бы(т)но(ст) нашѣ ѡ ви(л)ни якобы з лю(т)рами непере(с)таваючи з ними переставаемо на чо(м) са ко(ж)ды(и) ѡмылае(т) (Львів, 1599 *ЦДІА Лн.* 823, 3, 67, 6); Прошѣ имене(м) бжѣимъ и напоминаю абысте не доптали ногами знаменѣ кр(с)та хѡа в церкви своѣй. Гды(ж) Афанасій стѣ(и) ѡ квестіа(х) або вѣпросе(х) и ѡ(т)вѣтахъ написалъ абысмо наше(д)ши кр(с)тъ на зе(м)ли розбѣрали его на двое и покидали (Скит, 1633 *ЛСБ* 520).

ВОПРОШАТИ, ВПРАШАТИ дієсл. недок. (цсл. вѣпрашати) (кого) питати, запитувати: блгѣврнии мужи... оувидели .д̄. чер(н)ци почали вопрошати и(х) (1489 *Чет.* 196); Вопрошаю ѡбо ва(с) ксе(н)дзове би(с)кѣпи... где е(с)те са того дошѣпали, и дочитали (1598 *Виш. Кн.* 281); вопрошаю(т) его. що тѣ дѣрѣно мовишь (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 111 зв.); Вратаріе нб̄(с̄)ныи вѣпрашаю(т); Кто сѣй Црѣ славы, Смѣ же Рѣзы кривѣвы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

Див. ще **ВОПРОСИТИ, ВПРАШАТИ.**

ВОПХНУТИ дієсл. док. (у що) (спонукати до участі в чому-небудь) втягнути, втягти (кого до чого): Снѣтъ шалѣнецъ ѡный шоука(л), якъ бы го

могль в словѣ яко(м) оуловѣти, як бы тако́го котрый протівъ законови оучѣтъ... в тоѣ жѣ самѣе и пѣна збавѣтеля вопхнуѣти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 93 зв.).

ВОРАЗУМѢТИ *див.* **ВРАЗУМѢТИ.**

ВОРВОЛЪ, ВОРВУЛЪ ч. *Діал.* Ворвѣль "пухир на шкірі". Вл.н.: Ярема Во(р)ву(л) (1649 *РЗВ* 175); Федо(р) Ворво(л) (Там же, 180 зв.).

ВОРГУНЪ ч. *Діал.* Вергун "солодке печиво". Вл.н.: Фе(д)ко Воргѣнъ (1649 *РЗВ* 133 зв.).

ВОРИФЪ ч. Назва рослини: borith, вориѡъ зѣлие (1642 *ЛС* 104).

ВОРОБЕЙ, ВОРОБІЙ ч. 1. Горобець: А кды жена ѡ(т) моужа своего бѣгае(т) поимивши воробѣа. выими з него ср(д)це. и да(и) еи и(з)ясти (XVI ст. *УТ* фотокоп. 12); птица воробей (2-а пол. XVI ст. *ЛА* 189); Кѣра: Птѣшокъ, по Елли(н): а воробѣй, по Герѡн: (1627 *ЛБ* 55).

2. Вл.н.: У Нестера Воробѣя... взели... вепровѣ три кормныхъ (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 1/1, 280); а (з)с по(д)даны(х) ко(р)ни(н)ски(х)... нико(н) проци(к)... воробѣ(и) паве(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 12 зв.); семе(н) воробѣ(и) (1649 *РЗВ* 305 зв.).

Див. ще **ВОРОБЕЦЪ, ВОРОБА.**

ВОРОБЕЦЪ ч. 1. Горобець: Врѣбій: Воробѣць (1627 *ЛБ* 17); Птѣца: Птѣкъ, воробѣць. або Пота (Там же, 103); *У порівн.*: Сѣди яко сѣного(р)лица ѡсирѣтѣлаа. або яко воробѣ(ц) ѡпѣстѣлий (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 56).

2. Вл.н.: грыць воробецъ (1649 *РЗВ* 193).

Див. ще **ВОРОБЕЙ, ВОРОБА.**

ВОРОБІЙ *див.* **ВОРОБЕЙ.**

ВОРОБЛИКЪ ч. Горобчик: Птѣчыщъ: Птѣчка, воробли(к) (1627 *ЛБ* 103).

Див. ще **ВОРОБЧИКЪ.**

ВОРОБЧИКЪ ч. Горобчик: Птѣчыщъ: Птѣчка, воробли(к), чикъ (1627 *ЛБ* 103).

Див. ще **ВОРОБЛИКЪ.**

ВОРОБЬЄВЪ, ВОРОБЬЄВЪ *прикм.* Горобиний. ◊ воробьево сѣма *див.* **СѢМЯ;**

у складі вл. геогр. назви воробьева Лоза: Лаврынъ носовьски(и)... ѡповеди(л) врочыщо долъ которого прозываютъ воробьева Лоза (1546 *ОГ* 79 зв.).

Див. ще **ВРОБЛИЙ.**

ВОРОБА с. Горобець: едно еще ѿ ратѣлахъ (!) рожества х(ст)ва не е(ст) ли са с' чо҃б дивова(ти), с котѣры(х) са и сáми полáцы смѣю(т) стáтечнѣи, а добрѣ ѿчєнєи, ѿ котѣры(х) спомѣнаю(т) птáхы, гоуси, голоу(б)цѣ, воробáта и ины(х) покáрмовѣ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 161 зв.).

Див. ще **ВОРОБЕЙ, ВОРОБЕЦЪ.**

ВОРОВАТЬСА дієсл. недок. (чого) Те саме, що **вароватися**: а штоко́лвекъ пѣрѣа и лѣскѣи не мáе(т) тѣи сѣтъ обрыдлѣи, мáса ихъ ёсть не бѣдете а здѣхлинѣ ворѣватьса бѣдете (серед. XVII ст. *Хрон.* 118 зв.).

ВОРОГОБѢЙСТВО с. Вбивство ворогѣв: ѿто(ж) тотѣи жєны ѿставити. а дѣтѣи тѣи. я(к) клєветы зависти ненависти ворогобѣйства. и жєбы не ѿсоуж(д)али ближнѣхъ свои(х) и инѣи злыи рѣчи котрѣи засмоучаю(т) оца нѣ(с)ного (к. XVI ст. *УС* № 31, 20).

ВОРОГОВАНЄ, ВОРОГОВАНЬЄ с. Ворогування, ворожєча: вра(ж)да ворогованє або гнѣванє (2-а пол. XVI ст. *ЛА* 180); Врáжда: Ворогованье, гнѣвъ, неприязнь, ненависть (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОЖСТВО, ВРАЖДА, ВРАЖДОВАНЄ.**

Пор. **ВОРОГОВАТИ.**

ВОРОГОВАТИ, ВЪРОГОВАТИ дієсл. недок.

1. (*перебувати у ворожєчѣи*) ворогувати: вра(ж)дѣю бє(з) пра(в)ды, ворогѣю неслѣшнє (1596 *ЛЗ* 37); Врáждю: Ворогѣю (1627 *ЛБ* 17).

2. (на кого, на що) Виступати проти (кого, чого): И пáвє(л) стѣи мѣви(т). телѣсное мѣдрованѣе ворогѣе(т) на бá и зáконѣ бѣжємѣ не покáрáе(т)са анѣ мѣжє(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 20 зв.); али Христосъ такъ лишивѣ, атъ проповѣдаєме на кождѣи часъ, тай деякѣмъ естъ лѣнусть, та ворогуютъ на правду (XVI ст. *НС* 82).

3. (кому і без додатка) Бути, вважатися ворогом: пєлєка(н), пта(х) ёсть в' єги(п)тѣ, подѣ(б)ны(и) бѣсѣюлови, котѣрѣи в пѣстѣни ра(д) мѣшкати, котѣромѣ змѣи вѣрогѣю(т), и дѣти єго оумє(р)щвлáють (1596 *ЛЗ* 61); Земла котрáа мѣстцємъ былá длá выгнáнцѣв(в), Таа спѣсѣбна естъ длá нѣ(с)ныхъ мєшкáнцѣв(в) И котрáа прѣдъ тѣмъ зáвше ворогѣвана Тáа южъ естъ покѣємъ вѣчнымъ варѣвана (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 81).

Див. ще **ВРАЖДОВАТИ.**

ВОРОГЪ, ВОРОГЪ, ВЪРОГЪ ч. (*той, хто перебуває в стані ворожєчѣи, боротьби з ким-небудь*) ворог, недруг, неприятель: не повинѣни бѣдемъ злымъ нашимъ ворогомъ (1489 *Чет.* 290 зв.); реклѣ гѣ гѣи мѣємо(у) сѣди о десноую мєнє ажъ // положоу ворогы твоа по(д)нож'ко(м) ногъ твои(х) (1556- 1561 *ПС* 96 зв.-97); Если голодєнь ворогъ твуй, нагодуй єго (XVI ст. *НС* 220); врагъ, вѣрогъ (1596 *ЛЗ* 36); бѣдѣчи повѣн'ни якъ дрѣги Задѣржати сѣлами своїми здѣровє: з' дрѣга Вѣрогъ, з' Брáта Вѣлкъ, старѣе послѣв'є (Вільна, 1620 *Лям. К.* 5); Врáгъ: Вѣрогъ, нєпрѣятель (1627 *ЛБ* 17); Boday woroha napala tuha Sczo myni rozluczaiet milenkoho druha (серед. XVII ст. *ЗНТШ* LXXIV 133);

(*супротивник на війні, у военных діях*) ворог: мáємо ѿчєкѣвати и вѣрога. и ю(ж) помáлѣ мáлѣ высылáє(т) прє(д) собѣю прєдѣѣ(ж)джѣ(в), абы на гѣтѣвое прѣшѣ(д)ши ѿстáно(к) полови(л) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 51); бѣдетъ ѿное Лабáрѣмъ, кѣ вшєлáкимъ Вѣйскомъ нєпрѣятєлскимъ шасливє прѣдѣидѣчєє и прѣвáдчєє: бѣдє(т) знá(к) звѣтáзтва всѣмъ вѣрогомъ (Київ, 1632 *МКСВ* 269);

(*ідейний, принциповий противник чого-небудь*) ворог: Дявулѣ, ворогъ вашъ, яки лєвъ рычучи, ходитъ нучѣ и дєнѣ, ищучи, кого бы прожєрѣ (XVI ст. *НС* 152); áлє хс... зá(в)жды сѣди(т) на правѣицѣ бá, ждѣчи а(ж) пѣки полѣжєни бѣдѣ(т) вѣроговє єго по(д) нѣги єго (Вільна, 1596 *З. Каз.* 91); I явѣно и тáино цєркѣи вѣрогáми, абы нарєклѣса земными панами (к. XVI ст. *Укр. н.* 83); тѣхѣго бѣвѣ(м) и покѣ(р)ного пѣна наоукою покѣ(р)дѣвши, а срѣкѣго и тѣрáна нєспѣкѣиногѣ и нáшєго сп(с)єнѣá вѣрога, рѣсказá(н)á вшєлáкѣє чѣнишъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 12); **ворогъ душевный** — (*людина з прѣтилєжними поглáдами, вѣруваннями*) духовний ворог: Стрáшлива естъ вѣрогѣ(м), телѣснымъ ѿбрѣна, Стрáшлива и дѣшѣвнымъ, на Гѣлмѣ корѣна (Львѣв, 1642 *Бут.* 1 зв.).

Див. ще **ВРАГЪ.**

ВОРОЖА ж. Те саме, що **ворожба**: не вѣрѣмо брáтя оуво сны оу ворожи вѣстрѣчи (1489 *Чет.* 119 зв.).

Див. ще **ВОРОЖКА¹, ВОРОЖЪНЬЄ, ВРОЖ-**

БИТСТВО.

ВОРОЖБА ж. Ворожба, ворожіння: кды одинъ з ни(х) коубокъ золотый ішсифови в' в(о)рожбѣ потрібный потаемене бы(л) оуза(л); сто(а)ли тоу(т) впрѣдѣ боачиса в' велико(м) фрасѣнкоу бѣдоучи (поч. XVII ст. *Проп. р.* 152); И пошли тѣды старшіи. Молвіты и мадіаны, маючи в рѣка(х) заплѣтѣ ворожбы (серед. XVII ст. *Хрон* 141 зв.).

Див. ще **ВОРОЖА, ВОРОЖКА¹, ВОРОЖѢНЬЕ, ВРОЖБИТСТВО.**

ВОРОЖБИСТЫЙ *прикм.* (який стосується ворожби) ворожильний: Августъ: Лат: є(ст) ѡ(т) Ворожбісто(г) названий, або ѡ(т) множенъа (1627 *ЛБ* 183).

ВОРОЖБИТЬ, ВОРОЖЪБИТЬ ч. 1. Ворожит: волхвъ ворожитъ (2-а пол. XVI ст. *ЛА* 179); А если бы былъ которы(и) попъ чаровъникъ или ворожби(т)... ѡповедати его епископѣ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); члѣкъ... бѣжитъ... до // воро(ж)бита (к. XVI ст. *УС* № 31, 135 зв.-136); Влѣхвъ: Влѣшѣбни(к), чаровни(к), ворожбитъ, вѣщо(к), заклиначъ, чорнокнижникъ (1627 *ЛБ* 20).

2. Вл.н.: Иванъ Ворожъби(т) (1649 *РЗВ* 392).

Див. ще **ВОРОЖЕБНИКЪ, ВРАЖБИТЬ.**

ВОРОЖЕБНИКЪ ч. Те саме, що **ворожитъ**: волхвовъ и ворожебнико(в) в домъ свои не приимамо (1489 *Чет.* 132 зв.).

Див. ще **ВРАЖБИТЬ.**

ВОРОЖИТИ, ВОРОЖИТЬ, ВОРОЖЫТИ *дієсл. недок.* 1. (кому і без додатка) Ворожити, прокувати, відгадувати (долю): Не моли ся... на Бога даремно... и не осужай, тай не ворожи, тай не ходи къ тымъ, што такъ чинять (XVI ст. *НС* 18); Смотри(ж) ено якъ собѣ ворожа(т) (I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 409 зв.); Не бѣдете ворожить а снѡвъ не бѣдете перестерегѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 123).

2. (над ким, през кого) (*виконувати магичні дії*) чаклувати: Ѡная вѣщая невѣста гды на(д) нимъ ворожила. Мовячы про що(ж) ми покоя не даешъ в мое(м) гробѣ (1636 *Лям. о пр.* 6); рѣклъ ей: ворожи мнѣ пре(з) пытона а воскреси когѡ тобѣ повѣмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 237 зв.).

ВОРОЖКА¹, ВЪРОЖКА ж. Ворожіння, чаклунство: ѡдно мають смотрѣти... если таковыє

люди... домъ, дети... въ... почтливости выховывають... чародействы, ворожками и иншими... злыми речми... брыдасть се (1577 *АС VI*, 75); а манасѣа... Ѡставивши зако(н) оцѡвъ своѣи(х)... и ѡсвача(л)... ворожъки, чѣры (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 208); и с тои воро(ж)ки ромѡлю(с) зостѣлъ кролѣмъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 30); пилная того потреба, если ся хрестіанами зовемо... чому бы и намъ, покинувши поганскіє ворожки... зъ Богомъ... всякую речъ почынати (Київ, п. 1621 *АСД I*, 265); тѣи грѣша(т)..., котѡрыи бава(т)са забобѡнами и ѡны(м) вѣрують, ѡво то бабѣмъ шѣпта(м)... розмайти(м) ворожка(м) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 907).

Див. ще **ВОРОЖА, ВОРОЖБА, ВОРОЖѢНЬЕ, ВРОЖБИТСТВО.**

ВОРОЖКА² ж. (*жінка, яка займається ворожбою*) ворожка: А если бы былъ которы(и) попъ чаровъникъ... или ворожкѣ... при церкви держалъ... ѡповедати его епископѣ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); А вы... не идѣте ико баилямъ, албо ико ворожкамъ... али лише учини молитву правую смиреную (XVI ст. *НС* 114); мнѡго на(с) такѡвы(х), и(ж) прѣвд(ѣ) бѣжи не хѡчемо вѣровѣти... рыхлѣ(и) воро(ж)ка(м) оувѣримо, кгда бѣдѣ(т) баламоутити (1645 *УС* № 32, 70).

Див. ще **ВОРОЖѢЛЯ.**

ВОРОЖСТВО, ВОРОСТВО с. Те саме, що **вороговане**: мѡдрость телѣснаа воро(ж)ство єсть на бѣга (Острог, 1587 *См. Кл.* 12); Крестомъ своимъ убивъ вороство на нѡмъ (XVI ст. *НС* 74); Тото такыи суть люде, што слухають повѣсти святыи... али живутъ... у блудѣ... у ворожствѣ, у клеветахъ, у усякуй злости (Там же, 146).

Див. ще **ВРАЖДА, ВРАЖДОВАНЬЕ.**

ВОРОЖЫТИ *див.* **ВОРОЖИТИ.**

ВОРОЖѢЛЯ ж. Те саме, що **ворожка²**: видѣ Бога не просѣме помочи, али ищеме видѣ жунъ, и видѣ баиль, и видѣ ворожѣль, што бы намъ помогли (XVI ст. *НС* 177).

ВОРОЖѢНЬЕ с. Те саме, що **ворожба**: Лѣстѣцъ: Тѣлакъ, волощѡга,... котѡрый волѡчитса длѣ поживлѣ(н)а такъ, або... звѣщѡваніємъ, зъ ворожѣньемъ (Київ, 1627 *ЛБ* 57).

Див. ще **ВОРОЖА, ВОРОЖКА¹, ВРОЖ-**

БИТСТВО.

ВОРОКЪ ч. (*смп. worek*) торбина, мішечок, (на гроші — ще) капшук: тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованья кольца выбияные мое (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/І, 109); дошло на(с) тоєѣ сумы с певное личбы тисача чтыриста и сѣмь десатъ золоты(х) и гроше(и) десатъ 8 трохъ воркахъ запечатаны(х) (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405); сума готовы(х) была... в во(р)ка(х) запечатована (Кременець, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.); **ворокъ седловый** — торбинка при кінському сидлі: ѡзми гребло которое есть в воркѣ седловы(м) (к. XVI ст. *Розм.* 40).

ВОРОНА ж. 1. Ворона: и где га(и)вороны летятъ та(м) ся тежъ кавки крѣки вороны межи ни(х) мѣшаю(т) (1582 *Кр. Стр.* 47); Bohme to ne soroki podrystaly Ani worony pochwistaly (Паків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 5 зв.); ворона cornix (І пол. XVII ст. *Своб.* 59); cornix, cornicula, ворона (1642 *ЛС* 144); *У порівн.*: всѣмъ повѣдаєтъ вшетечница(м) дають заплатѣ, а ты(с) сама давала заплатоу... и(н)шіи зась мѡви(т) сѣдѣла чекѡючи якъ ворѡна на поущи сама една (Острог, 1607 *Лѣк.* 60).

2. ч. Вл.н. (особова): Мещане городовые... Ва(с)-ко чобота(р)... //ворона Пѣшѣка(р) (1552 *ОЧерк.* 3. 16 зв.-17); я юре(и) муховецки(и)... пнѣ... вороне... в де(р)жанье и... ѡжыванье подало(м) пляць (Київ, 1597 *ЦНБ ДА/П-216*, 45); Лѣдчикъ ворона (1649 *РЗВ* 437).

3. Вл.н. (географічна): селце Сушибаба зъ млынцемъ,... село Ворона зъ млыномъ,... отъ тыхъ обоєхъ селъ кгрунѣту немало огънимаєтъ панъ Василей Гулевичъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 174).

ВОРОНЕЙ див. **ВОРОНЬИЙ**.

ВОРОНЕЦЪ ч. Воронець. Вл.н.: пахоло(к) миколаи вороне(ц) на не(м) зброя... секи(р)ка (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 87 зв.); Богданъ Воронецъ (1649 *РЗВ* 348 зв.).

ВОРОНИЙ див. **ВОРОНЬИЙ**.

ВОРОНКА див. **ВОРОНЪКА**.

ВОРОНЪ¹ ч. (*хижий птах*) ворон: ильѡ... с нѡси приима(л) пищу ворономъ, на вса(к) днѣ (1489 *Чет.* 133); а оно бы потята небесный албо ангель приноусъ такому хлѣба, нѣжъ бы умеръ изъ го-

лоду, якъ приносивъ (*в рук. принюсивъ. — Прим. вид.*) воронъ годулѣ Илєви пророкови (XVI ст. *НЄ* 96); Врѡнъ: Вѡронъ, крѣкъ, гѡйворо(н) (1627 *ЛБ* 17); И тепѣрь еще оустави(ч)не грѣшимѡ... всѣхъ звѣрѡвъ, ... гѡдовъ и вѡронов... їсти не переставаючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 469); Вѡронове приносили емѣ хлѣбы порѡнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 309 зв.)

Див. ще **ВРАНЪ**.

ВОРОНЪ² див. **ВОРОНЬИЙ**.

ВОРОНЪКА, ВОРОНКА ж. (*кінь чорної мас-ти*) діал. воронка. Вл.н.: Гаврило Воронъка (1649 *РЗВ* 127 зв.); Семенъ воро(н)ка (Там же, 184).

Див. ще **ВОРОНЪКО**.

ВОРОНЪКО ч. Воронько. Вл.н.: Якимъ Воронъко (1649 *РЗВ* 127 зв.).

Див. ще **ВОРОНЪКА**.

ВОРОНЬИЙ, ВОРОНИЙ, ВОРОНЪ прикм. 1. (*про масть коня*) вороний: у Пилипца — коня вороного доморослого з возомъ взяли (Луцьк, 1547 *АрхЮЗР* 1/VI, 48); панъ Богданъ... взяв в мене коня моего вороного (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 1/VI, 56); Пахоло(к) томо(к) кикили(ч)... по(д) ни(м) воро(н) швабъ (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 87 зв.); в то(и) ѡборе кобыла вороная (Чорногород, 1578 *ПВКРДА* III, 50); а в Семена взято кобылу вороную (Житомир, 1584 *АЖМУ* 87); 8 артема взято воловъ чотыри... кобылу вороную (Київ, 1591 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 82 зв.); отписую хуторъ... коней два табуне з двома жеребцами вороним и гнедим (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 14); ѡсмая кляча вороная (Житомир, 1650 *ДМВН* 192);

у складі власної геогр. назви: **Воронин Лозы**: меновите: селъ две на урочищахъ Воронихъ Лозах и Бужинъ...отняли и кгвалтовне осягнули (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 622).

2. *У знач. ім.* Вл.н. (особова): Семенъ Вороны(и) (1649 *РЗВ* 40 зв.).

Див. ще **ВРОНЬИЙ**.

ВОРОНЬИЙ, ВОРОНЕЙ прикм. Воронячий. ◊ **воронья нога** див. **НОГА**; **макъ вороней** див. **МАКЪ**.

ВОРОПАЙ ч. *Діал.* Воропай "буркотун". Вл.н.: Товаришъ Ѳєдо(р) зє(н)кови(ч) воропай (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 86); а... с по(д)даны(х) ко(р)ни(н)ски(х)

...олисе(и) кола(ч)ни(к)... // воропа(и) чере(д)ни(к) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 19 зв.-20); Иванъ Воропай (1649 РЗВ 353).

ВОРОСТВО див. ВОРОЖСТВО.

ВОРОТА, ВЪРОТА мн. 1. (широкий вхід або проїзд у будівлях, стінах, мурах, тинах, який запирається стулками; також самі стулки) ворота; брама: Сторожи в замкѣ бывають чотыри в день ѡ воротѣ стерегѣть (1552 ОВін. 3. 132); ѡколо двора плотомъ ѡгорожено лозовымъ а ворота вже и не накрыты (1552 ОЛЗ 177 зв.); ѡ воротѣ ѡзводъ добръ (1552 О Черк. 3. 5); выше(д)ши емоу южъ къ ворото(м), оуз(д)рѣла его дроугаа (1556-1561 ПС 115 зв.); а они тамъ ся испрятали много людей, що не могли ся у ворота умѣстити (XVI ст. НС 28); За гаки и(з) завѣсами по(л)шеста гро(ш) до воро(т) (Львів, 1607-1645 РДВ 3 зв.); ѡ ворота двери его в то(р)чине то(т) позо(в) ѡткнѣло(м) (Житомир, 1622 ЦДІАК 11, 1, 2, 166 зв.); Врата: Ворота, брона, двѣри (1627 ЛБ 17); то(т) позовѣ въ ворота дворѣ... во(т)кнѣ(в)ши челади(!) тамо(ш)но(и) ѡповеди(л) (Житомир, 1647 ЦДІАК 11, 1, 12, 41); сага(и)дачны(и) ѡ воро(т) стоялъ, и поклонилъся ему (серед. XVII ст. ЛЛ 167); сампсѡнъ спалъ ажъ до полночи: а ѡ(т)тѣле повстѣвши взѣлъ обѣи ворота... зъ подвѣрами ихъ и зъ замкомъ, и вѣзложивши ихъ на рамена свои, занѣслъ на верхъ горы (серед. XVII ст. Хрон. 186);

перен. (джерело чогось) ворота: Ѳтворѣжъ Велможный патроне ворота зычливости твоѣи (Київ, 1632 Євх. 293); А по горко(и) и страшливой смерти... жона его... и сынъ еѣ... ворота смѣлости Православнымъ ѡтворѣли (Київ, 1637 УС Кал. 77); Образно: тогды... ѡтвѣрены боудѣтъ нѣ(с)ныхъ кроуговъ всѣ ворота (Острог, 1607 Лѣк. 53). Ворота брамъ пекельных, оразъ скрушивши: И на моцъ Велзевулову, наступивши (Львів, 1630 Траг. п. 166).

2. (відгалуження ріки) віднога: Свѣ(д)чатъ натоуралиствове, ижъ ниль щоро(к) покроплаючи всего египтоу страны, седма ѡ(т)нѣгами албо воротами впадаѣтъ в ѡкианъ (поч. XVII ст. Проп. р. 177).

3. Перен. (вхід куди-небудь, доступ до чого-небудь) ворота: тѣрци... воротѣ до всеи европы ѡтворѣли (Острог, 1598 Ист. фл. син. 52 зв.); Не

хвалижъ тое проклятое конѣфедерации, которая, ...до такъ великого злого всимъ свовольникомъ ворота отворыла! (Вільна, 1599 Ант. 853); тая унѣя ворота до всѣхъ новинъ злыхъ (бл. 1626 Кур. Н. 14); одвѣрные, котѣрымъ вхѣдъ и исхо(д) стѣхъ воротѣ порѣче(н)ны(и) бываѣтъ, они... еретиковъ и про(ч): ѡ(т)ганѣють (Львів, 1645 О тайн. 129);

(способ для духовного спасѣния) ворота: Бо яко реклъ Христосъ: "Я есмь воротами": хто не входитъ воротами, але инуды влазить, злодей есмь (Вільна, 1597 РИБ XIX, 304); **ворота адова (адови)** — царство диявола, пекло: ты еси петръ и на тобѣ... збоудую церковь мою а ворота адова не премогу(т) ей (1556-1561 ПС 74); Хс бовѣмъ длѣ нѣи оутѣрпѣлъ, ворота адови не змѣгѣтъ противко нѣи (Київ, 1625 Злат. Н. 129 зв.); **ворота небесныи, небесныи ворота** — царство небесне: руками ихъ все бываѣтъ, презъ тыхъ вамъ ворота небесныи отворяются (Київ, 1621 Коп. Пал. 468); Тебѣ ѡставленъ есмь нищій, тебѣ и сирота, они(х) старѣйса онѣи бо ти ѡ(т)воратъ, нѣ(с)ныи ворота (Львів, 1591 Просф. 74); **высокии ворота** — ворота до раю: на сповѣди не смѣлъ са того звѣрити жадномъ, Боачиса клатвы якъ намѣстника божого, а клю(ч)ника высокихъ воротъ, бо бы его не пустилъ до неба (Острог, 1587 См. Кл. 20); **просторонныи ворота** — шлях грѣха і спокуси: внѣйдѣте оузкими вороты бо просторонныи ворота а широкии поу(т) оуводи(т) на погыбель (1556-1561 ПС 39 зв.); **тѣсныи ворота** — сподвижицьке життя, що веде в царство небесне: Измагайте ся увыйти тѣсными вороты, чомъ широкии ворота и широкий путь ведѣтъ у погыбѣль (XVI ст. НС 55); он реклъ к ним. сілоуйтес вѣйти. скрози тѣсныи вѣрота (Володимир, 1571 УС Вол. 80); **узкийи ворота** — те саме, що **тѣсныи ворота**: внѣйдѣте оузкими вороты бо... широкии поу(т) оуводи(т) на погыбель (1556-1561 ПС 39 зв.); **ускийи ворота** и тѣсный путь ведѣтъ у пожитокъ вѣчный (XVI ст. НС 55); Грекове и Россове держатъ правую вѣру,... и тѣснымъ путемъ и узкими вороты проходячи, оныхъ святыхъ ... наслѣдуючи (Київ, 1621 Коп. Пал. 904); **широкии ворота** — те саме, що **просторонныи ворота**: широкии ворота и широкий путь ведѣтъ у погыбѣль, и много ихъ,

што тамъ идуть (XVI ст. НЄ 55); *Образно (про небо)*: Знѡѡ рѣклъ, и ѡ(д)творѣлиса вѡрѡти Нѡа, и Спалъ дѡжчъ (Вѣльна, 1627 Дух. б. 383).

4. Перен. Начало, початок (чого): *Ѡто оуже до вѡро(т) поста прибыли єсмо а дѡхо(в)наа на(м) гѡни(т)ва зъ // звѣтазства корѡнами є(ст) прѣложѡна (I пол. XVII ст. УЄ Кан. 38-39);*

(при народженні) вихід: Южъ у кроникахъ полскихъ, русскихъ читаемъ, же ледве зъ матки своее дитя на свѣтъ отворило вѡрѡта зъ живота, "тата-рове едуть" закричало (поч. XVII ст. КЛ 87).

Див. ще ВОРѦТЫ, ВРАТА, ВРОТА.

ВОРОТАРЪ ч. (*сторож при вѡрѡтах*) вѡротар: Коли ти Бѣгъ, приими ѡ(т) аѣслъ хвалѡ И ѡ(т) аѣловъ своихъ славѡ, И на вѡротарѡв моихъ болше и на мене не волай (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 29).

Див. ще ВОРОТНЫЙ², ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.

ВОРОТИ мн. Повернення: Възвратъ: Верта(н)єса, вѡрѡти (1627 ЛБ 18).

ВОРОТИЛО с. (*вал у ткацькому верстаті*) навѣй: Вратѣло ткѡщихъ: Воротѣло ткѡцкое, навѡй ткѡцкі (1627 ЛБ 17).

ВОРОТИТИ, ВОРОТИТЬ дієсл. док. 1. (що) Віддати, повернути: Єсли въ заставѣ ѡ(т) блѣжнагѡ твоегѡ вѡзмешъ одѣнѣе передъ заходомъ слнѣца вѡрѡтишь то бо то сѡмо єсть, чѣмъ се одѣваєтъ одѣнѣе тѣла єгѡ (серед. XVII ст. Хрон. 100); скѡрбы црѣковныи ѡт навѡдоносѡра црѣа забранѣи вѡротѣтъ и ѡдѡватъ росказѣлъ (Там же, 372).

2. (кого) (*повернути до життя*) воскресити: Всѡкожъ коли оумѣрло дѣта чѡгѡ мѡю постѣтъ; ѡболи єгѡ могѡ єще назѡдъ вѡротѣтъ (серед. XVII ст. Хрон. 259).

Див. ще ВОРОЧАТИ, ВРАТИТИ.

ВОРОТИТИСА, ВОРОТИТИСЕ дієсл. док.

1. (до кого, чого і без додатка) (*на колишнє місцє перебування, проживання, до колишнього суспільного стану тощо*) вернутися: снѣ... пошѡ(л) на воиноу и не нашо(л) соупоста(т) своихъ вѡротѣлѣса ѡпатъ (1489 Чет. 237 зв.); А дѣта нехѡй ѣде з брѣтъєю своєю бо са не могѡ вѡротѣти до ѡца моего без дѣтѣти (серед. XVII ст. Хрон. 72 зв.); Члѡвѣкъ... нехѡй вѡротѣ(т)са додѡмѡ своегѡ (Там же, 154 зв.).

2. (до чого) (*набути первісної форми, вигляду*) обернутися, перетворитися (у що): а зѣльє бѡдешъ єсти земнѡє, ѡжъ са вѡрѡтишь до землі з котѡрыи єстєсъ взѡтый (серед. XVII ст. Хрон. 10).

3. (*про воду*) (*змінити, напрям*) повернутися: и вѡротѣлѣса вѡды зъ землі идѡчи (серед. XVII ст. Хрон. 15 зв.); А коли прѡтѡгнѡлъ Мѡисєй рѣкѡ прѡтѣвѡ мѡрѡ вѡротѣла се вода (Там же, 92 зв.).

Див. ще ВОЗВРАТИТИСЯ, ВОРОЧАТИСЯ, ВРАТИТИСА, ВРОТИТИСА.

ВОРОТИТЬ див. **ВОРОТИТИ.**

ВОРОТНИЙ див. **ВОРОТНЫЙ.**

ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНИК ч. 1. Те саме, що **вѡротарь**: вѡротнѣк іанѣтор (I пол. XVII ст. Свѡб. 93); урожѡный пан Иван Кевлич... солѣнитер се прѡтєстовал прѡтѣвѡ поддѡным...// Ивану Онушному вѡротнѣкови старѡму в сѣлѣ Горошечкахъ... Яцѣку городнѣчѡму и иншѣмъ (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 471-472).

2. Вл.н.: мыщанє...Ѡ(н)дрєєцъ бє(з)мѣка... ѡмєльѡ(н) вѡротнѣкъ (1552 ОВін. 3. 137).

Див. ще ВОРОТНЫЙ¹, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.

ВОРОТНЫЙ, ВОРОТНИЙ, ВОРОТЪННЫЙ прикм. (*який стосується вѡрѡт*) вѡрѡтнѣй: Вше(д)ши в замокъ по лєвѡ горо(д)на ѡтъ вѡротѣнѡє вєжи (1552 ОВін. 3. 130); ѡ вєжи вѡротнѡ(и) при земѣли на помѡстѣ стоѡ(н)є сторожѡмъ и делѡмъ зѡтишьнѡ (1552 ОВін. 3. 18); я свой листъ перед тобою и перед вижом вѣровѣмъ, у вєрєю вѡротнѡю укладѡ (Луцьк, 1565 АрхЮЗР 8/VI, 166); **бронѡ вѡротнѡя** див. **БРОНА².**

2. У знач. ім. Те саме, що **вѡротарь**: А што жалѡвали намъ, ижъ вѡротнѣе и слугѣ твоѣ кликуновъ ихъ... бѣють (Вѣльна, 1523 АЮЗР II, 132); А єсли бы не пошѡлъ тогдѡ атаманъ тєсє(л)ски(и) волєнь єгѡ зграбити ѡсадѣти бє(з) воли вѡротнѡго (1552 ОЛЗ 176 зв.); Мєщанє. Рѡдомъ тѣмъ яѡ сѣдѣтъ почѡ(в)ши ѡ(т) вѡротъ нагѡ(р)ныхъ Ива(н) вѡротѣны(и) тогъ вѡрѡта... стєрєжєтъ (1552 ОЧерк. 3. 12 зв.); якъ же и тоѣ члѣкъ котѡрыи же то далєѡ ѡ(т)ишѡлъ ѡпоустѣвши домъ свой. и далѣ слѡугѡмъ...мѡєтнѡсти... а вѡротнѡму приѡказѣлъ ѡбы стєрєгѣлъ (1556-1561 ПЄ 182 зв.); Яз, Василє(и) Со(с)-

ни(ц)ки... положи(л) є(с)ми, два по(з)вы... у ворота... уткнулѣ, воротъному... оказа(л) (Житомир, 1605 ДМВН 109); Я... Положилемъ Позовѣ... въ ворота... и воро(т)номѣ замѣковомѣ шповедилѣ (Чернігів, 1641 ЛНБ 5, III, 4063, 177); доперожѣ самыя месчане клеванѣскіе, з воротѣнымъ и строжами замѣковыми..., в склепах замѣку клеванѣскаго вси справы выбрабовали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 395).

3. У знач. ім. Вл. н.: Мыщане... миско Копытько //... дмитрѣ воротѣны(и) (1552 ОВін. З. 136-137); а... с по(д)даны(х) ко(р)ни(н)ски(х)... я(н) воро(т)ны(и) семе(н) чо(р)тко (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 20 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВОРОТЬЦЯ мн. Ворітця. Вл.н. (географічна): а границы того нада(н)я ншо(г) имаю(т) быти довжокѣ ѡ(т) прислопа слюжа(н)ско(г) на шипу(т) и(з) шипо(та)... на рѣски(и) пу(т) на воротѣця на госталовѣ (Пиянь, 1592 ЦДІАЛ 131, 615).

ВОРОТЫ мн. 1. Те саме, що **ворота** в 1 знач.: Тамъ же дей одны ворота, а другіе выламавши острогѣ, уломилися у манастирѣ (Володимир, 1583 АрхЮЗР 1/I, 164); щаслівыи котѣрыи заховываю(т) росказа(н)є єго. абы и(х) владѣа была надъ дрѣво(м) живота. и ворѣты вѣйдѣ(т) до мѣста (Вільна, 1596 З. Каз. 21 зв.).

Див. ще **ВРАТА, ВРОТА.**

ВОРОЧАНЄ с. (примушування вернутися назад) повернення: Єсли то правѣа што синѣдовый дѣпѣисъ пѣше(т), зъ стороны житіа патріарховѣ царигорѣдѣскихъ вѣ єдности костѣльной, и по(д) послѣшенство(м) папѣжа рѣмского и зъ стороны ѡ(т)риваньася ихъ и вороча(н)а до него (Острог, 1598-1599 Апокp. 149).

Пор. **ВОРОЧАТИ.**

ВОРОЧАТИ, ВОРОЧЕТИ дієсл. недок. 1. (що, чого) (повертати назад узятє) віддавати: Што са дотычет тых рѣчей,... князь Ила не бѣдет повинен того ворочати(Неполоничі, 1531 AS III, 387); А то, же исповѣдъ светую, въ церкви Божой здавна звычайную, которою се люде наболѣй одѣ грѣховѣ гамовали, зленабытые речи ворочали и во всякой

добродѣтели,... множили и утвержали, тую они... откинули (Вільна, 1595 Ун. гр. 166); а кгды за(с) єго м(л) па(н) тиша 8 єго м(л) пана Алекса(н)дра Пясечи(н)ско(г) ѡ ве(р)ненѣе того записѣ дпомина(л) ве(р)нѣти того запису не хотѣ(л) и не ворочає(т) (Житомир, 1618 ЛНБ 5, III 4056, 38 зв.); Хочѣ бы и самѣ государѣ сказалѣ вернути, то южѣ нѣчого ворочети (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); рѣчій знѣйденыхъ не ворѣчаютъ (Київ, 1646 Моg. Тp. 908); самѣ тыхъ zostалыхъ чотырохъ воловѣ не ворочаєтѣ и ворочати не хочєтѣ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 189).

2. (примушувати вернутися назад, на попереднє місце) повертати: єсли бы те(ж) хотѣ(л) ихъ досконѣле карѣти, не ворѣчалѣ бы и(х) знѣвѣ до ѡ(т)чѣзны (Острог, 1607 Лѣк. 60).

3. (що) Перевертати, перекладати, зрушувати: а...што г(с)дѣ минѣєтѣ, и вѣтрѣ великій и мѣцный ворѣчаючій гѣры...пред г(с)дє(м) (серед. XVII ст. Хрон. 312 зв.).

4. (до чого) (відновлювати попередні стосунки) повертати: не (м)нє(и) тежѣ царигоро(д)скіє патріярховє... тую зве(р)хность столицѣ римское... знали и є(и) по(д)легалѣ и ѡт нєє...ѡ(т)ступовали але ѡпа(т) з нєю єдналисѣ и до послушенства єє ворочали (Берестѣ, 1596 ЦДІАЛ 131, 1, 627).

5. (до чого) (починати робити що-небудь знову) повертатися: ворочаючи засѣ до первый речи (серед. XVII ст. Хрон. 7).

Див. ще **ВОРОТИТИ, ВРАТИТИ, ВРАТИТИСЯ.**

ВОРОЧАТИСЯ, ВОРОЧАТИСЄ, ВОРОЧАТИСѦ дієсл. недок. 1. (іти, їхати назад) вертатися; (на колишнє місце перебування, проживання, знаходження і т.ін.) повертатися: она... зєднала му у єго королевское милости, абы єє гдє на дорозе, ворочаючисє з нєю до Руси, албо он сам, албо который гайдукѣ забил, а умерлую до него привєзлѣ (Володимир, 1602 АрхЮЗР 8/III, 489); ѡхо(т)ный те(ж) до гаю и мыслѣвецѣ быває(т), кг(д)ы... зѣ значнымъ и ѡбфѣты(м) ѡблѣвомъ ворѣчає(т)сѣ, вдѣчна быває(т) таковѣа прѣца (Острог, 1607 Лѣк. 117); Жєны Жидѣвскіи, ихъ прѣкладо(м), погладаючи на Іса Распѣтого, ворѣчалисѣ плѣчѣчи (Київ,

1625 *Коп. Каз.* 13); кѣпѣць по долгому часть ворочающійся з' пожиткомъ шлѣтъ до своихъ, жѣбы емѣ домѣвъ и шгорѣдовъ набудовали (Вильна, 1627 *Дух.* б. 171); Таковѣй звѣчай бывалъ... Гды Цѣсарѣве ихъ;... по выиграной битвѣ, з вѣкторією; або звѣта(з)твомъ... ворочались до Пѣнства своѣго (Чернігів, 1646 *Перло* 63); а коли минѣло м. дней ш(т)воривши нѣе окно корабля... выпѣсти ворона, котѣрій... не ворочался. ажъ шсхли вѣды на земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.).

2. (до чого) (до колишніх тверджень, ідеалів, положень, вітоків і т.ін.) повертатися: если бы хто на справе разъ себе упустилъ, албо черезъ право былъ отсужонъ, другой разъ того взновяти, до того ся ворочати не можетъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 174); Грекове постановеное згоды не разъ... одѣступовали и до старое сцизмы ворочались (Вильна, 1599 *Ант.* 721); Только за то (само), ижъ згодою... гордили... до сцизмы проклятое ворочались (Там же, 971).

3. (до чого) (удаватися до чогось у своїй діяльності, у своїх вчинках) звертатися, вдаватися: ворочающіся знѣвъ до ѣного флорѣ(н)ского... синѣдѣ, мѣслили шѣо бы дѣлей чиніти мѣли (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 53 зв.); А теперъ ворочающіся знову до херитоніи, то естѣ, до листу на посвещанію (Вильна, 1599 *Ант.* 505); Ворочающіся до першого, — Іѣанъ евангелиста свѣдчитѣ, ижъ "прежде праздника пасхи" вѣчѣра онаѣ Христова была (1603 *Пит.* 42); чѣмоу не ворочаетѣся до живота поправы, и на(д) прирѣженѣа постоупоуетѣ? На шо ш(т)повѣдѣютѣ: жѣсмо лѣудѣ // свѣ(т)ской кондиціи, и шѣастѣ, тѣкъ чиніти, та(к) мѣшкати в звѣчаю естѣ полѣжено (поч. XVII ст. *Проп.* р. 217 зв.-218).

4. (до кого) (говорити, спрямовувати свої слова до кого-небудь) звертатися: забѣвившіся тоу(т) трѣхы до васѣ ш жѣны ворочающіся. тоу(т) соу(т) сп(с)сѣтелные бѣнѣ и мѣлницѣ в котѣры(х) мѣютѣся чѣстны и здѣзанны (поч. XVII ст. *Проп.* р. 175).

5. (до чого) (визначаючи що-небудь, переконуючись в чому-небудь, змінювати свою думку і т.ін.) навертатися: До плачѣнѣа арѣнды не здѣстѣся намѣ ни-кѣго примѣшѣати. лѣтъ таковѣи добра котѣрыи бы за правѣомъ своимѣ посесоровѣ тепѣрешніѣ держѣли

до живота своѣго, а по смѣрти ихъ до црѣвѣ ворочатѣся мѣютѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); То тѣды Киприѣнъ ѣакобы за пѣвнѣю рѣтъ мѣлъ //ижъ Стефанъ ве(л)ми грѣшѣтъ, пѣки еретикѣвъ до црѣви Католицкое ворочающіхся бѣ(з) нѣвого крещѣніѣа приймѣтъ (Євѣ а. Вильна, п. 1616 *Прич. отѣх.* 18-18 зв.).

6. (до чого) (спрямовувати свою увагу на чомусь) повертатися: и ѣкъ пѣсъ котѣрый са ворѣчаѣ(т) до своихъ вѣмѣтовъ, бры(д)кимъ естѣ, та(к) и глоупный котѣрыйся своѣю злѣстю ворѣчаѣ(т) на свѣй грѣ(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 89).

Див. ще **ВОРОТИТИСЯ, ВОРОЧАТИ, ВРАТИТИСЯ, ВРОТИТИСЯ.**

ВОРОЧЕТИ *див. ВОРОЧАТИ.*

ВОРОЧОКЪ ч. (торбинка, мішечок на гроші) ворочок, капшучок: о(д)прави(в)ши жѣ рѣмѣнолюбѣвъ, пото(м) стѣпѣмо до понѣславнѣйши(х) особѣ, ты(м) за(с) воро(ч)ки понапо(л)навши, швы(х) велики(х) бѣлы(х) талѣро(в), швы(м) за(с) по(л)талѣрковѣ (1598 *Виш. Кн.* 293); в ворочку до того(ж) срибра належачѣе важы(т) гривѣ(н) 14 и ло(т) 9 до выкупленѣа (Львѣв, 1636 *ЛСБ* 1043, 47 зв.).

ВОРОШИТИ *дієсл. недок.* (шо) Рухати, перемѣшати, торкати: а при томѣ... ѣнѣ ресевски(и) доброво(л)не визна(л) и(ж)... шнѣ тлумѣкъ сво(и) ворошилѣ в котѣромъ бы(л) тузи(нѣ) ложѣкъ (Луцѣк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); Ворошѣ tango (Уж. 1645, 62 зв.).

ВОРОШИТИСЯ *дієсл. недок.* (по чѣму) Рухатися, перемѣшатися: Але зрозѣмѣвши ѣкъ великаѣ рѣзнѣсть естѣ межѣ недѣстѣгнѣною и невѣсловѣною Бо(з)скою велмѣжностю, и межѣ наѣшею слѣбѣстю, котѣрыи на кшѣтѣлтѣ мѣрашѣвъ по земли ворѣшимѣса, и ѣкъ кѣмари пищѣмо (Киѣв, 1619 *Гр. Сл.* 281).

ВОРСТА *див. ВЕРСТА.*

ВОРГЪ *див. ОРГЪ.*

ВОРЦЕЛЪ *див. ОРЦЕЛЪ.*

ВОРЧАТИ *дієсл. недок.* Бурчати, нарікати: Рѣпшѣ: Нарѣкаю, неслѣвшѣе нарѣкаю, ворчѣ, марѣкѣчѣ, ше(м)рѣ (1627 *ЛБ* 109); Ворчѣ, frendeo (Уж. 1645, 67 зв.).

Див. ще **ВАРЧАТИ.**

ВОРЧѢНС с. Бурчання, нарікання: Рѣпотѣ, ропотаніє: Нарѣка(н)є, шемра(н)є, маркота(н)є, ворчѣ(н)є (Київ, 1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВОРЧАТИ.**

ВОРШИНЪ див. **АРШИНЪ.**

ВОРЪ¹ ч. Мішок, торба: тамъ же, съ тамтое коморы выбираючи, даваломъ до першихъ дверей Иванови Кузци, а Кузка носилъ за острогъ Иванови Дирбахови, который скриню розбиялъ и до вору кладучи у возъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/І, 458); Воръ saccus (Уж. 1643.13).

2. (*міра сипких тіл*) мішок: У Дороша Квенченята овса четвертей пять... муки пшеничное, резовое воровъ шесть (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/ІV, 142).

ВОРЪ² ч. Противник: дани(л) пр(о)ркъ пости(л)-са и лвомъ оуста загра(ди)лъ к(д)ы были оувръгли воро(в) є(г) з росказана крола дарїа вавилоньского (к. XVI ст. УЄ № 31, 32); З свѣцкой оздобы его розвлѣкаєтъ, И воръ дѣховный жалобы вѣкладаетъ (Львів, 1642 *Бут.* 10).

ВОСВОЯСИ *присл.* Додому, у свою країну, на батьківщину: А кгда, дастъ Богъ, тамъ се застъ възадъ звротимъ восвояси, тогды о всемъ по достатку устне вашмости ознаймимъ (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/І, 485); Кри(м)ски(и) ца(р) бє(з)числе(н)ое множество хрѣстія(н) во плѣ(н) взє(м)ше во свояси во(з)вратиса (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВОСЕМЪ див. **ОСМЪ.**

ВОСЕМЪДЕСЯТЬ див. **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВОСЕНИ *присл.* Восени: такъ и мы чотѣри пѣсты // в' Рокѣ постимъ, а меновіте навеснѣ великій пѣстъ, в'лѣтѣ Ап(с)льскій, в'осени Спсо(в)... а в'зимъ Рожественный (Київ, бл. 1619 *О обр.* 156-157).

ВОСЕНЬ див. **ОСЕНЬ.**

ВОСИЯТИ, ВОСИАТИ, ВОСІАТИ, ВОСІАТИ, ВЪСІАТИ, ВЪСІАТИ *дієсл. док. (цсл. вѣзс-иати) (виділитися пишиністю, маєстатом)* засяяти: Вѣсіала свѣтлость єго, и в' нѣм'са зѣбрала (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 124);

(*проявитися всюди, повною силою*) запанувати, засяяти: Егда же истинна восияет, тогда мечтание лжи, якоже дым от вѣтра, исчезнет (1588-1596 *Виш. Кн.* 139); ѡко моє... по(м)кнѣло са, и не отвѣри(т)са докѡла не вѣсіає(т) свѣ(т) правды, прѣ(д)

ворѡты мѡими (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 228); Єд-но(ж) то а самъ ѡ(т) себе не могоу повидѣти кромѣ дароу стѣго дѣа кѣтѡрогожъ то всѣ просѣ(м) жебы вѣсіаль // въ ср(д)ца наша кѣ просвѣщенію рѣзоума (XVI ст. *УИ* 1911/2, 72-73); Шо(ж) за радѡсть нам' в сей ден' з' слнѣємъ завітала, А з' слнѣємъ справедливым' з' нѣа восіала (Київ, 1632 *Євх.* 302); великаа свѣтлост' справедливости, не заходѣєъ // слнѣе восіаль Хс, а заразливѡю злѡбѣй нашихъ млѣ розсѣпавши, далѣко єѣ ѡ(т) дѣшъ нашихъ ѡтогналъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 915-916);

перен. (без додатка) (*виявитися повною красою, блиском*) засіяти, засяяти: ннѣ бо намъ красная весна восияла єсть (1489 *Чет.* 208 зв.).

ВОСКИПѢТИ *дієсл. док. (цсл. вѣскыпѣти) перен.* (від кого) початися: ѡ(т) самого ба' воскипѣлъ свѣтъ (1489 *Чет.* 254).

ВОСКЛИКАТИ *дієсл. недок. (цсл. вѣскликати) (чим)* те саме, що **восклицати**: сторо(ж) градный воскликать голосомъ великимъ (1489 *Чет.* 267 зв.).

Див. ще **ВОСКЛИКИВАТИ, ВОСКЛИКНУТИ, ВОСКЛИКОВАТИ.**

ВОСКЛИКИВАТИ *дієсл. недок. (кого)* Вигукувати: колько црєи, сильниковъ воскликывали (1489 *Чет.* 190 зв.).

Див. ще **ВОСКЛИКАТИ, ВОСКЛИКНУТИ, ВОСКЛИКОВАТИ, ВОСКЛИЦАТИ.**

ВОСКЛИКНОВЕНІЄ, ВОСКЛИКНОВѢНІЄ с. (*цсл. вѣскликновєніє*) радісний вигук, крик: во(с)шо(л) бѣ воскли(к)новѣніє(м) г(с)ь во гласе троубнѣмъ (1489 *Чет.* 209 зв.); возыйде бѣ въ воскли(к)новеніи, и гѣ въ гласѣ си(л)ныи оу голосности трѣбы (к. XVI ст. УЄ № 31, 78).

ВОСКЛИКНУТИ, ВѢСКЛИКНУТИ *дієсл. док. (цсл. вѣскликноути)* вигукнути, закричати: вси людие воскликноули (1489 *Чет.* 205 зв.); Радѣи-тєса Бгу помощникови нашємѣ; вѣскли(к)нѣте гласо(м) радости (Чернігів, 1646 *Перло* 8 ненум.).

Див. ще **ВОСКЛИКАТИ, ВОСКЛИКИВАТИ, ВОСКЛИКОВАТИ, ВОСКЛИЦАТИ.**

ВОСКЛИКНУТИСА *дієсл. док., перен.* (у кому) (*позначитися на комусь*) відгукнутися: в тобѣ во(с)кликнул'са такий бѣгомъ похвалныи гро(м) стѣ єси городе єфѣський (1489 *Чет.* 189).

ВОСКЛИКОВАТИ дієсл. недок. (кого) Те саме, що **воскликівати**: я дей дамъ вамъ оуста и мѣдрость и колько црѣй силниковъ восклицовали (1489 *Чет.* 41).

Див. ще **ВОСКЛИКАТИ, ВОСКЛИКНУТИ, ВОСКЛИЦАТИ**.

ВОСКЛИЦАТИ, ВЪСКЛИЦАТИ дієсл. недок. (цєл. вѣсклицати) вигукувати, викрикувати. *Образно*: скоро декретъ погибєл'ный ѡ(т) справє(д)ливо-го сѣдии виданий бѣде(т), дияволъ воз'радѣ(т)ся. пєкло все восклицати и играти бѣде(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 278);

(у розпущі) голосити, ридати, викрикуючи: Рыдаю: ламентѣю, рѣвно плачѣ, хліпаю, вѣсклицаю (1627 *ЛБ* 110).

Див. ще **ВОСКЛИКАТИ, ВОСКЛИКІВАТИ, ВОСКЛИКНУТИ, ВОСКЛИКОВАТИ**.

ВОСКОБОЙНИКЪ ч. Воскобійник. Вл.н.: Мєщанє которє по(д) мєст'скимъ правомъ сєдять домь своими... є(р)макъ воскобо(и)никъ... ѡласъ котъ (1552 *ОКЗ* 39 зв.); Грицько Воскобойникъ (1649 *РЗВ* 135).

ВОСКОБОЙНЫЙ прикм. Воскобійний. о платьѣ **воскобойный** див. **ПЛАТЬ**.

ВОСКОБОЙНЯ, ВОСКОБОЙНА ж. Воскобійня: даровалъ пререченому мѣсту... воскобойню на забиванье воску (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); Заставил єсми князю Или... двє части... имѣнѣ моего ѡтчизного... с корчмами... и з воскобойнею (Луцьк, 1534 *АС* III, 472); А за мыто и за горєл'кѣ давано на го(д) по н копѣ грш', ѡтъ воскобо(и)ни і копѣ грш' (1552 *Образ.* 3. 144); мы... то вѣдела(ли) тымъ мєщано(м) наши(м), вижво(в)скимъ корчмѣ горє(л)ковую... и воскобо(и)ню (Ломза, 1553 *ЦДІАЛ* 201, 4, 51); Пото(м), дє(и), в то(м) же року ѡсмѣдєсять трєтє(м)... выкрадено ми, дє(и), воскобо(и)ню (Житомир, 1583 *АЖМУ* 53).

ВОСКОВАТЫЙ прикм. Восковий: cerin(us), ceros(us), вощи(с)ты(й), во(с)коваты(й) (1642 *ЛС* 118).

Див. ще **ВОСКОВЫЙ, ВОЩИСТЫЙ**.

ВОСКОВНИЧИЙ, ВОСКОВНИЧІЙ, ВОСКОВНИЧЫЙ ч. Той, хто збирає податки від виготовлення воску: другує половину тое обєстки тыи восковничіє и соляничіє на себѣ мають брати

(Петрків, 1508 *РЕА* I, 75); Восковничымъ Городєньскимъ: Ганусу а Федку бурмистру... дозволено пропустити 4 стуки воску, имѣ по стуцѣ (Львів, 1509-1510 *РЕА* III. 92); жаловалъ Намъ восковничій и солєничій Берєстєйскій... о томѣ, ижъ жидовка Берєстєйская... жону мою помовила адамашкою, рекучи, бы жона моя, безъ єє вѣдома, изъ єє скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93).

ВОСКОВНИЧОЄ с. Податок за виготовлення воску: Вѣ тую дєсять лѣтъ не мають они... подачокъ Намъ давати, ни сєребшизны, ни... солєничого, и восковничого (Краків, 1527 *РЕА* I, 148); Отъ даванья мыта... ихъ вызволяємъ, кромѣ восковничого и солєничого (Вільна, 1556 *РЕА* II, 54).

Див. ще **ВОСКОВОЄ**.

ВОСКОВНИЧЫЙ див. **ВОСКОВНИЧИЙ**.

ВОСКОВОЄ с. Те саме, що **восковничое**: приказали єсмо восковничєму и солєничєму Берєстєйскому... у восковничихъ и солєничихъ Луцкихъ... пенєзи собѣ брати тѣє, што берутъ сѣ коморѣ Нашихъ восковое и соляное вѣ Луцку (Петрків, 1508 *РЕА* I, 75).

ВОСКОВЫЙ прикм. 1. (виготовлений, зроблений з воску) восковий: У томѣ же скарбу свєчѣ восковыхъ великихъ 2 (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* I/I, 368); кг(д)ы кїноулъ ро(з)скѣю. рѣшилисѣ ѡкрѣуты восковыи из лю(д)ми (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 69); ceragium, плата о(т) печати во(с)ково(й) (1642 *ЛС* 118).

2. (пов'язаний з виготовленням воску) восковий: Слуханє личбы Михєль Шписа с коморѣ восковыхъ и солєныхъ Володимєрское и Луцкое за двє го(д)ы (1521 *АЛРГ* 171); Мытнику Нашому Михєлю Езофовичу и инымъ мытникомъ, хто будєтъ и на потємъ отъ Насѣ коморы восковую и соляную Луцкую держати (Петрків, 1525 *РЕА* I, 140).

Див. ще **ВОСКОВАТЫЙ, ВОЩИСТЫЙ**.

ВОСКОДАВЪ ч. Воскобійник. Вл.н.: Гаврило воскодавѣ (1649 *РЗВ* 112 зв.).

Див. ще **ВОСКОБОЙНИКЪ**.

ВОСКОРИ див. **ВСКОРЪ**.

ВОСКОРМИТИ, ВЪСКОРМИТИ дієсл. док. (цєл. вѣскърмити) 1. (кого) Виховати, вигодувати: Его же виѡлиѡ(м) дѣвою поро(д)и(л), и назарєтъ

мѣсто юного вѣско(р)ми(л) (к. XVI — поч. XVII ст. ПДПИ 182, 66).

2. Перен. (чим) Забезпечити духовний розвиток, моральне зростання кому-небудь: она яко мати ва́ша... бо́лесно ва(с) поро́ди(в)ши... хлѣ́бомъ жи́вотнымъ оучѣ́ниемъ Єв(г)льскимъ воско(р)мивши, женихъ своѣмъ кровию прѣч(с)тою ва́съ ѡ(т)кѣпи(в)-шемъ, яко сны свой заслѣги и дворáны ѡ(т)дати з радостю, яко родите́ле(и) и прародите́ле(и) вѣшихъ надѣялася (Острог, 1587 *См. Кл.* 5 зв.).

ВОСКОРМЛЕНИЕ с. (цсл. вѣскърмление) виховання, годування. *Образно:* Я(ко) да готѣть поко(и) и мѣсто ѡ(т)почине(н)а... идеже жизнь бѣ(з)конѣчнаа, радо(сть) неизречѣннаа,...// ч(с)т-ное воско(р)мленіе, і оживотвореніе дха стго дѣйство(м), и блгоудатию (1596 *Виш. Кн.* 267 зв.-268).

Пор. **ВОСКОРМИТИ.**

ВОСКОРЪ див. **ВСКОРЪ.**

ВОСКРЕСЕНИЕ, ВОСКРЕСЕНІЕ, ВОСКРЕСЕНЬЕ, ВОСКРЕШѢНЬЕ, ВЪСКРЕСЕНИЕ, ВЪСКРЕСЕНІЕ с. (цсл. вѣскрьсєніе) (повернення до життя померлого) воскресіння: во мѣгновѣнии ѡка... Воскрешѣнье и(х) боуде(т) (1489 *Чет.* 374); выше(д)ши изъ гробовъ по вѣскр(с)нїи его пришѣли до стго мѣста (1556-1561 *ПС* 120 зв.); Тѣм будем готовы на славное вѣскресєніе благим и очищенным житием (1588-1596 *Виш. Кн.* 141); ци не годить ся иждати воскресєніа албо устаня изъ мертвыхъ (XVI ст. *НС* 150); Однак каляся того и по воскресєніи свом Христос прилучил его до своих апостолов (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); мѣртвымъ вѣскресєніе визнава́й (Острог, 1684 *Тест.* 137); то южъ непотрѣба вѣскрсєніа, и сѣдѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 46 зв.); а на всхѣдъ слнца трѣмнѣ з' оумѣрлымъ, ѡбєрнѣвши покладáемъ, вѣскрсєніе ємоу спѣсѣбомъ тымъ прознамѣнѣючи (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 161); Вѣскр(с)нїа Днѣ тѣды прєясный, Стѣй, Весѣлый, Свѣтлый и красны́й (Київ, 1630 *Имнol.* 2 зв.); Заты(м) трѣба вѣдати, же два рáзы хс̄ прѣ(д) вѣскр̄(с)нїемъ за насъ са ѡфѣровáль (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 13); Ты невидїмо Крѣвѣ Хвѣ збирáешъ, и на Вѣскрсєніе єгѡ прєслáвно ховáешъ (Чернігів, 1646 *Перло* 43);

перен. оновлення душі: А если же так великий

подвиг на воскресєніе души от мирскаго страстно-го навѣкновєніа, яко и над чюдотворную благодать ся судит, что же может быти болшого... на свѣте, яко же спасти себе? (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193); **воскресєніе изъ мертвыхъ, изъ мертвыхъ воскресєніе** — (повернення після смерті знову до життя) воскресіння з мертвих: Бо кг(д)ы тые которые не вѣрѣю(т) вѣскрсєнію и(з) мѣртвы(х), не(д)балє и бѣ(з) бѣазни мѣшкаю(т), дївѣ нѣ ма(ш) жáдного (Острог, 1607 *Лѣк.* 65); Десáтый да(р) бѡ(з)кїй прєслáвный, прєсвѣтлѣе Вѣскр(с)нїе изъ мѣртвыхъ, заклáдъ вѣчнои радости твѣей (Чернігів, 1646 *Перло* 8); тоу(т) же ты(ж)... ѡбáвляеть ємоу и(з) мѣртвы(х) вѣскр(с)нїе своє заправ(д)ы великое мл(с)рѣдіє бжїе єсть (к. XVI ст. *УС* № 31, 55 зв.); **воскресєніе господне** — (назва церковного свята, також календарна дата) Великденъ: А свѣщеннику своему маю(т) братя изъ скры(н)ки копу грошы(и) давати за поминаніе прѣставлшы(х)ся золоты(и) ѡ ро(ж)твѣ хвѣ а золоты(и) на воскресєніе г(с)днє (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); Которую то суму... пото(м)-ки мои... на день во(с)крєсєніа го(с)по(д)ня... бѣ(з) вшєляко(и) зволокы ѡ(д)дати и в то(м) се ихъ м(л). уи(с)титъ (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 218); **воскрєсєніе христово:** а) (назва церковного свята, також календарна дата) Великденъ: на воскресєніе хвѣ болѣто велїкое было а(ж) по колѣна (1509-1633 *Остр. Л.* 130); тєсє(л)чыко(м) за тыжѣдє(н) далє(м) fr. 10... пере(д) воскресєніє(м) хрыстовы(м) (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 7 зв.); Похвала на прєсвѣтлый день вѣскрсєніа Хвѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 60); б) (назва церкви, побудованої на честь воскресіння Христа): дети мои маю(т) дати... на церков соборнѣю сватого трїднєвного воскресєніа Христова 8 Несѣхоежах десáт коп грошей (Володимир, 1547 *AS* IV, 563); слышалъ єсми о великой кривдє ...свещєнника Воскрєсєніа Христова,... которую ...отъ пана воеводы Подляскаго..., зо всимъ домѡмъ своимъ, утерпелъ (Новгородок, 1594 *АрхЮЗР* I/I, 451); Тамъ же, догонивши того попа с ковалемъ противко церкви Воскрєсєніа Христова, мовили єсмо попови, абы до владыки шолъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* I/VI, 237).

Пор. **ВОСКРЕСИТИ.**

ВОСКРЕСИТИ, ВЪСКРЕСИТИ *дієсл. док.*
(цсл. въскрѣсити) (кого) (*повернути померлого до життя, оживити*) воскресити: старыи и молодыи... боудоу(т) воскрешени (1489 *Чет.* 374); Ев(г)листа выписоуе яко х̄с̄ оуздоровиль слоугоу... и с̄на в̄д̄бичина в̄скр̄сив (1556-1561 *ПЄ* 239); и т̄ж(ж) з̄ара(з) в̄скр̄си(л) и(м) д̄ѣвк̄ѡ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 130 зв.); я воскрешу его во послѣдній (*в ориг. послѣй.* — *Прим. вид.*) день (XVI ст. *НЄ* 9); А яко(ж) бы то не бы(л) зн̄акъ великого гл̄ѡ(п)ства, кг(д)ы т̄ѣє кот̄орыє тел̄есное см̄е(р)ти, ч̄їєи пл̄ачоу(т), з велики(м) жал̄емъ то ч̄їна(т) а х̄от̄ь в̄ѣдаю̄т̄ же оум̄е(р)лого т̄ымъ пл̄аچه(м) не в̄скр̄с̄ать (Острог, 1607 *Лѣк.* 15); Ел̄ес̄ей в̄скр̄си(л) сына соунамит̄ь (Льв̄ив, поч. XVII ст. *Крон.* 20 зв.); В̄скр̄ш̄еніє: Гды ѡ(т) кого иншого кто быв̄ает̄ь в̄скр̄шен̄ь (1627 *ЛБ* 22); аз̄ь в̄скр̄ш̄ѡ ег̄ѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 146 зв.); коли он̄ь пов̄ѣдал̄ь ц̄р̄єви як̄ѡ воскресил̄ь оум̄ерлог̄ѡ, оуказ̄ал̄ас̄а жона кот̄орой б̄ыл̄ь с̄на воскресил̄ь (серед. XVII ст. *Хрон.* 327); **воскресити из̄ь(ш̄т̄ь) мертвых̄** — (кого) (*оживити, повернути після смерті знову до життя*) воскресити: И рекла за(с) Мар̄ѣа... а если его с̄таа мл(с)т̄ь брата моего... и(з) м̄рт̄вы(х) в̄скр̄с̄ил̄ь... а ци па(к) себе ѡ(т) Жидо(в) не ѡборони(т)? (XVI ст. *УЄ Трост.* 49); Другое чудо учинив̄ь... д̄ѣвку... воскресив̄ь... из̄ь мертв̄ых̄ (XVI ст. *НЄ* 154); Л̄аз̄ара чет̄веро-дн̄євнаг̄ѡ ѡ(т) м̄рт̄вы(х) воскреси(л) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 913).

2. *Перен.* (що) (*створити умови для повторного існування чого*) воскресити, відбудувати, відновити: оучителю моиси(и) розказаль если бы к̄то оум̄ер̄ль не маючі д̄ѣт̄и нехай пойме бра(т) его жоноу его и в̄скр̄си(т) с̄ѣма братоу своему (1556-1561 *ПЄ* 95 зв.);

(*повторити те саме*) воскресити, відновити: Вар̄д̄йса и того, абы коли пыхи... гды почн̄еш̄ь... см̄ако(в) коштов̄ати и дознав̄ати, пом̄ал̄ѡ с̄а надымаючи, не воскреси(л)... //... бо бы то была д̄б̄сы(т) м̄ѣз̄ернаа р̄ѣч̄ь гды быс̄ь...зачинал̄ь до н̄ѣкч̄єм̄ны(х) речи(и) верт̄ат̄ис̄а (серед. XVII ст. *Кас.* 56 зв.-57);

(що) (*вийняти на світло денне, надати чому-небудь нове життя*) воскресити: загребенную в земном мудрованіи погибшую драхму, сам собою

обр̄ѣт̄, воздвигнул, воскресил, и ко отцу раменосн̄ѣ принесе (1608-1609 *Виш. Зач.* 211);

(*згадати, відновити в пам'яті*) воскресити: За(с) колим ся ве(р)н̄ѡ(л) з т̄ѡрок̄ь трети(и) ра(з) мене замо(р)дованого ѡ(т) ро(з)бо(и)ников̄ь (кот̄оры(х) на мене было кгва(л)то(в)не зобр̄аны(х) ѡ пя(т)деся(т) на границы пр̄ѡ(с)ко(и), бо(м) теж̄ь пр̄ѡ(с)к̄ю землю в коло и мор̄е(м) и зе(м)лею зв̄ѣда(л) во(с)креси(л) (1582 *Кр. Стр.* 6 зв.).

Див. ще ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕШАТИ.

ВОСКРЕСНУТИ, ВЪСКРЕСНУТИ *дієсл. док.*
(цсл. въскр̄сноути) (з чого, від чого і без додатка) (*стати знову живим, повернутися до життя після смерті*) воскреснути: м̄рт̄выє воскресноули (1489 *Чет.* 172); продадоу(т) бо его погано(м)... а в̄ тр̄ет̄ій дн̄ь в̄скр̄(с)н̄ет̄ь (1556-1561 *ПЄ* 302); ме(р)т̄выи ѡ х̄ѣ в̄скре(с)н̄ѡт̄ь п̄ер̄ше, пото(м) мы (Вільна, 1596 *З. Каз.* 13 зв.); А ѡни... на кре(ст) его расп̄оу(т). Але в̄ тр̄ет̄ій дн̄ь в̄скр̄(с)не(т) в̄ь радо(ст) и в̄ь живо(т) в̄ѣр̄ны(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 52); А нам̄ь н̄н̄ѣ... стал̄ос̄а є(ст) перехо(ж)д̄єніє чере(з) х̄а... кот̄орый же то дла на(с) рачи(л) //... в̄скр̄(с)н̄ѡти (поч. XVI ст. *УЄ* № 236, 14); мертвӣи о Христ̄ѣ воскреснут̄ь п̄ер̄в̄ѣ (1603 *Пит.* 62); Оукаж̄ѡ ти дор̄ог̄ѡ... и науч̄ѡ та ш̄атами оум̄ер̄лого оукраш̄ати кот̄орыи з̄̄ ни(м) в̄скр̄с̄н̄ѡ(т) и св̄ѣтлого покаж̄ѡ(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 113); О дай же нам̄ь Христ̄е рыхло дочекати: и Христ̄ос̄ь воскрес̄ь, ту у гробу сп̄ѣвати (Льв̄ив, 1630 *Траг. п.* 172); т̄ой тр̄ет̄ій дн̄ь В̄скр̄с̄ь из гр̄б̄ба (Чернігів, 1646 *Перло* 63 зв.); Ѡ(т) земл̄ѣ в̄скр̄с̄н̄ѡ (Там же, 146); **воскреснути из̄ь мертвых̄, з̄ь мертвых̄ воскреснути** — ожити: х̄с̄ в̄скре(с) из м̄рт̄вы(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 46); Воскр̄с̄ь Х̄с̄ из мертвы(х) вс̄ѣм̄ живо(т) даров̄ал̄ь (Льв̄ив, 1631 *Волк.* 24 зв.); А Христ̄ос̄ь... в нед̄ѣлю рано з̄ь мертвых̄ воскрес̄ь (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 141).

2. *Перен.* (що) (*відновити що-небудь*) воскресити: що з̄быв̄ает̄ь на(д) прир̄ож̄єна в̄ т̄ѣл̄ѣ, т̄оє не в̄скр̄с̄н̄ет̄ь, як̄ѡ м̄он̄стра; и дивов̄ис̄ка с хор̄об̄ы ж̄єнс̄кои,... род̄а̄щис̄а и св̄аво(л)них̄ь ж̄єн̄ь, т̄оє все не в̄скр̄с̄н̄ет̄ь (Чернігів, 1646 *Перло* 144).

Див. ще ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕШАТИ,

ВСКРЕСИТИ, ВСКРЕШАТИ.

ВОСКРЕСШИЙ, ВЪСКРЕСШИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Воскреслий, оживий: Которою радостю и мы исполнены завола́ймы въскр(с)шемуу црѣзъ ап(с)ло(м) ѳомѣю гѣмо(и) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 169); Ты его воскресшого первѣй огла́даешъ, Оутѣхи любезнѣйшей на(д) всѣхъ зажива́ешъ (Львів, 1631 *Волк.* 26); Бо де́нь Па́схи и вѣста́на ѱ(т) мѣртвыхъ спѣва́еть, Воскрѣсшаго всѣмъ Ха́ ясно ѱсвѣдча́еть (Київ, 1632 *Евхар.* 296); **въскресший изъ мертвыхъ** — (який повернувся після смерті знову до життя) воскреслий, оживий: що роздімѣете за всѣла́ было оучни́ко(м) кды га́ своѣго и оучи́теля видѣли въскрѣ(с)шаго изъ мѣртвы(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 169).

ВОСКРЕШАТИ, ВОСКРЕСШАТИ, ВЪСКРЕШАТИ *дієсл. недок. (цсл. въскрѣшати)* 1. (*повертати до життя померлого*) воскрешати: бѣ... мѣртвы(х) воскрешалъ, слепымъ очи да(л) (1489 *Чет.* 23 зв.); болъныа исцѣ́ляйте мѣртвыа въскр(р)шайте (1556-1561 *ПС* 49); если... и мѣртвы(х) воскреша́е(т) //...якъѣ ѱ на(с) ходота(и)ствова(л) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 99 зв.-100); оучѣтеса... не оуме(р)лы(х) въскршати, не камѣна вѣ водоу пере́мѣнати, але ла́скавости наоучи́теса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244); то(и) шата́нъ, ѱслѣ́пивши ѱчи лю(д)скіи, бѣде... ѱгнь зъ Нѣа зводи́ти, мѣртвыхъ въскреша́ти (Чернігів, 1646 *Перло* 136 зв.).

2. (що) (*створювати умови для повторного існування*) відновлювати: на томъ... со́нмищи... однихъ доушено, дрѣгихъ да́влено, иншы(х) то́плено...тоє тепѣрь ва́ша згѣда одновла́еть... въскреша́еть (Острог, 1598 *Отн. КО* 20).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВСКРЕСИТИ, ВСКРЕШАТИ.**

ВОСКРЕШѢНЬЕ *див. ВОСКРЕСЕНИЕ.*

ВОСКРИЛИЕ *див. ВОСКРЫЛИЕ.*

ВОСКРИЧАТИ *дієсл. док. (цсл. воскричати)* закричати: а́нгли возматѣутса херави́ми воскричать (1489 *Чет.* 280 зв.).

ВОСКРЫЛИЕ, ВОСКРИЛИЕ *с. (цсл. въскрилие)* край, пола верхнього одягу: то ли и х(с)а дѣрны(м)... наречете, которы(й) видѣвши Арх́иере́е... во(с)крыліа ревере́н)дъ за собѣю волоча́ще: зъ

ѱны(х) дѣ́хове(н)ство... зодра(в)ши, на рыбѣло́во(в) вложи(л) (1598 *Виш. Кн.* 289); phylacterium, стража́ба, во(с)кри́лие (1642 *ЛС* 315).

ВОСКУРЕНА *с.* Туман, дим: Абовѣмъ вода мо́рскаа въсхо́ди(т) на высотѣ, соу(п)те́льными вапо́рами, воскоуре́намъ альбо мглами (Почаїв, 1618 *Зери.* 10).

ВОСКУРИТИСА, ВЪСКУРИТИСА *дієсл. док. (цсл. въскоуритиса) (від чого) (оповитися, огорнутися чим-небудь)* закуритися: Нѣо ѱт сквара воскоуритса (1489 *Чет.* 371); нѣо ѱ(т) сквара въскѣритса (Там же, 280 зв.).

ВОСКЪ, ВОСК, ВОСКЪ, ВУСКЪ *ч.* Віск: дарова́лъ пререченому мѣсту... воскобойню на забива́нъе воску (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); дозво́лаемъ Е́го Милости... воскомъ черленымъ вса́кии листы свои печатова́ти (Вільна, 1522 *АС* III, 235); мно́гие рѣчи брали, яко: шаты... ме́ды и воскъ (Володимир, 1544 *АС* IV, 379); ѱгъ ка́мена воскѣ по дѣ гроши (Вінниця, 1552 *ОВін. З.* 135); О́тъ ка́меня воску причини́ти е́ще... гр. 12 (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 397); то(т) ли(ст) бы(л) на двере́(х) прилѣ́плє(н) воско(м) (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); Дали́смо на вѣскъ зо́лоти гро(ш) (Львів, 1607-1645 *РДВ* 3 зв.); Пото́(м) лице́мъ(р)ствѣ́юще бы́чѣют са... и вѣмѣсто то́гѱ агнѣс́ки я́кієсь зъ вѣско(м) но́сать (Київ, 1621 *Кон. Пал. (Лв.)* 30); воск се́ра (I пол. XVII ст. *Своб.* 19); тыи грѣ́ша(т)... кото́рыи ба́ва(т)са забѣ́бнанами и ѱны(м) вѣрѣ́ютъ, якѱ то ба́бѣмъ шѣ́пта(м), вылива́ню во́скѣ и ѱло́вью (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 907); Воск. Се́ра (1650 *ЛК* 435); *У порівн.:* ка́меніє, и дрѣ́ва... ѱ(т) гора́чости... яко вѣскъ ра́ста́етса (XVI ст. *УС* № 29519, 12); А та́къ є́сть мо́цны(и); якѱ пре́(д) ни́мъ го́ры... та́ють якѱ вѣскъ (Чернігів, 1646 *Перло* 155 зв.); **воскъ шмалцованый** — плавленый віск: Ю́да шилимови́чь... ме́ль до лю(б)ли́на това́р) сво(и) воску шмалцова́ногѱ ка́мене(и) м̄ (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 8).

ВОСЛАТИ *дієсл. док. (кого в що) (з метою нападу)* наслати, напустити: там же че́резъ фортку восла́вши в манасти́рь гайду́ковъ... вѣ́хавши вѣ манасти́рь мо́цно... слугу манасти́рскогѱ... збили и зранили (Володимир, 1591 *Арх.ЮЗР* 1/1, 297).

ВОСЛЕДОВАТИ *дієсл. док. (цсл. въслѣдовати)*

(по кім) піти слідом (за ким): хто бы воследоваль по немъ его же мы видеше днь рож(с)тва его пра(з)-ноуемъ и радуемса (1489 *Чет.* 219).

ВОСМНАДЦАТЬ див. **ОСМНАДЦАТЬ**.

ВОСМЫЙ див. **ОСМЫЙ**.

ВОСМЬ див. **ОСМЬ**.

ВОСНЫЙ прикм. Вісний. ◊ **восный ножъ** див. **НОЖЪ**.

ВОСПИСАТИ дієсл. док. (цсл. вѣсписати) (що) написати: пи(с)мо... воспишите имене(м) це(р)кве... на загра(ж)дение лвовы(х) ѓсть (Верба, 1606 *ЛСБ* 407, 1).

ВОСПИТАНІЄ, ВОСПЫТАНІЄ с. (цсл. вѣспитаніє) виховання: Далє(м)... деся(т) граматы(к) и п̄ книжо(к) ѡ во(с)пытании ча(д) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 10 зв.); **пустынное воспитаніє** — аскетичне виховання: яко да готѣтъ поко(й), и мѣсто ѡ(т)почине(н)а... идеже жизнь бє(з)конєчнаа... радо(ст) неизречєннаа... лица ст̄ы(х)... // во постѣ... просіавши(х), пѣсты(н)ное воспитаніє (1596 *Виш. Кн.* 267 зв.-268).

Пор. **ВОСПИТАТИ**.

ВОСПИТАТИ, ВѢСПИТАТИ дієсл. док. (цсл. вѣспитати) (чим і без додатка) (виросити когось, навчаючи життєвої мудрості, певних правил поведінки тощо) виховати: радѣса... воспитанна пищею дѣховною (1489 *Чет.* 69 зв.); И пришлоъ вѣ назаре(т), гдє былъ вѣспитанъ (XVI ст. *УЄ Літк.* 11); Сынъ, млєко(м) ласки Бѣжеи гойне воспитаный, В' особливой мл̄(с)ти ѡ(т)цєвской хованый (Львів, 1631 *Волк.* 3 зв.).

2. *Перен.* (чим) (освятити, надати чому-небудь незвичайної сили, впливу тощо) виховати: По трєте, именѣтса гора тоу(ч)наа, яко гойне оупитѣна з' ѡбрѣковѣ нб(с)ной премѣдрости: вѣспитана и вѣхована мнѡгими дарами дѣа стѣго... о тоуюжъ гороу разбиваютса...вса вольны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 48 зв.).

ВОСПИТАТИСЯ дієсл. док. (цсл. вѣспитатиса) (чим і без додатка) (набути певні знання, виробити світогляд під чиймось впливом) виховатися: Церковь бо мати нам присная естъ;... от ее сосец нескверных... истинного богословия наукою воспи-тахомся (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 168); Не от той ли матери свѣтом благовѣрил... римский костел ся

воспитал? (Там же, 185).

ВОСПЛАКАТИ дієсл. док. (цсл. вѣсплакати) (о чім і без додатка) заплакати, заридати: со слезами восплачѣмо ѡ свои(х) дѣлє(х) (1489 *Чет.* 293 зв.); Гѣре ва(м) смѣющи(м)са, ннѣ яко возридаєте и восплачєте (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 29); Бѣда грѣ(ш)никѡмъ... гды грѣшници восплачѣтъ, а спра-ведливїи тѣшатся (Львів, 1642 *Час. Слово* 271 зв.).

ВОСПЛАКАТИСА дієсл. док. (цсл. вѣсплакатиса) (що) оплакати: кто... не восплачєтса тоє смерти пагоубное (1489 *Чет.* 239).

ВОСПЛАЧОВАТИ дієсл. недок. (чим) Віддячу-вати, відплачувати: А коли ся християны зовете, чем же не терпите... взаєм... злым восплачуєте, мучите, томите и убиваете, а пред ся християны и именоватися смѣете? (1598 *Виш. Кн.* 125).

ВОСПЛЕСКАТИ дієсл. док. (цсл. вѣсплескати) 1. (у долоні) заплескати: дѣдѣ... пѣ(л) во п(с)лтри та(к) вси языци восплещєте роуками и воскликнете гласо(м) радо(с)ти (1489 *Чет.* 209).

2. (залити водою) заплеснути: горы и холмы вѣзыграите и рѣки да восплещєте с весєліє(м) (1489 *Чет.* 133).

ВОСПЛОКЪ див. **ВЕСПОЛОКЪ**.

ВОСПОЛЪ див. **ВЕСПОЛЪ**.

ВОСПОМИНАНІЄ, ВОСПОМИНАНЬЄ, ВѢСПОМИНАНЄ, ВѢСПОМИНАНІЄ с. (цсл. вѣспоминаніє) 1. (записки, перекази про минуле) спогади: празни(к) пасхи то вели(к)днь воспоми-наньє того коли выбегли из єгоупѣта и слободу имѣли (1489 *Чет.* 210 зв.); Сказаніє: Вѣкла(д), вѣспомина(н)є, пѣматка, знѣкъ пѣматки, Кнїги пѣсарѡвъ называютса тѣмъ имене(м) пѣматкою (1627 *ЛБ* 114).

2. (про покійника) поминання: того жь дела при-клѡнаємъ колѣни на воспоминаньє вси вѣрни (1489 *Чет.* 218); И общии челоувѣкъ правовѣрныи воспо-минание творит смерть погребение и воскресєніє от мертвых тыми освященными брашны (Кринос, 1586 *MCSL* I-1, 134); сѣце(н)нику це(р)кве тои стои маєтъ быти в̄ зо(л) за все бра(т)ство за вѣспоми-нание ѓсопши(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

вѣспоминаніє предавати див. **ПРЕДАВАТИ**.
Див. ще **ВСПОМИНАНЄ, ВСПОМНЕНЄ**.

Пор. **ВОСПОМИНАТИ.**

ВОСПОМИНАТИ, ВЪСПОМИНАТИ дієсл.

недок. (цсл. въспоминати) (що, чого, чим) згадувати, пригадувати, споминати: да(ст) чл̑колюбєць бѣ писанія, да понесими въспоминають того хотєніа (1556-1561 *ПЄ* 16); Не вспоминаю тутъ святыхъ отецъ и учителей Латинскихъ, которые и мы сами въ повазѣ маємъ, и въ свѣцахъ своихъ... въспомнаємъ (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 132); Тѣхъ утверждаймо и вспоминаймо вѣдомостью нашего православия (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 162); годит̑са... припомянѣти. Дѣлмата... Ач̑кѡлвекъ добродѣи заснѣли ѡ Г(с)дѣ, прѣ(д)са въспоминати и выславовати ихъ побѣжности єсть (Київ, 1624 *МІКСВ* 100); А що тоу(т) въспоминає(т) прасы, тѣды нѣчѡго ѡн̑шого тѣи прасы, єд̑но пр(с)тл̑, в̑ котѡро(м) то трѣб̑нѣцѣ оф̑бр̑ чинїли (1645 *УЄ* № 32, 125).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ, СПОМИНАТИ, СПОМЯНУТИ.**

ВОСПОМЯНУТИ, ВОСПОМАНУТИ, ВОСПОМѢНУТИ дієсл. *док.* (цсл. въспоманути) (кого, що і без додатка) згадати, пригадати, спом'янути: коли прославив̑са х(с)ъ, тогды воспомѣноули штожъ сєє ѡ немъ писа(н)но (1489 *Чет.* 166); дѡбре неха(й) хло(п), бѣде(т), кожемака, сѣделни(к) и швецъ але воспоманѣте якъ бра(т) ва(м) рѡвный во все(м) єсть (1598 *Виш. Кн.* 286 зв.); Бо если бы иначей было, не занежалъ бы Павелъ святыи в посланїяхъ... оного, яко старшого... воспомянути (1603 *Пит.* 39); О того, глаголю, славѣ в той книжцѣ Скарга ни єдно слово не воспомянул (1608-1609 *Виш. Зач.* 211); то здѣ ѡ(т) писанїа бж̑єственнаго в кратцѣ воспоманѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* (Лв.) 27).

Див. ще **ВОСПОМИНАТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ, СПОМИНАТИ, СПОМЯНУТИ.**

ВОСПРЕНУТИ дієсл. *док.* (цсл. въспранути) встати, підвестися духом: Во(с)пренѣмъ и ѡчю тѣмса брата приготоув̑моса со страхо(м) к соудыи и цѣло вразоув̑мїмо (1489 *Чет.* 167 зв.).

ВОСПРИЯТИ, ВЪСПРИЯТИ, ВЪСПРІАТИ, ВЪСПРІАТИ дієсл. *док.* (цсл. въсприати) **I.** (що,

що за що, що ѡт кого) Одержати, отримати, прийняти: потщѣмса брата жизнь вѣчнѣю восприяти (1489 *Чет.* 364 зв.); вы же... мздѣ воспрїмете стокра(т)нѣю ѡ(т) мл(с)тиваго ба (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); Такожде и вы, учителя церковнии... научайте мїрянъ простыхъ и некнижныхъ и воспрїмете за труды вашѣ радость неизглаголанную (XVI ст. *НС* 3); хто бѡлей боудетъ працювати бо(л)шѣю мздѣ воспрїметъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 238 зв.); Прїидѣте миротворци; яко да воспрїмете снѡвство Бж̑їє: ѡ(т) Ѡ(т)ца моєго Нб̑(с)ного и бѣдете наслѣдницы, цр(с)тва его вѣчного (Чернігів, 1646 *Перло* 160).

2. (що) (*визнати що-небудь властивим, звичним*) сприйняти: состависа школа... промыслаючи... дабы ѡ(т)сюдѣ злобѣ измѣнив̑шєса, благы(х) началѡ восприяти и по все(и) братїи спасєнію // распро странїтиса (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 1-1 зв.); Дорѡслый прїємлющи(й) тѣйнѣ крещєніа; маєт̑ мѣти и волю до прина(т)а тоєи та(и)ны, и жалѣ за грѣхи свои абы начє(р)танїє дха ст̑го, и бл̑года(т) бж̑ю воспрїялъ (Львів, 1645 *О тайн.* 21).

3. (що за що) (*розцінювати що-небудь певним чином*) прийняти: гди ст̑би воспрїймѣтъ Нб̑о за ѡ(т)чи(з)нѣ вѣчнѣю,... Тог(д)а всѣ бѣдѣтъ якѡ Анг̑лѡве Бж̑їи; без̑с̑мртны, прєсвѣтлы (Чернігів, 1646 *Перло* 164); Дєв̑атаа звѣзда; в̑ тої Корѡнѣ значїтъ д̑ръ Бж̑їй, якѡ дѣш̑а Пр̑аве(д)ныхъ; воспрїєме Нб̑о и Цр(с)тво его (Там же, 165).

4. (кого) Зустріти, виявити прихильність (до кого): Воспрїємѣте и(х) тихимъ лице(м) любєзнѣ и дадите и(м) подобающ̑ю мл̑(с)тиню и вспоможенїє (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); Понєже г(с)днѣ Ла(в)ре(н)ти(и)... пѣ(т)шествѣетъ, сєго ради моли(м) ѡ немъ вашѣ любѡ(в) єже любє(з)но єго въсприяти (Кричів, 1600 *ЛСБ* 352, 1).

5. (що) (*погодитися з чим-небудь*) прийняти: и на свою главу въ(с)прїємет болѣзни, да к тому не дерзнет творити соблазны (к. XVI ст. *Укр. п.* 72).

6. (що) (*одержати якийсь пост*) зайняти: даєм̑ ти бл̑(с)вєніє воспрїати престѡлъ роускїа митропѡліи (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 36);

(*силою здобути*) захопити: Але таковыи суть намѣстники злыи... Которые кресты и мечи приємлють и похитително вл̑сти въспрїємлють (к. XVI

ВОСПРІЄМНИКЪ, ВЪСПРІЄМНИКЪ ч. (цсл. восприемьникъ) 1. Спадкоємець, наступник, наслідник: *Пытаемо, котораа црковъ, торгнѣлася... на оны(х) въспріємникѡвъ и на мѣстникѡ(в) ап(с)льскы(х) стѣи(х) ѡ(т)цѣ (Острог, 1598 Отп. КО 28 зв.); того юліа соуцессоръ [на полях: восприємникъ. — Прим. ред.] авгѣстъ хотя тежѣ м(с)цѣ который первѣй секстилемъ звано, ѡ(т) своего имениа авгѣстомъ называти казалъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 47 зв.).*

2. Хрещений батько, кум: Великій тѣды тажаръ на себе пріймѣють панѡве Воспріємники, албо Кѣмѡве: кѣды за немѡватка такъ вѣрѣ ѡсвѣдчѣють и ѡбѣцають Гдѣ Бгѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 904); дважаи тежѣ собѣ... до ѡкрещѣніа пристѣпѣючій, и вы побѣжныи Панѡве воспріємници, якъ великое и дше-спісѣтельное хѡчете пріймѡвати дѣло (Там же, 905).

ВОСПРІАТІЄ, ВЪСПРІАТІЄ с. (цсл. въсприятіє) 1. Сприйняття, визнання (чого): Сле(з)ное за(с) и мѣническое назывѣются крѣщеніємъ для того, и(ж) вне достѣткѣ водного тѣе скѣтки справѣють, котѡрыє и крѣщеніє водное... и кара(н)а за грѣхъ зѣднываѡ(т), опро(ч) харатіра албо печѣти, котѡраа пре(з) самѡе воспріѣтіє тѣины крещѣніа вѣдши члѣской выражаѣтся (Львів, 1645 *О тайн.* 14).

2. Прихильне сприйняття, вдоволення: В поѡнедѣлокъ аще прилѣчѣтся Рождество Хѡво, боудеть зима добра... воєм радость, царем и бояромъ въспріѣтіє (к. XVI-поч. XVII ст. *Яв. Рук.* 113).

Пор. **ВОСПРИЯТИ**.

ВОСПРОСЛАВИТИ дієсл. док. (кого, чим) Возвеличити, прославити: рече г(с)ди блг(с)лви и ѡсѣти любѣщи(х) блгѡлепие дому твоего тѣа воспрослави бжестве(н)ною силою твоею (Перемишль, 1547 *ЛСБ* 11).

ВОСПРАНУТИ дієсл. док. (цсл. въспранути) схаменутися; підвестися духом: Вспѡмнѣте вѣды на дѣнь ѡный ѡстѣтній... // А вспоменуѡвши воспранѣте ѡчѣтѣтеса ѡузнѣйтеса, покѣйтеса, припадѣте, со слезами и рыдѣніємъ, и воздыхѣніи, ко... бгѣ (Острог, 1598 *Отп. КО* 17-17 зв.).

ВОСПЫТАТИ дієсл. док. (кого) Запитати: воспытають его тѣи правѣ(д)ници. што соу(т) тамъ

оу адѣ приидеть ли гсѣ (1489 *Чет.* 316 зв.); прииди воспытаємъ та иудѡ, чѡго для продаешъ г(с)а (Там же, 318 зв.).

ВОСПИВАТИ див. **ВОСПѢВАТИ**.

ВОСПѢВАТИ, ВОСПИВАТИ, ВЪСПѢВАТИ дієсл. недок. (цсл. въспѣвати) (кого, що) оспівувати, прославляти: людїє... нѡ(с)наа со земными воспѣвають (1489 *Чет.* 133); Ангели с пасты(р)ми хвалѣ воспивають (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 90); въспѣваимо слѣвоу и щѣста елисавѣѡы же та(к) чоудѡвный пло(д) оутрѡбы своєи въ(з)дала (поч. XVII ст. *Проп. р.* 259);

співати: а зѣты(м) оуслѣшали аггѡлѡвъ на вѣз(д)оухѡу невидимо ве(л)ми сла(д)ко въспѣваючи(х) (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 16 зв.).

Див. ще **ВОСПѢТИ**.

ВОСПѢТИ дієсл. док. (цсл. въспѣти) (що) заспівати: воспѡимо пѣснь (1489 *Чет.* 209).

Див. ще **ВОСПѢВАТИ**.

ВОСТАВЛАТИ дієсл. недок. (кого чим) Воскрешати: петрѣ велики свои(м) скипетро(м) воставлаеть раслабленыя (1489 *Чет.* 228 зв.).

ВОСТАННЄ, ВОСТАНІЄ, ВОСТАНЬЄ, ВЪСТАНІЄ с. (цсл. вѣстание) (повернення до життя після смерті) воскресіння: гѣ на(м) іс хсѣ свои(м) вѣстаніє(м) смърть порази(л) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 46 зв.); Хѣ Вѣскр(с)шы(и) дѣрѣй имѣ Триднѣвнымъ Вѣстаніє(м) своїмъ (Київ, 1623 *МКСВ* 79); Востаньє(м) твоимъ ажѣ бѣдѣ оучѣнна, И оутѣшенна (Львів, 1631 *Волк.* 21 зв.); изъ мертвыхъ востаніє: а) воскресіння: Хсѣ... по своє(м) из мертвы(х) востаньи пришо(л) ко вѣнко(м) своїмъ (1489 *Чет.* 114); Прислоухай же(с) и(з) пр(о)рко(в)... яко пре(д) ты(м) ки(л)ка со(т) лѣ(т) прорекли... ѡ три(д)нѣвно(м) єго, и(з) мртвы(х) вѣстанію (XVI ст. *УЄ* № 29519, 42); б) Великдень: Ляментъ ѡ прыгодѣ неща(с)но(и) ѡ зе(л)живѡ(с)ти и мо(р)дерствѣ ме(ш)ча(н) ѡстро(з)ки(х) що ся и(м)... прыдалѡ на днѣ вѣрѡчы(с)та(г) свѣта з ме(р)твы(х) во(с)танія (1636 *Лям. о приг.* 1).

Див. ще **ВСТАНЄ**.

Пор. **ВОСТАТИ**.

ВОСТАТИ дієсл. док. (цсл. востати) 1. (чого, від чого і без додатка) (повернутися до життя піс-

ля смерти) воскреснути: а во торомъ (sic! — Прим. вид.) Христовъ пришествѣ знову маєт востати дша ѿ(т) тѣла каждого человека ѿмершаго (XVI ст. Сл. о см. 336); а я маю оумрети, и повторе и(з) землѣ востати // маю (к. XVI ст. УЄ № 31, 199-199 зв.); Востани, Давиде, и в стрѣни вдарай (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 22); **изъ(отъ) мертвыхъ востати** — воскреснути: са(м) яко прав(д)ивы(и) бѣ по смрти своей и(з) мртвы(х) рачи(л) востати (к. XVI ст. УЄ № 31, 41); святой Петръ и Павель... Ознаймили всѣм от мертвы(х) востати (к. XVI ст. Укр. п. 83).

2. (від чого) (набути знову попередньої слави, могутності тощо) відновитися: разсуждай добре, прочитателю, присмотри добре тое глубокое падение костела римского, которого во вѣки востати и воздвигнутися от того падежа гордостного... не может (1600-1601 Виш. Кр. отв. 179).

Див. ще **ВСТАТИ**.

ВОСТАТНИЙ див. **ОСТАТНИЙ**.

ВОСТАЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. Воскреслий: Оба(ч) раны висѣчого, кровь оумирающего, цѣлѣ ѿ(г)кѣпѣющего, язвы востающего (Львів, 1631 Волк. 23 зв.).

ВОСТААТИ дієсл. док. (цсл. вѣстати) (стоячи, бути присутнім до кінця чого-небудь) відстояти: Поневажѣ и она... на кождый день ѿ(т)правовати мѣтвы, и полѣнощи востаати, на славословіе и выхвалѣніе Бга... заховывати подала (Київ, 1634 МКСВ 312).

ВОСТЕЧИ дієсл. док. Ринути, хлинути, впасти. Образно: На баснотолкование Иоановѣх словес востечет, како Христос // духа святаго послати обѣща (1588-1596 Виш. Кн. 129-130).

ВОСТОКЪ, ВОСТОКЪ, ВЪСТОКЪ ч. (цсл. вѣстокъ) (одна з чотирьох сторін світу, також напрям) схід: Яко же бо мѣнїи выходи(т) ѿ(т) вѣстока и оуказоуе(т)са аж до запада такъ же боуде(т) и пришествіе сѣна члѣскаго (1556-1561 ПЄ 102 зв.); Петръ воевода... дали... есмы Іоанѣ Голгы... едно селище... ѿт кѣ вѣстокѣ ѿ против тих селех, что сѣ имѣноует Голъещи (Ясси, 1576 МЭФ фотокоп. 36); Потече(т) рѣка ѿгнѣнаа ѿ(т) вѣстока (XVI ст. УЄ № 29519, 12); порѣшае(т) же са

воздѣхъ, ѿ(т) чотирѣхъ ча(с)тей свѣта, справаю агглскою; и творить... чѣтыри вѣтры, ѿ(т) вѣстока и запада (Почаїв, 1618 Зерц. 11 зв.); ниже мало якобы зѣ боку, ѿронъ и царъ на немъ, а на правомъ боку, ко востоку, на полуденной сторонѣ, патріарха Константинопольскій (Київ, 1621 Кон. Пал. 699); м(с)цѣ съ звѣз(д)ами перенѣсатъ ѿ(т) вѣстока ко западѣ и ѿ(т)толе ко сѣверѣ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 369); А гды южѣ антїхристѣ ѿпанѣе(т) оувѣсь свѣтъ сѣй, ѿ(т) вѣстока, до запада ...тогда не минѣтъ жадной дѣшѣ члѣвческои (Чернігів, 1646 Перло 139); У порівн.: такъ они старое порѣтъ, да ѿпатъ пошивають, але южѣ ѿ первы(и) шевѣ где дѣховное око смотріло, телеснымъ далеко не трафляють. Кгды(ж) тое с тымъ такъ близко, а(к) во(с)токъ ѿ(т) запада (Острог, 1587 См. Кл. 22 зв.); **на востокъ солнца** — на схід, до заходу сонця: якъ есмы на свато(м) крещении, на во(с)то(к) солнца стоащи ѿбѣцалиса хри(с)тѣ погрѣбаючиса с ни(м) крѣщение(м) во (с)мерть (Львів, 1596 ЛСБ 301, 1 зв.).

2. (частина материка, протилежна Заходові) Схід: В лѣто сѣмое... м(с)ца генваря, збралоса мнѣзтво... людїи... и глѣдали якъ бы... ѿбїити всѣ стороны. и прїйти на востокъ (XVI ст. УЄ № 29519, 163); И знаю, що Бгѣ Адама создалъ ѿ(т) землѣ и все живое... И в рай на востокѣ его посадилъ (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 14); А шѣстїи Агглѣ; вилїе Чашѣ гнѣвѣ Бжѣго на рѣкѣ... Ефратѣ... абы висхла рѣка, и далѣ пре(и)тїи вѣискѣ великомѣ и з вѣстока (Чернігів, 1646 Перло 141); А створївши Г(с)дѣ бгѣ члѣвика насадилъ Рай на востокѣ во Едѣмѣ (серед. XVII ст. Хрон. 5);

(населення країн на цій території) Схід: И вѣстокъ и запа(д) неха(и) тебе славятъ ї югъ же и сиверь вѣчно да похвалатъ (к. XVI — поч. XVII ст. ПДПИ 182, 63); **востокъ солнца** — країни Близького Сходу: Иоакимъ бжїею Мл(с)тию Патриа(р)хъ великия а(н)тиохїи Икиликїи Иверїи Сириї и по всемѣ востокѣ слнца (Львів, 1586 ЛСБ 72, 1).

3. *Перен.* Православна церква: Або не види(ш), и(ж) вѣ правосла(в)но(и) вѣрѣ, не ма(ш) инѣшы(х) вымышлены(х) тѣщесла(в)ны(х) нововына(и)дены(х) тытѣло(в) и нѣзвыскѣ вѣсего вѣстока и крѣга

миръского сторона(х) соборѣ, то(л)ко ѡ(д)но има... // хр(с)тіани(н) (п. 1596 *Виш. Кн.* 250-250 зв.); на побѣжное прѣве аггльское по́стническое жїтїе ихъ востѡкъ и заходѣ огладалѣса (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 54); Ёму суть подобни церковнии врази, и его вѣрѣнныи и милїи друзи, иж востѡка свѣтлость нынѣ оставляють и до тмы запада во прелесть отбѣгають (к. XVI ст. *Укр. п.* 72); Еслибысь ся тежѣ церковью прехваляль, Росїянине милый, приписуючы ее только Востокови а Римскую отъ того отпыхаючы — послухайже што Генадей... мовить въ тые слова (Вільна, 1608 *Гарм.* 186); Тылко абы Звитѣзца пекѣлногѡ смѡка, Заховѣль вѣцѣле Вѣрѣ правѣю зѣ Востѡка (Київ, 1632 *Євх.* 295); всему церковному причту... благословенїе святѣйшее столицы митрополїи Кїевское отъ Востока (Київ, 1634 *КМПИ* I. дод. 555); *Образно:* Повѣста(н)те ѡ(т) такого сѣноу заблужѣна, наве(р)нѣте ся къ чоудномѣ вѣстѡкѣ свѣта, вѣстѣпѣте въ виногра(д) сїѡнскїй, вселѣтеса вѣ мѣста арома(т), събирайте бѣгонѣсны(х) крѣпнѣ цвѣты (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 227); Назывѣетса свѣтлымъ востѡкомъ; понѣже показѣветъ намъ свѣтъ слѣнца неѡугасїмаго; свѣтъ слѣвы хвѣи (Почаїв, 1618 *Зерц.* 50).

ВОСТОЧНИКЪ, ВЪСТОЧНЫКЪ ч. Духовна особа православної віри: Не невѣдомо мню вамъ се есть яко сѣнь мо(и) кнѣзь Александро восточникъ меж(д)ѣ зѣбамї западных(х) люде(и) вѣры и навѣки и всего набоженства всѣль (Дубно, 1592 *ЛСБ* 212); Захо(д)нищи... ѡ(т)стѣпоуючи ѡ(т) щїрого тѣкстѣ писмѣ, ани ѡ(т)повѣдаючи на тѣе артикѣлы, задали то восто(ч)никомъ (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 40); Ѣ сѣбѣтнемъ по́стѣ востѣчници и(м) оустѣпїли были (Там же, 46); Лѣпѣше вѣстѣч(н)ико(м) злоречѣнѣ ѡ(т)носїти, нѣжѣли злоречїти (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 223).

ВОСТОЧНЫЙ, ВЪСТОЧНЫЙ прикм. 1. Схїдний: Потребно же зело и боголюбезно... уступити убо града Рыма западныхъ всїхъ странъ... светейшому папе, царства же державу ко восточнымъ странамъ пренести (Вільна, 1599 *Ант.* 551); в той ча(с) вѣсїю стѣронѣ восто(ч)нѣю сплю(н)дрѡвано (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 344); Выхоженя іерейскїи полночными дверми на церковъ ко

сторонѣ правой полуденной и восточной бывають, а не ко заходу (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1173).

2. (який підтримує, сповїдує православну віру; стосується православної церкви) православний: Западныхъ и Восточныхъ светыхъ учителей писанью пилно прислухалисе есмо (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 129); трафілоса бо емѣ тагнѣчи в дорѣзѣ, приє(ж)дчати до ѡднѣго мѣста... в котормѣ немѣло было хр(с)тіанъ послѣше(н)ства восто(ч)ного грѣковъ (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 36 зв.); хто бы колвекъ тую фундацію нашу нарушати и касовати въ напотомные часы мѣль... або на старожитную благочестивую вѣру восточного православїя наступовати и отмѣняти, теды нехай будетъ на немъ клятва святыхъ отецъ 318 (Вишнївецъ, 1619 *АЮЗР* II, 72); мїло(с)ни(к) восто(ч)ного православїя... далъ на це(р)ковъ чи(р)воны(и) (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 2); а при немъ Боголюбезнѣйшїи и благочестивїи тоєїжъ Святой Константинопольской... Столицы послушнїи Восточного благочестїя Епископы, Господїнове и Отцы (Київ, 1631 *ОЛ* 19); Пишемъ до васъ... абы... на сынахъ церкве православія восто(ч)ного... кля(т)ва... не падала (Путятинці, 1634 *ЛСБ* 522, 1);

у знач. ім.: яко да познаю(т) хр(с)тіанѣ что єсть нѣша прѣстаа восточны(х) вѣра, и что дрѣги(х) ѡ(т)щепе(н)цо(в) хитрое бѣ(з)вѣрїе (1599-1600 *Виш. Кн.* 202 зв.); для того страдали и благодать чудотворная в нихъ дѣйствовала, иж доколь с восточными едино были (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 187); **восточная вѣра** див. **ВѢРА**; **восточная церковъ** див. **ЦЕРКОВЬ**.

ВОСТРЕПЕТАТИ, ВЪСТРЕПЕТАТИ дієсл. док. (цсл. вѣстрепетати) (задви́гати від струсу) затрястися, задрижати: яко земля не вострепѣще(т), нѣбо не оужаснѣетса (Острог, 1598 *Отп. КО* 16); ѡ(т) лицѣ егѡ вѣстрепеще землѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.);

(захви́люватися) затремтіти, затрепетати: вострепета(л) злыи воинъ (1489 *Чет.* 272 зв.).

Див. ще **ВОСТРЕПЕТАТИСА**.

ВОСТРЕПЕТАТИСА дієсл. док. (цсл. вѣстрепетатиса) (задви́гати від струсу) задрижати, затрястися: вострепеталася земля (1489 *Чет.* 206 зв.).

Див. ще **ВОСТРЕПЕТАТИ**.

ВОСТРОВЪ див. **ОСТРОВЪ**.

ВОСТРУБИТИ, ВЪСТРУБИТИ дієсл. док.

(цел. вѣстроубити) **1.** (граючи на трубі, сповістити про що-небудь) затрубити: пошлю два анґлы вострѣба(т) оу трѣбы (1489 Чет. 373 зв.); тогды трѣбы аггл(с)кіи вѣстроуба(т) вє(л)ми и нѣса зѡвьютса яко трѣба (Львів, 1585 УЄ № 5, 21).

2. (перед чим) Розтрубити, розголосити (про що): если бы(с) мл(с)тынню хотѣ(л) дати не вострѣби пре(д) нею, то є(ст) не выношаиса пре(д) нею (к. XVI ст. УЄ № 31, 16).

ВОСТАГНУТИ дієсл. док. (що чим)

Загнуздати: Не бѣдѣте яко ко(н) и мѣ(л), которы розѣм(а) нѣ має(т) кри(к)гами и оу(з)доу челюсти и(х) востагниши (Височани, 1635 УЄ № 62, 56 зв.).

Див. ще **ВСТАГАТИ, ВСТАГНУТИ**.

ВОСХВАЛИТИ дієсл. док. (цсл. вѣсхвалити)

(кого) возвеличити, прославити: нѣо и земля гѡры и хѡлми и всѧко дыханіє вѡсхваліло гѧ (Острог, 1598 Отп. КО 31 зв.).

ВОСХВАТИТИ дієсл. док. (цсл. вѣсхватити)

(кого) підхопити, піднести: вѡсхватило Илью какъ вихромъ на нѣо (1489 Чет. 235 зв.).

ВОСХИТИТИ, ВЪСХИТИТИ дієсл. док. (цсл. вѣсхитити)

1. (що, чим і без додатка) Захопити, забрати, взяти: а ілію зѣстоупівши з во(з)дѣхѣ // вѡзъ ѡгнѣнии нагло вѣсхити(л) єго (Львів, 1585 УЄ № 5, 155 зв.); жа(д)ный тоу с ты(х) жа(д)ною моцею то(г) своею не оучини(л), бо паве(л) стѣй... бы(л) є(д)но на во(з)дѣ(х) захваче(н)... ілію застѣпи(в)ши с повѣтрѧ вѣ(з) ѡгне(н)нии во скорѣ вѡсхити(л) (к. XVI ст. УЄ № 31, 77); Если та(к) боуде(м) вѣровати и(ж) нашѣ тѣла бѣдоу(т) ѡживлены... а чере(з) смѣрть пріше(д)ши свѣ(т)лы боудѣ(т), и тоу бже(с)твеною силою єго вѣсхищены боудоу(т) (Там же, 78 зв.); Тот бовѣм нас тое глупости научил... крест христов... уловил и вѡсхитил, зараз учинився глупым (1608-1609 Виш. Зач. 205).

2. (кого) Викрасти, схопити: прийде змии, и тебе со мною вѡсхитить (1489 Чет. 82 зв.); Пастырѣ мой...молю твоє милосѣрдіє, вѣзиши ннѣ заблѣдшѣю... якѡ вѣ пѣстынѣ вѣка сегѡ, идѣже пѡлно змѣевѣ... // вѣсхити дѣшѣ мою ѡ(т) си(х) (Чернігів, 1646

Перло 97-97 зв.).

Див. ще **ВОСХИЩАТИ**.

ВОСХИТИТИСА дієсл. док. (цсл. вѣсхитити-са)

піднятися, підвестися, встати: в тотъ ча(с) вѡсхитилѣса хромьи (1489 Чет. 268);

(переміститися вгору) підвестися: коупно вѡсхитимса на ѡблаче(х) во стрѣтѣние г(с)не на аєрѣ (1489 Чет. 374 зв.).

ВОСХИЩАТИ, ВЪСХИЩАТИ дієсл. док.

(цел. вѣзхыщати) **1.** (що) (силою) захоплювати, займати: на свщени(ч)скій степе(н) по правило(х) стѣ(х) ѡ(т)цѣ да вѡсхода(т); а не по свои(х) вола(х) похоти пло(т)ское ра(ди) имѣніѧ //... и па(н)ства са(н) да вѣсх(и)щаю(т) (п. 1596 Виш. Кн. 225-225 зв.); А нынѣшнего часу... унѣєю на правѡвѣрных воуючи (кгдажѣ такъ... діавол на церковь... воюєт, бо нужно єст царство небесное и нужници вѡсхищают єго), яко то западняя сторона исперва ся кохала у гордости (Львів, 1605-1606 Перест. 50);

(кого) (зненацька) схоплювати, забирати: Збудуйте одну книгу, з друку выданьем, которая єсть первое: огорода благочестию, заступаючи... благочестивый помисл, абы не выходил... на двор за огороду... гдѣ зверь ереси живет и слабоумных на свою прелесть вѡсхищает и пожирает (1608-1609 Виш. Зач. 204).

2. (від чого) Забирати: До третего неба не былєсь... вѣсхищен, ани з апѡсѣтолов того не научен (к. XVI ст. Укр. п. 78); оубо(й)тєса лахова творца, которій... //... совершивъши таинство житіѧ нѣшого, зла или добра; ѡ(т) жизни сѣѧ вѡсхищає(т), и на бѣдѣщее позорище и ѡбличеніє сѣѧ прєноси(т) (п. 1596 Виш. Кн. 259-259 зв.);

(на що) (перетворювати з одного стану в інший) обертати: а заты(м) ѡ(т) тоѧ смѣрти жи(з)ни сѣѧ на бѣдѣщѣю вѣ(ч)ноюу смѣрть вѣсхищаю(т), то є(ст) // ро(ж)деніє на смѣрть (п. 1596 Виш. Кн. 231 зв.-232).

Див. ще **ВОСХИТИТИ**.

ВОСХОДИТИ, ВЪСХОДИТИ дієсл. недок.

(цсл. вѣзходити) **1.** (про небесні тіла) (з'являтися, підноситися над обрієм) сходити: Ты тєды пр(с)таѧ дѡѡ, которѧ ннѣшнего дна якъ зѡра вѣ(с)хѡди(т) вѣ нѣ(с)нии чрѣтѡгъ, которѧ єсте(с) надѡбнаѧ якъ лѣѧ (поч. XVII ст. Проп. р. 272 зв.); вѣсхѡдѣть

сл̑нце, а обачаѣтъ д̑ша свою зг̑бѣ (Вільна, 1627 Дух. б. 93); Пѣрсове то обачивши, вси... стига́ли Алекса́ндра, а́ле и́жъ при́бѣгши до реки кра́мы, оуже восходи́ло сл̑нце (серед. XVII ст. Хрон. 421 зв.).

2. (на що і без додатка) (*підніматися вверх*) виходити, підніматися: х̑с... нашъ даючи намъ на прикла(д) и наоукоу сто́ую. и(ж) в̑сходиль на гороу видачи мно́гїи наро(д) за собою (к. XVI ст. УЄ № 31, 105 зв.); Іаковъ патріар̑ха... сно(м) обтажб́ный... засно́улъ, ви́дѣлъ л̑ствѣицу ба́рзо чоудб́вн̑ю... по котор́ой а́ггли б̑ж̑їи в̑сходи́ли и нисходи́ли (поч. XVII ст. Проп. р. 240); Абовѣм̑ вода мо́рскаѣ в̑сходи́(т) на высотѣ соу(п)тѣ́льными вапо́рами, воскоу́ренамъ а́льбо мгла́ми; и прехо́дитъ возд̑хъ (Почаїв, 1618 Зери. 10);

(*невидимо*) зноситися: Вла(д)ко си́лный; і́же Н̑бомъ и земл̑ю владѣешъ, И все ч̑дб́вно я́кѡ Б̑гъ всемо́г̑щїй д̑ѣешъ. З̑ Н̑ба на зе(м)лю исхо́ди(ш). И па́ки ѡ(т) зе(м)л̑ѣ на Н̑бо в̑сходи́(ш) (Чернігів, 1646 Перло 67).

3. (на що) (*на посаду, чин*) вступати: на св̑ще-ни(ч)скій степе(н) по правило(х) ст̑ты(х) ѡ(т)ц̑ѣ да восхода(т), а не по свои(х) вола(х) (п. 1596 Виш. Кн. 225); ст̑ые ѡ(т)цы, ѡщ̑па(в)ши, сами ты(м) спосо-бо(м) на ста́нъ с̑щеннически(й) возше(д)ши; и и(н)ши(м) тако(ж)де восхо(ди)ти ѡзаконили (1598 Виш. Кн. 271); Иж не толко жебы хто уготований на степень церковнаго и духовнаго чина восходити м̑ѣл дверми — нет! (Унів, 1605 Виш. Домн. 191).

4. (на що) Бути схожим, подібним: Єп(с)кп̑ Ке-са́рійскїй... написа́лъ в̑ кн̑з̑ѣ сво́ей, и(ж) ч̑сть о́браза на первоо́бра(з)ное в̑сходи́(т) (Київ, бл. 1619 О обр. 17).

Див. ще **СХОДИТИ**.

ВОСХОДНЫЙ прикм. (*цсл. в̑сходный*) 1. (*який стосується сходу, однієї з чотирьох частин світу*) східний: Антиохійскїй бовѣмъ патріярха на всю восходную сторону слово Божіе и владзу духовную ведле Бога розширяетъ (1603 Пит. 8).

2. Православний. ♦ **церква восходная** див. **ЦЕРКВА**.

Див. ще **ВСХОДНЫЙ**.

ВОСХОДЪ¹, В̑СХОДЪ ч. (*цсл. в̑сходъ*) (*одна з чотирьох сторін світу*) схід: inascensus,

восходъ (1642 ЛС 221); Есть твердость и такъ н̑бо сотворе(н)но і́жъ завжди б̑житъ ѡ(т) восходу аж до заходу (серед. XVII ст. Луц. 526).

Див. ще **ВСХОДЪ¹**.

ВОСХОДЪ², В̑СХОДЪ ч. (*поява над обрієм небесного тіла*) схід: на томъ переставаю... подда-ючися святым онимъ и презъ Бога зложеннымъ сынодомъ за восхдъ (!) и заходъ солнца (Єгипет, 1602 Діал. 60); н̑овые на н̑б̑ѣ показа́лися зв̑зды, цри ѡ(т) // ѡста́тне(г) в̑сход̑ѣ пришли (поч. XVII ст. Проп. р. 196 зв.-197).

Див. ще **ВСХОДЪ²**.

В̑СХОДАЧИЙ дієприкм. (*який тільки наближається*) (*про життєвий шлях*) ранній: для того(ж) іо́анъ кр(с)тителъ е́ще ѡ(т) зори жи́вота в̑(с)хода́чого то є(ст) патол̑т̑неи прикрости оухил̑на ра́ди в поу́щ̑ в̑н̑їшо(л) (поч. XVII ст. Проп. р. 255).

ВОСХОДЯЩИЙ, В̑СХОДАЩИЙ дієприкм. (*цсл. в̑зходящий*) 1. (*який переходить від одного стану в інший*) перехідний: Сло́ухайте бовѣм̑ я́къ див̑ючися и бо́ажи ѡн̑ю в̑сходащ̑ю ѡ(т) см̑рти в̑ живо(т), ѡ(т) земл̑ѣ на н̑бо салют̑ють сп̑б̑ва-ючи (поч. XVII ст. Проп. р. 274 зв.).

2. У знач. ім. (*той, з якого виводиться рід*) пре-док: тые степєни в̑ кожд̑й лин̑їи, а́лбо пора́д̑к̑д род̑ства, ѡ(д) п̑на бра́тиса маю(т),... // ко́тор̑аѣ в̑ собѣ замыка́ет̑ в̑сходащи(х) то е́ст̑ родичо́въ, и н̑сходащ̑хъ, то е́сть пото(м)ко(в) (Львів, 1645 О тайн. 169-170).

ВОСХОЖДЕНІЄ, В̑СХОЖДЕНІЄ, ВОС-ХОЖЕНИЕ с. (*цсл. в̑зхождение*) 1. Підняття (вверх): слово на ѡ́гноє в̑схождение сто́го славного пр(о)рка (1489 Чет. 232 зв.); яко бысмо в̑ѣрили в него и в̑рне его справовали по в̑схожден̑їи и по в̑знесен̑їи Г(с)не́м̑ на н̑б̑са к̑ Б̑гоу ѡ(т)цоу сво́ем̑ (XVI ст. УЄ Триг. 96).

2. Хвала, вихваляння, звеличання: На во(с)хо-ж(д)ен̑їє г̑ви сво́ем̑, а спасителеви... мо́ем̑ (Чер-нігів, 1646 Перло 43 зв.).

Пор. **ВОСХОДИТИ**.

ВОСХОТѢТИ дієсл. док. (*цсл. в̑зхотѣти*) (що) забажати, захотіти: И если тые с̑сєды наши,... восхот̑ат... зго́д̑ѣ з Є́го Милост̑ю принат, то на их̑

воли (Володимир, 1544 *AS IV*, 390); И ѿ(т)кудѣ восхотѣть до того манастиря ѿбирати собѣ игуменовъ, и митропѳліи благословенію нашему повинѳвати (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); то(л)ко аще го(с)подь бо(г) восхоцетъ што ваше бл҃говеріе ра(ч)те ведать прие(з)дѣ мо(и) в субѳтѣ до (л)вова (Острог, 1591 *ЛСБ* 152); все учителя грецкии... научили тако достатечнѣ, иж и наподленнѣйший в разумѣ языка словенскаго русин,... вѣдает и разумѣет, чем спастися может, если только сам восхоцет (1608-1609 *Виш. Зач.* 217).

Див. ще СХОТѢТИ.

ВОСЪДЕРЖАНИЕ *див. ВОЗДЕРЖАНІЕ.*

ВОСАКИЙ *див. ВСЯКИЙ.*

ВОТА *ж. (стп. wota, лат. votum) 1.* Думка, міркування, голос: Вотѣйте хтѣве, кѣждаа з' вѣсь вѳта, чого естѣ гѳдна зѣчна его цнѳта (Львѣв, 1642 *Бут.* 7 зв.).

2. (*право висловлювати свою думку при вирѣшенні державних або громадських справ*) голос: тѣе вси в радѣ по(с)полито(и) ме(с)ца и вѳты свои будутъ мети спосо(м) звичаю старо(в)ного (1566 *ВЛС* 2).

Див. ще ВОТУМЪ, ВОТЪ¹.

ВОТВЕРЖЕНІЕ *с. Усвідомлення: што писалъ стѣи лука и марко матѣѣи х(с)ва всеправѳе бж҃ествое писаніе... всѣмъ вѣрнымъ люде(м) на вотверженіе безъ него жѣ не може(т) стати вѣра* (1489 *Чет.* 191 зв.).

ВОТЕЦЪ *див. ОТЕЦЪ.*

ВОТЕЦЪ *див. ОТЕЦЪ.*

ВОТКНУТИ *див. УТКНУТИ.*

ВОТОВАНЬЕ *с. (стп. wotowanie) голосування: Сѣдѣти маю(т) справѣдливѣ... а гдѣ бы са траѣила ро(з)но(ст)... маю(т) ра(з) два три знову чере(з) вѳтованье пу(с)ти(т) (Льблѣн, 1569 *Пр. ВЗ* 115); валное вѳтованье — загальне (публѣчне) голосування: если бискупы и владыки и иные духовные отстрашитъ хочете одѣ валного вѳтованья... того вамъ не допустимъ (Вѣльна, 1597 *РИБ XIX*, 202).*

Пор. ВОТОВАТИ.

ВОТОВАТИ *дієсл. недок. (стп. wotować) 1.* (на що) Голосувати (за що): епископовѣ и писма ихъ не епископовѣ, але священники экзаменуютъ тѣе

онихъ и декретуютъ; зачимъ и на зложеніе епископовѣ вотуютъ (Дермань, 1628 *КМПИ I*, дод. 319); Засѣ(в)шы тѣды зараз кождо (!) на своѣ(м) мѣсци и радили вѳтовали и згодили ся всѣ единодушно на ты(х) п̄ чѣтыро(х) ста(р)шы(х) (Львѣв, 1645 *ЛСБ* 1043, 69).

2. Висловлювати свою думку, забирати голос у якійсь справі: Вотѣйте хтѣве, кѣждаа з' вѣсь вѳта, чого естѣ гѳдна зѣчна его цнѳта (Львѣв, 1642 *Бут.* 7 зв.).

ВОТОРОКЪ *див. ВТОРОКЪ.*

ВОТПЛИВО *присл. (стп. wotpliwo) сумнівно: од которого околечена тѳе дѣтя вѳтпливо аби мѣло быт живо* (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР I/VI*, 522).

Див. ще ВОТПЛИВЕ.

ВОТУМЪ *ч. (лат. votum) 1.* Те саме, що **вѳта** у 1 знач.: Я яко всѣхъ подлѣйшемѣ а кра(и)немѣ налѣжитъ, напере(д) вѳтѣмъ сво(и) положѣ (Острог, 1587 *См. Кл.* 10).

2. Те саме, що **вѳта** у 2 знач.: каштала(н) краковскій которій маєтъ ше(с)надцѣтое зара(з) по дхѳвныхъ римскихъ мѣсцѣ и вѳтѣмъ, абы его митрополитѳви и вл(д)камъ оустѣпити мѣ(л), што за подобенство (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198-198 зв.).

Див. ще ВОТЪ¹.

ВОТЧИЗНА *див. ОТЧИЗНА.*

ВОТЩЕ *присл. Дарма, даремно: а не покладаючи во(т)ще вашего моленія дмысльне тамъ едѣ(м) (Острог, 1591 *ЛСБ* 152); Ѡ дкрѣплѣюще(м) ма Іисѣ вѣдлѣ(г) си(л) мойхъ потрдѣвши(с)а, пре(д) себе взѣле(м), ѳ(д)нѣти... поношеніе прѳтѣвникѳ(в) ѳ(т) ѳщѣнного правослѣвного прѣчтѣ Цркѣви стѳѳе Рѳссійскои: в чо(м) бл҃г(а)тію Бж҃ею не вѳтщѣ трѣдѣх(с)а (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 4).*

ВОТЪ¹ *ч. (лат. votum) те саме, що вѳта* у 2 знач.: Тогдыжѣ. Всѣхъ зго(д)ные вѳта, абы... дочекавши на ве(с)нѣ фѣ(р)тку деревяную при не(и) и шу(л)кѣ муро(м) осмотрити (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1043, 36); На то п̄новѣ брати(и)... ро(з)ные вѳта были едны по(з)волили... дрѣгие ганили (Львѣв, 1638 *ЛСБ* 1043, 51 зв.).

Див. ще ВОТУМЪ.

ВОТЪ² *част. (вказівна) (вживається для підкреслення чогось конкретного) ось: тѣды п̄анъ*

збавитель... //... мовить... що(ж) са ма пытаєшь; спытайса ты(х), которые слыховали, що(м) имъ мовлалъ, ѿ во(т) тыи вѣдають що(м) имъ мовлалъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93 зв.-94).

ВОТЪКНУТИ див. **УТКНУТИ**.

ВОХОДИТИ див. **ВХОДИТИ**.

ВОХОДЪ див. **ВХОДЪ**.

ВОХРЫЙ прикм. (який має колір вохри) вохристий, вотряний: рїза вохра, исподъ прѣзелень, в'рѣцѣ свѣтокъ (1627 *ЛБ* 171).

ВОЦАРИТИСА, ВЪЦАРИТИСА дієсл. док. (установити свою владу) утвердитися, запанувати: а то чинилъ дла ты(х) причинъ //... всѣ(м) бѣды задаючи... хотачьса на се(м) свѣтѣ воцарити (Вільна, 1596 *З. Каз.* 2 зв.-3); Мѣдрость... рекла... Оставте глѣпство, и живи бѣдете, и навѣки вѣцаритеса (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 254).

ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ, ВЪЧЕЛОВЕЧЕНЬЄ с. (цсл. вѣчеловѣченіє) (набуття людської подоби) очеловічення: Правда есть же литоргія святая надъ всѣ иншіе церемоніе церковныи, есть... болша и Богу на милша, въ которой всѣ таемницы вочеловѣченія Христова... со славою пришествіе розчитаются (1603 *Пит.* 74); Рáдовалиса и Ап(с)лѡве, обáчивши слáвѣ Бо(э)ства егѡ... и дла тóго познáли Вѣчлѣчѣн'є егѡ (Київ, 1625 *Сур. сл.* 124).

Див. ще **ВОЧЛОВЕЧЕНІЄ, ВЧЕЛОВѢЧЕНС**.

ВОЧЕЛОВѢЧИТИСА, ВЪЧЕЛОВѢЧИТИСА дієсл. док. (цсл. вѣчеловѣчитиса) (набрати вигляду людини) очеловічитися: нашего ради сопасѣннѣя вочлѣвчышаса (1489 *Чет.* 353 зв.); Явно ижъ кгда са въплотилъ и вѣчлѣчилъ, тогда видѣ(н) и ѡсазанъ бѣти изволи(л) (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 79).

ВОЧИ див. **ОКО**.

ВОЧЛОВЕЧЕНІЄ, ВОЧЛОВЕЧЕНЄ с. Те саме, що **вочеловѣченіє**: выполнило тисача лѣ(т) ѡ(т) вочловече(н)а хѡа (Вільна, 1596 *З. Каз.* 78 зв.); Навѣчаючи тым'... людѣй, абы са немнѡго выпытовали,... ѡ недовѣдомой... члѣвкѡмъ Бѡзского Вочловечѣнїа хѡа таѣмници (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 890).

Див. ще **ВЧЕЛОВѢЧЕНЄ**.

ВОЧТИТИ дієсл. док. (що) Вшанувати: вземши главное... млвить, ты его положи на головѣ свою и вочти празникъ вмѣсто мене (1489 *Чет.* 14 зв.).

ВОШЪ ж. Воша: кто пло(д) кастаріевъ сыро(и) часто пріємле(т) на то(м) вши многіе плод(а)т)са на тѣле (XVI ст. *Травн.* 144 зв.); pediculum вош, ѡш (I пол. XVII ст. *Сем.* 130); pedicul(us), нозка, вошъ (1642 *ЛС* 304); **вошъ водная** — назва рослини: dracontium, вошъ водная трава (1642 *ЛС* 171); **свиная вошъ** — назва рослини: свиная вошъ а(б) ѡтрава (1627 *ЛБ* 217); abi(o)tos, зеліе свиная во(ш) рече(н)но (1642 *ЛС* 62); catapsixis, свиная во(ш) зеліе (Там же, 114).

ВОЩЕЧОКЪ ч. Вошок, вощечок: сега, сегула, во(с)кѣ, вощечокъ (1642 *ЛС* 118).

ВОЩИЛО ч. 1. (перетоплена і сформована для продажу вощина) віск: Дани з нихъ 3 кади меду и семь безменовъ,... за два вошила 2 гроша (1522 *АрхЮЗР* 7/1, 639).

2. Вл.н.: Федоръ Вошило (1649 *РЗВ* 129).

ВОЩИНА ж. Вощина: metys, вощини (1642 *ЛС* 269).

ВОЩИСТЫЙ прикм. Восковий, вощаний: cerin(us), ceros(us), вощи(с)ты(й), во(с)коваты(й) (1642 *ЛС* 118).

Див. ще **ВОСКОВАТЫЙ, ВОСКОВЫЙ**.

ВОЩИЦА ж. Вощина: cerites вощица камы(к) (1642 *ЛС* 118).

ВОЮВАТИ див. **ВОЄВАТИ**.

ВОЮЮЧИЙ прикм. 1. (який прагне або схильний воювати) войовничий: Оный абѡвѣмъ бѣдѣчи в'станѣ неѡ(т)мѣнності, зычи(т) Вм(ст), такъ в'згладомъ Повиновáцтва, якъ и дла любви котѡрѣю Цркѡвъ Триѡмфѡючаа къ цркѡви воюючеї маѣ(т), з' того небе(з)печѣнства... якъ напрѣдшей вѣзволѣномѣ бѣти (Київ, 1625 *Кон. Апок.* 3 зв.); В Цркѡви воюючой, повѣннисѡ были з' непріателями Бѡзскими... завше вáл'чити статѣчнѣ (Київ, 1648 *МКСВ* 346).

2. У знач. ім. Той, хто воює: Тамъ бѣдетъ спрацованомѣ ѡхолода... воюючемѣ звѣтазство (Київ, 1632 *МКСВ* 269).

ВПАДАТИ див. **УПАДАТИ**.

ВПАДЛОСТЬ ж. Скрута, занепад: Я не могучи ни в кого иного тых пенезей достати, просил есми... Михаила Еловича Малинского, мытника Волынского земли, абы его милост, бачечи на мою вели-

кую впадlost и потребу... тую тисячу копъ грошей литовскихъ позычилъ (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 135).

ВПАДОВАТИ дієсл. недок. (опинятися в якійсь ситуації) впадати. ♦ **въ заруку впадовати** — підлягати грошовому стягненню в разі порушення однією із сторін укладеної угоди: А еслибы ся в держаню и вживаню якие кривды и шкоды деяли од мене самого, або слуг моихъ, тогды в таковуюж заруку впадоваю (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 360).

Див. ще **ВПАДЫВАТИ, УПАДАТИ.**

ВПАДОКЪ див. **УПАДОКЪ.**

ВПАДЪ див. **УПАДЪ.**

ВПАДЪНУТИ дієсл. док. (зненацька прийти, приїхати) впасти: а позавтрее... до того села Бельки козаки впадълы (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 618).

Див. ще **УПАСТИ.**

ВПАДЫВАТИ дієсл. недок. 1. (переміщатися, падати зверху вниз) впадати: онъ ѿ стенѣ вдаривалса а любо въ водоу впадывалъ (1489 *Чет.* 319 зв.).

2. (у що) (втікати, вливатися) впадати: почонши от рѣчки устья Телешовки, где впадывает в реку Корец (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 128); ѿ(н) кгрунътъ ѿкупи(л)... на[то](и) стороне Рудки, которая впадывает в Рудку Слепе(ц)кую (Житомир, 1583 *АЖМУ* 64).

3. (опинятися в якійсь ситуації) впадати: слепые поспѣлѣ з своїми слепыми вѣжами до пропасти згненья валатьса и впадываю(т) (Єв'є а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 8 зв.).

Див. ще **ВПАДОВАТИ, УПАДАТИ.**

ВПАЛЫЙ див. **УПАЛЫЙ.**

ВПАМЕТОВАТИ див. **УПАМЯТОВАТИ.**

ВПАМЯТАТИ див. **УПАМЯТАТИ.**

ВПАМАТАТИ див. **УПАМЯТАТИ.**

ВПАСТИ див. **УПАСТИ.**

ВПААТИ дієсл. док. (стп. вражає) перен. (виходити в когось якісь навички) прищепити: Причомъ' тежъ брѣлемъ частѡ прѣ(д) сѣбе, яко бы в' ты(х) Шкѡла(х) не тѡл'кѡ позвѣрхѡвные Наѣки, але... Побѡжностъ в' ср(д)цахъ васъ мѡлоди в'паѡна и засѣвана была (Київ, 1636 *МІКСВ* 317).

ВПЕВНЕННЫЙ див. **УПЕВНЕННЫЙ.**

ВПЕРАТИСЯ див. **ВПИРАТИСЯ.**

ВПЕРВЫХЪ, ВЪПЕРВЫХЪ присл. (при переліку на позначення першого пункту) по-перше: в первых, церковного послѣдования, славословия и благочестия узаконити, дѣтем научити (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); Кѡнъ бѣлы(и) знаменѣтъ двоѡкъю рѣчь: въпервыхъ ѡныи вѣкъ и ча(с) щасливый; в' котѡрый слово Бѣжїе, единосѣшное, Снѣ Бжїй; вишолъ на свѣтъ сѣй видѡмый; в' тѣлѣ лю(д)скомъ (Чернігів, 1646 *Перло* 132);

(перш за все) насамперед: Сей же глас, мню, в первых пан Виталий, казнодѣя волынский отрыгал (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); Гды прїиде нѡво въ странѣ Нѣ(с)нѣю... тѡмо въ пѣрвыхъ ѡузритъ Маестѡтъ дївно(и) бо(з)кои слѡви (Чернігів, 1646 *Перло* 161 зв.).

Див. ще **ВОПЕРВѢС.**

ВПЕРЕДИТИ див. **УПЕРЕДИТИ.**

ВПЕРЕДЪ див. **УПЕРЕДЪ.**

ВПЕРЕДЪ див. **УПЕРЕДЪ.**

ВПЕРИТИ дієсл. док. (що) Направити, скерувати; **умыслъ вперити** — подумати: Потрѣба тамъ не ве(д)лѣгъ звѣчаю тѣлесного... млїтиса, лѣчь трезвѣнно оумыслъ в'перивши ѡжидѡти Бѣга (Вільна, 1627 *Дух. б.* 303).

Див. ще **ВПЕРАТИ.**

ВПЕРОДЪ див. **УПЕРЕДЪ.**

ВПЕРТИ дієсл. док. Підійти впритул до чогонебудь: попови резѡвъ два и надѣдѡтокъ въ кутѣ над ставискемъ, въ вилахъ нивка ку Туриску, тутъ граница Туровицкая вперла (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 326).

ВПЕРАТИ дієсл. недок. Спрямовувати, направляти: мѣсли свои ѿ(д) зѣмны(х) ѿ(д)тагѡючи, в него, прагненемъ // и пожадливѡстю в'перѡеть (Вільна 1627 *Дух. б.* 47-48).

Див. ще **ВПЕРИТИ.**

ВПИВАТИ дієсл. недок. Впиватися, напиватися: стѣй ап(с)лѣ паѡулѣ пише(т) въ своѣмъ посланїи... пити деи не бороню коли бы члѣвкъ не пилъ, и онъ бы ѿ(т) жажи не бы(л) живъ, но в'пива[ти] чере(с) силоу не велю (1489 *Чет.* 50 зв.).

Див. ще **УПИВАТИСЯ.**

ВПИРАТИ дієсл. недок. (в що) (займати на-

сильно) вди́ратися, насильно добиватися: са(н)ко постави(в)ши халупу за и(х) позво́ле(н)е́мъ заложу(в)шиса в по(д)да(н)ство пече(р)скому мана(с)-тирю и мощне гва(л)то(м) в лу(г) и(в) закоты н̄ши... впира(т) и брати поча(л) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2).

Див. ще **ВПИРАТИСА.**

ВПИРАТИСА, ВПЕРАТИСЯ, ВЪПИРАТИСА, УПИРАТИСА *дієсл. недок.* (у що) (*підходить впритул до чиеї-небудь території, займаючи її насильно*) вди́ратися: Тое вродищо Топол... штець мой и дѣд мой и я сам тѣю землю в покои держал аж до сих часов, ѡдно не вем, дла которое причины тьи подданыи господарьскіе... кгвалтовне са в тѣю землю мою въпирают (Шайно, 1538 *AS* IV, 173); Естли ж бы тот Матфей... в землю нашего имениа ключового са ѡпирал и то за себе привлащал... тыбы через листъ свой в томъ намъ справѣ дал, а мы на он часть з рамени нашего комисари тамъ вышлемъ (Краків, 1539 *AS* IV, 180); люди Козлиницкие въежчаютъ и вступаются во властивый кгрунт ихъ милости // имениа Пясочинского, в Дубнов лес... кгвалтомъ впираючися, шкоды чинят (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 119-120); липецкий тен поп вицеvский скаржился на попа головоецкого же ся там впирает в его парафѣю на що он має привѣле(и) (Самбір, 1588 *Свенц.* 75); дх̄овныи на наданьахъ бързо великихъ маѣтностей... // кгвалтомъ са впирае(т) (Острог, 1598-1599 *Анокр.* 194-194 зв.).

на рудѣ впираетисе — сподіватися на чиюсь підтримку, бути впевненим у комусь: ѡ(т)повѣдаючи одинъ зъ княжа(т) на которо(г) рудѣ црѣ се впера(л) чл̄вкови бжомѣ реклѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 326).

Див. ще **ВПИРАТИ.**

ВПИСАНЕ, ВПИСАНИЕ, ВПИСАНЬЕ, ВПИСАНЬЕ, УПИСАНЕ, УПИСАНЬЕ *с.* (*внесення тексту документа в книгу записів*) вписання: ве(д)ле ро(с)каза(н)я... г(с)дрско(г) заховываючиса кни(г) врадовы(х) на вписа(н)е ты(х) привилие(в) и листо(в)... г(с)дрски(х) жидо(м) не борони(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 55); передо мною...старостою Луцкимъ... //... панъ Иванъ Велятицкий... покладалъ привилей короля... зъ уписанемъ

въ немъ листу патриарха Костентинограда (Луцьк, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 252-253); Пан Якоубъ Песочиньски(и) чашъникъ... для вписанья в книги... земъскіе... Пода(л) и Созна(н)е́м... Призналъ запи(с) Квито(в)ны(и) (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 36); писарь... для вписанья до кни(г)... земски(х) Киевъски(х) пе(р)ѡблятамъ подаль выпи(с) (Київ, 1639 *ЦНБ* II 23254, 1); Па(н) Микола(и) з брѣсилова Кисель Староста Черькасъки(и)... для вписаня до книгъ... подаль льявѣдѣмъ (Житомир, 1650 *ПВКРДА* II-3, 50).

Див. ще **ВПИСОВАНЕ.**

Пор. **ВПИСАТИ.**

ВПИСАТИ, ВПИСАТЬ, УПИСАТИ *дієсл. док.* (що, що в що, до чого, в чому) (*внести текст документа в книгу записів; внести кого-, що-небудь до списку, реєстру*) вписати: они мнѣ уписали у вечистый поминникъ шесть душъ (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 12); Єе Милость... жедала нас, абыхмо... ѡный лист едналный в сес нашъ лист вписати велели (Краків, 1543 *AS* IV, 347); тебе пане галъкѣ просиме што ланъ визнаеть пре(д) твоєю громадою на свою речъ то ѡ ли(с)тѣ намъ ѡписати (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 17); г(с)дръ его мл(ст) ты(х) а(р)тыкѣло(в)... ста(т)утѣ пра(в) новыхъ вписати ро(с)казати рачилъ (1566 *ВЛС* 80); дла лепшое пе(в)ности и вмоцньо(с)ти сего списѣ н̄шого є(с)мо... в кн̄ги кгро(д)скіе лу(ц)-кіе вписати... дали (Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 51); которы(и) декретъ суда моего до книгъ кгро(д)-скихъ браславъскихъ естъ вписанъ (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 27); ко(ж)ды бра(т) имае(т) ѡписати ѡ поменни(к) има ѡ(т)ца своего и м̄тре (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); К тому ты(ж) кожды(и) бра(т) має(т) вписати в поме(н)ни(к) церковны(и) имя ѡ(т)ца своего (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); Але абымъ доводъ певный о святыхъ... показалъ, покладаю ту по имени ихъ... и межи святыи до календара вписаны быти удостоилися (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 849); Яко(ж) воли Его доси(т) чинячы до Кни(г) писара Публичного приняти велилисмо, що естъ принято и вписано (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 471); Которы(и) же то те(с)таментъ... до книгъ... кгро(д)скихъ... слово в слово уве(с) уписанъ (Житомир, 1650

(зробити запис про що) записати: и съ оусим що (и)з вѣка вѣчного къ ты (!) села (!) прислоухало и ихъ сѣ держало яко и въ привилиахъ данныхъ оуписанно непорѣшено и неподвижно на вѣки (Гирлов, 1519 *ДВВ* II, 2); проси(л) абы апеляцѣя тая допущена была с пѣ(в)ны(х) рацы(и) але и(ж) тоѣ ко(нт)рове(р)сии не пода(л) ѡ што се ѡсве(д)чно для того не естъ ту(т) вписана (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 103); Я, яко пастырь и отецъ, напоминаю и прошу, не отступите... отъ того светого // братста и заслугъ своихъ которые суть вписанные въ книги живота (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288-289).

Див. ще ВПИСОВАТИ, ВПИСЫВАТИ.

ВПИСАТИСА, УПИСАТИСЕ, УПИСАТИСЯ

дієсл. док. (що в що, до чого) (внести свое ім'я у реєстр, каталог) вписатися, записатися: Тое жъ годыны а мужове и подданные, тогда ся доброволне въ рейстръ уписавъши, припоминали такъ же некоторые кривды отъ пановъ Гурковъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/1, 77); якъ правдивы(и) ѡ(т)ць, хотячы потѣхъ и по працы, блгїи(и) плѣдъ выдѣти. и маєть в реєстръ по ѡбычаю вписатиса (Львів, 1587 *ЛСБ* 67, 92); шляхе(т)ны(и) Па(н) микола(и) Кири(к) чини(л) ѡповеданє и протѣстова(л)се ѡ то. Ижъ што се бы(л) вписа(л) до реєстрѣ пере(д) сѣ(д) и(х) м(л): Пано(в) Комисаро(в) (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17);

(до чого, в що) (вступити, записати до певної організації) вписатися: велика сила вписалася ѡ кр(с)тѣ (1489 *Чет.* 26 зв.); Мы с кола нѣшого сенато(р)ского... до то(г) бра(т)ства це(р)ковного вписалисе есмо (Оліта, 1591 *ЛСБ* 185); В которѣ сѣ Братство, зо всѣмъ Вѣйсковмъ, вписаль... Стого Гетмана каждый Рице(р) нѣхъ сѣ вчїтъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47).

Див. ще ВПИСОВАТИСА.

ВПИСАТЬ *див. ВПИСАТИ.*

ВПИСОВАНЄ, ВПИСОВАНЬЄ, УПИСОВАНЄ *с.* Вписування: не хѡчетсѣ тѣхъ листѡвъ всѣхъ и привилѣѡ(в) вписованьємъ читѣлникови оуприкрѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 21); на котори(х) ро(ч)ка(х) они ѡбоя сторона ѡ вписова(н)ю тоѣ справи в реєстръ сѣдови(и) и ѡ приволюванью ес

ко(н)трове(р)това(ли) (Люблін, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 146); И во уписованю тежъ менуютъ его верховнымъ (1603 *Пит.* 39).

Див. ще ВПИСАНЄ.

Пор. ВПИСОВАТИ.

ВПИСОВАТИ, УПИСОВАТИ *дієсл. недок.*

(що в що) (вносити текст документа в книгу записів; вносити кого-, що-небудь до списку, реєстру) вписувати: на(и)миты для широкости ѡны(х) ту(т) имѣ(н) не вписуючи пере(д) чернски(м) служебнико(м) и посла(н)цо(м) пана его мл(с)ти сознава(ли) и све(т)чили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58); И ты(м) братїямъ маєть бы(ти) данъ реєстръ по(д) печатїю бра(т)скою, в которы(и) мають даскали вписовати дѣти данные до науки (Львів, 1588 *ЛСБ* 93, 1); то(т) енора(л) ту(т) на вряде моѣ(м) листѣ своего на возно(в)ство єму даного до кни(г) не вписова(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 27); роздѣємо, хотяй кто межи стѣхъ // в реєстръ нехай вписѡють кого кѡльвекъ хѡчѣтъ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 12-12 зв.); Што учинилъ... патріарха Константинопольскїй, зъ всходними патріархами знестися: совершенно отвергли... всѣхъ Латинниковъ отъ церкви... и южъ болшъ въ книги свои поминныи ихъ не вписовали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 773); Пан Пеньски(и)... видячи ижъ... sprawy з реєстрѣ спѣсчѡно(и) дже ани сѣдити ани зновѣ вписовати не бѣдѣтъ теды ѡ(д) вгоды... ѡ(д)стѣпи(л) (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17 зв.); inscribo, вписую, написую (1642 *ЛС* 238).

Див. ще ВПИСАТИ, ВПИСЫВАТИ.

ВПИСОВАТИСА, УПИСОВАТИСЕ *дієсл. недок.*

(що в що, до чого) (вносити кого-, що-небудь у реєстр) вписуватися, записуватися: с ко(ж)дого коня яко передъ ты(м) до ре(и)стрѣ хорѣжого на во(и)на(х) се вписовали по два(д)цати и пети копѣ гроше(и) заплати(т)и (Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 51); Реєстръ на часы пото(м)ные в которо(м)сѣ бѣдѣтъ вписовати речи всѣ прибываючі(и) (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-1, 268).

Див. ще ВПИСАТИСА.

ВПИСЫВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **вписовати**: А ведже тые све(т)ки которые при справова(н)ю тестамен(н)ту бываю(т) маю(т) вси слова ко-

торые слыша(т) ѡ(т) того хто теста́ме(нт) чини(т) пра(в)диве теста́менту казати вписы́вати и вырази́ти значне́ бе́(з) ко(ж)до́го ѡхиле́нья (!) (1566 *ВЛС* 76); а кто которые на реестре ме́(т) а которые ве́(ч)-не́(и)шие ѡ книги вписы́ва(т) и для прикла́да(н)я печате́(и) и(х) и мину́та(м) которые е́сми бы́(л) нагото́ва(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 7).

Див. ще **ВПИСАТИ**.

ВПЛАВЪ *присл.* Вплѣав, уплав: тая погоня моя за ними жъ въ тотъ же следъ, через тую реку вплавъ на коняхъ переправивши, а тыхъ збеговъ подданныхъ... взяти хотечи, тогда тотъ Вербята... //... тую погоню мою... зъ села Ивачкова выбилъ и выгналъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 6/І, 275-276); Пійше́(т) плѣнѣоушъ... ѡ елена́(х)... Котóрый з них са здае́(т) силнѣйшій напро́(д) иде́тъ вплавъ, томоу зара́(з) дрѣгый рогоу́(в) тажа́(р) з'клада́етъ на дрѣго́го (поч. XVII ст. *Проп. р.* 29).

ВПЛѢТАНЬЕ *с.* Введення в оману, облуда. *Образно:* Бѣчилемъ нелицитѣвое лю́дѡ ѡшѣ́канье: и вына́лѣзъки ла́комства, и хтивостъ прѣ́жньої фѣ́лы: вмѣ́сто стѣхъ до́гма(т) вѣ́ры; не бе́(з) фалшѣ́вой забо́боновъ побѣ́жности оудава́нье и вѣ́плѣтанье: и оула́к-нѣлемса́ (Єв'е а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 6).

Див. ще **УПЛѢТЕНЕ**.

ВПЛѢТАТИ *дієсл. недок.* Вплѣтати: intrico, as, вплѣтаю, ѡбюжаю (1642 *ЛС* 244).

Див. ще **УПЛѢСТИ**.

ВПОГOTOBЪ *присл.* Напоготові. ◊ **БЫТИ** въ поготовѣ *див.* **БЫТИ**.

Див. ще **ПОГОТОВУ, УПОГОТОВУ**.

ВПОДИЛЪ *присл.* Для розподілу: на роспра-вѣнье слугъ, челяди моей... вподил, ведле уваги заслугъ кождого, тисечу золотыхъ назъначаю (Во-лодимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 627).

ВПОДОБЛЕНЪ *прикм.* Уподібнений: г(с)ъ сн бѣ́еи... неизреченною превы́шнейоу // бл҃го́датыю вподобленъ сѣрафимоу, и херо́вѣму (1489 *Чет.* 235 зв.-236).

ВПОДОВЖЪ *див.* **УПОДОВЪЖЪ**.

ВПОДОЛЖЪ *див.* **УПОДОВЪЖЪ**.

ВПОСНЫЙ *див.* **УПОСЕННЫЙ**.

ВПОИТИ *див.* **УПОИТИ**.

ВПОКОЙ *див.* **УПОКОЙ**.

ВПОЛНИ *присл.* Всередині: К томѡ еще жидо-ве, а(ч) месіяша правдивого не познали... праве ѡвесь свѣтъ хотячи подѣрити, передъ своею вели-кою ночью ихъ жидовскѡю пасхѡ вполни марта... поставили (Острог, 1587 *Єм. Кл.* 22).

ВПОЛНѢ *присл.* Повністю, все: ѡвоцы чѣ́стныхъ житъ Б҃гѡ принесе́мо: кождый зъ насъ ве́длѡгъ мо́ж-ности своеѣ: хто вѣ́полнѣ, хто вѣ́полъ, хто вѣ́малѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 752).

ВПОЛЪ, ВПУЛЪ *присл.* 1. Пополам, пополо-вині: Маю́(т) ѡживати во вши́(т)кы(х) добра́хъ впо́(л). якъ в ро́лѣ такъ и в ѡ́дованю. Крѣ́(н)тѡ того (Одрехова, 1630 *ЦДІАЛ* 37, 2, 45 зв.).

2. Наполовину: Панъ Юре́(и)... пограби́(л)... чаро́(к) злоцисты́(х) впо́(л) з ѡшѣ́ками две (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 25); ѡвоцы чѣ́стныхъ житъ, Б҃гѡ принесе́мо: кождый зъ насъ ве́длѡгъ мо́жности своеѣ: хто вѣ́полнѣ, хто вѣ́полъ, хто вѣ́малѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 752).

3. Навиліт, наскрізь: В которо́(м) стреля́(н)ю в домѡ мене́... сна́ моего́... с по́(л)гакѡ ниже́(и) пе́(р)се́(и) на́(д) по́есо(м) впо́(л) про́(с)трелили навиле́тъ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 5); Зара́з пана хлебо́(в)ского з мушѣ́кету в лѣвы́(и) бо́(к) впо́(л) по́(с)трелили (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3); Яки́ма Левкови́ча каменемъ губу до зубо́в вполъ пробито́ (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687); та́(к)же руку перетя́то... впо́(л) за́сь выше́(и) паса́рану навиле́(т) з ру́(ч)ниці простреленую менованы́(и) возъны́(и) ви́де(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 202).

4. Задовго до чого-небудь, завчасно: оное стадо над селом... побачивши подданные Угриновские яко вполъ до полудня... покину́въши набо́женъство, оберну́вши́ся для оборо́неня от шко́д збо́жя своего́... кгда́ побегли того ста́да зе збо́жя займовати, тогда оны́е люди́... подданы́х Угриновскихъ гонили (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350); Мене́ мо́влю пожите́(ч)ного дознава́ли: впо́лъ а́бовѣмъ са́мо́го проба́ции мо́ей ча́сѡ, мене́ млоде́нцемъ еще́ до оучѣ́ивыхъ на́дкѣ... оустано́вили (Єв'е а. Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 5 зв.).

5. На (окремі) частини: Повѣ́дали намъ и то́е на́шѣ посланцѣ́, же чу́да немалы́и, котóрымъ ся

чудовали, але и тоє неменшое, иж ся дивовали
горамъ и пагоркамъ, що пороспадались вполъ тамъ
же у Вавилонской Краинѣ (Вавілон, 1635-1636
АрхЮЗР 1/VI, 712).

Див. ще **ВПОЛЫ.**

ВПОЛЫ *присл.* Те саме, що **вполъ** у 2 знач.:
жолнѣрове... прислали ба(р)зо легъки(х) и вполы
злы(х) чи(р)воны(х) 4: ты залє(д)ва вдали(х)мо за
16 и 15 (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 3); **вполы** падати
— падати до землі, ниць (з почуттям трепету перед
ким): Превынєслыи горы са трасѣте, страхо(м)
вѣвєсь окрѣгъ, свѣта наполнѣте И вы твердѣи скалы
са лакайте, Впóлы падáйте (Львів, 1631 *Волк.* 20).

ВПОМИНАЛЬНЫЙ *див. УПОМИНАЛНЫЙ.*

ВПОМИНАНЕ *див. УПОМИНАНЕ.*

ВПОМИНАНЪЕ *див. УПОМИНАНЕ.*

ВПОМИНАТИ *див. УПОМИНАТИ.*

ВПОМИНАТИСА *див. УПОМИНАТИСЯ.*

ВПОМИНОКЪ *див. УПОМИНОКЪ.*

ВПОМНЕТИ *див. УПОМНИТИ.*

ВПОМАНУТИ *див. УПОМЯНУТИ.*

ВПОПЕРЕКЪ, ВЪПОПЕРЕКЪ *присл. (у*
ширину) **впоперек, упоперек:** Из дозволенємъ
господара нашего... дал єсми князю Андрѣю...
мѣсца своего церковного... в подовѣжъ семи сажєн,
а в поперек десат сажон (Володимир, 1513 *АС* III,
103); Просторо(н)ность замкѣ вдо(л)жъ плацѣ
сажо(н) лѣ в попере(к) лѣ колодеза (1552 003-1,44);
Просторон(н)ость замкѣ вдолъжъ кд сажњи а въ
поперекъ два(д)ца(ть) и по(л) четве(р)та сажња
(1552 *ОВін.* 3. 130 зв.); Пола замъкового штъ
шстрога вдолъжъ до дѣбровы... мила заво(д)ничаа
а въ поперекъ по(л)мили малое (1552 *ОЖЗ* 124);
вдо(л)жъ пляцѣ сажо(н) три(д)ца(т) шє(ст),
впопере(к) три(д)ца(т) шди(н) (Варшава, 1616
ООЗ—2,1); а на концѣ лѣски ярмо волѣвое, которое
кгдѣ впоперекъ лѣски бѣдетъ, Кр(с)тъ выразитъ
(Київ, 1632 *МКСВ* 279).

ВПОРНЕ *див. УПОРНЕ.*

ВПОРЪ *див. УПОРЪ.*

ВПОРЫВЧЪ *присл.* У пориві, нашвидкоруч: А
тоє, наше хоть са в' порывчъ написало, Бѣлєбыса
щѣ єсть с' хѣти, всѣмъ оуказало (Львів, 1616 *Бер.*
В. 3).

ВПОСЕРЕДКУ *прим. (з род.) (виражає*
просторові відношення, вказує на місце чи предмет,
в центрі якого розташоване щось) посеред, серед:
впровадили скриню г(с)дню, и поставили ю на
мѣстѣ своемъ в посередкѣ наметѣ (серед. XVII ст.
Хрон. 251 зв.).

Див. ще **ВПОСЕРЕДЪ, ВПОСРЕДКУ, ВПО-**
СРЕДОКЪ, ВПОСРЕДЪ², ПОСЕРЕДЪ.

ВПОСЕРЕДЪ *прим. (з род.) (виражає просто-*
рові відношення, вказує на розташування предмета
посередині чогось) між, межі: впо́середъ мѣста бы-
ла вѣжа висока (серед. XVII ст. *Хрон.* 181 зв.); Сам-
псѡ(н)... пошѡлъ и поймáлъ .т̄. лисѣцъ. и хвосты
ихъ до хвостѡвъ приваза́лъ, а впо́середъ ихъ при-
ваза́лъ свѣчѣ (Там же, 185 зв.).

Див. ще **ВПОСЕРЕДКУ, ВПОСРЕДКУ, ВПО-**
СРЕДОКЪ, ВПОСРЕДЪ², ПОСЕРЕДЪ.

ВПОСЛѣДЪ *присл.* Накінець, нарешті: впо-
слѣ(д) пришо(л) ми до рѣ(к) ли(ст) до пна дмѣтра
красо(в)ского вслѣ(д) его писаны(и) (Дубно, 1596
ЛСБ 209 1 зв.).

ВПОСРЕДКУ, ВПОСРОДКУ, ВЪПОСРОД-
КУ, ВПОСРЮДКУ *прим. (стп. w pośrodku)*

1. (виражає просторові відношення, вказує на місце
або предмет, в центрі чи недалеко від центра якого
щось знаходиться, міститься) посередині: вса
зе(м)ла на котѡро(и) живе(м) якъ єдина тѡ(ч)ка
впосре(д)кѣ нѣба... а нѣса нѣ(с)ные, єще бо(л)ше
бє(з)мѣрнѡю маю(т) ли(ч)бѣ (Вільна, 1596 *З. Каз.* 79
зв.); А пото(м) слоуги жидовськїи клали ѡгєнь
впосре(д)коу двора грѣтиса (XVI ст. *УЄ Трост.*
60); а тоє мѣсто было в посре(д)кѣ краи(н) жидов-
скы(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 22); сáмъ снѣ бжїй
найвышшїй нашъ пánъ: стѣ(и) и чѡдѡвны(и) кр(с)та
своего знáкъ впосро(д)кѣ ѡбѡзѣ цркви своєи якобы
крѡлѣвскѡю хорогѡвъ вывы(ш)ши(л) (поч. XVII ст.
Проп. р. 292).

2. (виражає об'єктно-обставинні відношення)
а) (вказує на умови, обстановку, в яких щось від-
бувається) серед, посеред: дорѡга моужа... в мѡло-
дости, значи(т)... таємницѣ, ѡкрѣта плáвана впо-
сро(д)коу мѡра, таємницѣ смр̄ти и стр(с)тїй хвѣ(х),
кды якъ ѡкроу(т) нѣкїй... впосро(д)коу моу(к) и...
мѡра плыва(л) трѣпєливє (поч. XVII ст. *Проп. р.* 198);

б) (вказує на предмет, місце, в оточенні яких щось знаходиться) поміж, серед: бо где насѣнье побо(ж)ности сѣтса, та(м) в' посро(д)кѣ пшеници, коуколь свои розсѣваѣтъ неприяте(л) (Острог, 1598 *Отп. КО* 5); Тымъ способомъ и дѣша в' прѣпастъ тѣмностей,... впа́лаа, задѣшлася, и мѣртва естъ Бгѣ, вѣспрѣдкѣ ядовитыхъ гадовъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 100);

в) (вказує на особу, яка перебуває, знаходиться в центрі чогось) посередині: Тотъ вѣпосродку насъ нехай нинѣ завитаѣтъ: и вамъ ту цнымъ слухачумъ послилкомъ бываетъ (Львів, 1630 *Траг. п.* 173).

Див. ще **ВПОСЕРЕДКУ, ВПОСЕРЕДЪ, ВПОСРЕДОКЪ, ВПОСРЕДЪ², ПОСЕРЕДЪ.**

ВПОСРЕДОКЪ, ВПОСРОДОКЪ прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на предмети, особи між якими розташоване щось) посередині, між: Наза(в)трее ожида́лимы, каза́ли бы митрополи(т)... с призваньемъ на(с) до яки(х) намѡвъ вѣспрѣдокъ насъ былъ присла(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12 зв.); скро(м)не и тѣхѡ ста́вит'са // вѣпосродокъ ѣхъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 111-112).

Див. ще **ВПОСЕРЕДКУ, ВПОСЕРЕДЪ, ВПОСРЕДКУ, ВПОСРЕДЪ², ПОСЕРЕДЪ.**

ВПОСРЕДЪ¹ присл. (у середині, в центрі чогось) посередині: за архѡю ишо(л) посполѣтѣи лю́дѣ, справѣвши дѣти вѣпосре(д) з неѣста́ми, а назадѣ та́ко(ж) лю(д) посполѣтѣи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 20).

ВПОСРЕДЪ², ВЪПОСРОДЪ прийм. (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце, предмет, в центрі якого розташоване щось) посередині: вѣ-посродѣ церкве ставлений былъ столъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 699);

(вказує на місце розташування предмета у внутрішній частині чогось) всередині: Бо гды мо́ре ...засъ в' посре́дѣ свѣта Идѣтъ, рѣзне его те́жъ зовѣтъ Аравѣта (Київ, 1632 *Євх.* 298).

Див. ще **ВПОСЕРЕДКУ, ВПОСЕРЕДЪ, ВПОСРЕДКУ, ВПОСРЕДОКЪ, ПОСЕРЕДЪ.**

ВПОСРЮДКУ див. **ВПОСРЕДКУ.**

ВПОСРОДКУ див. **ВПОСРЕДКУ.**

ВПОСРОДОКЪ див. **ВПОСРЕДОКЪ.**

ВПОѢТИ див. **УПОИТИ.**

ВПРАВДѢ, ВПРАВДЕ, ВЪПРАВДѢ присл.

Дійсно, насправді, справді: вправде нічого не слышале́мъ нового, хиба все добро́е (к. XVI ст. *Розм.* 23); ты гляди абысь не тратилъ безпотре́бне што вправдѣ непристойно е́сть (Там же, 64 зв.); Ѡвчаа коупѣ(л) всѣ вправдѣ хорѡбы лѣчи́ла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 195); Писа(н)е... было... ѡ(т)дано... вправдѣ з великимъ ѡсе(р)ди́емъ (Устя, 1612 *ЛСБ* 437, 1); Вправдѣ я(м) е(ст), котрый то́ з ними́ бы́ле(м) пото(м) (Львів, 1616 *Бер.В.* 70); Тоу в'правдѣ ко́жды вѣрны́й мо́жетъ ѡба́чити, понѣ́тны́й вѣ́кладъ сло́въ пр(о)рѣ́скихъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 62); Вправдѣ, князя Володимерского Ярослава сестра, и́менемъ Збислава, за короле́мъ Кривоустовымъ Болеславомъ была (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1014); За то́е вправдѣ го́дыло бы́ бы (!) ся та(к) прѣ(д) Е́го м(л): Гдѣ́но(м) Ѡ(т)це́(м) Митрополи́то(м)... такъ ѡвѣ́де прѣ(д) Госпо́даремъ Е́го м(л): ве́(т) заветъ́ якъ́ По́сполите́ мовя́(т) ѡ(т)дати́ (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557); В правдѣ по двѣ́кратъ́ ю́жъ пререче́наа Жѣ́тница... хлѣ́бо(м) дѣ́шевнымъ ѡтвѣра́ласа (Київ, 1648 *МКСВ* 347).

Див. ще **ВЪПРАВДУ.**

ВПРАВЕНЕ с. (смп. *wprawienie*) (у що) введення, запровадження; поширення: Засъ те́(ж) и для вправѣня в пе́(р)шѣ́ю ры́зѣ́ поря́(д)ныхъ́ схадзо́къ, хотячы́ нѣ́которы(х) за непослу́ше(н)ство́ скарати́, але́ же е́(д)носта́(и)не́ всѣ́ поправѣ́ ѡбе́ца́ли... про́щение́ взявши... до нале́жъно(и)́ справы́ при(с)ту́пили (Львів, 1628 *ЛСБ* 1043, 50 зв.).

Пор. **ВПРАВИТИ.**

ВПРАВИТИ, ВЪПРАВИТИ дієсл. док. 1. (що до чого) (укрі́пѣти́ що́ в чо́му) вправити: 15 кафловъ до пѣ́ца бра(т)ско́(г) ѡ́ рогати́(н)цо́(в) впра(в)-лено за гро́(ш) 22 и 1/2 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5).

2. (що в що) (вѣ́дати́ що́-небу́дь́ для́ чо́гось) витратити, використати (на що): напервей, съ стайни ...взя́лъ́ три́ кони́ моѣ́хъ... а три́ се́длѣ́́ ярчаки́ зъ войло́ками и зо́ всѣ́мъ, што́ до́ нихъ́ принале́житъ, въ́ кото́ры́е вѣ́прави́ломъ́ ко́пѣ́ пять́ гро́шей (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 33); а ма́нтя́ са́тыно́вая, въ́ кото́рую вправи́ломъ́ ше́стна́дцать́ ло́котѣ́ (Там же, 34).

3. (що, у кого, в що) (зробити́ зви́чним, по́шире-

ним) ввести, запровадити; поширити: тѣе бовѣмъ всѣ цноты мѣлость та впрѣватъ оу по(д)данѣ(х), и ѡ(т)цѣмъ рѣчей анѣжли крѣле(м) назывѣти спра- вѣтъ (Острог, 1614 *Тест.* 154); В словѣ оучтѣво(м) на(д) всѣ оучтѣвости лю(д)скіе, нѣзбыть са кохѣй. абовѣ(м) ты(м) в зѣмное крѣлѣвство нѣ(с)ный пора- докъ... впрѣвишь (Там же, 179); и кгда... отецъ Пузына... хотѣлъ в маѣтностях кнежыны... послу- шенство и карѣность до набоженства в чулость и кгорливість вправит... остатную послугу и звык- лый ведлугъ старожитного церкви Божое звычайу погребѣ целебровал, отдавал и чинил (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* I/VI, 673).

4. *Перен.* (кого в що, до чого) (*залучати до яко- їсь справи кого-небудь*) втягнути (кого у що): а пан Александро Семашко... на веселю быт не хотѣл, уфаючи, жебы за тою небытностью своею панну Богдану в яку шкоду вправити мог (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); Бо не только о кардинальстве ...не мышлю, але и съ тымъ, што на себе ношу... проплакиваю на себе... и на того, хто мя въ то впра- вилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 613); то человекъ... //... пришлоу до ласки цесаря... през сестру... которая, в сераю цесарском... в ласку его вправила (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37-38); *Stec:* Оу Матуоїко... *terez* ze my licko Czy bis czy lich czołowik vpravil mene tycho W to pestiestie (Яворів, 1619 *Гав.* 19); Онъ... нехѣй пилнѣть головы, а ты егѡ пилнѣй паты: При- чинѣ до нѣпріязни противъ члѣвѣка взѣвши... абы егѡ до... погѣбели... впрѣвилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 33).

5. *Перен.* (що в кого) (*виховати в кого-небудь певні навички, звички тощо*) прищепити (що в кого, кому): А стѣй Златѡвстѣй, и на(д)то бѡльшѣю бѡ- лѣзнѣ Бжїю хотѣчи впрѣвити в насъ дѣла наѣки словѣ Бо(з)скихъ, яснѣ мѡвить (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 234);

(кого в що) (*привчити до чого-небудь*) навчити (кого чого): его ѡ(т)даю(т)... старшомѣ, котѡри(и)... недалѣко... мѣ(ш)каючи... Кгда тѣды при то(м) старшо(м) цѣлы(и) // ро(к) на послѣдѣ(х)... вѣ- трвае(т), я(к) досвѣдчѣного... и ю(ж) вправленого в цнѡтѣ покѡры... ѡ(т)даю(т) его дрѣгомѣ старшемѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 36-36 зв.).

Див. ще ВПРАВОВАТИ.

ВПРАВИТИСА *дієсл. док. (стп. wprawić się)*

(*набути відповідних знань, навичок*) навчитися: И сѣмъ жѣбѣсѣ впрѣвилъ, И дрѣгѣхъ настѣвилъ. Хѣнт- не передѣ твоѣ Тронѣ, Принести Поклонѣ (Київ, 1630 *Имнол.* 6 зв.).

ВПРАВЛЕНА *с.* Вправлення, вставлення: в свѣщенническо(м) домѣ за рѣта(з) г(р) 4. мѣла(р)- чыкови ѡ(д) завѣшена двѣре(и) и трѣтѣ вправлена г(р) 10 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1054, 3).

Пор. ВПРАВИТИ.

ВПРАВО, ВЪПРАВО, УПРАВО *присл. (у пра- вий бѣк)* вправо, направо: пото(м)ковѣ ноѣвы ро(з)- бѣглисе ро(з)но. ѡ(д)ни влѣво, дрѣгіе вправо (1582 *Кр. Стр.* 23 зв.); а тою дорогою,... управо черезъ гору ку Шостакову едучи, до лавѣ (Клевѣнь, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 475); Надеснѡ: вправо, або направо (1627 *ЛБ* 85). Ёсли влѣво пойдѣшь, я сѣ вдѣмъ впрѣво, ёсли впрѣво ѡборѣшь, я влѣво пойдѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 22 зв.);

(*з правого боку*) вправо, направо: По(д)старос- ти(и) берестѣ(и)ски(и)... //... ѡпѣстившы тотъ грѣдѣ ѡ великое князство ѡлево повѣлъ насъ злѣ болѡта ѡправо (1546 *ОГ* 21 зв.-22); от тѡе пѣты дорогою великою а шляхом... на... дуброву до Круглого лѣсу, пускаючи круглый лѣсъ у право (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 128); вправо є (!) кгру(нт) свѣ- тѣ(ц)ки(и) а влево... камѣ(н)ски(и) (б. Кременця, 1606 *ЛНБ* 103, 60/Іе, 254, 47 зв.); черезъ дорогу // на долину,... подѣ запусѣ Пересопницкий, пуска- ючи его впрѣво лавѡю (Клевѣнь, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 474-475).

Див. ще ВПРАВѢ.

ВПРАВОВАТИ *дієсл. недок. (кого до чого, в що, в чому)* (*залучати до якої-небудь справи*) втяга- ти (в що): Кто злѡмѣ сѣинѣ маѣ(т)ность zostavoуѣтъ, и сѣмъ гѣнѣтъ и его в злѡѣ вправоуѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 184); Пѣна микѡлая... яко члѣка модѡго (!) вправуючы в працы цѣ(р)ковные до пр(с)ро(д)ку себе за брата... прыняли (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 49); То тѣлѣкѡ тѣтъ збыѣѣтъ, абысѣте вы ѡхѡтне... до такѡвы(х) ѡ(т)правѡвѣна и заживѣна Тѣмниѣ, та(к) сѣмѣхъ себе, ѣкѡ и послѣшѣючи(х) васѣ, побѣжѣли, взывѣли и вправѡвѣли (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 6).

Див. ще ВПРАВИТИ.

ВПРАВОВАТИСА *дієсл. недок. (у що)* (*об'єдну-*

ватися в певну цілість) залучатися: Такъ и христїане вѣ вѣне(ц) Хр̑(с)въ вѣправдѣютъ сѧ (Вільна, 1627 Дух. б. 322).

ВПРАВѢ присл. (з правого боку) вправо, направо: а то(т) забѣковецъ и гора названая Чеховая вправѣ кѣ я(х)торовѣ (Унів, 1581 ЛСБ 58); а ѿ(д) того забѣко(в)ця идѣчи на схо(д) слнца тою рѣкою... черезъ дорогѣ ѿ(т) бѣзка и гологоръ и сѣ(л) розни(х) идѣчою а словѣ(т) зоставѣючи влѣвѣ а манастирь вправѣ (Там же, 61).

Див.ще **ВПРАВО**.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ (ДОДАТОК)

Адел. дод. Adelphotos. Die erste gedruckte griechisch – kirchenslavische Grammatik. – L'viv-Lemberg, 1591. Herausgegeben und eingeleitet von Olexa Horbatsch. – München, 1988. Список прикладів слов'янської частини граматики поданий О. Горбачем — с. 212-221.

Мог. Кат. Краткій Катехизисъ изданный въ Києво-печерской Лаврѣ въ 1645 г.: Три українські катихизми з 17 ст. // Український католицький університет ім. св. Климента Папи: Праці богословського факультету. — Facsimile Olexa Horbatsch curavit. — Т. 71. — Рим, 1990. — С. 358-475.

Ном. Инд. Номоканон. Видання 3-є Митрополита Петра Могили. — Київ, 1629. Фотопередрук Олексі Горбача. — Рим, 1989. Поазбучний речовий індекс (Съчисленіє по Бѣкварѣ Вѣщей всѣй Книжици ѿбрѣтаемыхъ) с. 178-191.

* Основний список джерел див.: Словник української мови XVI — першої половини XVII ст. Список використаних джерел. — Львів, 1994. — 329 зв.

Помічені помилки

Випуск I

Стор.	Колонка	Рядок	Надруковано	Треба
70	права	31	αυθεντικός	αὐθεντικῶς
73	ліва	2	αγίασμα	ἀγιασμός
76	ліва	19	ἀδης	Ἄιδης
84	права	10	ἀκάτιστος	ἀκαχίς
85	ліва	27	ἀχόλονυος	ἀκόλουθος,

85	ліва	27	αχολοσ	ἀκόλος
95	ліва	40	αλεχτορις	ἀλεκτορίς
98	ліва	19	αλχων	αλκυών
98	права	1	αλληλοῖα	ἀλλήλουα
99	ліва	14	alton-bazz	altybāz
99	ліва	27	αλφά+βητα	ἀλφάβητος
101	права	40	αμευνστινος	αμέθυστος
102	ліва	2	αμευνστος	αμέθυστος
102	права	34	αναπαιστος	ἀνάπαιστον
102	права	39	ανάδεμα	ἀνάθεμα
103	права	23	αναχωρηιχος	ἀναχώρησις
105	ліва	7	αγγαρεία	ἀγγαρήιον
105	ліва	40	ανδρογουνος	ἀνδρόγυνος
110	ліва	35	αντιπεδιον	ἀντιπέδιον
111	ліва	36	αντιφωνος	ἀντίφωνος
112	ліва	2	αντίχιστος	ἀντίχριστος
112	права	14	αντί+γραφον	ἀντίγραφον
113	ліва	4	ανсраз	ἀνθράξ
113	права	8	ανυολογία	ἀνθολογία
113	права	17	ανυολογιόν	ἀνθολόγος
115	права	34	απόχρηψις	ἀπόκρισις
116	ліва	5	απόλογίς	ἀπολογία
116	ліва	32	αποστατς	ἀποστάτης
116	права	20	αποστυμα	ἀπόστημα
118	права	28	αприλιος	Ἀπρίλιος
119	права	17	απουήκη	ἀποθήκη
121	ліва	36	Αργιτος	Ἀργεῖος
121	ліва	43	Αργοναυταν	Ἀργοναῦται
123	права	8	Αρεϊπαγος	Ἀρειπάγος
123	права	16	Αρεοπαγης	Ἀρεοπαγίτης
126	права	14	αριμητιχη	ἀριθμητική
128	права	1	arnaut, arnavut	Arnaut, Arnavut
128	права	1	αρβατιτης	Ἀρναβίτης
128	права	6	άρομα	ἀρώμα
128	права	6	αρόματος	ἀρώματος
130	ліва	13	αρτος	ἀρτυσις
131	ліва	26	αρχιδιάχονος	ἀρχιδιάκονος
131	права	43	αρχιεπισκοπος	ἀρχιεπίσκοπος
132	права	8	αρχιερενς	ἀρχιερεύς
136	права	20	αρχитеχτων	ἀρχιτέκτων
137	ліва	1	αρχитриχλινος	ἀρχιτρικλινός
137	права	10	αρχитеχτων	ἀρχιτέκτων
139	ліва	13	jesavul	jasaul
140	ліва	17	ασητης	ἀσκητής
140	права	10	ατπς, -ιδοςατπς, αспидος	
142	ліва	4	αστηρ, λατρενω	ἀστήρ+ λατρεύω
143	права	41	αυεος	αθέως
147	права	10	αφοριτμος	ἀφορισμός
147	права	27	αχατης	αχέτας

Випуск II

9	ліва	24	bagazija	bayazia
11	права	33	bajram	bairam
25	ліва	12	basalyk	başakly
83	ліва	12	biblia	βιβλίον
83	права	40	Bindex	Bindaxt
128	права	30	Blech	blëch

Випуск III

48	ліва	19	Brak	brak
175	права	12	Wannel	Wanne
184	права	17	βασιλίσχος	βασιλίσκος
229	права	9	vierdung	Vierdung

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Випуск 4

В

*Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі,
наданій Інститутіві українознавства
Українським науковим інститутом
Гарвардського університету
та Фондом катедр українознавства*

*Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
290026, Львів, вул.Козельницька, 4
Відділ української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича*

Підписано до друку з готових діапозитивів 16.02.97. Формат 84х108/16.
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 27,3
Зам. 35 1

290026, м. Львів, вул. Козельницька, 4
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

Жовківська книжкова друкарня видавництва ОО. Василян "МІСІОНЕР"
292310, м. Жовква, вул. Василянська, 8.